

170
1965 / 2



შინისბრძნა სახელმთაჲს აკადემიური საბჭოთაო საზოგადოებო ურთიერთობათა
ПРАВЛЕНИЕ ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ ГРУЗИНСКОЙ ССР

საისტორიო ვესტნიკი

ИСТОРИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК

19-20



საისტორიო მოამბე

ИСТОРИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК

19-20

10.244.





საქართველოს
ენციკლოპედია

დაიბეჭდა საარქივო სამმართველოს სამეცნიერო საბჭოს დადგენილებით

პ/მგ რედაქტორი **ბ. თაგაიანიშვილი**

სარედაქციო კოლეგია:

ი. ანთელავა, ა. იოვძე, ს. მაღლაკელიძე, ნ. მახარაძე, ბ. პირაძე,
ლ. უკლება, შ. ჩხეტია, ქ. ჭიჭინაძე (მდივანი)

გადაეცა წარმოებას 30/III 1965 წ.

ხელმოწერილია დასაბეჭდათ 11/I 1966 წ.

ანაწევრების ზომა 7×11 , ქაღალდის ზომა $70 \times 108^{1/16}$

სასტამბო ფორმათა რაოდენობა 30,5 თაბახი

სააღრიცხვო-სავაჭომცემლო ფორმათა რაოდენობა 40.

ფასი 1 მან.

შეკვ. № 1065

უე 08702

ტირ. 500

საქ. კბ ცკ-ის გამომცემლობის პოლიგრაფიკომბინატი,
თბილისი, ლენინის ქ. № 14

შინაარსი

1. ა. კოკლავაშვილი — საქართველოს სოციალისტური ინდუსტრიალიზაციის ისტორიისათვის. მანქანათმშენებლობა საბჭოთა საქართველოში	5
2. შ. ბერუაშვილი — მიწის ნაციონალიზაციისა და მიწათმოწყობის ისტორიისათვის საქართველოში (1921—1929)	125
3. ა. ხტეფანიშვილი — შევენახეობა-მელენეობის განვითარება საბჭოთა საქართველოში (1921—1933)	247
4. ვ. სიფრაშვილი — ქართველ სამოციანელთა რევოლუციური მოღვაწეობის ისტორიისათვის	333
5. ვ. ევანია — ილია ჭავჭავაძის იურიდიული მოღვაწეობა	385
6. გ. პაიჭაძე — მასალები რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის (1652—1658)	439
7. ზ. ევანია, ქ. ჭიჭინაძე — რუს-ქართველთა კულტურული ურთიერთობის ისტორიიდან	471

СОДЕРЖАНИЕ

1. А. Кочлавашвили — К истории социалистической индустриализации Грузии. Машиностроение в Советской Грузии	5
2. Ш. Беруашвили — К истории национализации земли и землеустройства в Грузии (1921 — 1929)	125
3. А. Степанишвили — Развитие виноградарства и виноделия в Советской Грузии (1921 — 1933)	247
4. В. Сипрашвили — Из истории революционной деятельности грузинских шестидесятников	333
5. В. Жвания — Юридическая деятельность Ильи Чавчавадзе	385
6. Г. Паицадзе — Материалы к истории русско-грузинских отношений (1652 — 1658)	389
7. З. Жвания, К. Чичинадзе — Из истории русско-грузинских культурных отношений	471

საქართველოს სოციალისტური ინდუსტრიალიზაციის ისტორიისათვის

2. მანქანათმშენებლობა საბჭოთა საქართველოში (1921—1937)

უკანასკნელ დროს მნიშვნელოვნად გაიზარდა მკვლევართა ინტერესი საბჭოთა მანქანათმშენებლობის ისტორიის საკითხებისადმი და უკვე რამდენიმე ნაშრომიც გამოქვეყნდა.

მანქანათმშენებლობის ისტორიის პრობლემებისადმი ესოდენ ცხოველი ინტერესი აიხსნება, უწინარეს ყოვლისა, თვით მანქანათმშენებლობის, როგორც ინდუსტრიალიზაციის გულის, უდიდესი საზოგადოებრივ-ეკონომიური მნიშვნელობით. კ. მარქსი აღნიშნავდა, რომ კაპიტალისტურ საზოგადოებაში მსხვილი მანქანური მრეწველობის განვითარების შედეგად „სოციალური გადატრიალების მოთხოვნები და სოციალური დაპირისპირებულობა სოფელშიც ისეთივე ბდება, როგორც ქალაქში“¹. მანქანის, საერთოდ მანქანური წარმოების, აგრეთვე მანქანათმშენებლობის კაპიტალისტურად გამოყენება პროგრესულად ანგითარებს სოციალურ დაპირისპირებულობას, აღრმავებს კაპიტალიზმის წინააღმდეგობებს, ანტაგონიზმს შრომასა და კაპიტალს შორის, აძლიერებს მუშათა კლასის ბრძოლას კაპიტალისტთა კლასის წინააღმდეგ, აჩქარებს მხრწნადი კაპიტალიზმის გარდუვალ დაღუპვას. ამიტომ კაპიტალისტურ საზოგადოებაში მანქანათმშენებლობა, მანქანა გამოიყენება მუშათა პოლიტიკური აქტივობის წინააღმდეგ, მასების უმოწყალო ექსპლოატაციისა და კაპიტალიზმის გახანგრძლივებისათვის.

სულ სხვა მიზანს ისახავს საბჭოთა მანქანური წარმოება და, მაშასადამე, მანქანათმშენებლობაც. მსხვილი მანქანური მრეწველობა და მისი გული — მანქანათმშენებლობა — აღიარებულია სოციალიზმის ერთადერთ მატერიალურ საფუძვლად² და მოწოდებულია ხელი შეუწყოს ხალხის საერთო კეთილდღეობის აღმავლობას, კომუნისტური საზოგადოების მშენებლობას. იგი თავისი შედეგებით თვალნათლად უჩვენებს კაპიტალისტური ქვეყნების მუშათა კლასს წარმოების სოციალისტური წესის უპირატესობასა და ცხოველყოფილობას.

¹ კ. მარქსი, კაპიტალი, ტ. I, თბილისი, 1954; გვ. 637.

² ვ. ი. ლენინი, თხულებანი, ტ. 32, გვ. 584.

ამიტომ საბჭოთა მანქანათმშენებლობის ისტორიის შესწავლას, მის შესახებ საარქივო წყაროების პუბლიკაციას გარკვეული პოლიტიკური და მეცნიერული მნიშვნელობა აქვს.

საბჭოთა მანქანათმშენებლობის, საერთოდ სოციალისტური ინდუსტრიალიზაციის, ისტორიას გულმოდგინედ სწავლობენ როგორც საბჭოთა მეცნიერები, ისე საზღვარგარეთელი ბურჟუაზიული მკვლევარები. მაგრამ ურთიერთდაპირისპირებულ სახელმწიფოებრივ სისტემათა მკვლევარების დაინტერესების მიზეზი და მიზანიც ერთგვაროვანი არ არის.

ბურჟუაზიული მკვლევარები, სწავლობენ რა ჩვენი მანქანათმშენებლობის განვითარებას და მის შედეგებს, სინამდვილის დამახინჯებით, ცდილობენ იპონონ მსგავსება სოციალისტურ და კაპიტალისტურ ინდუსტრიალიზაციას შორის, რათა დაამტკიცონ მათ მიერვე შეთხზული „თეორია“, რომლის მიხედვით თითქოს შესაძლო იყოს კომუნიზმისა და კაპიტალიზმის „პიბრიდისაცია“, მათი „სინთეზი ე. წ. საყოველთაო ინდუსტრიული განვითარებისა და ეკონომიური იმპერატივების გამოყენების გზით. სინამდვილეში ეს მზავრული ხერხი მიმართულია კომუნიზმის წინააღმდეგ. ამ „მეცნიერული“ ცდების ფარული დანიშნულებაა მოადუნონ მსოფლიო მუშათა კლასის კლასობრივი სიფხიზლე და შეანელონ კაპიტალიზმის წინააღმდეგ მასების მზარდი ბრძოლა.

ამიტომ კომუნისტურმა პარტიამ საბჭოთა საზოგადოებრივ მეცნიერებათა უმნიშვნელოვანეს ამოცანად დასახა მეცნიერების ყველა საშუალებათა გამოყენებით გაშალონ შემტევი ბრძოლა იმპერიალიზმის მსახური ბურჟუაზიული იდეოლოგიის წინააღმდეგ, ამხილონ მისი ფარული ზრახვები და ახალმოდური „თეორიების“ არამეცნიერული ხასიათი. ამავე დროს საბჭოთა საზოგადოებრივ მეცნიერებათა, პირველ რიგში კი საბჭოთა ისტორიული მეცნიერების, ამოცანაა განაზოგადონ კომუნიზმის აშენებისათვის ბრძოლაში მასების ცოცხალი პრაქტიკა, ისტორიული გამოცდილება და ხელი შეუწყონ ახალი ადამიანის აღზრდასა და კომუნიზმის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნას.

ამ საპატიო ამოცანის შესრულებისათვის საინტერესო მასალას შეიცავენ საბჭოთა საქართველოს მანქანათმშენებლობის განვითარების მთელი ისტორია და მის შესახებ არსებული საარქივო წყაროები. საკმარისია აღინიშნოს, რომ კაპიტალისტური ინდუსტრიალიზაციის წყაროს წარმოადგენს კოლონიების აშკარა და ფარული ძარცვა, წყვდიადსა და ჩამორჩენილობაში მათი ყოფნა. სოციალისტური ინდუსტრიალიზაცია, პირიქით, კომუნისტური პარტიის ლენინური ნაციონალური პოლიტიკის შედეგად, ხელს უწყობს წინათ ჩაგრული ერების უფრო სწრაფ კულტურულ და ეკონომიურ განვითარებას, ფაქტიური უთანაბრობის ლიკვიდაციას, თანამედროვე მსხვილი მანქანური (ამ შემთხვევაში მანქანათმშენებელი) საწარმოების აღმოცენებას ისეთ კუთხეებშიც კი, რომელ-

თა სამრეწველო განვითარებაზე რევოლუციამდე ოცნებაც არ შეიძლებოდა ამის ერთ-ერთი თვალსაჩინო მაგალითია აჭარაში ჩაის მანქანათმშენებელი მსხვილი და უახლესი ტექნიკის საფუძველზე აგებული ქარხანა¹ და მთლიანად საქართველოს მანქანათმშენებლობა, რომელიც თავისი საუკეთესო მანქანა-დაზგებით ფართო პოპულარობით სარგებლობს რესპუბლიკის ფარგლებს გარეთაც.

ამიტომ მრეწველობის ამ დარგის განვითარების სრული მეცნიერული ისტორიის დაწერა მრავალმხრივ დროული და აქტუალურია. არსებული ლიტერატურა, მართალია, ძირითადად ასახავს ჩვენში მანქანათმშენებლობის ჩასახვა-განვითარების მთავარ ეტაპებსა და მნიშვნელოვან ისტორიულ მოვლენებს, მის წვლილს საბჭოთა კავშირის სახალხო მეურნეობის განვითარებაში, მაგრამ, ამავე დროს, არსებული ლიტერატურის ნაწილი, სამწუხაროდ, თავისუფალი არ არის აგრეთვე ზოგიერთი მნიშვნელოვანი, წმინდა მეთოდოლოგიური და ფაქტობრივი ხასიათის, ნაკლისაგან: ამ ლიტერატურაში ყოველთვის გამოკვეთილად არ არის ნაჩვენები მანქანათმშენებლობის აღმოცენებისა და სწრაფი განვითარების კანონზომიერება, სახალხო მეურნეობისა და მანქანათმშენებლობის ურთიერთგანმაპირობებელი კავშირი, მანქანათმშენებელ საწარმოთა ტექნიკური პროგრესი, როგორც სოციალისტური ეკონომიკის განვითარებისა და მოთხოვნილების პირდაპირი შედეგი; მანქანათა მწარმოებელ მუშათა რაოდენობრივი და თვისობრივი ზრდა, მათი შემოქმედებითი მონაწილეობა მწარმოების მეცნიერულ საფუძველზე მოწყობის საქმეში. ძალზე სუსტად არის გაშუქებული საქართველოს მანქანათმშენებელთა ბრწყინვალე წარმატებები კაპიტალისტურ ტექნიკასთან შეჯიბრში. არადამაკმაყოფილებლად არის გაშუქებული მანქანათმშენებელ მუშათა მატერიალური პირობების თანდათანობითი გაუმჯობესება და ა. შ.

ამასთან, ზოგიერთ გამოქვეყნებულ ნაშრომში სწორად არ არის მითითებული მანქანათმშენებლობაში ამა თუ იმ მოვლენის თარიღი, რომლის ზუსტად დადგენას გარკვეული მნიშვნელობა აქვს ჩვენში სოციალისტური ინდუსტრიალიზაციის განვითარების ისტორიის შესწავლისათვის. კერძოდ, ნაირგვარად არის ლიტერატურაში მითითებული საბჭოთა საქართველოში მანქანათმშენებლობის აღმოცენება-განვითარების პერიოდიზაცია — ერთნი მიუთითებენ, რომ იგი აღმოცენდა აღდგენით პერიოდში, ჯერ კიდევ 1921 წელს, საბჭოთა წყობილების პირველსავე თვეებში, მეორენი — „პირველი ხუთწლედის წინა წლებში“, მესამენი — „პირველ ხუთწლედში“, ხოლო ზოგჯერ იმასაც ამტკიცებენ, რომ ომამდელ ხუთწლედებშიც კი ეს დარგი თითქმის ჩანასახ მდგომარეობაში იმყოფებოდა.

ზემოღნიშნული ნაკლი, ჩვენის აზრით, გამოწვეულია უმთავრესად იმით, რომ მანქანათმშენებლობის ისტორიის შესახებ მდიდარი საარქივო წყაროები ჯერ კიდევ შეუსწავლელია და გამოუქვეყნებელი. ამის გამო ზოგიერთი საარ-

ქივო საბუთიც არაკრიტიკულად არის გამოყენებული და შეფასებული. ამის შედეგად აღილი აქვს ზოგიერთ შეუსაბამო და არსებითად მცდარ დასკვნებს. რომელთაც შეცდომაში შეყავთ ზოგიერთი მკვლევარი და მკითხველი საზოგადოება.

ამიტომ აქვე ვაქვეყნებთ სხვადასხვა არქივებში ჩვენს მიერ გამოვლენილ საბუთებს, რომლის მიზანია ნაწილობრივად მაინც შეავსოს აღნიშნული ხარვეზი და დაეხმაროს მკვლევარებს საკითხის შედარებით უფრო ვრცლად შესწავლაში. ამ საბუთებით, რასაკვირველია, არ ამოიწურება საერთოდ მანქანათმშენებლობის ისტორიაზე არქივებში დაცული მდიდარი მასალა. მაგრამ აქ წარმოდგენილიც ნათლად გვიჩვენებს მრეწველობის აღნიშნული დარგის განვითარებას, მის შედეგებს და თვისობრივ ზრდას.

საქართველოს საბჭოთა მანქანათმშენებლობის ისტორია აღსავსეა მუშათა გმირული შრომის, შემოქმედებითი აზრის ძიების, სიძნელეთა დაძლევის, მანქანათმშენებლობის ზრდისა და განვითარების ბრწყინვალე მაგალითებით.

მანქანები, როგორც შრომის გაადვილების მექანიკური საშუალება, საქართველოში უძველესი დროიდან გამოიყენება სხვადასხვა დარგში. პირვანდელ მანქანებს (ბორბალი, კერამიკული მორგავი, წყლის ასამაღლებელი ბორბალი, საფეიქრო და ლითონდასამუშავებელი დაზგები) ამჟღავნებდა ადგილობრივი ხალხური მანქანათმშენებლობა, მაგრამ ნამდვილი, საქარბნო მანქანათმშენებლობა საბჭოთამდელ საქართველოში ფაქტიურად არ არსებობდა. საქართველოში იგი აღმოცენდა საბჭოთა პერიოდში, რაც განაპირობა სახალხო მეურნეობის მზარდმა მოთხოვნილებამ მანქანებზე.

ვ. ი. ლენინმა ჯერ კიდევ ოქტომბრის სოციალისტურ რევოლუციამდე განსაზღვრა კომუნისტური პარტიისა და მუშათა კლასის სამეურნეო ამოცანები პროლეტარული სახელმწიფოს წარმოქმნის შემდგომ პერიოდში. იგი აღნიშნავდა, რომ კომუნიზმის გამარჯვებისათვის აუცილებელია, კაპიტალისტურთან შედარებით, უფრო მაღალი საზოგადოებრივი შრომის ნაყოფიერება, ხოლო შრომის ნაყოფიერებისათვის — მსხვილი მანქანური მრეწველობა ფართო ელექტროფიკაციის საფუძველზე. ამასთან დაკავშირებით, კომუნისტურმა პარტიამ ჯერ კიდევ IX ყრილობაზე მიიღო გადაწყვეტილება უმოკლეს დროში საკუთარი, თანამედროვე მანქანათმშენებლობის შექმნის შესახებ.

საქართველოს ბოლშევიკები, ხელმძღვანელობდნენ რა ვ. ი. ლენინის უშუალო მითითებებითა და დირექტივებით, საბჭოთა ზელისუფლების გამარჯვებისთანავე შეუდგნენ საქართველოში სახალხო მეურნეობის, აგრეთვე ლითონდასამუშავებელი მრეწველობის აღდგენასა და განვითარებას რესპუბლიკის სამეურნეო ამოცანათა შესაბამისად. ისინი ერთდროულად ითვალისწინებ-

დნენ ლითონურ ნაწარმზე ამიერკავკასიის რესპუბლიკათა მზარდ მოთხოვნას. რაც შეეხება მანქანათმშენებლობას, მის დამოუკიდებელ დარგად აღმოცენებასა და განვითარებას, საბჭოთა მთავრობას იმ პერიოდში არ შეეძლო ამისათვის საჭირო სახსრების გაღება. ამიტომ მანქანათა წარმოება პირველ წლებშივე ჩაისახა ლითონდასამუშავებელ ძველ საწარმოთა წიაღში. ეს დარგი დიდხანს მათთან იყო „შეხიზნული“ და თანდათანობით ფართოვდებოდა და უმჯობესდებოდა. ეს უნდა მიეწეროს პარტიის მუდმივ ზრუნვასა და მელითონე მუშათა, ანუ, როგორც ისინი მაშინ იწოდებოდნენ, „პროლეტარიატის რევოლუციურ ბირთვის“ თავდადებულ შრომას, სამუშაოსადმი შეგნებულ დამოკიდებულებასა და ბრძოლას ვ. ი. ლენინისათვის მათ მიერ მიცემული პირობის¹ შესრულებისათვის. საქართველოს მელითონეებმა სახელოვანი გზა განვლეს პარტიის სამეურნეო ამოცანათა შესრულებისათვის ბრძოლაში. მიზნის მისაღწევად ისინი გაბედულად სძლევდნენ წინ აღმართულ სიძნელეებს: კვალიფიციური კადრების სიმცირეს, ნედლეულის უკმარობას, საწარმოო ტექნიკის დაბალ დონეს და სასურსათო სიძნელეს. ისინი ხშირად მარტივი, ხელის იარაღებით ამზადებდნენ მანქანა-დაზგების რთულ ნაწილებს, საკუთარი ზურგით ეზიდებოდნენ საჭირო მასალას, რათა დროულად შეესრულებინათ სახელმწიფო დავალება. ამის შედეგად მათ სასწრაფოდ აღადგინეს და კაპიტალურად შეაკეთეს საღაზგო პარკის ნაწილი, საწარმოო შენობები და სხვ., რითაც დიდი წვლილი შეიტანეს ამიერკავკასიის სახალხო მეურნეობის აღდგენაში.

ამავე პერიოდში საქართველოს მელითონეებმა, ითვალისწინებდნენ რა მზარდ მოთხოვნილებას სხვადასხვა დანიშნულების მანქანებზე, საბჭოთა ხელისუფლების პირველსავე თვეებში საფუძველი ჩაუყარეს მრეწველობის ახალ დარგს — საბჭოთა მანქანათმშენებლობას, რომელიც სახალხო მეურნეობისათვის ამზადებდა მარტივ ნაკეთობას: ტურბინებს, სასოფლო-სამეურნეო მანქანებსა და ინვენტარს, ამწე-სატრანსპორტო საშუალებებს, საქარხნო-საფაბრიკო მექანიზმებსა და სხვ.² საქართველოს მანქანათმშენებლებმა (ბათუმი, ფოთი) 1923 წელს ააგეს პირველი საბჭოთა მიწაბაძია „საბჭოთა საქართველო“, რამაც ხელი შეუწყო ჭიათურის მანგანუმის მადნის ექსპორტის გადიდებას³. თბილისის 26 კომუნარის სახელობის ქარხანა, რომელიც ჯერ კიდევ 1923 წელს მანქანათმშენებელ ქარხნად იწოდებოდა, ერთდროულად ამზადებდა ზაპესისათვის რთული კონსტრუქციის ანძებს, ვაგონეტებს, მექანიზმებს⁴. აღდგენითი პერიოდის დასასრულს აქ ქარხანას დავალა აბრეშუმის ძაფსახევეი ფაბრიკების მანქანათა შეკეთება, მონტაჟი, მათთვის ნაწილების დამზადება, ხოლო 1925 წლის

¹ საბ. № 3.

² საბ. № 2, 5.

³ საბ. № 11.

⁴ საბ. № 19.

მიწურულს — ჩაის მრეწველობისა და აბრეშუმის ძაფსახვევი წარმოებისათვის მანქანათა საცდელი პარტიის დამზადება.

ამრიგად, აღდგენითი პერიოდის დასასრულისათვის საქართველოს ახლად აღმოცენებული საბჭოთა მანქანათმშენებლობა თანდათანობით გაფართოვდა და მან გარკვეულ წარმატებებს მიაღწია. იგი ჯერ კიდევ ჩანასახ მდგომარეობაში იმყოფებოდა, მაგრამ თავის სწრაფ განვითარებაში უკვე ამჟღავნებდა კვალი-ფიციური მანქანათმშენებლობისაკენ ზრდის ამჟღარა ტენდენციას, რაც საესეებით შეესაბამებოდა სახალხო მეურნეობის მზარდ მოთხოვნას.

ლითონდამუშავება-მანქანათმშენებლობის გაფართოების პარალელურად იზრდებოდა მუშათა რაოდენობა. ინერგებოდა ახალი ტექნიკა, იზრდებოდა მუშათა ბრძოლა შრომის ნაყოფიერებისათვის, თანდათანობით უმჯობესდებოდა მუშათა შრომის, კულტურული და მატერიალური პირობები.

აღდგენითი პერიოდის დასასრულს კომუნისტური პარტიის XIV ყრილობამ (1925 წ. დეკემბერი) დასახა ქვეყნის სოციალისტური ინდუსტრიალიზაციის კურსი და ამასთან ერთად საბრძოლო ამოცანა: სსრ კავშირი მანქანებისა და გაწყობილობის შემომტანი ქვეყნიდან გადაიქცეს მანქანებისა და გაწყობილობის მწარმოებელ ქვეყნად.

როგორც ქვემოთ დამოწმებული საბუთებიდან ჩანს, საქართველოს მანქანათმშენებლებმა პარტიის ეს დავალება აბრეშუმის ძაფსახვევი მანქანების დამზადების დარგში მოკლე ხანში წარმატებით შეასრულეს¹. ასევე დიდ წარმატებებს მიაღწიეს მათ ჩაის წარმოებისათვის მანქანათა წარმოების ათვისებაში და ჩვენი ქვეყანა გაანთავისუფლეს ზოგიერთი სახის მანქანების საზღვარგარეთიდან შემოზიდვისაგან².

საქართველოს მანქანათმშენებლობამ განსაკუთრებულ წარმატებებს მიაღწია პირველ და მეორე ხუთწლედებში. ამ პერიოდში ხდებოდა უფრო რთული და ახალი მანქანების წარმოების ათვისება (აბრეშუმის, საფეიქრო, მეღვინეობის, ელექტრომორტორების, ცემსახელი და მრავალი სხვა), საწარმოთა სპეციალიზაციისა და კოოპერირების გაღრმავება. ამავე პერიოდში საქართველოს მანქანათმშენებლობა მნიშვნელოვან თვისობრივ ნახტომს აკეთებს — იწყება მანქანათმშენებლობის ადრე ჩასახული უმაღლესი საფეხურის — ლითონსაჭრელი და ხის დასამუშავებელი დაზგათმშენებლობის გაფართოება, რასაც საკავშირო მნიშვნელობა ჰქონდა. ამუშავდა დაზგათმშენებელი ახალი ქარხანა, ცენტროლიტი, ბათუმის მანქანათმშენებელი ქარხანა.

სახალხო მეურნეობის მრავალფეროვანმა მოთხოვნილებამ ლითონურ ნაწარმზე ბუნებრივად განაპირობა ლითონდასამუშავებელი და მანქანათმშენებლობის მრეწველობის ფართო უნივერსალიზმი, განსაკუთრებით მეორე ხუთ-

1 სპ. № 26, 31.

2 სპ. № 72.

წლედამდე. არ დარჩენილა არც ერთი დარგი, არც ერთი ძველი საწარმო, ახალი ქარხნების მშენებლობა, რომლებშიც მონაწილეობა არ მიეღო რესპუბლიკის მზარდ მანქანათმშენებლობას. მაგრამ ფართო უნივერსალიზმის პირობებშიც მიმდინარეობდა ლითონდასამუშავებელი მრეწველობის თანდათანობითი გაღაზრდა მანქანათმშენებლობაში, განსაკუთრებით პირველი ხუთწლეულის მეორე ნახევრიდან. შემკეთებული საწარმოებიდან ისინი გადაიქცნენ მსხვილ მანქანათმშენებელ ქარხნებად. გაიზარდა მანქანათმშენებლობის პროდუქციის წარმოების ხვედრითი წონა.

საქართველოს საბჭოთა მანქანათმშენებლობის უმნიშვნელოვანეს წარმატებად უნდა მივიჩნიოთ ის, რომ 30-იანი წლებიდან იგი ერთდროულად იწყებს მანქანების გამოშვებას საზღვარგარეთისათვის (ირანი, თურქეთი).

საქართველოს მანქანათმშენებლობის ყველაზე თვალსაჩინო მიღწევის მაჩვენებელია ის, რომ იგი წელიწადში უშვებდა იმაზე მეტი რაოდენობის მანქანა-დაზგებს, რამდენსაც მთელი მეფის რუსეთი — ომამდელ პერიოდში (1913 წ.).

აღნიშნული დარგის გაფართოებასთან ერთად იზრდებოდა მანქანათმშენებელ მუშათა რაოდენობაც — ერთერთი დამახასიათებელი ნიშანი სოციალისტური ინდუსტრიალიზაციისა: თუ 1923 წელს ითვლებოდა 281 მუშა-მელითონე, 1937 წელს მათმა რიცხვმა ორნახევარ ათასამდე მიაღწია.

კვალიფიკური მანქანათმშენებლობის გაფართოებამ ხელი შეუწყო მუშათა კვალიფიკაციის, საერთოდ მათი ტექნიკური განათლების ზრდას, რაციონალიზატორთა და გამომგონებლების რაოდენობის გადიდებას, შრომის ახალი მეთოდების (მათ შორის ელექტრომედულების, ჩქაროსნობის) დანერგვას, მექანიზაციას და სხვ. ამასთან დაკავშირებით გაიზარდა შრომის ნაყოფიერება, ხოლო ამის საფუძველზე მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა მუშათა მატერიალური პირობები. გაიზარდა მუშის წლიური ხელფასი.

ამრიგად, საქართველოს მანქანათმშენებლობა მარტივი მანქანა-დანადგარების წარმოებიდან დასაწყისში აღდგენითი პერიოდის დასასრულიდან, განსაკუთრებით რეკონსტრუქციის პერიოდიდან, გადავიდა რთული მანქანების წარმოებაზე. მრეწველობის ამ ახალი დარგის განვითარებამ თვისობრივად შეცვალა აგრეთვე საქართველოს მუშათა კლასის შემადგენლობა — წარმოიშვა თანამედროვე მანქანათმშენებლობის მაღალკვალიფიკური და მრავალპროფესიონი მუშათა ახალი ფენა.

აღნიშნული წარმატებანი შესაძლო გახდა მუშათა მასის შეგნებული შრომითი აქტივობის შედეგად, რასაც სისტემატურად აწვითარებდა და წარმართავდა კომუნისტური პარტია. ასეთი დიდი მიღწევები უმოკლეს დროში არ ახსოვს კაპიტალისტურ საზოგადოებას.

ასე გვესახება, საარქივო წყაროების მიხედვით, საბჭოთა საქართველოში მანქანათმშენებლობის განვითარება ადრეულ პერიოდში.

*

ქვემოთ ვაქვეყნებთ საქართველოს მანქანათმშენებლობის ისტორიის შესახებ არსებულ მდიდარ საარქივო წყაროების მხოლოდ უმნიშვნელო ნაწილს. იგი ასახავს ამ დარგის ჩასახვა-განვითარებას 1921—1937 წლებში. ეს პერიოდი მნიშვნელოვანია, რამდენადაც სწორედ ამ დროს მოხდა საბჭოთა მრეწველობისა და სახალხო მეურნეობის სწრაფი აღმავლობა, რაშიც გარკვეული წვლილი მიუძღვის საქართველოს საბჭოთა მანქანათმშენებლობას. წარმოდგენილი მასალა რამდენადმე ასახავს სოციალისტური მშენებლობის ადგილობრივი პირობების თავისებურებასაც.

საბუთები ჩვენს მიერაა გამოვლენილი იმ ფონდებში, რომლებიც დაკუთვნილია საქართველოს სსრ ოქტომბრის რევოლუციისა და სოციალისტური მშენებლობის ცენტრალურ სახელმწიფო, მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალთან არსებულ პარტიულ, აჭარის ასსრ ცენტრალურ სახელმწიფო, საქართველოს სსრ სახელმწიფო საგეგმო კომისიის, საქართველოს სსრ ცენტრალურ სტატისტიკურ სამმართველოს, 26 კომუნარის სახელობის მანქანათმშენებელ, ს. ორჯონიკიძის სახელობის მანქანათმშენებელ, ს. მ. კიროვის სახელობის დაზავთმშენებელ, მ. ი. კალინინის სახელობის ლითონდასამუშავებელ და მექანიკურ, ბათუმის ჩაის მანქანათმშენებელ ქარხნების არქივებში.

პერიოდული პრესიდან მოტანილია მხოლოდ ორი ცნობა, ისიც საქარხნო მრავალტირაჟიან გაზეთიდან („მანქანათმშენებელი“), რადგან შესაბამის საბუთს არქივში ვერ მივაკვლიეთ. გამოუქვეყნებელი საარქივო მასალის სიუხვის გამო, ჩვენ შეგნებულად თავი შევიკავეთ პერიოდული პრესიდან მასალით სარგებლობისაგან.

საბუთები, რომლებსაც ქვევით ვაქვეყნებთ, უმეტესწილად დედნებია. მოტანილია მხოლოდ იმ საბუთების პირები, რომელთა დედნები ადგილზე არ აღმოჩნდა. დოკუმენტები დალაგებულია მათი აღმოცენების ქრონოლოგიის მიხედვით. საბუთების სტილი და მართლწერა დატოვებულია უცვლელად და ჩასწორებულია მხოლოდ დედნის უნებლიე შეცდომები საგანგებო აღნიშვნის გარეშე. ზოგიერთი საბუთი დათარიღებულია მათი შინაარსის მიხედვით ან სხვა წყაროსა და მონაცემების მოშველიებით. ჩვენს მიერ ვარაუდით დადგენილი თარიღი მოთავსებულია კვადრატულ ფრჩხილებში. ასევე კვადრატულ ფრჩხილებშია მოთავსებული ტექსტში ჩვენს მიერ ჩამატებული ადგილები, ხოლო გამოტოვებული ადგილები აღინიშნება სამი წერტილით. საბუთებში გამოტოვებულია ამა თუ იმ ფაქტისა და მოვლენის განმეორება, აგრეთვე ისეთი ადგილები, რომელთაც უშუალო კავშირი არა აქვთ მანქანათმშენებლობასთან.

№ 1

1921 წლის აპრილის 28. — სენაკის მაზრის ეკონომიური განვითარების ინჟ. მ. კობაძის მოხსენებითი ბარათიდან საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის უმაღლეს საბჭოსადმი სენაკის მაზრის მექანიკური სახელოსნოს მუშაობის შესახებ.

...Механическая мастерская: слесарей — 6, токарь — 1, кузнецов — 2, молотобойцев — 2, столяров — 5, подручников — 10 человек, чернорабочих — 3 и заведывающий мастерской — всего 30 человек. Мастерская обслуживает нужды Сенакского уезда. Принимает всевозможные ремонты по слесарному делу, производит сельскохозяйственный инвентарь и инструменты, тяпки, топоры, сохи. Ремонтирует сельскохозяйственные орудия, принимает всевозможные заказы по столярному делу...

ორცა, ფონ. 303, აღწ. 1, საქ. 186, ფურც. 3. დედანი.

№ 2

1921 წლის სექტემბრის 10. — საქართველოს მელითონებისა და ტრანსპორტის მუშათა I კრილობაზე ლითონტრესტის მოხსენებიდან ლითონდამამუშავებელი ქარხნების შესახებ.

...Отдел металла существует с 16 июня. Деятельность отдела начинается со 2 июля фактически, т. е. существует всего-навсего 2 месяца с одним подотделом «Конструкторское бюро». За это время доведена до конца регистрация производств, согласно приказу № 1, а Конструкторское бюро, которое сейчас больше не работает, ибо не можем найти подходящих людей (инженерсво-конструкторов), выработало один тип быстросходной турбины, проект закончен и передан 1-му совет[скому] заводу, который и приступил к изготовлению модели и в скором будущем будет отлита...

Хотя на заводе еще не образовалось излишков материалов, обеспечивающих его работу на продолжительное время, но то количество изделий, которое может быть исполнено имеющимся сейчас наличием мастеровых, выполняется без задержек и требования потребителей на предметы массового производства завода — веялки, плуги, выполняются заводом без значительных задержек. Также приступлено заводом к изготовлению новой партии мельниц и турбин. Для более успешного выполнения заказов вообще, и турбин, в частности, на заводе устроена чертежная, где под руководством инженеров завода производится разработка проектов турбин, мельниц, молотилок, составляются рабочие чертежи, разрабатываются новые конструкции земледельческих машин...

В настоящее время на заводе состоит 15 служащих и 50 мастеровых рабочих, из которых на работах ежедневно бывает в среднем 35 человек. За последнее время неявка колеблется от 5 до 6%.

За время с 26 февраля по 20 августа включительно заводом выпущено:

плугов — 95, остается на заводе готовых 40, всего 135 плугов,
 веялок — 8, — " 3 " 11 веялок,
 турбин — 3, 275 HP
 мельниц — 6,
 кукурузных молотилок — 1 — " — 1 " 2 штуки,
 культиватор имеется 1 " 1 штука

Находится в работе: плугов — 75 по образцу Наркомзема,
 веялок — 17
 турбин — 5 общей мощи[остью] 650 HP
 мельниц — 4
 культиваторов — 15
 кукурузных молотилок — 15...

Завод может приготовить в 1/2 года: 2000 веялок, 500 молотилок,
 400 кукурузных молотилок, 7500 плугов, 2000 борон, требуемое количе-
 ство мельниц, водяных турбин, запасных частей земледельческих орудий
 и мелкие заказы, если будут топливо, станки и рабочие.

III Советский завод, быв. бр. Вихнянских, выделяет гидравличе-
 ские и ручные прессы, крошильные станки, плуги, дробилки и чугунное
 и медное литье.

ორცა, ფონ. 829, აღწ. 1, საქ. 13, ფურ. 24-27, 50-52. დედანი.

№ 3

1921 წლის სექტემბერი. — საქართველოს მელითონებისა და ტრანსპორტის
 მუშათა პროფკავშირების I ყრილობის მისასალმებელი დეპუტა ვ. ი. ლენინს.

Тов. Ленину. Объединенный съезд металлистов и транспортных ра-
 бочих Грузии, собравшись на первом своем съезде, приветствует Вас,
 как вождя мирового пролетариата. Обещаем Вам, тов[арищ] Ленин, что
 металлисты и транспортники, всегда стоявшие в авангарде рабочего
 движения Грузии, закаленные в борьбе, энергично приступят к восста-
 новлению разрушенного народного хозяйства изменниками рабочего
 класса, меньшевиками. Мы приступаем к плодотворной созидательной
 работе, чтоб укрепить Советскую власть. Наш пролетарский привет Вам,
 тов[арищ] Ленин.

ორცა, ფონ. 829, აღწ. 1, საქ. 13, ფურ. 2. პირი.

№ 4

1921 წლის ოქტომბრის 3. — საქართველოს სსრ სმუხის
 პრეზიდიუმის მოხსენებიდან სახალხო მეურნეობის მუშაკთა I რესპუბლიკურ
 ყრილობაზე ლითონდამუშავების მდგომარეობის შესახებ.

მრეწველობის სხვა დარგთა შორის შეიძლება ვილაპარაკოთ ლითონის
 დამუშავებაზე, მაგრამ იგი იმდენად სუსტია, რომ მოიპოვება სულ მხოლოდ

რამდენიმე მექანიკური ქარხანა, და ისიც სუსტად მოწყობილი. მაგალითად, ყოფილი ზოშტარიას მექანიკური ქარხანა, სადაც მოწყობილობა შემდგარია შემთხვევით თავმოყრილ მანქანებით და დაზგებით, რომლებიც კაპიტალურ რემონტს საჭიროებენ, უმთავრესად იმუშავენ სასოფლო-სამეურნეო იარაღებს. ამ ქარხანამ დაამზადა 95 გუთანი, 8 ხერხი, 1 საცხევაი და სხვა... ჩვენი ლითონის წარმოებათა მუშაობა განისაზღვრება სხვადასხვა მექანიკური მოწყობილობის შეკეთებით და მოწყობით.

ორცსა, ფონ. 303, აღწ. 1, საქ. 87, ფურ. 53. პირი.

№ 5

1921 წლის ოქტომბრის 5. — სენაკის მაზრის რევკომის ეკონომიური განყოფილების გამგის ჭავჭავაძის მოხსენებიდან საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის უმაღლეს საბჭოს 1 რესპუბლიკურ ყრილობაზე სენაკის მექანიკური სახელოსნოს მუშაობის შესახებ.

...მექანიკურმა სახელოსნომ მარტიდან დღემდე 35 მუშა-ხელოსნის საშუალებით დაამზადა: ახალი თოხი — 156, ნაჯახი — 50, წალდი — 16, სახნისი — 13, გუთანი — 2; შეაკეთა: თოხი — 144, ნაჯახი — 39, წალდი — 23, სახნისი — 49, ნალი — 1813 ცალი ახალი; დაჭედა — 888 ფეხი; სხვადასხვა იარაღები 95 ცალი; დაამზადა და მასთან გააკეთა ნოსირის წისქვილისათვის ერთი ახალი ტურბინა და შეაკეთა თეკლათის ამხანაგობისათვის წისქვილის ტურბინა... სატექნიკო სექციამ... ხე-ტყის ქარხნის გასაშენებლად კიდევაც მონახა საუკეთესო ადგილი. შედგენილია გეგმა აღნიშნული ქარხნისათვის ტურბინის მოსაწყობად. მას ექნება დიდი ძალა, თუ საჭირო იქნა საელექტრო სადგურის მოსაწყობადაც. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, 300 სიმძლავრის ტურბინის გეგმა შედგენილი გვაქვს და ამას ადგილობრივად დავამზადებთ...

ორცსა, ფონ. 303, აღწ. 1, საქ. 87, ფურ. 249, 251. პირი.

№ 6

1923 წლის იანვრის 1. — ტექნიკოს ფედოროვის თხოვნა ბათუმის კომუნალური განყოფილებისადმი მიწახაზია მანქანის აგების შესახებ.

В дополнение по заявлению моему на постройку землечерпательницы для очистки каналов дополняю следующее:

1. В управлении работ торгового порта продается на слом баржа №133, из которой возможно получить почти весь материал для черпалки, а именно: цепь, якорь, лебедку, угловое железо и частью котельное железо.

2. В Поти у Мортрана имеется 2-цилиндровая паровая машина и 30-сильный нефтяной двигатель системы Болиндер, хотя и без арматуры, но которую возможно восстановить.

Полагаю, что все это возможно дешево приобрести, что удешевит постройку землечерпательницы и даст возможность выполнить и другие приспособления, необходимые для очистки каналов.

3. Прошу выдать мне мандат на право осмотра подведомственных вам складов и мастерских для использования материалов при постройке зем[лечерпательни]цы, а также и Совнархоза, опись которых я Вам составляю.

Техник Федоров

აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. პ-170, აღწ. 1, საქ. 34, ფურც. 34.
დედანი.

№ 7

1923 წლის თებერვალი. — ბათუმის კომუნალური განყოფილების ცნობა
 ბათუმის ლითონდამამუშავებელი ქარხნების გაწეობილობისა და
 მუშათა რაოდენობის შესახებ.

I Государственный цинковальный завод (б. Шелеговского). Двигатель — внутр[енного] сгорания сист[емы] Атлас — 40 HP. Число рабочих — 20 человек. Служащих: зав[едывающий] заводом — 1, зав. материальным складом — 1, счетовод — 1. Выработано за истекший 1922 г. на 3059 173100 руб.

II Государст[венный] чугуно-медно-литейный и механический завод (б. Каплана). Двигатель — внутреннего сгорания сист[емы] Отто Дейц-15 HP. Число рабочих — 22 человека. Служащих: зав[едывающий] заводом, он же механик — 1, счетовод — 1. Выработано за истекший 1922 г. на 2 033 732 583 руб.

III. Госуд[арственный] завод механический-ремонтный автогараж и деревообделочным. Двигатель — внутр[енного] сгорания: 1) Отто Дейц-50 HP; 2) Нобель — 20 HP. Число рабочих: по заводу и автогаражу — 19, учеников — 6, по электростанции — 10; по деревообд[елочному] времен[ным] раб[очим]—5. Служащих: зав[едывающий] заводом — 1, кладовщик — 1, счетовод — 1. Выработано (в 1922 г.) 2.730.458.000 руб.

აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. პ-170, აღწ. 1, საქ. 5, ფურც. 24.
შავი.

№ 8

1923 წლის ივნისის 18. — ამონაწერი სარეგისტრაციო ბარათიდან ბათუმის მექანიკური ქარხნის გაწუბილობისა და მისი ღირებულების შესახებ.

В о п р о с ы	О т в е т ы
1. Время регистрации	18 июня 1923 г.
2. Наименование предприятия	3-й Государственный завод
3. Местонахождение предприятия или его филиальных отделений	Бакинская 86
4. Предмет деятельности предприятия	Механический
9. Наименование и стоимость (в золоте) всего движимого имущества ко времени регистрации (инвентарь, фабrikаты, сырье и т. д.)	47702 руб. 90 коп. (золотом)
15. Оборудование предприятия, число машин, их состояние, мощность и т. д. размеры помещений	Оборудование удовлетворительное. Станки: токарных — 4, строгальных — 2, фрезерных — 1, сверильных — 2, гвоздильный — 1, электромотор — 1
16. Число постоянных рабочих и служащих, занятых в предприятии (по цехам)	25 человек

აქარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. პ—170, საქ. 26, ფურ. 40. დედანი.

№ 9

1923 წლის ივნისის 22. — ბათუმის № 3 ქარხნის ღირებულების მოხსენებითი ბარათი ქარხნის მუშაობის შესახებ 1923 წლის პირველ ნახევარში.

3-й Госзавод — бывший завод Питоева, до его реформирования был приспособлен к массовому изготовлению боевых припасов: гранат и проч., но с 1921 года, с апреля месяца, его приспособили к механической производительности, как-то: изготовление разных автомобильных частей, ремонт всевозможных машин, как сельскохозяйственных, так и земледельческих, также изготовление своего фабриката: гвоздей разн[ых] размеров, желез[ных] заклепок, а также массовое изготовление штамповальных и скобяных изделий. В настоящее время оборудование завода вполне удовлетворительно. Загруженность завода в отношении к максимальной его производительности составляет 25%.

Завод обслуживается 6-ю служащими (из коих 3 сторожа) и 20 ра-

2. საისტორიო მონაბე ტ. XIX — XX.

бочими, из них 3 — временные. Оплата труда производится два раза в месяц 1-го и 16-го каждого месяца, по 17 разрядной сетке, в отношении к первому разряду — 10 товарных рублей. Сырьем завод обеспечен на 3 месяца, заказами — на 2 месяца. Краткая диаграмма производительности за 6 месяцев заключается в следующем: в январе и феврале месяцах текущего года завод представлял из себя ничто иное, как мастерскую случайных заказов, не имеющий определенной перспективы. С марта месяца, с переходом завода к исполнению крупных заказов, как-то: капитальному ремонту всевозможных машин и автомобилей, производительность завода поднялась на 50% против февральской, в апреле — на 20%, а в мае на 5% против последней. Денежные обороты по кассе за 6 месяцев выражаются в следующем: на 1-ое января 1923 года оставалось в кассе 68.806.000; приход за эти 6 месяцев выражается в сумме 4 271 350, а расход составляет 4 231 857 000, остаток на 21-ое июня выражается в сумме 108 427 000. На будущее время, если бы заводу отпустились некоторые субсидии, то тем самым он имел бы возможность привести в действие имеющееся у него литейное отделение и тогда он был бы приспособлен к массовому изготовлению всевозможных сельскохозяйственных машин.

აჭარის ასსრ ცენტრალური საბელმწიფო არქივი, ფონ. პ.—170, აღწ. 1, საქ. 5, ფურ. 152. ფელანი.

№ 10

1923 წლის [ოქტომბერი]. — ბათუმის კომუნალური მეურნეობის
 ქვეგანყოფილების ანგარიშიდან ბათუმის ლითონდასამუშავებელი
 ქარხნების მუშაობის შესახებ 1923 წ. იანვარ-სექტემბერში

2-й Госзавод имеет цехи механические и чугуно-медно-литейные, оборудовано хорошо, но скученно и расположен низко, отчего особенно страдает литейная мастерская, земля которой ниже горизонта двора. Станки изношены в значительной мере, а вагранка требует полного ремонта. Также требуется новая земля для формовочной. За отчетный период израсходовано сырья: 1) литников медных — 5 п. 26 3/4 ф., 2) лом [медный] — 76 п. 9 1/2 ф., 3) железа разного — 328 п., 4) стали — 119 п. 36 ф., 5) чугуна-лом — 1627 п. 14 ф.

Выполнено заказов — 265 шт., реализовано в червонных рублях — 25.339 руб. Завод был снабжен сырьем полностью, ощущалась лишь нужда в штыковом [в сером] чугуне, но теперь эта потребность удовлетворена чугуном, вновь полученным из Чатахского завода. Валового производства нет, завод работает только по заказу. Главным заказчиком является марганцевая промышленность. Обеспеченность сырьем около 2-х месяцев. Дальнейшая работа завода зависит от общего роста промышленности края. За рассматриваемый промежуток времени производительность завода увеличивалась с каждым месяцем и в сентябре стала больше, чем в январе на 120%. Число служащих — 5, рабочих — 25.

3-й Совзавод: а) завод оборудован станками для механической обра-

ботки металлов, состоит из механической мастерской, штамповальной и гаражной...

ბ) за отчетный период времени израсходовано сырья: 1) стали 23 п. 10 ф., 2) железной проволоки — 223 п. 15 ф., 3) железа разного — 108 п. 02 ф., 4) заклепок железных мелких — 18 ф., 5) пакли 2 п. 05 ф., 6) брусьев 24 п.

ვ) за отчетный период времени изготовлено фабрикатов и изделий: 1) гвоздей разных размеров — 214 п. 27 ф., 2) заклепок железных — 73 п. 25 ф., 3) исполнено заказов — 147 шт.

გ) общая себестоимость всей выработки за отчетный период в червонных рублях — 14.895 руб.

დ) общая сумма всего реализованного в червонных рублях — 18.815 руб. 50 к.

Несмотря на шаткое положение завода, в начале 1923 г. завод постепенно повышал свою производительность и теперь стал твердо на ноги, увеличив выработку по сравнению с январем месяцем на 100%. В настоящий же момент, когда техническим персоналом спроектирована, а рабочими изготовлена и установлена водяная турбина, завод может иметь почти даровую энергию не только для своих станков, но на излишек ее освещать и район города, прилегающий к заводу. Установленная турбина мощностью около 40 лощ. сил работает избытком воды в городском водопроводе. Она увеличит доходность завода не только благодаря упразднению больших расходов на топливо для двигателей, но даст и непосредственный доход от отпуска электрической энергии с динамомашин, вновь установленной и сочленной с турбиной...

Кроме перечисленных установок, механическая мастерская обогатилась установкой еще двух токарных станков по металлу, которые сейчас ремонтируются и через неделю две будут поставлены.

Завод работает почти только по заказам, за исключением кукурузодробилок, которые были изготовлены валовым порядком, но еще не реализованы. С конца этого года имеется в виду установить валовое производство скобяного товара, так как соответствующие станки и отчасти материалы имеются налицо и на этот товар в настоящее время существует большой спрос. Число служащих — 3, рабочих — 20, временных — 7, учеников — 7.

აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. პ.—170, აღწ. 1, საქ. 5. ფურ. 223—224. დედანი.

№ 11

1923 წლის დეკემბრის 9. — საგაზეთო ცნობა ბათუმისა და ფოთის ნავსადგურების სახელისნოთა მუშების მიერ პირველი საბჭოთა მიწაბაძის მანქანის „საბჭოთა საქართველოს“ აგების შესახებ.

Батумский и Потийский порты... достигли еще одной производственной победы и преподнесли СССР к 6-й годовщине Октябрьской революции подарок — землечерпалку «Советская Грузия»...

В той упорной борьбе, которая происходит на хозяйственном фрон-

те, победа потийских и батумских рабочих есть не только одно из звеньев в общей цепи строительства, но это коллективное творчество сознательной, мощной и дружной воли рабочих и преданных делу строительства специалистов — дает мощную уверенность в нашем возрождении...

Мысль соорудить собственный землечерпательный снаряд явилось результатом следующего положения землечерпательного дела в портах Батуми и Поти. Вход в потийский порт, служащий главным портом по экспорту из Грузии марганца... подвержен заносом песка и ила и для поддержания при входе глубин, соответствующих осадке самых крупных судов, которые приходят за марганцем, необходимо производить систематические, из года в год землечерпательные работы.

В начале 1922 года обмеление входа в потийской порт, несмотря на производство черпания входа, достигло таких размеров, что деятельность порта должна была бы прекратиться.

В связи с этим, Мортраном Грузии были предприняты меры для скорейшего производства землечерпательных работ. В феврале 1922 г. был заключен договор с линейным отделом Черноморского округа путей сообщения на производство работ по углублению входа в Потийский порт, но за неимением отремонтированного снаряда, линейный отдел не смог начать работы в срок.

Предвидя затруднения в присылке землечерпательного снаряда из российских портов... Мортраном Грузии решено было построить собственную землечерпательницу, пользуясь имеющимися в его распоряжении частей от старых судов и машин.

Обществом «ЧЭМО» был выделен аванс в 3.000 фунтов стерлингов для постройки землечерпательницы. Аванс этот погашался отчислениями со сборов за стоянку судов, причитающихся с общества «ЧЭМО». Работа по постройке землечерпательницы началась в мае 1922 г. и велась хозяйственным способом частью в Поти, частью в Батуми.

Землечерпательницы раньше строились, главным образом, за границей — в Голландии и Англии, а в России — на больших судостроительных заводах, так как постройка их представляет большие технические затруднения.

Но, благодаря тому, что Мортрану Грузии удалось найти почти все главные части, потребные для землечерпательницы, работы по постройке землечерпательницы «Советская Грузия» удалось выполнить скромными средствами портовых мастерских в Батуми и в Поти и сама постройка обошлась на много раз дешевле стоимости таких снарядов в мирное время. Землечерпательница таких размеров и производительности, как «Советская Грузия», стоила в мирное время около 200.000 рублей.

Для землечерпательницы взят был железный корпус шаланды № 129, грузоподъемностью 35.000 пудов, размером 118 футов длины и 30 футов ширины и 10 футов глубины трюма. Корпус этот вытасен на берег и в нем прорублен вырез длиною 60 ф[утов] для пропуска черпаковой рамы. Произведено было соответствующее укрепление корпуса в продольном и поперечном направлениях. Обе разрезанные части скреплены солидной рамой конструкцией, которая поддерживает одновременно блоки для подъема и опускания на нужную глубину черпаковой рамы. Посредине судна установлена железная башня, которая поддержи-

ვათ ვერხნიი კონეც черпаковой рамы и в которой помещается грунтовой колодец, куда падает грунт из черпаков. Отсюда он по железным наклонным леткам скатывается в становящуюся рядом с землечерпательницей землеотвозную шаланду.

Поверху башни укрепляется четырехгранный чугунный барабан, который дает движение бесконечной цепи черпаков и который сам приводится во вращение посредством зубчатой передачи с двух больших шкивов, вращаемых ременной передачей с установленной в корпусе паровой машины.

Для черпаковой рамы воспользовались фермой от крана, удлинив ее на 35 ф. путем устройства концевой надставки. Машина была взята со старого миноносца в Поты, котел взят также старый судовой с судна «Риони», черпаки сделаны новые (14 штук), частью взяты от старой землечерпательной машины в Туапсе... там же взяты и барабаны. Лебедки тоже взяты со старых судов, отремонтированы и приспособлены для папильонажных цепей.

Таким образом, использованы целый ряд готовых механизмов и частей.

Производительность черпалки рассчитана на 20 куб. саж. в час. Такой снаряд может считаться довольно крупным (максимальная мощность самых крупных русских снарядов достигает 600 куб. саж. в сутки).

газ. «Заря Востока», 1923, № 284.

№ 12

1924 წლის აპრილის 16. — ამონაწერი აკარის ასსრ სახელმწიფო ვაჭრობა-მრეწველობის სამმართველოს № 20 ბრძანებიდან ბათუმის № 2 გაუქმებული ქარხნის მუშა-მოსამსახურეთა გამოყენების შესახებ.

ამხ. ხიმშიაშვილის სახელობის მე-2 სახელმწიფო ქარხნის ჩემდამი რწმუნებულ სამმართველოს გამგებლობაში გადმოსვლის გამო, ხსენებული ქარხნის ქვემოთ ჩამოთვლილი თანამშრომლები გადმორიცხულ იქნას სამმართველოს სამსახურში თავიანთივე თანამდებობებზე ა/წ 16 მარტიდან:

№	გვარი, სახელი, მამის სახელი	თანამდებობა
1	ბუტკაშვიტი ალექსანდრე პეტრეს ძე	მენიშუ
2	საფიცი ვლადიმერ მოსეს ძე	ხარატი
3	გუბსი ნიკოლოზ მავარს ძე	"
4	უჩაიშვილი დონეტი გიორგის ძე	"
5	მალაშენკო ალექსანდრე კონდრატის ძე	"
6	ბარისიკოვი ვასილ ალექსანდრეს ძე	ზეინკალი
7	სერსკოვსკი ენრიხი სტანისლავის ძე	"
8	კოზოტენკო ივანე მიქე ლის ძე	"
9	სუსლოვი ვასილ პეტრეს ძე	მექვაბე
10	სირენკო თედორე	მჭედელი
11	ტერ-ნერტიჩიანი პავლე ინასის ძე	"
12	პოზდნიკოვი ტინოთე პეტრეს ძე	უროსმკერდი

№	გვარი, სახელი, მამის სახელი	თ ა ნ ა მ დ ე ბ ო ბ ა
13	ჭიჭავაძე ფილიპე	
14	კიხნაძე თედორე ნიკოლოზის ძე	უფროსი მსხველი
15	სინიკიანი ანდრია მიხეილის ძე	მსხველი
16	მაქსიმოვი ვასილ თედორეს ძე	
17	ჩხეიძე ფილიპე ილარიონის ძე	ვაგრაშვილი
18	ჩხეიძე ისაკი ილარიონის ძე	შავი მუშა
19	გორდეგონი ბორის ივანეს ძე	მოწვე
20	პეტრავი ალექსი პეტრეს ძე	"
21	განუგა დიმიტრი მარტინის ძე	"
22	ალატონივი ნიკოლოზ ვასილის ძე	"
23	რომოდანოვი ნიკოლოზ ალექსის ძე	"
24	ვასაძე ვასილი	"
ღრობითი მუშები		
25	კარაკოზოვი სტეფან თედორეს ძე	ზეინკალი
26	აივნიკი პავლე თედორეს ძე	ხარატი
27	როსლიაკოვი ვასილ გიორგის-ძე	მეჭვავე
28	აფანასევი აბრამ ივანეს ძე	
29	ფონენკო ფილიპე კუზმას ძე	მეჭვავეს თანამეწე
30	ენბროვსკი ბიქტორ ალექსანდრეს ძე	
31	კარავასილი ვასილი აპოსტოლის ძე	უროსმკერდი
32	მაკაროვი სიმონ სტეფანეს ძე	"
33	როგოზინსკი ფილიპე თეოდანეს ძე	"
მოსამსახურეები		
34	ერენკო კირილე ლევის ძე	დირექტორი
35	კოლესნიკოვი ისაკ გრიგორის ძე	მუხალტერი
36	ელენკოვი ვასილ პავლეს ძე	ნახაზი და საწყობის გამგე
37	ლოპატოვი ნიკოლოზ ბათუმის ძე	ცენტრალური
38	ბაზიჩევი მიხეილ ალექსანდრეს ძე	დარჯი

აქარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. 3—170, საქ. 38, ფურ. 215, დედანი.

№ 13

1924 წელი. — ბათუმის თუქსასხმელი და მექანიკური ქარხნის
მდგომარეობა 1924 წელს.

До революции завод принадлежал фирме Ротшильда (Бнито-Бакинское нефтяное и промышленное общество), с 1912—1915 гг. фирма производила главным образом заграничный экспорт нефтепродуктов наливом.

В период войны завод работал на оборону с 2650 чел. рабочих. В первое время революции завод бездействует. Причины изменения: невозможность заграничного экспорта во время войны и неуверенность политического и экономического положения в стране во время революции. Предприятия находятся в стадии ликвидации. С приходом Сов. власти и национализации завода Батумским СНХ открываются починые мастерские автомобилей и др. видов перевозочных средств. Такое положение продолжается до июля 1924 г., с какого времени, по поста-

новлению Аджарпромторга, на территорию 3-го госзавода перебрасывается 2-й чугуно-литейный госзавод (б. Каплана).

В связи с переброской 2 госзавода возникает необходимость в устройстве литейной, расширение кузнечного и механического цехов. Во 2-й половине 1924 г. производится более или менее капитальный ремонт фабричных строений, ремонтируются крыши, устраивается литейная. Оборудование настоящего времени: вагранка, рассчитанная на выпуск 85 пуд. чугунного литья в час; механических станков для обработки металла—27 станков; двигателей внутреннего сгорания—2, мощность—оба 70 HP, и турбина водяная в 40 HP. Используется в среднем 30 HP. Большею частью работа их заменяется работой водяной турбины, получающей воду из городского водопровода.

Изношенность машин и оборудования от 50 — 70%.

Завод производит ремонт фабрично-заводских оборудования, машин, станков и проч., также ремонт автомобилей и всякого хозяйственного инвентаря: может выпускать и массовую продукцию механического производства. Примером служит исполнение в текущем отчетном году заказа Военного ведомства на 30 000 медных луженых котелков для армии, производство чертежных кнопок.

Себестоимость продукции в настоящее время, если считать червонный рубль равным довоенному рублю, сравнительно с довоенным временем увеличилась в два-три раза по причине главным образом, удорожания материалов, повышения цен на рабочие руки низших категорий, значительного числа учеников и увеличения накладных расходов.

Завод исполняет заказы местных госучреждений и частных лиц. Главным доходным источником существования завода является Чиатурский марганцевопромышленный район и отчасти отошедшая к Турции часть б. Батумской области.

აქარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. პ.—170, აღწ. 1, საქ. 103, ფურ. 32. დედანი.

№ 14

1925 წლის იანვრის 9. — თბილისის 26 კომუნარის სახელობის

მაქანათსაშენებელი ქარხნის პარტიული ორგანიზაციის ღია კრების დადგენილებიდან ქარხნის მდგომარეობის გაუმჯობესების ღონისძიებებზე.

В целях сохранения революционной группы квалифицированных металлистов, дальнейшего поднятия производительности как завода, так и труда рабочих, необходимо осуществить следующие мероприятия:

1) в связи с сокращением поступления заказов, при наличии работ на заводе на два месяца, реорганизовать личный состав в сторону сокращения неквалифицированных и непроизводительных рабочих и служащих;

2) для перехода на плановое производство сельскохозяйственных орудий и крестьянского инвентаря, могущего вывести производство из критического положения, считать необходимым снабжение завода свободными оборотными средствами.

მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალი, პარტარქივი, ფონ. 156, აღწ. 1, საქ. 1, ფურც. 20. დედანი.

№ 15

1925 წლის ოქტომბერი — სსრ კავშირის სახალხო მეურნეობის უმაღლესი საბჭოს კომისიის დასკვნებიდან საქართველოს ლითონტრესტის მდგომარეობაზე

Констатировать, что положение металлтреста ВСНХ Грузии чрезвычайно затруднено как с финансовой, так и организационной стороны нахождением в его составе Тифлисского мехзавода¹. Считать необходимым выделение во всех расчетах Металлотреста данных по эксплуатации и переустройству мехзавода из общих данных треста. Предложить ВСНХ Грузии войти в соответствующие органы СССР и ЗСФСР с особым докладом о положении мехзавода, как такового, и планом его дальнейшего использования, разработав варианты:

а) по полной консервации завода в его современном состоянии и б) по использованию части оборудования на заводе «26 коммунаров» с обязательством со стороны ВСНХ Грузии выполнения всех заказов, которые может выполнять мехзавод, Металлотрестом в целом.

Просить Закгосплан учесть изложенные соображения при установлении перспективного плана.

აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. პ.—170, აღწ. 1, საქ. 70, ფურ. 13 პირი.

№ 16

1926 წლის ივნისის 16. — ლითონტრესტის 26 კომუნარის სახელობის მანქანათსაშენებელი ქარხნის პარტორგანიზაციის დადგენილება საწარმოო თათბირებისა და მუშათა გამომგონებლობის გაუმჯობესების შესახებ

Работу производственных совещаний признать удовлетворительной и предложить секретарю фракции направить работу П. С.² в сторону изучения структуры Бюро [производственного совещания] для изыскания возможных улучшений, наладить учет практических достижений, внесенных предложениями П. С.

Ввести систему поощрения рабочих за внесенные изобретения и приспособления, сохранить за рабочими, внесшими те или иные приспособления в процессе исполнения работы, первоначальную расценку. В работе секций наладить общую увязку.

Фракция Завкома проводить свои решения через партийцев из состава Бюро П. С. Председатель Богданов, секретарь Мкртумов.

მარკსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალი, პარტარქივი, ფონ. 156, საქ. 8, ფურ. 15. დედანი.

¹ Механический завод.

² Производственное совещание.

№ 17

1926 წ. [სექტემბერი]. — საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის
 უმაღლესი საბჭოს ანგარიშიდან — რესპუბლიკაში ლითონდამამუშავებელი
 მრეწველობის მდგომარეობის შესახებ 1924/25 წ.

...Нужно отметить все ухудшающее состояние нашей металличе-
 ской промышленности, состояние, которое Президиум ВСНХ не может
 иначе квалифицировать, как состояние умирания Металлотреста. Ча-
 тахский завод и мехзавод стоят перед необходимостью перевода их
 на консервацию. Помимо этого, целый ряд производств на других за-
 водах треста приходится уложить в более тесные рамки. Основными
 причинами этого явления нужно отметить: неопределенность запаса же-
 лезной руды чатахских месторождений, отсутствие стандартного массо-
 вого производства, необеспеченность сырьем некоторых производств,
 резкое сокращение заказов, а главное, полное отсутствие оборотных
 средств. Судьба же мехзавода целиком зависит от наличия зака-
 зов, количество которых колеблется и не может полностью загрузить
 мощное оборудование всех цехов.

მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალის პარტარქივი, ფონ. 14, აღწ.
 1, ნაწ. საქ. 1756, ფურ. 77. პირი.

№ 18

1926 წლის დეკემბრის 17. — ბათუმის თუქსასხმელი ქარხნის მთავარი
 ინჟინრის პატაკიდან ქარხნის ენერგეტიკული მეურნეობის მდგომარეობაზე

В настоящее время чугунолитейный завод находится в очень тяже-
 лом положении. Нефтяной двигатель «Нобель» 25 НР пришел почти в
 полную негодность. Палец у коленчатого вала разболтался, а водяная
 рубашка имеет трещины, заделанные гужонами; подшипники разрабо-
 тались. В настоящее время приходится пускать запасной двигатель
 «Отто-Дейц» 40 НР, который для завода не экономичен. Всего удобнее
 было бы пускать турбину, но комбинат для завода воду не дает, а пото-
 му одновременно послана от управления бумага комбинату об отпуске
 воды для турбины. В виду изложенного, крайне желательно произвести
 слияния Цинковально-чугунолитейного завода, т. к. на заводе в дан-
 ный момент квалифицированных рабочих осталось очень мало.

აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. 3—170, საქ. 103, ფურ. 146. პირი.

№ 19

1926 წელი. — საქართველოს სსრ ლითონდამუშავების მრეწველობის განვითარების ხუთწლიანი (1926/27 — 1930/31 წწ.) გეგმის განმარტებითი ბარათიდან ლითონტრესტის საწარმოთა ახალ ბაზაზე კონცენტრაციის აუცილებლობისა და ძველი ქარხნების ტექნიკური აღჭურვილობის შესახებ

1. Характеристика и описание существующих заводов Металлтреста ВСНХ Грузии

В настоящее время Металлтрестом ВСНХ Грузии эксплуатируются нижеследующие заводы в Тифлисе:

1. Машиностроительный завод им. 26 коммунаров,
2. Механический завод,
3. Меднопрокатный завод,
4. Чугунолитейный завод им. т. Калинина и
5. Автомастерские им. Сталина.

Все указанные заводы, хотя и находятся в Тифлисе, но расположены в разных частях города и отстоят сравнительно далеко друг от друга; все они, за исключением меднопрокатного, являются по характеру производства почти аналогичными.

Оборудование у всех заводов старое, с малой производительностью, изношенное, в среднем более чем на 50%, и, вследствие ветхости и устарелости, трудно поддающееся ремонту.

Кроме того, указанные заводы, за исключением мехзавода, являются случайными по своему оборудованию, т. к. станки и машины собиравались из разных мест после советизации; оборудование их имеет все недостатки таких заводов, т. е. 1) отсутствие многих необходимых, в особенности крупных, станков, 2) изобилие мелких, 3) устарелость типа станков, изношенность их, 4) полное отсутствие станков новейшего типа и т. д. и т. д.

Кроме того, все заводы расширялись постепенно и заводили подсобные цеха, делались пристройки и отдельные мелкие постройки, зачастую временного типа, которые разбросаны по всей территории заводов без всякого учета производственного процесса; если цех расширялся, то здание быстро становилось тесным и воспользоваться помещением соседнего цеха являлось невозможным, так как последнее далеко отстоит от первого. Все вышеуказанные причины пагубно влияют на процесс производства заводов: увеличивают сильно административный персонал, число непроизводительных рабочих, накладные расходы, удорожают перевозку материалов, распределительных складов, делают управление очень тяжелым и не эластичным.

2. Недостатки оборудования, расположения заводов Металлтреста

Из приложения — описания основного оборудования заводов Металлтреста — видна полная картина предприятий Металлтреста, которые возникали под стихийным напором Закавказского хозяйства, причем их созидание носило такой порядок, который привел существующие заводы к началу 1926/1927 года к такому состоянию, что заводы в даль-

нейшем своем существовании вынуждены будут отстаивать от общих требований хозяйства, и при усиливающемся развитии Закавказского хозяйства, которое с каждым днем предъявляет все большие и большие требования как в смысле качества продукции, так и ее стоимости, заводы Металлтреста дойдут до такого состояния, что участие их в реконструкции Закавказского хозяйства сведется к минимуму.

Указанное подтверждается резолюцией Республиканского комитета Всесоюзного совета рабочих металлистов от 25/XI — 1926 г. в части реконструкции металлопромышленности ССР Грузии, которая гласит:

«Признать, что существующее оборудование заводов заводские корпуса и расположение заводов и отдельных корпусов в них уже настолько устарело, что ныне абсолютно не удовлетворяют предъявляемым современным хозяйством требованиям, ибо народное хозяйство предъявляет с каждым месяцем повышенные требования как в направлении качества изделий, так и стоимости их, вследствие чего является крайне необходимым и своевременным поставить теперь же вопрос о реконструкции всей металлопромышленности Грузии, применив при реконструкции современные достижения в металлопромышленности».

Основным недостатком существующих заводов Металлтреста является отсутствие подъездных железнодорожных путей к заводам и полная невозможность их устроить, т. к. заводы, расположенные в разных частях города, отстоят от жел. дор. полотна если даже и не далеко, то преграды и рельеф местности абсолютно исключают возможность устройства подъездных путей. Кроме того, ни один из существующих заводов, по своему расположению, не может служить базой для концентрации заводов.

3. Необходимость концентрации заводов Металлтреста с постройкой новых.

Вышеприведенные обстоятельства определенно ставят вопрос о необходимости концентрации заводов Металлтреста, с постройкой новых заводских корпусов и приобретением дополнительного оборудования.

Необходимостью для концентрации заводов Металлтреста послужили, помимо всего вышеуказанного, еще и следующие обстоятельства:

1) на протяжении от Ганджи до Батума и от Эривани до Владикавказа не существует ни одного металлообрабатывающего предприятия, которое могло бы обслуживать как нужды населения, так и местную промышленность, не считая небольших, носящих почти кустарный характер, заводов, расположенных в Тифлисе, как центре Закавказья, случайно созданных в период революции, в виде завода им. 26 коммунаров, автомастерских им. Сталина и завода им. Калинина.

2) металлтрест, предвидя развитие национальной промышленности, а также и каменноугольной, как тквибульских, так и тварчельских месторождений, а развитие их безусловно является необходимым, в особенности это относится к тварчельским залежам, каковы, по историческим данным геологов и повторными геологическими исследованиями настоящего времени, безусловно, будут применимы для металлургической промышленности, расположенной на берегах Черного и Азовского морей: в Мариуполе, Таганроге и Керчи, а также для снабжения флота и экс-

порта, вынужден будет снабжать эту отрасль промышленности необходимыми техническими приспособлениями и конструкциями.

Принимая во внимание, что, с одной стороны, ткварчельский уголь по добыче должен быть значительно дешевле донецкого угля, а с другой, — коксующего донецкого угля, при расширении металлопромышленности в союзных республиках далеко не хватит, а недостаток в таковом уже ощущается, Металлтрест, учитывая и это обстоятельство, т. е. расширение каменноугольной промышленности Закавказья и коксового производства, для которого потребуются механические оборудования, как сортировки, мойки, оборудование коксовых печей и проч., кои в интересах уменьшения себестоимости и рациональной загрузки транспорта, находит, что таковые должны безусловно производиться вблизи расположения предприятий, не считая уже возникающего вопроса о возможности постройки металлургического завода в Закавказье.

3) развивающаяся хлопковая, шелковая промышленности поставили перед металлопромышленностью Грузии ряд задач, кои ныне отчасти выполняются, но с большим напряжением.

4) коммунальное хозяйство Закавказья в значительной мере обслуживались, в области изготовления разных металлических изделий, металлопромышленностью Грузии, но с развитием хозяйства и строительством коммунальных предприятий металлопромышленность Грузии все чаще и чаще вынуждена отказывать в исполнении ряда заказов.

5) отрасли промышленности Грузии и Закавказья: лесная, марганцевая, соледобывающая, электрификация, транспорт в части децентрализованных заказов для Зкв. жел. дорог, строящаяся Черноморская жел. дор., строительство новых фабрик и заводов и др., предъявляют металлопромышленности Грузии ежедневно требования о выполнении тех или иных заказов, может быть иногда и небольших, но кои необходимы немедленно, так как заказывать их на центральных заводах невозможно из-за дальности расстояния и еще и потому, что небольшие заказы очень неохотно принимаются специализировавшимися на той или иной продукции заводами.

Кроме того, факт крупных конструкций дорог в виде изделий, между тем как сырой материал перевозить возможно значительно рентабельнее.

6) Наконец, широкий рынок потребления весов, кроватей, печной арматуры и пр., фрахт коей дорог в Закавказье в виде изделий, а не в виде сырья, может быть частично удовлетворен изделиями по более низкой цене, нежели путем привоза, и настоятельно требует увеличения указанных производств и их рационализации.

Перечисленное ставит со всей категоричностью необходимость организации металлопромышленности Грузии на более высокой базе производства, нежели это имело место до сих пор.

Невозможность полностью привести номенклатуру выполненных работ Металлотрестом Грузии, из-за огромного ассортимента ее, заставляет ограничиться некоторыми основными нижеприводимыми, для того, чтобы стало понятно, какую роль Металлтрест играл в созидании народного хозяйства Закавказья:

1) [Линия] электропередачи от ЗАГЭСа до Тифлиса и в самом Тифлисе.

2) Сборка, выпрямление и усиление ферм Цивского моста Черноморской дороги отверстием 76 метров.

3) Изготовлено ответственной водной арматуры для Бакинского водопровода: задвижки диаметром от 800 мм, до 75 мм, гидранты, каналы задвижки, вентузы и т. п., на сумму свыше 200.000 руб.

4) Изготовлено четыре водных турбины и ряд напорных труб, щитов, решеток, траверз и пр. для электрификации.

5) Изготовлено значительное количество оборудования для марганцево-маслобонных заводов.

6) Изготовлено значительное количество оборудования для марганцевых копей.

7) Изготовлена часть оборудования хлопковых заводов и шелкоткальных фабрик.

8) Снабжались Зак. жел. дороги топочными медными листами и вся кустарная промышленность Закавказья медными листами и кругами.

9) Снабжаются полностью санатории, дома отдыха, коммунальные гостиницы и рынок кроватями.

10) Полностью снабжен закавказский рынок неравноплечими и чашечными весами.

11) Удовлетворен автомобильный транспорт ремонтом грузовых и легковых автомобилей и тракторов.

12) Выполнена большая часть децентрализованных заказов по транспорту.

13) Выполнялось ежегодно полностью задание по военной программе.

14) Выполнена работа по изготовлению арматуры для коммунальных водопроводов.

15) Изготовлены частично предметы оборудования каменноугольной и других отраслей горной промышленности Грузии (соледобывающая, огнеупорный кирпич и др.).

16) Выполнены работы по коммунальным предприятиям: трамвай, бойни, строительство, электрификации и проч.

17) Исполнено большое количество заказов отдельных уездных исполкомов в области установки силовых станций и разных промышленных предприятий.

18) Выполнено значительное количество работ по постройке гидро-электрических станций: электропередачи, щиты, решетки, мостовые краны, траверзы и т. п.

Кроме некоторых вышеперечисленных работ, заводами Металлтреста производилось значительное количество ремонтно-монтажных работ, изготовлялось огромное количество разных деталей машин и оборудования существующих и строящихся заводов и фабрик.

Краткий и схематичный перечень работ показывает, что участие Металлтреста в реконструкции Закавказского хозяйства было необходимыми, и задача, выполненная заводами Металлтреста, весьма значительна.

Переходя к выводам о необходимости концентрации заводов Металлтреста с постройкой новых заводских корпусов и добавлением нового оборудования, необходимо отметить, что дальнейший рост промышленности требует:

1) более совершенной и технически сложной продукции, 2) большей гибкости в смысле выполнения тех или иных заданий, 3) снижения цен на изделия, 4) увеличения объема работ, вследствие чего реконструкция заводов Металлтреста становится необходимой и немедленной.

ორცხა, ფონ. 303, აღწ. 1, საქ. 1049, ფურ. 16—24, 27—37. შეგებულო.

№ 20

1927 წლის მარტის 10. — საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის
 უმაღლესი საბჭოს წარმომადგენლის წერილი მილანიდან იტალიის
 ფირმის ქედმაღლობის შესახებ

Баталия держал себя чрезвычайно вызывающе. Он даже нагло поставил нам цену на таз 500 итальянских лир, что составляет по курсу 725 руб. Эту цену нам ставит тогда, когда он эти же станки продал Америке по 310 лир. Когда мы задали вопрос, почему он нам ставит так дорого, он ответил, что мы даем векселя, а ваши векселя никто принимать не хочет. Такой тон разговора, конечно, не терпим, тем более во время разговоров он допускал массу наглостей. На наш вопрос, может ли он отпускать нам отдельные части, он ответил, что он не может отвечать на наши глупости, которые мы можем делать. В общем, разговоры были такие, как будто он покупатель, а мы продавец. Исходя из вышесказанного, мы вынуждены были прервать переговоры. Не знаю, какую форму примет дальше, но до сегодняшнего дня в таком положении дело. Поэтому я считаю наиболее целесообразным усилить изготовление станков у себя полностью. Наконец, Самтредская фабрика работает сколько лет без механического подбрасывателя! Мы можем также работать пока без них и одновременно готовить подбрасыватели и, по мере их изготовления, будем ставить на станки. Это технически вполне возможно.

Здесь получалась лицензия для Азшелка в Нухе на 400 тазов. Разговоры вели с Баталией в общем вместе от имени Торгпредства и с ними. Ввиду того, что дело приняло такой оборот, нухинский заказ тоже задержан, потому, что всякие разговоры с Баталием прерваны. Хотят заставить его быть более приличным с нами. Хорошо будет, если сможете договориться с Азшелком по этому вопросу, и весь заказ будет размещен у себя. Тогда Баталия будет говорить другим языком... Теперь вопрос о гребняжной станции. Суммы лицензий 13 126 руб. не достаточно, потому что курс на лиры поднялся и нельзя получить все это на указанную сумму. Поэтому я постараюсь что-либо скомбинировать. Частично уже размещены заказы. Пользуясь случаем, разрабатываю вопросы искусственного шелко-трикотажа и проч.

ორცხა, ფონ. 303, აღწ. 1, საქ. 1015, ფურ. 57—60. დედანი.

№ 21

1927 წლის მარტის 20. — საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის უმაღლესი საბჭოს წარმომადგენლის წერილი მილანიდან საქართველოს სახალხო მეურნეობის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმისადმი იტალიაში აბრეშუმის მრეწველობისათვის მანქანების შეძენის გართულებაზე

მოლაპარაკება ბატალისთან შეწყვეტილია იმიტომ კი არა, რომ მე მინდოდა შემეწყვიტა. მე ვიცი, რომ ეხლა მანდ ასეთი აზრი იქნება, მით უმეტეს, რომ მე თქვენ გწერდით, საჭიროდ მიმაჩნია ადგილობრივ მანქანების კეთება მთლიანად. მე, რასაკვირველია, ვგულისხმობდი იმ ნაწილების გაკეთებასაც, რომელიც აქ უნდა გვეყიდნა — ბატალიიდან. რაც შეეხება სხვა ნაწილებს, როგორც არის *интководитель* და სხვა შუშის ნაწილები, ბატალისთან დამოუკიდებლად ვიყიდით. მე ვიმეორებ, რომ ეს იქნება შეფასებული ისე, როგორც ვთქვი ზევით, ალბათ ფიქრობთ, რომ მე შევწყვიტე მოლაპარაკება იმიტომ, რომ შემექმნა პირობები ადგილობრივ დამზადების (მე სრულიად არ უარვყოფ იმას, რომ გაცილებით ხელსაყრელია ადგილობრივ დამზადება, რაიც აქ ჩამოსვლამ უფრო დამარწმუნა, და, თუ ჩამოვედი, ამას დავამტკიცებ კიდევაც). კიდევ კარგი, რომ მოლაპარაკებას არ ვაწარმოებდი მე, არამედ მხოლოდ ჩემი თანდასწრებით აწარმოებდა სავაქრო წარმომადგენლობა. მაგრამ მან მიიღო ისეთი რთული ხასიათი, რომ იძულებული იყო ჩარეოდა თვით ტორკვრედი. ამას ჰქონდა გაცილებით დიდი მნიშვნელობა, ვინემ თქვენ გაქვთ წარმოდგენილი. ის ლაპარაკი, რომელიც იყო აქ, მე არ შემიძლია წერილით გადმოგცეთ სხვადასხვა მოსაზრების გამო, მაგრამ, მე მგონია, თქვენთვის უნდა ყოფილიყო ნათელი მიტომ, რომ მე გწერდით, ფირმას ეჭირა თავი ძალიან ცუდად. ჩვენს წინაშე იგულისხმება არა ბენოს, არამედ სახელმწიფოს წინაშე და მოლაპარაკება შეწყვეტილია მეთქი. მე მგონია, თუ სიტუაცია ასეთივე დარჩა, ის არ მოვა ჩვენთან. ჩვენი მასთან მისვლა კი არ შეიძლება (კიდევ ვიმეორებ, სიტყვა ჩვენი არ ნიშნავს—ბენოს). არ ვიცი, თუ რა მოხდება შემდეგ. ადერბაიჯანის შეკვეთა არის უფრო დიდი — 400 აუზი. მოლაპარაკება წარმოებდა ერთად, ჩვენი და ადერბაიჯანისათვის. მე ყოველივე ამას ანგარიშს ვუწევ და ამან მაიძულა მომეცა დეპეშე, დააჩქარეთ მანდ გაკეთება მეთქი. ალბათ, თქვენ ვერ გაგიგიათ მთავარი საკითხი და მწერთ დეპეშით. აქ გაკეთება არ შეიძლებოდა და თხოულობთ იტალიის პირობებს. პირობები ასეთია: ნაღდ ანგარიშზე თითო აუზი 4500 ლირა (ლირა ლირს 9 1/2 და დღითი-დღე იზრდება). მაგრამ ვიმეორებ, განახლება ლაპარაკის მასთან არ შეიძლება. ეს უნდა წარმოიდგინოთ. მანამდის, სანამ ის ქედს არ მოიხრის, და მოიხრის თუ არა, ამას მომავალი გვიჩვენებს. ამიტომ მე ვაწარმოებ მოლაპარაკებას მეორე ფირმასთან—პრიტიჩიე (ჩომახიძემ იცის ეს ფირმა). ეს ლირს ცოტა ნაკლები — 3900 ლირა, მაგრამ ცოტა ხარისხითაც განსხვავდება. ამას უჭირავს მეორე ალაგი. შემდეგ, მე სრულიად თავისუფლად შემიძლია ვთქვა, რომ იმ პირობებში, რომელიც ჩვენ გვაქვს ლიცენზიაში, აქ ვერ შევიძენთ ვერც ერთ მანქანას. ლიცენზია ასეთია—300 000 მან. ჩვენი და ადერ-

ბაიჯანის ერთად. პირობები ლიცენზიაში ასეთია: მესამე კვარტალში 50 000 მან., მეოთხეში 50 000 მან. და 200 000 მან. 1927 და (19)28 წელს. ჩვენ უნდა დაგვრწმუნდეთ, რომ აქ ასეთ პირობებში ვერაფერს ვერ მივიღებთ. ასეთია სიტუაცია და დაერჩებით უმანქანებოდ — ვერც შევიძენთ და არც ადგილობრივ დავამზადებთ, ეს ჩემთვის სრულიად ნათელია. თქვენ რომ შეძლოთ კიდევ ნაღდ ფულზე ყიდვა, უნდა მოითხოვოთ ამის ნებართვა მოსკოვიდან. მანამდის კი აქ შეკვეთას არ მისცემენ. ეს ფორმალური მხარეა. თუ თქვენ გინდათ შევიძინოთ პრინტირის მანქანები (ბატალიასთან, ვიმეორებ, ჯერ მოლაპარაკება შეწყვეტილია), უნდა ეცადოთ ნებართვა ნაღდზე შეძენის და გადმოგზავნით ფული. გამოვდივარ ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან და ვამბობ — ჩვენ ამ წელს დავკარგავთ, თუ არ შეუდგებით სრულიად სერიოზულად ადგილობრივ დამზადებას მანქანებისას. ყოველივე ამას ანგარიში უნდა გაუწიოთ. თქვენ გგონიათ, რომ მე არ ვლებულობ ყოველივე ზომებს საქმის კარგად დაბოლოებისათვის¹. მე ყოველივეს ჩემს მოქმედებაში სრულიად გარკვეულად ვაძლევ ანგარიშს და მოვალე ვარ მოვიქცე ისე, როგორც თხოულობს ამას ადგილობრივი პირობები, და არ შეგიყვანოთ შეცდომაში თქვენ. ამიტომ მე საჭიროდ დავინახე მეცნობებია თქვენთვის საქმის მდგომარეობა და მეჩვენებია გამოსავალიც. რამდენად ეს გამოსავალი თქვენთვის მისაღებია, ეს თქვენი საქმეა. მიუხედავად ამისა, დავატყვე თუ არა, რომ ბატალიის პირობები ცუდი იქნებოდა, გავუგზავნე წერილი სავაჭრო განყოფილების საშუალებით, სადაც ვთხოვდი გადაეგზავნა ბათუმში მანქანების ნაწილები, მხოლოდ ზოგიერთები, სადაც, სხვათა შორის, მქონდა დაწერილი 100 (подбрасыватели) აძენი ხანი გავიდა, არ გვიპასუხა. მხოლოდ გუშინ მოგვწერა შეკითხვა, თუ რომელი ქარხნებისათვის არის ეს ნაწილები. აი, ასეთია მდგომარეობა. ამიტომ ძნელი სათქმელია, თუ რით გათავდება. მე კიდევ იმ აზრზე ვდგევარ, რომ დავამზადოთ მანდ, თუ არა და აქ შევიძინოთ პრინტირის მანქანები, ამისათვის საჭიროა, როგორც ვთქვი ზევით, გამოცვლა პირობების ლიცენზიის, ალბათ, უნდა შევიძინოთ ნაღდზე. შემდეგ მთელი რიგი წვრალი ნაწილებისა, როგორიც არის თერმომეტრები და სხვა. მე ვწერდი, რომ ღროზე შევიძინოთ, საჭიროა ფულის გადმოგზავნა, ჯერ პასუხი არ არის. მაცნობეთ, თუ აღარ არის საჭირო. ნისიათ შეძენა არ შეიძლება — პატარა თანხაა. თუ საჭიროა, გადმოგზავნეთ ფული, თუ არა და მაცნობეთ, რომ არ არის საჭირო. თქვენ დამავალეთ, ჩამოვიდოდი თუ არა, მაკრატლები, თერმომეტრები და სხვ. დაუყოვნებლივ მეყიდა და გამოიმგზავნა ფოსტით. გადმოგზავნა გვიანდება და მე ვიხსნი თავიდან პასუხისმგებლობას. ოთხი დღეშე გამოვაგზავნე, რომ ფული გამოგვგზავნათ, მაგრამ არ გამოვიგზავნიათ. ისე რომ ისინი, რაც უნდა ყოფილიყო დაუყოვნებლივ შესყიდული და გამოგზავნილი ფოსტით, არ იქნება შესრულებული... დაბეჯითებით გთხოვთ, რაც შეიძლება მალე მომცეთ გარკვეული პასუხი ამ წერილზე.

ორცა, ფონ. 303, აღწ. 1, საქ. 1015, ფურ. 12—21.

¹ საბუთში — დასაბოლოებლად.

№ 22

1927 წლის მარტის 26. — საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის
უმალღესი საბჭოს წარმომადგენლის წერილიდან სახალხო მეურნეობის
უმალღესი საბჭოს პრეზიდიუმისადმი — აბრეშუმის მანქანათმშენებლობის
ადგილზე მოწყობის შესახებ

...დამიჯერეთ და შევიძინოთ მხოლოდ ერთი ნაწილი ქარხნების—ან სამტრე-
დიისა და თელავის ანდა ორივესი. დანარჩენი გავაკეთოთ ჩვენ...

ორცა, ფონ. 303, აღწ. 1, საქ. 1015, ფურ. 65. დედანი.

№ 23

1927 წლის მარტის 27. — საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის
უმალღესი საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილის მოხსენებითი ბარათიდან
საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტისადმი
ლითონტრესტის ხაზით კაპიტალური დაბანდების შესახებ

1925—1926 წწ.

Металлотрест. Капитальные затраты на 1925-26 г.

Получено:

Из госбюджета
„ займа хоз (ййственного) восст (ановления)
„ респуб (ликанского) б (юджета)
„ собствен (ных) сред (ств)	.	.	.	48719 руб.

Итого 48719 руб.

Израсходовано:

I. Производственные здания и сооружения

1. Расширение здания для объединенного чугунолитей- ного цеха при зав. [оде им.] 26 коммунаров	16000 руб.
2. Ремонт дом (енной) печи в Чатахе	6505 руб.

II. Оборудование

1. Сосредоточение всего кузнеч (ного) оборудования в мехзаводе и устройство крана в литейном	6200 руб.
2. Капитальный ремонт оборудования: Меднопрокатного завода	7898 руб.
Автомастерских	5191 руб.
Зав [ода им.] Калинина	1341 руб.
Эл [ектро] станции	5574 руб.

III. Жилстроительство

Не производилось

IV. Производственный эффект

Все вышеозначенные работы произведены при организации треста,
потому сравнительных данных не может быть представлено.

მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალის პარტარქივი, ფონ. 14,
აღწ. 1, ნაწ. II, საქ. 2287, ფურ. 189—202. დედანი.

3. საისტორიო მოამბე ტ. XIX — XX.

№ 24

1927 წლის აპრილის 6. — საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის
 უმაღლესი საბჭოს წარმომადგენლის წერილი მილანიდან საქართველოს
 სახალხო მეურნეობის უმაღლესი საბჭოსა და „საქაბრეშუმის“
 ტრესტისადმი იტალიაში აბრეშუმის მრეწველობისათვის გაწეობილობის
 შეძენაზე

3 აპრილს მივიღე თქვენი დეპეშა, რომლითაც ფიქრობთ შესცვალეთ სა-
 გრენაჟო სადგურის სპეციფიკაცია. აგრეთვე ჩვენ მივიღეთ ასეთივე დეპეშა
 ზაქვოსტორგიდან. გიგზავნით ორივე დეპეშის ასლს, საიდანაც დაინახავთ, თუ
 რამდენად არის განსხვავება ამ ორ დეპეშაში და რა საჭირო იყო, მე ვერ
 გამოვიყენებ. მე არ მითხოვნიან თქვენთვის სპეციფიკაციის შეცვლა. მე გამოვიგზავ-
 ნეთ კატალოგი და გთხოვდით აგერჩიათ, თუ რომელი მიკროსკოპი უფრო ხელ-
 საყრელი იქნებოდა, რაც გთხოვეთ ჩემი მოწერილობით 30 მარტის თარიღით.
 აგრეთვე მეორე დეპეშა მივიღე, სადაც მეკითხებით მექანიკური პადბრასივა-
 ტელის შესახებ. მე გიდეპეშეთ სრულიად გარკვევით: ბატალია გვაძლევს ას-
 ცალ პადბრასივატელს — თითო 650 ლირა. თავისთავად იგულისხმება კომ-
 პლექტი. ეს დეპეშები იმდენად უნაყოფო და ზედმეტია, რომ, გარდა არევე-
 რებისა, საქმეში არავითარი გაუმჯობესების შეტანა არ შეუძლია. თქვენ კარ-
 გად იცით, რომ მე მაქვს თქვენგან მოცემული სპეციფიკაცია და, მგონი, მე
 შევძლებდი იმის რეალიზაციას, თუ თქვენ დროზე მიიღებდით ზომებს, რაც
 დამოკიდებულია თქვენგან. რაც დეპეშებში ფული დაიხარჯა ტყუილად. საპ-
 რით მანქანას იყიდდა კაცი. არავითარი სპეციფიკაცია, ჩემის აზრით, არ არის
 საჭირო. ის სპეციფიკაცია, რომელიც მომეცით წამოსვლის დროს, შეძლების-
 დაგვარად იქნება შესრულებული. მე გუშინვე გიპასუხეთ იმ დეპეშებზე მოკლე
 დეპეშებით და ახლა მინდა ამ წერილით ამოვწურო მთელი საკითხები. პირვე-
 ლი. მთელი შეკვეთა საგრენაჟო სადგურისათვის ჩემის შესწორებებით, ცოტა
 შემოკლებით, უკვე გადაცემულია (გადაეცა მხოლოდ 3/IV, ვინაიდან მანამდის
 ფული არ მოვიდა). შეკვეთების ასლს გიგზავნი. შესრულება მოხდება ორი
 თვის განმავლობაში. მგონია, რომ თითქმის ამ წელს ვეღარ გამოვიყენებთ ამ
 მანქანებს. დაგვიანდა მხოლოდ ფულის დროზე მიუღებლობის გამო (სანამ მთე-
 ლი თანხა არ მიიღეს, წარმომადგენლობამ შეკვეთა არ მისცა). დამატებით ნა-
 წილგბს, რომლებსაც თქვენ იწერებით, თუ ფული მექნა, თუ გადმოგზავნი.თ.
 ვიყიდი და ეკ ლიცენზია იქნება შესრულებული. ამასთან ერთად, აქ არის მთე-
 ლი რიგი ახალი მანქანები, რომელთა ყიდვაც საგრენაჟო სადგურისათვის აუ-
 ცილებელია თითო ეგზემპლარად. აგრეთვე უნდა ვიყიდოთ ერთი სტანოკი აუცი-
 ლებლად დვანიკების გადასამუშავებლად. ყველა ესენი რომ იქნას შესრულე-
 ბული, საჭიროა ორი ათასი მანეთის გადმოგზავნა ჩემთვის. ეს არ შედის ლი-
 ცენზიაში. უნდა მოვახერხოთ სხვანაირად. მუდამ არ იქნება ასეთი შესაძლებ-
 ლობა, რომ ნახო და შეიძინო კიდევაც. მეორე. პრიტიჩიისთან ვაწარმოებთ
 მოლაპარაკებას. ჯერ ვერ მოვრიგდით. პირობები, რომელიც წარმოგვიდგინა.

ამასთან ერთად გვეზავნებათ. როგორც იქიდან დაინახავთ, შეუძლებელი ხდება დიდი ლიცენზიის შესრულება იმ პირობებში, რომელიც არის აღნიშნული ლიცენზიაში. ნისიად მიღება მანქანების არ მოეწყოება, და თუ მოეწყოება, უნდა მივეთვთ თითო დაზგაზე 600 ლარა მეტი, რაც შეადგენს თითქმის 60 მანეთს, რაც ყოვლად მიუღებელია ჩემის აზრით. ამაზე მე გწერდით რამდენიმეჯერ როგორც დეპუტით, ისე წერილით და ეხლა ხაზგასმით გწერთ შემდეგს: თუ დაუყოვნებლივ არ იქნება ნებართვა ლიცენზია № 22673 ნაღდზე შეძენის და არ გადმოიგზავნება ფული აპრილის გასვლამდე, მაშინ ყოველივე ზედმეტია ლიცენზიას ვადა ივაჟა და ვერ გამოვიყენებთ ლიცენზიას. მასთან ერთად უნდა ითქვას, რომ ეს სეზონი ჩვენთვის უნდა ჩაითვალოს დაკარგულად, თუ ადგილობრივ არ არის დამზადებული დაზგები. ჩვენ რომ შევძლოთ და მივეთვთ შეკვეთა თუნდაც აპრილის გასულს, ჩვენ მივიღებთ პირველ დაზგებს არა უადრეს სექტემბერ-ოქტომბერში. მანამდის კი ადგილას უფრო მეტის დამზადება შეიძლება. რაც შეეხება იმ ნაწილებს, რომელიც უნდა შეგვეძინა აქ ბატალიასგან, როგორც გწერდით, ვერ მოხდა შეთანხმება მთლიანად. ამ უკანასკნელ ხანებში მოგვწერა, რომ გვაძლევს 100 კომპლექტ პადბრასივატელს. მე კიდევ მივწერე, რომ მოგვეცეს ასის გარდა კიდევ 200 კომპლექტი. ჯერ პასუხი არ მოუცია. აგრეთვე მიინდა გამოვგლიჯო კიდევ სხვადასხვა ნაწილები, თუ მოვახერხებ. მასთან ერთად დამიმზადოს მექანიკური პადბრასივატელისათვის პატარა ტრუბკები აგატიით. რაც შეეხება სხვა ნაწილებს, შუშის და სხვა, შეიძლება შევიძინოთ ბეტინისთან და სხვებთან. მაგრამ, ვიმეორებ, შეიძლება ყველა ამეების შეძენა და ლიცენზიის რეალიზაცია მხოლოდ ერთ შემთხვევაში — არა უგვიანეს აპრილის დამლევისა, უნდა მიიღოთ ნებართვა ნაცვლად ლიცენზიის ნისიით შესრულების, ნაღდზე და გადმოიგზავნოთ ფული, თუ არა წინააღმდეგ შემთხვევაში აქ ყოფნა ჩემი მეტი ხარჯია და არაფერი არ გაკეთდება. მისში ლიცენზიას გაუვა ვადა და გათავდა საქმე. იცოდეთ მხოლოდ ერთი რამ: სანამ ფული არ იქნება აქ მიღებული, მანამდისინ არც ერთი შეკვეთა არ მიიცემა. ასეთი არის აქ წესი. მიუხედავად იმისა, რომ საჭიროა ნიტკოვადიტელების შეძენა, ეს არ შეიძლება შესრულდეს მიტომ, რომ არც ფულია და არც ნებართვა ნაღდზე შეძენის. ყოველივე ამას უნდა მიექცეს სერიოზული ყურადღება და რაც შეიძლება ჩქარა მომეცით პასუხი — დავრჩე თუ წამოვიდე.

რაც შეეხება პარკის რეალიზაციას, მე გწერდით და, მგონი, შევასრულე კიდევ — ამ თვეში გავყიდოთ სულ. მასთან ერთად უნდა გითხრათ, რომ... ვაცილებით უკეთესი იქნებოდა, რომ სულ არ გამოვიტანოთ პარკი და დავაშხადოთ ძაფი, თუნდაც სამი წყება იმუშაონ ქარხნებმა... დავრწმუნდი, რომ ჩვენ ვიმყოფებით ჩაკეტილი ბანკის ხალხში და არაფრის გაკეთება არ შეგვიძლია...

ბატალიას გარდა, მე ვაწარმოებდი მოლაპარაკებას მეხანოტექნიკასთან პადბრასივატელების გასაკეთებლად. დღეს მივიღე თანხმობა. აკეთებს კომპლექტს 550 ლირად. ბატალია — 650 ლირად. ამიტომ გადავწყვიტე შევუკვეთო 200 კომპლექტი... ამიტომ კარგი იქნება, რომ მანდ არ გააკეთონ პადბრასივატელი, დანარჩენი კი ყველაფერი გააკეთონ.

ორცა, ფონ. 303, აღწ. 1, საქ. 1015, ფურ. 28—39. დედანი.

№ 25

1927 წლის აპრილის 29. — ლითონტრესტის მიმართვა დაინტერესებულ
 ორგანიზაციებისადმი აბრეშუმის მრეწველობისათვის მანქანების
 ადგილობრივ წარმოების შესაძლებლობის შესახებ

Металлтрест ВСНХ Грузии, производя монтаж оборудования шелкомотальных фабрик Грузшелка, полученного последним из-за границы. установил, что наибольшую часть импортного оборудования шелкомотальных фабрик: тазы, термовентилаторы, трансмиссии, трубопроводы и т. п., можно изготовлять на заводах Треста в Тифлисе.

Учитывая затруднения в получении указанного оборудования из-за границы, Металлтрест изучил вопрос о возможности изготовления этого оборудования на своих заводах и, во время монтажа новых шелкомотальных фабрик Грузшелка, изготовил все необходимые чертежи, модели и шаблоны шелкомотальных тазов и другого оборудования шелкомотальных фабрик.

По заготовленным Трестом и по чертежам фирм, поставляющих импортное оборудование, а также по имеющимся у Металлтреста образцам и моделям, последний изготовил группу шелкомотальных тазов для лаборатории Грузшелка в Тифлисе, которые были испытаны и дали вполне удовлетворительный результат, что вы можете усмотреть из прилагаемой при сем копии письма Грузшелка № 2324 от 21-го с/м.

Удостоверившись, что изготовленные Металлтрестом шелкомотальные тазы работают хорошо и абсолютно не уступают заграничным, Грузшелк передал заказ Тресту на 224 таза для оборудования строящихся шелкомотальных фабрик, помимо монтажа и изготовления ряда других предметов оборудования шелкомотальных фабрик: силовые установки, термовентилаторы, трансмиссии и т. п.

Помимо изготовления деталей, монтажа шелкомотальных тазов и изготовления других предметов и принадлежностей шелкомотальных фабрик, Металлтрест принимает на себя монтаж и установку оборудования на месте установки шелкомотальных фабрик.

В настоящее время Металлтрест, имея уже опыт, может изготовить и установить шелкомотальные тазы в количестве до 300 шт. в год, а в случае надобности и более, расширив данное производство.

Доводя о вышеизложенном до вашего сведения, Металлтрест считал бы крайне желательным получить ваше заключение по затронутому вопросу обратной почтой, а также сообщить о количестве необходимых вам шелкомотальных тазов, исполнение которых вы смогли бы передать Тресту.

Срочность вашего ответа диктуется необходимостью распланирования работы для выполнения ее в соответствующие сроки.

ორცსა, ფონ. 303, აღწ. 1, საქ. 1038, ფურ. 49. პირო.

№ 26

1927 წლის მაისის 18. — საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის უმაღლესი საბჭოს წარმომადგენლის წერილი მილანიდან საქართველოს სახალხო მეურნეობის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმისადმი იტალიაში აბრეშუმის მრეწველობისათვის მანქანების შეძენის შესახებ

...ბატალიამ დაიწყო ხელმეორედ მოლაპარაკება, მაგრამ ფასები ძალიან დიდია — 213 დოლარი თითო ბასეინი, რაც აღემატება შარშანდელ ფასებს 30% და მარტის ფასებს — 12%. მხოლოდ იძლევა კრედიტს 15 თვით. ჯერ კიდევ არ გათავებულა საქმე. ერთი ნაწილი მანქანების საგრენაჟო სადგურისათვის ვიყიდე. გამოიგზავნება 1 ივნისს, რომელიც არ შედის სპეციფიკაციაში. დანარჩენი უკვე გამოიგზავნა. ამაზე ვაცნობე ტრესტს. პარკი ღირსა 5000 კილო ძალიან ცუდი ხარისხის. დანარჩენი გაყიდულია...

ორცა, ფონ. 303, აღწ. 1, საქ. 1015, ფურ. 12-21. დედანი.

№ 27

1927 წლის მაისის 18. — თბილისის 26 კომუნარის სახელობის მანქანათმშენებელი ქარხნის პარტორგანიზაციის ბიუროს დადგენილება შრომის მწარმოებლურობის გადიდების შესახებ

Констатировать, что администрация не располагает данными, определяющими реальное движение производительности труда. Бюро ячейки указывает администрации, что последняя при пересмотре сдельных расценок исходит из % перевыработки, а не из норм потребного рабочего времени. Отметить слабую постановку нормировки работ.

В связи с указанным, бюро ячейки предлагает администрации обратить внимание на следующее:

4. Наладить учет факторов, определяющих производительность труда, особенно по цехам массового производства часто повторяющихся работ.

2. Уделить больше внимания выработке мер способов выявления производительности труда в зависимости от зарплаты и др.

მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალის პარტარქივი, ფონ. 156, საქ. 9, ფურ. 20. დედანი.

№ 28

1927 წლის ივნისის 7. — ლითონტრესტის 26 კომუნარის სახელობის
 მანქანათმშენებელი ქარხნის პარტორგანიზაციის ბიუროს დადგენილება
 მომჭირნეობის რეჟიმის გატარების შესახებ

Выслушав информацию директора завода о предстоящем сокращении рабочих в связи с проведением режима экономии, Бюро ячейки совместно с фракцией Завкома, учитывая тяжелое положение Завода, отсутствие материалов, наличие на заводе излишних, по отношению к загрузке, рабочей малоквалифицированной силы, против сокращения в пределах, указанных администрацией не возражает.

Вместе с тем предлагает партийцам из состава комиссии по проведению режима экономии обратить особенное внимание на следующее:

ა) учесть постоянную загрузку заказами завода, перспективы на ближайшие 2—3 мес., соответствующее наличие сырья и возможность снабжения таковым в ближайшие месяцы, сопоставив его с необходимой для этого рабочей силой;

ბ) выяснить процентное соотношение неквалифицированной и квалифицированной силой на заводе, рационально ее использовать и провести полную планировку заказов;

ვ) учесть необходимую потребность резерва рабочей силы на случай массовых отпусков в связи с летним периодом;

გ) получить более точные сведения о времени поступления материала главным образом на кроватный цех, в связи с чем может представиться возможность вместо намеченного сокращения провести выдачу месячных отпусков;

დ) проводя все указанные мероприятия, обратить внимание на необходимость хотя бы в первые 2—3 месяца не принимать на завод малоквалифицированных рабочих. Председатель Богданов, секретарь Мкртумов.

მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალის პარტარქივი, ფონ. 156,
 საქ. 8, ფურ. 14. დედანი.

№ 29

1927 წლის აგვისტოს 31. — საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის
 უმაღლესი საბჭოს დადგენილება თბილისში ახალი მექანიკური ქარხნის
 აშენების შესახებ

13. ა) в исвом централизованном заводе объединить (завод им.) 26 Коммунаров и мех[анический] завод со всеми, находящимися в них цехами, за исключением весового цеха, который передать на завод им. Калинина. Обратить особое внимание на развитие цеха металлических конструкций, имеющего большое значение для Закавказья.

ბ) завод меднопрокатный и [завод] им. Калинина выделить из состава централизованного завода и оставить на прежнем месте, первый,—

ввиду обособленного характера его производства, не допускающего органического его слияния с централизованным заводом и, второе, ввиду необходимости для облегчения клиентуре возможности легкого сношения с заводом иметь в центре города мелко-ремонтный завод (иметь ввиду уже начатый перенос завода им. Калинина в помещении быв. завода Хештария);

в) ввиду того, что участок, между немецкой колонией и суконной фабрикой, который согласно предварительного проекта отводится под новый мех[анический] завод, перерезывается улицей, признать его неудобным для нового завода. Наиболее целесообразным считать расположение нового завода на участке, смежного с суконной фабрикой и отведенном Горисполкомом под мебельную фабрику. Преимущество этого участка — расположение его на одном куске и удобство завода на его территорию ж. д. пути. Просить СНК об отводе указанного участка для механического завода;

г) составление проекта считать наиболее целесообразным поручить металлообрабатывающей секции научно-технического управления ВСНХ СССР, как учреждению, специально занятому выполнением подобного рода работ;

д) вопрос о новом заводе перенести в Эконо.

აქარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. პ-170, საქ. 141, ფურ. 7. პირი,

№ 30

1927 წლის ოქტომბრის 12. — თურქმენეთის სააკციონერო საზოგადოება
„თურქაბრეშუმის“ მიმართვა საქართველოს ლითონტრესტისადმი
თურქმენეთისათვის აბრეშუმის ძაფსახვევი მანქანების
დამზადების შესახებ

Препровожденный вам эскиз установки тазов на названной фабрике мы подтвердили н/телегр. № 1616. Установка следующих 30 тазов для той же фабрики ожидается с противоположной стороны по отношению к первым 30 тазам.

Дальнейшие очереди установок:

Во изменение н/7085/5 следующая очередная установка, т. е. 2 очередь. 3 и 4 партии будет проводиться на Бухарской фабрике в гор. Старая Бухара.

Наши фабрики в Ашхабаде, Бухаре, Оше типовые, поэтому на все три фабрики вами посланы 2 чертежа за №№ 51 и 52.

Причем на Бухарской фабрике 3 и 4 партии 48 тазов будут установлены в той половине корпуса, которая ближе к котельному отделению (прилагается дополнительно чертеж № 52 с отметкой «3 партия», «4 партия»).

Ашхабадская фабрика — чертеж тот же № 52—3 очередь. На этой фабрике устанавливается 5 и 6 партии с изменением их групп, т. е. партия не по 20 в группе, а по 24 таза за счет следующих партий.

Установка в той половине корпуса, которая в противоположной стороне от котельного отделения (на прилагаемом чертеже) отмечены: «5 партия — Ашхабад», «6 партия — Ашхабад».

Ошская фабрика — 4 очередь 7 и 8 партии, во всем остальном то же, что для Ашхабадской фабрики, т. е. группы по 24 таза за счет следующих, место в корпусе в противоположной стороне от котельного отделения (на прил. чертеже) отмечены: «7 партия — Ош», «8 партия — Ош». Трансмиссии всех трех типовых фабрик, показанные на чертеже в конце корпуса — у котельного отделения, переносятся на середину корпуса — отмечено красными чернилами.

В зависимости от нашего изложенного, просим несколько изменить сроки поставки, указанные в маклерской записке № 1826, а именно: — в ноябре 25-го 1927 г. вместо 68 тазов — 72 таза (из них 48 — для Бухарской фабрики, 24 — для Ашхабадской фабрики); в январе 5-го 1928 г. вместо 60 тазов тоже 72 таза (из них 24 — для Ашхабадской фабрики, 48 — для Ошской фабрики); в феврале 25 1928 г. вместо 64 тазов 40 тазов; в марте 25-го 1928 г. вместо 72 тазов — 80 тазов.

Заказы же 20 апреля и 25 июня 1928 г. остаются без изменения по 60 тазов.

Тогда получаются: исполнение сроков, за исключением сентябрьских и октябрьских по 30 тазов:

25 ноября 1927 г.	— 72 таза
5 января 1928 г.	— 72 "
25 февраля "	— 40 "
25 марта "	— 80 "
20 апреля "	— 60 "
25 июня "	— 60 "

Со сдачей партиями в группах:

3 партия	— 24 таза
4 "	— 24 "
5 "	— 24 "
6 "	— 24 "
7 "	— 24 "
8 "	— 24 "
9 "	— 20 "
10 "	— 20 "
11 "	— 20 "
12 "	— 20 "
13 "	— 20 "
14 "	— 20 "
15 "	— 20 "
16 "	— 20 "
17 "	— 20 "
18 "	— 20 "
19 "	— 20 "
20 "	— 20 "

Надеемся, что на вносимые нами изменения вы возражать не будете и просим вас выслать официальное подтверждение к маклерской записке.

Также просим вас увеличить наш заказ на части «Т и О» на 12 комплектов, на что просим выслать также дополнительную внебиржевую

3) сведения о подбрасывателях и проч.

4) на все затронутые выше вопросы.

Акц. о-во «Туркишелк». Председатель Правления Шпигель, зав. фронт. отделом Рафикив.

ორცა, ფონ. 328, აღწ. 1, საქ. 52, ფურ. 29—32. დედანი.

№ 31

1927 წლის ოქტომბერი. — აჭარის მრეწველობის სამმართველოს
 საანგარიშო მიმოხილვიდან — ბათუმის თუგსახსმელი ქარხნის
 მუშაობის შესახებ 1926/27

Чугунолитейный завод. Это предприятие дало в истекшем году продукции и исполнило ремонтов на общую сумму 140 123 руб. По сравнению с 1925/1926 гг. работа чугунолитейного завода упала на 10%: в том году было выпущено продукции и исполнено ремонтов на общую сумму 154 200 рублей.

В продолжение истекшего года работа этого завода прогрессирует, за первое полугодие было произведено работ на сумму 51 611 руб., а за второе полугодие уже на 88 412 руб. В количественном отношении разница в работах первого и второго полугодия еще значительнее: литья чугуна исполнено в I полугодии 29 506 кило, а во втором — 50 506 кило, литья медного исполнено в I полугодии 2107 кило, а во втором — 5364. В процентах эти отношения выходят так: производственные расходы во втором полугодии увеличились против первого на 70%, а продукции во втором полугодии выпущено чугуна литья на 75 и медного на 156% и более, чем в первом.

Годовая реализация продукции чугунолитейного завода выразилась в сумме 149 653 руб., из коих 55 734 руб. относятся к первому, а 93 919 руб. ко второму полугодью. Превышение реализационной суммы над производственными затратами равно 9530 руб., т. е. 6,8%.

В данный момент завод обеспечен сырьем: чугуном на 5 месяцев, медью (лом) на 6 месяцев, сортовым железом на 6 мес. и коксом на 3 месяца.

აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. 3-170, საქ. 129-ა, ფურ. 25. დედანი.

№ 32

1927 წლის ნოემბრის 15. — „თურქაბრეშუმის“ მიმართვა საქართველოს
 ლითონტრესტისადმი აბრეშუმის ძაფსახვევი მანქანების დამატებით
 დამზადების შესახებ

В дополнение и/№ 8469/5 от 12/X—1927 г. ввиду некоторого изменения наших заказов заграничей, просим вас принять к исполнению заказ тазов, подлежащих к сдаче в январе 5-го 1928 г. вместо — 72 — 6,7 и 8 партии в группах по 24 — 80 тазов в тот же срок партиями 6, 7, 8 и

8-ა в группах по 20 тазов. Таким образом, весь наш заказ еще увеличится на 8 тазов в полных комплектах, на что просим выслать дополнительную сделку.

Причем, как мы вам писали раньше, 6 партия должна была быть установлена на Ашхабадской фабрике; на посланном вам чертеже № 52 было отмечено «6 партия Ашхабад», а 7 и 8 партии должны были быть установлены на Ошской ф-ке с отметками на чертеже... «7 партия Ош» «8 партия Ош» — изложенные три установки отменяются, а 6, 7, 8 и 8-а партии будут установлены на Маргеланской ф-ке по 20 в группе, согласно прилагаемого при сем чертеже № 152 с отметками: «6 партия», «7 партия», «8 партия», «8-а партия».

В целях взаимной проверки не откажите выслать копию с и/чертежа 52 со сделанными отметками по нашему письму 8469/5 с могущими быть В/замечаниями.

Мы до сих пор не имеем от вас ответа на наше письмо № 8469/5, также не имеем сообщения, когда отправлена 2 партия тазов.

ორცა, ფონ. 328, აღწ. 1, საქ. 52, ფურ. 28. დედანი.

№ 33

1927 წლის დეკემბრის 23. — „თურქაბრეშუმის“ მიმართვა საქართველოს
ლითონტრესტიხადმი — აბრეშუმის მანქანების კომპლექტურად
დამზადების შესახებ

О сборке тазов

Мы согласны с вашими доводами о трудностях сборки станков при получении их нами частями, поэтому наше согласие об отправке станков полными комплектами мы вам телеграфировали, что подтверждаем настоящим письмом.

Если до получения нашей телеграммы вы еще не отправили 3-ю партию, то просим таковую задержать до полного сбора.

В связи с принятием вашего предложения, сроки поставки станков окончательно устанавливаются:

Группы и тазы	Основн. срок.	Просро- чено до	Время изготов- ления „Т и О“	Оконч. срок отгрузки
3—72	25/XI	30 ноября	1 1/2 мес.	15 января
4—80	5/I	25 января	„	10 марта
5—40	25/II	—	„	10 апреля
6—80	25/III	—	„	10 мая
7—60	20/IV	—	1 „	20 мая
8—80	25/V	—	1 „	25 июля

Данный нами границу заказ частей изменился. Мы теперь получили окончательное подтверждение его, заключающееся в следующем:

1)	полных комплектов механических веретен на 8 глазков типа соответствующих типу ж ж 9	190
2)	полутрубки из агата 15/10 с	250
3)	" " 6/10 с	250
4)	трубки бронзовые для пара круглые	100
5)	агат от 15/10	500
6)	" 6/10	500
7)	клапаны бронзовые для пара	220
8)	комплект щеточных барабанов для запорных тазов	220
9)	эксцентриков трансмиссионных	260
10)	шестеренок с валиками	220
11)	кранов паровых	96
12)	механизмов для вращения щеточного барабана	170

Все эти части направляем вам для использования на наших станках.

Кроме приведенного списка в нашем распоряжении никаких других частей не имеется, поэтому просим иметь это в виду и все недостающие части к станкам должны быть изготовлены вами.

Просим окончательно просмотреть все детали заказанных нами станков, недостающие принять к исполнению, учтя поступающие части из заграницы.

Считаем не лишним предупредить, что у нас нет также державок, нитководителей и др. мелких частей.

Таким образом, мы, допуская необходимость продления сроков выполнения нашего заказа, ожидаем от вас станки в полных комплектах, не требующие от нас установки каких бы то ни было частей, пригонки и проч.

К станкам, уже высланным нам, просим в самом спешном порядке дослать мелкими почтовыми посылками «Т и О» и другие недостающие части, дабы мы могли своевременно передать в эксплуатацию получаемые от Вас станки.

О термовентиляторах

Мы согласны с применением к вентиляторам моторов какие найдете, т. е. с оборотом 1750, так как Ташкентское отделение ГЭТ от поставки моторов в 1000 и 1100 оборотов также отказалось.

Термовентиляторы просим выслать поочередно в потребном количестве по вашим расчетам:

Ферганской фабрики,

Ошской " "

Ашхабадской " "

Бухарской " "

Расчеты, которые вы составите по фабрикам, просим своевременно нам сообщить.

Об отправке «Т» и «О»

Мы нашим предыдущим письмом о невозможности выполнить вашу просьбу уже сообщили.

ორცხა, ფონ. 328, აღწ. 1, საქ. 52, ფურ. 66—67. დედანი.

О сточном канале

Допущенная ошибка в первоначальном проекте своевременно исправлена, т. е. каналы проводят у стены.

ორცა, ფონ. 328, აღწ. 1, საქ. 52, ფურ. 66—72. დედანი.

№ 34

1827 წლის დეკემბრის 23. — თბილისის 26 კომუნარის სახელობის
 მანქანათსაშენებელი ქარხნის პირველადი პარტორგანიზაციის საერთო
 კრების დადგენილება ქარხნის მუშაობის შემდგომი გაუმჯობესების
 შესახებ

Выслушав доклад директора завода им. 26 коммунаров Металлотреста тов. Ронзана о деятельности и состоянии завода, объединенное заседание ячеек КП и КСМ признает проделанную работу и общее состояние завода удовлетворительной. Вместе с тем:

1. Ячейка констатирует, что децентрализация хозяйственных функций и административно-технического аппарата Металлотреста, даже в существующих ограниченных рамках, обусловленных особым положением треста в целом, дала известные результаты, ощутимые уже на опыте 2-месячной работы завода после децентрализации и заключающиеся: в преимуществах пользования учетно-техническим аппаратом на месте работы, точности и быстроты выполнения всех заданий, получения справок и правильной ориентировки во всех вопросах деятельности завода, дающих возможность лучшего приспособления к нуждам заказчиков и быстрого выявления эффектов тех или иных мероприятий, проводимых в производственном процессе.

Однако в этой области необходимо повести более решительную работу в начале реконструирования цехов, самостоятельного изыскания заказов, подборе необходимой рабочей и научно-технической силы, обеспечивающих заводу дальнейшую плановую загрузку заказами, увеличении выпуска продукции и освобождение от мелкой повседневной опеки в руководстве со стороны технического и коммерческого отдела управления треста.

2. Ячейка одобряет действия администрации завода в области:

а) регулирования рабочей силы завода как количественно, так и качественно (сокращение штата от непроизводительного элемента и расширение рабочей силы по загрузке завода).

б) перегруппировки цехов и ликвидации некоторых нежизненных из них, как меры обеспечивающей заводу более безболезненное и рациональное развитие.

в) рационализации технического, финансового, материального и личного учета (карточная система, упразднение параллельной работы и пр.).

Вместе с тем неотложной и важнейшей задачей надо считать продолжение и углубление рационализаторской работы в сторону охвата в исчерпывающей степени вопроса о формах оплаты труда, изучение существующей системы (сдельщины), выявление недочетов в отдельных ее частях, выработка более твердых базированных норм (особенно в первую очередь в плановых цехах), упрощение процесса производства,

стандартизация и удешевление деталей и ассортимента материалов и повышение качества выполнения продукции — для чего практически необходимо:

а) установить учет норм на случайные и плановые работы по специальной операционной карточной системе, концентрируя в целях уточнения норм опыт большого промежутка времени;

б) для выявления сметных норм на новые работы и проверки карточных данных с точки зрения технической возможности опытным путем — организовать при расширяющемся инструментальном цехе завода постановку опытных лабораторных работ, поручив руководство таковыми специальному нормировщику из состава ТНБ при Техническом отделе Завода;

в) привлечь к общему делу рационализаторского процесса как, главным образом, технические силы завода (инженеры, техники, мастера цехов), так и рядовую рабочую массу, через Производственные Совещания, применяя в качестве поощрения премирование за более дельные изобретения и предложения.

3. Учитывая возрастающую роль и преобладание плановых заказов над случайными, а также потребности рынка в изделиях завода, как-то: кроватей, весов, шелкомотальных станков и пр. принять ряд мер в сторону:

а) расширения кроватного цеха до размеров, обеспечивающих ему выпуск ежемесячно в количестве не менее 1000 штук наиболее ходких типов кроватей;

б) закрепления за заводом весового дела как в части изготовления новых весов, так и запчастей ремонтно-восстановительных работ на весах в пределах ССР Грузии;

в) обеспечения заводу притока новых заказов на изготовление шелкомотальных тазов, как пока единственному в СССР заводу, занимающемуся их изготовлением.

Для достижения указанной задачи заводу должно быть обеспечено:

а) регулярная подача необходимого ассортимента ходких материалов в числе 800—1000 названий в плановом порядке через Коммерческий отдел Металлотреста;

б) увеличение предельной суммы самостоятельного приема заказов заводом и изменение существующего порядка приема заказов свыше предельной суммы в сторону предоставления заводу предварительной выработки смет, стоимости и сроков сдачи заказов с последующим представлением разработанных материалов на утверждение Т/О¹ и К/О² Треста.

4. Констатировать, что несмотря на неполучение заводом специальных ассигнований на капитальное строительство (85 000), завод все же смог из своих средств затратить на расширение ряда цехов и организацию монтажного цеха до 45.000 рублей и принужден был, в силу ветхости оборудования перешедшего все амортизационные сроки, произвести затраты на восстановительный ремонт в сумме — 42 000 рублей. Ячейка находит в корне недопустимым и преступным расходование суммы не по

¹ Технический отдел.

² Коммерческий отдел.

прямому назначению, как явный подрыв планового характера хозяйственного строительства.

5. Ячейка отмечает несовершенство существующей единой тарифной сетки для рабочих и служащих, как влекшую за собой известные неустраиваемые погрешности в тарификации различных групп работников. Для выпрямления тарифной линии, необходимо ускорить переход на специальные раздельные тарифные сетки для рабочих, учеников, адм.-тех. и делопр.-хоз. персонала на основе тщательного изучения существующих дефектов в этой области, с чем также необходимо увязать пересмотр тарификации рабочих и служащих в соответствии с тарифными справочниками ЦК ВСРМ.

6. Ячейка считает, что несмотря на наличие таких отрицательных условий обучения ученичества, как сдельная система работы, являющаяся тормозом для постановки индивидуального обучения в порядке прикрепления к мастерам и отсутствие возможности организации бригадного ученичества, ученичество в целом в процессе работы обучается практически в довольно короткий срок. В существующих условиях и размерах производства организация более совершенствованных методов обучения затруднительно и нецелесообразно. Однако наряду с практическими навыками необходимо ученику давать теоретические познания, облегчающие ему дальнейшее усовершенствование в квалификации. Такой подмогой должны служить Профтехнические вечерние курсы, вовлечению в которые учеников завода администрация должна содействовать и всячески поощрять.

7. Признать что в отношении борьбы с прогулами сделано за последнее время много и наличие падение % % прогулов, опозданий и других зависых пропусков, однако ячейка считает, что ограничиваться принятыми мерами не следует и предлагает, администрации завода совместно с профорганизацией практически разработать меры в этой области, введя уточнения в существующие Правила внутреннего распорядка и применяя табель взысканий в отношении тт., неподчиняющихся производственной дисциплине.

8. Констатируя, что за последние полгода выдача заработной платы происходит своевременно без опозданий ячейка находит нужным предложить администрации и профорганизации повести решительную борьбу с выдачей авансов в счет жалования, как расстраивающих бюджет рабочего. (Резолюция принимается единогласно).

მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალის პარტარქივი. ფონ. 156, აღწ. 1, საქ. 1, ფურ. 57—59. პირი.

№ 35

1927 წლის დეკემბრის 31. — თბილისის მ. ი. კალინინის სახელობის ლითონდასამუშავებელი ქარხნის დირექტორის მოხსენება ამავე ქარხნის მუშაობის შედეგების შესახებ 1927 წ.

В начале минувшего операционного года все предприятия Металлтреста, за исключением Меднопрокатного завода и Автомастерских им. Сталина, были централизованы, что выразилось, главным образом,



საქართველოს
წერამწერთა
კავშირები

в переброске счетного аппарата в центр, иначе говоря, учет нашей деятельности производился в центральной бухгалтерии при управлении треста, а потому точных бухгалтерских данных в настоящем докладе представить не могу ввиду того, что в центре отчет за прошлый операционный год пока еще не закончен. Все данные носят приблизительный характер, но погрешности не особенно великие, т. к., помимо учета в центре, на заводе велся по возможности свой учет, сохранились кое-какие следы, которыми и я руководствуюсь при настоящем докладе.

Обращаю Ваше внимание на разницу между устройством аппарата завода имени т. Калинина и аппаратами других заводов Металлтреста: у нас на заводе управленческий аппарат весьма не сложный, тут заказчику не приходится ходить из комнаты в комнату, от одного отдела к другому, а прямо приходит к лицу, который принимает заказ, калькулирует, непосредственно передает для исполнения и сам же следит за точным и своевременным исполнением его. Это главным образом объясняется тем, что на нашем заводе принимаются обыкновенно сравнительно мелкие заказы.

Завод наш в начале операционного года насчитывал рабочих — 50 чел., из коих квалифицированных — 24 чел.: малоквалифицированных, — как-то средних между учениками и мастерами — 13 человек, чернорабочих — 4 чел., учеников — 9 чел., из коих подростков — 4 чел.; администрация со служащими и младшим обслуживающим персоналом — 6 чел.; к концу года стало: рабочих — 63 чел. из коих: квалифицированных — 32 чел.; малоквалифицированных — 14 чел.; чернорабочих — 4 чел.; учеников — 13, из коих подростков 4 чел., администрация со служащими уже 8 чел. служащих прибавилось не на нашем заводе, а на быв. 1 совзаводе, который ремонтируется и на днях перенесем наш завод, так что фактически на заводе им. тов. Калинина состав и количество служащих и администрации не менялся несмотря на увеличение числа рабочих.

Как видите, количество рабочих к концу минувшего оперативного года увеличилось на 26%, это объясняется постепенным увеличением заказов.

За отчетный операционный год принято и сдано заказов на сумму около 160 000 рублей (сто шестьдесят тысяч).

Зарплата, включая служащих и администрацию, — выдана около 53 000 (пятьдесят три тысячи), материалов передано в производство в цеха, включая и амортизацию имущества и инвентаря, — 83 000 (восемьдесят три тысячи).

Таким образом, чистая прибыль, повторяю не по бухгалтерским данным, а руководствуясь данными, имеющимися у нас на заводе, выражается приблизительно в 24 000 рублей (двадцать четыре тысячи).

Вот приблизительные результаты нашей работы прошлого операционного года.

С 1 октября с. г. предприятия Металлтреста децентрализованы, счетный аппарат переброшен на места, в частности на наш завод назначены бухгалтер и 2 счетовода. В результате децентрализации штат администрации со всеми служащими и низшим обслуживающим персоналом составляет 8 человек. При переходе на ремонтируемый ныне завод

штат не будет расширен. Директорам заводов расширены права, т. е. они теперь могут сами непосредственно принимать заказы без санкции правления треста до 5000 (пять тысяч), раньше их право ограничивалось 500 руб.

В общем, взаимоотношения между предприятиями Металлтреста и управления пока не выяснены. На днях поступил проект управления, который в ближайшие дни должен быть рассмотрен директорами всех заводов, после чего будет созвано собрание директоров, заведывающих отделами, инженеров и бухгалтеров, где окончательно по возможности детально будет выработана форма положения о заводах, входящих в состав Металлтреста ВСНХ ССР Грузии.

Что касается будущего нашего завода, то сообщаю, что ныне ремонтируется I Совзавод (быв. Яралова), ремонт подходит к концу и по всей вероятности на этой неделе перебросим туда некоторые цеха к. н. меднолитейный, чугунолитейный, модельный, слесарный и весьма в недалеком будущем весь завод будет в новом помещении, значительно удобном и обширном.

При переходе в новое помещение получим возможность расширить нашу работу, станем принимать более крупные и сложные заказы, в связи с чем увеличится и число рабочих, штат же служащих мы всячески постараемся не расширять и мне кажется этого добьемся...

С переходом на новый завод увеличим число рабочих. Этот завод имеет хорошую будущность.

Мы стали делать электромоторы загэсовского тока, которые уже работают и для себя готовили 5 шт. Заграницу денег не пошлем. Это наше достижение к 10 годовщине.

მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალი, პარტარქივი, ფონ. 441, აღწ. 1, საჭ. 1-ა, ფურ. 7—8. პირი.

№ 36

1927 წელი. — საქართველოს ალკა ცენტრალური კომიტეტის ეკონომიური კომისიის ანგარიშიდან 26 კომუნარის სახელობის ქარხნის კომკავშირელთა კონკურსში მონაწილეობის შესახებ „საუკეთესო მუშაზე“

Был проведен ряд конкурсов по поднятию производительности труда. В настоящее время проводятся по Тифлису, по ряду производств, конкурсы на лучшего производственника. Это дает хорошие результаты в смысле приближения молодежи к производственной жизни, сознательного отношения к инструментам и станкам, к выявлению отдельных дефектов в производстве и т. д.

На заводе им. 26 [коммунаров] часто были случаи прогулов, опаздываний, простоев в работе и т. д. За февраль месяц 1927 г. было 28 дней прогулов и 113 часов опаздываний на 130 человек рабочей молодежи. После проведения конкурса, число прогулов значительно уменьшилось. Характерно и то, что за время проведения подготовительной работы количество прогулов уже снизилось. Так, например, за март месяц было 53 часа опаздываний и 13 дней прогула. Таким образом, это показывает, что конкурсы дали определенные положительные результаты... На заводе проводился конкурс на лучшего производственника из молодых рабочих, была создана комиссия, в нее были привлечены инженеры и руководители цехов. Можно смело сказать, что в этом отношении мы движемся вперед. Необходимо указать, что союз в основном, усвоил линию партии по вопросу об использовании спецов.

მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალის პარტარქივი, ფონ. 96.
 აღწ. 1, საქ. 92, ფურ. 24—33. პირი.

№ 37

1928 წლის თებერვლის 4. — საქართველოს ლითონტრესტის საბასუხო
 მიმართვა აბრეშუმის მრეწველობისათვის ტრესტის საწარმოთა მიერ
 ათვისებული გაწყობილობის შესახებ

В дополнение к и/письмам, в коих мы уже сообщали об изготовляемом нами оборудовании для шелковой промышленности, сим сообщаем, что нами могут производиться нижеследующие аппараты, необходимые для шелкомотальных фабрик (количества приведены из расчета на каждые 100 тазов):

- | | |
|---|-------|
| 1) Весы-ведра для распределительной комнаты | 2 шт. |
| 2) Весы | 2 шт. |
| 3) Деньевой аппарат | 2 » |
| 4) Деньевые весы | 2 » |
| 5) Деньевой аппарат автоматический для 10-ти
испытаний | 1 » |
| 6) Аппарат для скручивания образцов | 1 » |
| 7) Аппарат для определения перемоточной спо-
собности шелка и в 10 веретен с электромото-
ром | 1 » |
| 8) «Черный стол» | 4 » |
| 9) Весы чашечные с овальной чашкой | 2 » |

10) Аппарат для скручивания мотков	2 »
11) Патроны для мотков 18, 20, 22, 24, 26, 28 ст.	12 »
12) Весы для мотков	2 »
13) Весы химические	1 »
14) Пресс для шелка	2 »
15) Гребни для прошивки мотков	10 »
16) Шила для прошивки мотков	40 »

Что же касается стоимости перечисленных аппаратов и сроков выполнения, то таковые же могут быть нами даны немедленно по получении сведений о необходимом вам количестве их.

О гребных машинах сведения будут даны днями. Управляющий Датунов, техн. директор инж. Сараджев, коммерч. директор Гамбашидзе.

ორცხა, ფონ. 328, აღწ. 1, საქ. 52, ფურ. 81. შვებულო.

№ 38

1928 წლის აპრილის 6. — ლითონტრესტის ცნობა ადგილობრივ ქარხნებში დამზადებული მანქანების რაოდენობისა და ხარისხის შესახებ

В ответ на отношение ваше № 1/7502 от 20/III настоящим препро-
 ждаем вам: 1) Калькуляцию деталей шелкомотальных тазов; 2) ве-
 домость имеющихся в портфеле Треста заказов на тазы, с указанием
 даты заключения договора, срока выполнения заказа и степени готовно-
 сти. Из ведомости усмотрите, что все заказы на тазы исполняются Тре-
 стом в полном соответствии с договорными сроками, за исключением
 заказа на термовентильаторы, задержка в исполнении коих объясняется
 исключительно невыясненностью до настоящего времени типа электро-
 моторов, подлежащих приобретению. Таким образом, нагрузка, принятая
 на себя Трестом для исполнения в течение годовичного срока в размере
 27 термовентильаторов, 668 тазов, из коих только часть изготовляется
 для мелких деталей и подбрасывателей, ни в коем случае не может быть
 признана чрезмерной и, необходимо признать, что Трест, с нею справля-
 ется вполне удачно.

В дальнейшем ежегодную нагрузку Треста шестьюстами тазами
 надлежит считать вполне соответствующей пропускной способности за-
 водов Треста.

Что касается качества тазов, то такое усмотрите из акта о сдаче Грузишелку в работе партии в 48 тазов, своевременно препровожденного вам. Это была первая партия тазов, изготовленных Трестом, не свободная еще от некоторых недостатков, которых уже нет в дальнейших партиях. Вместе с тем Трестом принимаются все меры к снижению стоимости тазов путем введения наиболее рациональных методов работ и таковая в ближайшее же время будет понижена до 1000 руб. за таз. Управляющий Датунов, главный инженер Сараджев.

ორცხა, ფონ. 303, აღწ. 1, საქ. 1592, ფურ. 155. დედანი.

№ 39

1928 წ. აპრილის 10. — ცნობა ცხინვალის ჰიდროელექტროსადგურისათვის ნაწილების დამზადების მიმდინარეობის შესახებ

Вследствии отношения вашего от 5 сего апреля, настоящим сообщаем, что маховик и части для вывода ручного регулирования турбины на Цхинвальской Гидроэлектрической станции Металлтрестом изготавлиются и установка таковых начнется через две недели на условиях, выработанных Металлтрестом с вами. [В. А.] Чичинадзе.

ორცხა, ფონ. 303, აღწ. 1, საქ. 1592, ფურ. 151. პირი

№ 40

1928 წლის აპრილის 14. — საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის უმაღლეს საბჭოს პრეზიდიუმის დებეშა მოსკოვში ლითონტრეტის მთავარ ინჟინერ სარაჯიშვილისადმი თბილისში ცენტრალიზებული მექანიკური ქარხნის მშენებლობის შესახებ

Вопрос концентрации металлзаводов, включая концентрацию оборудования цеха специальных заказов, в принципе согласован мною в бытность в Москве весною 1927 года с товарищем Судаковым. Обратитесь к содействию товарищей Картвелишвили и Элиава, доложив им положение вопроса. Сведения Металлтреста [на] материалы [к] тазам переданы Вам. Копии срочно высылаются трестом для непосредственной передачи Вами Кирпотенко. [В. А.] Чичинадзе.

ორცხა, ფონ. 303, აღწ. 1, საქ. 1521, ფურ. 51. პირი.

№ 41

1928 წლის აპრილის 24. — ინჟ. გ. ვ. სარაჯიშვილის მიერ სსრ კავშირის საფეიქრო მანქანათმშენებლობის განმანაწილებელი ბიუროსადმი წარდგენილი მოხსენებითი ბარათი საქართველოში აბრეშუმის მანქანათმშენებლობის პერსპექტივების შესახებ

Производственные возможности завода 26 коммунаров по изготовлению шелкомотальных тазов были определены Трестом цифрой 600—650 тазов в год. Предварительные соображения, легшие в основу определения пропускной способности цехов в настоящее время уже всецело оправданы практикой. Из имеющихся в портфеле Треста с 1/X—27 по 1/X—28 г. заказов на 620 тазов к 1/IV, т. е. по истечении половины обусловленного срока по заказам Туркшелка и Грузшелка, 50% заказов уже выполнено. Работы ведутся все время в одну смену, за исключением механического цеха, в котором, по мере надобности, время от времени, приходится форсировать работу. С той же целью разгрузки механического цеха зав[ода] 26 коммунаров, являющегося узким местом в производстве тазов, изготовление механических подбрасывателей организовано на двух других заводах Треста, чем удалось добиться выполнения полностью намеченной производственной программы, т. е. выпуска 600—650 тазов в год.

В дальнейшем, в случае надобности, производительность может быть доведена до 800 тазов в год, путем введения 2-ой смены в механическом цехе.

С постройкой нового централизованного завода Металлтреста, проект коего в настоящее время уже изготавливается, а пуск в ход предполагается в 1931/1932 году, производственные возможности Треста в области постройки шелкомотальных тазов определяется, при работе в две смены, в 600 тазов. с дальнейшим увеличением производительности по мере роста потребности рынка. Отпускная стоимость одного таза определяется в настоящее время в сумме 1100 рублей. Цена эта в ближайшее же время, при принятии новых заказов, будет снижена, во-первых, за счет уменьшения стоимости некоторых частей, и, во-вторых, за счет замены медного трубопровода (кроме трубы сушильного шкафа) железным. Последнее, несмотря на свою целесообразность, не могло быть до сих пор проведено в жизнь ввиду категорического требования заказчиков дать обязательно точную копию итальянских станков системы «Баталья».

В настоящее время, с появлением на рынке станков с исключительно железным трубопроводом, выпущенных Московским текстильным институтом, возражения заказчиков вряд ли будут иметь место, и отпускная стоимость одного таза будет доведена до 1000 руб. с возможным по-

нижением ее и в дальнейшем. Это тем более возможно, что неизбежный в начальном периоде организации нового производства, с которым совпало ко времени посещения завода 26 коммунаров инженером А. А. Кирпотенко, несколько кустарный подход к изготовлению тазов, в настоящее время изжит полностью; завод перешел на массовое изготовление, для какой-либо цели организован промежуточный склад запасных частей и полуфабрикатов, а сборка производится с применением наиболее рациональных методов.

Что касается качества и продуктивности изготовленных и установленных Металлтрестом тазов, то таковые, согласно имеющихся актов, не ниже итальянск[их] тазов системы «Баталья». Главный инженер Металлтреста Сараджев.

ორცსა, ფონ. 303, აღწ. 1, საქ. 1592, ფურ. 106, დედანი.

№ 42

1928 წლის აპრილის 28. — სსრ კავშირის სახალხო მეურნეობის უმაღლესი საბჭოს მიმართვა შრომისა და თავდაცვის საბჭოსა და საქართველოს მთავრობისადმი საბჭოთა კავშირისათვის აბრეშუმის მანქანების მხოლოდ თბილისის ქარხანაში წარმოების შესახებ

Еще в январе 1927 г. на заводе Московского текстильного института была начата работа по постановке производства коконо-мотальных тазов. Завод получил заказ от Шелкотреста на 192 таза, из коих 32 шт. уже сдано заказчику. Производственная возможность завода 40 тазов в месяц. 27 октября 1927 г. на заседании Распорядительного бюро текстильного машиностроения было сделано заявление представителем закавказских республик товарищем Зябкиным, что коконо-мотальные тазы изготавливаются также в Тифлисе на заводе им. 26 ком[мунаров] получившем заказ на 668 тазов, причем производственная возможность завода в 300 тазов в год может быть увеличена. Так как потребность в тазах определяется в количестве 500 штук в год (на 500 000 руб.), как максимум, то в дальнейшем производство их следует оставить на одном только заводе, причем результаты осмотра того и другого завода приводят к заключению, что тазы должны изготавливаться на Тифлисском заводе, каковое заключение будет представлено Главметаллом на утверждение Распорядительного бюро. Заместитель председателя ВСНХ СССР.

Член президиума ВСНХ СССР и начальник Главметалла

ორცსა, ფონ. 303, აღწ. 1, საქ. 1592, ფურ. 115. პირი.

№ 43

1928 წლის (არა უგვიანეს აპრილისა). — ლითონტრესტის 1927/28 წ.
საწარმოო პროგრამის შესრულების შედეგები

Наименование	Единицы учета	1926/1927 г.			1 полугодие 1927-28 г.			Программа на 1928/29 г.
		По програм- ме	Выполнено	% выполне- ния	По програм- ме	Выполнено	% выпол- нения	
Кровати	штук	6000	5536	92	4500	3469	99	7800
Весы	"	2100	1145	55	600	685	114	880
Чугунное литье	тонн	1397*	614,5	23	370	432,6	118	830
Котельные работы	"	—	284	—	113	109	97	300
Тазы шелкомотальные	комплекты	—	48	—	264	284	108	300
Медь прокатная	тонн	310	310,1	103	155	205,3**	132	270
Мачты	"	—	—	—	558***	—	—	1400
Сборка мостов	"	—	1175	—	500	400	80	800
Товарная продукция	"	—	—	—	—	—	—	—
Всего:	"	—	—	—	—	—	—	—
а) по продажным це- нам	тысяча червон- ных рублей	2435	2374	97	1345	1251	93	3173
б) по себестоимости	"	2329	2212	95	1325	свед. нет	—	2858

Примечание: * Программа по чугунному литью на 1926/1927 г. была преувеличена.

** Благоприятные условия в доставке сырья позволили развернуть производство меди сверх программы в I-м полугодии. С июля месяца предполагается остановить завод для ремонта, так что общее превышение программы будет не столь значительно.

*** Вследствие недоставления во время железа от НКПС, программа на I полугодие по мачтам была изменена и перенесена на II полугодие.

ორცხა, ფონ. 303, აღწ. 1, საქ. 1592, ფურ. 65, დედანი.

№ 44

1928 წლის მაისის 19. — ტრესტ „აქარტყის“ მოხსენებიდან ბათუმის
თუჭასახმელ და მექანიკურ ქარხანაში დაზგების დამზადების შესახებ

Станки и машины производства. Перевезены и отремонтированы станки старого фанерного завода (частью ремонтируются) и уже установленны на место. Получены и ремонтируются станки от «Госшвейма-

шины»; получены 2 станка, купленные тов. Брегадзе в Москве, заказаны недостающие еще станки в Германии (результаты о получении не известны). Заказаны чугунолитейному заводу недостающие станки, которые не имеются на рынке, как станки специального характера; перерабатываются привезенные из Москвы чертежи на такие же станки, применительно к условиям нашего производства...

Заказаны чугунолитейному заводу и проф. школе разные приспособления производства специального характера по чертежам, привезенным из Москвы и переработанным применительно к местным условиям.

აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. პ-170, აღწ. 1, საქ. 160, ფურ. 13, 14. დედანი.

№ 45

1928 წლის ივნისის 15. — მ. ი. კალინინის სახელობის თბილისის ქარხნის პარტიული ორგანიზაციის დადგენილება ელექტრომტორებისა და ჩაის წარმოების შესახებ

Заслушав доклад тов. Тер-Аветикянца, директора завода имени тов. Калинина Металлтреста ВСНХ Грузии, о его деятельности, объединенное заседание ячейки партии и ЛКСМ работу считает удовлетворительной, но вместе с этим отмечает:

Главным достижением за отчетный период выражается в переходе со старого завода на новый, отразившееся на рациональной постановке работы, улучшением оборудования цехов, увеличением и ремонтом некоторых станков, улучшением в области охраны труда и здоровья рабочих и заметно постепенным ростом числа рабочих на заводе (с 56 до 98 за 6 месяцев).

Наряду с этим отметить неурегулированность заработной платы, выражающееся в разрыве между определенными категориями. Вопрос брака, в особенности в литейном цехе, слабое снабжение цехов инструментами и слабость производственной дисциплины.

Исходя из этого, предложить директору завода тов. Тер-Аветикянцу:

1. К производству электромоторов постепенно перейти в плановом порядке, организовать электромоторный цех со станками первой необходимости для кустарного производства. В дальнейшем продолжая дооборудование этого цеха более удовлетворительными станками.

2. Предпринятые шаги в приеме заказа «Чай Грузин» одобрить, в дальнейшем ускорить и приступить к выпуску первой пробной машины, поставив на производство этих машин наиболее квалифицированных рабочих.

3. Через Управление Металлтреста ускорить разрешение вопроса о постройке нового слесарного цеха и столовой при заводе, приступив немедленно к постройке.

4. Провести строгое распределение функций в работе заведывающего заводом, техника и механика завода, одновременно подняв ответственность за порученные им работы.

5. Пересмотреть все административно-хозяйственные расходы и штат служащих завода, при возможности сократить как служащих, так и хозяйственные расходы. При дальнейшем росте числа рабочих¹ воздерживаться увеличением служащих.

6. Вопрос расценок сконцентрировать в одном лице; при сдаче работ рабочим давать на руки расценные карточки; те работы, которые нельзя будет расценить при сдаче работ, то расценки производить сейчас же по окончании работы. Для разработки твердых расценок на наиболее массовые попадающиеся работы выделить специальную комиссию.

7. В дальнейшем не допускать больших разрывов в зарплате среди отдельных категорий рабочих, регулировав путем равномерного распределения работы среди соответствующих категорий рабочих.

8. Усилить снабжение цехов инструментами и увеличить комплект инструментов в инструментальном цехе.

9. Производить текущий ремонт станков, используя свободный момент, когда станки бывают свободны во время ухода рабочих в отпуск.

10. Принять меры к уменьшению процента брака в цехах, путем усиления надзора техническо-административного персонала завода и поднятием ответственности цеховых мастеров. Вести учет браков.

11. До постройки новой столовой организовать временную, не делая на это особых расходов.

12. Принять меры к поднятию производственной дисциплины среди рабочих, уменьшив до минимума прогулы и опоздания, подняв ответственность за потерю и поломки инструментов. Принять меры против рабочих, появляющихся в пьяном виде на работу.

13. Обратит больш[е]е внимание мелочным вопросам, vyplывающим в процессе работы, в частности в современном снабжении рабочих спецодеждой, мылом, очками и пр.

14. Принять меры к освобождению заводского дома от жильцов, путем подыскания для них квартир в частных и кооперативных домах.

პარქსიმ-ლენინიზმის ინსტრუქციის საქართველოს ფილიალის პარტარქივი, ფონ. 441, აღწ. 1, საქ. 1-ა, ფურ. 29—30. პირი.

¹ საბუთში — «служащих».

№ 46

1928 წლის ივლისის 2. — ლითონტრესტის ცნობა ტრესტის
 ლითონდასამუშავებელი ქარხნების მიერ გამოშვებული პროდუქციის
 შესახებ 1927/1928 წელს

По заводам:	За I поло- вину 26/27 г.	За I-ую половину 27/28 г.	Больше на	Меньше на	Больше на %	Меньше на %
26 коммунаров . . .	445 875—00	655 400—00	209 525	—	47 %	—
Меднопрокатный . . .	228 161—00	205 618—00	—	22 542	—	9,8 %
Мехзавод	163 463—00	20 845—00	117 382	—	71,8 %	—
Зав. Калинина	59 388—00	58 650—00	—	728—00	—	1,2 %
Итого: .	896 888	1 200 524	326 907	23 270	33,7 %-а	—

Гл. бухгалтер Диасамидзе.

ორცა, ფონ. 303, აღწ. 1, საქ. 1592, ფურ. 69. დედანი.

№ 47

1928 წლის ოქტომბრის 5. — საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის უმაღ-
 ლეს საბჭოს ანგარიშიდან ლითონტრესტის მიღწევების შესახებ

პირველად მთელს კავშირში ტრესტი შეუდგა აბრეშუმის ქარხნისათვის აუზების (გობების) კეთებას 26 კომუნართა ქარხანაში. ამდენ ხანს ეს აუზები მოდიოდა საზღვარგარეთიდან. ტრესტის ხელობა გამოდგა კარგი ღირსების და საკავშირო მთავრობამაც გასცა განკარგულება, აღარ გამოიწერონ ევროპიდან ამის შემდეგ აუზები.

ტრესტმა დიდის ყურადღებით და ტექნიკურის დახელოვნებით დაიმუშავა ამ ახალი წარმოების გეგმა და ლეზულობს კიდევ შეკვეთებს როგორც საქართველოდან, აგრეთვე აზერბაიჯანიდან და შუა აზიიდანაც. ხუთწლიანი გეგმის მიხედვით კავშირის მასშტაბით უნდა დამზადდეს 6390 აუზის კომპლექტი, რაც კარგის ხნით უზრუნველყოფს მას შეკვეთებით.

მეორე დიდი მნიშვნელობის შეკვეთა, რომელსაც მოჰკიდა ხელი ტრესტმა, არის სურამის უღელტეხილის ელექტრონის გზისათვის იალქნების გაკეთება. ამ მუშაობის პრაქტიკა ტრესტმა მიიღო პირველად ზაპესიდან. რადგანაც ტრესტის ნამუშევარი გამოდგა კარგი ღირსების, საკავშირო გზების კომისარიატმა უკვე გადასცა ცალკე ხელშეკრულებით ტრესტს ამ იალქნების შეკვეთა, არანაკლები 1,5 მილ. მანეთისა.

მესამე ახალი წარმოება, რომელსაც საანგარიშო წელში უფრო ცდის ხასიათი ჰქონდა, — ეს ხიდების შეკვრა-აშენება, აგრეთვე წარმატებით დაამო-
 ლოვა ტრესტმა. ტრესტის მუშაობამ — ცივის, ჭუმისა და ევლახის ხიდებზე

სრულიად დააკმაყოფილეს გზათა კომისარიატის მოთხოვნები. ახლად გადასცა ტრესტს შეკვეთები რიონისა და ხევისწყალის ხიდების ასაწყობად.

ახალ შეკვეთებისათვის მასალით ტრესტი უზრუნველყოფილია შეკვეთის მომცემთაგან.

ყოველივე ეს თავდება იმის, რომ ტრესტის ქარხნების დახელოვნებულ კვალიფიციური მუშებს შეუძლიათ დიდი წარმატებით წაიყვანონ ტრესტის საქმიანობა, თუ კი იქნება გეგმიანი ხელმძღვანელობა და საჭირო შეკვეთების თადარიგი.

ტრესტის კაპიტალურ მშენებლობაზე დაბარებულია 1926/27 წ. 219 ათასი მანეთი.

ტრესტის პროდუქცია 1925/26 წ. იყო 2087,8 ათასი მანეთის, 1926/27 წ. — 2184 ათასი მან. და 1927/28 წ. კი — ნავარაუდევია 3420 ათასი მანეთი.

მუშათა შუათანა რიცხვი იყო 1925/26 წ. — 796. 1926/27 წ. — 775.

იალქნებზე და ხიდებზე მომუშავენი ითვლებიან სეზონურ მუშებად. მათი რიცხვი 1926/27 წ. იყო 46, 1927/28 წ. კი ნავარაუდევია 450 კაცი.

ტრესტის საერთო წინასწარი ბალანსი 1/X—1927 წ. იყო 4535 ათასი მან., მოგება 26 ათასი მან.

ტრესტის საბოლოო გასაჯანსაღებლად განზრახულია დაარსდეს თბილისში დიდი ლითონის დამმუშავებელი ქარხანა, რომელშიც უნდა გაერთიანდეს 26 კომუნართა (სახელობის) და მექანიკური ქარხნები. შესაფერისი გეგმის დამუშავება გადაცემული აქვს მოსკოვის სპეციალისტებს და აღნიშნული საქმის განხორციელება განზრახულია 1927/28 წელს.

ორცა, ფონ. 303, აღწ. 1, საქ. 1571, ფურ. 30—31. პირი.

№ 48

1928 წლის ოქტომბრის 10. — ლითონტრესტის მოხსენებითი ბარათი

საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმისადმი სასწავარგარეთიდან აბრეშუმის მრეწველობისათვის მანქანების შემოზიდვის შეწყვეტის შესახებ

В связи с развитием шелкового дела в ЗСФСР значительно возросла потребность в целом ряде машин, каковые до сего времени ввозятся из-за границы, между тем как Металлтрест, обладая уже достаточным опытом в производстве шелкомотального оборудования, имеет полную возможность изготовлять на своих заводах целый ряд машин, ввозимых из-за границы, как например:

- 1) сортировочная машина для шелкомотальной фабрики (для обдирки коконов и сортировки на 3 размера);
- 2) селекционатриче — станок для ручного отбора коконов на бесконечной ленте для гренажной фабрики;

- 3) спеллатриче — станок для обдирки коконов рифленными вальцами для гренажной фабрики;
- 4) калибратори — станок для сортировки коконов;
- 5) дыропробивной пресс для бумаги, необходимой при кормлении червей;
- 6) машина для растирания бабочек (процесс необходимый при анализе);
- 7) инкубатор для выращивания червей;
- 8) веялка для грены (очистка грены от посторонних веществ и сортировка по размеру).

Металлтрест, имея полную возможность изготовлять на своих заводах указанное выше оборудование, в целях установления и развития на месте производства оборудования, необходимого для шелковой промышленности и по соображениям валютного характера, просит вашего ходатайства перед надлежащими высшими органами о прекращении выдачи лицензий на ввоз из-за границы упомянутого выше оборудования.

Для надлежащей постановки производства Металлтрест находит необходимым пригласить специалиста по шелковому делу, в качестве консультанта, на условиях оплаты его в размере 1% с суммы реализованной продукции.

Наиболее подходящим лицом является заведующий гренажным отделом Грузшелка тов. Цкитишвили, приглашение которого на условиях указанных выше, Металлтрест просит санкционировать.

Управляющий трестом Датун, зам. главного инженера Яшвили.

ორცა, ფონ. 303, აღწ. I, საქ. 1592, ფურ. 17. დედან.

№ 49

1929 წლის მარტის 6. — ლითონტრესტის საპასუხო მიმართვა მოლდავეთის „ნილდვინკავშირისადმი“ („სოფუნი“) აბრეშუმის პარკის საშრობთა დამზადების შესაძლებლობაზე

В ответ на Ваше письмо от 18 с/м сообщаем, что коконосушилка-морилка, системы «Симплекс» № 1, может быть изготовлена нами по цене 1350 руб. за каждую франко-н/завод в течение 2-х месяцев со дня получения заказа и задатка.

Условия расчета: одновременно с передачей нам заказа, Вы переводите задаток в размере 30% стоимости, т. е. руб. 405 — а на остальную сумму производится инкассо через банк. Расчет наличными.

Помимо коконосушилок наши заводы изготовляют полное оборудование шелкомотальных фабрик, а также все связанные с ними, в том

числе следующие измерительные приборы и весы:

1. Деньевые аппараты.
2. " " весы.
3. Чашечные весы для взвешивания шелка.
4. Весы для взвешивания куфт.
5. машинки для скручивания куфт с медными никеллир. трубками.
5. Машинки для скручивания куфт с медными никеллир. трубками.
6. Ведра-весы для взвешивания коконов.
8. Машинки для скручивания и т. д.

Заказы на каковые выполняются в кратчайший срок.

В случае имеющегося у вас спроса на вышеупомянутые изделия, просим поставить нас в известность, с указанием количества и мы незамедлительно перешлем вам все условия продажи, цены и срок выполнения.

В отношении коконосушилки срок нашего предложения действителен в течение двух недель и о его результате не откажите поставить нас в известность. Управляющий трестом Ронзан, зав. коммерч. отд. Боркон.

ორცა, ფონ. 328, აღწ. 1, საქ. 326, ფურ. 423. შეგებული.

№ 50

1929 წლის მარტის 11. —ლითონტრესტის განკარგულება 26 კომუნარის სახელობის ქარხანაში კაკლის საშრობი მანქანის დამზადების შესახებ

Одновременно с сим предлагается вам приступить к изготовлению:

1. Орехосушилок № 10 по типу «Симплекс» с печью и вентилятором, с добавлением выдвижных рам в двойном количестве и переделкой нижнего ящика, по указанию инж. Арутюнова — 2 шт.

2. Специальных поставов для лушения мелкого ореха системы «Мортен» без заливки искусственного камня, с автоматическим питательным аппаратом, регулирующим подачу и приспособлениями, приводом чугунных конических колес, контр-приводами и шкивами для ремневой передачи согласно чертежам.

Срок сдачи на заводе обоих агрегатов — 15 июля с/г.

Одновременно с сим предлагаем сообщить нам фамилию ответственного лица, на которое вами возлагается ответственность за своевременную сдачу всего заказа.

Также предлагается вам представить в 3-х дневный срок смету на передаваемый вами для исполнения заказа.

ორცა, ფონ. 328, აღწ. 1, საქ. 326, ფურ. 347. შეგებული.

№ 51

1929 წლის მარტის 19. — ლითონტრესტის მიმართვა აზერბაიჯანის
 აბრეშუმის ტრესტისადმი ძაფსახვევი ახალი მანქანის დამზადების
 შესაძლებლობაზე

Нашими предыдущими письмами мы известили вас о производстве на и/заводах шелкомотальных станков по типу итальянских «Баталья». Согласно постановлению Главмашиностроя ВСНХ СССР, это производство всецело закреплено за нашим заводом им. 26 коммунаров, а ввоз из-за границы вовсе запрещен.

За последние 2 года нами уже изготовлены и смонтированы на фабриках А/О «Туркшелк» и треста «Грузшелк», свыше 650 тазов, кои в работе не уступают ввозимым из Италии.

Помимо шелкомотальных станков, мы наладили производство целого ряда других нужных изделий, как, например: коконосушилки, системы «Симплекс», всех номеров, гренажные машинки, денежные аппараты и весы, машинки для скручивания мотков, весы для взвешивания куфт, весы-ведрз для коконов, весы специальные для взвешивания мешков с коконами и т. д., черпалки (ковши), ножи для резки коконов, трубопроводы, и паропроводы, комбинированные сортировочные машины, состоящие из «Спелатриче», «Калибратриче» «Селекционатриче» и т. д.

В связи с изготовлением станков, мы приступили к изготовлению запасных частей к ним, крайне необходимых при работе, вследствие быстрой их изнашиваемости.

На эти запасные части, кои и на другие перечисленные выше изделия у нас имеются уже заказы, а также выполнены и находятся в работе на целом ряде фабрик, «Туркшелка» и «Грузшелка».

Ныне у нас имеется штат высококвалифицированных монтеров, работающих по сборке и установке шелкомотальных станков, которые за последнее время приобрели навык и большой опыт.

Доводя о вышеизложенном до вашего сведения, просим вас сообщить нам свою потребность в вышеупомянутых изделиях. По получении от вас указаний о необходимой вам продукции, мы незамедлительно сделаем предложение с указанием минимальных цен и кратчайших сроков выполнения.

Далее, в связи с необходимостью точного планирования уже имеющихся и намечающихся к поступлению заказов, равно как вследствие острой дефицитности, в большинстве случаев материалов, полуфабрикатов и сырья (латунь, сталь, чугун, железо и т. д.) нам крайне желательно было бы получать от вас сведения (без всякого для вас обязательства в отношении передачи нам твердого заказа) о потребных

для ваших фабрик запасных частей и указанных выше машин в текущем операционном году и в 1929/30 г.

Мы надеемся, что просьба наша не вызовет у вас каких-либо затруднений и просимые данные будут нам представлены, что значительно облегчит принятие заказов на наиболее выгодных для вас условиях.

Ваш ответ, по затронутым в настоящем письме вопросам, не откажите прислать по возможности обратной почтой. Зам. управляющего трестом Боркон.

ორცსა, ფონ. 328, აღწ. 1, საქ. 326, ფურ. 258. შვებულო.

№ 52

1929 წლის მარტის 19. — ლითონტრესტის განკარგულება 26 კომუნარის სახელობის ქარხნისადმი თურქმენეთისათვის ახალი მანქანებისა და საფაბრიკო გაწყობილობის დამზადების შესახებ

Настоящим предлагаем открыть заказ на нижеследующие предметы, заказанные нам А/О „Туркшелк“

Наименование	К-во	Заводская отпускная цена франко-завод	Сумма	Срок сдачи
1	2	3	4	5
1. Сортировок комбинированных, состоящих из спедятриче, калибратриче и транспортера на металлической раме с электромотором	2	3789—00	7578—00	30 июня сг
2. Деньевые аппараты	10	157—50	1575—00	30 апреля сг
3. Деньевые весы	10	45—00	450—00	30 апреля сг
4. Специальные чашечные весы для взвешивания шелка	13	55—80	725—40	30 „
5. Весы для взвешивания куфт	13	64—80	842—40	30 „
6. Машины для скручивания куфт с никел. трубками 25 и 35 мм по 2 на каждую машинку	16	32—40	518—40	30 „
7. Машины для скручивания титровок	20	27—00	540—00	31 мая сг
8. Весы-ведра с деревянным столом	13	108—00	1404—00	31 „
9. Весы сист. „Фербенкс“, со специальной в 1750 мм площадкой	1	225—00	225—00	31 „
10. Черпалка железная луженая	1000	00—71,5	715—00	6 апреля
Итого	—	—	14 623—20	—

Готовые предметы, за исключением сортировок, должны быть незамедлительно отправлены в Ташкент в адрес Туркшелка. Пункт назначения сортировок вам будет указан дополнительно. Упаковка, расходы на отправку и фрахт за счет Туркшелка...

ორცსა, ფონ. 328, საქ. 326, ფურ. 41. პირი.

№ 53

1929 წლის მარტი. — ლითონტრესტის განკარგულება თბილისის
 მ. ი. კალინინის სახელობის ქარხნისადმი თურქმენეთისათვის
 ელექტრომოტორების დამზადების შესახებ

Настоящим предлагаем открыть заказ и изготовить для Акционерного общества „Тиркшелк“ нижеследующие электромоторы

	К-во	Отпускная цена завода Франко-за- вод	Сумма	Срок испол- нения
1. Электромотор к коносушилкам 3-х фаз- ного тока 120 вольт, 1450 оборотов, 1 HP	1	247 — 50	247—50	10 апреля с.г.
2. Электромотор постоянного тока, 220 вольт 1680 оборотов, 2,6 HP	1	315—00	315 — 00	10 апреля с.г.
3. Электромотор постоянного тока, 220 вольт, 1200 оборотов, 3 HP	1	405—00	405—00	10 апреля с.г.
4. Электромотор постоянного тока, 220 вольт, 1000 оборотов, 5 HP	1	562—50	562—50	10 апреля с.г.

По изготовлении моторов, таковые надлежит передать заводу 26 коммунаров для отправки вместе с коносушилками заказчику.

ორცა, ფონ. 328, აღწ. I, საქ. 326, ფურ. 43, პირო.

№ 54

1929 წლის სექტემბრის 20. — სსრ კავშირის სახალხო მეურნეობის
 უმაღლეს საბჭოს მანქანათმშენებლობის მთავარსამართველოს ცნობა
 თბილისის ახალი მექანიკური ქარხნის პროექტის დამტკიცების შესახებ

Главмашинстрой сообщает, что проект Тифлисского механического завода утвержден как в технологической, так и в строительной части, а потому при сооружении завода не должно быть допущено никаких изменений как в основных конструкциях, так и в технологическом процессе. Что же касается согласования детальной разработки проекта с строительно-техническим комитетом ЭКОСО ССРГ, то Главмашинстрой, такое согласование после утверждения проекта в центре считает необязательным. В случае изменения главнейших основных конструкций вам надлежит проводить эти изменения через ГУМС и Строительный комитет ВСНХ СССР.

Член коллегии Главмашиностроя (подпись).

ორცა, ფონ. 303, აღწ. I, საქ. 1795, ფურ. 69, პირო.

№ 55

1930 წლის თებერვლის 11. — ლითონტრესტის ტელეფონოგრაფა „საქაბრეშუმის ტრესტისადმი პარკის დამხარისხებელი ახალი მანქანების დამზადების შესახებ

Сообщаем вам, что оборудованием машина для сортировки коконов по весу системы «Джини Крини» и сист[емы] «Гильярди» готова. Просим осмотреть ее на МОСЗ¹ (тел. 14—92), дать свое заключение нам о ней и сообщить о количестве заказываемых машин.

ორცსა, ფონ. 328, აღწ. 1, საქ. 369, ფურ. 121, პირი.

№ 56

1930 წლის აპრილის 3. — 26 კომისრის სახელობის ქარხნის მიმართვა ლითონტრესტისადმი აზერბაიჯანისათვის ცომსაზელი მანქანის გაკეთების მიმდინარეობაზე

В ответ на в/запрос по существу письма Азсельпрома от 27/III—с. г. № 034, сообщаем, что указанное письмо не дает нам ответа на н/письма № 1985 от 4/1 и № 3324 от 12/III.

Мы вновь настаиваем на немедленной командировке компетентного представителя или присылке сборочных чертежей для руководства при сборке тестомесилки.

Ссылка на неготовность лопастей необоснована, ибо помимо лопастей, есть целый ряд деталей, вызывающих массу недоразумений при сборке тестомесилки. Что касается лопастей, то таковые могут быть откованы в течение семи дней. Если до сего времени лопасти не откованы, то лишь по вине МОСЗ¹а, где нами может производиться поковка лопастей. В ответ на н/неоднократные запросы МОСЗ отвечал, что заканчивается ремонт парового молота 2 тн., по окончании ремонта, боек молота вновь ломался и так до сего времени.

В настоящее время нам дано твердое обещание предоставить молот в н/распоряжение с 3/IV — с. г. Сподок д/отливки лопастей давно изготовлен заводом.

Необходимо отметить, что если Азсельпром удовлетворил бы наши требования, то поковка лопастей не могла бы вызвать задержки такой, как отсутствие сборочных чертежей. Директор завода Буреш. За гл. инженера Гоциридзе.

ორცსა, ფონ. 328, აღწ. I, საქ. 458, ფურ. 127, პირი.

¹ Механически. — обозостроительный завод.

№ 57

1930 წლის აგვისტო. — გაზ. „გუდოკი“ მ. ი. კალინინის სახელობის
 ქარხანაში თბილისის მაუდ-კამუოლის ფაბრიკისათვის მანქანათა
 ნაწილების დამზადების მიმდინარეობაზე

Камвольно-суконная фабрика заказала заводу им. Калинина детали для машин.

Калининцы вместо 261 детали изготовили пока 38. Отсутствие же деталей грозит фабрике остановкой.

Рабочие камвольно-суконной фабрики обратились к калининцам через: «Рабочую правду» с открытым письмом, и калининцы забили тревогу.

На последнем производственном совещании калининцы вынесли ряд решений, которые должны способствовать скорейшему выполнению заказа.

Производственное совещание признало необходимым в кратчайший срок гнуть из «Общественный буксир» отстающие цехи, реорганизовать завод, довести контрольные цифры до каждого цеха и систематически знакомить рабочих с прделанной работой.

Общезаводское совещание тоже внесло ряд предложений. В частности, поступило предложение-просить у ВСНХ Грузии средств на строительство и оборудование нового сборочного цеха. Трест уже ассигновал на это 10 тысяч рублей, но рабочие считают необходимым довести ассигнование до 48 тысяч рублей, имея в виду полную механизацию цеха.

Калининцы объявили себя ударными по выполнению заказов камвольно-суконной фабрики.

ორცხა, ფონ. 328, აღწ. 1, სპ. 458, ფურ. 21.

№ 58

1930 წლის ოქტომბრის 1. — ლითონტრესტის განკარგულება
 26 კომისიის სახელობის ქარხნისადმი თურქეთისათვის
 საწოლების დამზადების შესახებ

В дополнение к и/письму от 30 пр/м за № КСЗ — 9/1 просим приступить к изготовлению следующих кроватей: 1 А — 1 шт, 10 В — 1 шт., 13 А — 1 шт., 15 В — 1 шт., и 16 В — 1 шт., подлежащих отправлению за границу.

Отправку их по изготовлении надлежит произвести в адрес Закгосторга на ст. Ленинкакан (для переотправки в Эрзерум их отд.)

Срок изготовления просим сообщить не позднее 4 с/м.

ორცხა, ფონ. 328, აღწ. 1, სპ. 460, ფურ. 3. შევებულო.

№ 59

1930 წლის ოქტომბერი. — ცნობა 26 კომისიის სახელობის ქარხნის
მიერ 1929/30 წ. პირველი კვარტალის გეგმის შესრულებაზე

Наименование показателей	Намечен. по плану		Исполнено за I кварт.	% выполн.	
	На 29/30	На I кв.		От кв. плана	От годового плана
1	2	3	4	5	6
Число рабочих	490	485	479	98,7	97,7
Отработано чел./дней	124 000	32400	30 906	95,4	24,9
Отработано чел./часов	927 500	242 000	228 709	94,5	24,6
Прогуляно чел./часов	5565	1452	1959	134	35,2
Процент прогулов	0,6	0,6	0,83	138	138
Валов. продукция в ц. 29/30	1980	450	512,7	104	25,9
То же в ценах 26/27 г.	2250	555	682,2	113,9	28,1
Средняя дневная зарплата	4—18	4—	4—13	103	98,8
Средн. дневн. выработка	18—12	17—10	20—45	119,5	112
Изготовлено:					
1. Кроватей колич.	17200	4000	3504	87,6	20,4
" на сумму	1 450 127	253 520	204 755	81,0	18,8
2. Весов колич.	1940	320	323	100,9	16,7
" на сумму	276 273	52 762	58932	73,7	14,1
3. Тазов колич.	180	20	—	—	—
" на сумму	144 000	32 000	—	—	—
4. Коконосушки кол.	52	16	4	25,0	7,7
" на сумму	252 500	77 600	15 000	19,4	9,8
5. Чугунное литье	555	110	156,6	104,2	26,8
6. Металл. литье	52	8	10,8	124,9	33,6

ორცა, ფონ. 328, აღწ. 1, საქ. 273, ფურ. 13, პირი.

№ 60

1930 წლის [ოქტომბერ-ნოემბერი] — საქართველოს სსრ სახალხო-
მეურნეობის უმაღლეს საბჭოს წლიური ანგარიშიდან ლითონტრესტის
მუშაობის შესახებ 1928/29 — 1929/30 წწ.

1928/29 და 1929/30 წლები საქართველოს ლითონის მრეწველობაში გარ-
დატეხის პერიოდია. აქამდე არსებული ქარხნები ფაქტურად შემაჯავებელ სა-
ხელოსნოებს წარმოადგენდა. მრეწველობის ფინანსიური მდგომარეობა იმდენ-
ად შეზღუდული იყო, რომ ლითონტრესტის პროტესტში გასული თამასუტებს
გამოსყიდვა თითქმის ყოველთვის უხდებოდა სმუსი დანარჩენ ტრესტებს.
ან უმაღლესი ორგანოები იძულებული იყვნენ წლის დამლევს ჩამოეწერათ
ტრესტიდან დავალიანება. 1928/29 წელს, და განსაკუთრებით 1929/30 წელს,

სახალხო მეურნეობის უმაღლესი საბჭო.

ლითონის მრეწველობა მიღებული ზომების საშუალებით საგრძნობლად გაჯანსაღდა. გადაკეთებულ იქნა თითქმის ყველა ქარხნები. წარმოება თანდათანობით გადადიოდა სტანდარტულ წარმოებაზე. გაფართოვდა მანქანათმშენებლობა, მოეწყო რკინის კონსტრუქციის საამქრო. ტფილისში მომუშავე სამი ქარხნის კაპიტალურ შეკეთებაზე აღნიშნული ორი წლის განმავლობაში დაიხარჯა 284,5 ათასი მანეთი, ე. ი. 140,9 პროცენტით მეტი, ვიდრე ეს იყო ნავარაუდები 5-წლიანი გეგმით. კაპიტალური ხარჯების ასეთი გადაჭარბება აიხსნება იმით, რომ 5-წლიანი გეგმის შედგენის დროს ნავარაუდები იყო ძველი ქარხნების (26 კომუნარების და საბარგულო ქარხნის) ლიკვიდაცია და მათი ვარგისი მოწყობილობის ახალ მექანიკურ ქარხანაში გადატანა, რომლის აგების დამთავრება ნავარაუდები იყო 1931 წელში. მაგრამ უკვე 1929/30 წლის მეორე ნახევრიდან მნიშვნელოვნად გაფართოვდა წარმოება და 1930/31 წლის საკონტროლო ციფრები შედგენილი იქნა იმ ანგარიშით, რომ აქამდე არსებული ქარხნები კვლავ განაგრძობენ მუშაობას ახალ მექანიკურ ქარხანასთან ერთად. ორი წლის განმავლობაში საქართველოს სმუს ლითონის დამუშავების მრეწველობის მუშაობა შემდეგში გამოიხატა:

მდგომარეობის მაჩვენებელი	29/30 წ.	28/29 წ.	27/28 წ.	% -ში წინა წელთან	
				28/29 წ.	29/30 წ.
1. მოქ[მედი] ქარხ[ნების] რიცხვი	3	3	3	—	—
2. მუშების საშუალო დღიური რიცხვი	1390	1253	1016	123,3	110,4
3. გაცენდა არასაპატიო მიზეზით 1 მუშაზე	1,5	2,68	9,31	23,8	43,4
4. შრომის ნაყოფიერება 1 მუშაზე დღეში უცვლელ ფასებში	20,19	16,69	12,90	129,4	121,0
5. საერთო პროდუქცია უცვლელ 26/27 წლის ათას მანკებში	6596,4	4695,2	3161,6	148,5	140,5
6. საქარხნო თვითღირებულების შემცირების %	-11,6	-12,2	—	—	—

აღნიშნული ციფრებიდან ნათლად სჩანს ლითონის მრეწველობის საგრძნობი ზრდა ამ ორი წლის განმავლობაში.

ამრიგად, 5-წლიანი გეგმის პირველი წელი ლითონის მრეწველობამ პროდუქციის ნაწილში 98,2 პროცენტით შეასრულა, 1929/30 წელში კი მოგვცა 7,5 პროცენტით გადაჭარბება. შრომის ნაყოფიერებაში შესრულებულ იქნა 99,7 პროცენტით და ხელფასის მხრივ გეგმა 5,7 პროცენტის გადაჭარბებით შესრულდა. საქარხნო თვითღირებულების შემცირება 5-წლიანი გეგმით პირველი წლისათვის ნავარაუდები იყო 6,8 პროცენტით და 1929/30 წლისათვის 4,7 პროცენტით. განვლილი ორი წლის განმავლობაში თვითღირებულების შემცირებამ მნიშვნელოვნად გადააჭარბა გეგმის ვარაუდს.

1929/30 წელში საქართველოს ლითონის მრეწველობა პირველად გადადის მანქანათმშენებლობაზე, რომლის ხვედრითი წონა საერთო პროდუქციაში ხუთწლედის მეორე წელში 19 პროცენტით განისაზღვრება. მასიურ წარმოებაზე

მთლიანი გადასვლა უზრუნველყოფილია შემდეგში, რადგან 1932 წელში მრეწველობას ემატება ახალი მანქანების საამშენებლო მექანიკური ქარხანა, რომლის აგებაც სპეციალიზაციის პრინციპით სწარმოებს.

1931 წლისათვის ნავარაუდევია 15 მილიონი მანეთით მეტი პროდუქციის დამზადება. ამრიგად, ლითონის მრეწველობა ხუთწლედის პირველი სამი წლის განმავლობაში, განსაკუთრებული კვარტალის პროდუქციის დამატებით. 5-წლიან გეგმას 95 პროცენტით ასრულებს, რაც მტკიცე საბუთს გვაძლევს აღვნიშნოთ, რომ ლითონის მრეწველობის 5-წლიანი გეგმა ოთხ წელიწადში მნიშვნელოვანი გადაჭარბებით იქნება შესრულებული.

ორცა, ფონ. 303, აღწ. 1, საქ. 1565, ფურ. 179—180. პირი.

№ 61

1930 წლის ნოემბრის 5. — ლითონტრესტის მიმართვა „საქაბრეშუმისადმი“ აბრეშუმის წარმოების ახალი მანქანების დამზადების შესახებ

Во исполнении протокола совещания объединен. СНК и ЭКОСО ССР Грузии от 6 сентября 1930 г. по п. 5., Металлтрест ВСНХ Грузии препровождает при сем чертежи за №№ 3189, 3190 и 3191 переконструированной машины для сдиранья коры, согласованной с т. т. Чхеидзе и Цкитишвили, и просит сообщить, какое количество машин предполагает Грузшелк заказать.

По получении ответа, мы сообщим стоимость и срок изготовления машин.

Управляющий трестом Буреш.

ორცა, ფონ. 328, აღწ. I, საქ. 360, ფურ. 12. შვებული.

№ 62

1930 წლის ნოემბრის 14. — საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ინსტრუქტორის მოხსენებითი ბარათიდან თბილისის მექანიკურ ქარხნის მუშათა შემადგენლობის შესახებ

1. Общее число рабочих и служащих на заводе 512 человек. Из этого числа рабочих 452 и служащих 60. В этом числе имеется женщин — работниц 4 и женщин-служащих 10. Из общего числа рабочих и служащих 137 чел. принято в последнее время в связи с расширением дела и переходом завода на хозрасчет — из кустарей.

ა) По национальному признаку:

Грузин	— 195	38,1 %
армян	— 148	28,9 %
русских	— 124	24,2 %
прочих	— 45	8,8 %
	512	100 %

ბ) По производственному стажу:

до 5 лет	376
от 5 до 10 лет	40
от 10 до 15 лет	23
свыше 15 лет	13
	<hr/> 452

в) По производственному признаку

слесарей	86
токарей	35
кузнецов	37
сборный	45
столярный и колесный	— 36
прочих	68
	<hr/> 307

1) Основные кадры рабочих-производственников составляют к общему числу рабочих и служащих 60,6%, а к общему числу только рабочих — 68,0%.

д) В соцсоревновании и ударничестве принимали участие:

В 1-м квартале 12 ударн. бригад* в 60 чел. и индив.	158
" 2-м " 27 " " 130 " "	70
" 3-м " 15 " " 90 " "	168
" 4-м " 15 " " 125 " "	93

Закрепились за предприятием до конца 5-летки 235, в том числе инженерно-технических работников — 9 человек.

Премиированы лучшие ударники в количестве 43 чел. в сумме 680 руб., а 2 рабочих посланы на отдых и лечение в Кисловодск.

Экономия от реализации рабочих предложений и изобретательства составила 15 686 руб. 45 к. за счет этой суммы выдано рабочим премии на 2257 руб.

е.) На заводе существуют цеха:

Главные:	1) слесарный	115 ч., в том числе	29 учеников
	2) токарный	54 " " "	19 "
	3) кузнечный	37	
	4) сборный	64 " " "	19 "
	5) столярный	33 " " "	2 "
	6) колесный	7 " " "	5 "
Малые:	1) жестяной	15, уч. нет	
	2) малярный	12 в том числе	— 1 ученик
	3) электро-механ.	6 " " "	2 "
	4) шорный	4	
	5) литейный	19	
	6) наскальный	4	
	7) никелировочный	4	
	8) модельный	4	
	9) чернорабочих	34	
	10) транспорт.	3	
	11) практикантов	31	

2. **Партийный состав.** Членов партии 83, кандидатов — 34, итого 117 ч. В этом числе имеется прикрепленных 10. Женщин, членов партии — 4, из них 3 работницы и 1 служащая. Из бывших меньшевиков в парторганизации имеется 9 человек.

ა) по национальному признаку:

грузин	48
армян	44
русских	19
прочих	6

117

ბ) по производственному признаку имеем членов и кандидатов:

слесарей — 53	61,6 %	к общему числу	слесарей
токарей — 10	28,6 %	"	токарей
кузнецов — 8	21,6 %	"	кузнецов
столяров — 12	33,3 %	"	столяров
проч. спец.—9	13,2 %	"	проч. спец.
чернорабочих 9	34,5 %	"	чернорабоч.

101

Удельный вес основных кадров рабочих (92) в партпрослойке (117) составляет 78,6%, что надо признать удовлетворительным.

в) по производственному стажу:

до 5 лет	17
от 5 до 10 лет	24
от 10 до 15 лет	24
свыше 15 лет	49

114

г) связи с деревней рабочие завода не имеют за исключением 2—3, но и на них эта связь не оказывает неблагоприятного влияния в смысле идеологической выдержанности.

д) в соцсоревнование и ударничество вовлечены все члены партии и кандидаты.

3. **ЛКСМ.** е) из общего числа молодежи 170 ч. в возрасте от 14 до 22 л., в ЛКСМ организовано 104, из них только 1 служащий, а остальные рабочие. Женщин членов ЛКСМ имеется 3.

По национальному признаку молодежь распределяется:

грузин	65
русских	55
армян	41
прочих	9

170

Б соцсоревнование и ударничество вовлечено молодежь 93 ч.

Закреплено на заводе до конца пятилетки молодежи — 80%.

მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალის პარტარქივი, ფონ. 14.
 აღწ. 1, ნაწ. III, საქ. 3640, ფურ. 13—20. პირი.

№ 63

1930 წლის დეკემბრის 2. — ლითონტრესტის ანგარიშიდან მ. ი. კალინინის სახელობის ქარხანაში ჩაის მანქანათა წარმოების შესახებ

...Завод же им. Калинина, выполнявший раньше внеплановые заказы, с текущего квартала переведен на производство машин для чайной промышленности (роллера); запасные части для суконной фабрики и водопроводные фасонные части для натахтарского водопровода, электроутюги, электромоторы, электросварочные аппараты и в общем на 1931 год должен выпустить продукцию на 800 т. руб., против 416 т. руб. в 1929/30 г. (прирост 92,40%).

Для успешного выполнения той же программы, с текущего квартала треста приступил к реконструкции завода [имени] Сухишвили по расширению литейного цеха (являющимся «узким местом» в производстве треста) и путем увеличения его пропускной способности, наметило частичное обслуживание полуфабрикатами машиностроительного завода им. 26 коммунаров...

ორცსა, ფონ. 303, აღწ. I, საქ. 1944, ფურ. 50. პირი.

№ 64

1930 წლის დეკემბრის 20. — საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის უმაღლეს საბჭოს სპეციალური კომისიის თათბირის ოქმიდან ლითონ-დასამუშავებელი ქარხნების სპეციალიზაციისა და რეკონსტრუქციის შესახებ

Инженер Гедеванов вкратце излагает содержание отношения Металлтреста от 20/IX — 30 г. об общих соображениях треста о распределении работ между заводами. Металлтрест предполагает распределить в будущем между нынешними заводами следующим образом:

- | | |
|------------------------------|---|
| 1. На зав. им. 26 коммунаров | — сосредоточить производство кроватей и весовых приборов. |
| Мосзавод | — специализировать на выполнении тачанок, тавричанок, вагонеток, водопроводных фасонных частей, с. х. инвентаря. |
| На зав. им. Калинина | — оставить производство электроприборов и мелких электромоторов. |
| На зав. им. Сухишвили | — оставить гвоздильно-проволочный цех, производство болтов, заклепок, запасных частей тракторов, машин текстильной и табачной промышленности. |

Новый металлический завод специализируется на серийном производстве машин для шелковой и чайной промышленности, построения кранов и железных конструкций.

После обмена мнений совещание постановило:

1. Констатировать, что ни один из заводов не приспособлен для выполнения намечаемой программы, потому необходима капитальная реконструкция всех заводов, кроме строящегося.

2. В целях наиболее рационального использования имеющихся зданий, оборудования и выявления необходимого пополнения Металлтресту срочно составить эскизный проект капитальной реконструкции заводов, запроектировав каждый завод в отдельности и выработать календарный план строительства.

3. Выяснить срочно через Зак. ВСНХ вопрос о предполагаемой постройке Заклесбумтрестом обоевой фабрики в Грузии, в соответствии с полученными данными принять программу для Мосзавода.

4. По меднопрокатному заводу выяснить характер будущей работы завода и в связи с этим наметить план его реконструкции.

5. Ввиду срочности вопроса для проведения этого плана необходимо при Металлтресте организовать немедленно ОКС с тем, чтобы разработку означенных проектов закончить к I/III — 31.

6. СКР войти с обоснованным докладом в Президиум по указанным вопросам на основании имеющегося материала для получения санкции на проведение указанных мероприятий.

ორცხსა, ფონ. 303, აღწ. 1, საქ. 1916, ფურ. 23. პირი.

№ 65

1930 წელი. — ბათუმის თუჩსასხმელ და მექანიკური ქარხნის მუშათა რაციონალიზატორული წინადადებები

В 1930 году на Батумском чугунолитейном заводе были произведены рационализаторские предложения по:

переделке строгального станка	— 800 руб.
механическое просеивание формовочного песка	— 560 руб.
рационализация материального станка	— 3000 руб.
Итого	— 4 360 руб.

За этот же период проведен еще целый ряд изобретений: гусеничная лента на тракторе, водяное колесо, электродвигатель без коллектора, станок для вторичной прессовки кирпичей, печь для сжигания опилок и т. д.

Выдано всего 70 патента.

აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. 3-170, საქ. 224, ფურ. 24, 25. პირი.

№ 66

1931 წლის მაისის 11. — საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური
 კომიტეტის დადგენილება თბილისის ახალი მექანიკური ქარხნის
 მშენებლობის დაჩქარებაზე

Заслушав доклад ВСНХ Грузии о ходе строительства механического завода, ЦК отмечает, что в результате совершенно неудовлетворительного хозяйственного руководства строительством и крайне слабой постановки партийно-массовой работы, в выполнении плана строительства в первом квартале т. г. образовался глубокий прорыв (по стройплану на 34,5%, по финплану на 40%).

Исходя из необходимости обеспечить безусловный пуск завода в сроки, установленные правительством, и отмечая целый ряд крупных неполадков на строительстве завода (несвоевременное снабжение строительства стройматериалами, отсутствие окончательно проработанных чертежей и планов строительных работ, все еще слабая механизация работ на строительстве и крайне низкий коэффициент использования наличного оборудования для механизации работ, совершенно неудовлетворительная постановка партийно-массовой работы на строительстве, в результате чего массы рабочих-строителей по настоящему не мобилизованы на выполнение запроецированных темпов строительных работ, трудовая дисциплина стоит на крайне низком уровне, реализация предложений рабочих и инженерно-технических работников протекает крайне неудовлетворительно), ЦК постановляет:

1. Одобрить решение президиума ВСНХ Грузии от 21/IV — т. г. по строительству завода. Обязать ВСНХ установить неослабое наблюдение за всем ходом строительства с тем, чтобы своевременно предупреждать намечающиеся прорывы в строительстве завода. Кроме того, поручить ВСНХ обеспечить: развертывание строительных работ по основным объектам в две смены; немедленное осуществление системы мероприятий по линии усиления механизации процесса строительных работ; закрепление за строительством наличного кадра инженерно-технических работников, занятых на строительстве; осуществление исчерпывающих мероприятий, направленных к немедленной же подготовке потребной квалифицированной рабочей силы, необходимой для своевременного пуска завода.

2. Предложить ТК КП(б) Грузии, СПСГ и ТК ЛКСМГ разработать и осуществить систему мероприятий по линии усиления партийно-массовой работы на строительстве завода с тем, чтобы обеспечить действительную мобилизацию рабочих-строителей на безусловный пуск завода в сроки, установленные правительством. В частности, необходимо

направить на строительство партгруппу сроком на один месяц и усилить строительство завода соответствующим кадром партийных, профсоюзных и комсомольских работников. Кроме того, обязать ТК развернуть работу по вербовке в партию передовых рабочих-ударников, борющихся на деле за выполнение и перевыполнение запроектованных планом темпов строительства завода.

3. Обязать ВСНХ, ТК КП(б) Грузии, СПСГ и ТК ЛКСМГ к десятому июня т. г. представить в ЦК доклад о выполнении настоящего постановления.

ორცხა, ფონ. 303, აღწ. 1, საქ. 188, ფურ. 23, პირი.

№ 67

1931 წლის აგვისტოს 16. — საქართველოს სახალხო მეურნეობის უმაღლესი საბჭოს დადგენილებიდან თბილისის ახალი მექანიკური ქარხნისათვის კადრების მომზადების შესახებ

Слушали: 7. О подготовке кадров для нового механ[ического] завода в Дидубэ (докл. т. Горделадзе).

Постановили: 7.

а) представленный план подготовки кадров для нового мех[анического] завода утвердить;

б) предложить Металлтресту и Сектору кадров ВСНХГ немедленно организовать ШРЮ¹ на 200 чел. для подготовки новых кадров;

в) предложить Металлтресту немедленно приступить к набору в ШРЮ с таким расчетом, чтобы обеспечить начало занятий к 1/IX — с. г.;

г) расходы на подготовку кадров для нового мехзавода утвердить в размере 326 т. руб.;

д) ввиду того, что во время составления сметы на стр[оительство] нового мехзавода не могло быть учтено постановление СТО о внесении расходов на кадры в общую смету строительства, просить Зак. ВСНХ о выделении для стр[оительств]ва дополнительной суммы на 1931 г. и 1-ую половину 1932 г. в размере 396,7 т. руб. на подготовку кадров из неосвоенных средств;

е) для того, чтобы не поставить пуск завода под угрозу срыва из-за отсутствия кадров, просить Зак. ВСНХ разрешить Металлтресту производить затраты на подготовку кадров из средств, отпущенных на строительство в 1931 году;

ж) предложить т. Бурешу подобрать кандидатов (из числа работающих) для отправки по поднятию квалификации на мехзавод в СССР с тем расчетом, чтобы отправка их не отражалась на выполнении промфинплана;

¹ ШРЮ — школа рабочего юношества.

3) принимая во внимание, что ФЗУ им. Камо, главным образом, готовит кадры для предприятий Металлтреста, предложить сектору кадров в декадный срок передать, а Металлтресту — принять ФЗУ им. Камо;

и) для оформления передачи и приема ФЗУ им. Камо выделить комиссию в составе т.т. Мелкадзе, Камараули, Буреш, Аккабард и Махарадзе (из союза машиностроителей);

к) вторично поставить вопрос перед НКТ о предоставлении 800 рабочих для ЦРЮ к 25/VIII с. г.

აქარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, პ-170, საქ. 246, ფურ. 32—34. პირი.

№ 68

1931 წლის ნოემბრის 11. — „26 კომუნართა“ სახელობის ქარხნის ცნობა რიონპესისათვის მექანიზმების დამზადების მიმდინარეობაზე

На В/№ ТЭ 6/52 от 3/XI—31 г. сообщаем, что согласно договора с Рионгэсом все шестерни подъемных механизмов должны были быть фрезерованы.

Ввиду отсутствия на наших заводах соответствующего фрезерного станка, нами своевременно были приняты меры к размещению заказа на фрезеровку шестерен. Для этой цели мы обратились к заводу Шмидт в Баку, механическому заводу в Эривани и к сумским машиностроительным заводам. После многих переговоров и переписок мы получили от вышеуказанных организаций отказ на фрезеровку шестерен. Принимая же во внимание значение своевременного обеспечения ударного строительства Рионгэса, нами по получении отказа были приняты срочные меры для обеспечения подъемных механизмов фрезерованными шестернями.

Для этой цели нами был выделен на заводе им. Орджоникидзе единственный фрезерный станок, пришлось пристроить специальное приспособление для фрезировки и переконструировать некоторые детали станка. В настоящее время работа по фрезировке шестерен ведется в три смены. Часть шестерен уже отфрезирована и передана заводу 26 коммунаров для сборки.

Исходя из производительности станка фрезеровку всех шестерен можно закончить к 25 ноября.

В свою очередь н/заводом [им.] 26 [коммунаров] приняты все меры для своевременной сборки подъемных механизмов, и по получении фрезерованных шестерен, подъемные механизмы будут выпущены в возможно краткий срок.

Зам. гл. инж. — инж. Арутюнов.

Зав. производ. отд. — инж. Амирбеков.

ორცხა, ფონ. 303, აღწ. 1, საქ. 2184, ფურ. 5. დელანი.

	Завод им. 26 комму- наров без линии			Завод им. Орджоникидзе			Завод им. Казинина		
	1929 г.	1930 г.	%	1929 г.	1930 г.	%	1929 г.	1930 г.	%
Продукция в ценах 1926/27 г.	3527,9	5326,2	+51,0	725,2	1265,8	+74,3	355,1	513,7	+44,9%
Количество рабочих	718	911	+28,9	221	322	+45	102	117	+14,7
Годовая зарплата	1138	1273	+11,9	1103	1278	+15,8	1158	1306	+13,0
Годовая выработка	4913	5846	+19,0	3286	3931	+19,5	3481	4301	+26,1
Чугунное литье тонн	505,2	875,6	+73,3	—	29,9	—	240,9	419,0	+73,9
Медное	34,2	38,8	+ 3,5	—	5,2	—	18,0	19,5	+ 8,3
Металлических конструкций	3630,2	2287	-26,8	57,5	37,9	-34,1	—	—	—
Вагонетки шт./тн.	—	80/33,2	—	563/180,2	377/125,2	-28,9	—	—	—
Подъемные механизмы шт.	16	17	+ 6,1	—	—	—	—	—	—
Водопроводн. части тн.	63,0	114,6	+73,1	—	—	—	—	—	—
Шелкомотальные тазы шт.	—	674	—	—	—	—	—	—	—
Подбрасыватели	—	—	—	93	166	+293,5	—	—	—
Кокососушители	14	161	+1050	—	—	—	—	—	—
В е с ы	1815	3001	+65,8	—	—	—	—	—	—
Кровати	12435	15624	+25,6	1313	650	50,5	—	—	—

ორცხა, ფონ. 303, აღწ. I, სტ. 1881, ფურ. 22. პირი.

№ 70

1931 წელი. — ცხრილი ლითონტრესტის საწარმოებში მუშათა რაოდენობისა და 1928—1930 წწ. გამომუშავებული პროდუქციის შესახებ

Заводы	Количество рабочих		Выпуск продукции в т. р.		% к плану
	В 1928/29	В 1929/30 г	В 1928/29	В 1929/30	
им. 26 коммунаров	666	836	2977,2	4700	103,2
М О С З	220	271	765,0	981,0	1,2
им. Калинина	98	107	329,0	424,0	103,5
Итого за 1928/29-1929/30 г.	—	1147	4071,2	5765	

ორცა, ფონ. 303, აღწ. 1, სტ. 1881, ფურ. 23. პირი.

1 ასეა საბუთში.

№ 71

1932 წლის მაისის 28. — საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურ კომიტეტში შემდგარი თათბირის ოქმიდან ბათუმში მანქანათმშენებელი და ავტალაში „ცენტროლიტის“ აშენების შესახებ

С л у ш а л и: Доклад тов. Вольперта о работе Гипромаша по пром-заданию машиностроения ССР Грузии на второе пятилетие.

П о с т а н о в и л и: п. 5. Строительство нового завода для чайного оборудования наметить в гор. Батуме, с использованием в текущем году имеющихся кредитов на реконструкцию батумских заводов в сумме 300 тысяч рублей.

п. 6. Для обеспечения приступа к строительству Центролита и завода для чайного оборудования в текущем году, просить Гипромаш ускорить проработку промзаданий по этим заводам в первоочередном порядке.

აჰარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. 3-170, სტ. 278, ფურ. 11 პირი.

№ 72

1932 წლის ნოემბრის 20. — მანქანათმშენებლობის სახელმწიფო საპროექტო ინსტიტუტის („გიპროშაში“) მმართველის მიმართვა სსრ კავშირის მანქანათმშენებლობის მთავარ სამმართველოსადმი საქართველოში მანქანათ-წარმოების პერსპექტივების შესახებ

На ваш запрос на заседании 17 сего ноября, относительно минимальных вложений, в намеченные по промзаданию к строительству в Грузию заводы, управление Гипромаша сообщает:

Из объектов, которые должны быть построены в 1932 г. два продолжающихся строительства являются первоочередными.

Первым объектом является строительство Тифлисской литейной. Строительство это связано с пуском заканчивающегося постройкой завода нефтебурмаша с программой производства свыше 30 мил. руб. Завод Нефтемаша не имеет своих литейных цехов и без соответствующих снабженческих баз по литью в крупные вложения в этот завод будут омертвлены.

Кроме завода Нефтебурмаша, строительство Центролита связано с использованием литья заводом имени 26 коммунаров, где по заданию Герстильмашинны развивается производство шелкомотальных машин, чему в настоящее время придается правительством особо важное значение. Указанный завод имеет кустарную примитивную литейную, которая не может удовлетворить нужд завода.

Точно также строительство Центролита связано с существующим заводом имени Орджоникидзе, работающим по винодельческому оборудованию и спензаказам.

Необходимо указать, что заводы Грузии не имеют никакой возможности получения литья, кроме существующих заводов. При отказе от строительства литейной, необходимо принять решение о снабжении этих заводов из центра чугуном и стальным литьем на расстоянии свыше 2000 км, что, очевидно, не может быть осуществлено.

В первую очередь строительство Тифлисской литейной будет удовлетворять завод Нефтебурмаша в количестве 2000 т. чугуна и 2500 тонн стального литья, заводы 26 коммунаров, имени Орджоникидзе и им. Калинина — 6000 тонн чугуна и 0,5 тыс. тонн стального литья, новый завод электровозов НКПС-2000 стального литья, ремонтные заводы Кавказа, в том числе, и Батумский — 2000 тонн и для нужд коммунального хозяйства и собственных нужд литейного завода будет давать 2500 тонн литья. Всего 20 000 тонн.

Вторым объектом строительства, которое должно безусловно продолжаться, является объединенный ремонтный и производства чайных машин в Батуми.

Находящийся в настоящее время в Батуме ремонтно-механический завод, производящий чайные машины, может быть перенесен с территории лесопильного завода, работающего на экспорт.

Согласно постановления правительственных органов сбор зеленого листа для байкового чая с 2214 тонн в 1932 г. должен возрасти до 4996 тонн в 1933 г., 11.974 т. в 1934 г. и 27.148 — в 1935 г. Переработка чая в указанном размере, должна быть обеспечена соответствующим оборудованием. До последнего времени это обеспечение в основном происходило за счет импортного оборудования.

В Грузии — Батуме и Тифлисе уже освоено производство чайных машин, однако производство не может быть развернуто из-за отсутствия производственных баз.

Все чайные алантации находятся в районе Батума (Аджаристана). Батумский механический завод переносится уже с 1932 г. с территории лесопильного завода, при чем в перенос по имеющимся в Гипроме сведениям уже вложено около 300.000 руб.

Минимальная цифра требующая для окончания строительства механосборочного цеха в первую очередь выражается в 700 000 руб.

Что касается вложений в другие заводы, то последнее зависит от соответствующего рассмотрения самого Главмашпрома.

По устным сообщениям в реконструкцию завода 26 коммунаров предполагается вложение 500 000 по линии текстильного машиностроения.

აქარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. 3-170, აღწ. 1, საქ. 278, ფურ. 99. პირი.

№ 73

1932 წლის დეკემბრის 1. — სსრ კავშირის მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის შუამდგომლობა მანქანათმშენებლობის მთავარ სამმართველოსადმი ბათუმში ჩაის მანქანათმშენებელი ქარხნის მშენებლობის დაჩქარების შესახებ

До 1931 года чаеперерабатывающие машины импортировались из-за границы. За последние 3 года их производство стало впервые налаживаться в Грузии на заводах им. 26 коммунаров, им. тов. Орджоникидзе и в Батумском ремонтно-механическом заводе.

Эти заводы стали выпускать — роллера, разные сортировочные, чаеутрусочные, чаерезальные, купажные машины.

Если до 1931 года эти заводы еще могли обслуживать потребность чайной промышленности в оборудовании, то уже перспективы дальнейшего роста ставят вопрос об выделении специального завода для производства этого оборудования, тем более, что по имеющимся у нас сведениям, по согласованию с Союзтекстильмашинной, — завод им. 26 коммунаров переходит исключительно на производство оборудования для шелковой промышленности, а завод им. Орджоникидзе, работающий по спец-заказам, — в части гражданских заказов, загружен полностью производством винодельческого оборудования.

Усиленный рост закладок чайных плантаций с 1930 года и постоянный переход их на полносборный урожай, даст интенсивное поступление сырья для чайных фабрик уже в 1933 г.

Если сбор зеленого чайного листа в 1932 году выразился в 1600 тонн, то в 1933 году он составит не менее 3000 тонн, в 1934 году свыше 10 000 тонн и в 1935 году свыше 30 000 тонн.

Для обеспечения переработки этого сырья число действующих чайных фабрик в 1935 году должно быть доведено до 36 против 14 в 1932 году.

Вопрос организации производства чайного оборудования является поэтому чрезвычайно актуальным и должен быть разрешен в кратчайший срок, ибо только в этом случае будет обеспечено бесперебойное снабжение оборудованием чайных фабрик.

Поскольку Упсл. НКТП переносит производство чаеперерабатывающих машин на Батумский завод и уже приступил с 1932 года к его расширению—НКЗ СССР просит вас отпустить для этого необходи-

мые в 1933 году средства с тем, чтобы завод этот обеспечил с 1934 года выпуск необходимых машин для чайных фабрик. Заместитель наркомзема СССР Рейнгольц.

აქარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. პ-170, საქ. 278, ფურ. 100.
პირი.

№ 74

1932 წლის დეკემბრის 14. — სსრ კავშირის მანქანათმშენებლობის მთავარ სამმართველოსთან შემდგარი თათბირის ოქმი ბათუმის სარემონტო ქარხნის სხვა ტერიტორიაზე გადატანისა და იქ ჩაის მანქანათა წარმოების მოწყობაზე

Слушали: Сообщение Упол. НКТП Грузии и Гипромаша по вопросу постановления НТКМ о плановом и проектном задании для завода чайных машин и ремонта в Батуме.

Постановили: 1) Учитывая заявление представителя Грузии о том, что Эриванский механический завод будет работать на ремонтные нужды Армении, в подавляющей своей части, и что Тифлисский завод Нефтебурмаша будет загружен целиком производством нефтяного оборудования, — вследствие отсутствия других производственных баз в Грузии для производства чайного оборудования, и вследствие не транспортабельности этих машин, не позволяющей ставить это производство в другом пункте СССР, и транспортировать затем в единственный в СССР чайный район около Батума, — считать правильным предложение начатого Уполнаркомтяжпромом Грузии переноса Батумского ремонтного завода на новую территорию с целью концентрации на нем производства и ремонта чайного оборудования. 2) По вопросу решения НТКМ о целесообразности строить при Батумском заводе литейный цех, — учитывая, что Батумский завод является заводом, производящим не только чайные машины, но и обслуживающим ремонтные нужды района, — считать необходимым при этом заводе оставить чугунолитейный цех. Председатель Крицман.

აქარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. პ-170, საქ. 278, ფურ. 101.
პირი.

№ 75

1932 წელი. — ლითონტრესტის მოხსენებითი ბარათი საქართველოში მძიმე მრეწველობის სახალხო კომისარიატის რწმუნებულისადმი ლითონთა კონსტრუქციის ახალი საწარმოს მოწყობაზე

В связи с широким развитием нашего хозяйства и в соответствии с этими потребностями последнего на продукцию машинно-технического порядка, заводы Металлтреста начали все больше и больше переключаться на выпуск вышеуказанной продукции, причем удельный вес машиностроения в общем бюджете выпускаемой продукции составляет цифру порядка 50% (чайные машины, шелковое оборудование, деревоб. საისტორიო მოამბე ტ. XIX — XX.

обделочные станки, эл. моторы, эл. сварочные аппараты и т. д.), на долю металлических конструкций падает 30%, остальные 20% составляют разные заказы, в том числе ремонтные работы (водопроводные части Цахтарстройа, ремонтные заказы и проч.).

В частности, ИМЗ¹ предназначается для выпуска продукции характера горнорудного и нефтебурового оборудования. До пуска в эксплуатацию частично цеха металлических конструкций ИМЗ, означенный цех, расположенный на старой территории, входил в систему завода им. 26 коммунаров.

Находясь в системе завода 26 коммунаров вышеуказанный цех производил следующие работы: цистерны тракторцентра, резервуары Союзнефти, ангары Воздухофлота, мачты линии передач, металлические конструкции для кранов, железные вышки для нефтескважин, прожекторные башни, щиты, шандоры, шлюзы, конструкции для подвесных канатных дорог, металлические фермы для фабрично-заводского строительства и проч. По линии производства этих работ цех регулировался и планировался Стальмостом ВСНХ СССР, которым и выделялись соответственные фонды в централизованном порядке.

В соответствии с все возрастающими потребностями на металлические конструкции, Металлтрестом были предприняты широкие работы по внедрению электро- и газосварке, чем создавались предпосылки для форсированного выпуска металлических конструкций; таким образом создан электросварочный цех, оборудованный машинами постоянного и переменного тока. Означенный цех с 1 января тек. года перешел в систему ИМЗ. Ныне затруднения с оборудованием ИМЗ вынудили наши директивы и органы пойти на предложение «Всенефтетрудмаша» о включении ИМЗ в систему последнего.

Поскольку вопрос принципиально разрешен, и, стало быть, ИМЗ в целом будет передан «Всенефтебурмашу» вместе с цехом металлических конструкций — наша металлопромышленность, в лице Металлтреста, главным образом, будет лишена технической возможности обслуживать потребность всего вышеперечисленного объема металлических конструкций, в частности, потребность и нашего хозяйства в части изготовления этих конструкций — последнее обстоятельство поставит наше хозяйство в весьма затруднительное положение, так как думать о размещении заказов на металлические конструкции в Союзе, не приходится. С другой стороны, ИМЗ в системе «Всенефтебурмаша» будет иметь узкоспециальный характер, почему означенные работы должны будут постепенно сворачиваться и в конце концов совершенно прекратиться. Жизненность такого цеха диктуется самими интересами развития нашего хозяйства.

Учитывая последнее обстоятельство, а также большой производственный и организационный опыт Металлтреста в этой области, для безболезненного перехода ИМЗ в систему «Всенефтебурмаша» в части цеха металлических конструкций, необходимо при передаче предусмотреть следующее:

1. По выявлении характера и точной номенклатуры продукции «Все-

¹ ИМЗ — новый механический завод.

нефтебурмаш»а в части металлических конструкций установить целесообразность передачи всего цеха и имеющегося уже там оборудования.

2. Излишне оказавшееся оборудование передать Металлтресту.

3. При условии невозможности оставления за Металлтрестом нового цеха металлических конструкций, одновременно, поскольку имеются предпосылки для развития этого дела в объеме обслуживания ЗСФСР металлическими конструкциями, поставить перед Металлтрестом проработку вопроса организации самостоятельного такого цеха на новой площадке.

ორცა, ფონ. 328, აღწ. 1, საქ. 125, ფურ. 226—227. პირო.

№ 76

1932 წელი. — ბათუმის თუგსახმელი და მექანიკური ქარხნის წლიური ანგარიშიდან 1932 წ. ქარხნის მუშაობის შედეგებზე

Чугуннолитейный и механический завод Народного комиссариата промышленности Аджаристана в Батуме имеет характер ремонтно-механического завода и обслуживает предприятия Аджаристана и Зап. Грузии, а также и другие районы Грузии.

Продукция завода заключается, главным образом, в изготовлении различных машинных частей и деталей, фасонных частей для водопроводной сети, железных конструкций, а также разнообразном ремонте машин, двигателей, станков и пр.

В отчетном году завод обслуживал следующие предприятия и организации: Маргантрест, Ферромарганстрой, Натахтарстрой, АЦГЭС, батумские нефтеперегонные заводы, Грузлесстрой, совхозы, МТС и целый ряд других предприятий Аджаристана и Зап. Грузии.

Нужно отметить, что в отчетном году завод впервые приступил к массовому изготовлению станков (рейсмусовые станки) по договору с трестом Союзсельстрой (материал на 130 станков), но за отсутствием необходимой валовой стали и других материалов, недоставленных заказчиком, выпуск этих станков перенесен на 1933 г.

В отчетном году завод выпустил товарной продукции на 718,1 т. руб. по отпускным ценам и закончил отчетный год с прибылью в 100,4 т. руб.

Завод имеет следующие производственные цеха: чугунолитейный, меднолитейный, токарный, слесарный, кузнечный, котельный, модельный, автогенно-сварочный.

I. По труду

Численность рабочих производственных цехов завода за 1932 г. составляла 89 чел., против 100 чел. по плану и 85 чел. за 1931 г. Недостаток рабочих ощущался, главным образом, по токарям и отчасти по отдельным месяцам по литейщикам-формовщикам (квалифицир.). Комплектование рабсилы происходило почти исключительно за счет городского населения. Текущее рабсилы среди основного кадра рабочих, составила незначительный % и касалась, главным образом, вновь прини-

маемых рабочих, которые увольнялись, как несоответствующие по своей квалификации или по другим причинам.

Движение рабочих по отдельным профессиям протекало следующим образом:

Использование рабочей силы:

1. Продолжительность рабочего года — 299 завододей.
2. Среднее число проработ. чел. дней кадровым рабочим — 249
3. Всего проработано 22154 чел. дня
Чел. дней простоя 505 по причинам: снегопада, дождя, недостатка кислорода (по автогенно-сварочному цеху). Всего нерабочих дней 10 199, из них: состояло в организациях — 798 чел., в очередных отпусках — 1987, больных — 1590, прогулах по уважительным причинам — 257, по неуважительным причинам — 18, выходных дней — 5549.
4. Средняя продолжительность рабочего дня — 6,8 ч.
5. Количество сверхурочных часов на одного рабоч. — 75
За прогулы и отказ от работы было поставлено на вид — 14 чел., выговор — 20, уволено — 24.

В соц. соревновании принимало участие 93 рабочих и 22 служащих. Эффективность соцсоревнования выразилась в поднятии производительности труда...

П. 17

Начисления на зарплату составлялись в отчетном году из следующих затрат: соц. страх — 20%, взносы на жил. строит. 1,5%. По колдоговору: содерж. ЗК — 2%, отчисл. в КФ — 1%, содерж. ФЗУ — 4%, посылка производств. экскурсий рабочих и ИТР на другие заводы, расходы по подшефной школе — семилетке и содержанию стипендиантов-рабочих.

II. По производству

Производственная программа в натуральном выражении перевыполнена за отчетный год по чугунному литью и невыполнена по медному литью.

	План 1932 г.	Факт. 32 г.
чугунное литье	343,5	360,1
медное	13,2	7,8
Итого	356,7	367,9

Валовая продукция (с учетом незаверш. производства) в стоимостном выражении по заводской себестоимости составила за отчетный год — 566,0 т. руб., против 569,2 т. руб. по плану. Товарная — 562,6 т. руб., против 569,2 т. руб. по плану.

В отчетном году завод выполнил программу по ширпотребу.

Таблица 7

Выполнение плана по выпуску продукции ширпотреба за 1932 г.

Наименование видов продукции	По годовому плану на 1932 г.		Фактически выпущено		% % вы- полнения
	Кол.	Сумма	Кол.	Сумма	
Чуг. лит. произ-во					
а) сковородки	250	357-50	451	644-92	180,4 %
б) решетки греч.	500	310-00	777	481-72	156,4 %
в) утюги	188	752-00	295	1180-00	156,3 %
г) ступки	189	680-40	305	1098-00	161,3 %
Итого		2099-90		3404-47	162 %
Механическое производство:					
а) треножки	375	855-00	32	73-00	за неимением ути- ля сняты с произ- водства.
Итого		2954-90		3477-67	117 %

აქარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. 3-170, აღწ. 1, საქ. 314, ფურ. 1-7. პირი.

№ 77

1932 წელი. — ლითონტრესტის მოხსენებითი ბარათიდან
 ლითონდასამუშავებელი ქარხნების ნედლეულით
 არადამაკმაყოფილებლად მომარაგების შესახებ

Условия работы заводов треста в истекшем I-ом квартале 1932 г. в части снабжения материалами почти не изменились против 1931 г., а по сравнению с III-м и IV-м кварталами прошл. года еще значительно ухудшились.

Несмотря на то, что план 1932 г. был спроектирован на основании жестких лимитов снабжения металлом, эти лимиты в первом квартале не только не были выполнены, но по некоторым объектам даже ничего не было получено. В частности, по нов. механич. заводу на главные заказы металл был получен в самых минимальных количествах, что характеризуется следующими данными:

З а к а з	Потребн. металла на кв.	Фактич. получено	Полученное в % к потреб- ности.
Цистерны трактороцентра	515 тн.	18 тн.	3,5%
Ангары Воздухофлота	205 "	40 "	19,4%
Резервуары Союзнефти	214 "	112 "	52,4%

Всего из потребного количества 1.350 т. было получено 371 т. не-комплектного металла, т. е. 27,5%.

Несколько лучшая, но все же неудовлетворительная, картина наблюдается на заводе им. 26 коммунаров, где в среднем из выделенных фондов чугуна получено 64% и сортового железа 69%, листового железа совсем не получено. Помимо этого еще крайне неблагоприятно отразилась на работе некомплектность снабжения, в результате чего, из-за отсутствия даже весьма незначительных количеств того или иного материала, задерживался выпуск готовой продукции. В частности, изготовление чапсушных печей задерживается из-за отсутствия 1мм оцинкованного железа и 2-х и 3-х мм листового. Выпуск роллеров не может быть закончен из-за отсутствия калибров, цепей, стали №5 для коленчатых валов и бройзы для подшипников. Выпуск тавричанок на заводе им. Срджоникидзе задержался из-за отсутствия шинного железа (последнее в текущем месяце уже поступило) и т. д.

Особое положение занимают заказы Натахтарстроя на фасонные водопроводные части, которые не могли быть выпущены в нужном количестве, вследствие непригодности литейной завода им. 26 коммунаров для подобных работ и этот заказ в настоящее время передается на завод им. Калинина, где к концу апреля должна быть окончена постройка специального сушила.

Выпуск основных изделий за I квартал характеризуется прилагаемой таблицей.

Изложенные перебои и затруднения в деле снабжения материалами вызвав, с одной стороны, невыполнение плана, с другой принуждали заводы к перестройке программ «на ходу» в направлении применения к наличным материалам, а также к выпуску некоторых изделий, совершенно планом не предусмотренных.

Таким образом, формальные цифры выполнения плана выпуска продукции в ценах 1926/27 г., определяя собой общий объем производства за квартал, не дают картины действительного выполнения планового ассортимента, которая в процессе работ была резко нарушена.

В частности, если исходить только из планового ассортимента, то за квартал имеется невыполнение по нов. механ. заводу на 350 тыс. руб., по заводу им. 26 коммунаров на 280 тыс. руб., по зав. им. Орджоникидзе на 140 тыс. руб. и по зав. им. Калинина на 82 тыс. руб. Это положение значительно снижает % выполнения плана выпуска продукции против определенного, исходя из всего объема производства (НМЗ — до 60%, зав. им. 26 коммунаров — 64%, Орджоникидзе — 72% и Калинина — 76%).

Указанный прорыв частично был покрыт сверхплановым выпуском разных случайных заказов. Наприм.: на заводе им. 26 коммунаров — сверх программы выпущено 628 кроватей на 41 600 руб., 18 деньевых аппаратов на 4100 руб. и др. мелкие заказы, а также имеется превышение плана по выпуску деталей шелкомотальных станков.

На заводе [им.] Орджоникидзе разных заказов, непредусмотренных планом, выпущено на сумму до 40 000 руб. и на заводе им. Калинина — 150 тыс. руб.

Общий объем выпущенной продукции и другие основные показатели приведены в прилагаемой таблице...

ორცა, ფონ. 328, აღწ. 1, საქ. 125, ფურ. 80—81. დღეანი.

№ 78

1933 წელი [იანვარი]. — საქართველოს სსრ ცენტრალური სტატისტიკური სამმართველოს მიმოხილვიდან ლითონტრესტის საწარმოთა მუშაობის შესახებ 1928—1932 წწ.

По сравнению с прошлым годом на заводах Металлтреста имели место значительные сдвиги. Эти предприятия, кустарные в прошлом, которые не были приспособлены к ответственному машиностроению, из года в год добивались организовать производство весьма сложных и трудоемких машин и в 1932 году достигли в этой части больших успехов. Резкое перемещение в сторону трудоемкости и освоение целого ряда новых машин, ранее ввозимых из-за границы, характеризуют работу предприятий Металлтреста в 1932 г. Прошлый год характерен также в отношении сильного повышения эффективности на 1 руб. капиталовложений. Если 1 руб. основного фонда в 1927/28 г. давал эффект в 2 руб. 12 к. в т. ч. оборудования 5 руб. 12 к., то в 1932 г. эти показатели повысились — первый до 3 руб. и второй — до 6 руб. 70 к.

В работе треста отмечалось также и некоторое отступление от планового ассортимента, главным образом выразившееся в невыполнении плана по ангарах (завод металлических конструкций) и чаesuшилным печам (завод им. 26 коммунаров). По главнейшим изделиям соблюдение планового ассортимента характеризуется следующим:

Наименование	План	Фактический	%
Ангары тн.	1116	820	73,5
Роллера шт.	16	16	100
Машина „Сироко“	10	10	100
Ягодные дaвильки	200	200	100
Чаesuшительная печь	7	—1	—
Сварочные аппараты	75	—106	141,3
Эл. утги	8500	—10 634	125,2
Деревообделочные станки	130	185	142,4

Этот факт отрицательного порядка...

Показатели по труду

Предприятия	К-во рабочих			Производительность труда			Годовая зарплата		
	План	Факт-чesk.	%	План	Факт-ч.и.	%	План	Факт-ч.и.	%
Завод им. 26 ком.	550	559	102	5520	5337	97	1634	157	114
Завод им. Орджоникидзе	489	402	91,6	5068	5068	100	1634	1680	102,8
Завод им. Калинина	233	258	110	6646	7748	116,4	1683	1756	107,9
Завод металлических конструкций	453	402	89	7456	5663	76	1558	1416	91
Администр. перс.	17	21	131,3	3223	2176,6	67,5	1747	2 32	133,8
Итого по тресту	1692	1647	97,3	6348	5919	93,2	1614	1656	105

Капвложение в пятилетке по линии машиностроения

Всего остатки на I-X-1928 г.	1928/29	1929/30 г.	1930 г. ос-бый квартал.	1931	1931	Всего с I-X-1928 по I-X-1932 г.
483,1 т. руб.	201,6	910,5	410,9	2632,9	1036,1	
в т. ч. на расширение и реконструкцию						
472,2	164,3	427,4	150,6	541,7	756,5	

6192 т. руб.

...Выпуск продукции (в т. руб.):

Наименование	В 1931 г.		1932 г.	
	Факт-ческий	План	Факт-ческий	План
Металлическая	11373,7	11974,1	10893,8	
в т. ч. машиностроения	10868,5	11427,4	10442	
в т. ч. металлтреста	9488,3	10194,6	946,6	
Отсюда: завод им. 26 ком.	3172,3	3066,3	2994,8	
Завод им. Орджоникидзе	2210,6	2225,0	2077,5	
Прочее машиностроение	4524,1	55-8,1	4913,7	
в т. ч. металлтреста:	4105,4	4933,3	425,3	
а) ЗМК	2807,4	3775,0	276,0	
б) Завод им. Калинина	1498,0	1555,3	2023,1	
в) Батумский чугунолитейный завод	418,7	644,3	654,4	

С е б е с т о и м о с т ь

Завод	Продукция	показ. тем.	единица измерения	1927/28 г	1928/29 г	1929/30	1930	1931	1932 г
Производство машиностроения Им. 26 ком.	Шелкомотальные тазы	колич. себестоим.	шт. руб.	572 796-00	480 790-00	408 673-56	674 694-29	811 760-96	26 733-02
	Роллеры двойного действия	колич. себест.	шт. руб.	—	—	—	—	31 5074-28	16 9531-23
	Фуговочные станки	колич. себест.	шт. руб.	—	—	—	—	65 1396-48	90 1005-60
	Горизонтально-фрезерные	колич. себест.	шт. руб.	—	—	—	—	46 594-90	95 622-70
	Весы „Фербенкс“ 1000 кг.	колич. себест.	шт. руб.	—	—	742 113-85	1006 117-43	1268 139-11	1357 171-00
Им. Орджоникидзе	Автоматический подбрасыватель	колич. себест.	шт. руб.	167 240-25	192 213-36	81 179-90	996 190-28	434 238-03	217 214-42
	Инкубаторы для грены	колич. себест.	шт. руб.	—	50 65-96	309 63-27	440 63-27	571 58-82	100 70-20
Прочее машиностроение ЗМК	Цистерны	колич. себест.	ти. руб.	—	—	—	100 637-25	1078,2 501-89	635 559
	Ангары	колич. себест.	ти. руб.	—	—	—	—	16 556-81	830,5 63-78
	Гвозди	колич. себест.	ти. руб.	—	—	—	498 509-75	420 642-71	757,2 635-67
им. Калинина	Эл. утюги	колич. себест.	шт. руб.	—	—	376 28-45	1180 15-59	5279 13-13	105,4 14-76
Батумский чугунолитейный завод	Чугунное литье тн.			97,9	31,9	307,5	349,4	32,5	360,1

სკართველის სსრ ცენტრალური სტატისტიკური სამმართველოს აქტივი ფონ. 95, სპ. 521, ფურ. 19, 20, 21, 63, 69, პიტი.

№ 79

1933 წლის თებერვლის 16. — აჭარის ასსრ ცენტრალურ აღმასრულებელ
კომიტეტთან შემდგარი თათბირის ოქმი ბათუმის საწარმოებში
ჩაის მანქანათა წარმოების დაწყების შესახებ

Слушали: Информация т. Кандарели по вопросу загруженности
завода старыми заказами и о размещении новых заказов по чайному
оборудованию.

Постановили:

1. Оставить по чугунолитейному заводу следующие заказы:

ა) Заказы „Рекорда“	60 000 руб.
ბ) „Натахткома“	280 000 руб.
ვ) „Грузшелка“	9 000 руб.
გ) „Маргантреста“	20 500 руб.
დ) „АЦЭС“	73 000 руб.
ე) Нефтегорга Батума	26 000 руб.
ჟ) Ширпотреба	47 000 руб.
ზ) Ферромарганстрой	158 200 руб.
ი) Трактороцентра	25 000 руб.
კ) разные заказы	
ლ) чайные машины	326 270 руб.
Роллеров 20 шт. двойного действия	
Роллеров 5 шт. тройного действия и	
завялочная печь—1 шт.	

Итого: 1 200 000 руб. в неизменных ценах.

2. В связи с увеличением программы и дачи дополнительных зака-
зов по чайному оборудованию, как-то: роллеров 20 шт., больших, рол-
леров тройного действия 5 шт. и одной завялочной печи — считать не-
обходимым для своевременного выполнения дополнительного заказа по
чаю обеспечить как заказчику, так и Наркомтяжпрому Грузии заказ
соответствующими материалами, о чем НТП Грузии совместно с «Чай-
Грузия» поставить указанный вопрос перед вышестоящими организаци-
ями.

3. Для освоения чайных машин считать необходимым провести за-
траты как по ремонту помещения, так и перемещения и установления
оборудования в размере 65 000 рублей, согласно сметы прилагаемой
при протоколе. Поставить перед Чай-Грузией вопрос о выделенной ука-
занной суммы безвозмездно.

4. Ввиду уже частичного перехода завода на плановые заказы и
выполнения сложных машин, считать необходимым увеличить штат ра-
бочих до 170 человек против 130 человек, согласно программы, а также,
ввиду введения второй смены по литейному и токарному цехам и, так-
же в связи освоения новых машин, считать также необходимым увели-
чить административно-технический персонал на 8 человек, т. е. устано-
вить штат в 40 человек административно-технического персонала.

5. Также ввиду сложности изготовления машин, считать необходи-
мым подыскать главного инженера для завода, о чем поручить т. Г. Ра-
миевскому принять соответствующие меры.

Слушали: — Вопрос о загрузке завода ФЗУ чайными машинами.

Постановили: 1. Закрепить по ФЗУ следующие чайные машины:

ა) 6 шт. чаерезок «Бартлетт» и 16 плоско-зеленых сортировок на общую сумму 120 000 руб.

2. Ввиду того, что указанные машины нового типа, на которых нет чертежей, — предложить ФЗУ договориться с «Чай-Грузией» и приступить к снимке эскизов с указанных машин.

Слушали: — Вопрос о постройке нового завода чайного.

Постановили: 1. Так как постройка нового завода идет слабо, считать необходимым поставить вопрос перед НКТП Грузии о своевременном финансировании, выделении стройматериалов и т. д.

3. Обязать т. Мецлера срочно выявить вопросы, связанные с постройкой завода (как-то: финансирование, заготовка стройматериалов, титульные списки и т. д.) и в декадный срок доложить т. Г. Рамишвили.

Просить НКТП Грузии, при распределении сырья, занаярду проводить отдельно по чуг. лит. заводу и отдельно по ФЗУ.

Предложить Чайснабу в пятидневный срок заключить договор с Батумским чуг. лит. заводом на одну завялочную печь, а ФЗУ шесть чаерезов и 16 шт. плоско-зеленых сортировок.

Отметить, что принятие заказа от «Чай-Грузии» на 20 шт. роллеров двойного действия и 5 шт. роллеров тройного действия требуют расширения сборочного цеха, введения второй смены по литью и токарному цеху, а также связан с выделением суммы на эти работы в 65 000 рублей, а также обеспечение сырья и заключение договора. Поэтому просить НКТП Грузии и Чай-Грузии ускорить разрешение всех указанных вопросов.

Председатель Г. Рамишвили, секретарь Амирбеков.

აჭარის ასსრ ცენტრალური საბელშეფო არქივი, ფონ. 3-170, აღწ. 1, საქ. 417, ფურ. 15. დედანი.

№ 80

1933 წლის არაუგვიანეს მარტის 9. — ლითონტრესტის წლიური ანგარიშიდან —
 ლითონტრესტის ქარხნების მიერ გამოშვებული პროდუქციის შესახებ
 1931 და 1932 წლებში

Наименование изделий	Единица измерения	Выпущено в 1931 г.	Выпущено в 1932 г.	% к 1931 г.
Чугунное литье	тонн	1684,1	—	—
Металлические конструкции	"	4190,1	3378	82,7
Шелкомотальные тазы	комплект	312	20	6,4
Подбрасыватели	"	434	190	43,8
Чаесушильные печи	штук	—	7	—
Деревообделочные станки	"	135	225	167
Вагонетки	"	412	445	108
Чаймашины „Сироко“	"	9	10	111
„Маджик“	"	—	9	—
Купажные барабаны	"	—	11	—
Весы	"	2965	5143	173
Гвозди	"	420	600	142,8
Электро-моторы	тонн	99/99	90/183	90/198
электро-утюги	квт/шт	5279	11100	210,2
	шт			

ორცხა, ფონ. 328, აღწ. 1, საქ. 125, ფურ. 121. პირი.

№ 81

1933 წლის არა უადრეს დეკემბერი. — ამონაწერი მასალებიდან საქართველოს
 კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ანგარიშისათვის საქართველოს
 ლიონდსამუშავებელი მრეწველობის მიღწევებზე

Металлопромышленность

Металлопромышленность Грузии, развивавшаяся из мелких полукустарных мастерских металлопромышленности, начиная с 1926/27 гг., провела большую работу по освоению производства машин для ряда отраслей промышленности: чайной, шелковой, винодельческой и др., развитие которых представляет огромное значение для всего народного хозяйства Союза.

Машиностроение на заводах им. 26-ти и им. С. Орджоникидзе развивалось из года в год: стоимость изготовленных на этих заводах машин равнялась:

в 1931 г. — 2.280 т. руб.
 в 1932 г. — 2.658 т. руб.
 и за 10 мес. 1933 г. — 2.950 т. руб.

Значительное количество выпущенных машин ранее импортировались из-за границы.

За этот период начали изготавливаться:

1. Для промышленности:

шелкомотальные тазы,
 автоматические подбросы к ним,
 сортировочные конвейеры,
 инкубаторы для грены и т. д.

2. Для чайной промышленности:

роллера,
 чаесушильные машины,
 сортировки («Маджик», «Сирокко» и др.)
 чаерезальные машины,
 купажные барабаны и т. д.

3. Для винодельческой промышленности:

ручные винодельные прессы,
 прессы «Мобиль» и др.

Подъемно-транспортные механизмы (лебедки, транспортеры и друг.).

Помимо этого выпускаются деревообделочные станки. В текущем 1933 г. машиностроительными заводами осваивается ряд совершенно новых машин (напр., текстильные машины «Швейтер», «Шеррер», «Брюгер» и др.).

В результате этой проделанной большой работы ряд заводов — завод им. 26, завод им. Орджоникидзе, мех. завод в Батуме — уже вполне определили свой профиль развития и реконструируется на принципе жесткой специальности.

Таким образом, в результате проделанной металлопромышленностью работы сбережено значительное количество валюты и обеспечено бесперебойное развитие ряда новых отраслей промышленности.

Переходя к характеристике работы металлопромышленности в целом, в первую очередь остановимся на выполнении планов по выпуску продукции.

Вследствие ряда причин, в первую очередь значительных перебоев со снабжением сырьем, металлопромышленность в 1932 г. дала по некоторым заводам снижение выпуска продукции по сравнению с 1931 г. и недополнила производственные планы.

Однако, начиная со второй половины 1932 г., работа заводов, безусловно, улучшилась, и этот перелом, закрепленный в 1933 г., показывает дальнейшее улучшение работы заводов.

В 1933 г. по всем заводам имеет место значительный рост продукции, по сравнению с 1932 г. (по зав. им. 26-ти на 22,5%, по зав. Орджоникидзе на 27,3%, по зав. им. Калинина на 18,3% и т. д.).

Промфинплан в целом по металлопромышленности за 10 мес. выполнен почти полностью (на 99,2%), а по заводам им. 26, им. Орджоникидзе и Батумскому цинковальному заводу перевыполнен.

Такого улучшения своей работы заводы достигли в результате постоянной и систематической помощи со стороны ЦК и путем активной борьбы за реализацию 6 указаний тов. Сталина.

Заводы металлопромышленные показали образцы подлинно большевистской борьбы за выполнение промфинпланов.

მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალის პარტარქივი, ფონ. 14, აღწ. 1, ნაწ. III, საქ. 4965, ფურ. 10—12. პირო.

№ 82

1934 წლის არა უგვიანეს თებერვლის 17. — ბათუმის თუჯსახმელი და მექანიკური ქარხნის წლიური ანგარიშიდან ქარხნის 1933 წლის მუშაობის შედეგებზე

I. По производству

В то время как в 1932 отчетном году продукция завода состояла исключительно из ремонтных работ и случайных внеплановых заказов, в 1933 г. завод имел в своей производственной программе, помимо известного тоннажа чугунного и медного литья, изготовление чайных машин по заказу Чайснаба в/т «Чай-Грузия», а именно: 20 роллеров двойного действия, 5 роллеров тройного действия на общую сумму в неизменных ценах 26/27 г. 207,0 тыс. руб. или 21% товарной продукции.

Остальные 79% продукции на 772,7 т. руб. приходились на прочие заказы (намеченные по плану завялочная печь, ввиду отказа заказчика, выпала из плана и заменена другими заказами). Из намеченных по плану 25 роллеров выпущено только 5 роллеров двойного действия, остальные 20 роллеров 30% готовности остались в незавершенном производстве, снизив выпуск товарной продукции и увеличив рост незавершен-

пого производства, т. е. план по выпуску выполнен на 100,3%, причем недовыполнение плана по выпуску роллеров в значительной части покрыто выпуском прочей продукции.

Выпуск продукции в м/ц 26/27 г. определялся по следующим ценам 26/27 г. принятым по плану:

роллера двойного [действия] 5 шт. по	7.410 руб.	шт. на	37,1 т. руб.
чугунное литье в черне	244,1 т.	380 руб. т.	92,3 т. руб.
медное литье в черне	10,3	300 руб. т.	13,4 т. руб.
прочая продукция в отпускных ценах 1933 г.			768,4 т. руб.
Итого: 911,7 т. руб.			

в) ввиду загруженности завода основными заказами, нехватки рабсилы и отсутствия отхода выпуска ширпотреба в отчетном году не было.

г) ввиду того, что подавляющая часть продукции в отчетном году состоит из ремонтных работ и случайных заказов, говорить об ассортименте продукции, невозможно ввиду большого разнообразия изделий и работ и полной их неопоставленности как в отчетном 1932 г., так и с планом на 1933 г.

Как выше было отмечено, чайные машины составляли по плану (без завялочной печи) 21% всей товарной продукции, по отчету же из этой всей товарной продукции выпуск чайных машин составил только 4%.

Касаясь брака в производстве и потерь от него, нужно отметить рост их не только против плана, но и против 1932 г., что объясняется как освоением новых видов продукции (чайные машины, литье по заказу Натахтарстрога и др.), так и недостатком вспомогательных материалов и плохим их качеством. Главную массу брака дал как и в 1932 г. литейный цех. В общем брак в отчетном году в % отношении к себестоимости валовой продукции вырос по сравнению с 1932 г. на 0, 21 % и с планом на 1,52 % потери же от брака дали рост соответственно на 0,57 % и 1,33 %.

2. Условия производства в 1933 г.

а) производственная мощность оборудования завода и вообще основных средств не была достаточна для выполнения намеченного плана производственной программы, кстати сказать, окончательно оформившейся только в начале 2-го квартала. Для выпуска чайных машин необходимо было в самом спешном порядке построить отсутствовавший на заводе сборочный цех и обставить его. Узким местом являлось также недостаточность парных станков, благодаря чему в 3-м квартале введена 2-ая смена токарного цеха, работавшая однако, ввиду недостатка карей, только на 50% своей мощности.

Строительство сборочного цеха производилось спешным заказом почти одновременно с его строительством и оборудованием происходила и работа в нем по производству.

в) снабжение основными материалами:

Чугуном завод был обеспечен с избытком, что же касается железа, а особенно стали и листовой меди, латуни, а также целого ряда вспомо-

гательных материалов, то в них завод постоянно ощущал недостаток, благодаря чему, гл. образом, и произошел сверхнормативный рост незавершенного производства по чайным машинам, а также увеличился брак в литейном цехе.

В течение всего отчетного года, начиная особенно со 2-го квартала завод имел постоянный недостаток рабсилы и до конца года не имел возможности покрыть этот недостаток. Недостаток рабсилы был гл. образом по токарям, литейщикам, слесарям, особенно остро ощущался недостаток токарей, благодаря чему 2 смена токарного цеха работала только с 50% нагрузкой...

აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. პ-170, აღწ. 1, საქ. 404, ფურ. 3—4. დედანი.

№ 83

1934 წლის არა უგვიანეს თებერვლის 17. — ბათუმის თუქსასხმელი და მექანიკური ქარხნის წლიური ანგარიშიდან ქარხნის მიერ გამოშვებული პროდუქციის შესახებ 1932—1933 წწ.

Наименование	ед. изм.	по отчету за 1932 г.	По плану на 1933 г.	По отчету за 1933 г.	% к плану	% к 1932 г.
Литье чугунное	тн	360,1	700,0	437,1	62,4	121,5
" медное	"	7,8	20,0	15,9	79,5	203,8
Роллера двой[ного] дейст[вия]	шт	—	20	5	25,0	—
Циркулярные станки	"	—	15	18	120	—
Рейсмусовые станки	"	—	—	5	—	—

აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. პ-170, აღწ. 1, საქ. 403, ფურ. 5. დედანი.

№ 84

1934 წლის ივლისის 3. — მძიმე მრეწველობის სახალხო კომისარიატის რწმუნებულის სამმართველოს თათბირის ოქმი თბილისში მცირე სიმძლავრის ტურბინებისა და გენერატორების წარმოების მოწყობაზე

Слушали: Информационный доклад т. Певцова о производстве гидроурбин и генераторов для коммунальных и сельских гидростанций согласно постановлению Совнаркома ЭКОСО Грузии от 4/VI — 34 г. В прениях высказались все.

Представитель Наркомхоза Грузии т. Исакадзе отметил, что на сегодняшний день имеются ассигнования по 30-ти электростанциям, общей потребностью 50 турбин по отдельным районам для постройки гидростанций мощностью от 50 до 200 л. сил, напором от 5 — 15 мтр. и расход воды от 0,5 — 2 куб. м.

Однако еще полностью не изучены эти места для постройки станции, не имеются также проекты электростанции.

Т. т. Хитаришвили, Гелашвили и Емельянов указали на то, что изготовление турбин и генераторов малой мощности можно наладить при условии выделения капитальных затрат, а также при наличии соответствующих материалов для турбин и генераторов.

Тов. Копадзе отметил, что организации изготовления малых турбин и генераторов, как целых агрегатов, должна представлять из себя выпуск стандартных машин в смысле удешевления, что это производство должно являться самостоятельным предприятием. Он предлагает приступить к изготовлению турбин и генераторов на существующих заводах временно, т. е. для покрытия, хотя бы до 50 турбин, потребных Коммунхозу.

Тов. Амиробеков подчеркнул, что изготовление как турбин, так и генераторов сложное дело, в особенности для наших существующих заводов и потребует длительной подготовительной работы для правильной организации этого производства. Одновременно он отметил, что нужно связаться с заводами Калинина — Ленинграда и Москвы для получения чертежей, необходимых материалов и приобретения опыта. Относительно генераторов необходимо выявить возможность кооперирования специальными заводами.

Тов. Годабрелидзе отметил, что производство как турбогенераторов, так и проектов станции должно быть дешевым, т. к. оно идет для электрификации сельского хозяйства. Поэтому необходимо гидропроекту и Коммунхозу учесть максимум снижения как стоимости самой станции, так и удешевления проектов электростанции.

Постановили: 1. Считать возможным организацию изготовления турбин и генераторов малой мощности; наладить производство на заводе Калинина для обеспечения потребности в ближайшее время при определенных капитальных затратах.

2. Предложить т.т. Гелашвили и Хитаришвили совместно с заводами 26 коммунаров подсчитать примерную стоимость турбины и генераторов 50 — 100 л. сил для напора 10 мтр. и расхода 0,5 — 1 куб. мтр, а также представить свои соображения в отношении потребного оборудования специальных материалов, инструментов и капиталовложений. Указанную работу провести в 15-дневный срок и представить материал УполНКТП Грузии

3. В двухдневный срок связаться с представителем нашим инж. Габуния в Москве, поручив ему выяснение возможностей получения типовых проектов на турбины и генераторы малых мощностей от Московского энерг. института и Московского завода Калинина.

4. После получения сведений из Москвы, считать необходимым командировать представителя завода как для изучения производства турбо-генераторов на заводах СССР, также и для получения необходимых материалов, проектов и т. д.

5. Считать необходимым посылку в ближайшее время специальной бригады Наркомхозом Грузии для получения на местах, согласно имеющегося списка местных электростанций Наркомхоза, необходимых данных как для проекта гидростанции, так и гидроэлектрооборудования.

6. Гидропроектору и Наркомхозу подсчитать примерную стоимость стандартной мощности станции с учетом местных условий и использования местных материалов и в двухмесячный срок представить свои соображения СНК Грузии.

7. Принять к сведению заявление т. Копадзе, что рабочий проект турбин мощностью 50 — 100 л. сил с ручным регулированием, а не автоматическим, будет стоить по 2,5 тыс. руб.

8. Согласно п. 6 — считать необходимым Коммухозу в течение 10 дней дать заявку заводу Калинина на потребные первоочередные турбины, указав все необходимые данные для проекта; заводу Калинина передать изготовление рабочих чертежей т. Копадзе. Последнему подобрать наиболее выгодные типы турбин на основе данных Наркомхоза. Установить срок изготовления рабочих чертежей 1½ месячный со дня получения данных от завода Калинина.

ორცა, ფონ. 304, საქ. 8, აღწ. 7, ფურ. 16. პირი.

№ 85

1934 წლის არა უგვიანეს დეკემბრისა. — საქართველოს სსრ საგეგმო კომისიის მიმოხილვიდან საქართველოს მანქანათმშენებლობის განვითარების შესახებ 1931-34 წწ.

Машиностроительная промышленность

Валовая продукция металлообрабатывающей промышленности Грузии в 1931 г. по сравнению с 1927/28 г. увеличилась в два с половиной раза, составив 10 384 тысячи рублей против 4100 тыс. руб. 1927/28 г. Дальнейший рост продукции металлообрабатывающей промышленности иллюстрируется приводимыми ниже данными (в тыс. руб.):

1931 г.	1932 г.	1933 г.	1934 г.
10 384	10 900	12 347	16 625 (ожидаемое выполнение)

За годы 1931 — 1934 машиностроительная промышленность Грузии значительно выросла, в корне изменив характер производства. До советизации Грузии вся металлопромышленность представляла ряд мелких ремонтно-механических мастерских кустарного типа. За годы первой пятилетки ремонтные мастерские преобразовались в машиностроительные заводы, которые выпускают, ранее импортируемые оборудования для чайной, шелковой, текстильной и винодельческой промышленности.

В 1934 году вступил в частичную эксплуатацию выстроенный в течение I пятилетки крупный завод нефтебурового оборудования в Тифлисе, мощностью в 65 млн. руб. продукции и сталечугунный литейный завод (Центролит) в Авчалах, мощностью в 10 тыс. т. стального и чугунного литья. Строится и будет пущен в эксплуатацию в 1935 г. завод чайного оборудования в Батуми.

Кроме этого, по существующим заводам, проводилась реконструкция и расширение, смена устарелого и изношенного оборудования. Об-

ший объем капитальных затрат на 4 года в металлообрабатывающей промышленности составляет 20,5 млн. руб.

Помимо количественного роста выпуска валовой продукции имеют-ся серьезные качественные сдвиги в сторону освоения заводами продук-ции сложного машиностроения, а также специализации отдельных за-водов.

В 1934 г. завод им. 26 комиссаров специализирован на производ-ство текстильного оборудования. Если в 1933 году завод производил в основном чайное оборудование (37%), а текстильное оборудование, ос-ваиваемое впервые, составило лишь 11%, то в 1934 г. удельный вес обо-рудования текстильной промышленности возрос до 29%. Заводом ос-воены и налажены к серийному выпуску 2 типа текстильных машин: мо-тальные «Стандарт» (типа Брюгер) и уточно-перемоточные «Универ-саль» (типа Шерер-Нусбауер).

Завод им. Орджоникидзе специализирован в основном на произ-водстве бинодельческого оборудования (прессов «Мобиль», гидравличе-ского пресса «Мавиферт», дробилки «Эгутфор» и т. д.), заменяющем импорт.

...Завод им. Калинина увеличил выпуск электроутюгов с 12 тыс. штук в 1933 г. до 20 тыс. штук в 1934 г., т. е. на 63%, несмотря на имев-шие место серьезные затруднения в связи с отсутствием никрома.

Значительно расширена работа меднопрокатного завода... При за-воде организованы новые цеха: гальванотехнический и аппаратный. За-вод начал производить новые виды продукции: омеднение, латуниро-вание, лужение, цинкование, никелирование и серебрение металличе-ских изделий, перегонные и ректификационные аппараты, котлы, вароч-ные выпариватели и пр. для химической, винодельческой, пищевкусовой и частично машиностроительной промышленности.

საქართველოს სსრ სახელმწიფო საგეგმო კომისიის არქივი, საქ. 18, ფურ. 105—106.
პირი.

№ 86

1934 წელი. — აქარის ასსრ მრეწველობის სახალხო კომისარიატის
ანგარიშიდან ბათუმის საფაბრიკო-საქარბნო სასწავლებლის მიერ
სახარატო ჩარხების წარმოების შესახებ

Валовая продукция в натуральном выражении

Наименование продукции	К-во	В 1933 г.	в 1 кварта- ле 1934 г.
Токарные станки	3	9,0 т. руб.	—
Кухонные плиты	—	—	2,5 т. руб.

აქარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. პ-170, აღწ. 1, საქ. 457,
ფურ. 90. დედანი.

№ 87

1935 წელი [იანვარი]. — ბათუმის საფაბრიკო-საქარხნო სასწავლებლის წლიური ანგარიშიდან სახელოსნოს მიერ გამოშვებული პროდუქციის შესახებ 1933—1934 წწ.

Название изделий и полуфабрикатов	един. изм.	Выработано по отчету				Пошло в дальнейшую переработку в 1934 г. из выработки того же предприятия	
		1933 г. количество	1934 год количество	на сумму в опт. отп. ценах 1934 г. без нал. с об.	количество	на сумму в оптово-отпуск. ценах 1934 г. без налога с оборота	
Годное чугуи. литье	тонн	94,4	124,0	87,8	124,0	—	87,8
Чайн. редукт. большие	шт.	25	33	66,0	—	—	—
малые	—	—	15	24,0	—	—	—
	—	—	—	177,8	124,0	—	87,8

აქარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. პ-170, აღწ. 1, საქ. 468, ფურ. 10. დედანი.

№ 88

1935 წლის მარტის 15. — თბილისის 26 კომუნარის სახელობის ქარხნის მრავალტირაჟიანი გაზეთის წერილი „თურქუმენის“ დაკვეთა დროულად ჩავაბაროთ“

Не так давно Советский Союз для своей промышленности ввозил станки и машины из-за границы, но что мы видим на сегодняшний день. Мы начали экспортировать наши машины, это характеризует бурный рост нашей промышленности и освоение современной техники машиностроения.

В 1933 году Советским Союзом был принят заказ от Турции. Одним из машиностроительных заводов, работающих на Туркстрой, является наш завод.

Освоение изготовления текстильных машин наш завод начал с 1933 года. В начале было трудно, но упорный труд всего коллектива завода и отдельных товарищей дал положительный результат.

Возьмите тов. Клана. Он первый со своей бригадой начал работу над освоением выпуска текстильных машин. Тов. Клан воспитывал и выращивал кадры тех рабочих, которые сейчас являются бригадирами и мастерами по выпуску текстильных машин. Товарищи: Кантер, Войтов, Черников, Васильев, Храмов—все это ученики мастера Клана, ставшие

машиностроителями. Тов. Клан болеет душой за производство, каждый винтик ему дорог, т. к. всюду есть участие его работы.

Ближайшим помощником и товарищем в работе тов. Клан является комсомолец тов. Кантер. С начала освоения он работает вместе с тов. Кланом, они дали целый ряд рационализаторских предложений и изобретений. Они сконструировали «кондуктор» для коробки «Шерера». Сейчас тов. Кантер работает бригадиром по сборке коробок и является одним из лучших ударников завода.

Не отстает от него и тов. Черников, он даже дал приспособление, облегчающее и ускоряющее выпуск машин. Работает он бригадиром по сборке мелких частей машин, работа у него получается доброкачественная, красивая и изящная. Свою часть работы он обещает выполнить к сроку. И он сдержал свое слово.

Выковываются на заводе лучшие ударники, но проследим, как они добиваются этого звания. Возьмем к примеру тов. Пештмалджяна Гургена, одного из лучших ударников, члена ВКП(б). Работает он на коробке станка «Шерер». Пять месяцев тому назад его поставили на подгонку крышек. Вначале было трудно, задания выполнять не мог, затем он начал осваивать и освоил, стал обрабатывать всю коробку. Теперь он не только выполняет свой план, но и перевыполняет. Раньше из 10 коробок в среднем одна у него браковалась, а теперь за последние три месяца не дал ни одной бракованной коробки.

Вот, как вырос тов. Пештмалджян, и таких ударников у нас не мало.

Первая из 14 машин для «Туркстрога» послана на испытание в Москву 10 января 1935 года, две уточно-перемоточных машины 1-го марта отправлены в Турцию. Нам осталось отправить еще 11 машин и в кратчайший срок мы должны закончить выпуск остальных машин. Наша обязанность — не только дать к сроку машины, но и дать машину высокого качества.

Сделать машины для «Туркстрога» красивыми и изящными. Добиться того, чтобы честь нашей заводской марки стояла на высоте своего положения. Вот наша задача.

გაზ. «Машиностроитель», 15 марта, 1935, №-3 (77).

№ 89

1935 წლის აპრილის 26. — საქართველოს სსრ ადგილობრივი მრეწველობის სახალხო კომისარიატში შემდგარი თათბირის ოქმიდან მანქანათმშენებელი ქარხნების მუშაობის შედეგების შესახებ 1934 წელს

С л у ш а л и: Доклад о выполнении годового плана по предприятиям Машиностроительного управления НКМП Грузии.

Постановили: 1. По машиностроению в целом

1. Отметить, что машиностроение НКМП Грузии в целом закончило 1934 хозяйственный год следующими показателями производственно-хозяйственной деятельности, выражающимися в нижеследующем:

- | | |
|--|---------------|
| ა) выполнение плана по валовой продукции на | 110,8% |
| ბ) » » по производительности труда » | 121,9% |
| ვ) » » по фонду заработной платы » | 90,6% |
| გ) снижение себестоимости при плановом задании в 6,5% | 11,5% |
| დ) достижение экономии против плановой себестоимости в общей сумме | 525 тыс. руб. |

2. Отметить успешные финансовые результаты деятельности машиностроения за 1934 г., выразившиеся:

ა) в приросте собственных оборотных средств против 1 января 1934 г. на 854 тыс. руб.

ბ) достижение чистого накопления по заключительному балансу на 1 января 1934 г. в общей сумме 1 803 тыс. руб. при плановом задании в 1 187 тыс. руб., т. е. наличие сверхплановых накоплений в сумме 615 тыс. руб.

3. Одновременно отметить, что по капиталовложениям, в целом по машиностроению, был допущен перерасход против планового лимита в сумме 128 тыс. руб., что было покрыто, в основном, за счет отвлечения оборотных средств на строительство и, частично, за счет привлеченных сторонних средств — кредиторской задолженности...

II. По отдельным предприятиям

Завод им. 26 коммунаров

1. Представленный годовой отчет за 1934 г. по заводу им. 26 коммунаров утвердить.

2. Отметить, что среди машиностроительных заводов НКМП Грузии завод им. 26 коммунаров в 1934 г. добился наилучших результатов производственно-хозяйственной деятельности:

- | | |
|--|---|
| ა) выполнение плана при валовой продукции на | 111,2% ¹ |
| ბ) выполнение плана по производительности труда на | 118% |
| ვ) выполнение плана по фонду зарплаты на | 100% ¹ |
| გ) снижение себестоимости на | 11% при плановом задании на 6% ¹ |
| დ) достижение экономии против плановой себестоимости всего в сумме | 169 тыс. руб. |

ე) достижение окончательного накопления по заключительному балансу на январь 1935 г. в сумме 662 тыс. руб. при плановом задании в сумме 389 тыс. руб.

3. Одновременно отметить, что, наряду с выполнением плана в суммарном выражении, ассортимент продукции в натуре в основном выдержан (кроме текстильного машиностроения), а по некоторым видам ее имеется перевыполнение, так:

- | | |
|--|---------------------|
| ა) по чайным машинам— | 101,2% ¹ |
| ბ) по текстильным машинам— | 93,3% |
| ვ) по плодосушильным машинам— | 140,0% ¹ |
| გ) по производству водопроводного оборудования — | 100,5% |
| დ) по производству весоизмерительных приборов— | 214,2% ¹ |
| ე) по производству ширпотреба— | 107,1% |

4. Отметить, что значительное перевыполнение плана производительности труда (на 18%) вызвано в известной мере применением в те-

чение года большого количества сверхурочных часов, ввиду недобора рабсилы, обеспеченной всего на 94 %.

5. Отметить улучшение на заводе культбытовых условий, выразившееся в вводе в эксплуатацию дополнительной жилплощади, в количестве 420 м² и значительном улучшении рабочего питания в заводской столовой.

6. Отметить, что с учетом разрешенного наркоматом заводу расхода 211 тыс. руб. на строительство, из фонда в распоряжении директора, план капиталовложений завода выполнен, причем объекты строительства за исключением капитального ремонта были обеспечены соответствующими сметами...

Завод им. Орджоникидзе

1. Представленный годовой отчет за 1934 г. по заводу им. Орджоникидзе—утвердить.

2. Отметить, что завод им. Орджоникидзе закончил 1934 год с нижеследующими показателями производственно-хозяйственной деятельности:

- а) выполнение плана по валовой продукции на 97,4%
- б) выполнение плана по производительности труда на 114,3%
- в) выполнение плана по фонду зарплаты на 92,7%
- г) снижение себестоимости сравнимой продукции при плановом задании на 4,9% на 11,5%

д) допущение перерасхода против плановой себестоимости всей продукции в сумме 92 тыс. руб. за счет несравнимой вновь осваиваемой части производства;

е) окончательные накопления по заключительному балансу на 1 января 1935 г. в сумме 435 тыс. руб. при плановом задании в сумме 374 тыс. руб.

3. Одновременно отметить, что, наряду с некоторым недовыполнением плана валовой продукции в суммарном выражении, имели место также нарушения в ассортименте выпускаемой продукции в натуре, так:

Выполнение плана по: а) винодельческому оборудованию—103,6%¹
 б) чайному оборудованию — 70,4%
 в) прочему машиностроению — 147,0%
 г) ширпотребу — 64,8%

4. Отметить, что значительное перевыполнение плана по производительности труда (на 14,3%) в известной мере обусловлено применением большого количества сверхурочных часов, вызванных необеспеченностью рабсилой на 15% против плана.

5. Отметить, что парк оборудования завода крайне изношен, и не пополнялся в течение целого ряда лет и требует коренного обновления.

6. Отметить совершенную необоснованность завода жилплощадью, что создает крупные затруднения в комплектовании рабсилы.

Завод им. Калинина

1. Представленный годовой отчет за 1934 г. по заводу им. Калинина утвердить.

2. Отметить, что, несмотря на ряд удовлетворительных показателей, итоги производственно-хозяйственной деятельности завода им. Калинина за 1934 г. в целом считать неудовлетворительными, что выражается в нижеследующем:

а) невыполнение плана валовой продукции на 4% в суммарном выражении одновременно с крупным невыполнением плана по основному ассортименту изделий. Так, по производству гвоздей план невыполнен на 15% и по производству электрических утюгов план невыполнен на 42%.

б) значительным перерасходом по капиталовложениям на 22% (35 тыс. руб.) при крайне незначительном на 7%¹ перевыполнении плана по накоплениям (на 14 тыс. руб.).

в) мобилизация средств на внеплановое финансирование пригородного хозяйства, задолженность коего к 1 января 1935 г. составила 40 тыс. руб., что, со своей стороны, приводило к непрекращающимся финансовым затруднениям завода, систематически налагаемым секвестром на расчетный счет в банке, несвоевременной выдаче зарплаты, невозможности зачастую приобретать даже мелкие партии тех или иных материалов и т. д.

г) вместо установленного планом снижения себестоимости на 4,6% — фактическом ее повышении на 1,4%.

3. В остальной части показателей заводом достигнуты нижеследующие результаты:

а) выполнение плана производительности труда на 108%, при крайне незначительном применении сверхурочных работ.

б) выполнение плана по фонду зарплаты на 97%.

в) достижение экономии против плановой себестоимости в несравнимой части продукции в сумме 73 тыс. руб.

г) достижение окончательных накоплений по заключительному балансу на 1 января 1935 г. в сумме 214 тыс. руб. при плановом задании в 200 тыс. руб.

Завод металлических конструкций

1. Представленный годовой отчет по заводу металлических конструкций — утвердить.

2. Отметить, что, несмотря на особо тяжелые условия работы и перебои в снабжении металлом в истекшем 1934 г., завод металлических конструкций вполне удовлетворительно справился с поставленными перед ним задачами и добился успешных показателей производственно-хозяйственной деятельности:

а) выполнение плана по валовой продукции на 101,2%¹

б) выполнение плана по производительности труда на 117,5%¹

в) выполнение плана по фонду зарплаты 99,4%¹

г) снижение себестоимости продукции на 6,6%¹
(при плановом задании на 5,1%)

д) достижение экономии против плановой себестоимости продукции в сумме 211 тыс. руб.

ე) достижение окончательных накоплений по заключительному балансу на 1 января 1935 г. в сумме 314 тыс. руб., при плановом задании 174 тыс. руб.

3. Отметить, что ассортимент продукции заводом в 1934 г. в основном выдержан.

4. Отметить, что значительное перевыполнение плана производительности труда обусловлено в известной мере применением большого числа сверхурочных работ, ввиду необеспеченности завода рабсилой на 14%.

5. Отметить, что достигнутая экономия (211 тыс. руб.) в известной части обусловлена независимыми от завода причинами—конъюнктурными разнищами, составившими за год 63 тыс. руб., что принято во внимание при выделении заводу полагающейся по закону доли экономии в фонд в распоряжение директора.

6. Отметить, что, несмотря на значительные достижения завода в деле мобилизации внутренних ресурсов, выразившихся в сокращении товаро-материальных запасов на 392 тыс. руб. (в каковой области ЗМК¹ является исключением среди других предприятий машиностроения), план мобилизации внутренних ресурсов заводом не выполнен и имеется прирост дебиторской задолженности на 44 тыс. руб. и неликвидов на 11 тыс. руб...

Меднопрокатный завод

1. Представленный годовой отчет по меднопрокатному заводу — утвердить.

2. Отметить, что первоначальный заданный заводу план производства, рассчитанный на продукцию 800 тыс. руб., был преуменьшенным, исходя из имевшихся тогда перспектив получения материалов, в течение же года в оперативных планах объем продукции был увеличен до 1,5 млн. руб. в соответствии с дополнительным увеличением фондов материалов.

3. Отметить, что не только первоначальный, но и оперативный план заводом был перевыполнен и в итоге производственно-хозяйственной деятельности достигнуты нижеследующие успешные показатели:

а) Выполнение плана (основного) по валовой продукции на 226,1%, а оперативного плана на 120,5%¹.

б) Выполнение плана по производительности труда на 123,7%.

в) Снижение себестоимости продукции на 24% при плановом задании на 7,7%.

г) достижение экономии против плановой себестоимости продукции в сумме 72 тыс. руб.

д) достижение окончательного накопления по заключительному балансу на 1 января 1935 г. в сумме 177 тыс. руб. при плановом задании в 50 тыс. руб.

4. Отмечая, что в части расходования фонда зарплаты, цеховых, об-

¹ ЗМК — завод металлических конструкций.

шезаводских и других расходов показатели фактических затрат по отчету являются совершенно несопоставимыми с первоначальными плановыми лимитами, ввиду резкого (более чем в 2 раза) — перевыполнения по объему производства, а также то обстоятельство, что ни по одному из перечисленных видов расходов не имеется перерасхода против первоначального плана более чем на 50%¹ (при перевыполнении плана по производству на 126%) — произведенные заводом в 1934 г. расходы полностью утвердить...

Центролитстрой

1. Представленный годовой отчет по Центролитстрою — утвердить.

2. Отметить, что первоначальный план строительства на 1934 г. был утвержден в сумме 1600 тыс. руб. с последующим увеличением еще на 600 тыс. руб., за счет союзного бюджета, причем ассигнование последних 600 тыс. руб. последовало только в конце 1934 г. и титульные списки на эту дополнительную сумму окончательно установлены не были.

3. Отметить, что в 1934 г. строительством было получено финансирование из Промбанка в размере 2152 тыс. руб.

4. Указанное финансирование было направлено на нижеследующие затраты:

а) чистое строительство по основному объекту (стале-чугуннолитейный цех)	720,0 тыс. руб.
б) монтаж оборудования (включая стоимость самого оборудования)	509,0 тыс. руб.
в) приобретение основных средств для производства строительства	168,0 тыс. руб.

Итого по объемным затратам: 1397,0 тыс. руб.

г) подготовка кадров для основной деятельности	66,0 тыс. руб.
д) пусковые расходы	258,0 тыс. руб.
е) прирост затрат к распределению (в том числе временных объектов 81 тыс. руб.)	203,0 тыс. руб.
ж) проектных геолого-разведочных работ	116 тыс. руб.

Прочих затрат: 6 тыс. руб.

з) прирост запасов материалов	6 тыс. руб.
и) прирост оборудования к установке	291 тыс. руб.
к) прирост дебиторской задолженности	27 тыс. руб.
л) погашение кредиторской задолженности	65 тыс. руб.

Всего вложений: 2312 тыс. руб.

Кроме того капитальный ремонт основных средств строительства покрыт за счет амортизации от начислений 8 тыс. руб.

Разрыв между суммой финансирования и фактическим объемом затрат покрыт за счет уменьшения денежных средств (на 40 тыс. руб.), подотчетных сумм (на 7 тыс. руб.) имеющихся фондов и резервов (28 тыс. руб.) и доходов от ликвидации основных средств (74 тыс. руб.), других внутренних ресурсов (разные доходы) 11 тыс. руб.

5. Отметить нижеследующие перерасходы по капиталовложениям против основного плана.

- ა) по чистому строительству — 155 тыс. руб. или 27%¹
 - б) по оборудованию с монтажа 144 тыс. руб. или 39%
 - в) по приобретению основных средств строительства на 83 тыс. руб. или 98%
 - г) по временным постройкам и сооружениям на 327 тыс. рублей,
 - д) по проектированию и изысканиям на 63 тыс. руб., что было частично покрыто дополнительным финансированием 600 тыс. руб.
- Общий перерасход против последнего планового лимита (2200 тыс. руб.) составил за 1934 г. 112 тыс. руб., причем по чистому строительству допущен перерасход против плановой стоимости на 14%.

თბილისის ქარხანა „ცენტროლიტის“ არქივი, საქ. 1933—1935 წწ. ანგარიში, ფურ. 439—447, პირი.

№ 90

1935 წელი. — ტრესტ „საქჩაის“ მოხსენებიდან ჩაის მრეწველობაში ადგილობრივ დამზადებული ახალი მანქანების გამოყენების შესახებ

Чайные машины

Поставку чайных машин осуществляют 3 завода: Батумский чугунолитейный и 2 тифлиских: завод им. Орджоникидзе и им. 26 коммунаров; причем первый в 1935 г. впервые освоил производство ряда новых чайных машин.

Общий заказ в 1935 г. всем заводам выразился в сумме 3 157 400 руб.

Чайные машины изготовлялись заводами в основном к сроку, но следует сказать, что приемка производилась недостаточно тщательно. Вследствие этого чайные машины имели ряд дефектов.

Однако, надо отметить, что за 1935 г. заводы значительно улучшили свою работу...

Искусственное завяливание

Переработочный сезон 1935 года характеризуется внедрением в виде широкого производственного опыта, методов искусственного завяливания чайного листа в камерах системы Мардалейшвили и на станинах системы Шенгер.

Технологическая мысль с давних пор занимается решением проблемы искусственного завяливания чайного листа. Этот процесс при естественном методе является наиболее трудоемким и требует обширных завялочных помещений. Вместе с тем он всецело зависит от метеорологических факторов, исключает возможность регулирования процесса и создает чрезвычайно тяжелое положение на фабрике в смысле напряжения трудовых пик. Общеизвестно, что при естественном методе завяливания, чайный лист в зависимости от состояния погоды, лежит на завялочных полках иногда до 40 часов, а порой завяливается в течение 10 дней и даже менее часов. Внедрение искусственного завяливания устраняет этот значительный дефект естественного метода и тем самым, помимо прочих преимуществ (сокращение капиталовложений, рабсилы

и др.), значительно повышает эффективность производственного и силового оборудования на чайных фабриках.

В 1932 году агроном Мардалейшвили предложил свой метод завяливания в камерах. Камера эта была установлена им на Салибаурской чайной фабрике и испытывалась в течение части 1932 и в 1933 году.

Камера т. Мардалейшвили

В результате производственных опытов камеры тов. Мардалейшвили были получены обнадеживающие результаты, после чего дирекцией треста по инициативе начальника управления чайной промышленности А. И. Качарава, было принято решение об оборудовании камерами искусственного завяливания по методу т. Мардалейшвили Салибаурской и Бобожатской чайфабрик. На этих фабриках широкие производственные опыты продолжались в течение 1934—35 гг. В результате этих опытов выявился окончательный тип камеры. Камера искусственного завяливания т. Мардалейшвили в настоящее время вкратце выглядит следующим образом: в камеру длиною 10,3 м., шириною 3,0, высотой — 2,2 мт, состоящую из 4 секций, оборудованных полками естественного завяливания посредством вентилятора подается кондиционированный воздух, который прогоняется над слоем разостланного на полках чайного листа. На квадратный метр завялочной полки раскладывается до 1 кгр листа. Продолжительность завяливания от 4 до 6 часов. Таким образом, обрабатываемость одной камеры в течение суток от 3,5 до 4 раз, пропускная способность от 2800 до 3000 кгр., зеленого листа в сутки.

Станины т. Шенгер

В середине 1934 года т. Шенгер был предложен другой метод завяливания чайного листа толстым слоем на станине своей конструкции.

Станина для завяливания листа толстым слоем представляет из себя установку состоящую из 4 параллельных коробок с решетчатым дном. Над решетчатым дном натянут равендук, на который накладывается чайный лист толстым слоем на 12—20 сант. Кондиционированный воздух подается в станину то снизу под решеткой, то сверху над листом, чем осуществляется реверсивная сквозная продувка и завяливание листа. Система воздухопроводов устроена таким образом, что направление воздуха можно менять то сверху вниз, то снизу вверх. Станина, состоящая из 4 яруса, вмещает в себе одновременно 640—800 кгр; продолжительность процесса завяливания — 7 часов, обрабатываемость станины равна 3 в сутки и пропускная способность за то же время 1600 кгр.

Этот метод был испытан на Чаквинской чайной фабрике и так как результаты оказались положительными, директивными органами было принято решение о постановке широких производственных опытов в течение 1935 года. К началу сезона 1935 года должно было быть установлено всего 52 станины Шенгер или 25 опаренных, так называемых, агрегатов. Изготовление этих станин по чертежам Группы механизации руководимым самим же изобретателем т. Шенгер были заказаны артели «Куспиромкооперации» — Техмшени, которую Трест должен был

снабдить всеми необходимыми материалами. Но ввиду того, что снабжение материалами в начале отчетного года сильно затормозилось, количество станин предусмотренных постановлением директивных органов изготовить не удалось и поэтому было установлено всего 14 станин: на Чаквинской фабрике — 4, Магали-Эцერской — 2, Ацанской — 2, Диди-Чконской — 2 и Зугдидской — 4.

Кроме того, в течение сезона было изготовлено еще 16 станин, которые не устанавливались вовсе, ввиду позднего изготовления таковых.

Оба метода искусственного завяливания чайного листа как тов. Шенгер, так и т. Мардалейшвили в отчетном сезоне находились в широком производственном испытании. Технологический отдел ВНИИХЧ¹ изучал технологическую и экономическую эффективность обоих методов...

Механизированный сбор

Начиная с 1934 года в совхозах «Чай-Грузия» стал внедряться в виде широкого производственного опыта метод сбора чайного листа механизированным способом. Сбор в основном производился японскими ножницами. В 1934 г. было заготовлено механизированным путем 162,2 кг., в отчетном году 124,6 т. кпр. листа. В 1934 г. посортной оценки листа механизированного сбора не производилось. В 1935 году были установлены специальные правила приема чайного листа, собранного механизированным способом, причем требования к этому листу для 1 и 2 сорта были такие же, как к листу тех же сортов, собранного ручным способом. Примесь резанного нежного листа в эти сорта в каком бы то ни было проценте не считалось дефектом. Был введен также 3-й сорт, в который принимался лист, имеющий примесь грубого резанного листа и грубых побегов. Итоги опыта показали, что механизированный сбор (японскими ножницами) дал по всем фабрикам листа 1 сорта — 5,7%, 2-го сорта — 22,5% и 3-го сорта — 71,8%¹. Таким образом, сортовой лист был получен всего лишь в количестве 28,7%. Процент явно недостаточный. Механизированный сбор далек еще от удовлетворения тех требований, которые предъявляются к чайному листу, как сырью, для выработки сортовых байховых чаев...

Результаты производственного опыта по искусственному завяливанию

Мы уже отметили, что в отчетном сезоне проводилось широкое производственное испытание двух методов искусственного завяливания: камер Мардалейшвили и станин Шенгера.

Как отмечено, установка этих станин запоздала. По Чаквинской фабрике монтаж ее закончился 5—6 мая, по Магали-Эцерской — 18 мая, Диди-Чконской — 16 мая и по Зугдидской — в конце мая месяца.

Если считать, что первые две декады производилось налаживание работы агрегатов, то фактическую работу по искусственному завяливанию на этих станинах нужно считать с середины июня месяца. Таким образом, вследствие того, что станины не были во время смонтированы, май выпал из широкого производственного опыта.

¹ ВНИИХЧ — Всесоюзный научно-исследовательский институт чайного хозяйства.

За весь производственный год в камерах Мардалейшвили было переработано 1 284 857 кгр., а в станинах Шенгера — 953 187,3 кгр.

В итоге сезона Салибаурская фабрика, работавшая целиком на методе искусственного завяливания, вышла по всем показателям на первое место в системе чайных фабрик В/Т «Чай-Грузия». В отношении же станин Шенгера оказалось, что этот метод незначительно, но все же уступает методу искусственного завяливания в камерах Мардалейшвили, что объясняется конструктивными дефектами, которые в отчетном году сопутствовали станинам. К концу отчетного периода были подведены итоги опытной работы ВНИИЧХ-а.

Приводим решение института:

1. «Метод искусственного завяливания чайного листа тонким слоем в камерах тов. Мардалейшвили на основании длительного хозяйственного испытания, научно-экспериментальной проверки и производственно-экономической оценки произведенной институтом чайного хозяйства — считать вполне себя оправдавшим и рекомендовать его Тресту «Чай-Грузия» для широкого хозяйственно-производственного внедрения на чайных фабриках.

2. Метод искусственного завяливания чайного листа толстым слоем в станинах Шенгер, как имеющий ряд существенных дефектов в части неравномерного завяливания листа и снижения качества готовой продукции (вкус, аромат) — считать еще не вышедшим из стадии научно-экспериментальной и опытно-производственной проработки. Поэтому от хозяйственно-производственного внедрения этого метода воздержаться, однако, считать желательным в 1936 году провести широкий хозяйственно-производственный и научный опыт по данному методу»

Таким образом признано, что камеры Мардалейшвили как в производственном испытании, так и в опытных условиях себя оправдали и они должны быть внедрены в производство и в хозяйственную эксплуатацию.

Что же касается станин Шенгера — испытание их должно продолжаться и в течение 1936 года, причем в эти станины должны быть внесены соответствующие конструктивные исправления, устраняющие выявившиеся в отчетном сезоне недостатки.

Основное среди них — недостаточно равномерное распределение воздуха в слое чайного листа, вследствие чего и является наблюдавшаяся в отчетном году неравномерность завяливания листа....

ორგეს, ფონ. 1619, აღწ. 3, საქ. 487, ფურ. 27—30, 40—41, 55—56. პირი.

№ 91

1936 წლის იანვარი. — თბილისის ს. შ. კიროვის სახელობის ნავთობისა და საბურღი მანქანათმშენებელი ქარხნის ღირეჟციის მოხსენებითი ბარათიდან ქარხანაში სტახანოვური მოძრაობის შესახებ 1935 წ.

Стахановское движение по н/заводу вылилось в реальную форму в первых числах ноября месяца с. г., который и следует считать переломным в смысле количественного и качественного роста стахановцев:

так, если за I декаду ноября м-ца мы имели 20 рабочих стахановцев, то на 1/XII — мы имеем 34 рабочих и на 25/XII — уже 44 стахановца.

В том числе: по механическому цеху 26 чел., по кузнечному цеху 15 чел. и по инструментальному цеху 3 чел.

В проц. отношении охват рабочих стахановским движением по указанным цехам на 25/XII-1935 г. представляется в следующем виде:

№№ пп	Наименование цехов	Колич. произ. работ.	Колич. стахановцев	% охвата
1.	Механический цех	63	26	48,2
2.	Кузнечный цех	25	15	60,0
3.	Инструментальный цех	17	3	17,6
	Всего	110	44	40,0

Наиболее высок % перевыработки норм по стахановцам токарной группы механического цеха — 200—300% и по бригадам кузнечного цеха 200—350%.

Большинство стахановцев в отдельные пятидневки и дни дает весьма высокие показатели работы 300—350% выполнения норм и выше, но за месяц в целом показатели получаются менее благоприятные, ввиду частых и длительных перебоев с подачей электроэнергии, что создает безалаберность и неплановость работы агрегатов завода.

Кроме того, еще не наблюдается принцип порционности подачи деталей на станок.

Большинство стахановцев еще не освобождены от подсобных работ (заточка инструментов, получение калибровых шаблонов, чертежей, рабочих листков и т. д.) имеют место отклонения от плана и даже перебои работ при неоконченном процессе. Указанные ненормальности следует отнести за счет того, что инженерно-технический персонал в целом и в первую очередь начальники цехов еще не возглавили по настоящему стахановского движения и не обеспечили его конкретным техническим руководством.

В заключение приводим несколько примеров работы стахановцев:

1) Аридт — токарь 7 разр. Работает токарем около 10-ти лет. В настоящее время работает на токарно-винторезном станке отечественного производства (завод «Красный Пролетарий» марка «ДИП» высота центров 200 мм., инвен. № 420).

Основные виды продукции: болты ретурбента, пробки ретурбента, ролики скреперной лебедки и т. д.

В среднем в месяц выполняет до 2 номенклатур деталей.

В отдельные пятидневки дает 350—300% выполнения норм.

Применял разбивку работ по операциям.

Обработку производит при 400—450 обор. в мин., вместо 200—250 предусмотренных по технологическому процессу, давая малую подачу. Станок содержит в чистоте и порядке не перегружая его, а используя

его скоростные возможности, на которые в сущности и рассчитана его конструкция.

2) Стручалина Татаяна — револьверщица 2-го разряда. Работает на станке меньше 5 месяцев (колхозница) курсантка нашего завода. Работает на револьверном станке отечественного производства (завода им. Калнинина) шпинделя 38 мм. инв. № 228).

Продукция — муфты насосных штанг 2-ая операция (райберовка отверстия и зенковка двух концов).

Выработка в отдельные дни 350—400 шт. муфточек в смену, против нормы 168 штук. Выработывала до перехода на стахановский метод 30—40 шт. в одну смену.

Изучила станок, что дало возможность увеличить число оборотов шпинделя, сократила ручное время, путем правильного расположения материала (муфточек) и уплотнила рабочий день. В результате поднятия производительности труда т. Стручалина смогла быть высвобождена одна работница со 2 операц., причем вопрос о высвобождении работницы и о переводе последней в другую смену был поднят самой Стручалиной. Тов. Стручалина освобождена от подсобных работ (подноска муфточек, подготовка инструмента и т. д.).

3) Быков—кузнец 7 разряда. Работает на 2-тонном молоте фирмы «Массей».

Основные виды продукции: коленчатые валы (д) Батумского чугунолитейного завода, челюсти ключей обс. и бур. труб, корпуса элеватора и т. д.

В отдельные пятидневки дает 300—367%¹ выполнения норм по бригаде. Упорядочил режим напрева — путем непрерывной загрузки горна. Подготавливает рабочее место, правильно располагая материал и инструмент. Уплотнил рабочий день.

Особенно ярко отразились результаты стахановского движения на работе муфточников, среди которых мы имеем до 13 стахановцев из общего количества 33 чел.

При систематическом невыполнении норм выработки рабочими муфточниками до перехода на стахановский метод, с переходом на стахановский метод большинство из них перевыполняет нормы выработки, что дало возможность выполнить пропрану по муфточкам в декабре и ноябре месяце даже при наличии громадного количества простоев (15 рабочих дней) из-за неподачи заводу электроэнергии.

Несмотря на отмеченные выше ненормальности и препятствия, по заводу в целом мы наблюдаем постепенный рост числа стахановцев и улучшение качественных показателей их работы.

В начале декабря м-ца стахановское движение также охватило некоторую часть рабочих капитальных строителей, по которым мы на сегодняшний день имеем 8 рабочих (из общего количества 81 чел.) наиболее приблизившихся к стахановским методам работы и дающих от 130% до 160%¹ выработки норм, так например:

1) бригада штукатуров — Габадзе уплотнив рабочий день и подготавливая рабочее место дает 140—150% выработки норм.

2) Бригада Мартынова — 150—160%¹ выработки норм.

ს. შ. კიკოვის სახელობის თბილისის დაზღვათსაშენებელი ქარხნის არქივი, აღწ. 1, სპ. 26, ფურ. 24—25. დედანი.

№ 92

1936 წლის თებერვლის 14. — სამთო და საბადოს მანქანათმშენებლობის
 შთაქარ სამმართველოს დადგენილებიდან — თბილისის ს. მ. კიროვის
 სახელობის მანქანათმშენებელი ქარხნის მუშაობის შესახებ 1935 წ.

Заслушав отчетный доклад директора завода т. Буреш о работе
 завода за 1935 под констатируется:

Задание по валовой продукции выполнено на 59,8% (план 2800 т.
 руб. — фактич. 1.673 т. руб.), а против 1934 г. на 216,1%, по товарной
 продукции — на 60,9%.

В основном невыполнение программы было за счет:

- | | |
|--|-------|
| ა) ключей для бурильных труб выполнено | 0,7% |
| ბ) элеваторов д/бурильных труб выполнено | 54,3% |
| ვ) элеваторов для обсадных труб выполнено | 38,5% |
| გ) элеваторов для насосных штанг выполнено | 79,1% |
| დ) элеваторов д/насосных труб выполнено | 68,7% |

Выполнение заданий имело место лишь по муфтам д/насосных
 труб на 110%.

На невыполнение программы 1935 года оказали влия-
 ние следующие факторы:

1. Большой удельный вес новой продукции в программе
 1935 г. (80%), как например:

- а) ключи для бурильных труб,
- ბ) элеваторы для бурильных труб,
- ვ) элеваторы для насосных труб,
- გ) муфты для насосных штанг,
- დ) ретурбенды,
- ე) станок РБ-200,

2. Неаккуратное выполнение контрагентами своих обязательств по
 литью («Центролит», завод Шмидта).

3. Слабое техническое руководство на заводе и слабая организация
 заводского и межцехового планирования.

4. Незаконченность строительства, тормозившая во многом наладку
 производства (перестановка станков в течение года из цеха № 2 в цех
 № 1, запоздалая установка однотонного молота, перебои с воздухом,
 из-за отсутствия электромоторов и т. д.).

5. Периодическая неподача электроэнергии от Тифлисской электро-
 сети (уменьшение дебета воды в реке Куре — эл. станция Загэс).

По себестоимости сравнимой с 1934 годом продукции снижение на
 38,2%, при экономии 190,0 т. руб. против плана повышение на 5,9%),
 при перерасходе 17 тыс. руб.

Цеховые расходы, при выполнении плана выпуска валовой продук-
 ции на 60%, составили 83% плана года.

Общезаводские расходы выразились в 530 тыс. руб. при плане в
 600 тыс. руб. или 85,5%.

Административно-управленческие расходы составили 659 т. руб.
 при плане в 333 т. руб. или 198%.

По отдельным изделиям снижение себестоимости составило:

ключи д/обсадных труб	—50,7%
элеваторы для обсадных труб	—33,7%
элеваторы насосных штанг	—45,5%

Показатель производительности труда выполнен на 87,8%, зарплаты — на 99,0. Перерасход фонда зарплаты на фактически выполненную программу составляет 46 т. руб. По фонду зарплаты служащих перерасходовано 4 т. руб., по МОП — 3 т. руб. Производительность труда в IV квартале значительно снижена по сравнению с II и III кварталами (84%) при одновременном росте зарплаты (109%). Текучесть рабсилы чрезвычайно большая: при наличии 170 человек рабочих за год прибыло 291 человек, убыло 222 человека. Уровень средней зарплаты ИТР ненормально высокий, за счет сокращения их численности и неукomплектованности необходимых штатов.

Капитальное строительство

Объем капробот и затрат, утвержденный Главком на 1935 г. в сумме 1 040 т. руб., выполнен в размере 1 023 т. руб. в плановых ценах, что составляет от плана 98,3%.

В том числе: жилстроительство — план 100 т. руб., выполнение 101 т. руб. или 101%.

Кроме того, завод произвел внетитульных работ на 80 т. руб. в плановых ценах.

В эксплуатацию сдано: при плане в 3 091 т. руб. капробот и приобретений на сумму 3 020 т. руб. в плановых ценах, что составляет 97,7% выполнения.

В том числе по жилстроительству, при плане в 770 т. руб., сдано фактически на 609 т. руб. в плановых ценах или 79,1% выполнения.

Фактическая стоимость выполненныххозспособом капробот составляет 591 т. руб., в то время как сметная стоимость этих работ 625 т. руб., что дает удешевление на 34 т. руб. или на 5,8%.

Админ. хоз. расходы при лимите Главка в 70 тыс. руб. фактически израсходовано в сумме 71 т. руб., что составляет перерасход в 1 т. руб. и в 2 т. руб. против нормы на выполнение объема работ по производственным сметам.

Годовая выработка одного рабочего 9766 руб. составляет от плана 140%, а средн. годовая зарплата рабочего 2453 руб. или 123% от плана.

По фонду зарплаты рабочих имеется экономия в 17 т. руб.;

По Админ. хоз. персоналу экономия в 3 т. руб.;

По персоналу, занятому на проектных работах экономия в 18 т. руб.

Итого: 38 т. руб.

Произведены непредусмотренные планом затраты по фонду зарплаты транспортных рабочих в сумме 47 т. руб.

Общий итог: по лимиту Главка фонд зарплаты	— 264 т. руб.
фактически израсходовано	— 273 т. руб.

Общий перерасход	— 9 т. руб.
------------------	-------------

Финансы

Оборотные активы покрываемые собственными оборотными средствами, возросли за 1935 г. на 652 т. руб. и составляют на 1/1 1936 г. 1077 т. руб.

Норматив оборотных активов был установлен планом в сумме 1032 т. руб. Таким образом, имеющиеся у завода оборотные материальные ценности превышают норматив в целом на 45 т. руб.

Норматив, пересчитанный по смете исполнения, должен быть принят равным 838 т. руб. Имеющиеся запасы материальных ценностей превышают этот норматив на 239 т. руб.

Собственные и приравненные к ним средства в обороте за 1935 г. возросли на 574 т. руб. и на 1/1 1936 г. составляют 1005 т. руб.

Из предметов, выделенных к реализации в 142 т. руб., реализовано только 23 тыс. руб.

Завод имеет кредиторов на 154 т. руб., в т. ч. по неоплаченным счетам на 122 тыс. руб.

Дебиторская задолженность возросла на 53 т. руб. и составляет на 1/1 1936 г. 93 т. руб., в т. ч. по товарам отгруженным и неоплаченным, но работ по фактической стоимости 1071 т. руб., т. е. на 31 т. руб. выше.

План реализации выполнен только на 54,5%.

Убыток от реализации равен 247 т. руб. вместо 82 т. руб. по плану.

Разница в убытках в сумме 165 т. руб. получилась от:

количественных факторов 42 т. руб.

качественных 114 т. руб.

изменения ассортимента — 93 т. руб.

Капстроительство

Выполнение финансового плана по строительству характеризуется следующими показателями:

При утвержденном плане финансирования 926 т. руб., фактическое получение средств из банков составило 864 т. руб., т. е. на 62 т. руб. менее плана, что явилось в основном следствием недовозноса в Промбанк амортизационных отчислений.

При утвержденном лимите по объему работ 1040 т. руб., выполнено работ по фактической стоимости 1071 т. руб., т. е. на 31 т. руб. выше плана.

При плановом задании по мобилизации внутренних ресурсов 233 т. руб. таковое выполнен в сумме 253 т. руб., т. е. с превышением на 20 т. руб.

Заводом в отчетном году вложено в ОРС 3 т. руб., внесено экономии по командировочным расходам 9 т. руб. и понесено потерь (сальдо) 51 т. руб.

На 1/1 1936 г. завод вышел с кредиторской задолженностью 85 т. руб. против плана 5 т. руб.

Учет и отчетность

Отметить, что в течение 1935 года учет на заводе в части производства и калькуляции находился в неудовлетворительном состоянии и лишь в IV-м квартале начал немного улучшаться.

Финансово-сметная дисциплина отсутствовала и предварительный контроль накладных расходов, в соответствии с приказом по Главгормашу № 168 от 1 августа, не осуществлялся.

Годовой отчет представлен 31 января 1936 г. неудовлетворительно-го качества.

Исходт из перечисленных выше данных и выступлений при обсуждении годового отчета, производственно-хозяйственную деятельность завода признать неудовлетворительной.

ს. მ. კიროვის სახელობის თბილისის დაზგათსაშენებელი ქარხნის არქივი, აღწ. 1, საქ. 30, ფურ. 5—8. პირი.

№ 93

1936 წელი [ავვისტო]. — აქარის მრეწველობის სახალხო კომისარიატის და აბრაშეების მრეწველობის მთავარ სამმართველოს განკარგულება

ს. მ. კიროვის ქარხნის „გლავსტანკოინსტრუმენტის“ მოქმედ

ქარხანად ჩარიცხვაზე

Во исполнение приказа по НКТП за № 222 от 5 февраля 1936 г. приказываю:

1. Включить Тифлисский завод им. Кирова в число действующих заводов «Главстанкоинструмент».

2. Для приемки завода от Главгормаша назначить комиссию в составе: председатель комиссии — старш. инж. ППО ГУСИП"а т. Коростылев, члены комиссии — зав. финансовой частью Харьковского завода сверл. и шлиф. станков т. Бурштейн и старший инженер Станкоин-проекта т. Бандарский.

3. Приемку произвести по балансу на 1/1 1936 г.

4. Директором завода утвердить т. Буреш.

5. Для приемки завода комиссии выехать в г. Тифлис.

Начальник Главстанкоинструмента Альперович

ს. მ. კიროვის სახელობის თბილისის დაზგათსაშენებელი ქარხნის არქივი, აღწ. 1, საქ. 1, ფურ. 368. პირი.

№ 94

1936 წელი [ავვისტო]. — აქარის მრეწველობის სახალხო კომისარიატის

მიმართვა საქართველოს კომპარტიის აქარის საოლქო კომიტეტის

მდივნისადმი ბათუმის მანქანათსაშენებელი და მოთუთიების

ქარხნების მდგომარეობაზე

1. Машиностроительный завод на 1936 г. имеет производственную программу в 2 690 000 руб., из коих 1 900 000 руб. составляют заказы «Чай-Грузия» на чайное оборудование, а на остальную сумму 700 000 руб. завод должен получить через местпром Грузии дополнительные заказы, главным образом за счет загрузки литейного цеха, ибо оборудовании механического цеха больше 2 000 000 руб. не пропустит.

За 7 месяцев завод план выполнил на 71,7%, а к годовому плану 39,1%.

Кроме неполной загрузки завода (литейн. цеха) заказами и пускового периода, которые еще не дали заводу возможности к нормальной работе еще мешали и следующие причины:

1. За первое полугодие маш. стр. завод по линии снабжения должен был получить от Стальсбыта железо разное 106 тонн, получил 27 тонн. цвет. металла через Цветметсбыт — 18 тонн, получил 4 тонны. Подшипники через Грузснабсбыт — шт. получил — шт.

2. Отсутствие электроэнергии за 7 мес. по маш. стр. заводу вышло простои 4774 чел. часов. По обувной фабрике 3143 час. Потребное количество энергии для обоих предприятий составляет 150 киловатт, чего городская станция не отпускает.

3. Капитальное строительство машиностроительного завода на 1936 г. по объему составляет 1 300 000 руб., финансирование 1141,6 из коих 932,5 т. руб. по госбюджету, 309,1 т. руб. из собственных накопленных 3-да.

В результате слабого финансирования по госбюджету до сего времени получили только 403 т. руб. Времени для освоения осталось мало, а денег получить много.

Неформальное финансирование завода Местпромом Грузии срывает капитальное строительство машиностроительного завода, отсюда и выполнение плана.

4. Одним из серьезных вопросов завода это отсутствие квалифицированной рабочей силы (токарей до 30 чел.). Набору рабочей силы мешает отсутствие жилплощади, завод не может закончить жилой дом на территории завода из-за слабого финансирования капитального строительства как указано выше. Ничего на жилищное строительство не получали с начала года. С другой стороны, непрописка приезжих рабочих к местным паспортным пунктам.

5. Систематические задержки в оплате счетов «Чай-Грузия» за сданные машины затрудняют финансирование завода до такого положения, что завод не в состоянии своевременно выплатить зарплату рабочим и своевременно приобретать нужные материалы для завода, а иногда нет даже самой маленькой суммы на приобретение горючего для автомашин.

В настоящее время финансовые взаимоотношения между «Чай-Грузия» и маш. заводом еще не урегулированы и завод имеет получить от «Чай-Грузия» за произведенные работы до 100 т. руб.

II. Цинковальный завод. Первоначальный план цинковального завода на 1936 г. Местпромом Грузии был снижен на 2.000.000 руб. после был снижен до 1.450.000 руб., но и этот сниженный план не обеспечивается количеством сырья.

За 7 месяцев завод должен был получить через Стальсбыт 800 тонн железа, а получил 404 тонны. Катанки 42 тонны, получил 29 тонн. Через Цветметсбыт должен был получить цинку 168 тонн — получил 98 тонн.

В результате недоснабжения сырьем, завод выполнил план за 7 месяцев на 57,9%, а к годовому плану на 31,9%.

Все принятые меры Наркоматом и заводом вплоть до неоднократ-

них поездок в снабжающие организации никаких результатов не дали.

Прошу по вышеуказанным вопросам затрудняющих работу машинист и цинковального заводов вашего решения на предмет упорядочения их.

აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. პ-170, აღწ. 1, საქ. 524, ფურ. 6—7. პირი.

№ 95

1936 წელი. — საქართველოს სსრ ადგილობრივი მრეწველობის სახალხო კომისარიატის მანქანათმშენებელი ქარხნების დარგობრივი კონფერენციის დადგენილებიდან მანქანათმშენებლობაში სტახანოვური ნორმების დანერგვის შესახებ

Стахановское движение, опрокинувшее существующие нормы выработки, выявило новые производственные возможности, значительно повышающие производительность труда. Этим движением была доказана устарелость и неудовлетворительность действующих норм.

Проведенные на машиностроительных заводах НКМП ГрССР стахановские пятидневки и декады доказали возможность достижения высоких норм выработки в результате внедрения стахановского метода работы.

Результаты этих достижений по машиностроительным заводам НКМП Гр. выражаются в следующем:

Наименование заводов	Выполнение норм выработки		
	1935 г.	Стаханов. 5-дневка	Стаханов. декада
1. Завод им. „26 Коммунаров“	120,0	170,5	176,0
2. „ им. Орджоникидзе	124,7	—	170,0
3. „ им. Калинина	—	130,0	175,5
4. „ метал. конструкций	122,8	—	178,6
5. Меднопрокатный завод	—	159,1	125,2
6. Центролит	142,5	—	166,0
7. Бат. завод чайн. сбор.	148,1	180,0	—
8. „ „ цинковальн. об.	105,8	135,1	—

Наряду с этими достижениями проведенные стахановские пятидневки и декады выявили огромные недостатки в организации работы по стахановски, значительные резервы на всех участках производства, которые лишь частично использовывались за эти периоды работы.

Постановлением Заккрайкома ВКП(б) было отмечено, что решения

декабрьского пленума ЦК ВКП(б) о стахановском движении не нашли должного отражения в практике работы предприятий местной промышленности. Наркоматы местной промышленности не сумели перестроить свою работу таким образом, чтобы обеспечить рост стахановского движения на предприятиях местной промышленности, они отстали от требований, предъявляемым со стороны заводов к наркоматам в разрешении производственно-технических вопросов. Стахановские сутки, пятидневки и декады проводились без учета особенностей отдельных предприятий, без предварительной подготовки и участия наркоматов, причем на ряде предприятий за перевыполнением плана в стахановскую декаду, следовал прорыв в последующие дни.

Постановка технической учебы на предприятиях крайне неудовлетворительна. Низкий охват, слабая посещаемость, вовлечение в технику азбучно неграмотных и малограмотных, слабая усваиваемость — являются следствием отсутствия серьезного внимания к этому делу со стороны наркоматов и хозяйственного руководства на местах.

Отсутствие учета экономии сырья и вспомогательных материалов, слабая борьба с потерями, за максимальное использование оборудования — привели к тому, что стахановцами считают всех тех, которые дают лишь количественное выполнение плана.

Указанное выше постановление Заккрайкома имеет непосредственное отношение и к машиностроительным предприятиям.

На машиностроительных предприятиях НКМПромы Грузии все еще не разрешенными являются узловые вопросы производства, составляющие предпосылку дальнейшего повышения производительности труда, как то: внедрение наиболее совершенных технологических процессов, лучшее использование металла, повышенное использование машинного времени, высокое качество изделий, повышение режимов обработки, внедрение новых приспособлений, рациональная расстановка рабсилы, освобождение квалифицированных рабочих от второстепенной, подготовительной работы и плохая организация рабочего места.

Недостатком работы машиностроительных заводов является все еще слабое руководство непосредственно самими директорами и ИТР стахановским движением. Директора заводов не занимаются повседневно вопросами стахановского движения, а передоверяют эту работу второстепенным работникам. ИТР заводов недостаточно ведут борьбу за сокращение потерь рабочего времени и работы, что вызывает простои по причинам организационно-технических неполадок. ИТР заводов должны возглавлять великое стахановское движение, использовать, организовать и закрепить вскрытые стахановские производственные резервы и двинуть их в направлении дальнейшего расширения и развития стахановского метода работы. Почетная роль организации и руководства стахановским движением должна быть оправдана инженерно-техническими работниками заводов.

Препятствием на пути к организации производственной работы по стахановски является неудовлетворительная система оплаты труда ИТР и все еще наблюдающаяся уравниловка в оплате труда рабочих.

Нельзя допустить, чтобы труд начальника цеха и мастера цеха, являющихся квалифицированными работниками, руководителями и организаторами производства, оплачивался ниже рабочих низких квалификаций. ИТР цехов и заводов должны почувствовать полную ответственность за внедрение стахановского метода работы, одновременно будут материально заинтересованными в этом движении.

Вместе с этим нельзя считать удовлетворительным как количественный состав стахановцев, так и качество стахановского движения на наших предприятиях.

Борьба за дальнейшее развитие стахановского движения вглубь и ширь должна стать боевой и неотложной задачей машиностроения Грузии.

На основе решений декабрьского Пленума ЦК ВКП(б) секция норм выработки, расценок и оплаты труда, отмечая устарелость действующих норм, перекрытых стахановцами, выявивших новые производственные резервы и, что по машиностроительным заводам НКМП Гр. в основном отсутствовали разработанные технологические процессы, а следовательно отсутствовали обоснованные технические нормы, что существующие нормы в значительной части базировались не на технических расчетах, а на опытно-статистических.

ოცნსა, ფონ. 304, აღწ. 7, საქ. 12, ფურ. 30—32. პირო.

№ 96

1936 წელი. — საქართველოს მანქანათმშენებელთა დარგობრივი
კონფერენციის დადგენილებიდან მუშათა ტექნიკური
კვალიფიკაციის ზრდის შესახებ

Наблюдающийся в течение последних лет рост чистого машиностроения, а равно и увеличение удельного веса трудоемкой продукции по всем металлообрабатывающим заводам НКМП Грузии соответственно потребовали повышения квалификации рабочих заводов.

Систематически проводимая борьба за овладение техникой, завершившаяся в прошлом, 1935 году проведением по заводам гостехэкзаменов, в значительной степени повысила квалификационный уровень рабочих, будучи той базой, давшей по заводам машиностроения первых стахановцев-рабочих, своим примером по овладению стахановскими методами работы, увлекших десятки и сотни рабочих на заводах.

Проведенные гостехэкзамены в некотором счете обеспечили выдвижение таких первых рабочих-стахановцев, как токарь Акопов (завод им. «26 Коммунаров»), токарь-слесарь Квелашвили (завод им. Орджоникидзе).

Производственная программа работы заводов в текущем году в еще большей степени отражает сдвиги в области увеличения машиностроительной и трудоемкой продукции, что ставит безусловной задачей соответственный рост квалификации рабочих.

Это положение подтверждается следующими данными:

	Высок. квалиф.		Потр. с учет. естеств. убыли	Среди. квалиф.		Потр. с учет. естеств. убыли	Полуквалиф.		Потреб. с учетом естеств. убыли
	Число раб. к концу года			Число раб. к концу года			Число раб. к концу года		
	1935 (отч.)	1936 (пл.)		1935 г. (отч.)	1936 (пл.)		1935 г. (отч.)	1936 г. (пл.)	
1. З-д им. „26 коммунаров“	39	40	7	165	194	45	177	208	56
2. З-д им. Орджоникидзе	30	26	—	105	106	6	67	69	5
3. З-д им. Калинина	18	18	1	70	71	—	59	59	2
4. Металлических конструкций	15	16	2	50	53	5	62	64	4
5. Меднопрокатный з-д	11	11	1	17	19	2	22	31	14
6. Центролит	13	34	23	67	122	58	59	169	115
7. Батумский завод чайного оборудования	23	33	15	36	115	82	51	82	4
8. Цинковальный завод	2	2	—	8	8	1	55	75	23

Приведенные данные особенно характерны, если их рассматривать с точки зрения общей численности рабочих проектируемых планами 1936 года, коль скоро определившаяся к концу года отчетная база по численности рабочих существенно от плановых наметок по большинству заводов не расходится.

В связи с этим обстоятельством, во весь рост определяется задача повышения квалификации рабочих, мыслимой через организации на заводах специальных курсов техучебы в концентрическом разрезе, с охватом ими всей численности рабочих.

С другой стороны, соответствующей системой обучения должны быть охвачены административно-технический и счетный персонал заводов, ибо значительно изменяющаяся структура заводов требует повышения знаний от каждого работника.

№ 97

1936 წელი. — აჭარის ასსრ მრეწველობის 1936 წ. სამრეწველო-ფინანსური გეგმიდან მანქანათსაშენებელი ქარხნის პროდუქციის თვითღირებულების შესახებ

Наименование товаров	Ед. изм.	сорт, класс	количество товарной продукции на 1936 г.	Товарная продукция 1936 г. в расценке			
				по коммерческой себестоимости 1936 г.		По отпускным ценам без налога с оборота	
				Един.	Всего	Един.	Всего
Роллера „Беве-Дорлинг“	шт.	—	74	15 373	1 137 602	17 820	1 318 680
Роллера „Маршал“ с ред[укто-рами]	„	—	15	10 930	163 950	13 365	200 475
Часрезка „Бартлетт“	„	—	5	8163	40 815	10 890	54 450
„Маршал“	„	—	21	4494	94 353	4950	103 950
Сортировка „Маджик“	„	—	5	9718	48 590	6633	33 150
Купажные барабаны	„	—	5	13 449	67 245	11 085	55 440
Часушильные печи	„	—	5	69 181	345 905	74 250	371 250
Редуктор к роллеру	„	—	19	3183	60 477	3465	65 835
Запасные части	т. руб.	—	—	—	63 395	—	76 527
Прочие разные заказы	„	—	—	—	524 202	—	613 836
Итого	—	—	—	—	2 546 534	—	2 929 593

აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. პ-170, აღწ. 1, საქ. 541, ფურ. 127. დედანი.

№ 98

1937 წლის არაუგვიანეს მაისის 28. — საქართველოში ჩაის მრეწველობის განვითარების მესამე ხუთწლიანი გეგმიდან ბათუმის ჩაის მანქანათსაშენებელი ქარხნის სიმძლავრის შესახებ

В 1937 году введении треста «Чай-Грузия» передан Батумский завод чайного оборудования. План предусматривает окончание строительства указанного завода. Батумский завод при освоении полной проектной мощности обеспечит оборудованием чайную промышленность Грузии, Азербайджана и Азово-Черноморского края РСФСР. Валовая продукция Батумского завода в неизменных ценах 1926/27 г., в 1942 г. составит 12 млн. руб. против 2,8 млн. руб. в 1937 г.

ორცხა, ფონ. 1619, აღწ. 3, საქ. 835, ფურ. 6. პირი.

№ 99

1937 წელი. — საქართველოს სსრ ადგილობრივი მრეწველობის სახალხო
 კომისარიატის მანქანათმშენებელი სამმართველოს უფროსის
 მოხსენებითი ბარათიდან მეორე ხუთწლიდში საქართველოს
 მანქანათმშენებლობის განვითარებაზე

Машиностроительная промышленность во II пятилетке получила значительное развитие, закрепив за собой производство дефицитного и специфического машинного оборудования, до этого импортировавшегося из-за границы и не изготовляемого в Союзе. К категории этих машин относятся производство шелкового, текстильного, винодельческого, чайного и других видов оборудования, имеющих как местное, так и союзное значение. За период II пятилетки (по годам) машиностроительными заводами Грузии была выпущена продукция в следующих размерах:

1932 г.	1933 г.	1934 г.	1935 г.	1936 г.	1937 г.	% 1937 г.
факт.	факт.	факт.	факт.	факт.	план	к 1932 г.
9725	11843,0	14064,0	14808,0	19007,0	19920,0	307,6

Как видно из таблицы, объем валовой продукции по плану 1937 года, т. е. по последнему году II пятилетки дает рост против 1932 г. на 207,6%.

Одновременно с ростом продукции машиностроения, имеет значительный рост как в части производительности труда, так и зарплаты рабочих.

Производительность труда и средне-годовая зарплата на 1 рабочего в целом по машиностроению в 1937 г. в сравнении с 1932 г. выросла соответственно на 172,5 и 90%.

ორცხა, ფონ. 2512, აღწ. 1, საქ. 55, ფურ. 60—69. ღელანი.

№ 100

1937 წელი. — საქართველოს სსრ ადგილობრივი მრეწველობის სახალხო
 კომისარიატის მოხსენებიდან 1937 წელს მანქანათმშენებლობის
 გეგმის შესრულების შესახებ

Имея выполнение плана по всей промышленности за 1937 г. 99,8%, далеко не все управления дали выполнение плана в таком размере и, наоборот, некоторые управления добились значительного перевыполнения плана:

Ведущее машиностроительное управление также перевыполнило план на 102,9%, выпустив сверх плана продукции на 807,9 т. руб. (Следовало выпустить по годовому плану 27.660,6 т. руб., фактически выпущено 28.468,5 т. руб.)...

При выполнении общего плана по машиностроительным заводам

Выполнение плана 1937 г. в разрезе управления

Наименование управлений	План 1937 г.	Фактическое выполнено за 1937 г.	% выполнения	Результат выполнения + недовыполн.
1. Машиностроение	27660,6	28468,4	102,9	+ 807,8
2. Горнорудное	13001,2	10890,9	83,7	- 2110,3
3. Стройматериалов	4027,1	3031,3	75,3	- 995,8
4. Химкомбинат	1122,3	1459,7	128,1	+ 317,4
5. Культполиграф.	9386,9	11273,9	120,1	+1887,0
6. Саккархмшени (Кутанский кирпичный завод)	58,5	55,6	60,9	- 20,9

на 102,9%... есть отдельные заводы, которые не сумели выполнить планы, так, например, завод им. Калинина план 1937 г. выполнил на 85,0% и Батумский цинковальный завод — на 42,4%.

Наряду с этими отстающими предприятиями ряд предприятий показали образцы хорошей работы и добились значительного перевыполнения планов. Такими являются по машиностроению: завод им. 26-ти коммунаров — 104,5%, завод им. Орджоникидзе — 104,3%, завод им. Камо — 138,1%, Грузремонтвестрест — 130,9% и завод металлических конструкций — 101,0%...

По двум машиностроительным заводам невыполнение планов в значительной мере было обусловлено недоснабжением металлом. Так, например, Батумский цинковальный завод за неимением железа простоял с 16/I по 10/V — 1937 г., простой в человеко-днях составил 2.921 человеко-дней...

По машиностроительному заводу им. Калинина невыполнение плана явилось результатом, с одной стороны, недоснабжения завода материалами, а, с другой стороны, вызвалось дефектами в организации труда...

Производительность труда, средне-суточное число рабочих и средне-месячная зарплата на одного рабочего.

Управление машиностроения
средне-суточное число рабочих

План на 1937 г.	Фактический за 1937 г.	% выполнения плана	Фактически за 1936 г.	1937 г. в % к 1936 г.
1842	1671	90,7	1673	99,9
Средняя выработка на 1-го рабочего в рублях за год				
15017	17037	113,5	13977	121,9
Средне-годовая зарплата одного рабочего				
3229	3708	114,8	3215	115,3

Особо следует отметить большой рост производительности труда по машиностроительным заводам, где 1937 г. растет против 1936 г. на 21,9%... Среди управлений, отдельные предприятия дают хорошие показатели в деле роста производительности труда по сравнению с 1936 г.: меднопрокатный завод на 22,39, завод 26-ти коммунаров — на 18,1%, завод им. Орджоникидзе — на 41,9%, завод металлических конструкций — на 33, 8%...

Машиностроительные заводы не выполнили указаний (о снижении себестоимости) и туго перестроились, так, например: меднопрокатный завод имеет фактически увеличение за год на +10,8%, против запроецированного увеличения +3,9%, по заводу им. Калинина имеются увеличения на +2,3%, Батумский цинковый завод должен был снизить по плану на 15,4%, а фактически имеется повышение на +10,8%...

Наряду с отстающими предприятиями имеются и такие предприятия, которые с честью выполнили плановые задания по снижению себестоимости, такими являются: завод им. 26 комиссаров дает снижение на 8,8%, против плана — 7,5%, по заводу им. Орджоникидзе планировалось снижение — 15,0%, фактически дал — 20,9%...

Нарком местной промышленности Грузинской ССР [Г. Ф.] Стуруза
 начальник УСО НКМП Грузинской ССР (подпись)

თბილისი, ფაბ. 304, ალწ. 16, სპქ. 4, ფურ. 32—42, დედანი.

მიწის ნაციონალიზაციისა და მიწათმოქმედების ისტორიისათვის საქართველოში 1921—1929 წლებში (დოკუმენტები)

თებერვლის ბურჟუაზიულ-დემოკრატიულ რევოლუციას პოლიტიკურად დაჩაგრულ და ეკონომიურად გაღატაკებულ მდგომარეობაში მყოფ საქართველოს მშრომელი ხალხის ცხოვრება ოდნავადაც არ შეუცვლია უკეთესობისაკენ. მშრომელ ხალხს ისევ დაჩაგრული, დაბეჩავებული და უმიწაწყლო დარჩა, როგორც იყო იგი ცარიზმის დროს, ხოლო გლეხები ძველებურად კალღებული იყვნენ ღალა ეძლიათ მემამულეებისათვის.

ღრობითი მთავრობის მიერ 1917 წლის 6 მარტს შექმნილმა ამიერკავკასიის კონტრრევოლუციურმა საგანგებო კომიტეტმა („ოზაკომი“) ამავე წლის 18 მარტს მოწოდებით მიმართა ამიერკავკასიის მოსახლეობას. ამ მოწოდებაში ნათქვამი იყო, რომ აგრარული, ეროვნული და მუშათა საკითხები მენშევიკური დამფუძნებელი კრების მოწვევამდე არ გადაიჭრებოდა. იგივე მოწოდებით გლეხებს სასტიკად ეკრძალებოდათ მემამულეთა მიწების ძალით ხელში ჩაგდება. მენშევიკები და ესერები ყოველი სახის პროპაგანდას ეწეოდნენ გლეხების მიერ მემამულეების მიწების რევოლუციურად ხელში ჩაგდების წინააღმდეგ¹.

მაგრამ საქართველოს ბოლშევიკები, ასრულებდნენ რა დიდი ლენინის მითითებებს, გადაჭრით მოუწოდებდნენ გლეხობას — არავითარ შემთხვევაში არ დაეცადათ დამფუძნებელი კრებისათვის, შეუწეებლად ებრძოლათ მემამულეების წინააღმდეგ, დარაზმულიყვნენ გლეხთა რევოლუციურ კომიტეტებში, ხელში ჩაეგდათ მთელი მიწები და დაემუშავებინათ ისინი თავიანთ სასარგებლოდ.

1917 წლის გაზაფხულიდანვე საქართველოს სოფლებში გაჩაღდა აგრარული მოძრაობა. გლეხები არა მარტო უარს უცხადებდნენ მემამულეებს და მენშევიკებს ბეგარა-გადასახადებზე, არამედ აწყობდნენ შეიარაღებულ გამოსვლებს, ზოცავდნენ თავადებს, ანადგურებდნენ მათ სახლ-კარს და აგრეთვე მენშევიკურ ხელისუფლების ადგილობრივ ორგანოებს.

ერთის მხრივ, მემამულეთა ინტერესების დაცვის, ხოლო, მეორეს მხრივ, საქართველოს სოფლებში მზარდი აგრარული მოძრაობის ჩაქრობის მიზნით მენშევიკებმა და ესერებმა 1917 წლის ივნისში ჯერ მოიწვიეს ამიერკავკასიის გლეხთა სამხარეო, ხოლო შემდეგ ამიერკავკასიის მენშევიკური ორგანიზაციე-

¹ გაზ. „საქართველო“, № 74, 1917 წ.

ბის საოლქო ყრილობა. ორივე ამ ყრილობაზე მენშევიკებმა კვლავ გაილაშქრეს მთელი მიწების ნაციონალიზაციისა და მშრომელი გლეხებისათვის ამ მიწების უსასყიდლოდ გადაცემის წინააღმდეგ. ხსენებულ ყრილობებზე გამოიტანეს ისეთი დადგენილებები, რომლებიც მტკიცედ იცავდნენ მემამულეთა ინტერესებს და ძალაში ტოვებდნენ სოფლად ფეოდალურ-ბატონყმურ წამოშლას.

ამიერკავკასიის მენშევიკური ორგანიზაციების საოლქო ყრილობამ აგრარულ საკითხთან დაკავშირებით მიღებულ რეზოლუციაში ერთ-ერთ პუნქტად ჩაწერა: „ყრილობა გადაჭრით წინააღმდეგია მიწების თვითნებურად დატაცებისა დამფუძნებელი კრების მოწვევამდე, რომელიც შემომავლებს მიწის კონფისკაციის საფუძვლებს“¹.

საგანგებო კომიტეტი მენშევიკ ა. ჩხენკელისა და კადეტ ბ. ა. ხარლამოვის ხელმოწერით ამიერკავკასიის ყველა ქაგუბერნიო და სამაზრო კომისრებს უგზავნიდა განკარგულებებს იმის შესახებ, რათა გლეხებს წინანდებურად ეხადათ საადგილმამულო და სხვა გადასახადები, არ დაეშვათ გლეხების მიერ მემამულეების მიწების დატაცება, ტყეების თვითნებურად გაჩეხვა. ერთ-ერთ წერილში, რომელიც 1917 წლის 4 ივნისს გაგზავნილ იქნა გორის მაზრის მენშევიკური კომისრის სახელზე, ჩვენ ვკითხულობთ: „1. არავითარ შემთხვევაში არ დაუშვათ მიწის რაიმე რეფორმა, 2. კერძომფლობელურ მემამულეთა მიწების დატაცებას, რომელსაც ადგილი ჰქონდა დღემდე, უნდა მოეღოს ბოლო, დასაჯეთ დამნაშავეები, დატაცების შემთხვევები აღარ დაუშვათ, 3. დატოვეთ უცვლელად მემამულეთა უფლებები მათ განკარგულებაში მყოფ მიწებზე და საძოვრებზე“².

ამიერკავკასიის საგანგებო კომიტეტის წერილებმა და მის მიერ მიღებულმა ადმინისტრაციული სახის სხვა ღონისძიებებმა ვერ შეაჩერეს მიწის საკითხის რევოლუციურად გადაჭრისა და თავისუფლებისათვის გამართულად მებრძოლი საქართველოს მშრომელი გლეხობის მღელვარება.

ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ საქართველოში ძალაუფლება ხელში ჩაიგდეს ქართველი ხალხის უბოროტესმა მტრებმა და საერთაშორისო კონტრ-რევოლუციის აგენტებმა — მენშევიკებმა, რომლებმაც, წინააღმდეგ მშრომელი ხალხის სურვილებისა, საქართველო მოწყვიტეს საბჭოთა რუსეთს და იგი ჯერ თურქთა და გერმანელთა, ხოლო შემდეგ ინგლის-ამერიკისა და სხვა იმპერიალისტურ სახელმწიფოების ოკუპანტთა სათარეშოდ გადააქციეს.

კონტრრევოლუციურ მენშევიკურმა მთავრობამ არა მარტო არ გადაწყვიტა მიწის საკითხი მშრომელი გლეხობის სასარგებლოდ, არამედ არნახულ მონობასა და გაჭირვებაში ჩააყენა საქართველოს მშრომელი ხალხი. მენშევიკების მოღალატურ პოლიტიკას შედეგად მოჰყვა მთელი სახალხო შეურნეობის დაცემა.

საქართველოს მშრომელ გლეხობაზე დიდი გამარეგოლუციონერებელი გავლენა იქონია რუსეთში ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის ძლევა-

¹ ვაზ. „Борьба“, № 40, 1917 წ.

² ორცხა, ფონ. 2417, საქ. 637, ფურ. 2.

მოსილად დაგვირგვინებამ, რომელმაც ისტორიაში პირველად გადაჭრა მიწის საკითხი მშრომელი გლეხობის სასარგებლოდ. რევოლუციის შედეგად საქართველოს სოფლებს დაუბრუნდნენ ჯარისკაცის ფარაჯაში გადაცემული გლეხები, რომლებიც რევოლუციურად იყვნენ განწყობილნი.

1917 წლის ბოლოს გლეხთა რევოლუციურმა გამოსვლებმა საქართველოში კიდევ უფრო მძლავრი ხასიათი მიიღო.

გლეხთა მღელვარების თავიდან ასაცილებლად და შემამულეთა ინტერესების დასაცავად ამიერკავკასიის კომისარიატმა 1917 წლის 16 დეკემბერს ფორმალურად გამოსცა დეკრეტი მიწის შესახებ¹, მაგრამ ეს დეკრეტი მეტად თვალთმაქცური იყო და მას მიწაზე მანამდე არსებული ურთიერთობა გლეხების სასარგებლოდ ოდნეადაც არ შეუცვლია. ამ დეკრეტს, რომელსაც ბოლშევიკებმა თავის დროზე ახადეს ფარდა, არავითარი ნაყოფი არ გამოუღია მშრომელი გლეხობისათვის. გლეხობა ისევ მემამულეების კლანებში რჩებოდა. რომ ეს ნამდვილად ასე იყო, ამას საქართველოს კონტრრევოლუციური მენშევიკური პარტიის ლიდერი ნ. ჟორდანიაც არ უარყოფდა. იგი 1918 წლის 15 თებერვალს ამიერკავკასიის კომისარიატის სხდომაზე იძულებული იყო ასე განეცხადებინა: „დღემდის ვერ მოხერხდა აგარაული საკითხის გადაჭრა. მართალია, უკვე გამოცა დეკრეტი მიწის შესახებ, მაგრამ იგი... მხოლოდ ქალაღზე დარჩა და ცხოვრებაში არ გატარებულა.“

ამიერკავკასიის კომისარიატის მიერ 1917 წლის 16 დეკემბერს მიწის შესახებ გამოცემული დეკრეტის შეფასებისას სტ. შალუმიანი თავის სტატიაში „მიწის საკითხი და გლეხთა რევოლუცია კავკასიაში“ წერდა: „ამიერკავკასიის კომისარიატი, რომელმაც ომი გამოუცხადა სახალხო კომისართა საბჭოს, იძულებული იყო გამოეცა აგრეთვე დეკრეტი „მიწის“ შესახებ. მაგრამ ამ კანონის მიხედვით მემამულური მიწათმფლობელობა ამა თუ იმ საბაბით მაინც რჩება, ხოლო დანარჩენი მიწები გადადის არა გლეხთა კომიტეტების, არამედ ზემოდან დანიშნულ რომელიღაც მიწის კომიტეტების განკარგულებაში. გამოდის, რომ მიწის ანუ საგლეხო საკითხის გადაჭრა ხდება არა თვით გლეხების მიერ, როგორც უნდა ყოფილიყო, არამედ რომელიღაც სხვა ორგანიზაციების მიერ. მსგავსად იმისა, როგორც ამას აღვილი ჰქონდა ბატონყმობის გაუქმებისას. როცა გლეხობის ბედს სწყევტდნენ არა გლეხთა, არამედ სათავადაზნაურო კომიტეტები ანუ, სხვანაირად რომ ვთქვათ, თვით ბატონები და მონათმფლობელები“².

1918 წლის 7 მარტს ამიერკავკასიის სეიმმა მიიღო კანონი მემამულეთა სარგებლობაში დასატოვებელი მიწის რაოდენობის შესახებ, რომელიც არსებითად წარმოადგენდა ამიერკავკასიის კომისარიატის მიერ 1917 წლის 16 დეკემბერს მიწის შესახებ გამოცემული დეკრეტის ერთგვარ დამატებასა და განმარტებას.

სეიმის 7 მარტის კანონის ძალით მემამულეთა ხელში დასატოვებელი მიწა

¹ ორცხა, ფონ. 18, საქ. 137, ფურ. 34.

² ვახ. „ჩვენი ბრძოლა“, № 3, 1918 წ.

განისაზღვრებოდა: 7 დესეტინით ძვირფასი კულტურების რაიონებში, 15 დესეტინით მარცვლელის მეურნეობის რაიონებში და 40 დესეტინით მესაქონლეობის რაიონებში.

ამავე კანონის მიხედვით საადგილმამულო კომიტეტებს ადგილობრივი პირობების შესაბამისად შეეძლოთ გაედიდებინათ მიწისმფლობელისათვის მიწის რაოდენობა: პირველი კატეგორიის რაიონში 10 დესეტინამდე, მეორე კატეგორიის რაიონში 20 დესეტინამდე, მესამე კატეგორიის რაიონებში 50 დესეტინამდე. ამიერკავკასიის სეიმის მიერ გამოცემული 7 მარტის სსენებული კანონი ძალაში ტოვებდა კერძო საკუთრებას მიწაზე და იგი არავითარ სარგებლობას არ აძლევდა მშრომელ გლეხობას.

სეიმის 7 მარტის კანონის შესახებ 1918 წლის 17 მარტის ბოლშევიკური გაზეთი „ბრძოლა“ წერდა: „კანონი ზრუნავს არა იმაზე, თუ როგორ და რანაირად უნდა იქნეს დაკმაყოფილებული მიწით უმიწაწყო და მცირემიწიანი გლეხობა, არამედ ის ზრუნავს იმაზე, თუ რამდენი მიწა უნდა დაუტოვოთ მემამულეებს, რომ იმათ წინანდებურად, ბატონურად შესძლონ ცხოვრება. კანონი ერთი სიტყვით არ იხსენიებს იმას, თუ რამდენი მიწა უნდა იქნეს გლეხებისათვის მინიმალური, ან მაქსიმალური ნორმა, რომ იმათ შესძლონ ადამიანურად ცხოვრება“¹.

1919 წლის 28 იანვარს საქართველოს მენშევიკურმა დამფუძნებელმა კრებამ მიიღო „კანონი მიწის სახელმწიფო ფონდიდან მცხოვრებლებისათვის მიწების კერძო საკუთრებად გადაცემის შესახებ“, რომლითაც შენარჩუნებულ იქნა მიწის გაყიდვის პრინციპი და იგი, მსგავსად ამიერკავკასიის კომისარიატისა და სეიმის კანონებისა მიწის შესახებ, მშრომელი გლეხების სასარგებლოდ არაფერს არ სწევდოდა, გარდა იმისა, რომ იგი მხოლოდ დადასტურება იყო ამიერკავკასიის კონტრრევოლუციონერთა აგრარული კანონებისა.

მენშევიკების მიერ დაწესებული საფონდო მიწების ფასი აღმოსავლეთ საქართველოში პირველი კატეგორიის ერთ დესეტინა სახნავ მიწაზე უდრიდა 1200 მანეთს, მეორე კატეგორიისა — 1000 მანეთს, მესამესი — 600 მანეთს. დასავლეთ საქართველოში პირველი კატეგორიის ერთი დესეტინა სახნავი მიწა ღირდა 1500 მანეთი, მეორე კატეგორიისა — 1000 მანეთი, მესამე კატეგორიისა — 600 მანეთი². დაწესებულა საფონდო მიწების ფასი მიუწვდომელი იყო ღარიბ და საშუალო გლეხთა მეურნეობისათვის. საფონდო მიწებზე ფასების დაწესების მენშევიკური სისტემა მიზნად ისახავდა არა უმიწაწყო გლეხების, არამედ მსხვილი მემამულეებისა და კულაკების ინტერესების დაცვას, რადგან მხოლოდ ამ უკანასკნელთ გააჩნდათ საშუალება საფონდო მიწების შესყიდვისა.

საქართველოს მშრომელმა ხალხმა, ბოლშევიკების ხელმძღვანელობით, თავისუფლებისათვის მრავალი წლების მანძილზე წარმოებული გმირული ბრძოლის დროშა მენშევიკების ბატონობის დროს კიდევ უფრო მაღლა ასწია. მშრომელი ხალხი მთელი თავგანწირვით იბრძოდა და სისხლს ღვრიდა მენშევი-

¹ გაზ. „ჩვენი ბრძოლა“, № 3, 1918 წ.

² ორცა, ფონ. 288, საქ. 1018, ფურ. 196—198.

კების ანტიხალხური დიქტატურისა და მათი ბატონობის მძიმე უღლის თავიდან მოცილებისა და საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებისათვის. ხალხის ეს გმირული ბრძოლა, კომუნისტური პარტიის მეთაურობით, მშობლიური წითელი არმიის ხელშეწყობით და დიდი რუსი ხალხის უანგარო დახმარებით, 1921 წლის 25 თებერვალს სრული გამარჯვებით დაგვირგვინდა — დამხობილ იქნა მენშევიკების დიქტატურა და დამყარდა საბჭოთა ხელისუფლება.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებით, რაც დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გაღრმავების, გაფართოებისა და კომუნისტური პარტიის ბრძნული პოლიტიკის შედეგი იყო, ქართველი ხალხის ისტორიაში ახალი, მშრომელთა ბედნიერების, მათი ეკონომიური და პოლიტიკური მდგომარეობის გაფუძნებისა და აყვავების ერა დაიწყო.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველ დღიდანვე საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიისა და მისი ბელადის ვ. ი. ლენინის უურაღდების ცენტრში დაყენებულ იქნა საკითხი იმის შესახებ, რათა აზღუბურად სოციალისტურ საწყისებზე მოწყობილიყო საქართველოში სახალხო ზეურნეობის ყოველი დარგი.

ქართველი ხალხის წინაშე დასმული ამოცანები სოციალისტური მშენებლობის საქმეში, ამ ამოცანების ზეგები და მეთოდები საქართველოს კონკრეტულ პირობების გათვალისწინებით გენიალურად იყო მოხაზული ლენინის მიერ 1921 წლის 2 მარტს ქართველი კომუნისტებისადმი გამოგზავნილ წერილში¹.

X

საქართველოში სახალხო მეურნეობის სოციალისტურ ყაიდაზე მოწყობის დიად საქმეში ქართველი ხალხის მიერ განხორციელებულ ღონისძიებებს შორის ერთ-ერთი ფრიად მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია მიწის ნაციონალიზაციისა და მიწათმოწყობის საკითხის სწორად და მოფიქრებულად გატარების საქმეს. ამ ნიზნით საქართველოს მთავრობისა და კომუნისტური პარტიის მიერ განხორციელებულ იქნა მთელი რიგი ღონისძიებებისა.

1921 წლის 6 აპრილს საქართველოს რევოლუციურმა კომიტეტმა გამოსცა დეკრეტი მიწის შესახებ², რომელიც საფუძვლად დაედო მიწის ნაციონალიზაციისა და სოციალისტურ საწყისებზე მიწათმოწყობის საქმეს საქართველოში.

რევოლუციური კომიტეტის მიერ მიწის შესახებ ხსენებულ დეკრეტს საფუძვლად დაედო ერთი პრინციპი — შრომა. ვინც მუშაობდა მიწაზე, ვინც ოფლსა ღვრიდა მის დასამუშავებლად და გასაპოხიერებლად, მასვე შეეძლო მიეღო იგი თავის სრულ განკარგულებაში. გაუქმდა მიწის კერძო საკუთრება. მიწა მთელი მშრომელი ხალხის საერთო კუთვნილებად იქნა გამოცხადებული.

¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 32, მეოთხე გამოცემა, გვ. 189—190.

² იხ. დოკუმენტი № 1.

9. საისტორიო მოამბე ტ. XIX — XX.

მიწები, რომლებიც ხაზინას, მემამულეებს, ეკლესიებს და მონასტრებს ეკუთვნოდა, ყველა ნაგებობით, მოწყობილობით, სამეურნეო ინვენტარით უსასყიდლოდ გადავიდა მშრომელთა სარგებლობაში, მიწის ყიდვა-გაყიდვა, ან მისი იჯარით გადაცემა სასტიკად იქნა აკრძალული. სამუდამოდ მოისპო ყოველგვარი გადასახადი მიწაზე.

საქართველოს კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა მთავრობის მიერ მიწის საკითხის მშრომელი გლეხობის სასარგებლოდ გადაჭრა იყო უდიდესი მოვლენა ქართველი გლეხობის ცხოვრებაში და მეტად მნიშვნელოვანი ღონისძიება საბჭოთა მშენებლობაში მშრომელი გლეხობის აქტიურად ჩაბმისა და საერთოდ სოფლის მეურნეობის სოციალისტურ საწყისებზე მოწყობის საქმეში.

თემის სისრულით გაშუქებისათვის ზოგიერთი დოკუმენტი, რომელიც არ შემოინახა აღნიშნული არქივების ფონდებში, ამოღებულ იქნა პერიოდული გამოცემა „მოამბიდან“. რამდენიმე დოკუმენტი ამოგებულია საქართველოს იმდროინდელი ცენტრალური გაზეთებიდან.

პუბლიკაციაში შესული მასალა განლაგებულია ქრონოლოგიურად და იბეჭდება იმ ენაზე, რომელზედაც იყო შედგენილი.

ზოგიერთი საბუთის ტექსტში შეგნებულად გამოტოვებული ადგილები აღნიშნულია მრავალწერტილით, ხოლო საბუთის ტექსტის არასრული გამოთქმები შევსებულია პუბლიკაციის ავტორის მიერ, რომლებიც კვადრატულ ფრჩხილებშია მოთავსებული.

ყველა საარქივო დოკუმენტს ტექსტის ბოლოს დართული აქვს ლეგენდა, რომელიც შეიცავს არქივის, ფონდის, საქმის ნომრის, გვერდების მითითებას და დოკუმენტის სახეობას.

№ 1

1921 წლის აპრილის 6. — საქართველოს სსრ რევოლუციური კომიტეტის დეკრეტი მიწის ნაციონალიზაციის შესახებ, № 17

საქართველოს საბჭოთა მთავრობა მთელი ხალხის წინაშე აცხადებს, რომ მიწის საკითხის გადაჭრა უნდა მოხდეს მხოლოდ მშრომელთა სასარგებლოდ შემდეგ საფუძველზე:

1. ყველა მიწები მთელი მშრომელი ხალხის საერთო კუთვნილებას შეადგენს. მიწის ყიდვა-გაყიდვა, მისი იჯარით ან რაიმე სხვა სახით ვისმეზე გადაცემა ისპობა.

2. ის მიწები და მსხვილი მამულები, რომლებიც ყოველი მთავრობის დროს ჩამოურთმეველი შერჩათ კერძო მემამულეებს, ეკლესიებს, მონასტრებს და სხვა მსხვილ მფლობელთ, შენობებით, ყოველივე ინვენტარით, სამეურნეო იარაღებით ერთმევათ დღევანდელ მფლობელთ სრულიად უსასყიდლოდ და წინათ ჩამორთმეულ მიწებთან ერთად ჩაირიცხებიან მიწის სახელმწიფო ფონდში და გადადიან მშრომელთა სასარგებლოდ.

შენიშვნა: ეს მუხლი არ ეხება წვრილ და საშუალო მფლობელთ, ამ კატეგორიის მფლობელები პირიქით მიიღებენ დასამუშავებლად მიწის საკმაო რაოდენობას თავისი ოჯახის მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად.

3. სამოსახლო ადგილები (ეზოები) პატარა ზომისა სოფლად და ქალაქად პატარა ბაღებით და ბოსტნეებით დღევანდელ მფლობელთა სარგებლობაში დარჩება, ხოლო მიწის ამ ნაკვეთების სიდიდე განსაზღვრული იქნება ცალკე დამატებითი კანონით, თანახმად ამ დეკრეტის მეექვსე მუხლისა.

4. ყველა, როგორც წინათ, ისე ამ დეკრეტის ძალით ჩამორთმეული მიწები მთელი შენობებით, ყოველგვარი მოწყობილობით, სამეურნეო ინვენტარით გადაირიცხება მიწის სახელმწიფო ფონდში და გადადის ადგილობრივ (სათემო, სამაზრო ან საგუბერნიო) გლეხთა დეპუტატების საბჭოების პირდაპირ განკარგულებაში; სანამ კი ასეთები არ შემდგარან, ეს მიწები გადავა სათანადო რევოლუციურ კომიტეტების განკარგულებაში. ყველა ეს ორგანოები მიწის საკითხის მოწესრიგების საქმეში სახელმძღვანელო დირექტივებს ღებულობენ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატისაგან.

5. ჩამორთმეული ან ჩამოსართმევი მამულის რაიმე დაზიანება ან გაფუჭება, რომელიც ამიერიდან შეადგენს სახალხო კუთვნილებას, გამოცხადებულია სასტიკ დანაშაულად, რაც დასჯილი უნდა იქნეს რევოლუციური კანონით.

გლეხთა დეპუტატების სათემო და სამაზრო საბჭოები, ან რევოლუციური კომიტეტები ღებულობენ ყოველივე საჭირო ზომებს მიწების ჩამორთმევის დროს სასტიკი წესრიგის დასაცავად.

6. ყველა სოფლის საზოგადოებაში ან თემში დაუყოვნებლივ უნდა შედგეს უმიწაწყლო, წვრილი და საშუალო მიწის მშრომელთაგან, ე. ი. ღარიბი გლეხ-კაცობისაგან, მიწის კომიტეტები, რომლებიც მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის და სამაზრო კომიტეტის წარმომადგენლებთან ერთად ახდენენ მიწის ჩამორთმევას (კონფისკაციას) და ადგილობრივი პირობების მიხედვით განსაზღვრავენ, როგორც მიწის იმ ნორმას, რომელიც უნდა ჩამორთმეულ იქნეს, აგრეთვე მიწის ნორმას, ანუ რაოდენობას, რომელიც უნდა გადაეცეს გლეხკაცობას ცალკე ოჯახების სასარგებლოდ მიწის არსებული ფონდიდან, გარდა იმ მამულებისა, რომელთა მოვლა-პატრონობა და დამუშავება, თანახმად ამ დეკრეტისა, დაკისრებული აქვს თვით სახელმწიფოს ან თემს (მუხ. 7).

7. მსხვილი მამულები, სადაც გაშენებულია სასოფლო-სამეურნეო მნიშვნელობის და მაღალი კულტურის პლანტაციები, საწერგეები, ბაღები, ორანჟერეები და სხვ. არ იქნებიან დანაწილებულნი, არამედ გადაიქცევიან კულტურულ-საჩვენებელ სახალხო მამულებად და გადაეცემათ თავისი სიდიდისა და მნიშვნელობის მიხედვით სახელმწიფოს, ან ადგილობრივი საბჭოების განკარგულებაში.

შენიშვნა: აგრეთვე ჯიშიანი ოთხფეხის, ან ფრინველის მომშენებელი ყოველი კერძო წარმოება უნდა გამოცხადდეს სახალხო ქონებად და უნდა გადაეცეს თავისი სიდიდის და მნიშვნელობის მიხედვით სახელმწიფოს, ან თემს.

8. საბჭოთა მთავრობა, როგორც სასოფლო მეურნეობის წარსამატებლად და განსავითარებლად, ისე მშრომელი მასის საკეთილდღეოდ, განსაკუთრებულ ყურადღებას მიაქცევს სათემო ანუ კოლექტიური მეურნეობის სხვადასხვა ფორმების (კომუნების, არტელების და სხვ.) შემოღებას და ზრდა-განვითარებას, კოლექტიურ მეურნეობაში მიწვეულ უნდა იქნეს სოფლის პროლეტარები და ნახევარპროლეტარები, ანუ ის გლეხები, რომელთაც ან სრულებით არ აქვთ საკუთარი მეურნეობა, ან თუ აქვთ, მეტად უმინშენელო, ე. ი. არ მოეპოვებათ არც სამყოფი მიწა და არც სამყოფი სამეურნეო იარაღი მის დასამუშავებლად. ასეთ კომუნებს თუ არტელებს განსაზღვრულ პირობებში გადაეცემათ თავისუფალი მიწის ნაჭრები. გარდა ამისა სახელმწიფო აღმოუჩენს მათ როგორც აგრარონიულ დახმარებას, ისე ნივთიერ სახსარსაც მიწის დამუშავების საუკეთესოდ მოსაწყობად.

9. მიწის წიაღი: მადნეულობა, ნავთი, ქვანახშირი, შავი ქვა, მარილი და სხვ. აგრეთვე ტყეები, მდინარეები და ტბები, რომელთაც აქვთ სახელმწიფო-ებრივი მნიშვნელობა, გადადიან სახელმწიფოს განსაკუთრებულ სარგებლობაში. ყველა პატარა მდინარეები, ტბები და ტყეები (ბუჩქნარები) გადადიან სათემო სარგებლობაში, რომელთაც განაგებენ ადგილობრივი თვითმმართველი ორგანოები (გლეხთა დეპუტატების საბჭოები).

10. მიწით სარგებლობის უფლება ეძლევა საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის ყველა მოქალაქეს განუჩევილად სქესისა, ვინც კი მოინდომებს მიწის დამუშავებას საკუთარი შრომით თავისი ოჯახის დახმარებით ან ამხანაგობით და მხოლოდ იმ დრომდე, სანამ შეეძლება მიწის დამუშავება.

მიწის მშრომელნი, რომელთაც მოხუცებულობის ან დასნეულების გამო სამუდამოდ მოესპობათ მეშაობის უნარი, კარგავენ უფლებას მიწით სარგებლობისას, ხოლო სამაგიეროდ სახელმწიფოსაგან იღებენ დახმარებას პენსიის სახით.

ამ გზით ჩამორთმეული მიწის ნაჭრები გადადიან სახელმწიფოს საადგილ-მამულო ფონდში. უპირატესობა ამ ნაწილების მიღებისა ეძლევა ახლობელ ნათესაებს იმ პირისა და მისივე ჩვენებით, რომელსაც ჩამოერთვა მიწა.

11. ყველა მიწის მუშაკი უმიწაწყლო თუ მცირე მიწის მქონეელი გლეხი სახალხო საფონდო მიწიდან მიიღებს სამყოფ მიწას, რაც უზრუნველყოფს მის და მისი ოჯახის არსებობას.

12. თუ ვინიცაა რომელიმე ადგილას მიწის სივიწროვეა და არსებული ფონდი სამყოფი არ იქნება ყველა ადგილობრივ მცხოვრებთა დასაკმაყოფილებლად, შესაძლებელია მოხდეს გადასახლება ერთი ადგილიდან მეორე ადგილას. ამ შემთხვევაში გადასახლდნის მოწყობას და აგრეთვე ამით გამოწვეულ ხარჯებს და გადასახლებულებისათვის საჭირო სამეურნეო იარაღების მიწოდებას კისრულობს თვით სახელმწიფო. თვით გადასახლება უნდა მოხდეს ნებაყოფლობით და არავითარ იძულებით მოქმედებას ადგილი არ უნდა ჰქონდეს.

13. ვინც ამ ქონებრივ ვადატრიალების დროს დაზარალებდა, მას აქვს

უფლება მხოლოდ საზოგადოებრივ დახმარებაზე იმ დრომდე, სანამ ის ახალ პირობებს შეეწყობა.

14. ჩამორთმეული მიწების მთელი სამეურნეო ინვენტარი, ანუ სამეურნეო იარაღები, მაშინები, პირუტყვი და სხვა უსასყიდლოდ გადადის თავისი სიდიდის და მნიშვნელობის მიხედვით სახელმწიფოს ან თემის სარგებლობაში.

15. ამ დეკრეტის ძალით ყოველგვარი გადასახადი მიწაზე საქართველოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის ტერიტორიაზე სამუდამოდ ისპობა.

16. ამ დეკრეტის გამოქვეყნების დღიდან გაუქმებული ყველა მიწის კანონები, რომლებიც იქნენ გამოცემული სხვადასხვა მთავრობისაგან 1921 წ. 25 თებერვლამდე, როგორც მაგალითად, 1917 წ. 16 დეკემბრის, 1918 წ. მარტის 7-ს, 1919 წ. 28 იანვრის და 1920 წ. 10 თებერვლის.

17. იმ უმიწაწელო ან მცირე მიწიან გლეხებს, რომლებმაც ყოფილი მთავრობის დროს მიწა შეიძინეს მიწის ფონდიდან ფულზე, ნაყიდი მიწა რჩებათ სარგებლობაში ამ დეკრეტის საფუძველზე, ხოლო გაღებული ფული უნდა დაუბრუნდეს საზინიდან.

18. საბოლოო დაწვრილებითი კანონი¹ მიწის საკითხის მოსაგვარებლად და ცხოვრებაში გასატარებლად იმ დეკრეტის საფუძველზე გამომუშავებული და გამოქვეყნებული იქნება სულ ახლო მომავალში.

საქ. სსრ რევოლუციური კომიტეტის თავმჯდომარე და მიწათმოქმედების სახალხო კომისარი ფ. მახარაძე.

ორცა, ფონ. 281, აღწ. 1, საქ. 18, ფურ. 18. დედანი, სტამბური წესით დაბეჭდილი.

№ 2

1921 წლის აპრილის 18. — საქართველოს სსრ რევოლუციური კომიტეტის ბრძანება სამიწათმოქმედლო ტექნიკის სპეციალისტების რეგისტრაციის შესახებ

1. Согласно постановления Революционного комитета ССР Грузии, всем специалистам по землемерной технике с низшим, средним и высшим образованием, проживающим в гор. Тифлисе и состоящим на государственной, общественной или частной службе, а также не имеющим службы предлагается зарегистрироваться в недельный срок, начиная с 22 сего апреля от 12 до 2 час. дня в межвом. отделе Народного комиссариата земледелия (Тифлис, здание правительственных учреждений, проспект Руставели).

2. Проживающие в Кутаисском, Зугдидском, Сенакском, Озургетском, Ахалцихском, Душетском, Борчалинском, Сигнахском и Телавском уездах и в Абхазии должны регистрироваться в межевых отделениях означенных уездов, а в Шоропанском, Рачинском, Горийском,

¹ იქ ნაგულისხმევია კოდექსი მიწის შესახებ. იგი თავის დროზე გამოქვეყნებული იყო. იხილეთ საქართველოს მეშათა და ელესთა მთავრობის კანონთა და განკარგულებათა კრებული, თბილისი, 1925 წ.

Ахалкалакском и Тианетском уездах — в местных уездных ревкомах.
 Примечание: Время производства регистрации в означенных уездах будет особо определено местными уездными ревкомами по получении настоящего приказа.
 Заместитель предревкома ССР Грузии М. Орахелашвили.

ორცა, ფონ. 281, აღწ. 1, საქ. 11, ფურ. 47. დედანი.

№ 3

1921 წლის აპრილის 23. — საქართველოს სსრ რევოლუციური კომიტეტის დადგენილება სამიწათმშომო დარგის სპეციალისტების მობილუზაციის შესახებ

საქართველოს რევოლუციური კომიტეტის ამა წლის აპრილის 18-ს თარიღითა და 40 №-ით გამოცემული ბრძანების განსავითარებლად, მიწით სარგებლობისა და მის ურთიერთობის საქმის სასწრაფოდ მოწესრიგების მიზნით, საქართველოს სსრ რესპუბლიკის რევოლუციურმა კომიტეტმა დაადგინა:

1. გამოცხადებულ იქნეს სამიწათმშომო დარგის სპეციალისტების მობილუზაცია საქართველოს რესპუბლიკის მთელს ტერიტორიაზე.
2. ის პირები, რომლებიც არ გამოცხადდებიან მობილუზაციაზე, მიეცემათ რევოლუციურ ტრიბუნალის სამართალში და დაისჯებიან რევოლუციურ დროის კანონების მიხედვით.

3. მიწათმოქმედების სახალხო კომისარს ევალება შეიმუშაოს ამა დადგენილების პირველ მუხლში აღნიშნულ სამიწათმშომო დარგის სპეციალისტების განაწილებისა და გამოყენების წესი.

4. წინადადება ეძლევა სახალხო სასურსათო კომისარს მიწათმოქმედების კომისარიატის განკარგულებაში მყოფი სამიწათმშომლო დარგის სპეციალისტები დააკმაყოფილოს სურსათ-სანოვავით პირველ რიგში დაწესებულ ნორმის მიხედვით.

საქართველოს სსრ რევოლუციური კომიტეტის თავმჯდომარე და მიწათმოქმედების სახალხო კომისარი ფ. მახარაძე

ორცა, ფონ. 281, აღწ. 1, საქ. 210, ფურ. 28. დედანი, საწურ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 4

1921 წლის აპრილის 23. — წესები საქართველოს სსრ რევოლუციური კომიტეტის მიერ 1921 წლის 6 აპრილს გამოცემული № 17 დეკრეტის შესაბამისად საქართველოში მიწების ჩამორთმევა-დანაწილების შესახებ

I. საერთო დებულება

1. ყველა მიწა მშრომელთა საერთო კუთვნილებას შეადგენს, რის გამო საქართველოს სს რესპუბლიკაში მოსპობილია მიწის ყიდვა-გაყიდვა, იჯარით გაცემა, დაგირავება ან რაიმე სხვა სახით მიწის განსხვავება.

2. ყველა მიწა საქართველოში შეადგენს ერთ სახელმწიფო ფონდს და გადადის სოფლის მიწის მუშათა დეპუტატების საბჭოების პირდაპირ განკარგულებაში, რომელნიც მოქმედებენ თანახმად მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის ღირებულებებისა.

3. მიწით სარგებლობის უფლება აქვს საქართველოს რესპუბლიკის ყველა მოქალაქეს, ვინც კი დაამუშავეს მას საკუთარი შრომით. მიწით სარგებლობის ფორმა და წესრიგი განისაზღვრება ამ წესებით.

4. მიწით სარგებლობის ფორმა, იქნება ის კომლექური, საზოგადოებითი, საამხანაგო თუ კომუნალური, თავისუფალია.

II. მიწის კომიტეტებზე

5. მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის ღირებულებებს მიწათმოწყობის შესახებ ახორციელებენ ადგილობრივი მიწის კომიტეტები, რისთვისაც ყველა თემში ან, თუ ამას საჭიროება მოითხოვს, ცალკე სოფელში, არჩევენ უმნიშვნელო, მცირე და საშუალო მიწის მქონეთა შორის მიწის კომიტეტებს, არანაკლებ სამი და არა უმეტეს ხუთი პირისაგან.

6. მიწის კომიტეტში შედიან აგრეთვე მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის და მიწის მუშათა დეპუტატების სამაზრო საბჭოს მიერ დანიშნული თითო წარმომადგენელი.

7. თუ თავმჯდომარეობა მიწის კომიტეტში არა აქვს დავალებული მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის წარმომადგენელს, იმ შემთხვევაში თავმჯდომარეს ირჩევენ თვითონ კომიტეტი.

III. ნორმის გამორკვევა

8. მიწის კომიტეტი პირველ ყოვლისა არკვევს მიწის იმ რაოდენობას (ნორმას), რომელიც უნდა ზელუხებლად დაეტოვოს მფლობელს. ამ ნორმიდან იხელმძღვანელებს კომიტეტი თავისუფალი მიწების განაწილების დროს უმნიშვნელოთა, მცირე და საშუალო მიწის მქონეთა შორის.

9. მიწის ნორმა, რომლის გამორკვევის დროსაც მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული, როგორც შრომის უნარი, აგრეთვე ოჯახის წევრთა რიცხვი, არ უნდა იყოს ნაკლები კომლის საარსებო მინიმუმისა.

შენიშვნა: თუ ოჯახის წევრთა რიცხვი აღემატება სამს, მაშინ ყოველ ზედმეტ წევრზე ნორმას უნდა მიემატოს განსაზღვრული რაოდენობა მიწისა.

10. ნორმის გამოანგარიშებისათვის შეიძლება ამა თუ იმ სოფლის სახნავი მიწები დაყოფილ იქნეს კატეგორიებად და თვითეულ კატეგორიაში ნორმა გამოანგარიშება ცალკე.

11. საშოსახლოების, საბაღე-სავენახეების, საბოსტნეების, კარზე ტყეების ნორმა უნდა ცალკე იქნეს გამოანგარიშებული.

შენიშვნა: ეს ნორმა არ ჩაითვლება სახნავ-სათესი მიწების ნორმაში.

12. შემუშავებულ ნორმების პროექტს, დასაბუთებულ მოხსენებასთან

ერთად, მიწის კომიტეტი ადგენს სამაზრო საადგილმამულო განყოფილებაში, რომელიც იხილავს მას და თუ საწინააღმდეგო არა აქვს რა, უდგენს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატს, წინააღმდეგ შემთხვევაში უბრუნებს უკან შესასწორებლად.

13. მიწის კომიტეტში დანიშნულ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარი-ატის და მიწის მუშათა დეპუტატების — სამაზრო საბჭოს წარმომადგენლები, მიწის ნორმების შემუშავების და წარდგენის შემდეგ დაუყოვნებლივ გადა-დიან მახლობელ თემის ან სოფლის კომიტეტებში ასეთივე მუშაობის საწარ-მოებლად.

14. ზედმეტი მიწების ჩამორთმევა და თავისუფალი ფონდის განაწილებას კომლევურად, თუ სხვა ფორმით, მიწის კომიტეტები შეუდგებიან მხოლოდ იმის შემდეგ, როცა მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატი დაამტკიცებს მიწის ნორმას.

15. მიწის ნორმების გამორკვევასთან ერთად, მიწის კომიტეტი არკვევს აგრეთვე საადგილმამულო ფონდის და სოფლის მიწის მუშათა რაოდენობას. საადგილმამულო ფონდი უნდა აღნუსხულ იქნეს მიწების კატეგორიების და სხვადასხვაობის მიხედვით. მიწის მუშათა აღრიცხვა უნდა მოხდეს კომლევ-რად, სქესის, წლოვანების, მუშაობის უნარის, ქონებრივი ავლადიდების, მუდ-მივი საცხოვრებელი ადგილის, ხელობის ან სამსახურის და სხვა ასეთების მხედველობაში მიღებით. ეს ცნობები უნდა წარდგენილ იქნეს ნორმებთან ერთად.

IV. მიწათმოწყობის გეგმის შედგენა

16. სამაზრო საადგილმამულო განყოფილებები იღებენ ყოველგვარ ზო-მას, რომ მიწის კომიტეტების მუშაობა, მიწის ნორმების გამოსარკვევად მთელს მაზრაში მოხდეს განსაკუთრებული სიჩქარით და სისწორით.

17. მიწის კომიტეტებისაგან მოხსენებების და ნორმების პროექტების მი-ღების შემდეგ, სამაზრო საადგილმამულო განყოფილება იმუშავებს საერთო გეგმას მიწის მოწყობისას მთელს მაზრაში და დასაბუთებულ მოხსენებებთან ერთად უდგენს მას მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატს.

18. სამაზრო საადგილმამულო განყოფილების მიწათმოწყობის გეგმა მა-ზრაში უნდა შეიცავდეს გადასახადებისათვის, კომუნების და სხვა სასოფლო-სამეურნეო ამხანაგობებისათვის და საბჭოთა მეურნეობის, ან ადგილობრივი თვითმმართველობებისათვის საჭირო მიწების აღნუსხვას.

19. მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატი, მიიღებს რა მაზრებიდან მიწათმოწყობის დამუშავებულ გეგმებს, თვითონ შეადგენს ერთ გეგმას მიწათ-მოწყობისას რესპუბლიკის ფარგლებში. ამ გეგმაში განსაკუთრებული ყურად-ღება უნდა მიექცეს პირველ ყოვლისა უმიწაწყო, წვრილ და საშუალო მი-წის მქონეთა საარსებო ჩინტერესების სრულ დაკმაყოფილებას, მათ მიერ მი-წებით დამშვიდებულად სარგებლობას და ისეთი ღირებულებების გამომუშავე-ბას, რომლებიც საესეებით უზრუნველყოფენ მიწის მუშის მიერ მისი ნამუშე-ვრის ნაყოფით თავისუფალ და შეუღლებულ სარგებლობას. მიწათმოწყობის

მეორე რიგის საგანს უნდა შეადგენდეს ახალშენების ფართო მოწყობა რესპუბლიკაში და მესამე რიგის სამზრუნველო საგნად დარჩება საბჭოთა ან ადგილობრივ თვითმმართველობათა მეურნეობათათვის და კომუნების ან სხვა ამგვარ სასოფლო-სამეურნეო ამხანაგობებისათვის შესაფერი მიწების გადიდება. მიწათმოწყობის საერთო გეგმა, დამტკიცებული სახალხო კომისართა საბჭოს მიერ გადაეგზავნება სამაზრო საადგილმამულო განყოფილებებს მიწის კომიტეტების მიერ ცხოვრებაში გასატარებლად.

V. მიწების ჩამორთმევა

21. დამტკიცებული ნორმების მიღების შემდეგ მიწის კომიტეტი დაუყოვნებლივ შეუდგება მიწათმოწყობას და თუ რაიმე განსაკუთრებული ბრძანება არა აქვს მიღებული თავისუფალი ფონდის შესახებ, ამ ფონდის დანაწილებას კომპლუტად უმიწაწყლოთა და მცირე მიწის მქონეთა შორის.

22. მიწების ჩამოსართმევად კომიტეტი იწვევს მიწის პატრონს და წინადადებას აძლევს მას ამოირჩიოს სამოსახლო კარმიდამო ბაღ-ვენახში (მუხ. 3 დეკრეტისა) და სახნავ მიწებში ნორმების თანახმად ხვედრი მიწა.

23. თუ მიწის პატრონი ჩამორთმევას ვერ დაესწრო, კომიტეტი იღებს მხედველობაში მისი ოჯახის სხვა წევრების განცხადებას და ყოველ შემთხვევაში უტოვებს მას მიწებს იმ ანგარიშით, რომ, რაც შეიძლება დაცულ იქნეს კომლის საარსებო ინტერესები. მიწის პატრონის გამოუცხადებლობა მიწების ჩამორთმევას არ აჩერებს.

24. ჩამორთმევის აქტში აღნიშნული უნდა იქნეს მაზრა და სოფელი, სადაც ჩამორთმევა ხდება, მამულის პატრონის სახელი, მამის სახელი და გვარი, ჩამორთმევის თვე და რიცხვი, კომისიის შემადგენლობა, მემამულის მიერ არჩეული და ჩამორთმეული მიწები ნაკვეთებად და ზომით, საერთო ჯამი დატოვებული და ჩამორთმეული მიწებისა. აქტს ხელს აწერს კომიტეტი და მემამულე. ჩამორთმევის აქტი არსებითად საბოლოოა. მისი გასაჩივრება შეიძლება ორი კვირის განმავლობაში დღიდან დადგენილებისა, სამაზრო საადგილმამულო განყოფილებაში მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ დარღვეულია ფორმალური მხარე.

VI. მიწების დანაწილება

25. მიწების დანაწილების დროს მიწის კომიტეტი პირველ ყოვლისა აკმაყოფილებს უმიწაწყლოებს სამოსახლოებით და სხვა მიწებით და შემდეგ მცირე მიწის მქონეთ.

26. უმიწაწყლოთათვის სამოსახლოების მისაჩენად პირველ ყოვლისა გამოყენებულ უნდა იქნას ჩამორთმეული სამოსახლოები, ან მათი ნაჭრები და როცა ასეთები არაა, სოფელზე მკერული თავისუფალი მიწები, ისე რომ შეძლებისდაგვარად სამოსახლოს ზედ მიეკრას სახნავი მიწების ხვედრითი ნორმაც.

27. მიწის კომიტეტებს კატეგორიულად მოეთხოვებათ მიიღონ ყოველივე ზომა მიწების დაქუცმაცების თავიდან ასაცილებლად, რომ ხვედრი მიწა ამა

თუ იმ პირს მიეცეს ერთ ნაჭრად, რისთვისაც ფართოდ უნდა იქნეს წარმოებული ნაჭრების გაცემა.

28. როცა სოფლებში არ არის საკმარისი თავისუფალი ფონდი, კომიტეტი იღებს ზომებს, რომ მიწის მუშეები დაკმაყოფილებულ იქნან ნორმამდე, მოსაზღვრე სოფლების თავისუფალი ფონდიდან, ან სხვა ადგილებში გადასახლებით.

29. მიწების კომლექტურად დასანაწილებლად წინასწარი პროექტი უნდა შედგეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა დანაწილების დროს ატეხილი ღავის გადაწყვეტა არ მოხერხდება ადგილზედვე თვით კომიტეტის მიერ. ამ შემთხვევაში წინასწარი პროექტი მიწების დანაწილებისა უნდა შეიცვალოს მოწინააღმდეგე მხარეების პრეტენზიების აღნუსხვით, რომელსაც თან უნდა ახლდეს გეგმა. ეს პროექტი წარედგინება სამაზრო საადგილმამულო განყოფილებას და მის მიერ საბოლოოდ უნდა იქნეს განხილული და გადაჭრილი.

VII. ახალ შენების მოწყობა

30. უმიწაყლო და მცირე მიწის მქონე მცხოვრებთა გადასახლებას იმ ადგილიდან, სადაც მათ დასაკმაყოფილებლად საკმარისი ფონდი არ მოიპოვება, თავისუფალ საახალშენო ადგილებზე ახდენს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატი.

31. იგივე კომისარიატი ახდენს საახალშენო ფონდის განსაზღვრას ისეთ რაიონებში, სადაც დაწესებული ნორმებით ადგილობრივ მცხოვრებთა საჭიროებაზე ზედმეტი მიწა მოიპოვება, იკვლევს ამ ფონდს და ამზადებს გადასახლების მსურველთა დასასახლებლად.

32. გადასახლებულთა მიწით დაკმაყოფილება ხდება იმავე ნორმით, რომელიც შემუშავებული იქნება იმ რაიონებში, სადაც საახალშენო ფონდი იმყოფება.

33. საქართველოს სსრ მიწების თავისუფალ ფონდზე დასახლების უფლება აქვთ მხოლოდ მის ქვეშევრდომთ და მხოლოდ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის ნებართვით.

34. მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატი, საახალშენო რაიონის ბუნებრივი პირობების და ამ რაიონის ძველ ბინადრობიდან დაშორების მიხედვით, უწევს დახმარებას გადასახლებულთ: ახალ ადგილზე გადაყვანით, შენობების ასაგები მასალით, სამეურნეო იარაღებით, მუშა საქონლით, სათესლე ხორბლით, საზრდოთი და საქონლის საკვებით პირველ მოსავლამდე, საზოგადოებრივი შენობების აგებით და სხვა.

35. გადასახლებულები ვალდებული არიან თავიანთი უძრავი ქონება ძველ ბინადრობაზე (შენობები, ბაღები, ვენახები და სხვ.) გადასცენ ადგილობრივი საბჭოების განკარგულებაში.

36. გადასახლების საქმის მოწყობის შესახებ დაწვრილებითი წესების გამოცემა ევალება მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატს.

VIII. კულტურული მამულები

37. მსხვილი კულტურული მამულები, სადაც გაშენებულია სასოფლო-სამეურნეო მნიშვნელობის პლანტაციები, სანერგეები, ბაღები, ორანჟერეები და სხვა არ იქნებიან დანაწილებულნი, არამედ დარჩებიან კულტურულ-საჩვენებელ სახალხო მამულებად (მუხ. 7 დეკრეტისა). მამულების სახანავსათვის მიწების რომელიმე ნაწილის გამოყენება სახალშენოდ, ან ადგილობრივ სოფელ-თან შორის დასანაწილებლად, უკიდურესი სივიწროვის გამო, შეიძლება მხოლოდ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის ნებართვით.

38. იმ მაზრებში, სადაც ასეთი მამულები სულ არ არის, მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატი მიწათმოქმედების პროექტის შემუშავების დროს გადადებს შესაფერ ადგილზე საკმაო მიწას, რომ მოწყობილ და გაშენებულ იქნას მაზრაში ერთი ან რამდენიმე კულტურულ-საჩვენებელი და საცდელი მამული.

39. კულტურულ-საჩვენებელ და საცდელ მამულებისათვის თავისუფალი ფონდიდან მიწების გამოყოფის დროს. უნდა შედგეს წინასწარი პროექტი სათანადო გეგმით, რომელიც მოყვანილ იქნება სისტულეში მხოლოდ მისი დამტკიცების შემდეგ მიწათმოქმედების კომისარიატის მიერ.

40. კულტურულ-საჩვენებელი მამულების გამგეობა ეწყობა თანახმად განსაკუთრებული ინსტრუქციისა.

IX. სასოფლო-სამეურნეო კომუნები, არტელები, ამხანაგობები და სხვ.

41. მიწის კომიტეტი ნორმის გამორკვევის შემდეგ, სანამ მიწების დანაწილებას შეუდგებოდეს წინადადებას აძლევს მცხოვრებთ მიწის სივიწროვის გამო შეერთდნენ კოლექტიურ მეურნეობის წევრებში (კომუნებში, არტელებში ამხანაგობებში და სხვ.) და აწარმოონ საერთო მეურნეობა, რისთვისაც მთავრობა გაუწევს მათ ყოველგვარ დახმარებას.

როცა მცხოვრებნი ამაზე დათანხმდებიან, კომიტეტი გამოიწვევს მიწათმოქმედების კომისარიატიდან ინსტრუქტორს საქმის ორგანიზაციისათვის.

42. კომუნებს, არტელებს და საერთო კოლექტიურ მეურნეობებს, მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის ნებართვით, შეიძლება გამოეყოს ესა თუ ის კულტურულად დამუშავებული მიწა (ვენახი, პლანტაციები და სხვ.) რიგგარეშე, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ კოლექტიურ მეურნეობაში ჩაირიცხებიან მართო ის მომიჯნავე სოფლის უმეწაფე, ან მცირე მიწის მქონენი, რომელ სოფელშიაც მდებარეობს მამული. კოლექტიურ მეურნეობის ამხანაგობაში შეიძლება შევიდეს მიიღება აგრეთვე არაადგილობრივი მცხოვრებელი თუ კი ის აუცილებლად საჭიროა კოლექტიური მეურნეობისათვის.

43. კოლექტიურ მეურნეობათათვის ადგილის გამოყოფა ხდება წინასწარი გეგმის შედგენით, რომელიც უნდა დამტკიცებულ იქნეს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის მიერ.

44. კოლექტიური მეურნეობის შესახებ გამომუშავებული უნდა იქნეს განსაკუთრებული დებულება.

X. სათადარიგო ფონდი

45. მიწების დანაწილების შემდეგ, სოფლის ფარგლებში გადარჩენილი თავისუფალი მიწა გადაირიცხება სათადარიგო ფონდში, რომელიც გადადის თემის განკარგულებაში და სარგებლობაში. სათადარიგო ფონდიდან უნდა დაკმაყოფილებულ იქნეს მიწის მოთხოვნილება, როცა ოჯახებს შეემატებიან ახალი წევრები.

XI. მიწით სარგებლობა

46. მიწით სარგებლობის უფლება ისპობა: 1. მოსარგებლის სიკვდილით, 2. როცა მოსარგებლე უარს განაცხადებს მიწით სარგებლობაზე, 3. სასამართლოს გადაწყვეტილებით და 4. როცა მოსარგებლე უმიზეზოდ თავს გაანებებს მიწის დამუშავებას. ამ შემთხვევაში ჩამორთმეული მიწა გადადის თემის განკარგულებაში და ჩაირიცხება სათადარიგო ფონდში. უპირატესობა ჩამორთმეულ მიწის ნაპრების მიღებისა ეძლევა ახლობელ ნათესავებს იმ პირისას და მისივე ჩვენებით, რომელსაც ჩამოერთვა მიწა.

47. იმ შემთხვევაში, როდესაც მიწით მოსარგებლე თავის ნებით ან იძულებით ანებებს თავს მიწით სარგებლობას, მას უნდა აენაზღაუროს მისი შრომის ნაყოფის საფასური (შენობა, ბაღი, ვენახი, ბოსტანი, ნათესი და სხვ.).

48. მიწით სარგებლობის უფლების განსხვავება (გაყიდვა, გაჩუქება, დაგირავება, ან იჯარით გაცემა) აკრძალულია.

XII. მიწის მშომელებზე

49. მიწების ჩამორთმევის და დანაწილების დროს ყოველგვარ სამიწისმშომლო სამუშაოს ახდენს მიწისმშომელი, თანახმად სათანადო ტექნიკური ინსტრუქციისა.

XIII. მიწის კომიტეტების უფლებები

50. მიწის კომიტეტს უფლება აქვს, მოსთხოვოს სოფლის მცხოვრებთათვის საჭიროებისათვის შესაფერი ბინა საკანცელარიო და სახაზავო სამუშაოსთვის ვარგებული, გათბობით და განათებით, ბინის ღირაჯი, ცხენები, ან სხვა გადასახიდი საშუალება, როცა სამუშაო დაშორებულია კომიტეტის ბინიდან სამ ვერსზე მეტით, ერთი მუდმივი მუშა მიწისმშომელისათვის, საჭირო მუშები ტყის გასაჩეხად, გეოდეზიური იარაღების გადასატანად და საზღვრების ნიშნების ჩასაყრელად შესაფერი მასალა მტკიცე ფასებში, რომელთაც იხდის ხაზინა.

51. მიწის კომიტეტის ადგილობრივ მცხოვრებთაგან არჩეულ წევრებს ეძლევათ სოფლისაგან განსაკუთრებული ჯილდო, თანახმად წევრების სურვი-

ლისა, ფულით ან ნატურით, რომლის რაოდენობასაც საზღვრავს კომიტეტის ამრჩევი ყრილობა. იგივე ყრილობა აწესებს მიწის კომიტეტისათვის საჭირო: მუშების, ბინის, დარაჯის, გადასახიდ საშუალებათა და სხვათა ჭირას მტკიცე ფასებში.

საქართველოს სსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის „შოამბე“, 1921 წ., № 5, გვ. 6—9.

№ 5

1921 წლის აპრილის 24. — საქართველოს სსრ რევოლუციური კომიტეტის დადგენილება სოფლის მეურნეობის ტექნიკოსებისა და სპეციალისტების მობილიზაციის შესახებ

Принимая во внимание всю важность развития сельского хозяйства в республике, Революционный комитет ССР Грузии настоящим постановляет:

1. Объявить всех специалистов и техникув сельского хозяйства по всей территории республики ССР Грузии мобилизованным.

2. Означенные в пункте 1 настоящего постановления лица, проживающие в гор. Тифлисе и не зарегистрировавшиеся по каким-либо причинам в установленный приказом № 34 от 10 сего апреля срок, — обязаны зарегистрироваться в сельскохозяйственном отделе Народного комиссариата земледелия в течение 27, 28 и 29 сего апреля.

3. Специалисты и техники сельского хозяйства, проживающие вне города Тифлиса, обязаны в недельный срок со дня опубликования на месте настоящего постановления зарегистрироваться в земельных отделах уездных революционных комитетов по месту своего жительства.

4. Лица, уклонившиеся от регистрации, будут преданы суду Революционного трибунала и понесут кару по законам революционного времени.

5. Народному комиссару продовольствия предлагается снабжать состоящих на службе по Народному комиссариату земледелия специалистов и техникув сельского хозяйства продовольствием по установленной норме в первую очередь.

ორცხა, ფონ. 281, აღწ. 1, საქ. 210, ფურ. 29. ღედანი, სტამბური წესით დაბეჭდილ.

№ 6

1921 წლის აპრილის 27. — საქართველოს სსრ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის ცირკულარი საადგილსამულო ურთიერთობის მოწესრიგების და მიწით სარგებლობის წესების შესახებ

№ 1

საადგილსამულო ურთიერთობის და მიწით სარგებლობის მოწესრიგების დროს, ყოველივე ანარქიის და არეუ-დარევის თავიდან ასაცილებლად, წინადადება გეძლევათ, თანახმად მუხ. 6 ა, წ. 6 აპრილის დეკრეტის № 17 მიწის შე-

სახეზე, დაუყოვნებლივ შეუდგეთ მიწის კომიტეტების შედგენას, რის შესრულების დროსაც უნდა იხელმძღვანელოთ შემდეგით:

1. სამაზრო რევკომის რწმუნებულნი მიდიან სოფლებში, შეყრიან უმიწაწყლო, მცირე და საშუალო მიწის მქონე მშრომელთა ყრილობას და ეს უკანასკნელი თავიანთ შორის ირჩევს მიწის კომიტეტს; ყრილობას თავმჯდომარეობს რევკომის რწმუნებული.

2. როცა ღარი ან მეტი სოფელი ერთმანეთთან ახლო მდებარეობს, ან მათი მიწაწყალის ურთიერთობა და საკითხი იმდენად გადაბმული არიან, რომ გარემოება მოითხოვს მათი მიწების საქმის ერთად და თანხმობით გადაჭრას, ასეთ სოფლებს შეუძლიათ აირჩიონ ერთი კომიტეტი.

3. როცა მიწის კომიტეტს ირჩევს ერთი სოფელი, მასში უნდა აირჩეს არანაკლებ სამისა და არა უმეტეს ხუთი პირისა და როცა კომიტეტს ირჩევს ორი ან მეტი სოფელი ერთად, ამ კომიტეტში თითო სოფლიდან უნდა აირჩეს არა უმეტეს სამი კაცისა.

4. მიწის კომიტეტი თავის წევრებს შორის აირჩევს თავმჯდომარის მოადგილეს, რომელიც შეასრულებს თავმჯდომარის მოვალეობას, თუ ამ თანამდებობით აღჭურვილი არ აღმოჩნდება მიწათმოქმედების კომისარიატის წარმომადგენელი.

5. თანახმად დეკრეტისა, მიწის კომიტეტები ახდენენ მიწის ჩამორთმევას (კონფისკაციას) მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის და სამაზრო გლეხთა დეპუტატების საბჭოს ან რევ[ოლუციური] კომ[იტეტის] წარმომადგენლებთან ერთად (მუხ. 6 დეკრ.). ამის გამო მიწის კომიტეტებს არ შეუძლიათ აწარმოონ მიწების ჩამორთმევა (კონფისკაცია) აღნიშნულ წარმომადგენელთა მოსვლამდე.

6. დამთავრდება რა კომიტეტების მოწყობა, სამაზრო რევკომები ტელეგრაფით აცნობებენ სახალხო კომისარიატს კომიტეტების რაოდენობას, რათა კომისარიატმა იცოდეს, თუ რამდენი წარმომადგენელი დასჭირდება გასაგზავნად თავის მხრივ თითო მაზრაში.

7. მიწის კომიტეტებს ჯილდოს მისცემს მთელი სოფელი. ჯილდო განსაზღვრული უნდა იქნეს კომიტეტის ამრჩევ ყრილობაზე. მიწის კომიტეტი მიიღებს ჯილდოს დღიდან მისი მოქმედების დაწყებისა — 14 აპრილი, 1921 წ.

№ 2

მიუხედავად საქართველოს რევკომის ცირკულარული განკარგულებისა და ამავე რევკომის მიწის დეკრეტის დედააზრისა, რესპუბლიკაში და განსაკუთრებით რამდენიმე მაზრაში ფართოდ აქვს ადგილი არასასურველ მოვლენებს მიწის დარგში, ე. ი. მცხოვრებნი თავის ნებით და ძალადობით იტაცებენ მიწებს. ამას ადასტურებს მეტად ხშირი საჩივარი, რომელიც შემოდის კომისარიატში.

კიდევ განმეორებით გაცნობებთ, სახელმძღვანელოდ, რომ სანამ არ მოეწყობა მიწის კომიტეტები, რომლებიც მიწათმოქმედების კომისარიატის ხელმძღვანელობით განახორციელებენ მიწის რეფორმას, რევკომებმა მაზრაში არ უნდა დაუშვან ანარქიის გაშეფება, ე. ი. მცხოვრებნი თავის ნებით და ძალად-

ბით ნუ შეეხებიან წვრილ და საშუალო მესაკუთრეებს და საერთოდ ნუ არღვევენ ფაქტიურ მფლობელობას. 19 აპრილი, 1921 წ.

№ 3.

მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატი, იღებს რა მხედველობაში, რომ მიწის კომიტეტების მუშაობას ნორმების გამოკვლევის შესახებ და გეგმების გამომუშავებას, დამტკიცებას და ადგილზე შესრულებას დასჭირდება დიდი დრო, ცხოვრება კი თხოულობს აგრარული კითხვების ამ წუთშივე ასე თუ ისე გადაჭრას, ავალებს სამაზრო რევოლუციურ კომიტეტებს მიიღონ ეხლავე შემდეგი ღრობებითი წესები სახელმძღვანელოდ:

1. არავინ გასცეს მიწა სამუშაოდ ქირით ან ღალით, გარდა წვრილშვილიანი ქვრივი დედაკაცებისა, სამხედრო, ან სამოქალაქო სამსახურში მობილიზაციით გაწვეულთა და ისეთი პირებისა, რომლებიც დასნეულების ან ღრმა მოხუცებულობის გამო თვითონ ვერ შესძლებენ მიწის დამუშავებას და არც ოჯახში ეყოლებათ მიწის მუშაკი.

2. საზიაროდ გაცემული წვრილი და საშუალო ზომის მიწების შესახებ პირობები უნდა ძალაში დარჩეს ამ წლის მოსავლის მოწვევამდე.

3. უმიწაწყლო ან მცირე მიწის მქონე სოფელთ აღმოეჩინათ დახმარება, რათა ისინი შეერთდნენ ნებაყოფლობით კომუნებში ან ამხანაგობებში და ერთად დაამუშაონ მიწა. ამ შემთხვევაში მათ უნდა მიეცეთ ღრობით, სათანადო კანონის გამოცემამდე, ცალკე ნაჭერი სახნავ-სათესი მიწისა სახელმწიფო საადგილმამულო თავისუფალი ფონდიდან და თუ საჭირო და შესაძლებელია, მუშა საქონელი, იარაღი და სათესი მასალა.

4. თუ კომუნებად, ამხანაგობებად ან ჯგუფებად შეერთება არ მოეწყო, მიეცეთ უმიწაწყალოებს და მცირე მიწის მქონე სოფლის მუშებს სახელმწიფო საადგილმამულო თავისუფალი ფონდიდან საკმაო მიწა დასამუშავებლად და საჭიროებისამებრ, შეძლებისდაგვარად დახმარება მუშა საქონლით, იარაღით და სათესი მასალით.

5. არ დარჩეს დაუმუშავებელი არც ერთი სახნავ-სათესად ვარგებული მიწის ნაჭერი, ბალი ან ვენახი მოუვლელი.

6. როდესაც აღიძრება რაიმე მნიშვნელოვანი საკითხი, რომელიც შეეხება რამდენიმე სოფელს, მოხდეს ამ სოფლების მიწის კომიტეტების შეერთებული კრება სამაზრო რევოლუციური კომიტეტის წარმომადგენლის თანადასწრებით საქმის მოსაგვარებლად.

7. საერთოდ, ყველა კითხვები საადგილმამულო ურთიერთობისა და მიწის შესახებ უნდა გადაწყვეტილ იქნას რევოლუციური სინილისის და სამართლიანობის თანხმად, და ყველა გადაწყვეტილება მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატს ეცნობოს.

8. მეშვიდე მუხლში ნაჩვენები გადაწყვეტილება დაინტერესებულ პირთ შეუძლიათ გაასაჩივრონ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატში არა უგვიანეს ორი კვირისა.

9. საჩივრის შეტანა ვერ შეაჩერებს გადაწყვეტილების სისრულეში მოყვანას. 20 აპრილი, 1921 წ.

№ 4.

მიწის დეკრეტის (6 აპრ., № 17) ზოგიერთი მუხლების განსამარტებლად მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატი აცხადებს შემდეგს:

1. თანახმად ა. წ. 23 აპრილს დამტკიცებული „წესების“ მე-3 მუხლისა, მიწების ჩამორთმევა-დანაწილების შესახებ, საქართველოში მიწით სარგებლობის უფლება აქვს საქართველოს რესპუბლიკის ყველა მოქალაქეს, ვინც კი დაამუშავებს მას საკუთარი შრომით.

2. ყოფილ მემამულეს, რომელიც დაბრუნდება თავის მამულში ამა წლის 15 ივნისამდე და განაცხადებს, რომ მას სურს მიწის დამუშავება საკუთარი შრომით, საერთო წესით, უნდა მიეცეს ნორმა დეკრეტის ძალით თავის ყოფილ მამულში.

3. დაბრუნებული მემამულე, რომელიც 1922 წ. 1 იანვრამდე არ შეუდგება მიცემული ნორმის თავისი შრომით დამუშავებას, ჰკარგავს უფლებას მინიჭებულ ნორმაზე, რომელიც ჩაითვლება მიწის ფონდში.

4. ყველა მუშა-მოსამსახურეს, საქართველოს საბჭოთა სახელმწიფო საზოგადოებრივ და სამრეწველო დაწესებულებებისა, რომელთა მფლობელობაში არის მცირე ანუ საშუალო ზომის მიწა—ადგილი, დამუშავებული თუ დასამუშავებელი და რომელიც მხოლოდ დროგამოშვებით მიდის სოფლად სამუშაოდ, უფლება აქვს დაიტოვოს თავის მფლობელობაში ასეთი მიწები.

5. მეოთხე მუხლი არ ვრცელდება იმ პირებზე, რომლებიც ცხოვრობენ სხვისი შრომის ექსპლუატაციით (ვაჭრები, ფაბრიკა-ქარხნების პატრონები და სხვა). 27 აპრილი, 1921 წ.

საქ. სსრ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის საადგილმამულო პოლიტიკის განყოფილების გამგე (ხელმოწერილია).

ორცსა, ფონ. 281, საქ. 29, ფურ. 53, დედანი, სტამბური წესით დაბეჭდილი.

№ 7

1921 წლის მაისის 3. — ინსტრუქცია მიწის ნორმების გამომუშავების შესახებ

1. Согласно декрета [от] 6 апр[еля] 1921 г. для разрешения на местах аграрного вопроса Земельного комитета в первую голову приступают к выработке земельных норм.

2. Для этой цели комитеты под председательством представителя Наркомзема выясняют в пределах района своих действий количество и качество земель, состоящих во владении средней крестьянской семьи данного района, а также состояние ее хозяйства.

Примечание: Средней считается семья, состоящая не более чем из 3—5 душ, которая вообще не пользуется наемным трудом, за исключением страды и со своей стороны не занимается отходными промыслами.

3. По определении количества и качества земель средней крестьянской семьи Комитет определяет среднюю норму на душу, т. е. вычисляет какое количество земли выпадает на каждого члена средней крестьянской семьи.

4. Если имение среднего крестьянства, указанное в пункте 2-м состоит из земель разных достоинств, то земля делится на категории и в каждой категории норма определяется особо.

5. На тот случай, если владелец, у которого конфискуется земля сверх нормы, пожелал бы получить следуемую ему норму из одной какой-либо категории, Комитет определяет пропорцию между землями разных категорий, т. е. скольким десятинам земли низшей категории равна по достоинству одна десятая высшей категории.

6. Комитет о каждом своем действии составляет акт, подписанный им.

7. Если при выработке нормы между членами Комитета возникает несогласие относительно какого-либо вопроса, то спор разрешается простым большинством голосов.

8. Вместе с выработкой норм Комитет определяет в пределах своего района земельный фонд и ведет учет трудового населения. Учет земельного фонда заключает общее количество всех земель района, подлежащих распределению среди населения. Учет трудового населения должен заключать количество дымов и душ в районе по полу, возрасту, трудоспособности, занятию, постоянному местожительству, с указанием живого и мертвого инвентаря...

9. По окончании выработки норм на местах и по учету земельного фонда и трудового населения председатель Комитета представляет [уездному] земотделу свои соображения об исполненных работах и весь материал по определению норм, фонда и учету населения.

10. [Уездный] земотдел, по рассмотрению представленного материала на весь уезд, препровождает его в Наркомзем вместе со своими соображениями и замечаниями, и если найдет необходимым, и свой проект норм.

11. Отдел земельной политики Наркомзема, рассмотрев представленный [уездным] земотделом проект, утверждает его в целом или в исправленном виде, или возвращает его назад со своими замечаниями для пересоставления.

12. Отдел земельной политики Наркомзема может, если найдет нужным, выработать одну норму или шкалу норм для нескольких уездов республики даже на всю республику, но только в таком случае соответствующий проект должен быть представлен на утверждение наральному комиссару земледелия.

13. Для более успешного выполнения заданий 2-го и 8-го пунктов этой инструкции Комитет собирает сведения посредством специальных анкетных листов.

14. Председатель земельного комитета ведет журнал, куда заносит вкратце всю исполненную в течение дня работу, а также причины мешающие успешному ходу работ.

Журнал ежедневно подписывается одним из местных членов Комитета. Журнал предъявляется ревизирующему лицу, который отмечает в нем день ревизии, замеченные упущения в работе и свои указания.

აქარის ასსრ სახელმწიფო არქივი, ფონ. 84, საქ. 42, ფურ. 22, პირი, საწერ მაწანაზღაბეძდო.

№ 8

1921 წლის ოქტომბრის 31. — ინსტრუქცია საქართველოს სსრ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატთან შექმნილ განსაკუთრებული კომისიის მოქმედების შესახებ

I. საერთო დებულება

1. მიწის მფლობელობით და ურთიერთობით გამოწვეული დავის გარჩევა და გადაწყვეტა ევალება მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატთან არსებულ განსაკუთრებულ საადგილმამულო კომისიას და მის განყოფილებებს მაზრებში (სამაზრო კომისიები).

შენიშვნა: როცა დავის საგანს შეადგენს ღალის ანუ არენდის საკითხი, იმ შემთხვევაში, თუ წარმოდგენილი იქნება მტკიცე და უტყუარი საბუთი, ისეთი მდგომარეობის დამამტკიცებელი, რომელიც იგულისხმება ცირკულარის № 3 პირველ მუხლში, საქმეს წყვეტს განსაკუთრებული სამაზრო კომისიის თავმჯდომარე თვითონ, უკომისიოდ. უკმაყოფილონი მისი გადაწყვეტილებით შეიტანენ საჩივარს მიწათმოქმედების კომისარიატის კოლეგიაში, რომლის განჩინიც საბოლოოა.

2. საქმე ირჩევა საჯაროდ და წყდება თანახმად საქართველოს რევკომის დეკრეტებისა და სოციალისტური სინდისის მიხედვით.

შენიშვნა: განსაკუთრებულ შემთხვევაში (ავადმყოფობა და სხვ.) მხარეებს შეუძლიათ იუოლიონ რწმუნებულები, რომელთაც შეუძლიათ იყვნენ მხოლოდ ანლობელი ნათესავეები მომჩივან-მოპასუხეებისა.

3. კომისიის სხდომა ჩაითვლება კანონიერად, თუ მას დაესწრო თავმჯდომარე ანუ მისი მოადგილე და არანაკლებ ორი წევრისა.

II. ო რგ ა ნ ი ზ ა ც ი ა

4. მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატთან არსებულ განსაკუთრებულ საადგილმამულო კომისიაში შედიან: თავმჯდომარე, მისი მოადგილე და ხუთი წევრი.

5. თავმჯდომარეს ნიშნავს მიწათმოქმედების კომისარია, ხოლო მის მოადგილედ ითვლება საადგილმამულო პოლიტიკის განყოფილების გამგე. განყოფილების გამგის თანაშემწენ. რომლებიც ხელმძღვანელობენ მიწათმოწყობის და კოლექტიურ მეურნეობის საქმეებს, ითვლებიან კომისიის წევრებად. დანარჩენ სამ წევრს გზავნის საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური



კომიტეტი, მუშათა და გლეხთა ინსპექცია და პროფესიონალურ კავშირთა საბჭო.

6. კომისიასთან არსებობს კანცელარია, რომელიც შედგება: მდივნის, საქმისმწარმოებლის, მანქანით გადაწყვერისა და რეგისტრატორისაგან.

III. სამაზრო კომისიები

7. კომისიის სამაზრო განყოფილებაში შედიან: თავმჯდომარე და ხუთი წევრი.

8. თავმჯდომარეს ნიშნავს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარი, ხოლო წევრებად ითვლებიან სამაზრო საადგილმამულო განყოფილების კოლეგიის წევრები და თითო წარმომადგენელი სამაზრო მუშათა და გლეხთა ინსპექციისა, პარტკომისა და პროფკავშირის.

IV. საქმის გარჩევა სამაზრო კომისიაში

9. ყოველი საქმე, დავა თუ პრეტენზია იწყება სამაზრო კომისიაში.

10. საქმის გარჩევის დღისათვის კომისია იწვევს მხარეებს და მოწმეებს უწყებით.

11. კომისია შეუდგება საქმის გარჩევას, თუ მხარეებს ჩაბარებული აქვთ უწყებები.

12. თუ საქმე მორიგებით არ გათავდა, კომისია შეუდგება მხარეებისა და მოწმეების დაკითხვას და საბუთების შემოწმებას, თუ უკანასკნელი საჭირო აღმოჩნდა.

13. როდესაც კომისია დაინახავს, რომ კითხვა საკმაოდ არის გამორკვეული, ადგენს თავის განაჩენს, რომელსაც უცხადებს მხარეებს.

14. უკმაყოფილო მხარეს შეუძლია გაასაჩივროს კომისიის დადგენილება სამი დღის განმავლობაში დღიდან დადგენილებისა კომისარიატთან არსებულ განსაკუთრებულ კომისიაში.

შენიშვნა: 1. კომისია საჯაროდ აცხადებს გასაჩივრების ვადას.

შენიშვნა: 2. სააპელაციო საჩივარი უნდა შეტანილ იქნეს სამაზრო კომისიაში, თუ საჩივარი პირდაპირ ცენტრში იგზავნება, ამის შესახებ მომჩივანმა უნდა დაუყოვნებლივ აცნობოს სამაზრო კომისიას.

15. გასაჩივრებული საქმე სააპელაციო საჩივრითურთ იგზავნება მიწათმოქმედების კომისარიატთან არსებულ განსაკუთრებულ კომისიაში არა უგვიანეს სამი დღისა დღიდან სააპელაციო საჩივრის ან ამის შესახებ ცნობის მიღებისა.

16. ძალაში შესული დადგენილება უნდა იქნეს სისრულეში მოყვანილი სამაზრო რევოლუციური კომიტეტის საშუალებით.

შენიშვნა: გასაჩივრებული საქმე სისრულეში არ უნდა იქნეს მოყვანილი საბოლოო გადაწყვეტამდე ცენტრში.

V. საქმის გარჩევა კომისარიატთან არსებულ განსაკუთრებულ
კომისიაში

17. განსაკუთრებული კომისია, მიიღებს რა გასაჩივრებულ საქმეს, ნიშნავს გარჩევის დღეს სამი დღის განმავლობაში დღიდან საქმის მიღებისა და იწვევს მხარეებს უწყებებით.

18. კომისიის მიერ გამოტანილი დადგენილება არა უგვიანეს სამი დღის წარედგინება მიწათმოქმედების სახალხო კომისიარს დასამტკიცებლად.

(ეს ინსტრუქცია დამტკიცებულია მიწათმოქმედების სახალხო კომისიის ა.მ. მახარაძის მიერ 1921 წ. 31 ოქტომბრის თარიღით).

საქ. სსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის „მოამბე“, 1921 წ., № 20, გვ. 9—10.

№ 9

1921 წლის ნოემბრის 15. — საქართველოს სსრ მიწათმოქმედების
სახალხო კომისარიატის ცირკულარი მაღალი კულტურის მნიშვნელობის
ნაკვეთების დანაწილებისაგან დაცვის შესახებ

ამჟამად მიწის კომიტეტში უკვე იწყებენ მუშაობას მიწით სარგებლობის წინასწარი ნორმების გამოსარკვევად და აგრეთვე მიწების დროებით დანაწილებას უმიწაწყლო და მცირე მიწის მქონე მცხოვრებთათვის. ამიტომ, ზრუნავს რა ვენახების, ხილის ბაღების, ჩაის პლანტაციებისა და სხვა მაღალი კულტურის ხეხილით გაშენებული ადგილების მთლიანობის დასაცავად, რომელთაც შეიძლება შეეხოს დანაწილება-დაქუცმაცება, მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატი წინადადებას აძლევს ადგილობრივ საადგილმამულო ორგანიზაციებს, რომ მათ ხსენებულ ნორმების დამტკიცებამდე ზემოთ ჩამოთვლილი მაღალი კულტურის მნიშვნელობის ნაკვეთების დასაცავად იხელმძღვანელონ შემდეგი წესებით:

1. მაღალი კულტურის ხეხილებით ნაშენი მიწის ნაკვეთები არ შეიძლება დანაწილებულ იქნეს, უკეთუ ისინი აღემატებიან დროებით დაწესებულ ნორმას.

2. ის ხეხილიანი ადგილები, რომლებიც ეკუთვნის ისეთ პირებს, რომელნიც მათ საკუთარი შრომით არ ამუშავებენ, ცირკულარებში №№ 3 და 5 მოხსენებულ პირთა გარდა, ჩამორთმეულ იქნეს მთლიანად და გადაეცეს შრომის ამხანაგობებსა და არტელებს.

3. ის პირნი, რომელნიც ზემოთ ჩამოთვლილ ხასიათის მამულებს საკუთარი შრომით ამუშავებენ, მაგრამ მათი მამულების რაოდენობა აღემატება დაწესებულ ნორმას, მოვალენი არიან შეუთანხმდნენ სოფლის უმიწაწყლო და მცირე მიწის მესპატრონე მცხოვრებთ და თავიანთი მეურნეობა აწარმოონ საამ-

ხანაგო ან საარტელო საფუძველზე, მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის მიერ გამოცემულ წესებთან შეფარდებით.

მიწათმოქმედების სახალხო კომისარი ფ. მახარაძე

საქ. სსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის „მოამბე“, 1921 წ., № 21, გვ.9.

№ 10

1922 წლის მაისის 26. — საქართველოს ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის დამტკიცებული დებულება საქართველოში მიწათმოწყობის შესახებ

I

ზოგადი დებულებანი

1. საქართველოს საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკაში მთელი მიწა-წყალი შეადგენს ერთიან სახელმწიფო ფონდსა და ამ მიწაზე მცხოვრები მშრომელი ხალხის საერთო კუთვნილებას.

ამ ფონდს განაგებს და აწესრიგებს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატი.

2. მიწათმოწყობის მიზანია 1921 წ. აპრილის 6-ს თარიღით და მე-17 №-ს დეკრეტის განხორციელება.

3. მიწათმოწყობის საგანს შეადგენს:

ა) მიწით დაკმაყოფილება: 1) უმიწაყლო გლეხისა და მცირე მიწა-წყლის მქონე მეურნის, 2) კულტურულ-სამრეწველო (როგორც სახელმწიფო ისე კერძო) და ადმინისტრაციული დაწესებულებებისა და 3) კომუნისა, ამხანაგობისა, არტელისა და სხვა კოლექტივისა;

ბ) მჭიდროდ დასახლებულ სოფლების განტვირთვა და ახალშენების მოწყობა;

გ) მიწის დაქუცმაცების თავიდან აცილება და მიწების რაციონალურად დანაწილება.

4. მიწათმოწყობის სამუშაოს უშუალო აღმასრულებელნი არიან: მიწათმოქმედების კომისარიატის სამაზრო განყოფილებანი და სასოფლო საადგილმამულო კომიტეტები, რომელთა ფუნქციები და მოქმედების საგანი ცალკე ინსტრუქციით განისაზღვრება.

II

მიწის ნორმა

5. მიწის ნორმის განსაზღვრის საფუძველია ცალკე მეურნეობა (კომლი) და მიწის აკარგინაობა.

6. მიწის ნორმა ყოფილი საკუთარი მამულიდან დაეტოვება მხოლოდ იმ მეურნეს, რომელიც ცხოვრობს ადგილობრივ და საკუთარი შრომით ეწევა მეურნეობას.

მოხუცებულ-დავრდომილს, ქვრივ-ობოლს, მიწისმუშა-წითელარმიელს და ყველას, ვინც მობილიზაციით, დროებით მოწყვეტილი იქნება მეურნეობას, დაეტოვება სრული ნორმა.

ყველა მუშა-მოსამსახურეს, რომელიც მსახურობს განსაკუთრებული მნიშვნელობის სახელმწიფო დაწესებულებაში და წარმოებაში (როგორიც არის, მაგალითად, რკინიგზა, ქვანახშირის მრეწველობა და სხვა), დაეტოვება ნახევარი მიწის ნორმა.

შ ე ნ ი შ ე ნ ა: 2. სამოსახლო და სხვა მიწის ნორმები აღნიშნულია ამ მუხლამდე.

შ ე ნ ი შ ე ნ ა: 2. სამოსახლო და სხვა მიწის ნორმები აღნიშნულია ამ მუხლის ცალკე დამატებაში.

7. მეურნეს, რომელიც ინტენსიურად ამუშავებს მიწას (მისდევს ჩაის, თამბაქოს, ვენახის, ძვირფასი მცენარეების და სხვა ამგვარ სამრეწველო კულტურას), დაეტოვება მთლად ის მიწა, რომელიც ფაქტიურად მის სარგებლობაში არის და შემუშავებულია მისი პირადი და მისივე ოჯახის წევრთა შრომით, თუნდაც ამ მიწის რაოდენობა დაწესებულ ნორმას აღემატებოდეს და უკეთეს მეთურნეობა მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის მიერ ჩარიცხული არ იქნება საბჭოთა მამულად.

შ ე ნ ი შ ე ნ ა: იმ შემთხვევაში, როდესაც კერძო მფლობელს დაეტოვება ისეთი კულტურული მამული, რომელიც ნორმას აღემატება, ეს მამული შეიძლება დაიბეგრას განსაკუთრებული გადასახადით საბჭოთა ხელისუფლების უმაღლესი ორგანოების დასტურით.

8. მიწა მიეცემა საქართველოს რესპუბლიკის ყველა მოქალაქეს, რომელიც პირადი შრომით ამუშავებს მიწას და რომლის საცხოვრებელ წყაროსაც შეადგენს სოფლის მეურნეობა. აგრეთვე ქვრივებს, ობლებს და დავრდომილთ. ფონდიდან მიწის მიცემა წარმოებს თავისუფალი მიწის ფონდის რაოდენობის მიხედვით.

9. ახალშენში გადასახლებულის მიწით დაკმაყოფილება მოხდება იმავე ნორმით, რომელიც დაწესებულია იმ რაიონებისათვის, სადაც საახალშენო ფონდი არსებობს. მოახალშენე ვალდებულია თავისი უძრავი ქონება ძველ ბინადრობაზე გადასცეს ადგილობრივი საბჭოს განკარგულებაში, ახალშენში მოწყობის შემდეგ, ხოლო არა უგვიანეს ორი წლისა დღიდან ახალშენში გადასახლებისა.

10. კომუნას, ამხანაგობას ან არტელს, მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის ნებართვით, შეიძლება მიეცეს ესა თუ ის კულტურულად შემუშავებული მამული, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, უკეთეს კოლექტივში შევლენ იმ სოფლის, ან მომიჯნავე სოფლის უმეწიფელო, ან მცირე მიწის მქონენი, რომელ სოფელშიაც მდებარეობს მამული. ასეთ კოლექტივში შეიძლება წევრად მიღება ერთი ან რამდენიმე გარეშე პირისა, თუ ისინი თავისი სპეციალური ცოდნით საჭირონი არიან ამხანაგობისათვის.

III

მიწის სარგებლობა

11. მიწის სარგებლობის ფორმა, იქნება იგი საკომლო, საარტელო, საამხანაგო, საკომუნო თუ სათემო, თავისუფალია.

შენიშვნა: სათემო მიწის სარგებლობის მონაწილეს ნება აქვს ყოველ დროს გამოვიდეს სათემო წესიდან და ცალკე სარგებლობისათვის მიიღოს მიწის ზეგური ნორმა.

12. მიწათმოქმედების მუშაობის დამთავრების შემდეგ მიწების გადაყოფა (передел) აკრძალულია.

13. მიწის სარგებლობა არის უვადო, შეუწყვეტელი და საშვილიშვილო.

14. მიწის სარგებლობის უფლება მოისპობა: ა) როცა ოჯახის ყველა წევრი თავის ნებით უარს იტყვის მიწის სარგებლობაზე; ბ) ოჯახის გადაშენებით; გ) როცა ოჯახი გადასახლება ახალ ადგილზე; დ) სასამართლოს გადაწყვეტილებით კანონში განსაზღვრული დანაშაულობისათვის; ე) მიწის ჩამორთმევით სახელმწიფოს საპროპრეტისათვის (გზებისა და არხების გასაყვანად, სახელმწიფო-სამრეწველო დაწესებულებათათვის და სხვ.).

შენიშვნა: მეხუთე წერტილში აღნიშნულ შემთხვევაში მიწის პატრონს უნდა აღნაზღაურდეს ზარალი და შეძლებისდაგვარად, მიეცეს სხვა მიწა.

15. მიწის სარგებლობის უფლება (გულისხმობს, რომ მისი) გადაცემა, გაყიდვა, გაჩუქება, დაგირავება და იჯარით გაცემა აკრძალულია.

შენიშვნა: განსაკუთრებულ შემთხვევაში სტიქიური უბედურების გამო (მოსახლეობის, პირუტყვის გაწყვეტა და სხვ.) ან მუშახელის დაკლების მიზეზით (მობილიზაციით გაწვევა და სხვ.) დროებით შერყეულ მეურნეობას, აგრეთვე ჭერივ-ობლებს და მოხუცებულ დავრდომილებს, უფლება ეძლევათ მიწა იჯარით გასცენ მიწათმოქმედების კომისარიატის სამაზრო განყოფილებას კონტროლს ქვეშ, რომელიც მოქმედებს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის ინსტრუქციების თანახმად იჯარის შესახებ.

16. დაქირავებული შრომით სარგებლობა სასოფლო მეურნეობაში შეიძლება მხოლოდ ადგილობრივი აღმასრულებელი კომიტეტის კონტროლის ქვეშ:

ა) იმათთვის, ვისაც აქვს უფლება მიწის იჯარით გაცემისა (შენიშვნა მე-15 მუხლისა) და ბ) სასწრაფო ვადიანი სამუშაოებისა სეზონში: თოხნისა, მკისა, ვენახის ან სხვა მცენარეების წამლობისა, ჩაის მოკრეფისა, ჭირნახულის მოწყვის დროს და სხვა.

17. მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატს დაევალება შემომუშაოს ამ დებულების განსამარტებლად ცალკე ინსტრუქციები.

სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური

აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარე ფ. მახარაძე

№ 11

1922 წლის მაისის 26. — დამატება მიწათმოწყობის შესახებ არსებული
 დებულების მე-6 მუხლისა

1. საქართველოს რესპუბლიკის ყველა მოქალაქეს, ვისაც სოფლად აქვს ცალკე მოსახლეობა, სულ ერთია აქვს მას უფლება მიწის ნორმის მიღებისა თუ არა, შეუძლია დაიტოვოს სამოსახლო ადგილი ზომით არა უმეტეს 1200 კვ. საეცენისა ერთ ნაჭრად, ხოლო ვისაც სამოსახლო ადგილი ახლად უნდა მიეცეს, მას მიეზომება სამოსახლო ადგილი არა ნაკლებ 300 და არა უმეტეს 600 კვ. საეცენისა. ეს ნორმა სამოსახლო ადგილისა ქვემოთ მოყვანილ მიწის ნორმაში არ ჩაითვლება.

2. მიწის ნორმების განსაზღვრისათვის საქართველოს ტერიტორია გაიყოფა შემდეგ ხუთ რაიონად:

პირველ რაიონს შეადგენს: გორის მაზრის მთიანი ნაწილი ტირიფონის ველის და ცხინვალის ჩრდილოეთით, დუშეთის მაზრა, გარდა ხევისა და გუდამაყრის ხეობისა და მუხრანის და საგურამოს სააგარო რაიონებისა, თიანეთის მაზრა გარდა მთიან ფშავ-ხევსურეთისა, თელავის მაზრა მთლიანად, სიღნაღის მაზრის ალაზნის ხეობა, ბორჩალოს მაზრის კაჩაგანის, დემურჩი-გასანდონის, გაიურ-არხის, არუხლო-სარვანის და აშატა-სარალის თემები და თბილისის მაზრის ყარაიას ველი.

მეორე რაიონს შეადგენს: თიანეთის, სიღნაღის, თბილისის და ბორჩალოს მაზრების დანარჩენი ნაწილები, დუშეთის მაზრის ხევი და გუდამაყრის ხეობა.

მესამე რაიონს შეადგენს: მტკვრისა და ლიახვის ხეობა, გორის მაზრის საზღვრებში — ცხინვალის სამხრეთით და დუშეთის მაზრის მუხრანისა და საგურამოს სააგარო რაიონები.

მეოთხე რაიონს შეადგენს: ახალციხისა და ახალქალაქის მაზრები მესხეთი და ჯავახეთი და

მეხუთე რაიონს — იმერეთი, რაჭა, ლეჩხუმი, სვანეთი, გურია და სამეგრელო.

შენიშვნა: 1. სააგარო რაიონების შედგენილობა სოფლებით მიღებული იგივე, რაც მიწათმოქმედების სამაზრო განყოფილებისათვის.

შენიშვნა: 2. დავას რომელიმე სოფლის ამა თუ იმ რაიონზე მიწების შესახებ გადაწყვეტს საადგილმამულო კომიტეტი.

3. ნორმად დასატოვებელი და დასაწილებელი ყველა მიწა გაიყოფა ოთხ კატეგორიად:

პირველ კატეგორიაში ჩაითვლება: საეზოვე, ბაღი, ვენახი, საბოსტნე, კარხე ტყე, ხელოვნურად გაშენებული ტყე და უმაღლეს კულტურისათვის სავარგისი სარწყავ-სახნავი მიწა, სარწყავი სათიბი და ის ურწყავი მიწები, რომლებიც კარგ მოსავალს იძლევიან.

მეორე კატეგორიაში: სახნავ-სათესი მიწა, რომელიც სისტემატურად არ ირწყვება, ურწყავი სახნავი მიწა, რომელიც საშუალო მოსავალს იძლევა, ურ-

წყავე სათიბი და ვაკე-ჯაგნარი, რომელსაც გაკაფვის შემდეგ საშუალო მოსავლის მოცემა შეუძლია.

მესამე კატეგორიაში: ყველა სხვა სახნავი მიწა და ეწერი და მეოთხეში — ჩირგვნარიანი ფერდო და ქვიანი ჩარგვნარი.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა: გამოუსადეგარი მიწა-წყალი, როგორც, მაგალითად, გზა, რიყე, ტბა, ჭაობი, მდინარე, ღელე, ხრამი, კლდე, მეწყერი და სხვა ამგვარი რამ, თუ რომელიმე მათგანს განსაკუთრებული ღირებულება არა აქვს, ნორმაში არ ჩაითვლება.

4. მიწის ნორმა დაწესდება საშუალო ოჯახზე. საშუალო ოჯახად ჩაითვლება თვითელი ცალკე კომლი, რომელიც წარმოადგენს განსაკუთრებულ და დამოუკიდებელ სამეურნეო ერთეულს 3-6 სულისაგან შემდგარს. როცა ოჯახში ხუთ სულზე მეტია, ნორმას ემატება თითო ზედმეტ სულზე ნორმის ერთი მეათედი და როცა სამ სულზე ნაკლებია, ნორმას აკლდება ამდენივე თითო ნაკლებ სულზე.

5. მიწის ნორმები, რომელიც დაეტოვება თითო კომლს:

რაიონი	კატეგორია დესტინობით			
	I	II	III	IV
პირველი მერვე მესამე მეოთხე მეხუთე	ოთხი ოთხნახევარი სამი სამნახევარი ოთხნახევარი	ექვსი ექვსი ხუთი ხუთი ოთხი	რვა შვიდნახევარი ექვსი ექვსნახევარი ხუთი	ათი ცხრა შვიდნახევარი რვა ექვსი

სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარე ფ. მახარაძე

ორცა, ფონ. 600, საქ. 6, ფურ. 3. დედანი, სტამბური წესით დაბეჭდილი.

№ 12

1922 წლის ივლისის 22. — საქართველოს სსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის ცირკულარი საქართველოში მიწის რეფორმის გატარების შესახებ

როგორც ჩანს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის მომართვიდან ა. წ. 18 ივლისის თარიღით და 5125 №-ით ბევრგან ხალხი ვიღაცის გავლენით იჩენს გულგრილობას და ხან ხელსაც კი უშლის მიწათმოქმედ კომისიებს აგრარულ რეფორმის გატარებაში.

გეძლევათ წინადადება დაუყოვნებლივ მიიღოთ ზომები, რათა ხსენებულ კომისიებს ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოებმა აღმოუჩინონ. სრული დახმარება მაგ ფრიად მნიშვნელოვანი მშრომელი ხალხისათვის საქმის ცხოვრებაში გასატარებლად.

შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარი ა. გეგეჭკორი.

საქ. სსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის „მომბე“, 1922 წ., № 38,

№ 13

1922 წლის აგვისტოს 7. — დებულება საადგილმამულო დავათა განხილვის წესის შესახებ

1. ყოველგვარი საადგილმამულო დავა, მიწათმოწყობასა და მიწათსარგებლობასთან დაკავშირებული, გადაწყვეტილ უნდა იქნეს მარტოოდენ სამაზრო საადგილმამულო და ცენტრალურ საადგილმამულო კომისიების მიერ.

2. სამაზრო საადგილმამულო კომისია და ცენტრალური საადგილმამულო კომისია განიხილავენ საქმეს არსებითად.

3. სამაზრო საადგილმამულო კომისია უნდა მოეწყოს თვითეული მაზრისათვის, ან სათანადო ადმინისტრაციული ერთეულისათვის, კომისია შედგება: თავმჯდომარისაგან, რომელსაც სამაზრო აღმასრულებელი კომიტეტის წარდგენით დანიშნავს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარი და ორი წევრისაგან, რომელთა შორის ერთს წარადგენს სამაზრო აღმასრულებელი კომიტეტი, ხოლო მეორეს იუსტიციის სახალხო კომისარიატი კომისიაში მუდმივი მონაწილეობისათვის.

4. ცენტრალური საადგილმამულო კომისია იმყოფება თბილისში და შედგება თავმჯდომარისა და ერთი მუდმივი წევრისაგან, რომელთაც დანიშნავს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარი და აგრეთვე ერთი წევრისაგან, რომელსაც წარადგენს იუსტიციის სახალხო კომისარი კომისიის შედგენილობაში მუდმივი მონაწილეობისათვის.

შენიშვნა: იმ შემთხვევაში, უკეთუ კომისიის თავმჯდომარე ადგილობრივ არ იმყოფება, მიწათმოქმედების სახალხო კომისარი დანიშნავს მის მოადგილეს.

5. სამაზრო საადგილმამულო კომისია შეუდგება საადგილმამულო საქმის წარმოებას დაინტერესებულ პირის ან დაწესებულების (მომჩივანის) თხოვნით და გადაწყვეტს საქმეს მოწინააღმდეგე მხარის (მოპასუხის) მოწვევით. ამ უკანასკნელისაგან უკეთუ იგი გამოცხადდება ახსნა-განმარტების მოსმენის შემდეგ.

შენიშვნა: ახსნა-განმარტება შეიძლება წარდგენილ იქნეს კომისიაში დაბარების დღისათვის და წერილობითაც.

6. საქმეთა განხილვის წესი სამაზრო და ცენტრალურ საადგილმამულო კომისიებში, მხარეთა წარმომადგენლობა, მოწმეთა და მცოდნე პირთა დაბარება, მათი გასამრჩელო, შედეგები დაბარებულ პირთა გამოუცხადებლობისა და სხვ. განისაზღვრება სათანადო წესებით, რომელიც შემოღებულია საქმეთა განხილვისათვის სახალხო სასამართლოში.

შენიშვნა: საჩივრის თვითეული განცხადება შეფასებულ უნდა იქნეს, ბაჟი გადახდება საჩივრის ფასის 2%-ის რაოდენობისა, ამასთანავე სამაზრო კომისიის უფლება აქვს წარმოადგენილი საბუთების მიხედვით მიაწიკოს მომჩივანს სიღარიბის უფლება.

7. ვადა სააპელაციო საჩივრის შეტანისათვის განისაზღვრება ორი კვირით რეზოლუციის გამოცხადების დღიდან. საჩივარი შეტანილი უნდა იქნეს ცენტრალურ საადგილმამულო კომისიაში სამაზრო კომისიის მეშვეობით, რომელსაც

გადაწყვეტილება გამოუტანია; სამაზრო კომისია წარადგენს დასახელებულ საჩივარს, მთელ საქმეს და თავის გადაწყვეტილებას, — საბოლოო ფორმით შედგენილს ცენტრალურ კომისიაში სამი დღის განმავლობაში საჩივრის შეტანის დღიდან. იმავე ვადაზე ცენტრალურ კომისიაში უშუალოდ მიღებული საჩივარი გადაეგზავნება კუთვნილებისამებრ სამაზრო კომისიას, ცენტრალურ კომისიაში წარსადგენად საქმესთან ერთად.

შ ე ნ ი შ ე ნ ა: ცენტრალურ საადგილმამულო კომისიას უფლება აქვს დაინიშნოს საქმის განხილვა ადგილობრივ, რისთვისაც მოაწყოთ პერიოდულ სესიებს.

8. ცენტრალური კომისიის გადაწყვეტილება დაუყოვნებლივ შედის კანონიერ ძალაში და შესრულებულ უნდა იქნეს ისევე, როგორც განსაზღვრულ ვადაზე განუსაჩივრებელი გადაწყვეტილება სამაზრო კომისიის ადგილობრივი აღმასრულებელი კომიტეტის მეშვეობით, რისთვისაც მომჩივანს ეძლევა საადგილმამულო კომისიიდან აღსრულების ფურცელი.

9. უმაღლესი ზედამხედველობა კომისიების მოქმედებისათვის მართებს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარს; უკეთეს ერთი თვის განმავლობაში, დღიდან კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების დადგენილებისა, მიწათმოქმედების სახალხო კომისარი სცნობს, რომ კომისიის გადაწყვეტილება ეწინააღმდეგება საერთო საადგილმამულო პოლიტიკას, იგი გააუქმებს ამ გადაწყვეტილებას და საქმეს გადასცემს სათანადო საადგილმამულო კომისიას კვლავ განსახილველად.

სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარე ფ. მაზარაძე

საქართველოს სსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის „მოამბე“, 1922 წ., № 39, გვ. 2-3.

№ 14

1922 წლის არა უგვიანეს 30 სექტემბრისა. — საქ. სსრ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის ცირკულარი აგრარული რეფორმის ჩასატარებლად მომუშავე მიწისმომელთათვის დახმარების გაწევის შესახებ

საქართველოს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატი მომართვით № 5691 1922 წ. 22 აგვისტოს თარიღით გატყობინებთ, რომ საჭიროა, აგრარული რეფორმის ჩასატარებლად, დახმარება მომუშავე მიწისმომელთათვის და სხვა ტექნიკურ პერსონალისათვის ბინის, საქმელ-სასმელის და სატრანსპორტო საშუალებების შოვნაში. შსს კომისარიატი, იღებს რა მხედველობაში ასეთი დახმარების მნიშვნელობას რეფორმების წეროვნად ჩატარებისათვის, კატეგორიულ წინადადებას აძლევს ყველა მის ხელქვეით ორგანოებს აღმოუჩინონ კანონიერ ფარგლებში ყოველგვარი დახმარება აგრარული რეფორმების ჩატა

რების დროს მომუშავე პერსონალს როგორც ბინის და სურსათ-სანოვავის შოვნაში, ისე სატრანსპორტო საშუალებათა მიწოდებით.

საქართველოს სსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარი ა. გეგეჭკორი.

საქ. სსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის „მოამბე“, 1922 წ. № 40, გვ. 10.

№ 15

1922 წლის ნოემბრის 13. — სრულიად საქართველოს ცაკის დადგენილება № 20 საადგილმამულო დავათა განხილვის წესის დებულებაში ცვლილებების შეტანის შესახებ

1922 წლის აგვისტოს 7-ს თარიღით გამოცემული საადგილმამულო დავათა განხილვის წესის დებულების შესაცვლელად სრულიად საქართველოს ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი ადგენს:

1. სრულიად საქართველოს ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის მიერ საადგილმამულო დავათა განხილვის წესის შესახებ ამა 1922 წლის აგვისტოს 7-ს თარიღით გამოცემულ დებულების მე-8 მუხლი:

„ცენტრალური კომისიის გადაწყვეტილება დაუყოვნებლივ შედის კანონიერ ძალაში და შესრულებულ უნდა იქნეს ისევე, როგორც დადგენილ ვადაზე განუსაზივრებელი გადაწყვეტილება სამაზრო კომისიისა, ადგილობრივი აღმასრულებელი კომიტეტის მეშვეობით, რისთვისაც მომჩივანს ეძლევა საადგილმამულო კომისიიდან აღსრულების ფურცელი“, შეიცვალოს შემდეგნაირად:

„ცენტრალური კომისიის გადაწყვეტილება დაუყოვნებლივ შედის კანონიერ ძალაში და შესრულებულ უნდა იქნეს ასევე, როგორც დადგენილ ვადაზე განუსაზივრებელი გადაწყვეტილება სამაზრო კომისიისა, სამაზრო საადგილმამულო განყოფილების მეშვეობით, რისთვისაც მომჩივანს ეძლევა საადგილმამულო კომისიიდან აღსრულების ფურცელი“.

სრულიად საქართველოს საბჭოს ცენტრალური

აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარე ფ. მახარაძე

საქ. სსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის „მოამბე“, 1922 წ., № 44, გვ. 9.

№ 16

1922 წლის ნოემბრის 27. — საქართველოს კ (ბ) პლენუმის დადგენილება საქართველოში მიწის რეფორმის შედეგების შესახებ

1. Признать завершение аграрной реформы в смысле фактического отобрания подлежащих перечислению в государственный земельный фонд и распределению среди трудящихся земли, а, следовательно, ли-

квидацию феодальных пережитков, ударной задачей партии и Советской власти, подлежащей разрешению самым решительным образом к предстоящей весне. Придать этому характер широкой политической компании.

2. В этих целях предоставить местам (уисполкомам) право фактического проведения земельной реформы, осуществляемой через темские и сельские комитеты из беднейшего крестьянства.

3. В этих же целях обновить весь аппарат Наркомзема, призванного руководить и контролировать, а также приостановить и отменить мероприятия мест по проведению земельной реформы, если таковые идут в разрез с общей земельной политикой.

Установить сроки обжалования решений местных комиссий.

4. Законодательные акты по земельной реформе, затрудняющие быстрое осуществление реформы, а равно и циркуляры Наркомзема подобного же рода, отменить, заменив их новыми актами, способствующими и облегчающими быструю ликвидацию пережитков феодального землевладения и проведение революционной реформы.

5. Признать необходимым в начале весны провести «неделю проверки аграрной реформы», с максимальной ответственностью для членов укомов и уисполкомов, у которых фактическая зем. реформа окажется не разрешенной.

6. Новые расходы на оформление аграрной реформы, т. е. на землеров и др. технического персонала, возложить в той или иной форме на население соот[ветствующих] районов, которые заявят желание поскорее закрепить за ними переданную им в пользование землю.

7. Часть сверх нормы так называемых культурных имений частных владельцев по правилу должно предоставляться в арендное пользование товариществам и коммунам из беднейших крестьян.

8. Точно выполнить пункт декрета о земле, предоставляющий право на землю рабочим и служащим особо важных отраслей промышленности и государства. На эк[стрен]ной сессии ЦИК провести отмену наделения земель всех советских служащих.

9. В срочном порядке выбрать закон о землевладении в городах.

10. Наркомзему разработать правила действительной охраны лесов республики.

11. Предложить Наркомзему немедленно освободить крестьян, находящихся в заключении, по обвинению в выступлениях бывших помещиков.

12. Учредить специальную комиссию при ЦК по земельным делам в составе Орахелашвили, Канделаки и Стурua и др. по назначению ЦК.

მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალის პარტიული არქივი, ფონ.
14, აღწ. 1, სპ. 2, ფურ. 328. დელაბი.

№ 17

1922 წლის დეკემბრის 1. — აჭარის ასსრ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის ანგარიშიდან მიწის ნაციონალიზაციისა და მიწათმოწყობის საქმეში 1922 წელს ჩატარებული მუშაობის შესახებ

სოციალისტური მიწათმოწყობა აჭარაში სავესებით ვერ განხორციელდა მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის გარეშე წარმოშობილ მიზეზთა გამო (მაგ. პოლიტიკური მოსაზრებანი, ეკონომიურ-სოციალურ-კულტურული ჩამორჩენილობა მცხოვრებთა, თითქმის ფეოდალური სისტემა მიწის სარგებლობისა და მფლობელობისა და სხვა). გარდა ამისა ფრიად საგულისხმო მიზეზს წარმოადგენს ამ მხრივ სახნავ-სათესი მიწის საერთო სიმცირე აჭარაში და ამასთანავე ის გარემოება, რომ მიწის სარგებლობას აქ ხშირად სადავო ხასიათი აქვს, რაც ათასგვარ სიძნელესა ქმნის მიწათმოქმედების საქმეში. ყველა ამ მიზეზთა გამო ვერ იქნა შესაძლებელი სოციალისტური მიწათმოწყობის სავესებით განხორციელება აჭარაში.

მიუხედავად ყოველივე აღნიშნულისა საჭირო იყო, რასაკვირველია, მიწის ნორმათა შემუშავება, საბალახოების განსაზღვრა სოფლებში, მსხვილ მემამულეთაგან მიწების ჩამორთმევა და უმიწაწყლოთათვის დანაწილება და სხვა საამისო მუშაობანი სწარმოებდა განუწყვეტლივ. ამ მუშაობათა შედეგად:

1. აღრიცხულ იქნა მსხვილ მემამულეთა მიწები და ჩამოერთვა ისინი მათ.
2. დაყოფილ იქნა ოლქი ხუთ კატეგორიად მოსავლიანობის მიხედვით და შემუშავდა სახნავ-სათესი მიწათა სასარგებლო ნორმები.
3. დაუნაწილდათ ამისდამიხედვით უმიწაწყლო მცხოვრებლებს მიწები და სხვა...

განზრახული მუშაობანი მიწათმოსაწყობ დარგში უმთავრესად მიღებულ იქნა სახნავ-სათესი კამპანიის წარმოების დროს.

მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატთან დაარსდა ცენტრალური სახნავ-სათესი კომისია, რომელიც ხელმძღვანელობდა სახნავ-სათესი კამპანიას.

მთელი აჭარა დაყოფილი იქნა ხუთ რაიონად: 1. ხულოს, 2. ქედის, 3. აჭარისწყლის, 4. ბათუმის და 5. კინტრიშის რაიონი.

თვითეულ რაიონში გაიგზავნა განსაკუთრებული რაიონული კომისია. ეს კომისიები მუშაობდნენ შეთანხმებით ადგილობრივ ფუხარა¹ კომიტეტებთან და ადგილობრივ მიწკომებთან. ამ კომისიათა მოვალეობას შეადგენდა საერთო ხელმძღვანელობა ხენა-თესვის კამპანიისათვის და მისი წარმატებით ჩატარება.

ხენა-თესვის კამპანიის პირველ დღედ გამოცხადდა ორი აპრილი და ამ რიცხვიდან დაიწყო შემდეგი მუშაობანი:

1. გაიშალა უფართოესი აგიტაცია ნაადრევ ხენა-თესვის და ურთიერთდაზმარების სასარგებლოდ.

2. გამოცხადებულ იქნა, რათა ყველა სახელოსნო კომუნალურ მეურნეო-

¹ ფუხარა კომიტეტი, ე. ი. ღარიბთა კომიტეტი.

ბისა და ეკონომიური განყოფილებების მაზრებში გამოყენებულ ყოფილიყენენ სასოფლო-სამეურნეო იარაღთა შესაკეთებლად უფასოდ ფუხარათათვის და შე-
ლავთიან ფასებში დანარჩენათათვის.

3. მიღებულ იქნა ზომები, რათა ყველა მთავრობის საწყობებში შენახუ-
ლი სასოფლო-სამეურნეო იარაღი გაგზავნილ ყოფილიყო მაზრებში.

4. მიღებულ იქნა ნაწილობრივ სამეურნეო იარაღთა შესაკეთებლად მიწათ-
მოქმედების სახალხო კომისარიატის ანგარიშზე 500 ფუთი რკინა და 100 ფუთი
ფოლადი.

5. დაიწყო სათესლე მასალების შეძენა და ხალხისათვის მიწოდება.

6. სათესკომებს დაევალია დაუყოვნებლივ გაეტარებინათ ცხოვრებაში აღ-
მასკომებისათვის წინასწარ მიცემული განკარგულება იმის შესახებ, რომ ყვე-
ლა მსხვილ შემამულეს ჩამოერთვას მამულები და დაუნაწილდეს უმიწაწყო
ფუხარა ხალხს. ასეთ შემამულეებს დატოვებული უნდა ჰქონდეთ მხოლოდ იმ-
დენი მიწა, რამდენსაც ისინი დაამუშავებენ საკუთარი შრომით (მხედველობა-
ში მიღებულ იქნა მათ ოჯახში მუშა ხელის რაოდენობა და საერთო სულადობა).

7. სათესკომებს და სამაზრო აღმასკომებს დაევალიათ განემარტათ ხალხი-
სათვის ის, რომ სასტიკად აკრძალულა მიწების იჯარით გადაცემა და ნაქირა-
ვები შრომით დამუშავება. სათესკომები სასტიკად ადევნებდნენ თვალყურს ამის
ცხოვრებაში გატარებას.

შ ე ნ ი შ ვ ა: მიწების იჯარით გაცემა და ნაქირავები შრომით სარგებლობა
ნებადართულ ექნათ მხოლოდ ქვრივებს, ობლებს, მოხუცებულობით ან სნეუ-
ლებით დაუძღვრებულთ და ინვალიდებს.

8. რაიონულ სათესკომებს მოვალეობად დაეკისრათ საერთოდ, მეტად
მტკიცე ზომების მიღება, რათა მთელ ოლქში არ დატოვებულიყო დაუთესავად
არც ერთი ადგილი სახანავსათესი მიწებისა.

9. ამავე კომისიებს დაევადა ადგილობრივ განხილვა და გადაწყვეტა მიწის
სადავო საკითხებისა, რომელნიც მრავლად გროვდებიან ზენა-თესვის მოახლო-
ებისას კომისარიატში და სხვა.

მიწები დაყოფილია მთელ ოლქში ხუთ კატეგორიად. ამ კატეგორიებზე წეს-
შავებული იქნა შემდეგი ნორმები:

მიწები დაყოფილია მთელ ოლქში ხუთ კატეგორიად. ამ კატეგორიებზე ეწეს-
დება დაახლოებით შემდეგი ნორმები:

1 კატეგორიის მიწები — დესეტინაზე 200 ფუთი მოსავლით (ჭოროხის
ჰალები დაწყებული ორთაბათუმისა და სხვა) ნორმა ოჯახზე
1 დეს. — 2 დეს.

2 კატეგორიის მიწები დესეტინაზე 150 ფუთი მოსავლით (მდინარეთა ჰა-
ლები ზღვის სანაპიროზე კინტრიშის, ჩაქვის და სხვა რაიონებში) ნორმა ოჯახ-
ზე 1 1/2 დეს. — 3 დეს.

3 კატეგორიის მიწები დესეტინაზე 100 ფუთი მოსავლით (მინდვრიანი ად-
გილები მე-2 კატეგორიაში მოყვანილი თემები) ნორმა ოჯახზე 2 დეს.
— 4 დეს.

4 კატეგორიის მიწები დესეტინაზე 80 ფუთი მოსავლით (მაღლობიანი ადგილი ყველა ზემოთ ნაჩვენებ თემებში) ნორმა ოჯახზე 2 $\frac{1}{2}$ დეს. — 4 $\frac{1}{2}$ დეს.

5 კატეგორიის მიწები დესეტინაზე 50-60 ფუთი მოსავლით (მთიანი ადგილები ამავე რაიონებში) ნორმა ოჯახზე 3 $\frac{1}{2}$ დეს. — 5 დეს.
საშუალო ოჯახად ითვლება ოჯახი შემადგენლობით 4 სულიდან 6 სულამდე. თვითეულ ზედმეტ სულზე მიეცემა ზემოთ მოყვანილ ნორმის ერთი მეათელი.

მუშახელად ითვლება ოჯახის წევრი წლოვანების 15 წლიდან 60 წლამდე.

შ ე ნ ი შ ე ნ ა: თვითეულ სულზე საჭიროდ მიჩნეულია (ყოველ საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლად ნავთი, ტანსაცმელი, საქონლის შენახვა და სხვ.) — 3 ფუთი სიმინდი.

რაიონულ სათესკომებს დაევალით გამორკვევა ადგილობრივ საჭირო სათესლე მასალათა რაოდენობისა და შემდეგ თვალყურის დევნება ამ მასალის სისწორით დანაწილებისათვის.

მიწოდებულ იყო ხალხისათვის სულ — ხუთი ათას რგაას ოცდა თხუთმეტი (5 835) ფუთი სათესლე სიმინდი.

ჩამოერთვა მემამულეებს კომპანიის წარმოების დროს:

1. კენტრიშის რაიონში — 368 დესეტინა.

2. ჩაქვის „ — 15 „

3. კაპანდიბის „ — 67 „

4. ბათუმის „ — 14 „

სულ — 464 დესეტინა.

ეს მიწები დანაწილდა უმიწაწყლოთა და მცირემიწიანთა შორის შემდეგნაირად:

1. კენტრიშის რაიონში — 323 დესეტინა

2. ჩაქვის რაიონში — 15 „

3. კაპანდიბის „ — 67 „

4. ბათუმის „ — 14 „

სულ — 419 დესეტინა.

დარჩა თავისუფლად უვარგისი მიწები აქ ნაჩვენებიდან სულ — 45 დესეტინა.

გარდა მემამულეთაგან ჩამორთმეული მიწებისა ამ სეზონში ხალხს დაურიგდა კიდევ 102 დესეტინა სახელმწიფო მიწა სხვადასხვა რაიონში.

გარდა ამისა რაიონულმა სათესკომებმა გაარჩიეს და მოაგვარეს ადგილობრივ ზევრი სხვადასხვა ხასიათის დავა მიწის შესახებ.

ერთი სიტყვით, წლევანდელი სახნავ-სათესი კომპანიის ჩატარება დამაკმაყოფილებლად უნდა ჩაითვალოს მოტანილ სარგებელიანობის მიხედვით.

საქართველოს არც ერთ კუთხეში არ ატყდება ხოლმე იმდენი დავა მიწის სარგებლობის ირგვლივ, როგორც აჭარაში. ეს საკითხი აქ ათასგვარ მთავრობათა მიერ წარმოებულ მრავალფეროვან პოლიტიკის მიერ მეტად ბუნდოვანი იყო, საზოგადოდ, მუდამეაჰს და, რასაკვირველია, თვალსაჩინოდ მოგვარებული

არ არის ამქადაც. როგორც იყო ნათქვამი, მიზეზი ამისა აღმოცენებულია მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის გარეშე და არსებობს, საზოგადოდ, საერთო პირობების გავლენით.

რანაირი სიფართოვითაც არ უნდა წარმოებულყო მიწათმოსაწყობი მუშაობანი, აშკარა იყო ერთი, რომ მიწის სადავო საკითხები დაუყოვნებლივ უნდა გადაწყვეტილიყვნენ და მოგვარებულიყვნენ სათანადო ორგანიზაციის შექმნით. აქამდე ასეთი ორგანიზაცია განსაკუთრებულად არ არსებობდა მრავალ მიზეზთა გამო. სხვათა შორის, ერთი უმთავრესი მიზეზი ამისა იყო ის, რომ კომისარიატი უცდიდა საქართველოსათვის სოციალისტურ მიწის კანონთა შემუშავებას, რომ ასეთი დაედო საფუძვლად მიწის სარგებლობის საკითხის გადაწყვეტისათვის, ხოლო ვინაიდან ასეთი საერთო კანონების განხორციელება აჭარის სინამდვილეში არსებულ განსაკუთრებულ პირობებში დაშვებული არ იყო მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის გარეშე მყოფ მიზეზთა გამო, სადავო საკითხები მიწის სარგებლობის ირგვლივ სწყდებოდნენ ყველა ცალკე შემთხვევაში ადგილობრივ პირობებთან შეფარდებით და სოციალისტურ მიწათმოწყობასთან ფრთხილი მიახლოებით.

ეს საკითხები წყდებოდნენ წარსულ წელს ცალკე კომისიების მეშვეობით კოლეგიაში. და ბოლოს მიწით სარგებლობის საკითხის ასე თუ ისე გადაჭრა აჭარაში საზოგადო მასშტაბით ძლიერ გაქანდებოდა და აშკარა შეიქმნა, რომ ყოველ მიზეზს გარეშე აუცილებელია განსაკუთრებულ ორგანოს შექმნა კომისარიატთან მიწის სადავო საკითხთა გადასაწყვეტად.

თანხმად საქართველოს მთავრობის დეკრეტისა განსაკუთრებულ საადგილმამულო კომისიათა შესახებ — აჭარის მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატთან დაარსდა განსაკუთრებული საადგილმამულო კომისია მიწის სადავო საკითხთა გასარჩევად და გადასაჭრელად. კომისიაში გარდა მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის წარმომადგენლების, შეყვანილ იქნენ: პარტკომის, ცეზბიუროს, და მუშგლეხინის წარმომადგენელნი. თავმჯდომარე და მისი მოადგილე დაინიშნა კოლეგიის მიერ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის წარმომადგენელთაგან. მეორე უმაღლეს ინსტანციათა განსაკუთრებულ საადგილმამულო კომისიისა გამოცხადდა მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის კოლეგია, რომელიც საბოლოოდ წყვეტს ამა თუ იმ გასაჩივრებულ საქმეს.

განსაკუთრებულმა საადგილმამულო კომისიამ დაიწყო მუშაობა მიმდინარე წლის ივლისში. ამ ვადიდან დაწყებული კომისიას გარჩეული აქვს 58 საქმე და წარმოებაშია 67 საქმე.

რასაკვირველია, ზედმეტია ლაპარაკი იმაზე თუ რამდენად სარგებლიანია ამ კომისიის დაარსება. აჭარის სინამდვილეში ერთადერთი მთავარი და შესაძლებელი ამოცანა მიწათმოწყობის დარგში სადავო საკითხების რადიკალურად გადაჭრა, სანამ უფრო მტკიცე ღონისძიებათა განხორციელება შესაძლებელი გახდება ამ დარგში. ამიტომ ცხადია, რომ ეს კომისია ხალხის სასიცოცხლო ინტერესებს ემსახურება დღეს და საკვირველიც არ არის, რომ ძველ, ბიუროკრატიულ სასამართლოებში წრიალს დაჩვეული მშრომელი ხალხი სიამოვნებით

გეგმება ასეთ სპეციალურ სასამართლოს არსებობას მიწის სარგებლობის კანონ-
 ზა შემამუშავებელ და ცხოვრებაში გამტარებელ უწყებასთან.

საზოგადოდ უნდა ითქვას, რომ აჭარაში სამიწათმოქმედო მუშაობანი კო-
 მისარიატის მიერ წარმოებულ იყვნენ ისეთი სიძლიერით, როგორითაც მას ნე-
 ბა ეძლეოდა გარედან და შემდეგ რამდენადაც მას ხელს უწყობდა ზოგიერთი
 ღონისძიებათათვის სახსართა რაოდენობა. გარდა ყოველივე ზემოაღნიშნულისა
 ამ დარგში გაკეთებულია შემდეგი:

1. მოხდა დათვალიერება აღრიცხვაზე აღებულ საწარმოო ნაკვეთებისა და
 შედგენილ იქნა დეტალური აღწერა თვითეულ ნაკვეთზე გაშენებულ კულტუ-
 რისა (ნარგავთა რაოდენობა, ვარგისიანობა და სხვა).

2. წარმოებულ იყო მოვლა-პატრონობა აღრიცხვაზე მყოფ კულტურულ და
 არაკულტურულ ნაკვეთებისა სივრცით 1127 დესეტინამდე.

3. შესრულებულ იქნა საკმაოდ რთული მუშაობა აჭარის მთელ ტერიტო-
 რიაზე მიწათმოსაწყო სტატისტიკურ ცნობების შესაკრებად.

4. შემუშავდა აჭარის გადამიჯვნის პროექტი (ამ საჭიროებისათვის გამო-
 თხოვნილ იყო 72.000 მანეთი ოქროთი), რის მიუღებლობამაც შეაჩერა გადა-
 მიჯვნის საქმე ამ წელში.

5. განსაკუთრებულ საადგილმამულო კომისიის დაარსებამდე გაირჩა და
 გადაიჭრა 2500-ზე მეტი სადავო საადგილმამულო საქმე.

6. საფონდო კულტურულ-საწარმოო ნაკვეთები გაცემულ იქნა იჯარით.

7. საღალო ნაკვეთები — დანაწილდა მეტ საჭიროების მქონეთა შორის და
 სხვადასხვა.

აჭარის ასსრ სახელმწიფო არქივი, ფონ. 2, აღწ. 1, საქ. 34, ფურ. 58-61. პირი, საწერ
 მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 18

1922 წლის დეკემბრის 20. — სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალ-
 ლური აღმასრულებელი კომიტეტის დადგენილება № 27 მიწის კანონთა დარ-
 ლვევის გამო სისხლის სამართლის წესით პასუხისმგებლობის შესახებ

სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომი-
 ტეტი ადგენს:

1. მოქალაქე, რომელიც დაარღვევს 1922 წ. მაისის 26-ს გამოცემულ „მი-
 წათმოქმედების დებულების“ მე-15 პუნქტში აღნიშნულ წესებს: გაპყიდის, გაა-
 ზუქებს ან იჯარით გასცემს მისთვის სარგებლობის უფლებით მიცემულ მიწას,
 სასამართლოს წესით პასუხს აგებს ისევე, როგორც მისთვის განსაზღვრულ მიზ-
 ნით ჩაბარებული ქონების მითვისებისა და გაფლანგვისათვის და დაისჯება იძუ-
 ლებითი მუშაობით ექვს თვემდე ან თავისუფლების აღკვეთით ექვსი თვით, მი-
 წის სარგებლობის უფლების ჩამორთმევით; ამასთანავე ხელშეკრულება გაბა-
 თილებულ იქნება.

2. მოქალაქე, რომელიც იყიდის, საჩუქრად თუ გირაოდ მიიღებს ან იჯარით აიღებს ამა დადგენილების 1-ლ მუხლში აღნიშნულ მიწას, დაისჯება ისევე, როგორც ამავე დანაშაულებრივი მოქმედების მონაწილე.

სრულიად საქართველოს ცენტრალური აღმასრულებელი
კომიტეტის თავმჯდომარე — ფ. მახარაძე

ორცსა, ფონ. 284, საქ. 1, ფურ. 7. დედანი, სტამბური წესით დაბეჭდილი.

№ 19

1922 წლის დეკემბრის 21. — ამონაწერი აჭარის ასსრ ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის პრეზიდიუმის სხდომის ოქმიდან № 29 მიწათმოწყობის შესახებ

მოიხსენიეს: აჭარის ასსრ-ში მიწის საკითხის შესახებ.

დაადგინეს: ა) მსხვილ მემამულეთ დაუყოვნებლივ ჩამოერთვათ მიწები, მცირე ნორმის დატოვებით.

ბ) აგრეთვე ჩამოერთვათ მიწები ყველა ისეთ პირებს, რომელნიც თვით არ ამუშავებენ მიწას.

გ) ვისაც დღემდე გლეხებისაგან აუღია ღალა, დასჯილ იქნას რევოლუციურ ტრიბუნალში გადაცემით, შემდეგში ღალის ამლები და მიმცემნიც პასუხისგებაში მიცემულ იქნან და დასჯილი მიწის ჩამორთმევამდე.

დ) გამორკვეულ იქნას ფაქტები ღალის აღებისა და მიცემისა და ასეთები ჩამოერთვას მიმღებს სახელმწიფო ფონდში გადასარიცხავად და შემდეგ ღარიბთათვის დასარიცხებლად.

ე) სანახვ-სათესი მიწის პატრონს, თუ კი მას რაიმე სხვა საცხოვრებელი წყარო აქვს, მიწა ჩამოერთვას.

ვ) ყველა იმ მიწებით, რომელიც ჩამორთმევა სხვადასხვა მიზეზების გამო, დაკმაყოფილებულ იქნან ღარიბი გლეხები პირველ რიგში.

გ) წინადადება მიეცეს სახკომსაბჭოს, ერთი თვის განმავლობაში შეიმუშაოს მიწის შესახებ სათანადო კანონი, რომელიც საერთო დებულების და კანონების მიხედვით შეეფარდებოდეს აჭარის პირობებს.

აჭარის ასსრ სახელმწიფო არქივი, ფონ. 4, აღწ. 1, საქ. 9, ფურ. 26-27. პირი, სიწერე მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 20

1923 წლის თებერვლის 4. — ამონაწერი ქობულეთის მაზრისა და თემების აღმასკომების გაერთიანებული სხდომის დადგენილებიდან მაზრაში და თემებში საადგილმამულო კომისიების შექმნისა და მათი ამოცანების შესახებ

სამაზრო მიწის კომიტეტს ევალება დაუყოვნებლივ შექმნას თემებში ქვეკომისიები, სადაც უნდა შედიოდნენ უმიწაწყლონი, მიწის მუშები, რომელნიც დაინტერესებულნი არიან ამ საკითხში. დღიდან ქვეკომისიების არსებობისა უნ-

და მოხდეს მემამულეების აღრიცხვაზე აყვანა როგორც ბეგების, ისე შეძლებულ გლეხკაცობისა. სამაზრო კომისიის ევალემა, რაც შეიძლება დაჩქარებით აასრულოს მასზე დაკისრებული მოვალეობა.

აქარის ასსრ სახელმწიფო არქივი, ფონ. № 84, აღწ. 1, საქ. 21, ფურ. 32, პირი, საბეჭდო მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 21

1923 წლის მარტის 4. — გაზეთ „კომუნისტის“ სტატია საქართველოში მიწის ნაციონალიზაციის სწორად გატარების მნიშვნელობის შესახებ

საბჭოთა ხელისუფლების მთავარი ამოცანა საქართველოში არის მიწის რეფორმის ცხოვრებაში გატარება, რაც საშუალებას აძლევს მცირე მიწის მქონე გლეხებს მიიღონ სრული ნორმა, რის მიღების უფლებაც მათ აქვთ.

ეს საჭიროა გლეხთა, თვით რევოლუციის ინტერესებისათვის. თავის რევოლუციურ ბრძოლაში პროლეტარიატს იმედი უნდა ჰქონდეს გლეხების მხრივ დახმარებისა. ეს დახმარება მას შეუძლია მიიღოს იმ მუშაობის შემდეგ, რომლის შესრულება აუცილებელია სოფლად ღარიბ გლეხთა ინტერესების დასაცავად.

მთელი საუკუნეების განმავლობაში გლეხები ამუშავებდნენ მიწას, რომელიც მემამულეებს ეკუთვნოდა. ეს მემამულეები უკანონოდ ითვისებდნენ სოფლის მშრომელთა მიერ დამზადებულ პროდუქტებს.

ასეთი წყობილება დაუშვებელია მუშათა და გლეხთა მთავრობის მართვა-გამგეობის დროს, რომელი მთავრობაც იცავს როგორც ქალაქის, ისე სოფლის მშრომელთა ინტერესებს.

მიწით უნდა ისარგებლოს იმან ვინც მას ამუშავებს.

ეს, რა თქმა უნდა, იმას არ ნიშნავს, რომ მიწა ჩამოერთვა ყველა იმათ, ვინც საბჭოთა ხელისუფლებას ემსახურება. სრულიად საქართველოს ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის მესამე სესიის დადგენილებაში ნათქვამია: „მოხუცებულებს და უძლურებს, ქვრივ-ობლებს, სოფლის მუშაკს, წითელარმიელს და მუშურ-გლეხურ მილიციას რჩებათ სრული ნორმა“.

ეს დადგენილება საკმაოდ არის შეთანხმებული ჩვენ სინამდვილესთან და საკმაოდ გარანტიას აძლევს მცირე მიწის მქონე ღარიბ გლეხს არ იქნეს შელახული მისი უფლება მიწის მფლობელთა მტაცებლობის მხრივ.

ამასთანავე მიღებულია დადგენილება იმის შესახებ, რომ მიწის ნორმა რჩება სოფლის იმ მეურნეს, რომელიც თავისი ხელით ამუშავებს მას.

ამით საბჭოთა ხელისუფლება ანიარაღებს ჩვენს პოლიტიკურ მოწინააღმდეგეებს, რომელთაც დემოკრატიულ რესპუბლიკის არსებობის მთელი პერიოდის განმავლობაში ვერ შესძლეს ღარიბ გლეხების დაცვა-დაცვა.

ჩვენს მიერ გატარებული მიწის რეფორმა შემოკრებს სოფლის მცხოვრებთ პროლეტარული ხელისუფლების გარშემო და განამტკიცებს კავშირს მუშებსა და გლეხებს შორის.

რუსეთში დიდი ხანია დასრულებულია საორგანიზაციო მუშაობა მიწათ-
 მოწყობის სფეროში. ამ მუშაობას იქ წინ უსწრებდა სოფლის კულაკების განი-
 არალება, მათთვის ეკონომიური ბაზის მოსპობით.

გლეხობის დიფერენციაციას შედეგად მოჰყვა ღარიბ გლეხთა მხრივ მხარის
 დაჭერა და მათი აქტიური გამოსვლა თეთრგვარდიელთა წინააღმდეგ.

ყველა ქვეყანაში მიწის ნაკლებობა არის მთავარი მიზეზი გლეხთა უკმაყო-
 ფილებისა, რომელნიც ვერაფრით ვერ შერიგებიან იმ მდგომარეობას, რომე-
 ლიც საშუალებას არ აძლევს მათ სრულად ისარგებლონ თავიანთი შრომის ნა-
 ყოფით.

არცერთ კაპიტალისტურ ქვეყანას არ ძალუძს ამ საკითხის იმ სახით გადაჭ-
 რა, როგორც მისაღებია მცირე მიწის მქონე გლეხებისათვის.

მხოლოდ რევოლუციური მთავრობის მძლავრ ხელს შეუძლია დააკმაყოფი-
 ლოს მიწის მუშები.

მხოლოდ პროლეტარულ ხელისუფლებას შეუძლია მიიღოს ზომები გლე-
 ხობის ინტერესების უზრუნველსაყოფად.

გაზ. „კომუნისტი“, 1923 წ., № 50.

№ 22

1923 წლის მარტის 5. — საქართველოს სსრ მიწათმოქმედების სახალხო
 კომისიის მიერ შემუშავებული მეთოდური წერილიდან საქართველოში მი-
 წის ნაციონალიზაციის გატარების წესების შესახებ

...რევოლუციის მოთხოვნილება იყო მიწაზე დაყრდნობილი, აქნობამდის
 არსებული საკუთრების ფორმის მოსპობა, ამიტომ მან საქვეყნოდ აღიარა რომ:
 „ყველა მიწა მთელი მშრომელი ხალხის საკუთრებას შეადგენს“. აი, აქედანაა
 გამოსავალი წყარო, საიდანაც მშრომელ ხალხს ეძლევა ნაკადულები უმიწა-
 წყლობის საჭიროების დასაკმაყოფილებლად.

ა გ ხ ს ნ ა თ:

სოფლის მშრომელ ხალხს, ან წოდებრივად გამრჩევი ძველი სახელწოდე-
 ბით რომ ვთქვათ, გლეხკაცობას საკმაო სამუშაო მიწა რომ მისცემოდა, ამი-
 სათვის საჭირო იყო მიწებზე აგებული ძველი მესაკუთრეობა დარღვეულიყო. ეს
 ასეც მოხდა რევოლუციის გამო. მიწებზე საკუთრება, მათი ყიდვა-გაყიდვა, იჯა-
 რით გაცემა ან სხვა გადაცემა მოიხსო.

მიწები გადაეცა მუშათა და გლეხთა მიერ შედგენილ სახელმწიფო ჩარხს.
 ახლა მთელი მშრომელი ხალხია მისი პატრონი და არა ვინმე ბატონები-მემამუ-
 ლეები. მაგრამ ეს მაინც არ კმარა. მარტო ეს ვერ წყვეტს ამ თავსაცემ კითხვას,
 მარტო ამით ვერ შეექმნით ჩვენ წინსვლას. ამიტომ ის მიწები, რომლებიც რე-
 ვოლუციური ცვლილებების მოხდენის წყალობით უსასყიდლოდ ჩამოერთვა
 მსხვილ მემამულეებს, ეკლესიებს, მონასტრებს და სხვა მფლობელებს, ეს მი-
 წები ჯერ სახელმწიფოს ხელში იყრის თავს და მას შემდეგ ის თავისი მიწის

მომწყობი ადგილობრივი კომიტეტების დახმარებით აძლევს შესაფერ ნორმას უმეცარეს მშრომელებს მათი ოჯახური მდგომარეობის და მიწების სიაჯავრის მიხედვით. აქ საჭიროა მოვიყვანოთ მეჩვიდმეტე დეკრეტის მე-6 მუხლის ნაწილი. რაც ამ დეკრეტის ქვეყნუბედად და რევოლუციურ დიდ ნაბიჯად უნდა ჩაითვალოს: „ღარიბი გლეხკაცობისაგან შემდგარი მიწის კომიტეტები ადგილობრივი პირობების მიხედვით განსაზღვრავენ როგორც მიწის იმ ნორმას, რომელიც უნდა ჩამორთმეულ იქნეს, აგრეთვე მიწის ნორმას, ანუ რაოდენობას, რომელიც უნდა გადაეცეს გლეხკაცობის ცალკე ოჯახებს მათ სასარგებლოდ, მიწის არსებული ფონდიდან: „როგორც ხედავთ უდიდესი სოციალისტური მოვალეობა დაეკისრა ადგილობრივ კომიტეტებს, რომელთაც დეკრეტისავე ძალით მიენიჭათ უდიდესი უფლებებიც. ისინი ყოველმხრივ ზნეობა-მაღალი, მიუღვამელი და საქმის სისწორით გამორკვევით უნდა იყვნენ აღჭურვილნი, რომ არ ჩაიდინონ უწყობა, უსამართლობა და ამ ნიადაგზე მოსალოდნელი მასობრივი უკმაყოფილება. ისინი ადგილობრივი კაცებია და კარგად იციან ვის რამდენი მიწა აქვს, ვის არა აქვს და ან ვინ არის ღირსი მიიღოს ფონდიდან მიწა სამუშაოდ, თუ ამ დროს მოქმედებენ მშრომელი კაცის სრული სოციალისტური შეგნებით და სინდისით. ასეთი დიდი მოვალეობა დაეკისრა რევოლუციამ და ცხოვრებამ მიწების მომწესრიგებელ ადგილობრივი მშრომელების კომიტეტებს. ამიტომ მეჩვიდმეტე დეკრეტის სასიცოცხლო გული ამ მუხლში სცემს, საიდანაც ცხოვრების ტოტნარ ძარღვებში იშლება მისი მუშა სისხლი; ამიტომ უნდა დავასკვნათ, რომ როგორი ღირსებებისაც იქნება მშრომელთა ადგილობრივი კომიტეტები, იმგვარივე სახის იქნება მიწის საკითხი ჩვენში.

შ ე მ დ ე გ :

ამ დეკრეტის მეორე მუხლი გვავალებს: „მსხვილი მამულები, — რამდენიც შერჩათ კერძო მემამულეებს, ეკლესიებს, მონასტრებს და სხვა მსხვილ მფლობელთ, შენობებით, ყოველივე ინვენტარით, სამეურნეო იარაღებით, ერთმევათ, დღევანდელ მფლობელთ სრულიად უსასყიდლოდ“. ჩემი აზრით, ამ დებულების უმეტესი ნაწილი შესრულებულია უკვე, ან ამ სტრიქონების წერის დროს მთავარდება უთუოდ დანარჩენიც. ამიტომ გადავიდეთ ამ დეკრეტის მესამე მუხლის კანონიერ საფუძველზე: „სამოსახლო ადგილები (ეზოები) პატარა ზომისა სოფლად და ქალაქად, პატარა ბალებით და ბოსტნებით დღევანდელ მფლობელთა სასარგებლოდ დარჩება“. მხოლოდ ასეთი მამულების სივრცე მომავალში თანახმად დეკრეტის მეექვსე მუხლისა კანონით იქნება განსაზღვრული. ამასთანავე აქ რომ მოვიყვანოთ დეკრეტის მეათე მუხლი, სადაც ნათქვამია, რომ „მიწით სარგებლობის უფლება ეძლევა საქართველოს საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკის ყველა მოქალაქეს განურჩევლად სქესისა, ვინც კი მონიღომებს მიწის დამუშავებას საკუთარი შრომით, თავის ოჯახის დახმარებით ან ამხანაგობით და მხოლოდ იმ დრომდე, სანამ შეეძლება მიწის მუშაობა“. მაშინ ნათელი ეფინება ჩვენს სარეფორმო ფსიქოლოგიურ მხარესაც, იმით, რომ ოჯახის საარსებო უმცირესი ნორმა-მინიმუმი ყველა მოქალაქისათვის მი-

ღებულისა ამ კანონით. როცა მიწის მშრომელი მოხუცდება ან დაავადდება, მიწა უბრუნდება სახელმწიფო ფონდს, მაგრამ ის უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს სახელმწიფო პენსიით, ამბობს კანონი, რაც საჭიროა გავრცელდეს და განვითარდეს ყველა ღარიბის შეუძლოებზე...

ორცა, ფონ. 288, საქ. 681, ფურ. 9-10. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 23

1923 წლის მარტის 17. — საქართველოს კპ (ბ) II ყრილობის რეზოლუცია მიწის ნაციონალიზაციის შედეგების შესახებ

Заслушав доклад об итогах земельной реформы, второй съезд КП (б) Грузии с удовлетворением отмечает ту громадную и плодотворную работу, которая проделана за последнее время партией, НКЗ-ем и местными органами Советской власти в области завершения аграрной реформы путем инициативы и самостоятельности крестьянских масс.

Передача всей земли трудящимся и экспроприация сословия дворян-помещиков, этого векового врага классового и национального освобождения трудящихся, явилась важнейшим революционным актом, лишившим остатки дворянско-помещичьего сословия всякой экономической силы в деревне.

Съезд поручает ЦК и впредь продолжать взятый курс в проведении земельной реформы, что обеспечивает партии и Советской власти полную поддержку широких масс крестьянства.

მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალის პარტარქივი, ფონ. 14, აღწ. 1, საქ. 527, ფურ. 365. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 24

1923 წლის აპრილის 12. — სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის დებულება ქალაქებში მიწათმოწყობის შესახებ

საქართველოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის რევოლუციური კომიტეტის მიერ მიწის შესახებ 1921 წლ. აპრილის 6-ს თარიღითა და 17 №-ით გამოცემული დეკრეტის განსავითარებლად, რომლის დეკრეტის ძალითაც გაუქმებულია კერძო საკუთრების უფლება მიწაზე, სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი შემოსენებული დეკრეტის მე-3 და მე-18 მუხლების საფუძველზე ადგენს:

1. ამა დებულების გამოცემისთანავე ყოველი მიწა, რომელიც მდებარეობს მომქმედი სამოქალაქო მიჯნის შიგნით, ჩაითვლება საქალაქო მიწად. გარდა ამისა, ქალაქების სარგებლობაში მტკიცდება ქვემოთ აღნიშნული სოფლად მდებარე მიწები. ქალაქის ტერიტორიის გაფართოება ახალი საქალაქო მიჯნის დამყარებით სასოფლო მიწებზე სწარმოებს ამა დებულების მე-3 მუხლში აღნიშნულ საფუძველზე.

2. საქალაქო მიჯნად ჩათვლება გარეთი საზღვარი, როგორც შენობიანი ისე უშენობო მიწებისა, რომელიც ამა დებულების გამოქვეყნების დღისათვის იქნება ქალაქის საბჭოს გამგებლობაში და აგრეთვე ქალაქის საზღვარზე მიკრული ყოფილი საქალაქო მიწები, უკეთუ იგი არ არის გლეხთა მოსახლეობის ან მუშათა ორგანიზაციების ფაქტიურ სარგებლობაში.

შენიშვნა: 1. განსაზღვრა მომქმედი საქალაქო მიჯნისა ადგილზე ან პლანზე, მთელი მისი სიგრძით ან ნაწილობრივ შესრულებულ უნდა იქნეს, უკეთუ საჭირო იქნება, მიწათმოქმედების წარმოების საერთო წესისამებრ, როგორც საქალაქო საბჭოს, ისე ქალაქის მდიანობის მცხოვრებთა განცხადებით.

შენიშვნა: 2. მუშაობა ამ მუხლში აღნიშნული საქალაქო მიჯნის განსაზღვრისათვის უნდა სწარმოებდეს პირველ რიგობრივ.

3. უკეთუ ქალაქის გაფართოებისათვის აუცილებელი იქნება არსებული საქალაქო მიჯნის შეცვლა და ახლის დამყარება, საკითხი ამის შესახებ უნდა აღიქვას ქალაქის საბჭომ ან შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატმა. ახალი საქალაქო მიჯნის დამყარების საქმე სწარმოებს მიწათმოწყობის საერთო წესისამებრ. უკეთუ შეთანხმება მიღწეულ ვერ იქნება, საქმე საბოლოო გადაწყვეტიისათვის გადაეცემა სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალურ აღმასრულებელ კომიტეტის პრეზიდიუმს. ახალი საქალაქო მიჯნის დამტკიცებული პროექტი სისტულეში უნდა იქნეს მოყვანილი საადგილმამულო ორგანოების მიერ.

4. ყოველი მიწა მდებარე მომქმედი საქალაქო მიჯნის გარეთ, ვის სარგებლობაშია უნდა იყოს იგი, შედის სოფლის ტერიტორიაში, არის საადგილმამულო ორგანოების საერთო გამგებლობაში და ემორჩილება სათანადო კანონებს ნიწის შესახებ. ამასთანავე მიწა, რომელიც ფაქტიურად გამოუყენებელია ქალაქის კომუნალურ საწარმოებთან (წყალსადენი, მორწყვის მიწდერები, საბჭოთა მეურნეობანი და სხვ.) მტკიცდება ამ საწარმოთა სარგებლობაში.

5. საქალაქო მიჯნის გარეთ მდებარე მიწები იმ დაწესებულებათა და საწარმოთა სარგებლობაში ქონებული, რომელნიც არ შედიან კომუნალურ სამმართველოს შემადგენლობაში, უკეთუ ეს მიწები მათ კანონიერად გადაეცათ. მტკიცდება ამავე დაწესებულებათა და საწარმოთა სარგებლობაში.

6. რათა თავიდან აცილებულ იქნეს უწესრიგო მშენებლობა იმ მიწებზე, რომელიც მომავალში შეიძლება შევიდეს ქალაქის მიჯნაში, ქალაქის საბჭოს უფლება ეძლევა, მიუხედავად ახალი საქალაქო მიჯნის დამყარებისა შეადგინოს გეგმა და წესი საქალაქო მიჯნის გარეთ მდებარე მიწებზე აღნაგობისათვის.

დღიდან ამ გეგმისა და წესის დამტკიცებისა, არსებული წესისამებრ და მცხოვრებთათვის მათი განცხადებისა, აკრძალულია ახალ შენობათა აგება, რასაც შეუძლია დაარღვიოს აღნიშნული გეგმა და წესი, — გარდა დროებითი და მსუბუქი შენობებისა—და აგრეთვე გაფართოება არსებულ შენობათა. აგებული ან გაფართოებული შენობა დაშლილ უნდა იქნეს იმ პირის ხარჯით, ვინც

აწარმოებდა ამ სააღნაგო მუშაობას, უკეთეს პუბლიკაციას იქნება. რომ აღნიშნული მიწები გადაეცეს ქალაქს ზემოხსენებული გეგმისამებრ.

7. უკეთეს ქალაქის მიჯნაზე მიკრულ მიწებზე დაიწყება მშენებლობა, ან ამ მიწებს დაიჭერს კომუნალური დაწესებულება ან საწარმო, ქალაქის მიჯნა გადაწეულ უნდა იქნეს მიწათმოწყობის წარმოების საერთო წესისამებრ, რათა აღნიშნული მიწები მოექცეს ქალაქის მიჯნაში. ამა კანონში აღნიშნული შემთხვევებისათვის მიწათმოწყობის წარმოების საქმეში მოწვევულ უნდა იქნენ, როგორც მხარენი: ქალაქის საბჭოსი და თემის აღმასრულებელი კომიტეტის წარმომადგენელი, ყველა დაინტერესებული დაწესებულება, ორგანიზაცია, საწარმო, საადგილმამულო საზოგადოება და ცალკე მიწის მოსარგებლენი.

8. ზემოაღნიშნული წესები გავრცელებულ უნდა იქნეს აგრეთვე იმ დასახლებულ ადგილზე, რომელიც არსებული წესისამებრ ცნობილი იქნება ქალაქური ტიპის დასახლებულ ადგილად.

9. მიწის ნორმების დაწესებისათვის საქართველოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის ყველა ქალაქი განიყოფება სამ კატეგორიად: პირველ კატეგორიას მიეკუთვნება: თბილისი, ქუთაისი და ფოთი; მეორეს: გორი, სიღნაღი, თელავი, ახალსენაკი, ახალციხე, ჭიათურა და ოზურგეთი და მესამეს: ყველა დანარჩენი ქალაქი.

თვითეული კატეგორიის ქალაქი თავის მაზრით იყოფა ზოლებად.

10. პირველი კატეგორიის ქალაქები იყოფიან სამ ზოლად: შიდა უბანი, შუა უბანი და გარეთუბანი.

ყველას, ვინც ფლობს მიწას როგორც შენობიანს, ისე უშენობოს დაეტოვება ნორმა:

თბილისისა და ბათუმის შიდა უბანში გარდა იმ მიწებისა, რომელზედაც აგებულია შენობა, დაიტოვება მიწის ნაკვეთი არა უმეტეს 200 ოთხკუთხი საყენისა, ხოლო ქუთაისისა და ფოთში არა უმეტეს 300 ოთხკუთხი საყენისა.

თბილისისა და ბათუმის შუა უბანში დაიტოვება არა უმეტეს 400 ოთხკუთხი საყენისა, ხოლო ქუთაისისა და ფოთში არა უმეტეს 600 ოთხკუთხი საყენისა.

პირველი კატეგორიის ყველა ქალაქს გარეთ უბანში დაეტოვება ერთი დესეტინიდან ერთნახევარ დესეტინამდე იმის მიხედვით, თუ რა მანძილზეა დაშორებული მიწის ნაკვეთი ცენტრიდან.

11. მეორე კატეგორიის ქალაქი განიყოფება ორ ზოლად: შიდა უბანი და გარეთ უბანი.

მეორე კატეგორიის ქალაქთა შიდა უბანში მიწის მფლობელს დაეტოვება ნორმად არა უმეტეს 600 ოთხკუთხი საყენისა, ხოლო გარეთ უბანში არა უმეტეს ორი დესეტინისა.

12. მესამე კატეგორიის ქალაქებიც განიყოფება აგრეთვე ორ ზოლად: შიდა უბანი და გარეთ უბანი.

მესამე კატეგორიის ყველა ქალაქის შიდა უბანში მესაკუთრეს დაეტოვება ნორმად არა უმეტეს 900 ოთხკუთხი საყენისა, ხოლო გარეთ უბანში დაეტოვება ის ნორმა, რაც მეზობელ სოფლებისათვის დაწესებულია სრულიად საქართვე-

ლოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის 1922 წლის 26 მაისის დებულებით მიწათმოწყობის შესახებ.

13. ქალაქის გარეთ უბანში მიწის მესაკუთრე-მიწათმოქმედ ოჯახს, რომლის არსებობის ერთადერთ წყაროს შეადგენს სოფლის მეურნეობა, უფლება აქვს დაეტოვოს მიწის ნაკვეთი იმ ნორმით, რაც დაწესებულია 1922 წლის 26 მაისის დებულებით.

14. ქალაქების დაყოფას ზოლებად აწარმოებს ადგილობრივი აღმასრულებელი კომიტეტი და ამტკიცებს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატი.

15. იმ მიწების გარდა, რაც დატოვებულია ნორმად, ყველა დანარჩენი, ქალაქის ფარგლებში მდებარე მიწა გადადის ადგილობრივი აღმასრულებელი კომიტეტის განკარგულებაში და შეადგენს ქალაქის საადგილმამულო ფონდს.

შენიშვნა: თვითეული ქალაქის აღმასრულებელი კომიტეტი შეიმუშავებს საადგილმამულო ფონდის სარგებლობის სათანადო წესს, რომელსაც დაამტკიცებს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატი.

16. მიწის სარგებლობის უფლება მოისპობა:

ა) სასამართლოს განაჩენით კანონში განსაზღვრული დანაშაულისათვის (კონფისკაცია);

ბ) მფლობელთა გადაშენებით;

გ) მიწის ჩამორთმევით სახელმწიფოს საჭიროებისათვის (გზისა და არხის გაყვანა, სახელმწიფო და სამრეწველო დაწესებულებათა საჭიროებანი და სხვ.)

შენიშვნა: 1. საკითხი მიწის ჩამორთმევის შესახებ სახელმწიფო საჭიროებისათვის აღძრულ უნდა იქნეს სახალხო კომისართა საბჭოს წინაშე.

შენიშვნა: 2. უკეთუ ჩამორთმევა შეეხება კერძო მოსარგებლის ნორმას, მიწის პატრონს ზარალი უნდა აენაზღაუროს და შეძლებისდაგვარად უნდა მიეცეს სხვა მიწა.

შენიშვნა: 3. ზარალის ანაზღაურების წესს შეიმუშავებს ინსტრუქციის სახით შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატი მიწათმოქმედებისა და იუსტიციის სახალხო კომისარიატებთან შეთანხმებით.

17. მიწის სარგებლობის უფლების გადაცემა (გაყიდვა, დაგირავება, გაცემა) აკრძალულია.

დამნაშავე პასუხს აგებს სასამართლოს წინაშე თანახმად სრულიად საქართველოს ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის 1922 წ. დეკემბრის 30 თარიღით და 27 ნომრის დადგენილებისა.

18. უკეთუ მესაკუთრე გაასხვისებს თავის შენობას, ამით მიწის ნორმა გადაეცემა ახალ მფლობელს იმავე უფლებით, რაც ჰქონდა შენობის გამსხვისებელ პირს.

19. უშენობო მიწის იჯარით გაცემა შეიძლება: 1. სტიქიური უბედურების გამო (მოუსავლობა, პირუტყვის გაწყვეტა და სხვ.); 2. მუშახელის რიცხვის შემცირების გამო, მობილიზაციის დროს და სხვ. და 3. ქვრივ-ობლებისა და მოხუცებულთათვის.

20. გავრცელებულ იქნეს სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის მიერ მიწათმოწყობის შესახებ 1922 წლის მაისის

26-ს თარიღით გამოცემული დებულების მე-11 და მე-13 მუხ. ქალაქის ფარგლებში მდებარე მიწებზე.

21. მიწის რეფორმის განხორციელება ქალაქად დაეკისრება ქალაქის აღმასრულებელ კომიტეტებს.

22. მიწათმოქმედებისა და შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატებს უფლება ეძლევათ ურთიერთთან შეთანხმებით გამოსცენ ხოლმე წესები და ინსტრუქციები ამ კანონის შეფარდებისათვის.

23. ძირითადი დებულებანი ქალაქებში მიწათმოქმედების დებულების ამ ნაწილისა, რაც შეეხება მიწათმოქმედებასა და მიწების განაწილებას, გავრცელებულ იქნეს აფხაზეთის რესპუბლიკაზე, აჭარისტანის ავტონომიურ რესპუბლიკაზე და სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ ოლქზე.

24. დებულება ესე ძალაში შედის დღიდან მისი გამოქვეყნებისა.

სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური

აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარე ფ. მახარაძე

საქ. სსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის „შობამე“, 1923 წ., № 52, გვ. 5-7.

№ 25

1923 წლის ივნისის 4. — სტატია საქართველოში სარწყავ სამუშაოთა მიმდინარეობის შესახებ

Работы по орошению развернулись в большом масштабе к середине 1922 г. Население самым энергичным образом выполняет земляные работы по устройству каналов. За счет правительства содержится технический персонал и отпускается часть строительных материалов для искусственных сооружений.

Работы начаты и ведутся по Мантходжскому каналу. Начало канала взято из р. Цхенис-Цхали, длина 11 верст, площадь орошения 2 000 дес. Открыт 15 мая для орошения 1 200 дес. Кулаши-Ганирский канал также берет начало из р. Цхенис-Цхали. Канал расширяется и переустраивается для орошения площади до 5 000 дес. (увеличивается на 2 500 дес.). Длина канала — 28 верст. Простые работы закончены. Далее для осушения Самтредского района построен ряд шлюзов, мостов, расчищены каналы и р. Лочоба. Орошение рассчитано на 2 500 дес. Предпринят капитальный ремонт Аджаметского канала, орошающего площадь в 2 500 дес. Орошение Квитири—Маглаки—Париханаканевы возле Кутаиса (начало из р. Риона в пределах гор. Кутаиса) 12 000 дес. Длина канала — 5 верст главного и 160 верст — 10-ти главных ветвей. Из р. Риона берет начало орошение Гегути—Оцшквири—Сакулиа. Площадь орошения 10 000 дес. Длина канала — 30 верст, канал Вани—Табаниери—Амаглеба длиной в 28 верст. Площадь орошения — 6 000 дес.

Орошение с.с. Дими, Ракити близ Багдади. Канал берет начало из р. Ханис-Цхали. Длина — 20 верст. Площадь орошения — 2 000 дес. Орошение земель «Улевела» — близ Свири. Начало канала из р. Квирилки. Длина канала — 17 верст. Площадь орошения — 2 500 дес. Орошение земель Хохоулис—Чалеби близ Квирил. Начало из р. Квирилки.

Длина — 18 верст. Площадь орошения — 2500 дес. Канал открыт 23 июля прошлого года.

Орошение Доглаурис-Вели около ст. Михайлово и Гоми. Начало канала из р. Куры. Длина канала — 36 верст. Площадь орошения — 9 000 дес. Возле ст. Михайлово на канале получается перепад мощностью свыше 600 л. с.

Доеси—Гракальский канал. Начало из р. Куры. Длина канала — 18 верст. Площадь орошения — 2 500 дес. На канале около Уплис-Цихетоннель длиной 80 саж. Канал был открыт Чрезвычайной комиссией 18 мая прошлого года.

Скра-Карельский канал. Начало из р. Куры. Длина 22 версты. Площадь орошения 3 000 дес. Канал открыт 17 мая Чрезвычайной комиссией для орошения 1 800 дес.

Орошение Лами—Мисакциели—Цилкани. Начало канала из р. Арагвы. Длина 21 верста. Площадь орошения 3 000 дес. Канал открыт 17 апреля. Орошается 2 000 дес.

Орошение Самгорской равнины. Начало из р. Иоры. Длина канала 56 верст. Площадь орошения 30 000 дес. Партия техников и инженеров производит изыскания и трассировку канала. Произведены съемки местности под водохранилище и нивелировка каналов на протяжении 22-х верст. Орошение из р. Цхенис-Цкали с.с. Бандза, Абаша и других Новосенакского уезда на площади 15 дес. Партия техников и инженеров приступила к производству изысканий. Орошение с. Ховле на площади 1 500 дес. и с. Каспи на площади 1 000 дес. Производятся рекогносцировочные работы.

В Ахалцехский и Ахалкалакский уезды выехала партия техников и инженеров для производства орошения сел этих уездов из р. Тапарованчай и из др.

Работы в Борчалинском уезде заключаются в орошении из р. Мешаверки—2 000 дес., устройстве водопровода для водоснабжения с. Кисик-Килис, в капитальном ремонте Гяйр-Архского акведука и ремонте некоторых существующих оросительных систем.

В области борьбы с наводнением на р. Цхенис-Цхали Майданский прорыв закрыт. Построены дамба каменно-фашинного типа, длиной 260 саж., шириной до 5-ти саж. с тремя шпорами, объем свыше 900 куб. саж., береговые шпоры, береговой вал длиной 100 саж.; устроено новое русло (вынуто свыше 2 000 куб. саж. земли в твердом галечном грунте) построены у сел. Самикао 4 шпоры, объемом 260 куб. саж., и береговой вал, длиной 150 саж. Далее, по Гезатскому прорыву почти выполнены работы первой очереди по укреплению берегов и отброска части расхода (50 проц.) в старое русло, чем облегчается положение прорыва и жел. дор. моста через р. Ногелу. Построены главная дамба длиной 60 саж., шириной до 6 саж.; объемом 450 куб. саж.; земляной вал 60 саж., шириной 15 саж., построен деревянный на сваях мост, длиной 8 саж. через р. Ногелу.

На р. Ингуре у Оперского (возле Зугдид) прорыва построены каменно-фашинного типа дамба длиной 100 саж., шириной до 6 саж., объемом свыше 500 куб. саж., заборы: хворостяный с заполнением камнями

и земель длиной 230 саж. расчищено старое русло 500 куб. саж., до 75 проц. расхода р. Ингур брошено в старое русло.

На р. Боржомке в Боржомском имении: построено каменных подпорных стенок 48 куб. саж., расчищены русла рек, парк и другие работы.

Всего исполнено земляных работ по устройству каналов 52 000 куб. саж., каменные кладки шлюзов и мостов 100 куб. саж., мостов, шлюзов деревянных 50 шт., проливеллировано каналов 2 700 верст, протрассировано каналов 550 верст. Выставлено населением 260 000 рабочих дн. и 12 000 арб. Выполнено населением каменно-хворостяных работ по устройству дамб 700 куб. саж. Орошение устраивается не более 112 800 десятин.

Кроме перечисленных работ, населением возбуждено ходатайство о производстве работ по орошению Тирипонис-Вели площадью 25 000 дес. в Горийском уезде....

На части орошенных земель уже произведены посевы пшеницы, кукурузы, огороды овощей и др., что вселило большую радость в крестьянах, так что они еще с большим усердием и рвением принялись за продолжение работ.

გაზ. „Заря Востока“, 1923 წ., № 2.

№ 26

1923 წლის ივნისის 22. — საქართველოს სსრ წყალთა მეურნეობის სახალხო კომისარიატის ტექნიკური განყოფილების გამგის მოხსენება საქართველოში სამელიორაციო სამუშაოთა მიმდინარეობის შესახებ

Товарищи! не стоит выяснять роль мелиорации земель, она настолько всем известна, что лучше перейду прямо к делу. Я только информирую Вас о состоянии производимых мелиоративных работ на территории Грузии в настоящее время — это, во-первых, а во-вторых — о тех мерах, которые приняты теперь Закавказским водным хозяйством для окончания начатых в 1921 г. работ после советизации Грузии...

Известно, что бывшее Водное управление на Кавказе при царском правительстве почти никаких работ по устройству орошения, осушения земель, а также устройства гидро-электрических установок в Грузии не производило. Ходатайства крестьян в этих случаях оставались обыкновенно без удовлетворения и имеются примеры, когда подобные ходатайства продолжались десятки лет. Так, например, жители селений Кви-тири, Маглаки, Парцха-Наканеви и др. начали хлопоты об орошении своих земель около г. Кутаиса полвека тому назад. Только теперь они получили возможность начать устройство оросительных каналов. Все дело бывшего управления сводилось к административной деятельности на старых оросительных системах, орошающих до 95 000 десятин, разбору споров и недоразумений при распределении оросительной воды, а также в техническом руководстве при устройстве населением укрепления берегов и регулирования рек. Денег казна на такие работы обыкновенно не отпускала.

При меньшевистском правительстве были кое-какие попытки что-либо сделать в области мелиорации, но дальше незначительных работ дело не двигалось. Так, например, в Караязском имении начали было продолжать прерванные работы, но в конце концов их пришлось оставить, не докончена постройка дамбы на р. Цхенис-Цкали у сел. Гезаты.

Так как основой крестьянского хозяйства является земледелие, то в Грузии после советизации особенно усилились мелиоративные работы. При ВСНХ Грузии образовался особый отдел, так называемый Гидрострой, цель которого — оказание всемерного содействия крестьянам в области проведения мелиоративных работ. Начала поступать масса просьб от крестьян, местных и уездных исполкомов об устройстве орошения, осушения, укрепления берегов и гидро-электрических установок. В своих просьбах крестьяне и местная администрация обещали все простые работы, как-то: земляные по прорытию канала, подвоз каркасного строительного материала (хвороста, камня и др.) производить бесплатно-добровольно. Президиум ВСНХ в таких случаях немедленно отдавал приказание Гидрострою начать работы, обещая населению техническую помощь и постройку искусственных сооружений, как-то: шлюзов, акведуков, мостов, лотков и т. п. Началась усиленная работа как со стороны населения и местных исполкомов, так и со стороны технического персонала, доведенного тогда до 70 чел. инженеров и техников. Надо подчеркнуть, что большую роль в проведении работ сыграл труд-гужналог.

Работы по орошению развернулись в большом масштабе в первой половине 1922 г. Население самым энергичным образом выполняло земляные работы по постройке оросительных каналов, постройке дамб при регулировании реки.

Начаты и продолжались следующие работы: 1) Мантходжский канал, берет начало из р. Цхенис-Цкали, длина его 11 верст, площадь орошения 2 000 десятин, исполнено земляных работ 85 проц.; 2) Кулаш-Ганирский канал берет начало также из реки Цхенис-Цкали, канал этот расширяется для орошения 5 000 десятин, длина канала 28 верст, исполнено земляных работ 85 проц.; 3) Аджаметский канал, по его ремонту произведено 36 проц. земляных работ; 4) Канал Машвели для орошения сел. Квитири, Маглаки, Парцха-Наканеви и др. Канал берет начало из реки Риона в гор. Кутансе; площадью орошения 12 000 десятин, длина канала около 145 верст; из них в работе в настоящее время 64 версты. В настоящее время производится постройка шлюзов и мостов, а также земляные работы. Земляных работ исполнено 50 проц.; 5) Канал для орошения земель с.с. Гегуты—Опшквири, названный 1-м Советским каналом, берет начало из р. Риона для орошения 10 000 десятин, длина канала 30 верст. Работы исполнено 35 проц.; 6) Канал для орошения земель с.с. Вани—Табаниери, берет начало из р. Риони для орошения 6 000 десятин; длина канала 38 верст, исполнено земляных работ 44 проц.; 7) Орошение земель с.с. Дими—Рашиты, близ с. Багдади; канал берет начало из реки Цхенис-Цкали; длина канала около 20 верст; площадь орошения 2 000 десятин. Исполнено земляных работ примерно 60 проц.; 8) Канал для орошения земель местности Улевела близ Свири, берет начало из реки Квирили для орошения 2 500 дес., работ исполнено 20 проц., в настоящее время работы на канале



не производятся; 9) Канал для орошения земель Хохоулис-Чалеби, близ Квирил, берет начало из Квирилки, длина канала 18 верст, площадь орошения 2 000 десятин, исполнено земляных работ 90 проц.; 10) Канал Дозси—Гракали из реки Куры, длиною 18 верст, площадь орошения 2,5 тысячи десятин; на канале около Уплис-Цихе построен тоннель длиною 80 саж. Земляных работ почти 100 проц. исполнено; 11) Канал Скра—Карели также из Куры, длина 22 версты, площадь орошения 2 000 десятин, исполнено земляных работ почти 90 проц.; 12) В Ахалцхском уезде начат канал Маджидия для орошения 1 600 десятин; 13) Канал Лами — Мисакциели — Цилкани берет начало из р. Арагвы, длина 21 верста, площадь орошения 3 000 десятин; исполнено земляных работ почти 100 проц.; это первый канал, который начат воскресником; на нем устроено несколько деревянных сооружений и им орошается до 1 500 десятин; 14) Были начаты работы по устройству орошения на р. Машаверки в Борчалинском уезде, но затем прекращены. По осушению начаты следующие работы: 15) Самтредского района, где исполнено до 83 проц. земляных работ; 16) Осушение двух озер Нарioni около Саджавахо и Нигонти, где исполнено по устройству канала 850 куб. саж. В области борьбы с наводнением; 17) на реке Цхенис-Цкали закрыт Майданский проход, построена дамба каменно-башенного типа, длиною 250 саж. с тремя шпорами; объемом до 900 куб. саж.; вырыто земли для нового русла до 2 000 куб. саж. у сел. Самикаво, построены 4 шпоры объемом 260 саж., построен мост через речку Нагалу, построена главная дамба в 60 саж. у Гещатского прорыва, объемом 450 куб. саж.; 18) На р. Ингур у Орцеского парома построена дамба длиною 100 саж. объемом свыше 500 куб. саж., работа не закончена. Произведены подробные изыскания с помощью населения для орошения; 19) Местность Доглаурис-Вели около станций Михайлово—Гоми, канал берет начало из р. Куры, длина канала 36 верст. На канале около Михайлово получается перепад, мощностью 600 лш. сил; 20) в Самгорской равнине из р. Иори канал длиною в 56 верст, площадь орошения 30 000 десятин. На изыскание деньги были отпущены Тифгорисполкомом, так как он заинтересован в орошении городских земель.

Кроме того, жителями было возбуждено ходатайство об орошении земель Бандиа—Абаша в Ново-Сенакском уезде, Тирипонис-Вели для орошения 25 000 десятин из реки Лиавы в Горийском уезде, орошение земель с.с. Ховле, Каспи и ряде других селений. Но за неимением средств и за грандиозностью двух первых работ, работы эти в настоящее время отложены. Закончена постройка водопровода длиною около 3 верст для сел. Цилкани.

Из этого сухого перечня видно, что проделана колоссальная работа. Всего исполнено около 60 000 куб. саж. земляных работ. На некоторых каналах построены деревянные сооружения, Некоторыми каналами удалось оросить несколько тысяч десятин, как, например, Мисакциельским, Карели—Скра, Дозси—Гракали и др.

По белому углю сделано следующее: Гидростроем был составлен предварительный проект Земо-Авчальской гидроэлектрической станции, теперь эта работа передана Тифгорисполкому; 2) Рицеульская гидроэлектрическая станция в Рачинском уезде на 80 000 л. с. находится в постройке; 3) К Ахалцхской станции на 150 л. с. приступают к рабо-

თე; 4) В настоящее время разработан проект Абашской гидроэлектрической станции на 2 000 л. с. для Ново-Сенакского уезда и 5) Душетской на 150 л. с.

Большая часть мелиоративных работ была осмотрена в мае прошлого года Чрезвычайной комиссией во главе с тов. Филиппом Махарадзе. По некоторым каналам Матхонджи, Хохоулис-Чалеби, Дозси—Гракали, Карели—Скра, Лами—Мисакциели... была пущена вода.

С мая с/г. работы по устройству орошения начали быстро падать. Объясняется это тем, что население охладело, видя, что искусственные сооружения не строятся. В настоящее время совершенно прекратились работы по Улевела, Дими—Ракити и в других местах. Работы более или менее интенсивно продолжают только в тех местах, где образованы мелиоративные товарищества. Например, на канале Машвели выходят в настоящее время до 300 чел. в день, на канале Дозси—Гракали до 150 чел. и на Опшквири и Вани—Табаниери в настоящее время организуются мелиоративные товарищества и жители продолжают работу.

С февраля настоящего года отдел Гидростроя перестал существовать, передав свои функции вновь образованному федеративному органу — Закавказскому водному хозяйству—Закводхозу. С этого момента вновь начинают оживать работы, так как появились некоторые средства, которыми поддерживаются начатые работы и даже построены укрепления на реке Цхенис-Цкали у с. Гулухэти и Гезати, ввиду угрожающего затопления населенной местности. Теперь там исполнено до 540 тыс. куб. саж. каменнохворостинной кладки дамбы и шпор при общей длине их 133 саж. Израсходовано до 4 миллиардов рублей. Паводок настоящего года прошел благополучно.

В свое время Гидрострой представлял сметы на окончание начатых работ в Президиум ВСНХ, но средства не отпускались. Последняя смета была представлена в сумме около 150 000 руб. золотом.

В начале мая с/г. Закводхоз представил смету в Бюджетную комиссию на продолжение работ на сумму свыше 550 000 руб. Сумма эта не была отпущена. В настоящее время Закводхозу ассигнуются из средств казны 150 000 руб. золотом на 3-й квартал (июль, август, сентябрь) на продолжение первоочередных работ. Финкомитетом особым постановлением от 9-го сего июня утвержден план работ и очередность его исполнения.

Я нахожу нужным огласить это постановление, так как оно важно для товарищей, работающих на местах, дабы они были в курсе дела.

1. а) Утвердить план работ, представленный в финкомитет;
- б) твердо придерживаться принципа продолжения начатых работ и не начинать никаких новых;
- в) предложить Закводхозу представить список работ, которые должны быть переведены на местные средства.

2. а) Принять Закводхоз на госбюджет и предложить представить в Бюджетную комиссию Закнаркомфина подробную смету на 3-й квартал, в который должны быть включены все производимые работы и все доходы;

- б) предложить Закводхозу на основе утвержденного плана ра-

бот расходную часть сметы по Грузии и Азербайджану ограничить суммой 150 000 рублей;

в) подтвердить, что Заксовнарком участвует в сооружении гидроэлектрической станции лишь в размере $\frac{2}{3}$ части стоимости начатых работ;

г) вопрос об извлечении Закводхозом на оросительные работы доходов рассмотреть также в Бюджетной комиссии;

д) сумму, необходимую для ликвидации задолженности в I и II кварталах определить в 20 000 000 000 рублей;

е) имеющийся коллективный договор оставить в силе до истечения срока.

Отпущенные средства в сумме 150 000 рублей распределяются примерно в нижеследующих суммах на следующие работы:

По Грузии: 1) На канал Машвели 20 800 руб., 2) Хохоулис-Чалеби — 6 500 руб., 3) Кулаш—Ганири — 13 000 руб., 4) Мантхонджи — 9 100 руб., 5) Карели—Скра — 19 500 руб., 6) Дозси—Гракали—6 500 руб., 7) 1-й советский канал — 6 500 руб., 8) Дими—Ракити — 7 800 руб., 9) Лами—Мисакциели — 3 900 руб., 10) Канал—Маджидия (Ахалкалакский уезд) — 2 600 руб. На постройку гидроэлектрических станций: 11) Рицеульской — 39 000 руб., 12) Ахалцихской — 7 800 руб., 13) Метехский мост — 13 000 руб. По Азербайджану: 14) На окончание работ Закатальской полузапруды — 7 800 руб., 15) тоже Нухинской полузапруды — 6 500 руб., 16) постройка Таусского сифона — 10 400 руб., 16) постройка Шихлинской канавы — 6 500 руб. и 17) постройка канала и водопровода в Кубинском уезде — 7 800 руб.

Закводхозом для лучшего обслуживания населения вся территория федеративных закавказских республик разделена на 20 водных округов (участков): Грузия на 7 водных округов: 1) Абхазский, 2) Аджарский, 3) Кутаисский, 4) Ахалцих-Ахалкалакский, 5) Горийский, 6) Тифлиссский и 7) Кахетинский. Территория Азербайджана — на 5 округов и Армении — 4. Во главе каждого участка ставится заведующий водным участком с необходимым штатом при нем. Для Грузии местный штат утвержден в 15 чел., что надо считать совершенно недостаточным. Также недостаточен штат и общего Центрального управления, который определен в 20 чел. В Штатной комиссии при ЗАКЦИКЕ штат Закводхоза утвержден в 93 чел.; о недостаточности штата возбуждено ныне особое ходатайство в Штатной комиссии.

На ремонт существующих каналов и содержание мирабов и джуваров финкомитетом предложено составить смету, причем расходы по этой смете должны быть отнесены на местные средства. Смета Закводхозом составляется и будет представлена в финкомитет своевременно.

В заключение следует сказать, что если будут отпускаться своевременно средства, то в будущем году мы получим до 60 000 десятин орошенной земли. Вся же программа Гидростроя была рассчитана на 100 000 десятин с лишком.

Надо надеяться, что средства будут отпущены; финкомитет обещал в дальнейшем отпускать средства впредь до окончания начатых работ. Как не труден теперь отпуск этих средств, но он необходим, иначе все

затраты, произведенные крестьянами как личным трудом, так и деньгами, а также расходы казны за эти два года будут потеряны, земля будет испорчена.

ორცა, ფონ. 319, სიქ. 45, ფურ. 1-4. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 27

1923 წლის აგვისტოს 9. — ახალციხის მაზრის აღმასრულებელი კომიტეტის საადგილმამულო განყოფილების მოხსენებითი ბარათი მიწის ნაციონალიზაციისა და მიწათმოწყობის დარგში მუშაობის მიმდინარეობის შესახებ

Землеустройство

Земельная реформа на основах постановления ЦИК-а Грузии от 21 января сего года в Ахалцихском уезде началась 15 февраля. Согласно постановления Укома и Уездного исполкома в районы были командированы партийные инструктора и два землемера. Работы в первое время велись вяло, так как инструктора не были знакомы с работой, да и население относилось с недоверием к новому делу. Постепенно работа наладилась и примерно с 1 марта пошла усиленным темпом. Большую помощь в деле проведения реформы оказали сельские земкомы, избранные исключительно из бедняков, авторитет старых партийных работников, присланных из центра, а также присутствие землемеров, которые при всех сомнительных случаях измеряли землю в натуре и своим присутствием заставляли население указывать точные цифры своего землепользования.

К 1-му апреля работы по проведению реформы были закончены. При этом было конфисковано:

По Ацхурскому теми 199 дес. 1500 кв. с. пахоты и садов, 8 дом.

По Идумалинскому теми 440 дес. 1850 кв. с. пахоты и садов, 8 дом.

По Леписскому теми 301 дес. 900 кв. с. пахоты и садов, 8 дом.

По Удинскому теми 85 дес. 514 кв. с. пахоты

По Варханскому теми 114 дес. 820 кв. с. пахоты

По Адигенскому теми 41 дес. 220 кв. с. пахоты и сад., 3 дома, 1 лавка и 1 церковь.

По Валинскому теми 398 дес.

По Клдинскому теми 616 дес. 2300 кв. с. пахоты, 3 мельницы, 1 дом.

По Уравельскому теми 211 дес. 1250 кв. с. пахоты, 1 мельница, 2 дома.

Итого: 2408 дес., 14 домов, 12 лавок, 4 мельницы, 1 церковь.

В настоящее время поступает масса просьб об отводе отдельным селам и коллективам под пахоту пастбищных и сенокосных участков, находящихся в ведении пастбищного подотдела, так как малоземелье вынуждает их распахивать пастбищные места или производить расчистку лесов. До окончательного устройства пастбищ вопрос этот Земотделом оставляется открытым.

В уезде имеются желающие переселиться в Ахалкалакский уезд и



в Россию, на желающих составляются анкетные ведомости, которые направляются в Переселенческий отдел Наркомзема. Кроме работ по проведению земельной реформы, землемерами было снято в этом году 8 имений Совхоза, окончено техническое землеустройство в двух селах, а землеустроителем, кроме того, составлена подробная ведомость конфискованных земель и составляется поселенная ведомость землепользования на весь уезд по данным 1923 года.

Требований на землемеров со стороны сел и отдельных лиц много, но Земотдел не в состоянии удовлетворять их просьбы, так как весь землеустроительный аппарат в уезде состоит из двух землемеров и одного землеустроителя, последний и является фактическим заместителем заведующего Уземотделом. Были случаи приглашения селами частных землемеров, на что Земотдел давал соответствующее разрешение.

Пастбищный подотдел

Весь период с 1 января по настоящее время Пастбищный подотдел занят взысканием с крестьян арендной платы за пользование пастбищами и сенокосами, находящимся в ведении Пастбищного подотдела Наркомзема. За указанный период поступило 1 844 193 000 руб. С 12 апреля командирован в Ахалцихский уезд устроитель пастбищ, на которого возложено равномерное распределение пастбищ между селами, а также разрешение споров, возникающих на почве пользования пастбищами и сенокосами. В настоящее время устроителем пастбищ собираются сведения о количестве скота в каждом селе и на основании этого материала, а также фактического пользования, устраиваются пастбища в уезде. В настоящее время обследовано 54 селения. Работы в этом направлении ведутся весьма успешно и нужно полагать, что все споры, которые существовали до настоящего времени в уезде из-за пастбищ, разрешены.

Все конфискованные земли распределены между без- и малоземельными крестьянами и только участки, имеющие культурное значение, переданы в совхоз. Безусловно, вышеуказанные цифры несколько расходились с действительностью и были некоторые дефекты в работе, но таковые по мере возможности исправлялись и исправляются Темземкомами, Уземколлегией и теми землеустроительными силами, которые имеются в уезде. Во всяком случае, можно смело считать, что до 2 000 дымов без и малоземельных было наделено земель. Безземельных в уезде в настоящее время нет, что малоземельных, обеспеченность коих достигает до 1/2 десятины на дым — много.

Острота спорных вопросов, например: Тисельского, Мамачизельского, Дюмельского и др. не могли разрешиться при той спешной реформе, которая проводилась на основах постановления ЦИК-а Грузии от 21 января сего года и разрешение этих вопросов было возложено на уездного землеустроителя.

К 1-му мая все наиболее острые вопросы, которые имелись в уезде, были выяснены и 9 мая составлен план технического землеустройства в уезде. В этот план работ вошло и устройство земель в самом гор. Ахалцихе. План работ уже утвержден в Отделе землеустройства Наркомзема

и в настоящее время технические работы производятся в Ацхурском и Варханском районах.

Согласно инструкции, утвержденной Наркомземом, в местах, где проводится землеустройство, ведутся регистрационные списки землепользования, но измерение рекомендуется производить в самых крайних сомнительных случаях. Практика показала, что население настолько заинтересовано в работах технического землеустройства, что никак не может примириться с частичным измерением земель и требует от землемера сплошного измерения, что, безусловно, затягивает работу. Идя же навстречу крестьянскому населению, землемерам предписано, по возможности, удовлетворять их просьбы.

Отношение населения к прошедшей реформе и к ведущемуся техническому землеустройству в уезде весьма благожелательное, эксцессов никаких не было. Все жалобы на действия темских земкомов рассматриваются в Уездной земколлегии, при этом рассмотрено 267 дел.

ორცა, ფონ. 288, აღწ. 1, საქ. 767, ფურ. 190-192. პირი, საწერ მანქანზე დაბეჭდილი.

№ 28

1923 წლის აგვისტოს 20. — საქართველოს სსრ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის მოსხვენებითი ბარათი საქართველოში მიწის ნაციონალიზაციის დარგში მუშაობის მიმდინარეობის შესახებ

Вопрос земельных взаимоотношений в Грузии всегда был крайне сложным и запутанным и эта сложность и запутанность приняла и не могла не принять крайне острый характер в текущем году по проведению земельной реформы в ударном порядке. По конфискации оставшихся еще кое-где у бывших феодалов земель, в деревнях начала обнаруживаться тенденция к уравнительному землепользованию, а также тенденция укрывательства отдельными селами и темами, как губительная для сельского хозяйства и абсолютно недопустимая, равно отвергнутая всеми высшими органами Советской России. Если в России, где общинный дух в землепользовании еще так силен, не нашли допустимым принцип уравнительности, тем более это не может быть допущено в Грузии, где земельная теснота, с одной стороны, и мелкое частновладельческое землепользование, с другой стороны, в высшей степени осложняют вопрос землеустройства и урегулирования земельных взаимоотношений.

Реформа текущего года проведена для блага беднейшего крестьянства. Но нужно отметить, что есть масса шероховатостей в смысле рационального распределения у самих же крестьян и что не может быть, конечно, урегулировано без вмешательства центра через техников землеустроителей устроив рационально социалистически. И этим только можно устранить все те недостатки, которые имеют место в деревнях, как в области рационального распределения, а также в укрывательстве

более выгодных участков отдельными селами и темами, что совершенно недопустимо.

Но вместо того, чтобы на землеустройство обратить должное внимание, комиссариату пришлось, согласно постановления Центральной штатной комиссии, сократить штат на 35%, в результате такого сокращения в отделе землеустройства остается 70 человек, из коих трое руководителей (заведующий отделом и два ревизора), десять человек должны работать по устройству пастбищ, трое — по переселенческому делу и трое должны быть в резерве для экстренных работ по требованию других отделов Наркомзема. (Отдел народных имений, лесной и др.). Остается специально для землеустроительных работ 51 человек, что конечно слишком мало для Грузии.

В продолжении последних четырех лет в Грузии одновременно работало около 200 землемеров. Это число вследствие больших неоднократных сокращений до последнего времени дошло до 84. Само собой понятно, что за штатом оставались менее продуктивные техники, в Комиссариате земледелия Грузии остались наиболее подготовленные и опытные техники. При последнем сокращении они опять потеряли 14 наилучших техников. Не это же имел ввиду ЦИК Грузии, когда издавал свое постановление от 23/II текущего года.

Надо раз навсегда покончить с этим вопросом и никаким колебаниям тут не должно быть места. Вопрос земельной реформы — вопрос чисто политический и половинчатость и неуверенные шаги здесь абсолютно недопустимы. Если конструкция Наркомзема РСФСР, где имеется Главное управление землеустройства, лишь номинально подчиненное комиссариату и не связанное ничем в деле земельной реформы, если подобная конструкция почему-либо не приемлема для Грузии, то необходимо сделать так, чтобы, по крайней мере, не сокращались штаты землеустроительных органов, а, наоборот, оказывалось бы им всяческое содействие. Можно смело сказать, что в настоящее время никакая агитация, ни устная, ни письменная не могут дать трудовому крестьянству той спокойной уверенности в пользовании отведенным участкам земли, которая необходима для успеха сельскохозяйственных работ. Эту уверенность крестьянство получило лишь в процессе планомерного землеустройства и после получения плановых и других данных по своим земельным участкам, исполненных землемерами, как агентами Советской власти. И жалеть средства и силы на эту работу по меньшей мере не экономно.

Вследствие изложенного Комиссариат земледелия Грузии просит, чтобы увеличить техников землеустроителей на 50 проц. нынешнего состава, т. е. восстановить прошлый штат техников, которые исключительно будут работать в селах.

№ 29

1923 წელი. — სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის მიწათმოქმედების
სახალხო კომისარიატის ანგარიშიდან 1923 წლის პირველ მარტიდან
15 ნოემბრამდე მიწის ნაციონალიზაციისა და მიწათმოწყობის
საქმეში ჩატარებული მუშაობის შესახებ

По отделу землеустройства

Нельзя не отметить трудную работу, которая была возложена на отдел землеустройства в период проведения революционной земельной реформы. В связи с проведением ее возникла масса земельных споров, поступили сотни жалоб на неправильные действия сельских и районных земкомов. Отдел, совместно с Областным земельным комитетом, всецело был занят разрешением этих споров и даже в настоящее время приводятся в порядок дела земкомов.

На почве земельных споров приходилось делать как заведующими земкомами, так и другими сотрудниками Наркомзема массу выездов на места.

Итоги революционной земельной реформы по Юго-Осетии следующие:

Районы	Сколько отобрано пахотной земли	Сколько отобрано садов и виноград.	Сколько отобрано мельниц	Сколько удовлетворено дымов	Сколько душ удовлетворено	Сколько отобрано дымов
1. Джавский	34,75	—	—	67	469	—
2. Ахалгорский	94	11	5	151	1254	4
3. Монастырский	59	—	—	62	625	—
4. Лехурский	58,5	—	—	47	324	—
5. Ортево-Белотский	124,5	—	—	203	2436	—
6. Цхинвальский	367	60	9	594	3514	—
7. Цунарский	238	—	—	123	120	—
8. Корнисский	96,5	—	—	132	1156	—
9. Кемультский	23,5	—	—	52	312	—
10. Оконский	29	—	—	360	2200	—
11. Ангоретский	—	—	—	—	—	—

Поступили и поступают масса просьб от малоземельных и пострадавших от оползней крестьян о предоставлении им свободных земель; между тем земельная реформа почти не дала излишков земель и потому не было возможности удовлетворить просителей, за исключением некоторых, которые удовлетворены землями для нового поселения как-то: Арчеви в количестве 24 дымов и Багати-Кау в количестве 60 дымов.

Вопрос относительно переселения некоторых на новые места принципиально разрешен: в сел. Громи в количестве 10 дымов, которые уже поселены по плану, сел. Коркула в количестве 68 дымов тоже поселены по плану, сел. Короги в 16 дымов.

Коркула в 8 дымов и Короги в 16 дымов фактически приступили к

переселению на новые места по плану, составленному отделом землеустройства. Пока что работа производится в с. Цунари и Цони; в последней работы приостановлены ввиду непогоды. В связи с техническим землеустройством в с. Цунари отделом изменена распланировка села. Проект плана составлен и в недалеком будущем будет приступлено к фактическому осуществлению его на местах, ввиду того, что плановые данные на некоторые села Юго-Осетии утеряны еще за время меньшевистского владычества, землеустройство в таких селах безусловно будет идти медленным темпом. Землемерам приходится в некоторых селах производить съемки сызнова или заполнять утерянные части.

Ввиду того, что в Автономной области Юго-Осетии не найдется даже 8 проц. свободной земли, требуемой для малоземельных, принимаются меры относительно предоставления центром в Тирипонской долине 4150 дес. земли.

Кроме этого, в спешном порядке все фондовые пахотные земли, числящиеся за Наркомземом в Цхинвальской даче, сгруппированы в Дгврисской даче, а части, прилегающие к городу отодвинуты, чем безусловно увеличилась черта гор. Цхинвали, правда, всего на 32 дес., где разбит ипподром и совместно с гор[одским] комму[нальным] отделом будет произведена разбивка местности по плану на домовые участки.

Ввиду того, что в отдел землемеры прибыли очень поздно, в области технического землеустройства, безусловно, очень мало было сделано, кроме того, периодическое снятие землемеров с работ для выездов в села по спорным земельным делам страшно отзывалось на успешности работы.

В дальнейшем отделом намечен ряд сел, где постепенно будет проводиться техническое землеустройство.

სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის სახელმწიფო არქივი, ფონ. 7, საქ. 3, ფურ. 6-7. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 30

1924 წლის ივლისის 12. — საქართველოს სსრ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის სამიწათმოქმედო განყოფილების მიმოხილვიდან

1921 — 1924 წლებში მიწის ნაციონალიზაციისა და მიწათმოქმედების დარგში ჩატარებული მუშაობის შესახებ

Период Советской земельной реформы

Советская власть с первых же дней ее существования в Грузии, т. е. с весны 1921 года приступила к внесению коренных перемен в области земельной политики бывшего меньшевистского правительства. Изданным Революционным Комитетом ССР Грузии 6 апреля 1921 года декретом № 17 (о земле) возвещается: отмена частной собственности на земле и принцип трудового пользования. В этих целях запрещена купля-продажа земли, отменяется нетрудовая аренда, объявляется передача земель нетрудового пользования в общегосударственный фонд и ограничиваются размеры земельного пользования отдельных хозяйств.

Таким образом, с мелкобуржуазной земельной политикой было покончено раз навсегда и положено начало новой эпохе в жизни трудового населения.

Практическое осуществление указанных задач потребовало от отдела земельной политики Наркомзема подготовки и проведения следующих мероприятий: в 1921 году [был] произведен общий учет всех земель и землепользователей в республике, созданы сельские земельные комитеты из малоземельных крестьян, фактически [были] отобраны земельные излишки и переданы трудовому крестьянству и внесено урегулирование на местах новых земельных отношений.

Зарегистрировано 326454 отдельных землепользований, с количеством населения в 1785844 души, в том числе рабочих рук 463813, в пользовании коих оказалось 1282674 дес. земли разных угодий (усадыбы, сады, огороды, пашни, выгон и сенокос), при этом по размерам землепользование распределялось таким образом:

Имеющие не свыше 1/2 дес. 30386 дым. (9,3 проц.) с общего количества 13660 дес. (1,1 проц.) земли.
 Имеющие от 1/2 дес. до 2 дес. 100951 дым. (30,9 проц.) с общего количества 151934 дес. (11,9 проц.).
 Имеющие от 2 дес. до 4 дес. 99783 дым. (30,6%) с общего количества 312749 дес. (24,4%).
 Имеющие от 4 дес. до 10 дес. 92643 дым. (28,4%) с общего количества 752006 дес. (68,5%).
 Имеющие от 10 дес. до 50 дес. 2,691 дым. (0,8%) с общего количества 52335 дес. (4,1%).

Из этой таблицы очевидна значительная неравномерность распределения земли в результате меньшевистской реформы.

По приведении в систему работ 1921 года по учету земель и населения в 1922 году разработаны и утверждены нормы землепользования для различных районов республики и для разных категорий земель: для Восточной Грузии средняя норма земель 1-й категории установлена в 4 дес., а для Западной — в 2 дес. В том же году утверждено Положение о землеустройстве, на основании которого приступлено к регулярному землеустройству. Наркомзем располагал 67 землемерами, исполнившими следующее: в 529 селениях отрезано 28744 десятины излишков, устроено 283 селения на 239769 десятинах, распределено между селениями 102527 десятины и подымно 27639 дес., выделено для культурно-просветительных целей 2184 дес.

Так как в конце 1922 года было найдено, что регулярная землеустроительная работа при малом числе землемерных сил и недостаточной подготовительности сельских земельных комитетов требует много времени и грозит затянуться, решено было покончить одним ударом со всеми остатками феодального землевладения путем посылки на места особых троек партийного состава для революционного руководства и направления действия сельских земкомов. Эти самые сельские земкомы были переизбраны, и весной 1923 года эта ударная работа по отобранию земель, домов и инвентаря у дворян, купцов, кулаков и неземлеробов вообще была закончена. Вот результаты этого ударного проведения земельной реформы: отобрано в 4991 дыма неземлеробов 17425 дес. и у 14017 землеробов 31971 дес. излишков сверх нормы.

Вслед за ударной работой по проведению земельной реформы были продолжены работы по регулярному землеустройству с тем же числом техников, как и в 1922 году и исполнено следующее: отрезано земельных излишков 39054 дес., устроено 493 селений площадью 169625 дес., распределено поселению 152972 дес. и подымно 16654 дес., выделено для культурных целей 485 дес.

Проводимая Советской властью в Грузии землеустроительная работа везде встречается трудовым крестьянством с большим интересом и нетерпением.

К 1 января 1924 года оставалось устроить 2351 селения на 872605 дес.

Серьезное внимание с первых же дней советизации Грузии было обращено на коллективизацию сельского хозяйства, причем было организовано, под руководством специальных инструкторов, 5 коммун и 82 товариществ, с количеством членов 2869 и земли 3000 дес.

Для разрешения земельных споров, возникавших в процессе проведения реформы, была образована особая земельная комиссия, имеющая отделы во всех уездах. Земельная комиссия действовала с 26 июля 1921 года по 22 февраля 1923 года и за это время в центре было рассмотрено 874 апелляции на решения уездных земельных комиссий.

Переселенческое дело поставлено в Грузии в очень тесные рамки за отсутствием свободных земель, годных для поселения. В эти годы было устроено на новых местах 800 крестьянских семейств из наиболее густо населенных районов; переселенческая нужда в Грузии очень обширна: для удовлетворения всего сельского населения минимальной нормой, установленной Земельным кодексом Грузии, не хватает 322326 дес. земли и в переселении нуждается до 50000 семейств. Помощь переселенцам оказывалась только лесом, за отсутствием каких-либо других средств.

Пастбищное дело потребовало усиленного внимания Советской власти, так как скотоводческое хозяйство сильно расстроилось и страдало за время империалистической и гражданской войн. Одним из основных мероприятий для восстановления и развития скотоводства было выяснение пастбищного фонда, его специальное изучение и справедливое распределение между скотоводами разных районов и нуждающимся сельским населением. Для покрытия расходов по изучению и устройству пастбищ была введена арендная плата за пастбища. В результате обследования и изучения оказалось в Грузии: летних пастбищ 360718 дес., зимних — 209121 дес. и сенокосов 23673 дес., крупного скота 600000 и мелкого 1600000 голов.

За время советизации Грузии окончательно обследовано, изучено и устроено 100000 дес. пастбищных земель, с разбивкой на участки, с устройством водопойных мест, с проведением к ним путей. Кроме того обследовано и изучено еще 200000 дес. Для перехода скота с зимних пастбищ на летние, и обратно, предприняты работы по проведению и расширению скотопрогонных трактов и выделению мест для ночлега и подкорма перегоняемого скота.

Устройство пастбищ оживило, между прочим, очень важный район сыроваренных заводов в Борчалинском уезде, пришедших в расст-

როйство до советизации. Восстановлено здесь и пущено в ход II старых заводов и вновь устроено и приведено в действие 15, с отводом им 8400 дес. пастбищ и 4150 дес. сенокосов. Улучшение пастбищного дела вызвало в стране увеличение количества скота к 1924 году на 80%¹ против 1921 года.

Весь расход на все отрасли работ отдела землеустройства выразился за 1921 год в 40000, за 1922 год — в 46000 и за 1923 год — в 76000 золотых рублей, а всего за 3 года 162000 руб., что составляет на душу сельскохозяйственного населения около 3 (трех) копеек в год.

В отношении ближайших задач наркомзема Грузии в области поземельного устройства трудового сельскохозяйственного населения нужно сказать следующее:

1. Необходимо продолжить и усилить начатую уже систематическую борьбу с расслоением в крестьянской среде, прежде всего, в смысле большой равномерности в распределении земли. Лучшим средством для этого признается строгое соблюдение земельных норм, установленных Земельным кодексом ССР Грузии.

2. Продолжается регулярная землеустроительная работа для внесения большей определенности и устойчивости в землепользование, для устранения технических недостатков землепользования, для выделения переселенческого фонда и продолжения работ по устройству пастбищ.

3. Необходимо продолжать развитие в возможных пределах коллективизации и кооперирования сельского хозяйства, начиная от общественных запашек и кончая полными формами производительных товариществ и коммун.

ორცხა, ფონ. 288, საქ. 1018, ფურ. 199-201. პირი, საწერ მაწანაზე დაბეჭდილი.

№ 31

1924 წლის ოქტომბრის 15. — აფხაზეთის სსრ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის სამიჯნო განყოფილების მოხსენება აფხაზეთში მიმდინარე სამიწათმოქმედო სამუშაოების მდგომარეობის შესახებ

После завершения в Абхазии в революционном порядке земельной реформы, ликвидировавшей крупное землевладение, перед Наркомземом становится более трудная и сложная задача — производство землеустроительных работ на принципах социалистического землеустройства согласно земельного кодекса ССР Абхазии.

Главной задачей предстоящих землеустроительных работ является наделение трудового крестьянства земель по узаконенным Земкодексом ССР Абхазии нормам, причем земля должна быть по возможности отведена крестьянину в таком виде, чтоб он мог использовать ее наилучшим способом, ввиду чего в процессе наделения крестьян землей возникает ряд других землеустроительных действий, как-то: устранение или уменьшение чересполосицы и дальнеземелья, неправильности очертания границ, всякого рода разделы и выделы земель; изменение или закрытие существующих дорог и проведение новых и т. д.

Помимо этого в процессе землеустройства неизбежно возникает ряд других действий, имеющих обще-государственное значение, как-то: образование переселенческих или концессионных земельных фондов, установление городской черты, выделение земель под государственные или общественные надобности, установление или изменение границ уездов, сельсоветов и ряд других действий.

Из этого краткого перечня предстоящих землеустроительных работ ясно, что приступать к осуществлению столь сложной и многотрудной задачи, можно только в том случае, если у нас в руках будут все материалы, с помощью которых можно было бы надлежащим образом ее выполнить.

Материалы эти двоякого рода: 1. Учет населения, имеющего право на получение трудовой земельной нормы и 2. Учет всех земель сельскохозяйственного значения.

Что касается учета населения, то таковое должно быть произведено ЦСУ; учет же земель должен быть произведен путем производства хозяйственной съемки всей культурной полосы Абхазии, так как для предстоящих землеустроительных работ, с их сложными и разнообразными задачами, необходимо иметь не только одни голые цифры о площадях земель и угодий, находящихся в пользовании того или иного сельского общества, учреждения или предприятия, но и полную картину распределения этих земель по уездам, а также земель, пустующих, т. е. не обрабатываемых и незаселенных с целью выяснения размеров государственного земельного фонда.

Только имея эти данные Наркомзем может правильно подойти к разрешению землеустроительной задачи; всякие другие подходы будут неправильными и заранее обречены на неудачу.

[Таким образом], в основу предстоящих землеустроительных работ должна лечь хозяйственная съемка культурной полосы республики.

Хозяйственной съемкой называется инструментальное снятие на план, на основании тригонометрической сети всех угодий (живых урочищ и рельефа местности) и для получения исчерпывающего материала для землеустроительных работ, нанесение на план границ земель, принадлежащих сельским Обществам, учреждениям, предприятиям и т. д.

Производство такой съемки в Абхазии было начато примерно в 1906 г. продолжалось до 1916 г. включительно, в уездах Гудаутском (исключая нынешний Гагринский район), Кодорском и Самурзаканском.

Часть подлинных планшетов этой съемки погибла во время отступления меньшевистских войск из Абхазии в 1921 году; но большая часть уцелела и хранится в архиве Наркомзема и в уездных земотделах.

В упомянутых выше 3-х уездах, в общинах, населенных коренным населением, т. е. абхазцами и самурзаканцами, кроме хозяйственной съемки произведено подворное межевание крестьянских земель. Работы эти произведены в следующих сельских общинах:

1) по Гудаутскому уезду — Мугудзирхвинская часть Отхарской, Джирхвинской, Звандришской, Дурипшской, Лыхненской (включая Абхархунскую), Ачандарской и Ацинской.

2) по Кодорскому уезду: Чиловская, Моквинская, Илорская, Беслахубская, Гупская, Ткварчельская и Поквешская.

3) по Самурзаканскому уезду: Берийская, Окумская и Мухурская. Общая площадь снятых общин около 75000 десятин.

По имеющимся цифровым данным общая площадь Абхазии равна 804712 дес. Если из этой площади вычесть общую площадь лесов Абхазии — 499901 дес. и площадь горных пастбищ — 21 526 дес., то получим, что общая площадь культурной полосы Абхазии равна — 283205 дес. Вычитая из этой площади 75000 дес., уже снятых получим, что нам предстоит еще снять 208285 дес. Означенную работу при наличии 12-ти землемеров, принимая в основу съемки нормальный масштаб 100 саж. в дюйме — можно закончить в 7 лет. По окончании означенной съемки в распоряжении Наркомзема будет исчерпывающий материал о существующих землепользованиях в республике, т. е. планы земель всех сельских обществ, оброчных статей, совхозов, городов, а также площадь государственного земельного фонда, о каковом в Наркомземе до сего времени совершенно нет сведений.

Если параллельно со съемкой будет произведено почвенное обследование земель, результаты которых, особыми условными знаками, будут наноситься на план, то мы будем иметь материал необходимый не только Наркомзему, как высшему органу, производящему землеустройство, но и всем остальным наркоматам и всякого рода техническим организациям. Как было сказано выше, хозяйственная съемка должна базироваться на тригонометрической сети. Большая часть Абхазии обеспечена тригонометрической сетью в дореволюционное время; совершенно не обеспечены сетью Гумистинский уезд, Гагринский район и прибрежные части Кодорского и Самурзаканского уездов, работы по составлению триангуляции потребуют примерно 3—4 года, поэтому в 1925 году хозяйственную съемку можно будет производить в Гудаутском уезде и нагорных частях Кодорского и Самурзаканского уездов.

Землеустройство

Базируясь на плановом материале и цифровых данных, добытых хозяйственной съемкой и статистическими сведениями о количестве населения, имеющего право на получение трудового земельного надела, можно приступить к планомерным землеустроительным работам, без боязни впасть в грубую ошибку. Землеустройство должно производиться в порядке обеспечения земель сельского населения, т. е. в первую очередь в селениях, страдающих острым малоземельем.

Работы начинаются с производства сплошной съемки участков каждого дьма; по окончании съемки составляются подымные списки всех жителей данного селения с указанием количества земли, находящейся в пользовании каждого дьма; на основании этих данных и планового материала производится наделение крестьян земельными нормами путем отрезки излишков земли у многоземельных и передачи этих земель малоземельным, и ряд других действий, возникших в порядке землеустройства — уничтожение череполосицы и дальнотелье, выпрямление границ, проведение дорог, переселение, расселение и т. д.

Из сказанного видно, что предстоящие землеустроительные работы

по своей сложности и разнообразию потребуют продолжительного времени, срок этих работ может быть уменьшен путем увеличения числа землемеров. Абхазия страна земледельческая и одной из главных задач Наркомзема, разрешение каковой не следует откладывать — является обеспечение трудового крестьянства землей на принципах социалистического землеустройства.

Зав. межевой частью НКЗема (подпись).

აფხაზეთის ასსრ სახელმწიფო არქივი, ფონ. 17, საქ. 189, ფურ. 34-35. დედანი, საწერ მაქანაზე დაბეჭდილი.

№ 32

1925 წლის იანვრის 1.—აქარის ასსრ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის ანგარიშიდან ამავე კომისარიატის მიწათმოქმედების სექციის მიერ 1924—1925 წლებში მიწის ნაციონალიზაციისა და მიწათმოქმედების საქმეში ჩატარებული მუშაობის შესახებ

საანგარიშო ხნის განმავლობაში სექციამ შეიმუშავა პროექტი ხარჯთაღრიცხვის მიგვნის საწარმოებლად ჭოროხის და ჭობულეთის მაზრებში 1924—25 წწ., რომელიც უკვე მიღებულია ფინანსთა სახალხო კომისარიატის მიერ. კრედიტის გახსნისთანავე დაიწყება სსენებული მუშაობა.

იმ უმიწო და მცირე მიწის მქონე გლეხების დაკმაყოფილებისათვის, რომლებსაც ამ წლამდე არ დარიგებიათ მიწები, სექციამ გამოძებნა და შეადგინა მიწის ფონდი შემდეგნაირად:

1. გონიოს თემში გაიზომა ნაკვეთები საერთო ზომით 574 დესეტინა. ამ მიწებიდან ჩამორთმეული და განაწილებულია 256 დესეტინა.

2. ბარცხანის თემში გაიზომა 197 დესეტინა. აქედან ჩამორთმეულია და დარიგებულია 177 დესეტინა.

3. ჩაქვის თემში ინსტრუმენტით გაიზომა სოლოგოვის ყოფილი მიწებიდან 57 დესეტინა და დაუნაწილდა ქედის მაზრიდან გადმოსახლებულ 20 უმიწო კომლს.

გადმოსახლება მიმდინარე წლიდან საერთოდ ხშირდება და ამ ნიადაგზე შემოდის კოლექტიური თხოვნები ზემო და ქვემო აჰარელ გლეხებიდან. მაგალითად, ამ უკანასკნელადაც გადმოსახლდა ქედის მაზრიდან ბარცხანის თემში ხუთი კომლი. ამას გარდა ჩაქვის თემში დაურიგდა 156 კომლს სახნავ-სათესი მიწა ზომით სულ 94 დესეტინა.

ამაირად, ყველა გაზომილ 922 დესეტინიდან ჩამორთმეულ და დარიგებულია 584 დესეტინა. დანარჩენი დაეტოვა ძველ მფლობელებს ნორმებად.

ჩამორთმეულ მიწებში შედის:

1. 62 დესეტინიდან 1200 კვადრატული საყენი ძმები ბიბინ-ზადეების ადგილიდან, რომელიც გადაეცა სახალშენოდ ქურთებს. სსენებული ადგილი დანაწილებულია 134 სამოსახლოდ, ზომით თითო ნახევარ დესეტინამდე და მათზე შედგენილია სქემატური გეგმა.

2. 6 დესეტიანიდან 1828 კვადრატული საყენი შიშანსკის, მნდლიანცის და სხვების: ბეთანოვის, ეფენდ-ოლის, ყოფილ ზეერევის მიწებიდან და საფონდო ნაკვეთებიდან (ყოფ. მავროპულო), რომლებიც დაიყო ორმოცდათორმეტ სამოსახლო ნაკვეთად 100—300 კვადრატული საყენი თითო. ყველა ესენი გადაჭრილყო აჭარისტანის მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის საფონდო მიწებად.

პარალელურად ზემოთ ჩამოთვლილ მუშაობის მიწისმზომელების მიერ ადგილებზე განხილულია 135 საჩივარი სადავო მიწების შესახებ და მასთან ისინი ღებულობდნენ მონაწილეობას სხვადასხვა საუწყებათაშორისო კომისიებში მიწის სარგებლობის ირგვლივ ამტყდარ დავების მოსაწესრიგებლად.

ქვემოთ მოყვანილია ცხრილი დაყოფილი მიწებისა.

სახელწოდება მაზრებისა და თემების	კომლ- არსები	დაყოფ- ისა	დატოვ- ისა სა- მყვრად	სულ	განსილ- ისა სა- ჩივარი მიწებზე
ჭოროხის მაზრა:					
გონიოს თემი	279	256	21	277	38
ბარცხანის თემი	227	177	26	203	70
ჭობულეთის მაზრა:					
ჩაქვის თემი	176	151	—	151	17
სულ	682	584	47	631	125

ამას გარდა სექციის მიერ შესრულებულია შემდეგი ტექნიკური მუშაობა:

1. გამოწახულია ნაკვეთი აეროდრომის მოედნად „ფუნეკრისისა“ და „ზაკავიასოვისა“, ზომით ხუთი დესეტინა 2062,5 კვ. საყ. რომელიც გადაღებულია ინსტრუმენტალურად გეგმის შედგენით (მასშტაბი 25 საყ. დიუმი).

2. აგებულია ინსტრუმენტით რსფსრ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის საცდელ-საჩვენებელი ნაკვეთი, ზომით 70 კვადრატული საყენი სოფელ მახინჯაურში (მასშტაბი 50 საყ. დიუმში).

3. დამთავრებულია ინსტრუმენტალური აგეგმვა პირველი საბჭოთა მამულის პირველი ნაწილისა, ზომით 25 დესეტინა გაშლილია გეომეტრიული ქსელი ამავე მამულის მეორე ნაწილზე და დაწყებულია მისი აგეგმვა.

4. გამოწახულია ადგილი ორთა ბათომში სკურკუბის და ჭოროხის მდინარეებს შორის, რომელიც განზრახულია გადაეცეს „აზნავოს“ პროდუქტების გადასამუშავებელ ქარხნისათვის და შედგენილია გეგმა ამ ადგილებზე.

5. დათვალიერებულია სოფელ ბუკნარში მეოთხე საბჭოთა მამულის ადგილმდებარეობა. გაშლილია გეომეტრიული ქსელი და დაწყებულია მისი აგეგმვა ინსტრუმენტალურად.



რ. გამოყოფილია ჩაქვის სახელმწიფო მამულიდან 4662,35 დესეტინა აჭარისტანის მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის გამგებლობაში სამიჯნო ნიშნების დასმით ახალ საზღვრებზე.

7. ამას გარდა სექცია უწევდა მოსახლეობას ყოველგვარ ტექნიკურ დახმარებას გზების გაყვანისა და გასწორებისათვის ადგილებზე და მასთან ასრულებდა სხვადასხვა წვრილმან სამიწათმომწყობო საქმეებს.

საანგარიშო პერიოდის უკანასკნელ თვეებში სექციამ უმთავრესი ყურადღება მიაქცია მომავალ სამიჯნო მუშაოს მომზადებას აჭარისტანში, რისთვისაც გაიგზავნა მიწისმზომელი ტრიანგულატორი ქობულეთის და ჭოროხის მაზრებში სატრიანგულაციო მუშაობის საწარმოებლად.

ამას გარდა შესრულებულია შემდეგი სამიწისმზომელო სამიწათმომწყობო და სხვა მიმდინარე საქმეები:

1. დამთავრდა ინსტრუმენტალური აგეგმვა მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის I მამულისა და სივრცით 121 დესეტინა, მასშტაბით 50 საეენი დიუმიში.

2. სწარმოებდა ადგილის გამოძებნა საურმე გზის გასაყვანად მწვანე კონცხის პლატფორმიდან ბოტანიკურ ბალამდე და გამონახულ ხაზზე სივრცით 551,5 საეენი.

3. აიგეგმა ბოტანიკური ბაღის ევროპული—ამერიკული განყოფილება მისი ჭაობიანი ნაწილის გაშრობისათვის.

4. გაიზომა სტეფანოვკის აგრონომიული პუნქტი (ადგილი) ზომით 5 დესეტინა 2070 კვადრატული საეენი.

5. მიღებული იქნა მონაწილეობა მიწისმზომელების მიერ სხვადასხვა საუწყებათაშორის კომისიებში მიწათმომწყობი საკითხების გასარჩევად და სამიწისმზომელო მუშაობის შესასრულებლად მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის სახელმწიფო მამულების განყოფილების და საიჯარო საგადასახადო სექციისათვის. აგრეთვე გაეწია ტექნიკური დახმარება მოსახლეობის გზების გაყვანაში.

6. შეკრფილია სტატისტიკური ცნობები და შედგენილია მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატში არსებული ცნობების მიხედვით ცხრილი მიწების სივრცისა და სხვადასხვაობის აღნიშვნით აჭარისტანის ტერიტორიაზე.

7. შედგენილია ანგარიში მიწათმომწყობი სექციის მოღვაწეობისა 3 წლის (1921, 1922 და 1924) განმავლობაში და დიაგრამა აგრარული რეფორმის გატარების შესახებ ამ ვადების განმავლობაში.

8. შედგენილია საპერსპექტივო გეგმა სამიჯნო და მიწათმომწყობი მუშაობისა 1925 წლისათვის.

აჭარის ესსრ სახელმწიფო არქივი, ფონ. 84, აღწ. 1, საქ. 68, ფურ. 46—47. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 33

1925 წლის აპრილის 15 სრულიად საქართველოს ცაკის დადგენილება № 17
 მიწის კოდექსის 19, 67, 96 და 161 მუხლების შეცვლის შესახებ

სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი ადგენს: საქართველოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის მიწის კოდექსის მე-19, 67, 96 და 161 მუხლებში შეტანილ იქნეს შემდეგი ცვლილებანი:

1. მე-19 მუხლის შენიშვნა, სადაც ნათქვამია: „განსაკუთრებულ შემთხვევებში მაზრის საადგილმამულო ორგანოებს უფლება ეძლევათ არ მისცენ მიწის არჩევის ნება ამა თუ იმ პირს“, გაუქმებულ იქნეს.

2. 67 მუხლის რედაქცია შეიცვალოს შემდეგნაირად: „დაეტოვებათ ნახევარი მიწის ნორმა: ა) ფიზიკური შრომის მუშებს, რომლებიც ეწევიან წარმოებით შრომას სახელმწიფო და კერძო საწარმოში და დაწესებულებაში. ბ) სოფლის მასწავლებლებს, გ) მაზრისა და რაიონის აღმასრულებელი კომიტეტების და სასოფლო საბჭოების თანაშრომელთა და დ) აგრონომებს და ვეტერინარებს, როცა მათ (ამ მუხლში მოხსენებული) კავშირი არა აქვთ გაწყვეტილი თავიანთ საოფლო მეურნეობასთან და როცა ამ მუხლის „ბ“, „გ“ და „დ“ პუნქტებში მოხსენებულნი მსახურობენ იმ მაზრაში, სადაც აქვთ საკუთარი მეურნეობა“.

3. 96 მუხლის მესამე შენიშვნა, სადაც ნათქვამია: „ქალაქის საბჭოებს და აღმასრულებელ კომიტეტებს უფლება ეძლევათ ეს ნორმა განსაკუთრებულ შემთხვევაში გაადიდონ, შეამცირონ ან სრულიად გააუქმონ“, გაუქმებულ იქნეს.

4. 161 მუხლის შენიშვნის რედაქცია შეიცვალოს შემდეგნაირად: „საქმე კოლეგიაში და საბჭოში გაირჩევა მხარეთა დახმარებით და მოსმენით, თუ კი ისინი გამოცხადდებიან“.

სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური
 აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარე ფ. მახარაძე.

ორცსა, ფონ. 284, საქ. 187, ფურ. 53. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 34

1925 წლის ივლისის 16.—სრულიად საქართველოს ცაკის დადგენილება
 № 37 მიწის კოდექსის 94 მუხლის შეცვლის შესახებ

სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი ადგენს:

საქართველოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის მიწის კოდექსის 94 მუხლი შეიცვალოს შემდეგნაირად:

94. მიწის ნორმების დაწესებისათვის საქართველოს ქალაქები გაიყოფნ სამ კატეგორიად: პირველ კატეგორიას მიეთვლება ტფილისი, ბათუმი, ქუთაისი.

დაწყვეტს გამოყოფის მსურველის ფულით დაკმაყოფილებას, რაიონის საადგილმამულო სასამართლო კოლეგიას არ შეუძლია გამოყოფის მსურველს გადაწყვეტოს კომლის საერთო ქონების ღირებულების ერთ მესამედზე მეტი. კომლში დარჩენილთა მოთხოვნით განაყოფის დაკმაყოფილება შეიძლება ნაწილ-ნაწილ ხუთი წლის განმავლობაში, უსარგებლოდ.

მუხ. 161. ყოველგვარი დავა, რაც კი აღიძვრის მიწათმოწყობის დროს, აგრეთვე ყოველგვარი დავა მიწის სარგებლობის უფლების შესახებ, როგორც მაგალითად ჯგუფობრივი ან ინდივიდუალური მიწათსარგებლობა, საზოგადოებად დაწყვეტის რაიონისა და მაზრის საადგილმამულო სასამართლო კოლეგიამ და მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის საადგილმამულო საბჭომ. ამ დაწყვეტულებებში საქმე გაიჩნევა საჯარო სხდომაზე, მხარეთა დაბარებით და შეჯიბრებითი წესისამებრ.

მუხ. 162. რაიონის საადგილმამულო სასამართლო კოლეგია შედგება სახალხო მოსამართლისა, თემის აღმასრულებელი კომიტეტის სასოფლო-სამეურნეო სექციის თავმჯდომარისა და ერთი წევრისაგან, რომელსაც თემის აღმასრულებელი კომიტეტი დანიშნავს; ამ კოლეგიას თავმჯდომარეობს სახალხო მოსამართლე.

მაზრის საადგილმამულო სასამართლო კოლეგია შედგება სამაზრო აღმასრულებელი კომიტეტის საადგილმამულო ქვეგანყოფილების გამგისა, ადგილობრივი სამაზრო აღმასრულებელი კომიტეტის წარმომადგენლისა და ოქმის სასამართლოს რწმუნებულ სახალხო მოსამართლისაგან უკანასკნელის თავმჯდომარეობით.

საადგილმამულო საბჭო შედგება მიწათმოქმედების სახალხო კომისიისა ან მისი მოადგილისა, იუსტიციის სახალხო კომისარიატის წარმომადგენლისა და მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის საადგილმამულო განყოფილების გამგისაგან—პირველი ამთავანის თავმჯდომარეობით, მაზრა საადგილმამულო სასამართლო კოლეგიის სხდომაში მონაწილეობას იღებს მიწისმზომელ-მიწის-მომწყობი, რომელიც კოლეგიის მოთხოვნით აძლევს მას ახსნა-განმარტებას.

შ ე ნ ი შ ე ნ ა: 1. რაიონის საადგილმამულო სასამართლო კოლეგიას უფლება აქვს მიიწვიოს საქმის გარჩევაზე განმარტების მისაცემად მიწის-მზომელ-მიწისმომწყობი.

შ ე ნ ი შ ე ნ ა: 2. საადგილმამულო სასამართლო ორგანოების მოქმედების ზედამხედველობას გაუწევს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატი და პროკურატურა საერთო წესისამებრ.

მუხ. 163. რაიონის საადგილმამულო სასამართლო კოლეგია გადაწყვეტს თემის ფარგლებში: ა) იმ დავას, რომელიც აღიძვრის სოფელთა შორის და სოფლის ფარგლებში მიწათმოწყობის დროს და ბ) იმ დავას, რომელიც აღიძვრის თემის ფარგლებში კერძო პირთა ან კომლთა, აგრეთვე საადგილმამულო საზოგადოებათა შორის მიწის უფლების შესახებ.

მაზრის საადგილმამულო სასამართლო კოლეგია გადაწყვეტს:

ა) როგორც პირველი ინსტანცია — იმ დავას, რომელიც აღიძვრის თემთა

შორის მიწათმოწყობის დროს, აგრეთვე სახალხო მამულების მიწათმოწყობის დროს და დავას მიწის უფლების შესახებ, როცა მხარედ გამოდიან სახელმწიფო ან საზოგადო დაწესებულებანი და

ბ) როგორც მეორე ინსტანცია — საქმეს რაიონის საადგილმამულო სასამართლო კოლეგიის გადაწყვეტილებაზე შეტანილი საჩივრის გამო.

საადგილმამულო საბჭო გადაწყვეტს, როგორც პირველი ინსტანცია, დავას მაზრის საზღვრების შესახებ, როგორც მეორე ინსტანცია — საქმეს მაზრის საადგილმამულო სასამართლო კოლეგიის გადაწყვეტილებაზე შეტანილ საჩივრის გამო.

მუხ. 164. რაიონისა და მაზრის საადგილმამულო სასამართლო კოლეგიების გადაწყვეტილება შეიძლება გასაჩივრებულ იქნეს ორი კვირის ვადაზე იმ საადგილმამულო სასამართლო კოლეგიის მეშვეობით, რომელმაც გამოიტანა გასაჩივრებული გადაწყვეტილება, ხოლო საადგილმამულო საბჭოს, როგორც პირველი ინსტანციის, გადაწყვეტილებაზე კი სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის პრეზიდიუმში ერთი თვის ვადაზე. საადგილმამულო სასამართლო კოლეგიის გადაწყვეტილება შესრულებულ უნდა იქნეს გასაჩივრების ვადის გასვლის შემდეგ, ხოლო თუ გადაწყვეტილება გასაჩივრებული იყო, გადაწყვეტილების უმაღლესი ინსტანციის მიერ დამტკიცების შემდეგ.

მუხ. 165. მაზრის საადგილმამულო სასამართლო კოლეგიაში და საადგილმამულო საბჭოში საქმე გადაწყვეტილებაზე შეტანილი საჩივრის გამო გაიჩინება მხარეთა დაუბარებლად, ხოლო მათი ცნობისათვის განსახილველად დანიშნულ საქმეთა სია გამოკიდულ უნდა იქნეს მაზრის საადგილმამულო სასამართლო კოლეგიასა და საადგილმამულო საბჭოს შენობაში არა უგვიანეს ორი კვირისა სამსჯავრო სხდომამდე. გამოცხადებულ მხარეს მიეცემა განმარტების წარდგენის უფლება.

იმ შემთხვევაში, როცა ცნობილი იქნება, რომ საჩივარი შესაწყნარებელია, გაუქმებულ უნდა იქნეს მთლად ან ნაწილობრივ და საქმე დაბრუნებულ უნდა იქნეს ხელახლა განსახილველად, ამასთანავე აღინიშნება კანონის ის მუხლები, რომლებიც დარღვეული იყო საქმის არსებითად განხილვის დროს.

უმაღლესი ინსტანციის თვითონაც შეუძლია შეცვალოს გამოტანილი გადაწყვეტილება საქმის ხელახლა განხილვისათვის გადაუცემლად, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, უკეთეს ეს შეცვლა ეხება ამა თუ იმ კანონის არასწორ შეტარდებას, და იგი არ არის გადაწყვეტილების არსებითად შეცვლა.

მუხ. 166. საადგილმამულო საბჭოს ჰყავს მდივანი და საქმის მწარმოებელი, რომელნიც ირიცხებიან მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის შტატში, ხოლო ოლქის სასამართლოს რწმუნებულს და სახალხო მოსამართლეს — მაზრისა და რაიონის საადგილმამულო სასამართლო კოლეგიის მდივანი, რომელიც სამაზრო აღმასრულებელი კომიტეტის შტატში ირიცხება.

სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარე ფ. მახარაძე.

ორცა, ფონ. 284, საქ. 187, ფურ. 133—134, დედანი, საწერ მაქანაზე დაბეჭდილი

№ 36

1925 წლის სექტემბრის 30. — სრულიად საქართველოს ცაკის
 განმარტება მიწის კოდექსის მე-9 და 82-ე მუხლის შეფარდების შესახებ

საქართველოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის მიწის კოდექსის მე-9 მუხ. შეცვლის გამო სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი აუქმებს მიწის კოდექსის მე-9 და 82-ე მუხლის შესახებ 1924 წ. ივნისის 4-ს თარიღით გამოცემულ თავის განმარტებას და ხელახლად განმარტავს:

1. კულტის მსახურს და მისი ოჯახის წევრს მიწა მიეცემა საერთო წესით (მიწ. კოდ. მე-9 და შემდეგი მუხლები), ამასთანავე საკითხს მიწის მიცემის შესახებ გადაწყვეტს სამაზრო საადგილმამულო ორგანო.

უკეთეს თხოვნა თავისუფალი ან სათადარიგო მიწებიდან ხელახლა მიწის გაცემის შესახებ შემოვა ერთსა და იმავე დროს კულტის მსახურისა და ისეთი მოქალაქისაგან, რომელიც მშრომელ მიწათმოქმედ მოსახლეობას ეკუთვნის და რომელიც კულტის მსახური არ არის. პირველ რიგში მიწით დაკმაყოფილებულ უნდა იქნეს ზემოხსენებული მოქალაქე.

ის კულტის მსახური და მისი ოჯახის წევრი, რომელსაც მიწის ნაკვეთი უკვე აქვს ფაქტიურ შრომის სარგებლობაში, შეინარჩუნებს მიწით სარგებლობის უფლებას სხვა მშრომელ მიწის მოსარგებლებთან თანაბრად, შემდეგშიც მას მიწა შეიძლება ჩამოერთვას მხოლოდ იმ წესით, და იმ შემთხვევაში, რაც კანონშია აღნიშნული, ამასთანავე, მღვდელმსახურებისათვის გასამრჯელოს მიღება მიწათსარგებლობის უფლებას კულტის მსახურს არ უსპობს.

2. იმავე კოდექსის 82 მუხლი, რომლითაც საქართველოს სოციალისტურ საბჭოთა რესპუბლიკის ყველა მოქალაქეს, ვისაც კი სოფლად მუდმივი ცალკე მოსახლეობა აქვს, უნდა დაეტოვოს სამოსახლო ადგილი იმის და მიუხედავად, აქვს თუ არა მას მიწის ნორმის უფლება, გულისხმობს აგრეთვე რელიგიური კულტის მსახურთაც საერთოდ.

სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარე ფ. მახარაძე

ორცხა, ფონ. 284, საქ. 187, ფურ. 286. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 37

1925 წლის ნოემბრის 3. — სრულიად საქართველოს ცაკის პრეზიდიუმის
 და სახკომსახპოს დადგენილება № 50 მიწის კოდექსის მე-8, 23-ე, 26-ე
 და 37-ე მუხლების შეცვლის და დამატების შესახებ

სრულიად საქართველოს საბჭოთა მე-2 მოწვევის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის მე-2 სესიის 1924 წ. მარტის 10 თარიღისა და 77 ნომრის

დადგენილების მე-2 მუხლის თანახმად სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის პრეზიდიუმი და საქართველოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის სახალხო კომისარიატთა საბჭო აღგენენ:

1. მიწის კოდექსის მე-9 მუხლს დაემატოს შემდეგი შენიშვნა:

„ყოფილ მემამულეს არა აქვს უფლება მიიღოს მიწა იმ მაზრაში, სადაც მამული ჰქონდა“.

2. 23 მუხლის რედაქცია შეიცვალოს შემდეგნაირად:

„ყველა ნაგებობა, შენობა, ნათესი, მცენარე და საერთოდ ყველაფერი, რაც დაკავშირებულია მიწის ნაკვეთთან და რაც მიწის მოსარგებლის სარგებლობაშია. ეკუთვნის მას, გარდა მემამულის სამოსახლო ადგილისა და ინვენტარისა, რაც ჩამორთმეულ იყო ნაციონალიზაციით და ითვლება სახელმწიფო საკუთრებად“.

3. 26 მუხლს დაემატოს შემდეგი: „მიწის იჯარით გაცემის უფლება ყოფილ მემამულეზე არ გავრცელდება“.

4. 37 მუხლს დაემატოს შემდეგი შენიშვნა:

„მუდმივი დაქირავებული შრომის გამოყენება არ შეუძლია ყოფილ მემამულეს, გარდა იმისა, ვისაც შრომის უნარი დაეკარგა“.

სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი

კომიტეტის თავმჯდომარე ფ. მახარაძე

საქართველოს სსრ სახალხო კომისართა საბჭოს

თავმჯდომარე შ. ელიავა

ორცა, ფონ. 284, საქ. 187, უფრ. 250. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 38

1925 წლის ნოემბრის 10. — სრულიად საქართველოს ცაკის პრეზიდიუმის და სასკომსაბჭოს დადგენილება № 63 მიწის კოდექსის მე-40 მუხლისა და მისი შენიშვნის ქართული რედაქციის შეცვლის შესახებ

სრულიად საქართველოს საბჭოთა მე-2 მოწვევის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის მე-2 სესიის 1924 წლის მარტის 10 თარიღის და 77 ნომრის დადგენილების მე-2 მუხლის თანახმად სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის პრეზიდიუმის და საქართველოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭო აღგენს:

საქართველოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის მიწის კოდექსის მე-40 მუხლის და მისი შენიშვნის ქართული რედაქცია შეიცვალოს შემდეგნაირად:

„მუხ. 40. კომლის წევრად ჩაითვლება ყველა მისი მონაწილე, განურჩევლად წლოვანებისა, როგორც სახლში მყოფი, ისე დროებით სამუშაოზე წასული, რომელიც კანონიერი წესით არ არის ამორიცხებული კომლიდან. კომლის შედგენილობა იზრდება დაქორწინებით და გარეშე პირის მეკომურად მიღებით. ხოლო მცირდება კომლის წევრის სიკვდილით ან კომლიდან გასვლით.“

შენიშვნა: ქორწინებით ან გარეშე პირის მეკომურად მიღების წესით კომლში შესულ პირს იგივე უფლება აქვს კომლის საერთო მიწისა და ქონების სარგებლობაში, რაც ძირითად წევრს, და ეკარგება სხვა კომლში მიწის სარგებლობის უფლება“.

სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარე ფ. მახარაძე

საქართველოს სსრ სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარე შ. ელიავა.

ორცა, ფონ. 284, საქ. 187, ფურც. 264. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 39

1925 წლის დეკემბრის 18. — სრულიად საქართველოს ცაკისა და სახკომსაბჭოს დადგენილება № 66 მიწის კოდექსის მე-9 მუხლის შევსების შესახებ

სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი და საქართველოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭო ადგენს:

საქართველოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის მიწის კოდექსის მე-9 მუხლს დაემატოს შენიშვნა:

„შრომელ უცხოელს, რომელიც საქართველოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის ტერიტორიაზე ცხოვრობს და რომელსაც საქართველოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის კონსტიტუციის თანახმად მინიჭებული აქვს პოლიტიკური უფლებანი, შეუძლიან საქართველოს ყველა სხვა მოქალაქის თანაბრად ისარგებლოს მიწით სოფლის მეურნეობისათვის.“

სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარე ფ. მახარაძე.

ორცა, ფონ. 284, საქ. 187, ფურც. 267. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 40

არა უგვიანეს 1926 წლის აგვისტოსი. — სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის სახალხო კომისარიატის მოხსენებიდან სამხრეთ ოსეთში მიწათმოწყობის დარგში ჩატარებული მუშაობის შედეგების შესახებ

За отчетный год в отделе производились камеральные работы по приведению в систему всех документов, относящихся к землеустройству, по сел. Цунари, а также техническая проверка официальных ведомостей сельских земельных комитетов по всей области. Были составлены списки конфискованных и распределенных земель по отдельным селам восьми районов, каковые направлены в Наркомвнутдел, для приведе-

ნია в исполнение на местах, т. е. для официального ввода новых владельцев в пользование. Приступая к плановой работе по землеустройству на местах, отдел наметил ряд сел в плоскостной части, которые должны были закончиться устройством в отчетном же году. На три четверти задание это окончено. Кроме этого составлен план вновь проектированных улиц города Цхинвала. Измерены в натуре садовые фондовые участки в черте города для наделения ими жителей, земли коих попали в полосу отчуждения. Сняты на план новые проектированные улицы. Разбирались земельные жалобы, возникавшие в связи с проведением аграрной реформы. С июня месяца было приступлено к проведению технического благоустройства в дачах Цони и Цунари, куда и были командированы землемеры по одному в каждую. В первой даче за отсутствием плановых данных, работы были начаты с обхода окружающей границы дачи и затем приступлено к межеванию и съемке на план внутренних земельных участков с постановкой в натуре граничных межевых курганов. Во второй даче, в которой работы были начаты раньше, было приступлено к съемке кустарных участков каждого бывшего владельца. По окончании этой работы, был составлен проект раздела и распределения упомянутых участков по норме и затем образовавшиеся по разделу участки были спроектированы с плана на местность с постановкой граничных межевых курганов. По наделению законной нормы всех имеющих право на таковую, на оставшихся фондовых землях были устроены 8 домов переселенцев из Белотского района. На введенные в норму землепользователям участки была составлена регистрационная ведомость, чем и было закончено землеустройство в Цунарской даче...

В заключение, учитывая всю сложность и многогранность заданий Наркомата, последний не может не признать недостаточность достигнутых им успехов. Неустроенность и отсталость нашего крестьянского хозяйства так велики, культурный уровень нашего крестьянства в чисто сельскохозяйственном деле так низок, что за совсем незначительный шаг вперед приходится бороться с удвоенной энергией. Делать надо слишком много, одолеть нужно столько препятствий, что какие бы заметные успехи не были достигнуты, все же, в сравнении с тем, что предстоит сделать, они кажутся совершенно малыми и незначительными. Никто не станет отрицать, что для достижения конкретных успехов, помимо энергии воли и старания, еще нужны определенные конкретные средства. Всем вам известно, что местных средств у нас очень мало. Наша нужда, ввиду этого, гораздо острее, чем в других местах федерации. Чтобы крестьянство крепко стало на ноги и экономически как следует окрепло, нужны чрезвычайные средства. На очередные скудные ассигнования большого эффекта достигнуть невозможно. Между тем в этом отношении Наркомат находится далеко не в завидном положении. Средства, которыми в отчетном году располагал Наркомат, были настолько малы, что даже при исключительной энергии, едва ли можно было бы достигнуть больше того, что сделано им.

№ 41

1926 წელი. — საქართველოს მუშგლეხების მუშაობის შედეგები აჭარის
 ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკაში 1921 — 1924
 წლებში მიწის რაციონალიზაციის და მიწათმოქმედების საქმეში
 განხორციელებულ ღონისძიებათა შესახებ

1. В целях централизации всех землеустроительных работ вплоть до проведения земельной реформы на местах, землеустроительному отделу Наркомзема Аджаристана, за редким исключением, принадлежало полное руководство этими работами. Ввиду того, что в Аджаристане до Советизации никаких межевых и землеустроительных работ не производилось, почему отсутствовали плановые и статистические данные, то всякая сводка сведения для выработки земельных норм при участии земельных комитетов, происходила на основании данных измерения земель сельскохозяйственного назначения в ударном порядке и согласно имеющихся данных с/х переписи 1917 года.

Вследствие того, что в Аджаристане вообще ощущается недостаток земель с/х назначения, то для выработки земельных норм пришлось базироваться на наличии тех земельных угодий, которые находились в руках беков, агаларов и других крупных землевладельцев.

2. Работа по земельному делу в 1922 году была продолжением работы 1921 года, которая выполнялась согласно инструкции, выработанных Коллегией бывшего в то время Земотдела. Было взято на учет 137 закультивированных и 45 незакультивированных участка, находившихся в прибрежно-культурной полосе, со всеми постройками и имуществом и 260 десятин пахотной земли. Весь этот фонд был передан земледельческому населению, часть членам Союза и военным частям под огороды.

На всех культурных участках, взятых на учет, для ухода за культурами и охраны имущества были поставлены временные наблюдатели и совместно с отделом Сельхоза выработаны правила по уходу за имеющейся культурой на участках, а также составлены договорные бланки по передаче культурно-дачных участков в арендное пользование.

Далее, в том же 1922 году в Хулинском и Кединском уездах проведены три оросительных канала — всего длиною 15 верст, чем достигнуто орошение 550 десятин земли.

3. Главное внимание землеустройства, наряду с другими работами, в 1923 году было направлено к проведению в жизнь аграрной реформы в республике, что не было сделано в предыдущие годы, так как существовавшие в то время уездные земельные органы при исполкомах, оказались безжизненными, поэтому центром внимания явилась земельная реформа, которая по своему характеру считалась одной из ударных работ.

Таким образом, перед Наркомземом открываются новые перспективы — задача ликвидации крупного землевладения на местах и устранение неравномерного землепользования.

В целях осуществления намеченного плана были проведены следующие мероприятия:

- 1) измерение земельных участков, превышающих земельную норму и земель, не обрабатываемых личным трудом;
- 2) конфискация бекских земель и других угодий в Верхней и Нижней Аджарии;
- 3) организация Наркомземом уездных земотделов;
- 4) образование земельного фонда из конфискованных земель;
- 5) надел ими безземельных и малоземельных крестьян при участии местных земельных комиссий и пояснение крестьянству преимуществ социалистических форм землепользования.

Для иллюстрации этой важной работы приводится нижеследующая таблица:

№№ п. п.	Название уездов	Кол. дым.	Пахотн. земли	Пастбищ	Леса	Не удобн.	Всего
1	Чорохский уезд	719	815	67	29	—	911
2	Аджарис-ихальский	265	283	7	50	80	420
3	Кобулетский уезд	187	84	—	—	—	84
4	Хулинский уезд	86	184	2949	1896	421	5450
	Итого:	1257	1366	3023	1975	501	6865
	Роздано учреждениям и военным частям.	—	30	—	—	—	30
	Всего:	1257	1396	3023	1975	501	6895

Параллельно этой работе отобраны в Хулинском, Кединском и Чорохском уездах 18 деревянных и каменных домов, из коих большинство отведены под советские учреждения и организации.

4. При проведении земельной реформы главным образом пришлось коснуться крупных землевладений, поэтому, если имели место дефекты, то они в процессе работы устранялись. Что касается более мелких участков, разбросанных через полосно и принадлежащих одному лицу без всякой регистрации, то таковые во многих случаях явились объектами споров, так как земельные органы лишены были возможности учесть землепользование отдельных пользователей за отсутствием плановых материалов и других данных, которые создаются в процессе межевания. Поэтому эти дефекты исправлялись в следующем 1924 году при участии исполкомов.

5. Безземельные и малоземельные крестьяне удовлетворялись по мере образования земельного фонда, независимо от его площади, и наибольшая степень удовлетворения потребности крестьян в земле приходится на 1923 год, т. е. при ликвидации крупного землевладения.

Степень же удовлетворения крестьян по годам со дня Советизации до издания Земельного кодекса выражается:

1921—1922 გ.	—	250 დ.
1923 გ.	—	1400 »
1924 გ.	—	631 »
Итого:		2281 десятина

Были случаи, когда крестьянину, вследствие малоземелья и большого числа желающих, давалась не полная норма.

1. Вообще крестьяне Аджаристана заинтересованы в устройстве в районах перехода под субтропическую культуру, где установлена норма (3 десят.), независимо от числа душ на дым и в то же время стремятся и к расширению земельной площади под посевы и путем получения приусадебных лесов.

Разрешение властями земельных споров, главным образом, между поселениями, является предметом общих интересов, но в то же время они большое внимание обращают и на получение планов и других документов, в которых крестьяне весьма заинтересованы¹...

Правительством были предприняты меры по разрешению пастбищного вопроса между Аджаристаном и Озургетским уездом, в результате чего крестьянам Аджаристана были переданы от Озургетского уезда 6.000 дес. летних пастбищ.

Вообще крестьяне очень заинтересованы в Земельном кодексе и нередко обращаются с просьбой по тем или иным вопросам землепользования и земельных споров и в своих требованиях, главным образом, касались увеличения нормы земли, исходя из количества душ в семье (когда более 4—5). Это объясняется малоземельем.

Земельный кодекс в Аджаристане выработан на основе Земельного кодекса Грузии с некоторыми изменениями в связи с местными экономическими условиями и принят 2-й сессией Центрального исполкома 10.II, 12/VI—1926 года, который в ближайшее время выйдет в [свет].

2. Планомерное землеустройство в Аджаристане берет начало в 1925 году, производится средствами и по инициативе Государства, причем землеустройству подлежит вся площадь земель с/х назначения, а также и той, которая может быть использована для устройства крестьян.

Площадь, принятая к исполнению согласно 5-летнего перспективного плана, равна около 40 000 дес. Эта площадь должна быть устроена в зависимости от средств, которые будут отпущены для этой цели и числа землемеров-исполнителей.

Причин отказа от землеустройства не было.

3. Планомерное землеустройство начинается со 2-й половины 1925 г.

4. То же

5. Случаев не было

6. Сведений нет

7. То же

8. Коммун-товариществ и др. объединений в Аджаристане нет.

9. Партийные, советские организации и др. учреждения оказыва-

¹ მრავალწერტილი ჩვენია.

ლი содействие в разрешении юридических вопросов и фактически способствовали проведению тех или иных распоряжений и мероприятий.

10. Распределение земель по категориям производилась Наркомземом и ЦИК-ом Аджаристана и принцип принят такой же, какой установлен в Грузии.

11. В устройстве новых, расширении старых селений и усадебных земель имеется большая потребность (в некоторых низменных местах усадьбы и селения подвергались наводнению и в климатическом отношении являются неблагоприятными местами).

12. Имеется большая потребность в расширении площади под субтропические культуры-сады в Чорохском и Кобулетском уездах на латеритах (краснозем), занятых местами пахотными и большей частью покрытых кустарником и мелким лесом — под табаководство, садоводство, пчеловодство, полеводство — нижние горизонты Хулинского и Аджарис-Цхальского, Кединского уездов и Чахар-Хино Кобулетского уезда.

Площадь, предполагаемая к отводу под субтропические культуры, равна около 16 000 дес., из которых 1 000 дес. сданы крестьянам.

Перспективы землеустроительных работ: устройство крестьян к переходу на субтропические культуры и табаководство.

13. Проведением земельной реформы отчасти неудобства чересполосицы, дальнотелье и т. д. были ликвидированы, т. к. был образован земельный фонд из конфискованных земель и отобрано свыше нормы пахотных угодий, послуживших для устранения этих вредных для сельского хозяйства неудобств и этим самым для увеличения посевной площади бедняцкого и середняцкого населения.

14. Крестьяне, получившие земли, в порядке земельной реформы, смотрят на эти земли, как на свои, которыми могут пользоваться постоянно, поэтому большинство их стремится к обработке земли, к их застройке и т. д. Нормальный уход замечается по отношению к культурным участкам, переданным в арендное пользование на короткий срок. Поэтому срок аренды предполагается увеличить на более долгий, чтобы вовлечь крестьян не только к сохранению интенсивных культур, но и к увеличению и улучшению их. Процент этот небольшой по сравнению со всем хозяйством.

15. Были случаи вознаграждения бывших пользователей за отошедшие от них культурные участки в прибрежной полосе как под совхозы, так и отдельным лицам, в виде компенсации их другими равноценными участками.

Необходимо сделать разъяснение в ст. 23: распространяется ли она на насаждения, возведенные постройки, коренные улучшения и проч. находящиеся на участке свыше нормы, или только на участке в пределах нормы.

16. В силу политических, религиозных, экономических и природных условий некоторая часть крестьянства склонна к собственническим инстинктам, поэтому тайна купли-продажи имела и имеет место, но в редких случаях. Главным образом это явление объясняется переездами на новые места и т. д.

17. Все расходы по устройству крестьян производились и производятся за счет государства, участие же крестьян выразилось в предо-

ставлении рабочей силы при проведении земельной реформы. Вообще крестьяне оказывали полное содействие при производстве землеустроительных работ.

18. Планомерное землеустройство начинается со второй половины 1925 года. Работа производится по плану, утвержденному Совнаркомом Аджаристана на 1924—25 гг., а с 1925/26 г. по плану, принятому Госпланом Аджаристана.

19. Земельная реформа и землеустройство пограничных районов не коснулись, так как большая часть пограничных районов ограничена высокими хребтами, покрытыми лесами, а главное, представляет полосу летних пастбищ (яйла). В землеустроительном отношении интересы населения страдают в районе сел. Сарпы Чорохского уезда и Марадидского района Аджарис-Цхальского уезда, которые после установления в 1921 году новой государственной границы с Турцией, оставили свои земли на турецкой территории, почему осложнилось землепользование целых сел. Поэтому это обстоятельство необходимо учесть при установлении твердой границы с Турцией; которая теперь исправляется по всей Закавказской границе.

20. а) Пастбища Аджаристана занимают примерно 35 000 дес. из них в Хулинском уезде 28 000 дес., Кединском — 1 000 дес. и Кобулетском — 6 000 дес. В районах, прилегающих к летним пастбищам, землеустройство не производилось и изменений по этой причине в площадях пастбищ не было.

Все пастбища находятся в бесплатном пользовании населения, за исключением пастбищ «Гирманы и Сари-Чаир», которые составляют собственность государства, и «Ахалдаба и Джинал», которые находятся в пользовании турецко-поданных жителей Шевшетского участка.

В вышеуказанную площадь входят 6051 дес., принятые из Озургетского уезда, около 100 дес. из Ахалцихского уезда для удовлетворения нужд жителей Аджаристана.

б) Как указано в п. «а», пастбища Хулинского уезда хватают для местного населения и они арендовали их в Озургетском уезде.

Все эти пастбища в 1923 году были присоединены к Аджаристану и было прирезано еще одно пастбище из Ахалцихского уезда. Кроме того, местное население, согласно Карскому договору, пользуется летними пастбищами, перешедшими в Турцию.

в) (Работа) по устройству летних пастбищ Аджаристана еще не (начата) за неассигнованием средств и взаимоотношения не выяснены.

21. Переселенческим делом ведает Наркомзем Аджаристана, который предварительно совместно с местными исполкомами выясняет количество дымов, подлежащих переселению, и возможность безболезненного переселения из одного уезда в другой...¹

В первую очередь переселению подлежат крестьяне пострадавшие от стихийных бедствий. Помимо земельных и лесных угодий, входящих в норму, им выдавалось до настоящего времени пособие на устройство хозяйств по 100 руб. на дым.

Тяготение переселенцев замечается, главным образом, из Хулинского и Кединского уездов в Кобулетский и Чорохский уезды...¹
22. Предположено увеличить площадь земельного фонда от мелиорации, расчистки низменных лесов и с площадью латеритов, годных под субтропические культуры, примерно до 25 000 дес.

К сушке болот уже (приступлено).

23. Работы землемеров на местах происходили с ведома исполкомов, которые информировались о работах через своих представителей.

24. Случаи отклонения в условиях трудовой аренды земли, хотя и могли иметь место, но таковые объясняются тем, что население, имея законную норму, которая по тем или иным причинам не полностью удовлетворяет их, вынуждено арендовать землю у других лиц.

25. Свободного земельного фонда в Аджаристане почти совсем нет, есть только доходные культурные участки, огороды и оброчные статьи, все они сдаются в аренду трудовым элементам, причем первые пока сданы временно в аренду в зависимости от имеющихся на участке ценных насаждений, строений и т. д., а вторые и третьи — по годовым договорам от 1 до 1/2 коп. с одной квадратной сажени, смотря по качеству земли.

აქარის ასრ სახელმწიფო არქივი, ფონ. 84, საქ. 42, ფურ. 25-28. პირი, საწერ მანქანზე დაბეჭდილი.

№ 42

1927 წლის ნოემბრის 12. — საქართველოს სსრ მიწათმოქმედების სახალხო კომისიის მოხსენებით ბარათი საქართველოს ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტისადმი საქართველოში მიწით სარგებლობისა და მიწათმოწყობის საქმის მდგომარეობის შესახებ

მიწის სარგებლობის საკითხისა და მიწათმოწყობის საქმის მოწესრიგება, ვაჯანსაღება და დაჩქარება რომ აუცილებელი წინასწარი პირობაა სოფლის მეურნეობის განვითარებისა და რეკონსტრუქციისა, — დღეს ეს უკვე უდავოდებულებაა ყველასათვის, საქმთა მივუთითოთ მხოლოდ იმაზე, რომ მიწათმოწყობის ხარჯებში სახელმწიფო საღაროს მონაწილეობა რსფსრ ყოველწლივმატულობს და ოქტომბრის ათი წლისათავე კი მანიფესტით გადადებულ იქნა მხოლოდ ერთი წლისათვის (1927/28 წ.) ათი მილიონი მანეთი განსაკუთრებული დანიშნულებით, რომ მიწათმოწყობილ იქნენ მთლიანად სახელმწიფო ხარჯზე გლეხობის უღარიბესი ფენები და საშუალო ფენის ღარიბი ნაწილი.

აქედან ჩანს, რომ არის ისეთი ნაწილი სოფლის მოსახლეობისა, რომელიც არ იქნება განთავისუფლებული მიწათმოწყობის ხარჯების გაღებისაგან. ესაა შეძლებული გლეხობა და საშუალო გლეხობის ეკონომიურად ღონიერი ნაწილი. წესს, რომლითაც უნდა გადახდებინებულ იქნეს ეს ხარჯი, სერიოზული მნიშვნელობა და გავლენა აქვს მიწათმოწყობის ტემპზე და საქმის მსვლელობაზე. ამის

¹ პრაგაღწერტილი ჩვენია.

დასამტკიცებლად მოვიყვანთ მოკლედ როგორც რსფსრ ისე ჩვენში არსებულ წესებს, რომლებიდანაც ჩვენ დავინახავთ თუ რა უარყოფითი შედეგი მოაქვს დღევანდელ წესებს.

რსფსრ დღემდე მოქმედებს 1923 წლის 14 ივნისის დეკრეტით შემოღებული შემდეგი წესი. მიწათმოწყობა ამა თუ იმ სოფელში დაიწყება მხოლოდ 21 შემდეგ. როცა მიწათმოსაწყობი სოფლის საადგილმამულო საზოგადოება (Земельное общество) გათვალისწინებული რსფსრ მიწის კოდექსის 42—64 მუხლებით, დასდებს ფორმალურ ხელშეკრულებას სათანადო სამიწათმოწყობო ორგანიზაციას, რომ ის შეასრულებს ყველა კანონით მოთხოვნილ პირობებს. ამ პირობების თანახმად სოფელმა (იგულისხმება Земельное общество, თუმცა არსებითად ეს ერთი და იგივე არ არის) უნდა შეიტანოს განსაზღვრულ ვადაზე მიწათმოწყობის მთელი მოსალოდნელი ხარჯების 30%, რის შემდეგაც სამიწათმოწყობო ორგანო შეუდგება საქმის მომზადებას. მომზადების შემდეგ სოფელს მოსთხოვენ მეორე 30% შეტანას ფინანსკომის სალაროში და მხოლოდ ამის შემდეგ წავა მიწისმზომელი მიწათმოწყობის სფარმოებლად, დანარჩენი 40% ხარჯებისა უნდა შეტანილ იქნეს მიწათმოწყობის პროექტის შედგენის წინ, უამისოდ ეს პროექტი არ იქნება შედგენილი. ამგვარად, მხოლოდ მთელი ხარჯების შედგენის შემდეგ მიწისმზომელი ფაქტიურად დაანაწილებს მიწებს.

ადვილი წარმოსადგენია ის შედეგები, რაც უნდა აუცილებლად მოყოლოდა ახეთ წესს: პირველ რიგში მოეწყვენ მრავალ მიწებიან და შეძლებული სოფლები, მცირე მიწიანი და ღარიბი მოსახლეობა კი დღესაც მიწათმოქმედებელია და ელის მიწათმოწყობას. ამას მიეყვანა სათანადო ყურადღება და ამჟამად რამდენიმედ ეს ნაკლი გამოსწორებულია, მაგრამ მთლიანად მიწათმოწყობის ხარჯების სახელმწიფო სალაროზე გადატანის საკითხი, ჯერ კიდევ ელის გადაჭრას, ეს რომ მიზანშეწონილია და მიწათმოწყობის საქმის დაჩქარების თვალსაზრისით საუკეთესო ღონისძიება არის. ეს იქიდან ჩანს, რომ სოფლებისაგან ხარჯების აკრეფის პროცესი და ამაზე დამოკიდებული მიწათმოწყობის საქმის მსვლელობა აშკარად ჰქმნის დაუსრულებელ ვოლოკიტას და გაჭიანურებას, რითაც აიხსნება ის გარემოება, რომ მიუხედავად 6 წლის მუშაობისა რსფსრ ჯერ კომლურად მიწათმოქმედებელია და ისიც მთავარ სასოფლო-სამეურნეო რაიონებში, მხოლოდ რამდენიმე პროცენტი ყველა მოსაწყობი მიწის რაოდენობისა.

რაც შეეხება საქართველოს, აქ თავიდანვე შემოღებულ იქნა წესი სახელმწიფო ხარჯზე მიწათმოწყობის წარმოებისა, რის შედეგაც იყო 1922 და 1926 წლამდე 839 სოფლის სოფელთაშორის მიწათმოწყობის ჩატარება ისეთ სოფლებში, რომლებშიც უკიდურესად იყო გამწვავებული საადგილმამულო ურთიერთობის საკითხი, ამ ვზით მოწესრიგებულ იქნა 776.000 ჰექტარი, ე. ი. 39% ყველა სასოფლო-სამეურნეო მიწისა. ეს წესი მოქმედებდა 1926 წლამდე, როდესაც იმავე წლის 10 თებერვლის ცაკის დადგენილებით № 10 სოფელს დაეკისრა ნაწილობრივ მიწათმოწყობის ხარჯები (მუშების, გადასახიდი საშუალებების და მიწის თავისი ხარჯით დაქირავება მიწათმოქმედ-მიწისმზომელისათვის). მართალია, ამას ჰქონდა თავისი გასამართლებელი მიზეზები:

1926 წლის დასაწყისი ეს იმ გარდატეხის დროა, რომელიც მოხდა მიწათმოწყობის საქმეში სოფელთაშორისო მიწათმოწყობიდან კოლმეურნე მიწათმოწყობაზე გადასვლით, სოფელთაშორისო მიწათმოწყობას უაღრესად აქვს პოლიტიკური ეფექტი და ამ შემთხვევაში სახელმწიფოს არ შეეძლო ასეთი საქმე შემთხვევითი გარემოებათა ამარა (გასწევს) თუ არა ესა თუ ის სოფელი მიწათმოწყობის ხარჯებს) დაეტოვებია. მაგრამ სამიწათმოწყობო ხარჯების ნაწილის სოფელზე გადატანის შედეგი სამზარეულო შეიქმნა კოლმეური მიწათმოწყობისათვის. თეიური რაოდენობა სოფლის მიერ ამ საქმეზე გასაწევი ხარჯებისა უდრის 150 მანეთს შემდეგის ანგარიშით: სამი მუშა — 90 მანეთი, ერთი ცხენი — 50 მანეთი და ბინა — 102 მანეთი, ეს მინიმუმია. ამ ფულს ანაწილებს სოფლის მცხოვრებთა შორის მათი შეძლების მიხედვით თემის აღმასკომით თუ ავიღებთ საშუალო სოფელს 100—150 კომლის და ნახევარ მცხოვრებთ ჩავთვლით ღარიბებდ, რომელთაც არ გადახდება სასოფლო-სამეურნეო გადასახადი და, მაშასადამე, არც სამიწათმოწყობო ხარჯებს გადახდენიანებენ მათ. გამოდის, რომ ასეთ სოფელში თვითეულმა შეძლებულმა და საშუალო შეძლების კომლმა ყოველივე უნდა იხადოს 2—3 მანეთი, რაც საგრძნობ ტვირთად აწევს მოსახლეობის ამ ნაწილს, რადგან ასეთი სოფლის მიწათმოწყობა გავრცელდება 3-დან 6 თვემდე, რაც დამოკიდებულია მრავალნაკვეთიანობაზე, ტოპოგრაფიულ პირობებზე და სხვა. შედეგი ასეთია: სოფელი ამ ფულს დროზე და ზოგ ადგილას სრულიადაც არ იხდის, მუშები და ცხენის პატრონი მიწისმზომელთან მუშაობაზე იგვიანებენ, უგულოდ მუშაობენ და ბოლოს სულ თავს ანებებენ. თემალმასკომს უხდება ახალი მუშების ძებნა, რაც ადვილი არ არის, როცა პირველი მუშები ჯამაგირის მიუღებლობის მიზეზით არიან წასული, ყველაფერი ეს მიწისმზომელს აკარგვინებს 20—30% დღიურ დროს უნაყოფოდ, რაც ნათლად ჩანს მათი თეიური და წლიური ანგარიშიდან. მიწისმზომელი საშუალოდ ძლივს ასწრებს თვეში 25-30 კომლის მიწათმოწყობას, მაშინ როდესაც ხუთწლიანი პერსპექტიული გეგმით ნავარაუდევია იყო თვეში 50 კომლის მოწყობა.

იმ დებულებას, რომელიც უკანასკნელ წლებში მიღებულ იქნა რსფსრ ღარიბი სოფლის მოსახლეობის მიწათმოწყობის სახელმწიფო ხარჯზე, აქვს არა ფილანთროპიული, არამედ საღი ანგარიშიანობის ხასიათი, რადგან ეს წესი მთელი 100% აღწევს დღევანდელი მიწათმოწყობის მუშაობას და ამის შედეგი კი, აშკარაა, იქნება სოფლის მეურნეობის გაჯანსაღება.

მთელი სოფლის მოსახლეობის განთავისუფლება მიწათმოწყობის ხარჯებისაგან, განუტრეხელად მოსახლეობის ნივთიერი შეძლებისა, რა თქმა უნდა, არ იქნებოდა საღი პოლიტიკა, რადგან შეძლებული სოფლის მოსახლეობის ნივთიერი დახმარება საბჭოთა სახელმწიფოს ანგარიშში არ შედის და ეს იქნებოდა კლასიკური პრინციპის უარყოფა. ამიტომ სამიწათმოწყობო ხარჯები აუცილებლად უნდა გადახდეს სოფლის შეძლებული ნაწილი, მაგრამ საკითხია თუ როგორ, რა წესით, ვის გადახდეს და რამდენი.

უდაოთ უნდა იქნეს მიჩნეული ის რომ სრული დამოკიდებულება მიწათმოწყობის მუშაობის მსვლელობის სოფლისაგან ასაქრებ ხარჯებისაგან ერთი

ორად წასწევს წინ ამ მუშაობას. მაშასადამე, მიწათმოწყობას უნდა ჰქონდეს მტკიცე და საიმედო ფინანსური წყარო, რომელიც არ უნდა იმღვრეოდეს სხვადასხვა საეჭუო ნაკადებით, როგორიცაა ადგილობრივი ბიუჯეტი და განსაკუთრებით კი სოფლისაგან აკრეფილი ფული; ეს სრულიად არ უარყოფს მიწათმოწყობის სპეციალურ თანხების არსებობას.

უარყოფთ რა როგორც რსდსრ, ისე ჩვენში არსებულ წესს სამიწათმოწყობო ხარჯების გაწევისას, ჩვენ ვიძლევიტ შემდეგ სქემას: სოფლის მიწათმოწყობა მთლიანად ხდება, გარდა შეძლებული და საშუალო ფენების ნაწილისა, სახელმწიფო ხარჯზე; მთელი ხარჯის ჯამი გაიყოფა მოწყობილ მიწების რაოდენობაზე და ამ გზით მივიღებთ თუ რა დაჯდა ერთი ჰექტარის მოწყობა; მიწათმოწყობის დამთავრების შემდეგ საფინანსო ორგანოების და სამიწათმოწყობო მასალებზე დაყრდნობით გამორკვეული იქნება მიწათმოწყობის სოფლის ეკონომიური დიფერენციაცია; გამორკვეულ იქნება რამდენი მიწა მიეზომა შეძლებულ ნაწილს, რამდენი საშუალო შეძლების მოსახლეობას და რამდენი ღარიბებს; საშუალო შეძლების მოსახლეობას ეძლევა ბანკიდან სესხად პერსონალურად ფული იმ რაოდენობით, რაც დაჯდა მათი მიწების მოწყობა და ეს ფული შედის მიწსახკომის დეპოზიტში, როგორც სამიწათმოგეგობის სპეციალური თანხა; მოსახლეობის შეძლებული ნაწილი იხდის ორმაგ რაოდენობას იმისას, რაც დაჯდა მისი მიწების მოწყობა, სესხის მიცემის გარეშე, არა უგვიანეს ერთი თვისა, დღიდან მიწათმოწყობის გათავებისა და ფული შეაქვს მიწსახკომის დეპოზიტში, ხოლო ვინც ვადაზე არ შეიტანს, ფული გადახდება ადმინისტრაციული წესით; ამრიგად, შემდეგი წლისათვის მიწსახკომის განკარგულებაში იქნება სახელმწიფო და სპეციალური თანხები, რაც მისცემს მას საშუალებას მუშაობის გასაფართოებლად; ეს პროცესი ყოველწლიურად პროგრესულად გაიზრდება და მიწათმოწყობაც ჩქარი ტემპით წავა.

ზემოაღნიშნულის მიხედვით, გთხოვთ მიღებულ და დამტკიცებულ იქნეს შემდეგი დებულებები:

ა) გაუქმებულ იქნეს მიწის კოდექსის 127 მუხლის შენიშვნა.

ბ) მიწათმოწყობა წარმოებულ იქნეს მთლიანად სახელმწიფო ხარჯზე, ხოლო ამ ხარჯების ნაწილის დასაფარავად მიწათმოწყობილ სოფლის საშუალოდ შეძლებულთა ნაწილის გადახდის სრული რაოდენობა იმ ხარჯისა, რაც დაჯდება მისი მიწების მოწყობა და შეძლებული მოსახლეობის კი ორმაგი, ერთი თვის ვადაზე დღიდან მიწათმოწყობის დამთავრებისა.

გ) საშუალო შეძლების მოსახლეობას ამ ხარჯების დასაფარავად მიეცეს სათანადო სესხი სახ. სამ. ბანკიდან პერსონალური პასუხისმგებლობით და სესხად მიცემული ფული უშუალოდ შეტანილი იქნეს ბანკის მიერ სახელმწიფო სალაროში მოსახლეობის დეპოზიტში; იმავე დეპოზიტში უნდა შეტანილ იქნეს შეძლებული მოსახლეობის ხვედრი ფულიც;

დ) მიწათმოწყობილ მოსახლეობის მიერ შეტანილი ფული შეადგენს სამიწათმოგეგობო სპეციალურ თანხას და მოიხმარება მიწსახკომის მიერ უშუალოდ მიწათმოწყობის მუშაობის გასაფართოებლად;

ე) მიწსაბკომი ფინსაბკომთან შეთანხმებით შეიმუშავენ სათანადო ინსტრუქციას სამიწათმოქმედო სპეციალური თანხების აკრეფის ორგანიზაციებისათვის.

მიწათმოქმედების სახალხო კომისარი¹

მიწათმოქმედების განყოფილების გამგე.

ორცა, ფონ. 288, აღწ. 1, საქ. 2518, ფურ. 41—45. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 43

1928 წლის ივლისის 12. — საქართველოს სსრ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის მიერ საქართველოს სსრ სახალხო კომისარიატში წარდგენილი მოხსენებითი ბარათი საქართველოში, და კერძოდ ახალციხის მაზრაში, მიწათმოქმედებისა და მიწათსარგებლობის მდგომარეობის შესახებ

Постановлением СНК от 12/VIII—1925 г. Госплану поручено совместно с Ахалкалакским уисполкомом разработать вопрос о перечислении ряда сел. Ахалкалакского уезда в скотоводческий район.

Неизученность вопроса и недостаточность материалов для его решения заставили ждать окончания некоторых статистико-экономических работ в Ахалкалакском уезде, как например, 10% с/х перепись 1926 г. и микрорайонирование Ахалкалакского уезда (дипломная работа агронома Багатурова). Этим и объясняется запоздание в выполнении означенного выше поручения.

Инициатором данного вопроса является Ахалкалакский уисполком и целью перечисления названных им 56 сел в скотоводческий район ставится наделение этих сел земель по пастбищным нормам, т. е. по нормам большим, чем принятые при проведении аграрной реформы в Ахалкалакском уезде. Основанием для этого, по заявлению Ахалкалакского уисполкома, служит то, что в названных селах не выгодно заниматься зерновым хозяйством и по чисто климатическим условиям район этих сел больше подходит к хозяйству скотоводческого типа. Если местные жители все же ведут зерновое хозяйство, то это якобы объясняется старой привычкой недавних переселенцев из Ерзерумского пашалыка, составляющих большинство местного населения.

По Земельному кодексу Грузии размер земельной площади, отведенной каждому двору, определяется, как известно, в зависимости от аграрного района и категории отводимой земли. Ахалкалакский уезд отнесен к четвертому району и, в зависимости от категории земли, на хозяйство в 3—5 душ может быть отведено от 3 1/2 до 8 десятин. Возникает вопрос: почему именно такие нормы установлены для Ахалкалакского уезда? Чем при этом руководствовались и увязаны ли они с местной действительностью?

В основу выработки норм в Грузии легла статья 44-ая Инструкции по социалистическому землеустройству, которая гласит:

¹ საბუთს ხელრთვა არა აქვს.

«Основанием для исчисления нормы наделения служит среднее трудовое хозяйство данного района, не применяющее наемного труда и не отпускающее на заработки членов своей семьи; размеры нормы устанавливаются по обычно встречающемуся в среднем хозяйстве составу сельскохозяйственных угодий» (Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства РСФСР от 11/VIII—1919 г., №—39 — 40).

Чтобы аграрную реформу в Грузии проводить именно так, как указано в этой статье, НКЗему пришлось первые два года своей деятельности целиком посвятить изучению фактического положения на местах и землеобеспеченности крестьян в отдельных районах Грузии, а также выяснению размера и характера среднего трудового хозяйства в каждом из них. На основании материала, добытого таким путем, было произведено деление Грузии на аграрные районы и установлены нормы соответственно категориям земли. Поэтому земельные нормы у нас, по мысли законодателя, являются настоящим отражением характера сельского хозяйства и степени землеобеспеченности на местах. Только этим и нужно объяснить, что в одном районе, например, дается норма в 4 $\frac{1}{2}$ дес. земли первой категории, а в другом районе только 2 $\frac{1}{2}$ дес. такой же земли. Конечно, при установлении нормы можно было исходить и из оптимального размера крестьянского хозяйства, как это делалось в 1917 году при Временном правительстве, но это потребовало бы целые годы предварительной кабинетной работы, чего никогда не позволит ход событий во время революции и, наконец, в условиях малоземельной Грузии, такой подход к аграрной реформе был бы бессмысленным и абсолютно непригодным. Поэтому Земельный кодекс Грузии дает крестьянам только то, что реально возможно дать в местных условиях. Такой характер носят земельные нормы и в Ахалкалакском уезде. Но Уисполком этого уезда не доволен и находит нужным наделять крестьян 56 сел своего уезда пастбищными нормами.

Поводом к этому послужило одно обстоятельство, имевшее место по окончании межселенного землеустройства. Духоборские и молоканские селения, расположенные в наиболее возвышенной юго-восточной части уезда, еще при царском правительстве занимались почти исключительно животноводством и располагали для этого вполне достаточным количеством земель. После революции им трудно было уложиться в рамки земельной нормы также, как трудно было примириться казачьим станицам на Северном Кавказе с земельным поравнением с остальным населением. Поэтому духоборские и молоканские села обратились в НКЗем с ходатайством об оставлении в их распоряжении земель, отобранных у них же и доказывали, что район их поселений по всем признакам должен быть признан скотоводственным и пастбищным. НКЗем согласился с ними и отвел 9 селам, из коих в одном живут только армяне, находящиеся на высоте около 2200 метров над уровнем моря, пастбищные нормы. Одному селу Богдановке, находящемуся ниже других, т. е. на высоте около 1750 метров и имевшему возможность заниматься наравне с животноводством и земледелием, НКЗем отказал в ходатайстве и отвел им земли по нормам, обычным для Ахалкалакско-

го уезда. Таким образом, налицо факт перечисления одних сел из земледельческого в пастбищный и Ахалкалакский уисполком добивается распространения такого же положения дополнительно на 56 сел своего уезда, расположенных на высоте от 1250 до 2000 метров над уровнем моря и имеющих возможность заниматься одновременно как животноводством, так и полеводством. Иначе говоря, Ахалкалакский уисполком хочет применять при проведении внутриселенного землеустройства в этих 56 селах вместо 64-й статьи, 113-ую статью Земельного кодекса. Она гласит: «из летних пастбищ местному оседлому населению, которое вследствие природных условий вынуждено заниматься исключительно скотоводством, оставляется в постоянное пользование без платежа аренды, определенная норма пастбищной земли в следующем размере: на пастбищах первой категории на семью 10 дес., на пастбищах второй категории на семью 15 десятин и на пастбищах третьей категории на семью 20 десятин».

Закон ясно говорит о тех местных оседлых хозяйствах, которые принуждены заниматься исключительно скотоводством, т. е. о хозяйствах, у которых отсутствует земледелие и какая-нибудь другая отрасль сельского хозяйства вообще. Таким образом, чтобы согласиться с Ахалкалакским уисполкомом, прежде всего, нужно доказать, что крестьяне 56 сел этого уезда не могут заниматься никакими другими отраслями сельского хозяйства, кроме скотоводства и, что с точки зрения наибольшей рациональности все земли в названных селах, могут быть использованы только как пастбища. Иначе говоря, нужно доказать, что земли, принадлежащие этим хозяйствам, являются так называемыми абсолютными пастбищами. Об отраслях сельского хозяйства в этих селах мы можем судить по многим данным. У нас имеются: материалы районирования Грузии проф. Тимофеева, дипломная работа агронома тов. Богатурова «Микрорайонирование Ахалкалакского уезда», данные сельскохозяйственных переписей и, наконец, данные самого Ахалкалакского уисполкома. Все они в один голос отмечают, что в названных селах, наравне с животноводством, занимаются и полеводством.

Агроном тов. Богатуров, вышеупомянутый труд которого является как бы продолжением и дополнением работы профессора С. И. Тимофеева в части районирования Ахалкалакского уезда, дает подробную картину сложения земледелия в этом уезде.

Так, на картограмме №—1 он указывает порайонное количество посева в десятинах на 100 душ населения и оказывается, что большинство сел 56 попадают в зону, отмеченную интервалом посева от 20 до 35 десятин на 100 душ населения; что на хозяйство составит от 1 до 2-х десятин посева. В более низкую зону посева до 20 десятин попадает только 10 сел: 1. Большой Самсар, 2. Бузавет. 3. Тахча, 4. Учмана, 5. Паткана, 6. Сагамо, 7. Владимировка, 8. Пога, 9. Хульгумо, 10. Радионовка. Для сопоставления мы приводим таблицу о посевах на сто душ населения в разных уездах Грузии в том же году, какой берет и тов. Богатуров:

Уезды	Приходится на 100 душ населения		
	Посев	Всей пахотной земли, считая и отлежающие участки	Сбор продовольствен. хлебов за пять лет 1909—1913 г.
1. Ахалкалакский	39,8 дес.	72,8 дес.	4260 пудов
2. Борчалинский	36,3 "	71,0 "	3840 "
3. Сигнахский	29,4 "	41,4 "	2240 "
4. Телавский	25,5 "	39,2 "	1490 "
5. Горийский	24,3 "	35,3 "	1770 "
6. Ахалцхский	24,0 "	37,0 "	1790 "
7. Сенакский	23,1 "	33,0 "	2140 "
8. Кутаисский	21,9 "	24,1 "	1730 "
9. Шорапанский	21,6 "	22,9 "	1900 "
10. Тифлисский	21,5 "	58,4 "	1570 "
11. Зугдидский	21,1 "	34,8 "	2060 "
12. Тионетский	19,0 "	26,1 "	1240 "
13. Душетский	16,9 "	25,4 "	1530 "
14. Лечхумский	16,8 "	16,9 "	1440 "
15. Озургетский	16,2 "	20,5 "	1840 "
16. Рачинский	13,6 "	14,0 "	1330 "

Как видно из таблицы, Ахалкалакский уезд является наиболее посевным из всех уездов Грузии.

Правда, такая высокая степень посевности получается за счет районов, отмеченных интервалами от 35 до 50 десятин и выше на 100 душ населения.

В интересующих нас селах посевность ниже среднего по уезду, но она все же меньше, чем по Тионетскому, Душетскому, Лечхумскому, Озургетскому и Рачинскому уездам и очень близко подходит или даже прямо совпадает со степенью посевности в целом ряде других уездов Грузии, как Сигнахский, Телавский, Горийский, Ахалцхский и пр. Таким образом, объем полеводства в рассматриваемых нами селах в общем такой же как и в других исконно земледельческих уездах Грузии. Если бы земледелию не благоприятствовали естественно-исторические условия района этих сел, то невозможно было бы представить развитие в них этой отрасли хозяйства до такой степени. Очевидно, отрасль эта имеет здесь нормальные условия для существования и ни в коем случае нельзя говорить о том, что вся площадь земли в этих селах должна быть рассматриваема как пастбище, абсолютно не пригодное под полеводство.

Не выдерживает критики также и объяснение Ахалкалакского уисполкома, что занятие зерновым хозяйством в этом районе является якобы пережитком прошлого в жизни недавних переселенцев из Эрзерумского пашалыка, которые принуждены и здесь, вследствие оторванности от рынка, запастись хлебом на зиму также, как и на старых местах своего жительства. Во-первых, в числе 56 сел имеются села со старым аборигенным населением, которое ведет как раз такое же хозяйство—земледелие с животноводством вместе. Во-вторых, после пер-

селения большинства жителей Ахалкалакского уезда прошло уже около 90 лет и за этот срок крестьянство несомненно успело принароваться в своих хозяйственных навыках к местным естественно-историческим условиям. В-третьих, обстоятельство, по мнению Ахалкалакского уисполкома заставляет крестьян 56 сел против воли заниматься зерновым хозяйством, а именно, отдаленность от рынка пока еще остается в силе и, к сожалению, оно не так скоро исчезнет, чтоб можно было бы допустить ломку существующего хозяйства. Наконец, известно, что естественно-исторические зоны обширной равнинной территории Европейской России совпадают с вертикальными зонами у нас и, если взять соответствующую Ахалкалакскому уезду горизонтальную зону России, то она будет ни в коем случае не севернее нечерноземной полосы России. А там мы знаем, что, несмотря на суровые климатические условия, полеводство все же является основной отраслью хозяйства. Там животноводство имеет большую перспективу и на эту отрасль ориентируется все хозяйство нечерноземной полосы, но никому еще в голову не приходила мысль о превращении пашни в пастбище. Напротив, все усилия, как государства, так и общества, направлены к тому, чтобы интенсифицировать полеводство и перестроить его так, чтоб оно служило бы базой промышленного животноводства с молочной продукцией. Ясно, что и в Ахалкалакском уезде хозяйство должно носить приблизительно такой характер.

Чисто пастбищное оседлое хозяйство в Ахалкалакском уезде не может существовать в широком масштабе, между прочим, и по той простой причине, что здесь, в Ахалкалакском уезде, имеются только летние пастбища. Оседлое пастбищное хозяйство в условиях Ахалкалакского уезда всегда будет переживать кризис зимнего корма и никакого желательного эффекта такое хозяйство не даст.

Вот что по этому вопросу пишет т. Багатуров в своем труде «Микрорайонирование Ахалкалакского уезда».

«Тот большой процент незасеянной пашни, который имеется в уезде в довольно сильной степени, обслуживает животноводство, служа выгонами, а в районах господства залежи — сенокосами. И, несмотря на то, что большая часть площади уезда обслуживает животноводство в кормах (главным образом в сене чувствуется все же недостаток, ибо зимний период кормления очень продолжителен, 6—7 месяцев). Обстоятельство это является сильным тормозящим моментом в развитии животноводства».

К такому же выводу пришли мы путем подсчета баланса кормов в интересующих нас 56 селах. По данным Землеустроительного отдела НКЗема и Ахалкалакского уисполкома нам удалось подсчитать сколько голов скота могут прокормить жители 56 сел на отведенных им выгонах и пастбищах, считая 1 голову крупного рогатого скота на одну десятину такого угодия. Оказалось, что летним кормом эти села обеспечены с избытком и могут содержать значительно больше имеющегося у них теперь скота. Подсчет зимнего корма показал как раз обратное. В большинстве сел получается недостаток корма для содержания наличного скота в течение долгого периода зимнего кормления — около 7 месяцев. Из этого можно сделать разный вывод. Ахалкалакский уисполком, очевидно, скажет: дайте еще землю из пастбищного

фонда, чтобы крестьяне могли бы больше оставлять на покос и таким путем запасаться зимним кормом. Нужно отметить, что, если идти по линии наименьшего сопротивления в деле организации крестьянского хозяйства, то этот путь может казаться наиболее соблазнительным. Дело в том, что благополучие чисто пастбищного хозяйства основано на широком использовании даровых сил природы. В таком хозяйстве блага создаются при наименьшем участии человеческого труда.

Профессор сельскохозяйственной экономики Азребоз относит их к оккупационной системе и подчеркивает характерную особенность таких хозяйств присвоение созданного природой блага. Такие хозяйства сплошь и рядом оказываются весьма выгодными. Вот что по этому поводу пишет проф. Азребоз: «В пампасах и понине можно наблюдать, какой огромной производительностью отличается труд, если он тратится единственно на пастбу скота: один пастух без помощника пасет здесь обычно 1100 голов рогатого скота, из коих он ежегодно отчуждает одну треть. Он производит здесь ежедневно около одной головы крупного рогатого скота единственно своей работой и ничтожным капиталом, которым он пользуется (верховая лошадь и палатка)». Основы сельскохозяйственной экономики — проф. Азребоз.

Отсюда понятно стремление отдельных хозяев к такого рода формам хозяйства, но такое стремление сплошь и рядом впадает в противоречие с интересами народного хозяйства и с политикой сельского хозяйства в стране.

Дело в том, что при оккупационной системе хозяйства продуктивность каждой десятины минимальная, т. е. что дано природой; интересы же народного хозяйства требуют постоянного возрастания доходности каждой десятины, что связано с возрастанием интенсификации сельского хозяйства и все большего участия труда и капитала в создании сельскохозяйственных благ. Кроме того, с ростом населения все больше приходится труда и капитала на каждую десятину и все больше становится необходимым расширять емкость сельского хозяйства путем его углубления и усложнения. Этим и объясняется, что история культурных и прогрессирующих народов знает только постоянное возрастание интенсификации и рационализации сельского хозяйства. В связи с этим эволюция отдельных угодий, как правило, происходила в таком направлении: пастбища, пашня, сады и огороды, но не обратно. Ахалкалакский же уисполком ставит перед нами вопрос о превращении больших массивов пашни и пастбища.

Ахалкалакский уисполком, претендуя на пастбищные нормы в 56 селах уезда, ополчается не только против взятого всеми (кому не лень заниматься вопросами сельского хозяйства) на принцип зернового хозяйства, но и против земледелия вообще в этих селах. Но совсем иначе подходит к этому вопросу знаток сельского хозяйства Грузии профессор С. И. Тимофеев¹.

«Намечая перспективы развития сельского хозяйства в кавказских республиках в сторону наметившегося уже в довоенный период расши-

¹ Известия ГПИ, II выпуск, проф. С. И. Тимофеев. «Зерновые хлеба в Закавказье, в связи с перспективами развития сельского хозяйства».

рения товарных отраслей, мы не должны игнорировать и картину зерновых хлебов. Последние в настоящее время имеют большое значение в структуре хозяйства и в сельскохозяйственной продукции края; удовлетворяя продовольственные нужды сельского населения, культура зерновых хлебов тесно связана с животноводством, являющимся в отдельных районах основой, в других важной подсобной отраслью хозяйства и требующим улучшения кормового вопроса для повышения его весьма низкой продуктивности».

«Удаленность многих районов от железнодорожных линий, пересечений рельеф и весьма неудовлетворительное состояние в крае гужевых дорог, вместе с пестротой урожаев, обуславливает большую пестроту цен на зерновые хлеба, на местах. Эта пестрота не может быть уничтожена завозом: последний обычно оказывает непосредственное влияние лишь на цены в районах ближайших к железнодорожным линиям».

Очевидно, ближайшие перспективы развития сельского хозяйства в Закавказье должны быть связаны не с вытеснением зерновых хлебов, а с рационализацией полевого хозяйства, применительно к условиям различных сельскохозяйственных районов края. А в своем труде по районированию Грузии, профессор Тимофеев делит Ахалкалакский уезд на три равные части, из коих одну — юго-восточную относит к так называемому Цалкинско-Триалетскому району, другую — с западной стороны уезда относит к Ахалцихско-Боржомскому, а третью — центральную часть (и самую большую) уезда характеризует как самостоятельный район. В первой части, вошедшей в состав Цалкинско-Триалетского района, попадаются духоборские и молоканские села, о которых мы говорили в начале этого доклада, и еще три села (Нога, Гандза и Сагамо) из интересующих нас 56 сел.

Цалкинско-Триалетский район по проф. Тимофееву характеризует так: «Цалкинско-Триалетский — нагорный, с прилегающей частью Ахалкалакского уезда, скотоводственно-зерновой (пшенично-ячменно-ржаной, с преобладанием яровых, с значительным внедрением картофеля, сравнительно слабо обеспеченный молочным скотом (1—2 коровы на 1 хозяйство), лучше обеспечен рабочим скотом. Цалкинский подрайон (в Духобории — лошадь); средние — местами много овец; с тенденцией развития пчеловодства. В этом районе восстанавливается сыроварение, а в Духобории и коневодство».

Отсюда видно, что и в этой «скотоводственно-зерновой части уезда не все хозяйство основано на пастбищах, и что земледелие здесь играет довольно почтенную роль. Но нас больше интересует Ахалкалакский район, куда попадает громадное количество сел из 56. Характеристика этого района, по проф. Тимофееву, такова:

«Ахалкалакский — нагорное плато, зерновой (ячменно-пшенично-ржаной, с господством яровых, с слабым внедрением картофеля, масличных и кормовых трав). Сравнительно слабо обеспеченный рабочим и молочным скотом (в среднем 1—2 коровы на 1 хозяйство, малосвинный, среднесовечий, с тенденцией развития молочного хозяйства и пчеловодства. Район этот сильно пострадал в 1919 г. от турецких нашествий.

Этот район, таким образом, признан зерновым на основании при-

ნაკონდისპოსი (განმანათლებლობის საკითხები) და სხვა ფაქტორები, რომლებიც ხელსაყრელ გარემოს ქმნიან მსხვილი სოფლის მეურნეობის განვითარებისათვის.

იტაკ, თუკ ახალკალაკსკო რაიონო ხოკიოთო პრეიმუხესტვენო ზერნოვო, ა პო პროფესორუ ტიმოფეევი ზერნოვო ხოკიოთო ნე დოლჟიო ბოტი ვითესნენო, ა ნაპროტივ დოლჟიო ბოტი ულუჩენო ი რაციონალიზიროვანო, თო იასო, ჟო ნიკაკოგო რაზგოვრა ნე მოჟეტ ბოტი ო ლიკვიდაციი ზემლედეღიი ზდესი ი პერევიდე პაღიი ვ პასტბიღა. ჟო ჟე კასეტსა ტენდენციი რაზვიტიი მოლოჩნო ხოკიოთო, ოთმენენოი პროფესორო ვ ახალკალაკსკო უეზდო, თო ეტო მოჟეტ გოვორიტი თოლკო ვ პოლჟო ინტენსიფიკაციი ი სოოთვესტვოუი რეკონსტრუქციი ზემლედეღიი. ვპროჟემ, ი პო ეტო მო ვოპროსუ ლუჩესე ვსეგო ობრატიტსა კ დრუგო მო ისლედოვატელუ ახალკალაკსკო უეზდო აგრონო მო ტ. ბაგატუროვი.

ვიდეღა მიკრორაიონი ახალკალაკსკო უეზდო, აგრონო ტ. ბაგატუროვი ოთმეტაჟე პოტი ვო ვსეხ რაიონაჟ ტენდენციი უსილენიი ჟივოთნოვდსტვენოი ოტრასლი სელსკოგო ხოკიოთო ი, განმანათლებლობის საკითხები, მოლოჩნო ეე ნაპრავლენიი.

ვ სვიზი ს ეტი მო ტ. ბაგატუროვი სან ოთმეტაჟე ნეობოდიმოსტე პერეუსტროიტი პოლეოვდოტი ი უვიკიი ეგო ს მოლოჩნო ნაპრავლენიემ ჟივოთნოვდოტი.

მი ვსეცელო სოგლასნი ს ტაკიმ პროგნოზო ი სჩიტაემ, ჟო მოლოჩნო ჟივოთნოვდოტი პრედსტავლენიი იზ სება ნეიზბეჟნიი ევოლუციონიი ეტაპ ზერნოვო ხოკიოთო ახალკალაკსკო უეზდო. ტაკოი პუტი პროჟოდოტი სელსკოე ხოკიოთო, კაკ პრავილო, ვედე, გდო თოლკო ზერნოვო ხოკიოთო ნე მოჟეტ ბოტი ჟამენენო კულტუროი ბოლესე ცენნიჟ ტექნიკესკიჟ ილი სადოვო-ოგოროდნიჟ კულტურ.

ნო ვ სვიზი ს ტაკიმ პროგნოზო ნეობოდიმო ჟადატი სებე ვოპროს: კაკ დოლჟენ სოვერშიტსა პერეჟოდ სელსკოგო ხოკიოთო ახალკალაკსკო უეზდო აუკაზანიე რელსი? ვ პოლინო სოგლასნი ს აგრონო მო ბაგატუროვი ი პროფ. ტიმოფეევი, მი ჯავლენი, ჟო პერეჟოდ ეტო დოლჟენ სოვერშიტსა იზ ობსოვე ინტენსიფიკიროვანო პოლეოვდოტი, კოტორე დოლჟიო ობესპეჩიტი ხოკიოთო კრესტიანინი ნე თოლკო ზერნო დღა პროდოვოლსტვიი ი გუმენნიჟ ოსატაკი, კაკ ნეობოდიმო გრუბოი ჟაღსო კოროვო რაციონი, ნო ტაკჟე დოლჟიო ობესპეჩიტი ხოკიოთო ბოლესე ცენნიჟი ი სილნიჟი კორმაი, კაკ სეიანიე ტრავი, კარტოფელი ი პროჟესე.

ტაკიმ ობრაჟო, პოლეოვდოტი ახალკალაკსკო უეზდო, ა ვ ოსობენოსტი პოლეოვდოტი ინტერესოუიჟ ნას სელ ვ პროცესე ევოლუციი, დოლჟნი ბოტი პოსტაველნი დე ჟადატი:

1. პროიზვოდსტო ზერნო დღა პოტრებლენიი ვ ხოკიოთო ჟე;
2. პროიზვოდსტო კორმა დღა სკოტო ნა ზი მო.

კაკ ოტდეღანი ჟადატი მოჟეტ ბოტი პოსტაველნი კულტურა ლენი ნა მასლო ილი დაჟე ნა ვოლოკნო. ვ ნასოჟემ ლენ კულტივირუეტსა ნა მასლო, ნო ესტესტვენო-ისტორიკესკიე უსლოვიი უეზდო პოვოლენი ვესტი ეტო რაბოტუ, ი ნა ვოლოკნო.

დღა ნაშეი ცელი, ოდნაკო, მოჟიო გოვორიტი პოკა თოლკო ო დუჟ ჟადაჟაჟ პოლეოვდოტი. ეტი ცელი მოგუტ ბოტი დოსტიგნუტი, ს ოდნოი სტორონი, პუტემ რასშირენიი ეჟეგოდნოი ჟაპაჟკიი ჟა სჟეტ ოტდუჟაოუი პაღიი, ს დრუგოი სტორონი, პუტემ ვვედენიი სეოობოროტო ს კოროვოი ტრავი ი კარტოფელნიჟ კლინო. პო ვსემ დანნიჟ იზვესტო, ჟო ვ ახალკალაკსკო უეზდო პოტი ვედე ნეზასეიანიი ოსაველენი ოკოლო 50% პაღიი.

დაღენიშეე რაზვიტი ი ულუჩენიე პოლეოვდოტი, ნესომენნო, პოტ-

ребует увеличения площади ежегодных посевов за счет сокращения отдыхающей пашни. Восстановление же плодородия почвы, взамен естественного и, кстати сказать, не совсем достаточного способа (кратко-орочный отдых), будет производиться путем удобрения, возможность которой значительно возрастает в интенсифицированном хозяйстве. Что же касается введения в севооборот посевов кормовых трав и картофеля, то это легче всего осуществимо в Ахалкалакском уезде: крестьянство здесь уже знакомо с выделыванием кормовых трав и проявляет к ним большой интерес. По свидетельству агронома Багатурова семена трав, закупленные в 1924/25 г. уездным исполкомом разошлись без остатка, а заявок крестьян на семена трав в 1925/26 г. уисполком не смог удовлетворить. Вообще известно, что по % посева кормовых трав Ахалкалакский уезд стоит впереди всех уездов Грузии. Посевы картофеля тоже занимают видное место в полеводстве Ахалкалакского уезда, и, при известном содействии со стороны уисполкома развитию и национализации земледелия, культура эта может пойти в интересующих населений до размеров, необходимых для рационального организованного молочного хозяйства.

Несколько слов об оценке намечаемого севооборота. В. И. Рыков в своей книге «организация сельского хозяйства», издан. 1927 г. сравнивает разную степень интенсивности севооборота в условиях Новгородской губ. и располагает их в следующем порядке:

Принимая данные для трехполья за 100.

1. По трудоемкости 3-полье	3-полье Волокаламское	7-полье выгонное	7-полье картоф. льняное	4-полье Вико-картоф.
100	95,5—102,5	80	118	147,6
2. По продуктивности, измеряемой количеством крахмальных эквивалентов в урожае:				
100	125	122	158	206
3. По кормовому обеспечению:				
100	123	149	136	183
Крахмальные эквиваленты в нем				
26,8	37,3	49,2	61,3	80
4. По снабжению навозом:				
Навоза на одну десятину пара в пудах:				
530	855	1720	1640	1260

Книга признана пособием для высших учебных заведений

3-полье	Волокамск. 8-полье	Выгонное 7-полье	7-полье нес- трогого плодосмена	4-полье строгого плодосмена
1 } пар 2 } рожь 3 } овес	1 } пар 2 } рожь 3 } овес	1 } пар 2 } рожь 3 } клевер	1 } пар 2 } рожь 3 } картоф.	1 } викоый пар 2 } рожь 3 } картофель 4 } овес
	4 пар	4) клевер	4) овес	
	5 } рожь 6 } клев. 1 г. 7 } клев. 2 г. 8 } лен	5 } клевер 6 } выгон 7 } овес	5 } клев. 1 г. 6 } клев. 2 г. 7 } лен	
		1-го г.		
		2-го г.		

Чтобы обеспечение навозом шло равномерно, тот же автор дает цифры необходимого сочетания площади луга к пашне:

Севообороты:

Необходимое отношение луга к пашне
для снабжения навозом в 800 пудов на
1 дес. культуры

3-х летний	1,7 : 1
Волокаламское 8-полье	0,9 : 1
7-летний выгонный	0 : 1
7-четный картофельно-льняной	1,1 : 1
4-летний вико-картофельный	1,4 : 1

В рассматриваемых нами селах Ахалкалакского уезда имеются пашни I, II и III категории 38 810 десятин, а IV категории, используемой как луг и пастбище — 25 709 десятин.

Имея ввиду, что часть земель III-ей категории будет использована в качестве луга, можно с уверенностью сказать, что соотношение угодий в этих селах будет благоприятствовать введению самой интенсивной формы полеводства в рассматриваемых нами селах. Почему мы привели эти места из книги Рыкова?

Мы хотели просто указать, какие возможности имеются у интересующего нас района Ахалкалакского уезда и к чему должны стремиться хозяева этого района. В настоящем, конечно, не удастся так сразу перейти к высшим формам полеводства: этому мешают, прежде всего, как правильно заявляет агроном Багатуров, отдаленность Ахалкалакского уезда от экономических центров и плохое состояние дорог, а также общий низкий сельскохозяйственный уровень района. Эти и другие неблагоприятные условия поддерживают полунатуральный характер сельского хозяйства Ахалкалакского уезда и тормозит его эволюцию. Ахалкалакский уезд должен все свои усилия прилагать к устранению неблагоприятных для эволюции сельского хозяйства обстоятельств и способство-

вать перестройке земледелия в сторону его дальнейшей интенсификации и рационализации, а не экстенсификации и приближения к примитиву.

Итак, путем агрономического анализа факторов сельского хозяйства и в названных 56 селах Ахалкалакского уезда получается, что эволюция сельского хозяйства вниз направлена в сторону развития продуктивного молочного животноводства на основе интенсивного земледелия и рационального использования отведенных им в норму выгонов и пастбищных участков.

Поэтому нет никакого основания перечислить пашни, рассматриваемых нами 56 сел пастбища. Но как бы мы не перечисляли их в пастбища, фактически они будут распахиваться и служить тем угодием, каким они должны быть по ходу эволюции сельского хозяйства в этих селах.

Поэтому, если даже СНКом Грузии согласится на перечисление в данных селах пахотных земель в пастбищные, то фактически это создаст только возможность обхода 61, 62 и 64 стат. Земельного кодекса Грузии. Иначе говоря, фактически это будет равносильно увеличению нормы в 56 селах. Жители Ахалкалакского уезда от этого, конечно, только выиграют и, вообще, никто не проиграет, кому бы ни дали землю свыше нормы. Но вопрос в том, что можно ли наделять крестьян Грузии землей *ad libitum*? Конечно нет. Никто не будет доказывать, что земельные нормы у нас оптимальные по размеру.

Выше было отмечено, что земельные нормы установлены в каждом районе по фактическому размеру среднего трудового хозяйства, обходящегося без наемного труда и не отпускающего на заработки членов своей семьи. Такой довольно скромный подход был обязателен для Грузии не только потому, что этого требовало социалистическое землеустройство по примеру РСФСР, но и потому, что в условиях малоземельной Грузии нельзя было придерживаться более широкого масштаба. Даже по нормам, установленным с такой осторожностью, большинство крестьян многих уездов Грузии остались не наделенными землей до нормы. Мы знаем, что если строго придерживаться установленных норм, то в Грузии окажется свыше полмиллиона совершенно безземельных крестьян, в числе коих ни одного не будет из Ахалкалакского уезда.

Как можно усмотреть из таблицы, Ахалкалакский уезд обеспечен землей лучше всех других уездов Грузии и потому там нормы установлены сравнительно высокие.

Вся же Западная Грузия отнесена к одному аграрному району и норма установлена, конечно, меньше, чем по Ахалкалакскому уезду. В результате получается, что высокогорные районы Рачинского, Лечхумского уезда — значит: 1) или поставить граждан 56 сел. Ахалкалакского уезде.

Поэтому говорить о повышении земельной нормы в Ахалкалакском уезде и Сванетии получает на дым земли меньше, чем в Ахалкалакском уезде без всякого основания в привилегированное положение по сравнению с остальными гражданами Грузии; 2) или пересмотреть земельные нормы в Грузии вообще и с самого начала повторить аграрную реформу в республике. Ни то ни другое не приемлемо и не может стать предметом суждения СНКома.

В целом положение должно остаться так, как есть и от этого меньше всего пострадает Ахалкалакский уезд. В интересующих нас 56 селах в среднем на 1 человека оставлено земли при межселенном землеустройстве 1,56 дес., тогда как мы знаем, что средняя землеобеспеченность крестьянина в Грузии не превышает 1 десятины.

Характерно, что в северных губерниях России, где основной отраслью сельского хозяйства является животноводство молочного направления и где стремятся все земледелие максимально приспособить к потребностям такого хозяйства, средняя земельная обеспеченность крестьянского двора тоже не превышает десятины, но это обстоятельство не мешает им развивать и совершенствовать свое хозяйство.

Таким образом, мы выяснили, во-первых, что совершенно нет никакого основания перечислять пашни 56 сел Ахалкалакского уезда в пастбища и, что напротив, нужно всемерно стремиться к интенсивному их использованию не только с целью производства зерна для собственного потребления, но и с целью рационального построения баланса зимнего корма путем посевов кормовых трав и культуры корнеклубнеплодов, дающих сочный молокогонный зимний корм; во-вторых, мы установили, что если расширение землепользования указанных 56 сел Ахалкалакского уезда недопустимо путем перечисления пашни и пастбища и применения к ним пастбищных норм, то расширение это немыслимо также и путем повышения земельной нормы в этих селах, так как это поставило бы жителей означенных сел в привилегированное положение по сравнению с остальными гражданами Грузии, на что нет решительно никакого основания.

Но к выводам, клонящим нас не в пользу позиции Ахалкалакского уисполкома, мы приходим и по другим соображениям.

Дело в том, что расширение землепользования 56 сел Ахалкалакского уезда возможно только за счет фонда летних пастбищ в этом уезде. Это значит, что государственный фонд пастбищ в Ахалкалакском уезде будет ликвидирован и под вопросом станет существование одной очень важной отрасли сельского хозяйства республики — овцеводство. О значении этой отрасли в экономике Грузии долго не приходится останавливаться; оно известно всем и мы можем ограничиться только приведением некоторых цифровых данных. Капитал, заключенный в овцеводстве Грузии, считая 1 600 000 овец по 8 руб. каждую и, расценивая минимально остальной живой и мертвый инвентарь, необходимый для ведения хозяйства, будет никак не менее 14 000 000 рублей. Занятие это дает работу и питание 100 000 душ населения, считая 40 000 душ по производству и 60 000 — по кустарной переработке шерсти.

Ежегодная валовая доходность овцеводства исчислена профессором И. Л. Джандиери, по ценам 1925 года, на сумму 10 278 000 руб. Эта же отрасль должна питать сырьем будущую нашу сукодную фабрику в Тифлисе.

Но не этим ограничивается народнохозяйственное значение овцеводства Грузии.

Едва ли не самое существенное то обстоятельство, что овцеводство позволяет нам с большой выгодой и пользой для государства эксплуатировать довольно значительные пространства, так называемых абсолют-

ных овечьих пастбищ, т. е. угодий, выгодно используемых только путем пастбы овец. В Ахалкалакском уезде числится 82 618 десятин лесных пастбищ, используемых все время овцеводами-кочевниками. Ныне площадь этих пастбищ распределена так: при межселенном землеустройстве в пользование местного населения отведено, помимо пашни, лугов и выгонов, 22 845 дес. летних пастбищ. Кроме того, добавочно отведено в распоряжение Ахалкалакского уисполкома 18 451 десятина летних пастбищ согласно протокола полномочной комиссии СНК Грузии от 10/VIII-1925 г. №-5. В государственный фонд пастбищ оставлено всего только 41 322 дес., используемый с невероятно большой нагрузкой свыше 15 голов на десятину.

На этой площади и на части пастбищ из фонда Ахалкалакского уисполкома ежегодно выпасается до 800 000 голов овец, пригоняемых сюда, главным образом, с зимних пастбищ Сигнахского уезда.

Связь между летними и зимними пастбищами настолько тесная, что не мыслимо использование одних без других.

Если иметь в виду также и то, что летние пастбища Ахалкалакского уезда, в большинстве расположенные свыше 6 000 футов над уровнем моря, относятся к разряду абсолютных овечьих пастбищ, то станет ясным, какую большую услугу оказывает нам кочующее овцеводство в использовании довольно широкой площади земель как в нагорной, так и в низменной полосе Грузии. Наиболее правильную характеристику нашего овцеводства дает профессор И. Л. Джандиери в своем очерке «К вопросу об овцеводстве и пастбищном деле в ССР Грузии».

Вот что он пишет: «Экономические условия нашего овцеводства — суть производное орографических и климатических условий Грузии. Экстенсивная система нашего овцеводческого хозяйства в значительной степени обслуживается этими двумя естественно-историческими факторами, и как бы не произошло интенсивирование нашего сельского хозяйства в ближайшем или отдаленном будущем, эта экстенсивность овцеводства в том или другом масштабе сохранится навсегда.

Только мелкому рогатому скоту допущен тот кормовой фонд, которым мы располагаем на неприступных горных высотах Грузии. Какая бы техника земледелия не развивалась сильно и как бы не сокращались пастбища для расширения пашни, останется общая полоса земли, вечно недоступная для земледельческих задач и возможная к использованию только для пастбищ. В культурной Германии, с ее интенсивной системой сельского хозяйства и животноводства, уцелело древнее кочевое овцеводство, несмотря на одновременное существование стойлового. В южных районах Германии кочевое овцеводство является рентабельнее стойлового. Как и у нас, там существуют зимние и летние пастбища, и перегоны овец-мериносов совершаются на расстоянии 150—300 километров и более.

Пространство от границ Австрии — до Эльзаса и от границ Швейцарии до Верхних Франков в значительной мере используется под зимние и летние пастбища кочующим овцеводством Германии. В классической, в животноводческом отношении, стране — Англии — имеет место такой тип хозяйства так же, как в Южной Франции и в Америке, не говоря уже о

менее интенсифицированных и промышленных странах, как-то: Испания, Италия, Австралия, Югославия и т. п.

Правда, что в этих культурных странах эксплуатация таких пастбищ носит культурный характер, содействуя природе в произрастании трав Италия, Австралия, Югославия и т. п.

Площадь наших пастбищ свободно могла бы прокормить по крайней мере вдвое больше овечьего стада и наши заботы на ближайшее время должны быть направлены не в сторону коренной ломки кочевого овцеводства или интенсификации его, а в сторону рационального устройства самих пастбищ и пастбищного хозяйства как в техническом, так и в правовом смысле.

Таким образом, наличие летних и зимних пастбищ, помимо всех других соображений народнохозяйственного значения, обязывает нас сохранить кочующее овцеводство. Но это возможно только при условии сохранения государственного фонда пастбищ. Если же мы согласимся с Ахалкалакским уисполкомом и наделение земель в 56 селах будем производить по пастбищным нормам, то из государственного фонда пастбищ ничего не останется. Все перейдет в руки местных крестьян и они будут сдавать эти пастбища в аренду тем же овцеводам, только на совершенно неприемлемых анархических условиях. Крестьяне Ахалкалакского уезда смогли бы использовать эти пастбища только при условии предоставления им возможности пользоваться и зимними пастбищами в Сигнахском и Тифлисском уездах с одновременной передачей им же баранты тушин и кизикийцев, так как известно, что только тушинская порода во всем Закавказьи является максимально приспособленной и наиболее ценной породой для кочевого овцеводства.

К таким нелепостям может привести нас предложение Ахалцихского уисполкома. Агроном Багатуров, видимо прекрасно все это себе представляет и потому в качестве мероприятий по улучшению сельского хозяйства Ахалкалакского уезда выдвигает разумное разделение сферы господства оседлого хозяйства и кочевого овцеводства. Он пишет: «Развитие сельского хозяйства Ахалкалакского уезда должно быть, очевидно, направлено: 1) на рационализацию полевого хозяйства и увязку его в отношении производства кормов с основной отраслью животноводства;

2) на рациональное использование пастбищного фонда путем выделения овцеводам (кочевникам) абсолютных пастбищ, непригодных для более рентабельного использования в смысле развития молочного хозяйства».

Мы соглашаемся с этой формулировкой. Добавим только, что кочевое овцеводство должно быть обеспечено так называемыми стоянками в пути и промежуточными пастбищами, чтоб не приходилось в начале летнего сезона после жары в Ширакских степях, сразу загонять баранту на высокогорные пастбища, где еще снег не успел растаять. Этому обстоятельству уделено внимание ЗакРКИ при обследовании овцеводства и в постановлении коллегии ЗакРКИ от 12/IV-1926 года, а потом и СНК ЗСФСР от 5/VIII-1962 г. имеется такой пункт: «п. 2 НКЗ ССРГ разработать и провести в жизнь вопрос о землеустройстве зимних и летних паст-



бищ, о порядке рационального пользования ими и о мерах оздоровления и восстановления плодородия пастбищ.

Обеспечить овцеводство, по мере возможности, без нарушения интересов местного населения, промежуточными пастбищами для постепенного перехода с зимних на высокогорные пастбища Ахалкалакского уезда».

По этому же вопросу имеется постановление и СНК Грузии от 22/VII-1927 г., протокол № 25, п. 2 «Предложить НКЗему принять меры к обеспечению овцеводов промежуточными предгорными пастбищами в Ахалкалакском уезде».

Следовательно, речь должна идти не о том, какое хозяйство какому должно уступать, а о том, как рациональнее их разграничить. Агроном т. Багатуров дает единственно приемлемую формулу, которую приходится пополнить только что изложенной нашей оговоркой.

Формула т. Багатурова правильна и по чисто агрономическим мотивам. Известно, что молочное крупнорогатое животноводство можно оптимально развить только там, где имеются возможности заготавливать на зиму, помимо сена и гуменных остатков, сочный корм в виде корнеклубнеплодов. Вот что пишут профессор А. В. Чаянов и С. П. Тумановский: о сравнительном достоинстве кормовых рационов: «Известно, что, если кормить высокопродуктивную корову одним клеверным сеном (а тем более в смеси с гуменными кормами), то она даст столько молока, сколько его получится при смешанном кормлении, т. е. при введении в рацион концентрированных и сочных кормов».*

Это — при условии одинакового количества крахмальных эквивалентов в обоих рационах и при одинаковом соотношении в рационе азотистых и безазотистых экстрактивных веществ. Секрет такого явления, как известно, заключается в том, что вегетационная вода клеточного сока корнеклубнеплодов дает большой физиологический эффект, чем питьевая вода, принятая организмом в обычном виде.

На сухих кормах с достаточным поилом животное не в состоянии проявить молочности в такой степени, как на кормах водянистых».*

Отсюда ясно, что в чисто пастбищной зоне, где невозможно вести земледелие, не следует ориентироваться на молочное крупно-рогатое животноводство. В таких условиях наиболее подходящим является овцеводство и именно мясошерстно-молочного направления, каким является тушинское овцеводство в особенности, если иметь в виду ценные качества тушинской породы в смысле наибольшего приспособления ее к кочевому образу жизни, что дает возможность выгодно использовать обширные пространства абсолютных пастбищ как летних, так и зимних.

Из всего сказанного до сих пор можно сделать только одно заключение, что предложение Ахалкалакского уисполкома о перечислении 56 сел этого уезда в пастбищный район, ничем не может быть обосновано

* Проф. А. В. Чаянов и С. П. Тумановский «Экономические основы полевой культуры корнеплодов и трав», Москва 1927 г.

культуры корнеплодов и трав», Москва 1927 г.
 ** Проф. Калугин «Основы кормления сельскохозяйственных млекопитающих»
 изд. 1924 г., стр. 210.

и не выдерживает критики. А потому предложение это должно быть в общем отклонено.

Не значит ли это, что ни одно село из 56 не подходит под такую же категорию, под какую подошли духоборские и молоканские села. Конечно, нет.

Мы уже имели случай отметить в начале же этого доклада, что несколько сел из 56 (Б. и М. Арешал, Сатха, Б. и М. Ханчалы, Пога, Гандга и Сагамо) находятся почти на той же высоте над уровнем моря, на какой духоборские и молоканские. Они, наконец, по агроному Багатурову входят, вместе с духоборскими и молоканскими селами, в один микрорайон, подробно охарактеризованный т. Багатуровым как скотоводственный.

Этот микрорайон имеет свой подрайон Элетинский, который обнимает семь сел (Абул, Учмана, Эштия, Каурма, Кеприн, Паткавана, Ходжабек, Ороджалар, Богдановка) и представляет из себя нечто среднее между Юговосточным и следующим за ним скотоводческо-зерновым районом с подрайоном Бежало-Самсарским.

Поэтому мы считаем возможным первую группу сел (Б. и М. Ханчалы, Б. и М. Аракал, Сатха, Пога, Гандза и Сагамо) приравнять с духоборскими селениями и перечислить их в пастбищный район. Что же касается большинства 7 сел Элетинского подрайона, то, ввиду переходного характера сельского хозяйства в них относить их целиком к пастбищному району не представляется возможным. Здесь земледелие, несомненно, играет важную роль в развитии животноводства, в известной мере, должно базироваться на кормах, добываемых в полеводстве. Полеводство здесь будет доставлять в дополнение сено с лугов сочные корма на зиму и сено сеянных трав. Поэтому в этом подрайоне не может быть речи об огульном перечислении всей пашни в разряд пастбищ и может быть применено только перечисление всех земель, отведенных этим селам по IV-ой категории в разряд пастбищ. Основанием для такого перечисления служит то, что эти земли, судя по материалам землеустройства, фактически всегда использовались как выгоны и никогда никто их не распахивал. Для более интенсивного использования они едва ли когда-нибудь пригодятся и, так как они находятся в зоне пастбищ и непосредственно примыкают к пастбищам, то неправильно при землеустройстве расценивать их выше, чем окружающие пастбища вообще.

Из всего вышесказанного Госплан делает следующие выводы:

I. Хозяйства всех указанных в приложенном при сем протоколе постановлении особой комиссии являются по преимуществу зерновыми и скотоводственно-зерновыми, согласно данным районирования Грузии (труд проф. Тимофеева) и микрорайонирования Ахалкалакского уезда (труд агронома Багатурова), но, как путь дальнейшей интенсификации в этих селах, нужно признать скотоводственную систему, а именно молочное ее направление. Такое хозяйство должно опираться на улучшение породы скота молочного типа и на рациональном кормлении и уходе, что в свою очередь сопряжено с необходимым изменением в строе полеводства: должен быть увеличен кормовой клин путем введения в севооборот посева трав, а также увеличения посевов картофеля и других культур, дающих сочный корм на зиму.

2. Культура зерновых в этих селах должна преследовать цели самоснабжения хозяйства хлебом (потребительское назначение), пока это оправдывается транспортными условиями уезда (отдаленность от железной дороги и рынков хлеба).

3. Как техническую культуру, интенсифицирующую полеводство и дающую надежный рыночный продукт, наиболее подходящим для условий названных сел Ахалкалакского уезда, нужно признать лен. С введением в севооборот травяного клева лен найдет себе хорошее место после трав. В настоящем его сеют для добывания масла, но по климатическим условиям Ахалкалакского уезда возможно рассчитывать на успешное ведение этой культуры и на волокно.

4. Расширение площади посева должно идти за счет сокращения пара и залежи.

По проф. Тимофееву % пара здесь доходит до 50 и выше. Поддержание плодородия почвы, при сокращении пара и залежи, должно идти за счет удобрения, чего в хозяйстве накопится достаточное количество, вследствие увеличения скотского поголовья в хозяйстве.

Увеличения поголовья продуктивного скота должно идти за счет замены рабочего скота тракторами, приобретение коих в Ахалкалакском уезде облегчается, вследствие объединения крестьян в молочные артели.

5. Для создания объективных обстоятельств, благоприятствующих ведению более интенсивного и рационального хозяйства в Ахалкалакском уезде, признать необходимым улучшение связи Ахалкалакского уезда с ближайшими к нему экономическими центрами и в первую очередь с Тифлисом, путем расширения и шоссирования существующей проселочной дороги Тифлис-Ахалкалаки через Манглис.

ორცა, ფონ. 288, აღწ. 1, საქ. 2518, ფურ. 66-78. პირი, სწერ მანჯანაზე დაბეჭდილი.

№ 44

1928 წლის ივლისის 12. — საქართველოს სსრ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის სამიწათმოქმედო სამმართველოს მოხსენება საქართველოში 1921—1927 წწ. მიწის ნაციონალიზაციისა და მიწათმოქმედების საქმეში ჩატარებული ღონისძიებების შესახებ

1. პირველი აქტი საქართველოს რევკომისა „მიწის შესახებ დეკრეტი № 17“ მიუთითებს მიწის საკითხის მოგვარებას მიწის ნორმების დაწესებით.

2. რადგან მიწის ნორმების გამოსამუშავებლად არავითარი მასალა არ მოიპოვებოდა, საჭირო შეიქმნა მთელი 1921 წლის ზაფხულის განმავლობაში საადგილმამულო აღწერის მოხდენა და საარსებო მიწის ნორმის გამომუშავება თვითეთლი სოფლისათვის.

3. ამ მასალებიდან 1921 წლის ბოლოს და 1922 წლის დასაწყისში შემუშავებულ იქნა მიწის ნორმები, რომლებიც დღესაც საფუძვლად უდევს მიწის კორექსს.

4. 1921 წლის საადგილმამულო აღწერამ მოგვცა მაშინდელი მიწის სარ-

გებლობის დიფერენციაციის დასახასიათებლად შემდეგი ციფრები: მთელს რესპუბლიკაში აღმოჩნდა: კომლი — 326454, მცხოვრები ორივე სქესისა — 1700844, მათში მუშახელი — 463813, ყველას აღმოაჩნდა სასოფლო-სამეურნეო მიწა 1144456 დესეტინა, მოდიოდა საშუალოდ კომლზე — 3,7 და სულზე 0,7 დესეტინა.

დიფერენციაცია (პროცენტებში).

არა უნეტს 1/2 დესეტინის ნაკლებ	სულ მათი მიწა	1/2-დან 2 დესეტინამდე	სულ მათი მიწა	2-დან 4 დესეტინამდე	სულ მათი მიწა	4-დან 10 დესეტინამდე	სულ მათი მიწა	10-დან 50-ზე
9,3	1,0	30,4	11,7	30,6	23,7	27,7	54,2	2,5

5. მიწის ნორმებისა და „მიწათმოწყობის დებულების“ დამტკიცების შემდეგ (1922 წ. 26 მაისი) დაიწყო სოფელთაშორისო მიწათმოწყობა. რომლის მიზანი იყო სოფლებს შორის საადგილმამულო დავების გადაჭრა ნორმით განსაზღვრულ რაოდენობის მიწების მიზომების საფუძველზე. კომლურად მიწების მოწყობას ამ დროს ყურადღება არ ექცევა, რამაც დაბადა გლეხობაში უკმაყოფილება, რადგან მიწის განაწილების უთანასწორობა გამოუსწორებელი რჩებოდა.

6. 1922 წლის ბოლოში მომხდარ საგანგებო ყრილობაზე გამოქვეყნებულ იქნა „დაკრითი მიწის რეფორმის“ ჩატარება, რაც დამტკიცა ცაკის საგანგებო სესიამ 1923 წლის 21 იანვრის სხდომაზე.

7. ამ რეფორმის გამტარებელნი იყვნენ ცენტრიდან მივლინებული სამეულები, თითო სამეული თითო მაზრაში, რომლებიც აარსებებდნენ ყოველ სოფელში მიწკომებს და ავალებდნენ მათ ნორმაზე მეტი და არა შრომითი მიწების ჩამორთმევას.

8. დაკრითი მიწის რეფორმა უნდა დამთავრებულიყო 1923 წლის 15 მარტამდე, ფაქტურად ის გაგრძელდა მთელი წელიწადი. მისი შედეგი ასეთია: ჩამორთმევა მოხდა 1176 სოფელში (25%) 22377 მეურნესგან 73820 ჰექტარი მიწის. ამ მეურნეთა შორის 4992 არამშრომელი იყო, 14086 მშრომელი გლეხობა და 3299 გამოურკვეველი. არამშრომელთ ჩამოერთვა 19037 ჰექტარი. მშრომელთ 50261 ჰექტარი და გამოურკვეველი 4522 ჰექტარი.

9. ამავე დროს გრძელდებოდა სოფელთაშორისო მიწათმოწყობა და მიწის კოდექსის დამუშავება ამჟამად რუსეთში გამოსული მიწის კოდექსის საფუძველზე.

10. 1924 წელს 15 აპრილს ცაკის მიერ დამტკიცებულ იქნა მიწის კოდექსი, რომლის საფუძველზე დაიწყო კომლური მიწათმოწყობა საადგილმამულო რეგისტრაციის სახით, რაც სრულდებოდა თვითეული ცალკე მიწის ნაკვეთის აღზომლად.

11. რადგან მიწების რაოდენობა იწერებოდა აქტებში მოსარგებლეთა დაკითხვის საფუძველზე, რამაც გამოიწვია გაუგებრობა, საჭირო შეიქნა მიწების ინსტრუმენტალურად აზომვაზე გადასვლა. რამდენადაც პირველი მეთოდი მუ-

შაობისა ჩქარი იყო, მაგრამ საეკვო შედეგს იძლეოდა, იმდენად მეორე გვიანი, მაგრამ ზუსტი და გლეხის გულის დამაკმაყოფილებელი იყო, რადგან ამ გზით თუმცა მცირედი, მაგრამ მაინც რჩებოდა ჩამოსართმევი მიწები.

12. კომლური მიწათმოწყობა ინსტრუქტალური აზომვით დაიწყო 1925 წელს.

13. სოფელთაშორისო მიწათმოწყობის წესით 1922, 1923, 1924 და ნაწილობრივ 1925 წელს მოწყობილია 839 სოფელი 776052 დესეტინა ფართობით.

14. საადგილმამულო რეგისტრაციის წესით კომლური მიწათმოწყობა წარმოებულია 1924 და 1925 წწ. 384 სოფელში, 65928 კომლით და 283877 ფართობით (ჰექტრებში).

15. მიწათმოწყობამ 1926 წლისათვის, რთუესაც დამტკიცებულ იქნა ღლე-მდე არსებული ინსტრუქცია მიწათმოწყობისათვის, მიიღო ორი გარკვეული მიმართულება: მიწათმოწყობა მიწების გამიჯვნის, ზედმეტი მიწების ჩამოსართმევის და მცირე მიწის მქონეებზე მათი გადაცემის სახით და მიწათმოწყობა შორ-მიწიანობის და მრავალნაკვეთიანობის მოსპობით მიწების ხელახალი გადანაწილების სახით, როდესაც ფაქტიური სარგებლობა რჩება მხოლოდ ბალღენახებში.

16. პირველი სახე მიწათმოწყობას აქვს დასავლეთ საქართველოში, ქართლში და მესხეთში, მეორეს კი საქართველოს დანარჩენ ნაწილებში.

17. მიწათმოწყობა-გამიჯვნა ნაკვეთების დიდი რაოდენობისა და მათი მცირე ზომის გამო მოითხოვს დიდ როლს და იძლევა სრულიად უმნიშვნელო ეფექტს. მიწისმზომელი ასეთი მუშაობის დროს 7 თვის (ერთი სეზონის) განმავლობაში ასწრებს სულ 300-მდე ჰექტარის აზომვას, რომელიც შეიცავს 1400-1500 მიწის ნაკვეთს (იხ. დამატება).

18. ამის გამო დასავლეთ საქართველოში ყოველწლიურად აგზავნება მხოლოდ 15-20% ყველა მიწის მზომელისა.

19. მიწათმოწყობის ეფექტი აღმოსავლეთ საქართველოში ბევრად უფრო თვალსაჩინოა როგორც რაოდენობის, ისე ღირსებისა და მიღწევების მხრივ.

20. მიწათმოწყობის მიზანს ზოგადად შეადგენს მიწების ისეთი მეთოდით განაწილება მიწის მუშათა შორის, რომ მიწის მუშამ ნაკლები ენერგიის დახარჯვით მიადწიოს უდიდეს შედეგს, ამის მისაღწევად საჭიროა მიწის დაახლოვება მიწის მუშის საცხოვრებელ ადგილზე, მიწის ნაკვეთის ფორმის (ფიგურის) გაუმჯობესება სწორ გეომეტრიულ ფიგურასთან დაახლოებით, სამოსახლეობის მოწყობა ოპტიმალური ზომისა და ფორმის, რაც მოითხოვს სოფლის ახალ გეგმაზე გადაყვანას, მრავალნაკვეთიანობისა და წვრილნაკვეთიანობის მოსპობა და მიწების დაფანტულობის შემცირება.

21. აღმოსავლეთ საქართველოში როგორც თემურ, ისე არათემურ მიწის სარგებლობას სოფლებში, ზემოხსენებულ ეფექტის მისაღწევად ზდება სახნავი და სათიბი მიწების ხელახალი გადაყოფა, რაც 50% ამცირებს მრავალნაკვეთიანობას და აუმჯობესებს მიწის ნაკვეთების ფორმებს, სპობს უსწორმასწორო საზღვრებს და შესაძლებლად ზდის ჯგუფურად მიწის მიზომვას.

22. ამავე აღმოსავლეთ საქართველოში ყველა მოწყობილი სოფლების 7% გადაყვანილია ზოგან მთლიანად და ზოგანაც ნაწილობრივ ახალ გეგმაზე.

23. ამ სახის კომლუური მიწათმოწყობა 1928 წლის 1 ოქტომბრამდე დამოუკიდებელია რესპუბლიკის 17,4%-ზე. აბსოლუტურ ციფრებში მოწყობილია 337 სოფელი და 347483 ჰექტარი.

24. 1928 წლის მუშაობამ მიწათმოწყობაზე მიიღო განსაკუთრებული ხასიათი იმ დირექტივების გამო, რომელიც მოცემული იყო ჯერ საკავშირო ცაკის დადგენილებით 1927 წ. 20 ოქტომბრის თარიღით და შემდეგ ამ საფუძველზე XV ყრილობის დადგენილებებით, რაც გამოიხატა შემდეგში:

25. მიწათმოწყობა-გამიჯვნა დაყვანილ იქნა მიწების ჯგუფურად გაშიჯვნაზე, რაც არ სცვლის მიწის სარგებლობის ფორმას, მაგრამ სამაგიეროდ აჩქარებს მუშაობას მთელი 100%-ით.

26. მიწის მოწყობი მიწის მზომელებს მიეცათ კატეგორიული წინადადება პირველყოვლისა მიწით მოაწყონ კოლმეურნეობანი ერთნახევარი მიწის ნორმის მიცემით იქ სადაც არის თავისუფალი მიწის ფონდი.

27. სადაც თავისუფალი მიწის ფონდი არ მოიპოვება კოლმეურნეობათა დასაკმაყოფილებლად, უნდა მოხდეს მიწის ნაკვეთების გადაცემა საგანგებოდ ამისათვის შემუშავებული წესით.

28. დღემდე მიღებულ მისისსა და ივნისის თვიური მუშაობის ანგარიშებში მიწათმოწყობილია 29 კოლმეურნეობა 860 ჰექტარ ფართობზე.

29. მთელი ამ მუშაობის შემსრულებელი არის 97 მიწის მზომელი, რომელთაც ხელმძღვანელობს 12 მიწათმოწყობი მაზრობრივი, მიწის მზომელთა მთელი რაოდენობიდან 28 მაზრალმასკომების ხარჯზე.

30. 1925/26 წელში მიწათმოწყობაზე დაიხარჯა სახელმწიფო სალაროდან 306000 მანეთი, სოფლების ხარჯით 47000 მანეთი; 1926/27 წელს სახელმწიფო ბიუჯეტით 305000 მანეთი, სოფლის ფული 55000 მანეთი, მიმდინარე 1027-28 წელს მოცემულია ბიუჯეტით 293000 მანეთი, ამათში ჯერ დაუხარჯავია 98000 მანეთი, რამაც უნდა იკმაროს 1 ოქტომბრამდე.

31. მიწისმზომელები იღებენ 80100 და 120 მანეთს ჯამაგირს. მიწათმოწყობნი — 140 მანეთს; მივლინების დროს გარდა ჯამაგირისა ეძლევათ 60 ლატვირთვა, მალარაან ადგილებში კი — 75%.

32. მიწათმოწყობის სამმართველოს ფუქნციებში შედის აგრეთვე სახელმწიფო საადგილმამულო ქონების მოწყობა და გამგებლობა.

33. სახელმწიფო-საადგილმამულო ქონებას საქართველოში შეადგენენ საბჭოთა მეურნეობანი (სახალხო მამულები და სხვ.) 48000-მდე ჰექტარის ფართობით და საძოვრები 742700 ჰექტარის ფართობით.

34. საბჭოთა მეურნეობანი ყველა მიწათმოწყობილია 1927 წელს, ხოლო საძოვრებიდან მოწყობილია 1928 წლის 1 იანვრამდე 462000 ჰექტარი, ანუ 52%.

35. საძოვრების მოწყობა შეიცავს გარდა მიწების დანაწილებისა მესაქონლეთა შორის საქონლის რაოდენობის მიხედვით და აგრეთვე საძოვრების გაუმჯობესებას, რისთვისაც მიმდინარე წელს დაწყებულია გეობოტანიკური გამოკვლევა საძოვრებისა რესპუბლიკის სხვადასხვა რაიონში და საცდელი მინდვრების მოწყობა ბალახის თესვით.



36. საძოვრების მოსაწყობად მიწისმზომელებს ეძლევათ მიწათმოწყობის შტატიდან ყოველწლიურად 7-9 კაცი.

37. საახალშენო ნაწილის მუშაობა გამოიხატება თავისუფალი საახალშენო მიწის ფონდის გამონახვასა და აგეგმვაში, შემდეგ ამ მიწებზე მჭიდროდ დასახლებულ რაიონებიდან სტიქიური უბედურებით დაზარალებულთა გადმოყვანაში და დასახლებაში.

38. ამ წესით დღემდე გასაბჭოების ხანაში მოწყობილია 2132 კომლი, რაც შეადგენს 4,3% მთელი რეალური საკიროებისას.

39. გადასახლებულ მათი შეძლებისდამისხედვით ეძლევათ ნივთიერი (ფული და ტყით) დახმარება.

40. რესპუბლიკის გარეთ გადასახლება ჯერ არ ყოფილა.

41. საახალშენო მიწის ფონდი თითქმის არ მოგვეპოვება, რაც იყო (ყარაია, ტირიფონის ველი და სხვ.) უკვე ამოწურულია.

42. ახალშენების მიწების მოსაწყობად იგზავნებიან მიწის მზომელები მიწათმოწყობის შტატიდან, რადგან ახალშენების ხარჯთაღრიცხვა სულ შეადგენს 14500 მანეთს და ჰყოფნის მხოლოდ ცენტრსა და კანცელარიას და მცირეოდენ შტატს გამგეობისა და აგენტებისას.

ამჟამად საახალშენო განყოფილების გამგეობა დაკისრებული აქვს სახელმწიფო საადგილმამულო ქონების გაშვებს, რადგან საახალშენო განყოფილების გამგე განთავისუფლებულ იქნა თანამდებობიდან მისივე თხოვნის თანახმად.

დ ა მ ა ტ ე ბ ა

მე-17 პარაგრაფის განსამარტებლად

პროცენტული მიმართობა მაზრის მთელი მოსახლეობის რაოდენობასთან იმ მეურნეობათა, რომელთაც მთელი თავისი მიწა (არა უმეტეს ნორმისა) აქვთ:

მ ა ზ რ ე ბ ი	1-დან 6-მდე ნაკვეთი	7-დან 25 ნაკვეთი	25 ნაკვეთის ზევით	ს უ ლ	ნაკვეთის სა- მუშაო ფარ- გობის მატ- რები
სიღნაღის	99,8	0,7	—	100,0	1,6
თელავის	68,8	31,2	—	100,0	1,4
თბილისის	59,4	40,2	0,4	100,0	1,2
გორის	51,9	48,1	—	100,0	0,7
ახალქალაქის	44,3	55,7	—	100,0	1,4
ბორჩალოს	26,8	61,2	12,0	100,0	0,7
დუშეთის	14,0	86,0	—	100,0	0,5
ახალციხის	3,8	94,8	1,4	100,0	0,3
შორაპნის	2,4	97,6	—	100,0	0,15
რაჭის	0,4	70,0	29,6	100,0	0,05

მიწათმოწყობის სამმართველოს უფროსი¹

ორცხა, ფონ. 288, სპ. 2518, ფურ. 61—64. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

¹ საბუთს ხელრთვა არა აქვს.

№ 45

1928 წლის ნოემბრის 9. — საქართველოს სსრ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის სახელზე წარმოდგენილი მოხსენებიდან საქართველოში აგარარული რეფორმის გატარების შედეგების შესახებ

Количественные результаты аграрной реформы

Результаты советской земельной реформы и землеустройства в Грузии с 1921 г. по 1 января 1928 г. выразились в уничтожении всех видов нетрудового землепользования со всеми остатками сословно-феодальных отношений, в отобрании земель нетрудового пользования и излишков сверх нормы у кулацких элементов деревни и передачи их трудовому безземельному и малоземельному населению.

Количественные результаты проведенной реформы выражаются следующими цифрами:

Название администр. единиц	Число дворов в тысяч.	Всей земли с. х. значен. кроме при- сел. выгон. в тыся- чах га	Приходится зем- ли с. х. значения без выгонов на двор	Присел. выгона в тысячах га	Приходится на двор земли с. х. значения вместе с присел. выгон.
Внутренняя Грузия . . .	355,5	1 82,4	3,6	706,5	5,6
Абхазия	33,8	90,2	2,7	49,6	4,1
Аджаристан	13,6	24,0	1,7	13,7	2,7
Юго-Осетия	12,9	30,0	2,3	11,6	3,2
Всего по республике . .	415,8	1425,6	3,4	781,4	5,3

Земли сельскохозяйственного пользования, указанные в графе 3, состоят из следующих угодий, находящихся в пользовании крестьянских дворов: усадебных — 67 000 га, садовых — 16 000 га, виноградных — 32 000 га, пахотных — 1 127 600 га и сенокосных — 100 000 га. Кроме того, 80 000 га угодий этого рода находятся в пользовании бывших дворян, служителей культа и неземледельцев, имеющих по закону право пользоваться землей в сельских местностях...¹

Интересные данные получаются при сравнении средне-фактического землепользования по Восточной и Западной Грузии.

¹ შრომალწერტილი ჩვენია.

რაიონი	Число дворов в тыс.	Земли с. х. пользования без выгонов в тысячах га	В средн. на двор зем. с. х. пользования без выгонов в га	Выгонов в тысячах га	В средн. на двор земель с. х. пользования с выгонами в га
Вост. Грузия	171,4	863,8	5,0	529,3	8,1
Запад. Грузия	184,1	423,6	2,3	177,2	3,2

Эти данные показывают, что по Восточной Грузии средний размер землепользования на двор значительно превышает нормы оставления по землям первых двух категорий, а по землям третьей категории ниже нормы только по одному району — первому. По Западной Грузии среднее землепользование на двор превышает норму оставления только по землям первой категории.

Приведенные данные позволяют заключить, что в результате аграрной революции размер землепользования на двор достигает такого размера, что по большинству районов он приближается или превышает норму оставления, установленную в Земельном кодексе. Поскольку установленные по Кодексу нормы соответствуют потребности сельскохозяйственного производства, постольку можно говорить о возможности для трудовых дворов вести жизнеспособное хозяйство. Однако, это положение было бы правильно, если аграрная революция была проведена на иных основаниях, чем она имела место.

Политические и хозяйственные результаты проведенной реформы

Изданным Революционным Комитетом Грузии в апреле 1921 г. декретом о земле была отменена частная собственность на землю, объявлена передача земель нетрудового пользования в общегосударственный фонд и ограничены размеры земельного пользования отдельных хозяйств...¹

Выработанные в 1922 году земельные нормы, утвержденные ЦИК-ом Грузии, вошли без изменения в Земельный кодекс ССРГ (ст. 64). Нормы эти имеют характер норм оставления для каждого хозяйства, а равно норм наделения тоже для каждого безземельного и малоземельного двора.

Результаты применения этих норм, а следовательно и аграрной революции зависят от существующих форм землепользования в каждом селении. Земельный кодекс (ст. 59) допускает существование трех форм землепользования: 1) участковой, 2) общинной и 3) товарищеской. В Земельном кодексе весьма неполно разработан вопрос об общинной форме землепользования (ст. ст. 68—71) и совершенно не разработан вопрос об участковой форме. Тем не менее, с самого начала проведения аграрной реформы было принято, что в Грузии преобладает участковая форма землепользования: 86 проц. всей территории респуб-

¹ მრავალწერტილი ზეგნია.

дворов и распределения земель нетрудового пользования группа дворов с средним размером землепользования $1/4$ дес. уменьшилась с 13,8 проц. до 4,4 проц. Точно также понизился процент и верхушечных групп (с 39,2 до 33,4 и 4,7 до 1,1). Однако этот результат нельзя признать достаточным. Как видно из приведенной выше таблицы № 3, средний размер землепользования на двор, без присельских выгонов, составляет 5,0 га. Данные таблицы № 4 собраны почти исключительно по Восточной Грузии (8 уездов из 9) и, следовательно, могут быть сравниваемы с средними данными по Восточной Грузии из таблицы № 3. А это сравнение показывает, что первые три группы дворов (с средними размерами землепользования $1/4$ дес., $1/2$ дес. и 3 дес.) надо считать обойденными реформой. При перераспределении (переделе) земли между всеми дворами селения на одинаковых основаниях их землепользование было бы доведено до 5,0 га на двор, не считая присельных выгонов. А ведь эти обойденные группы составляют 65,5%¹ от всех видов (4,4—23,7 — 27,4), т. е. $2/3$. Их доля земли по сравнению со средним размером землепользования осталась у верхних двух групп, в общем составляющих 34,5% (33,4 — $1/1$, т. е. $1/3$).

Таким образом, те слои деревни, безземельные и малоземельные, т. е. бедняцкие и маломощные середняцкие, на которые опирается советская власть в деревне, оказываются неуравненными в правах на землепользование с остальными слоями деревни. Этой политической задачей возможно было бы поступиться, если бы ее решение экономически оказывалось бы нецелесообразным, если бы перераспределение земли между дворами отдельных селений на одинаковых основаниях приводило бы к такому измелчанию землепользования, при котором заведомо нельзя было бы вести сельское хозяйство. Однако приведенные выше таблицы этого не подтверждают. Средний размер землепользования по большинству сельскохозяйственных районов выше установленных норм и, следовательно, допускает организацию на землепользовании среднего размера жизнеспособных хозяйств. Само собою разумеется, что при принятой системе изъятия излишков и передачи их безземельным и малоземельным совершенно исключается возможность защиты классовых интересов бедняков и создания ими на предоставляемых землях жизнеспособных хозяйств. Излишки отрезались по указанию землепользователей, следовательно, отбирались участки худшие по качеству, удаленные от селений и разбросанные череполосно. Это подтверждается следующими данными: ударная реформа коснулась 1176 селений из общего числа 4776 селений, т. е. 24,84%¹. Отобрано земель у 22377 дворов в количестве 73820 га. Эта земля раздроблена на 20792 отдельных участка, из коих число участков по размеру характеризуется следующей таблицей:

Размер участка в десятинах	Число участков в % общего их числа
До 1/4 дес.	7%
От 1/4 до 1 дес.	13%
„ 1/2 до 1 дес.	19%
„ 1 до 2 „	25%
„ 2 3 „	12%
„ 3 — 5 „	11%
„ 5 — 10 „	10%
Свыше 10 дес.	3%

Отобрание земельных излишков в настоящее время производится в порядке землеустройства, но основание отобрания сохраняется прежнее и, следовательно, с теми же результатами.

СТРОИТЕЛЬСТВО КОЛХОЗОВ

Наконец, нельзя упускать из виду интересов колхозного строительства. Основными кадрами по организации колхозов являются бедняцкие и маломощные середняцкие слои крестьянства, т. е. слои, которые в результате проведения аграрной революции наделены отобранными неспрудовыми землями и изъятыми у кулацких элементов излишками не до полной нормы. При существующей участковой форме землепользования выдел земли колхозу производится по фактическому землепользованию дворов, объединяющихся в колхоз. Следовательно, количество земли, падающее на двор (в данном случае двор приводится в количестве расчетной единицы, объединяющей 3—6 душ), в колхозе, как общее правило, меньше, чем в индивидуальных хозяйствах. При этих условиях трудно ожидать, что колхозы будут мощнее индивидуальных хозяйств.

НЕОБХОДИМЫЕ МЕРОПРИЯТИЯ

Из изложенного следует, что аграрная реформа, так как она проведена в Грузии ударными комиссиями и проводится ныне в порядке землеустройства, не соответствует основной линии политики советской власти. Бедняцкие и маломощные середняцкие слои деревни во всяком случае должны быть уравниены в праве на землю с остальными группами деревни. Достичь этого можно при том условии, если коренным образом изменить основу земельной реформы... Поскольку отсутствие оводного земельного запаса не позволяет увеличить землепользование малоземельных и безземельных дворов до установленной нормы, поскольку это увеличение должно быть проведено за счет землепользования остальных групп населения. Для этого необходимо установить следующее основание закрепления земель:

1. Земли должны закрепляться за отдельными селениями. За каждым селением закрепляются земли по фактическому трудовому пользованию, входящих в его состав дворов, но не свыше одного того количества, которое определяется умножением нормы наделения в районе на число дворов. Излишки против этого размера либо могут быть от-

резаны и зачислены в фонд для наделения остального безземельного или малоземельного населения, либо на излишки может быть произведено доприселение со стороны.

2. В пределах отвода земли каждому селению обязательно производится перераспределение земли между всеми дворами, на одинаковых для всех основаниях.

3. Усадьбы, сады и винограды, и вообще участки с особо ценными культурами сохраняются за прежними дворами с соответствующим зачетом в счет общего размера земли, причитающейся им по общей разверстке.

4. При перераспределении земли проводится классовый принцип, т. е. земли, лучшие по качеству, более близкие к месту поселения, снабженные водою и дорогой и вообще пригодные для обработки без затраты больших сил и средств, отводятся бедняцким и маломощным середняцким хозяйствам.

5. При перераспределении проводится максимальное сверстание участков (коммасация), желательно при содействии землеустроителя.

6. После производства общего перераспределения земель от желания большинства дворов зависит выбрать в дальнейшем форму землепользования, т. е. либо установить общину с периодическим перераспределением земли через определенные сроки, либо участковую с закреплением за отдельными дворами земли по новому распределению, бессрочно, либо, наконец, перейти к товарищеской форме землепользования.

Саме собой разумеется, что осуществление этой реформы потребует законодательного постановления и соответствующего изменения некоторых постановлений действующего Земельного кодекса.

При достаточно правильной и широко поставленной пропаганде надо думать, что этой реформе будет обеспечено сочувствие большинства крестьянского населения, т. е. реальное соотношение сил будет за ней.

ორცა, ფონ. 288, აღწ. 1, საქ. 2518, ფურ. 17220. პირი, საწერ მაქანაზე დაბეჭდილი.

№ 46

1929 წლის ნოემბრის 29. — მოკლე მიმოხილვა საქართველოში
მიწათმოქმედებისა და მიწათსარგებლობის შესახებ

Настоящий краткий обзор касается землеустройства и землепользования нацменьшинств только внутренней Грузии, без периферии, так как Абхазия, Аджаристан и Юго-Осетия в области землеустройства работают совершенно независимо от Наркомзема.

Если мы условимся объектом настоящего обзора считать селения, населенные исключительно нацменьшинством, а также те селения, в которых нацменьшинство составляет большинство, то таких селений в Грузии мы имеем 849, что составляет 24,5% всего числа селений внутренней Грузии. Количество нацменьшинства населения в означенных 849 селах равно 334 400 душ или 65 210 хозяйств, что составляет 18,8% всего сельского населения республики. По округам, уездам и национальностям эти общие данные распределяются следующим образом:

	Общее ко- личество		Из них националь							
			Армян		Осетин		Тюркских		Греческих	
	Селе- ний	Дво- ров	Селе- ний	Дво- ров	Селе- ний	Дво- ров	Селе- ний	Дво- ров	Селе- ний	Дво- ров
Тифлисский окр.	944	57900	60	5800	62	1900	180	14900	36	5300
Кахетинский окр.	320	53100	3	0300	37	2000	12	1300	—	—
Горийский окр.	493	33500	13	1500	138	4700	2	0070	1	0200
Ахалцхский окр.	206	13400	14	1400	—	—	134	8000	—	—
Ахалкалакский окр. . . .	118	13500	72	9400	—	—	21	1300	—	—
Рачинский уезд	121	12100	—	—	2	0080	—	—	—	—
И т о г о	2202	173500	162	18400	239	8680	343	25570	37	5500

Что касается площади, занимаемых нацменами земель, то учет таковой мы имеем только в землеустроенных в том или ином порядке селениях, т. к. межевые данные всех нацменных сел не имеется, а что имеется, то весьма устарело и не соответствует настоящей действительности. Отсутствие межевых данных объясняется тем, что нацменные селения часто составляли части помещичьих и казенных общин дач на хизанском, поселянском, наделном, временно обязанном или тайном праве и потому такие селения, как не являющиеся юридически собственниками используемых ими земель, обмежевывались отдельно от земель их владельцев — помощников, казны и церкви.

Порядок землепользования, можно сказать без преувеличения, в значительном числе нацменных сел близко подходит к общинному, во всяком случае, ближе к общине, чем к участково безпредельному порядку, господствующему у основной массы грузинского населения.

Другой особенностью землепользования нацменов надо считать преобладание мелких селений и отчасти протекающее отсюда многоземелье, говорим «отчасти» потому, что одной из причин многоземелья у нацменов является то, что часть их (русские, немцы, армяне и др.) поселены царским правительством по особым политическим соображениям и потому наделялись, т. е. казенными землями весьма щедро, были, например, селения, в которых среднее обеспечение на двор доходило до 200 дес. (духовы и др. поселения). Говоря о многоземельи нацменов, необходимо оговориться, что таким многоземельем отличалась лишь часть нацменных селений, а не все нацмены. Отсюда, как увидим ниже, явилась неизбежность землеустроить в первую очередь те районы и селения, где предполагалось обилие земли, чтобы раз навсегда выяснить действительное положение дела.

В отношении общеизвестных недостатков форм землепользования села нацменов в особенности страдают неустроенностью мест поселения по плану, маломерностью участков и их неправильными формами, а также неустановленностью определенных сроков предела общинных сенокосных и пахотных угодий. Дальнеземельем же нацмены страдают сравнительно меньше, благодаря поселковому характеру своего землепользования.

НЫХ МЕНЬШИНСТВ

Русских		Немецких		Крестин		Айсорских		Всего		в ° к общему числу		Примечание
Селе- ний	Дво- ров	Селе- ний	Дво- ров	Селе- ний	Дво- ров	Селе- ний	Дво- ров	Селе- ний	Дво- ров	Селе- ний	Дво- ров	
19	1300	9	1500	—	—	1	0040	366	300100	38,8	51,7	Дворы у хозяй- ства показаны в тысячах.
7	1000	—	—	15	0900	—	—	74	7500	23,1	14,1	
—	—	—	—	—	—	—	—	155	64900	31,4	19,4	
—	—	—	—	—	—	—	—	148	9400	71,8	70,1	
11	1000	—	—	—	—	—	—	104	11700	88,1	86,7	
—	—	—	—	—	—	—	—	2	00800	1,6	0,7	
38	3320	9	1500	15	0900	1	0040	849	652100	42,4	37,6	

В отношении топографии местностей, занятых нацменами, необходимо заметить, что большинство этих селений расположено в гористых частях республики. Качество земель в общем выше среднего, а местами у нацменов имеются наилучшие по мощности и доходности угодия, как, например, Караясский район, Борчало, пастбищные районы и т. д., благодаря способу приобретения нацменами земель (выбор казенных земель, покупка у помещиков наилучших отрубов для селения и т. д.).

II.

В Грузии землеустройство началось в 1922 году. Вследствие обилия споров между селениями, в особенности многоземельными селениями, необходимо стало в начале применение методов междуселенного землеустройства, т. е. определения следуемой каждому селению по законным нормам земельной площади. Для приведения междуселенного землеустройства на основе законных земельных норм был необходим учет земли и населения и затем отрезка или прирезка земли тому или иному селению, а также исправление вклинивания границ одного селения в другое, вкрапливания отдельных земельных участков жителей одного селения в территорию другого села, исправление неправильной формы границ и т. п. Подобного рода работы исчерпывали в Грузии все понятие междуселенного землеустройства. Из этого видно, что междуселенное землеустройство должно было проводиться безболезненно и беспрепятственно в селениях с общинной формой землепользования, так как в таких селениях пахотные и сенокосные угодья, составляющие основные угодья сельского хозяйства, обезличены благодаря частным и беспорядочным законам, не регулируемым переделом, вследствие чего отрезка земель не представляет почти никаких затруднений и осложнений хозяйственно-юридического характера.

Наоборот, проведение межселенного землеустройства в селах участково-беспредельного землепользования представляет огромные, почти непреодолимые трудности, т. к. всякий отрез земли от того или иного селения имеет своего определенного пользователя, в большинстве слу-



часть бедняка (на краю сельских земель) и компенсирование этого пользователя новым участком неизбежно, иначе он останется без земли. Отсюда необходимость внутрисельского землеустройства, при котором выявляются излишки, перегруппировка земельных участков и наделение каждого хозяйства следуемой ему по расчету земель.

Землеустройство, понимаемое в указанном выше смысле, в сущности является способом поравнения земель в предел законных земельных норм. Такое землеустройство, как межселенное, так и внутриселенное, есть мера социального характера, т. е. земельная реформа. На известной стадии развития аграрной революции такие методы урегулирования земельных правоотношений неизбежны.

Внутрисельное землеустройство по причинам, указанным выше, является единственной формой землеустройства для селения с участково-беспредельным типом землепользования, но оно также необходимо и для селений с общинной формой землепользования, в целях уничтожения неравномерности в землеобеспечении, уничтожения кулацкого засилья и т. п., вследствие чего, если за междусельным землеустройством сейчас же не следуют работы внутреннего землеустройства, то межсельное землеустройство почти теряет значение, оставляя нетронутым дифференциацию землеобеспечения и бедняцкий слой деревни без следуемой ему по закону земли.

Между тем внутриселенное землеустройство в селениях, указанных выше двух основных типов землепользования общинного и участково-беспредельного, принимает совершенно разные формы и представляет работу разной степени и интенсивности, тогда как в селениях общинного землепользования внутриселенное землеустройство дает возможность полного переустройства земли не только в смысле справедливо-го землеуравнения с классовым подходом, но и хозяйственно-экономических улучшений, в селениях с участково-беспредельным землепользованием, зачастую приходилось ограничиваться простым межеванием с единственным эффектом, заключающимся в отобрании излишков и передаче их малоземельным.

III

Операционные планы землеустроительных работ каждый год составляются на основании уездных операционных планов. При их составлении уземотделы руководствовались до 1928 г. главным образом следующим: землеустроить такие селения, в которых имеются излишки против нормы в целях создания переселенческого земельного фонда, а затем устранить межнациональные споры, как между селениями национальных меньшинств между собою, так нацменами и грузинскими селениями. Такие земельные споры, осложняемые бытовыми, религиозными и другими элементами, особенно обращали на себя внимание в районах Восточной Грузии, представляющих весьма пеструю картину разбросанности селений нацменов и крайне чрезполосно расположенных как мест поселения, так и всякого рода земельных угодий. Так, например, можно указать на Джокольское ушелье бывш. Телавского уезда, где в полутора десятках селений живут чрезполосно тушины, осетины, кистины и пшавы с разным землеобеспечением. Распри

между этими селениями, доходившие до кровопролитий, прекратились только в 1928 г., когда закончились землеустроительные работы этих селений, исполненные в два года, 1926 и 1927 гг.

IV

Результаты работ межселенного землеустройства, проводимых в 1922—1925 гг., как вообще в республике, так и среди нацменов, представляются поузедно в нижеследующем виде:

Первым долгом в этом отношении необходимо указать на Ахалкалакский уезд, единственный уезд в республике, в котором работы межселенного порядка полностью закончены. Из всех 115 селений этого уезда в 1923 году (в настоящее время их 118) межселенное землеустройство проведено в 99 селах, с населением в 17 260 хозяйств и с землей в 122 508 га, причем у 64 селений отрезано 33 748 га удобной, 3033 га неудобной земли, из этого количества 35 селениям прирезано 23 185 га удобной и 1443 га неудобной земли. Границы остальных 16 селений остались без изменения. Почти половина отрезанных к 64 селений земель — 16 300 га приходится на пастбищный район уезда, Гореловский теми, населенный русскими.

Межселенное землеустройство, проводимое на основе существующего Земельного кодекса Грузии, определило средний размер землеобеспечения по Ахалкалакскому уезду в 7,45 га на хозяйство (семью) или 10 1/2 га на двор земель всех категорий. Означенный средний размер землеобеспечения по темам варьирует следующим образом:

Ахалкалакский теми — 5,72 га на семью

Баралетский	«»	— 6,25	«»
Куликамский	«»	— 5,91	«»
Дилиский	«»	— 6,86	«»
Хертвисский	«»	— 7,25	«»
Окамский	«»	— 8,37	«»
Койдуринский	«»	— 5,77	«»
Сатхинский	«»	— 8,42	«»
Эштинский	«»	— 6,22	«»
Гореловский	«»	— 13,55	«»

Для определения средней нормы землеобеспечения на двор, приведенные выше цифры должны быть повышены на 50%, т. к. в Ахалкаском уезде зарегистрировано в год проведения землеустройства 13 500 дворов, состоящие из 20 511 семей (норм).

Приведенные выше темские средние нормы землеобеспечения, конечно, не являются характерными для сел. населения как хозяйственных единиц, так как по отдельным селениям средний размер землеобеспечения варьирует следующим образом:

С землеобеспечением на двор от 3,3 до 4,4 га в уезде 6 селений.

—»—	от 4,4 до 5,5 га в уезде 15 селений.
—»—	от 5,5 до 6,6 га в уезде 19 селений.
—»—	от 6,6 до 7,7 га в уезде 32 селений.
—»—	от 7,7 до 8,8 га в уезде 19 селений.
—»—	от 8,8 до 9,9 га в уезде 2 селения.

С землеобеспечением на двор	от 9,6 до 10,9 га в уезде 1 селение.
—>—	от 12,0 до 13,1 га в уезде 3 селений.
—>—	от 13,1 до 14,2 га в уезде 2 селений.
—>—	от 14,2 до 15,3 га в уезде 3 селений.
—>—	от 15,3 до 16,4 га в уезде 3 селений.

Считая, что среднее обеспечение на двор сельскохозяйственной землею от 8 до 12 га в условиях Ахалкалакского уезда характеризует середняка — землероба, можно сказать, что такими середняками селениями являются 83 селения, т. е. 72,2% всего уезда. В числе же малообеспеченных землею должно считаться 21 селение и вполне обеспеченных — 11 селений.

Прирезка земель к указанному выше 21 селению с малым земельным обеспечением, была невозможна, так как по смежности их не было многоземельных сел. Таковы результаты межселенного землеустройства Ахалкалакского уезда.

Что касается таковых же работ по другим уездам, то представляя по характеру тоже, что и устройство земель Ахалкалакского уезда, в количественном отношении оно дает следующую картину, причем необходимо предварительно оговориться, что за неимением сведений о земельной площади всех нацменных сел, по причинам, указанным выше, сравнение приходится делать по количеству землеустроенного населения, выраженного в дворах, а не по селениям, т. к. сравнение устроенного и неустроенного населения по числу селений не является характерным.

Название нацменов	Тифлисский округ			Средняя обеспеч. на семью	Кахетинский округ			
	Число земле- устройств		Колич. отведен- ных земель		Число зем- леустройств		Колич. от- вед. земли	Средн. обес- печен. на семью
	сел.	хоз.			сел.	хоз.		
Армянские	37	4537	30924	677	2	517	3835	742
Осетинские	7	306	2316	757	—	—	—	—
Тюркские	110	9092	41598	457	1	400	1857	464
Греческие	31	5194	44335	853	—	—	—	—
Русские	8	834	9024	1082	—	—	—	—
Немецкие	9	1528	15042	985	—	—	—	—
И т о г о	202	21491	142979	6,65	3	917	5692	621

Межселенное землеустройство в Грузии продолжалось с 1922 года по 1925 г. За это время в Грузии землеустроено в общей сложности 839 селений с населением 133 855 хозяйств и с землею в 776 023 га. В это число входит 364 сел на площади 301 644 га с населением в 43 353 хозяйства нацменов, считая и Ахалкалакский уезд. Таким образом, процент межселенного землеустройства нацменьшинств ко всей произведенной по республике работе подобного рода равняется:

В отношении селений — 41,5%
» хозяйств — 32,4%
» площади — 39,1%

Из сопоставления этих цифр с данными первой таблицы на 1-й странице настоящего обзора видно, что процент землеустройства селений и хозяйств нацменов очень близко подходит к проценту всего числа селений и хозяйств нацменов к общему числу селений уездов, имеющих национальные меньшинства, т. е. пропорция выдержана вполне удовлетворительно, или, иначе говоря, темп землеустройства нацменов такой же, как общий темп землеустройства в республике.

Последняя таблица, между прочим, наглядно подтверждает высказанную нами в начале настоящего обзора мысль, что нацмены в Грузии лучше обеспечены землею, чем вообще все население в целом, достаточно посмотреть цифры среднего размера землеобеспечения на хозяйство по уездам и национальностям, чтобы убедиться, что эти средние весьма не малы в условиях Грузии, варьируя от 4 1/2 до 13 с лишним на хозяйство, между тем, среднее по всей республике землеобеспечение на хозяйство в землеустроительных селениях получается 5,80 га, т. е. на целый гектар с лишним ниже среднего на нацмен (776 023 : 133 855 = 5,80 га, 170 136 : на 26 093 = 6,87 га).

Цифры последней таблицы подтверждают также и то, что в операционные планы вносились селения нацменов, наиболее обеспеченные землею, а следовательно, наиболее нуждающиеся во вмешательстве с

Горийский округ		Ахалцхский уезд						В с е г о			
Число землеустр.		Кол-ч. от-вед. земель	Средн. обесп. на семью	Число землеустройств		Кол-ч. от-вед. земель	Средн. обесп. на семью	Число землеустройств		Кол-ч. от-вед. земель	Средняя обеспечен. на семью
сел.	хоз.			сел.	хоз.			сел.	хоз.		
2	244	1311	5,37	5	549	3219	5,86	46	5847	30989	6,63
15	1050	7539	7,1	—	—	—	—	22	1386	9885	7,11
1	35	191	5,46	35	1750	179,8	8,44	131	11277	61504	5,45
—	—	—	—	1	16	211	13,19	32	5210	44546	8,55
—	—	—	—	1	11	76	6,97	9	8,5	9100	10,76
—	—	—	—	—	—	—	—	9	1528	15041	9,85
18	1359	9041	6,66	42	2326	21424	7,76	263	26023	179136	6,87

целью урегулирования земельных отношений и устранения сильной дифференциации землепользования, свойственной многоземельным селениям.

С 1925 г. в Грузии было приступлено к проведению внутриселенного землеустройства. Результаты этих работ за 4 1/2 года (с 1/VII—25г. по 1/X—29 г.) в отношении землеустройства селений таковы:

Сведения по национальностям	Тифлисский уезд		Кахетинский округ		Горьский округ		Ахалжальский уезд		Ахалцихский уезд		Всего			
	Число землеустр.		Средн. обесп. на одно хоз-во	Колич. отвел. зем.	Число землеустр.		Средн. обесп. на 1 хоз-во	Колич. отвел. зем.	Число землеустр.		Средн. обесп. на 1 хоз.	Колич. отвел. зем.	Число землеустр.	
	сел.	хоз.			сел.	хоз.			сел.	хоз.			сел.	хоз.
Армяне	12	2492	17 016	683	—	—	—	—	3	518	2895 5,59	—	1736	1 905
Осетинские	10	403	3436	8,58	8	720	2076	7,70	1	52	211 4,06	—	—	—
Тюркские	42	4561	27 781	6,09	8	11467	429	6,49	1	21	106 5,03	2	350	3818
Греческие	5	1019	8514	8,36	—	—	—	—	1	202	765 3,79	—	—	—
Русские	11	1060	7864	7,42	3	450	2310	5,14	—	—	—	—	—	—
Немецкие	6	327	3055	9,34	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ассирийские	2	101	942	9,33	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Итого:	88	9963	68 608	6,89	19	1866	11 815	6,33	6	793	3977 5,02	15	2086	23 124
За 1928/29 г.	16	982	7270	7,40	—	—	—	—	—	—	—	—	5	2053
Всего:	104	10 945	75 878	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	4139

За это же время внутриселенное землеустройство проведено по всей республике в 471 (13,5%) селении с населением с 107 740 (30,4%) хозяйств на площади 549 477 (27,7%) га. Таким образом, процент устранения в внутриселенном порядке селений, хозяйств и площади нацменов к общему числу таковых (их же нацменов) по всей республике выражается в следующих цифрах:

в отношении селений	22,0
» хозяйств	31,2
» площади	28,0 (ко всей устроенной площади в республике).

Отсюда видно, что процент землеустроенных селений выше у нацменов на 8,5%, а хозяйств на 0,8. Установить же процент устроенной площади невозможно по причине, указанной выше, т. е. за неимением данных о количестве земли, находящейся в пользовании нацменов по республике. Можно лишь указать на то, что из всего количества устроенной в порядке внутриселенного землеустройства площади в республике 28,0% состоит в пользовании национальных меньшинств.

Внутриселенное землеустройство в форме группового землеустройства применено среди нацменов, как и вообще в Грузии, впервые в 1928 году. Целью группового землеустройства в Грузии является изжитие многополосицы и дробления земель. Вместе с тем при проведении группового землеустройства облагается применение классового подхода в деле распределения земель. Групповое землеустройство касается только пахотных и сенокосных угодий и заключается оно в разбивке земледельцев на группы не менее 10 хозяйств в каждой, причем группы составляются по социально-экономическому, т. е. классовому признаку. Вся пахотная площадь села разбивается на поля севооборота и в каждом поле севооборота лучше по качеству и близко к селу лежащие участки отводятся бедняцким группам; земли второго разряда и дальше от села лежащие передаются середняцким группам, а худшие и наиболее отдаленные земли предоставляются зажиточным и кулакам.

Внутриселенное землеустройство в этом смысле проведено среди нацменов в 1927/28 гг. в 5 селениях (Башкичет, Ленино, Баязето, Далляо и Мирзоевка) Борчалинского уезда на площади 2 742 гектаров с количеством групп 20 и дворов в них 212, в 5 селениях Ахалцхского уезда на площади 4 764 га из 24 групп в 317 дворов и в 7-ми селениях (Тория, Малый Самсар, Сульда, Сариакал, Бол, Хоспия, Мурджах и Аластан) Ахалкалакского уезда с количеством групп 89 и дворов в них 1 295 на площади 9 239 гектаров, что в общем составляет 16 745 га или 22,3% всей произведенной за 1927/28 гг.

Этого рода работы в 1928/29 гг. проведено групповое землеустройство нацменов в 15 селениях Ахалкалакского уезда на площади 18 603 га с числом хозяйств 2053, в 6 селениях Ахалцхского уезда на площади 5950 га с числом дворов 680 и в 16 селениях Борчалинского уезда на площади 7270 га с числом дворов 982, а всего за 1928/29 гг. землеустроено нацменов в групповом порядке на площади 31 833 га, или 39,0%. Число и размеры групп, образовавшихся в 1928/29 гг. будут известны по получении к зиме землеустроительных производств 1928/29 года. Таким образом, из устроенных за 2 года, в порядке группового землеу-

проекта, в общей сложности 156 561 га по всей республике нацмен-ных сел устроено на площади 48 568 га, или 31,0%.

V

Пастбищное землеустройство в отношении нацменов представляется в следующем виде: из государственного пастбищного фонда передано в арендное пользование нацменам Ахалкалакского уезда 12 684 га того же уезда, в Ахалцихском — 30 610 га, в Борчалинском — 66 364 га, в Горийском округе — 10 398 га, в Тифлисском округе — 43 639 га и Кахетинском округе — 16 665 га, а всего по Восточной Грузии находится в арендном пользовании нацменов 180 250 га летних и зимних пастбищ, что составляет 32,3% всего государственного пастбищного фонда Восточной Грузии. Из означенных 180 250 га пастбищ только 23 048 га, или 12,8% находится у отдельных групп или лиц скотоводства из нацменов, а остальные 156,202 га переданы 331 селу в общественное пользование.

В отношении переселения и вселения мы имеем следующие цифры: за время советизации Грузии переселено и вселено хозяйств в ранее устроенные поселки: грузин — 406, русских — 694, армян — 395, тюрк — 196, немцев — 158, айсор — 22, осетин — 31 и евреев — 131, а всего — 2023 хозяйств, т. е. около 11 тыс. душ обоого пола. Значительную часть контингента переселенцев составляли хозяйства, а иногда и целые поселки, живущие на угрожаемых стихийными бедствиями (наводнение, оползни) местах, а также нацмены тех селений, в которых сгруппировано несколько национальностей, не могущих ужиться по бытовому, религиозному и др. причинам друг с другом.

Переселенцы на месте населения получают законную земельную норму того района, где они поселяются. Приведенные цифры показывают слабый темп переселения вообще и в частности нацменов, что объясняется, главным образом, неимением свободных земель для поселения и слабостью материальной поддержки при переселении, не превышающей 250 рублей на хозяйство, между тем как эта сумма не достигает и 20%, требуемая при переселении издержек одного хозяйства.

Принимая во внимание, что переселяются исключительно бедняки, станет ясно, почему так мало переселяющихся вообще и в частности нацменов.

Относительно коллективного землеустройства нацменов нет возможности дать точные цифры, так как данные землеустроительных производств сельского хозяйства коллективов еще не разработаны полностью, но можно по докладам землеустроителей сказать вообще, что в коллективное строительство вступает гораздо меньший процент нацменов, чем грузин. Трудно с уверенностью говорить о причинах этого явления, но, может быть, не было бы ошибкой, если бы одной из причин мы назвали сравнительно большую обеспеченность нацменов землей, а следовательно, и большую их экономическую мощь.

VI

Данные настоящего краткого обзора землеустройства нацменов в Грузии дают основание заключить, что темп землеустройства нацменов у нас выдержан в общем удовлетворительно.



В будущем, при определенном решении земельного органа упрочить курс на гнездовое землеустройство, заключающееся в одновременном охвате ряда землепользований, имеющих общие хозяйственно-экономические интересы, национальные моменты, несомненно, будут особо учтены, и целые гнезда нацменов (районы, теми и т. д.) будут землеустраиваться на основаниях и с соблюдением условий, соответствующих интересам нацменов.

Считая присланную НКЗемом работу в области землеустройства нацменов Грузии удовлетворительною, тем не менее, надо подчеркнуть необходимость усиления темпа работы, как в количественную сторону, так и в качественную в виде гнездового внутринадельного и внутрихозяйственного землеустройства районов, населенных национальными меньшинствами Грузии.

ორცა, ფ. 288, აღწ. 1, საქ. 2518, ფურ. 118-124. პირო, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

მევენახეობა-მეღვინეობის შესახებ საქართველოში (1921—1933 წწ.)

საქართველო მევენახეობა-მეღვინეობის ერთ-ერთი უძველესი სამშობლოა. მისი წარმოშობა-განვითარება დაკავშირებულია როგორც ქვეყნის მრავალფეროვან მიწათმოქმედებასთან და ხელსაყრელ ბუნებრივ-კლიმატურ პირობებთან, ისე ქართველი გლეხის ბეჭით შრომასთან და ვაზისადმი დაუცხრომელ სიყვარულთან.

„ჩვენი ხალხი, — წერდა ი. ჭავჭავაძე — ძველის დროიდანვე ვენახის კეთებას მისდევს. ჩვენი ქვეყნის ბუნება და ნიადაგი სრულიად ხელს უწყობს ვაზის გაშენებას. დიდი სიმდიდრე თუ არ მოაქვს ღვინის მოსავალს ჩვენი ხალხისთვის, ცოტა შველას მაინც აძლევს, შრომა და ჯაფა მუქთად არ მისდით. შინ სახმარებლად თავისი საკუთარი ღვინო აქვს, ჭირსა და ლხინში ღვინის ყიდვა არ უხდება და მეტ ხარჯში არ შედის. მარტო ესეც საკმაოა, რომ ჩვენი ხალხი გულმოდგინედ მიჰყოლოდა ღვინის წარმოებას და თავი არ დაენებებინა ამ ფრიად სასარგებლო საქმისათვის“¹.

ვაზსა და ქართველ გლეხს სამართლიანად ერთად უზიდნიათ ისტორიის მძიმე ჭაპანი საუკუნეების განმავლობაში და მას არა ერთხელ გადაუხდია უცხო დამპყრობთა მძიმე ხარკი ღვინით. ასე, რომ ღვინო, გარკვეული აზრით ქართველი კაცის „ხმალიც“ ყოფილა და „გუთანიც“.

მევენახეობა-მეღვინეობის საერთაშორისო ბიუროს პრეზიდენტი თბილისში მევენახეობა-მეღვინეობის X საერთაშორისო კონგრესის გახსნისას ბ-ნი ლე-რუა აღნიშნავდა, რომ „დედამიწაზე თუ კი არსებობს რაიონი, სადაც მევენახეობა განვითარებულია უძველესი დროიდან, ეს საქართველოა“².

ჟურნალ „იტალიის სოფლის მეურნეობა“-ში (1963 წ. № 11) პროფ. ჯ. დელმასო წერს, რომ საქართველო საბჭოთა კავშირში მეღვინეობის უმნიშვნელოვანესი ქვეყანაა. „კიდევ მეტი. იგი აღემატება ყველა დანარჩენებს ვენახების ჯიშების სხვადასხვაობით და მათი უმაღლესი ხარისხით; საქართველო ეს ის ქვეყანაა, საიდანაც მევენახეობა გავრცელდა დასავლეთ ევროპაში... საქართველოში 5000-6000 წლის წინათ, ქრისტეს დაბადებამდე მზადდებოდა ჩვენი დღევანდელი ხარისხის ღვინოები“³.

აქად. ი. ჭავჭავაძის გადმოცემით ანტიკურ ეპოქაში მეღვინეობა ჩვენში იმდენად ყოფილა განვითარებული, რომ იგი ქართველი ხალხის მეურნეობის ერთ-ერთი მთავარი სამოქმედო დარგი ყოფილა და მას არა მარტო ადგილობ-

¹ ი. ჭავჭავაძე, ტ. VII, თბ., 1956, გვ. 149.

² ვაზ. „კომუნისტი“, 1962, 14 სექტემბერი.

³ ვაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 1964, № 3, 17 იანვარი.

რივი მკვიდრი ხალხი მოიხმარდა ფართო მასშტაბით, არამედ დიდი რაოდენობითაც გაჰქონდათ საბერძნეთში.

მცხეთა-სამთავროს, თრიალეთის, ალაზნის ხეობისა და სხვა არქეოლოგიური გათხრები მოწმობენ, რომ „საქართველოში უძველესი დროიდანვე ყოფილა გავრცელებული მევენახეობა-მეღვინეობა. ამ გათხრების დროს აღმოჩენილა მევენახეობა-მეღვინეობის კულტურის დამახასიათებელი იარაღები. (მაგ. ვაზის სასხლავი დანები, ყურძნის საწნეხი ქვის გაწყობილობანი (ქურჭლები), ჭურები, ქვევრები, ღვინის დოქები, თასები, ჭინჭილები). ამ ინვენტარის წარმომავლობა თარიღდება ჩვენი ეპოქის პირველი საუკუნეებით, ხოლო მათში უძველესები კი ეკუთვნის ჩვენ წელთაღრიცხვამდე პირველი, მეორე და მესამე ათასეულ წლებსაც კი“¹.

ის გარემოება, რომ ტყეებში უამრავად მოიპოვებოდა ხეებზე თავისთავად გაშენებული ვაზი, იმით შეიძლება ახსნილიყო, რომ ჩვენს ქვეყანაში ვაზი არსაიდან არ ყოფილა შემოტანილი და იგი იზრდებოდა და ვითარდებოდა ადგილობრივ ბუნებრივ-კლიმატურ პირობებში.

საყურადღებოა ის გარემოება, რომ ვაზის ჯიშთა მრავალრიცხოვნობით, ჩვენს რესპუბლიკას ერთ-ერთი პირველი ადგილი უკავია მსოფლიოში. აქ ამჟამად ჩამოყალიბებულია 500-ზე მეტი კულტურული ვაზის ჯიშე; ეს იმ დროს როდესაც მთლიანად საბჭოთა კავშირში გავრცელებულია 1180-მდე ვაზის ჯიში.

თუ გავითვალისწინებთ ტერიტორიულ შესაბამისობას, მივაღწეოთ იმ დასკვნამდე, რომ ვაზის ჯიშთა რაოდენობის მხრივ საქართველოს პირველი ადგილი უკავია მსოფლიოში. ასე რომ ვაზის „ამ ჯიშთა შექმნა-გამოყვანა მსოფლიოს სოფლის მეურნეობის საუნჯეში ქართველი ერის მიერ შეტანილ ერთ-ერთ დიდ წვლილთაგანია“².

ღვინო, როგორც სასმელი პროდუქტი, ჩვენში იმთავითვე ადამიანის პირად (შინაურ, ოჯახურ) მოხმარების საგანს შეადგენდა, შემდეგ კი, ჯერ ქვეყნის შიგნით ეცვლა-გამოცვლის (ვაჭრობის), ხოლო ბოლოს უცხოეთში გატანისა და ექსპორტის საშუალებადაც გადაიქცა. მაგრამ, საქართველოს რუსეთთან შეერთებამდე ღვინით ვაჭრობას შემოხვევითი ხასიათი ჰქონდა, რადგან მას საფუძვლად ფეოდალურ-ნატურალური მეურნეობა ედგა.

XIX საუკუნის პირველ ნახევარში და განსაკუთრებით კი საგლეხო რეფორმის შემდგომ პერიოდიდან, საქართველოს მევენახეობა-მეღვინეობას სავაჭრო ხასიათი მიეცა.

„1830-იან წლებში აქ საბოლოოდ გამოეყენენ სოფლები, ე. ი. უპირატესად წვრილი მწარმოებლების მთელი ჯგუფი, რომლებიც ღვინოს აყენებდნენ გასაყიდად. კიდევ მეტი: კახეთში უკვე 1820-30-იან წლებში ისახება მევენახეობის მსხვილი მეურნეობები, მაგალითად, მამულები ივ. აბხაზისა — კარდანახში, გან-

¹ პროფ. პ. გუგუშვილი, საქართველოსა და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარება XIX—XX სს. ტ. V, თბ., 1963, გვ. 460.

² ნ. კეცხოველი, მ. რამიშვილი, დ. ტაბიძე, საქართველოს ამპელოგრაფია, თბ., 1960, გვ. 2.

საკუთრებით დ. ა. ჭავჭავაძისა — წინანდალსა და მუკუზანში, სადაც წლიურად 150000 ლიტრზე მეტ მაღალხარისხოვან ღვინოებს აყენებდნენ¹. 70-იან წლებში კი იმდენად განვითარდა მევენახეობა-მელვინეობა საქართველოში, რომ ვენახის მთლიანმა ფართობმა 70 ათას ჰექტარს გადააჭარბა, ხოლო ღვინის მოსავალმა — 7,2 მილიონ ვედროს მიაღწია და საქართველოდან რუსეთში გატანის ერთ-ერთ უმთავრეს საგანს სწორედ ღვინო წარმოადგენდა.

მართალია, 70-იან წლებში გურია-სამეგრელოში ვენახის მთლიანი ფართობი (მაღლობი) 16 ათას ჰექტარს აღემატებოდა, (იმერეთში კი 20 ათას ჰექტარი), მაგრამ სავაჭრო ღვინო იმერეთში 10-ჯერ უფრო მეტი მზადდებოდა, ვიდრე გურია-სამეგრელოში. 80-იან წლებში კი მელვინეობა თითქმის მთლიანად ისპობა გურია-სამეგრელოში, რადგან ვაზის სოკოვანმა დაავადებამ (ნაცარი, კრაქი) ერთიანად გაანადგურა აქ, მაღლობზე გაშენებული ვაზი, ხოლო დაბლარი (ნამყენი) ვენახი ამ დროს თითქმის არ არსებობდა. იმერეთის მოსასლეობა კი შეუწელებელი ენერგიით ებრძოდა ვაზის ყველა დაავადებას და სულ ახალი ჯიშის (ნამყენი) ვაზის გაშენებას ცდილობდა. ამ დროს, იმერეთიდან გასაყიდი ღვინო ვაჭორდობდა არა მარტო ქ. თბილისსა და ქუთაისში, არამედ სურამს, ახალციხეს, გორს და თვით გურია-სამეგრელოშიაც. ასე, რომ ღვინო წარმოადგენდა გასაღების ერთადერთ პროდუქტს და გლეხების ფულადი შემოსავლის მთავარ წყაროს.

იმერეთის შემდეგ, დასავლეთ საქართველოში მევენახეობა-მელვინეობის საქმეში მეტად დაწინაურდა რაჭა-ლეჩხუმიც.

მთლიანად, 1870 წ. დასავლეთ საქართველოში თუ ვენახის ფართობი შეადგენდა 38364 დეს., 1894 წლისათვის იგი გაიზარდა 45773 დესეტინამდე. ყოველივე ამას დიდად უწყობდა ხელს დასავლეთ საქართველოში რკინიგზების გაყვანა. (1872 წ. ფოთსა და თბილისს შორის, 1877 წ. რიონსა და ქუთაისს, 1883 წ. თბილისსა და ბაქოს, 1887 წ. ქუთაისსა და ტყიბულს, 1894 წ. შორაპან-ჭიათურას, ხაშურ-ბორჯომს, შორის და ა. შ.).

თავის მხრივ კი რკინიგზამ მჭიდროდ დააკავშირა აქაური მხარე რუსეთის ცენტრალურ გუბერნიებთან და მან უდიდესი გავლენა მოახდინა საქართველოსა და ამიერკავკასიის ხალხთა ცხოვრებაზე. რკინიგზების გაყვანამ ერთის მხრივ, ბაზარი გაუხსნა საქართველოს რუსეთისა და ევროპისაკენ, მეორეს მხრივ, რუსეთის საქონელს საშუალება მიეცა შემოსულიყო საქართველოში.

მაგრამ ეს არ ითქმებოდა კახეთზე, რადგან რკინიგზების უქონლობა მეტად ამუხრუჭებდა ადგილობრივი ღვინის გასაღების საქმეს და აქ წარმოებული ღვინო ნაკლებად თუ გასიცილებოდა თბილისისა და სხვა ადგილობრივი ქალაქების ბაზრებს.

ასე, რომ კახეთის მევენახეობა-მელვინეობის კრიზისიდან გამოსაყვან ღონისძიებათა შორის პირველ რიგში ყოველთვის სწორედ კახეთის თბილისთან რკინიგზით შეერთების აუცილებლობა იყო წამოყენებული. მაგრამ „კახეთის რკინიგზის პრობლემა, რაც ჯერ კიდევ 70-იან წლებში წამოიჭრა, პრობლემა-

¹ პ. გუგუშვილი, დასახელებული შრომა, გვ. 503.

ვე დარჩა თვით პირველ მსოფლიო ომამდე¹. ე. ი. 1915 წლამდე, როდესაც პირველად გაყვანილ იქნა კახეთში რკინიგზა. კახეთში რკინიგზის გაყვანამ კი დიდად შეუწყო ხელი იქ სავაჭრო მელვინეობის განვითარებას და კახური ღვინოების რუსეთში გატანის საქმეს.

მაგრამ, როგორც ცნობილია პირველ მსოფლიო ომისა და შემდეგ საქართველოში მენშევიკების ბატონობის პერიოდში, მთელი სახალხო მეურნეობის დაცემასთან ერთად მნიშვნელოვნად გაუარესდა საქართველოში მევენახეობა-მელვინეობის საქმე.

თუ 1913 წ. ვენახის მთელი ფართობი საქართველოში შეადგენდა 51862 ჰექტარს 1917 წ. იგი დაეცა 37470 ჰ-მდე, 1921 წ. კი 30500 ჰ-მდე. ამავე პერიოდში ღვინის მთელი მოსავალი 11 მილ-ნ ვედროდან (1913 წ) შემცირდა 4,7 მლნ. ვედრომდე 1917 წ — და 2,7 მლნ., ვედრომდე 1921 წ.

მიზეზი, რომელმაც ასე დასცა ჩვენს ქვეყანაში მევენახეობა-მელვინეობა, მდგომარეობდა იმაში, რომ ერთის მხრივ, ქართულ ვაზს მუსარს ავლებდა ისეთი საშინელი მტერი, როგორიც იყო ფილოქსერა (ახალი ვენახების გაშენება კი აღარ ხდებოდა მთელი 7-8 წლის განმავლობაში), ხოლო მეორეს მხრივ, მთლიანად შეწყვეტილი იყო უცხოეთიდან ვაზის შემწამლავი ნივთიერების (შაბიამანი და გოგირდი) პრეპარატებისა და ამერიკული ვაზის (ფილოქსერა გამძლე ვაზის საძირეების) შემოტანა საფრანგეთიდან. აღვილობრივი საღებავებისა და საწებების მდგომარეობა კი სულ უარესობისაკენ მიდიოდა. ბოლოს აღსანიშნავია ისიც, რომ აღნიშნულ პერიოდში (1914-1921 წწ) თანდათან გაძნელდა ღვინის რუსეთში გატანა. ღვინის ფასი საგრძნობლად დაეცა, პურისა და სხვა სურსათის ფასებმა კი ზღაპრულად განიცადეს ზრდა.

ყოველივე ამან ერთიანად ხალისი და ინტერესი დაუკარგა ქართველ მევენახე-მელვინე გლეხებს, რათა ინტენსიურად მოეკიდათ ხელი მევენახეობა-მელვინეობისათვის.

ამას დაერთო აგრეთვე მეორე საშინელი ამბავიც, რომელიც დაიწყო იმპერიალისტური ომის პერიოდში და გაგრძელდა მენშევიკების ბატონობის უკანასკნელ პერიოდამდე. ეს ის იყო, რომ გლეხების ერთმა შეუტყუებელმა ნაწილმა დაიწყო ვენახების აჩეხვა და მის ნაცვლად სიმინდისა და სხვა პურეული კულტურების თესვა.

თუ რა კატასტროფულ მდგომარეობაში იმყოფებოდა საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების დროს მევენახეობა-მელვინეობა, ამას ადასტურებს მიწსახკომის სახელზე კახელ მევენახეთა კოოპერაციული გაერთიანების „კავშირთ-კავშირის“ გამგეობის მიერ 1922 წ. 1-ლ აგვისტოს დაწერილი მოხსენებითი ბარათი: „უეჭვო-პეშმარიტებაა, — ნათქვამია მასში — რომ ჩვენი ქვეყნის სახალხო მეურნეობის მთავარ ძარღვს, სასოფლო მეურნეობა შეადგენს, რომელშიაც უმთავრესი დარგი მელვინეობა-მევენახეობაა. უკანასკნელ მსოფლიო ომამდე ეს დარგი ფრიად შემოსავლიანი იყო და ერთადერთი საექსპორტო სოფლის ნაწარმოები ღვინო იყო. გარდა შემოსავლიანობისა, ეს მაღალ

¹ ბ. გუგუშვილი, იქვე, გვ. 529.

კულტურული და კეთილშობილური დარგი სასოფლო მეურნეობისა რამდენიმე ათასი წლის განმავლობაში თანდათანობით ვითარდებოდა და უკანასკნელ წლებში ჩვენი მევენახეობა წარმოადგენდა სრულიად ჩამოყალიბებულ დარგს. ჩვენში ვენახების დამუშავება არაფრით არ ჩამოუვარდებოდა საფრანგეთის უკეთეს ვენახებს და ვენახების სივრცეც იმდენად მატულობდა, რომ ჩვენი ლარიბი მშრომელი ხალხის ეკონომიურ-კულტურულ აღორძინებაში ამ დარგს უნდა დაეკავა უდიდესი ადგილი. მაგრამ უკანასკნელ 7-8 წლის განმავლობაში კალაპოტში ჩამდგარი განვითარება ჩვენი მელვინეობა-მევენახეობისა ძალიან შეირყა და დღეს იგი განიცდის კატასტროფულ მდგომარეობას, ხოლო თუ ამ დარგის სრულიად განადგურებისაგან გადასარჩენად არ იქნა მიღებული განსაკუთრებული საზოგადოებრივი და მით უმეტეს სახელმწიფოებრივი ღონისძიებანი... ეს უძვირფასესი და უძველესი დარგი ჩვენი ხალხის ეკონომიურ აეთილდღეობისა გაპქრება სამუდამოდ¹.

გაითვალისწინა რა მევენახეობაში შექმნილი მდგომარეობა, საქართველოს საბჭოთა მთავრობამ მიიღო ყველა ზომა, რათა აღნიშნული დარგი გადაერჩინა განადგურებისაგან.

უმთავრესი ღონისძიებები, რომელნიც აღდგენით პერიოდში საბჭოთა მთავრობამ ჩაატარა საქართველოში მევენახეობა-მელვინეობის აღდგენის საქმეში, მდგომარეობდა შემდეგში: ბრძოლა ფილოქსერის წინააღმდეგ და ფილოქსერაგამძლე ამერიკული ვაზის მასიურად დანერგვა; ვენახის უზრუნველყოფა შემწვამლავი ნივთიერების და სეტყვის საწინააღმდეგო საშუალებებით; საღებუ-სანერგე მეურნეობის მოწყობა; გლეხებისადმი კრედიტების მიცემა და მათი მევენახეობა-მელვინეობის კოოპერაციულ ამხანაგობებში ჩაბმა; ბრძოლა ღვინოზედ დადებული აქციზისა და მაღალი საარჩევნო ბაჟის წინააღმდეგ; ღვინის სასარდაფო ქსელის გაშლა; ღვინის ქარხნების მწყობარში ჩაყენება და მათი რეკონსტრუქცია; ღვინის ხარისხის გაუმჯობესება; მისი ექსპორტის გაძლიერება, მევენახე-მელვინე კადრების მომზადება და ა. შ.

საქართველოს სსრ მთავრობისა და კერძოდ, მიწსახკომის მიერ 1921-1927 წლებში ჩატარებულ იქნა ქართველ მევენახე-მელვინეების რიგი თათბირები და ყრილობები, სადაც განხილულ იქნა მრავალი საჭირობო საკითხი და დასახული იქნა სათანადო ღონისძიებები არსებულ ნაკლოვანებების აღმოსაფხვრელად. აღნიშნული თათბირებისა და ყრილობების ყურადღების ცენტრში ყოველთვის იდგა ფილოქსერასთან ბრძოლის საკითხები.

უკვე 1922 წ. 2 ოქტომბერს საქართველოს მიწსახკომის მიერ წინანდალში ჩატარებული იქნა მევენახე-მელვინეთა სპეციალური თათბირი, რომელმაც განიხილა კახეთის ვენახებში მასიურად გავრცელებული ფილოქსერის საკითხი და სხვა ღონისძიებებთან ერთად, მიიღო გადაწყვეტილება რათა იმავე წლის ნოემბერში მოწვეული ყოფილიყო ს. გურჯაანში კახელ მევენახეთა ყრილობა.

მართლაც, 19 ნოემბერს მოწვეული იქნა გურჯაანში კახელ მევენახეთა ყრილობა, ხოლო ყრილობის მოწვევამდე ყრილობის მომწვევემა ბიურომ შემდეგი სიტყვებით მიმართა კახელ მევენახეებს:

„მოქალაქენო, კახელო მევენახენო! ჩვენი ძალა, ჩვენი მეურნეობის მთავარი ძარღვი, ჩვენი დოვლათი არის ღვინო. მისმა მოსავალმა ამ ბოლო დროს შემამჩნევია კლება იწყო და არ გავა რამდენიმე წელიწადი, რომ ეს უმთავრესი დარგი ჩვენი მეურნეობისა — მევენახეობა, სრულიად მოისპობა. ამის მიზეზი ის არის, რომ რამდენიმე წელიწადია, რაც ჩვენს ვენახებს შემოესია საშინელი ვაზის მტერი ფილოქსერა, რომელიც მუსრს ავლებს ჩვენს ვენახებს.

ვენახებისათვის შექმნილ ამ საშინელ გარემოებას ანგარიში გაუწია ჩვენმა მთავრობამ და მევენახეთა კავშირებთან ერთად განიზრახა კახელ მევენახეთა ყრილობის მოწვევა, კახეთში, სოფ. გურჯაანში 19 ნოემბერს სათათბიროდ... ჩვენი ვენახების ბედი და არსებობა დამოკიდებული იქნება იმაზე, თუ რამდენად სწორეთ აულებთ ალღოს დღეს შექმნილ მდგომარეობას“.

მსგავსი ყრილობა ჩატარებულ იქნა აგრეთვე იმერეთის მევენახეთათვის 1923 წ. 13 აპრილს ქ. ზესტაფონში.

1924 წ. იანვარში ქ. თბილისში მოწვეული იქნა სრულიად საქართველოს მევენახე-მელვინეთა თათბირი, ხოლო მარტში ამიერკავკასიის მევენახე-მელვინე სპეციალისტების ყრილობა. ამ ყრილობამ განიხილა 29 საკითხი (21 მოხსენება და 8 თანამოხსენება), საიდანაც ყველაზე ძირითადი საკითხები დაკავშირებული იყო ფილოქსერასთან ბრძოლის ღონისძიებების გატარებასთან.

ყრილობებზე და თათბირებზე სპეციალისტები მოუწოდებდნენ ქართველ მევენახეებს, ფილოქსერის წინააღმდეგ ბრძოლის ყველაზე რაციონალურ ღონისძიებად ჩათვალათ კულტურული ჯიშების მყნობა ფილოქსერაგამძლე ვაზის საძირებზე, რადგან ადგილობრივი ჯიშების ვაზი საქართველოში (ძირითადად კახეთში) თითქმის მთლიანად მობერებული და დაავადებული იყო ფილოქსერით. მიწსახეობის სახალხო მამულების ხელმძღვანელი დ. პ. გედევანიშვილი 1926 წ. პირდაპირ წერდა, რომ ფილოქსერის წინააღმდეგ ბრძოლის ორგანიზაცია უნდა გადაიქცეს პირველი რიგის ამოცანად არა მარტო საქართველოში, არამედ სსრ კავშირის მასშტაბით. და მართლაც, სსრკ სახკომსაბჭომ 1926 წ. 29 ივნისს მიიღო სპეციალური დადგენილება „ფილოქსერის წინააღმდეგ ბრძოლის ღონისძიებების შესახებ“, არა მარტო ჩვენს რესპუბლიკაში, არამედ სხვა მოკავშირე რესპუბლიკაშიც.

აღდგენით პერიოდში მევენახეობა-მელვინეობის მდგომარეობა დამოკიდებული იყო არა მარტო სანერგე-მეურნეობის მოწყობაზედ, არამედ აგრეთვე შემწამლავ ნივთიერებათა შაბიამანის, გოგირდისა და სეტყვის საწინააღმდეგო საშუალების (შესხურების) უზრუნველყოფაზე.

მაგრამ ნორჩ რესპუბლიკას არც ერთი მოეპოვებოდა და არც მეორე. ქვეყნის შიგნით იგი არ იწარმოებოდა და ერთადერთი გზა იმაში იყო, რომ როგორც ამერიკული ვაზის საძირებები, ისე შაბიამანი და გოგირდი, უცხოეთიდან უნდა შემოეტანათ.

უცხოეთის ქვეყნები, ინგლისი და საფრანგეთი, სარგებლობდნენ რა შექმნილი ვითარებით, ხელოვნურად აძვირებდნენ აღნიშნულ მასალების ფასს. ასე,

მაგალითად, 1 ფუთი შაბიამანი მაშინ საფრანგეთში ღირდა 3 მან. საქართველოში კი 8 მან. ფასობდა. შუშხუნების ფასი კი საფრანგეთში თითო ცალზე თუ დადებული იყო 1 მან., საქართველოში იგი უდრიდა 2,5 მან.

ამ პერიოდში ხშირი იყო შემთხვევა როდესაც ერთ ფუთს შაბიამანს სცვლიდნენ 3-6 ფუთ ღვინოზე, გოგირდს 2-3¹/₂ ფუთ ღვინოზე; ეს იმ დროს, როდესაც ომამდე ფუთი შაბიამანი ღირდა 4-4,5 მან., გოგირდი 1,6-1,8 მან., ახლა კი მევენახეები საჭირო მასალებს ღვინის ფულზე გადაყვანით ღებულობდნენ — შაბიამანს 8-12 მანეთად, ხოლო გოგირდს — 4,5-7 მანეთამდე.

აღნიშნული მასალების სიძვირე ახსნილი უნდა ყოფილიყო ერთის მხრივ იმით, რომ უცხოეთში თანდათან გააძვირეს მისი ფასი, მეორეს მხრივ იმით, რომ უცხოეთიდან შემოტანილ მასალებზე ადგილობრივი საბაჟო კომიტეტი ღიდად ზრდიდა საბაჟო გადასახადს.

ასევე ითქმის ამ დროს საქართველოდან რუსეთში გასატან ღვინოების საბაჟო გადასახადებზე, როდესაც სახელმწიფო საბაჟო კომიტეტი ხელოვნურად ზრდიდა ღვინოზე დადებულ ბაჟს და აფერხებდა მის გატანას რესპუბლიკის ფარგლებიდან.

კახელ მელვინეთა გავრთიანება „კავშირთ-კავშირი“, 1922 წ. 1 აგვისტოს წერდა საქართველოს მიწსახკომს, რომ „მელვინეობა შეიქმნა ფისკის მსხვერპლი და თუ ფისკალური საშუალებები არ იქნა შეფარდებული ამ დარგის დღევანდელ ვითარებასთან და შესაძლებლობასთან, მევენახეობა მოისპობა. სასოფლო სამეურნეო ნაწარმოებთა შორის ერთადერთი ღვინოა, რომ იბეგრება და იმავე დროს მას როგორც არაპირველ მოთხოვნილების საგანს ნაკლები ღირებულება და გასავალი აქვს ყველა სხვა ნაწარმოებთან შედარებით“¹.

ამავე დროს მეტად გადიდებული იყო რკინიგზაზე ღვინის გადასატანი ხარჯები (ფრაქტი) და გაძნელებული იყო ტრანსპორტის ორგანიზაცია. ყველა ეს ზემოაღნიშნული ხარჯები ორჯერ, სამჯერ და ოთხჯერაც მეტი იყო ვიდრე ეს იყო ომამდე. ღვინის ფასი კი სამაგიეროდ ერთისამად ნაკლები იყო. ასევე შეშინებდა დიდად მოთხოვნილება ღვინოზე.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს მთავრობა აქტიურად ეხმარებოდა ამ გარემოებას, არა ერთხელ სვამდა საკითხს ამიერკავკასიის და თვით სსრკ საეკონომიკური წინაშე, რომ როგორმე მოეხსნათ ღვინოზე დადებული გადიდებული აქციზი და მაღალი სარკინიგზო ბაჟი, მაინც ვაგრძელდა და გაჰიანურდა ეს საკითხი მთელი 5-6 წლის განმავლობაში და როგორც იყო 1926 წ. მარტში გაუქმებულ იქნა ღვინოზე დადებული მაღალი აქციზი და სარკინიგზო ბაჟი სსრკ მთელ ტერიტორიაზე. ამ გარემოებას კი უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა და მან, მართლაც, დიდად შეუწყო ხელი მევენახეობა-მელვინეობის შემდგომ განვითარებას ჩვენს რესპუბლიკაში.

როგორც ყველგან და ყოველთვის, მოცემულ პერიოდშიაც დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა საქართველოში ღვინის სასარდაფო მეურნეობის მოწყობას და ღვინის გასატან კურობის (კასრები, ბოთლები) უზრუნველყოფის საკით-

¹ იხ. დოკ. № 4.

ხეხს, რადგან ღვინის ნორმალური წარმოება შეუძლებელია მისი ორგანიზაციის გარეშე.

მაგრამ ამ მხრივაც სერიოზული მდგომარეობა იყო შექმნილი რესპუბლიკაში. 1926 წ. მონაცემებით, საქართველოში არსებობდა სულ 25 ღვინის სარდაფი და მარანი. აქედან, სახალხო მამულების ტრესტს გააჩნდა 11 სარდაფი, რომელიც იტევდა 1030 ათას ვედრო ღვინოს, ხოლო კოოპერაციულ გაერთიანებებს ჰქონდა 505 ათასი ვედრო ტევადობის 14 სარდაფი. ყველაზე დიდი ღვინის სარდაფი გააჩნდა წინანდალის მეურნეობას, სადაც ღვინის ტევადობა 450 ათას ვედრომდე აღწევდა. მუკუზნის მეურნეობის სარდაფი იტევდა 200, ნაფარეულისა — 150, ხოლო თბილისის ცენტრალური ღვინის სარდაფი — 100 ათას ვედროს.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებამდე, ღვინით ვაჭრობის საქმე, მთლიანად კერძო ვაჭრების ხელში იმყოფებოდა, მაგრამ სახალხო მეურნეობის აღდგენით პერიოდშიც ღვინით ვაჭრობის საქმიანობა ძირითადად ისევ კერძო მეღვინეების ხელში ჩაეარდა, მით უმეტეს რომ საქართველოს „რევკომის“ დეკრეტით, (№ 9, 1921 წ. 22 აპრილი) კერძო მოვაჭრეებს ნება ეძლეოდათ ღვინით თავისუფალი ვაჭრობისა საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე. მარტო თბილისში, 1926 წ. არსებულ 659 ღვინის სავაჭრო დაწესებულებიდან, 584 კერძო პირების ხელში იყო მოქცეული, ხოლო დანარჩენი — 75 სახელმწიფო და კოოპერაციულ ორგანიზაციების ხელში.

1928 წ. 18 აპრილს „საქღვინო“-სა და მუშეობის გამგეობა გულისტვივრით მიმართავდა თბილისის ქალაქის აღმასკომს, რომ ქალაქში არსებობდა 250-მდე ღვინის კერძო სარდაფი და მთელი ღვინის ბაზარი კი „თითქმის კერძო მოვაჭრეთა ხელშია“-ო¹.

მართალია, კოოპერაციული ორგანიზაციები სათანადო კონკურენციას უწევდნენ ღვინით კერძო მოვაჭრეებს, მაგრამ დიდი ხნის განმავლობაში მაინც ამ დარგში მათ უმნიშვნელო ადგილი ეკავათ და მხოლოდ პირველი ხუთწლეულის პერიოდში დაიწყო მათი თანდათანო შეზღუდვა და გამოდევნა.

თუ 1928 წ. ბოლოს განსაზოგადოებულ სექტორის (სახელმწიფო და კოოპერაციული ვაჭრობა) ხელში იყო მთლიანად რესპუბლიკის სახალხო მეურნეობის ვაჭრობის — ქსელის 66,8%, ხოლო კერძო სექტორს ეკავა 33,2%, ხუთწლეულის ბოლოსათვის (1933 წ. 1 იანვარი) განსაზოგადოებულ სექტორის ხვედრითი წონა მთლიანად ვაჭრობის ქსელში უკვე შეადგენდა 96,1%, კერძო სექტორის ხვედრითი წონა კი 4%-საც არ შეადგენდა².

საქართველოს მევენახეობა-მეღვინეობის განვითარების საქმეში განსაკუთრებული როლი შეასრულა პირველმა ხუთწლეულმა. მართალია, პირველი ხუთწლიანი გეგმა არ ითვალისწინებდა ვენახების ფართობების მნიშვნელოვან გადიდებას, მაგრამ სამაგიეროდ მასში ნაგარაუდები იყო არსებული (ძველი, დაბერებული და ფილოქსერით დაავადებული) ვენახების შენაცვლება ახალი ამერიკული ვაზის საძირებზე.

¹ იხ. დოკ. № 22.

² „საბჭოთა საქართველოს 13 წელი“, თბ. 1934, გვ. 96.

თუ ხუთწლეულის დასაწყისში (1928 წ.) ჩვენს რესპუბლიკაში სულ იყო 34983 ჰექტარი ვენახი, ხუთწლეულის განმავლობაში გაშენებული უნდა ყოფილიყო 10758 ჰექტარი ვენახის ახალი ფართობი. მაგრამ იმის გამო, რომ ადგილი უნდა ჰქონოდა ძველი ვენახების წყობილებიდან გამოყვანას, ამიტომ ხუთწლეულის ბოლოს ვენახის საერთო ფართობი აყვანილი უნდა ყოფილიყო მხოლოდ 35305 ჰექტარამდე¹.

აღნიშნულ ღონისძიებათა გატარებისათვის ხუთწლეულში ნავარაუდევია იყო 3550140 მან., კაპიტალური დაბანდება.

ვენახის გაშენების ტემპი პირველ ხუთწლეულში დამოკიდებული იყო სახე-რგე-სადედე მეურნეობის მოწყობაზე.

თუ ხუთწლეულის დასაწყისში საქართველოში არსებობდა სულ 23 სათბურარი 8,6 მილიონი ცალის გამტარუნარიანობით, ხუთწლეულის ბოლოსათვის სათბურების რიცხვი გადიდებული უნდა ყოფილიყო 52-მდე 25,7 მილიონი ცალი ნამყენი ვაზის გამტარუნარიანობით.

მაგრამ იმის გამო, რომ პირველ ხუთწლეულში ნავარაუდევია ნამყენი არ უზრუნველყოფდა ვენახის გაშენების მოთხოვნილებას, ამიტომ გეგმა ითვალისწინებდა ამერიკული ვაზის კვლავ დიდი რაოდენობით შემოტანას უცხოეთიდან.

პირველი ხუთწლიანი გეგმა ითვალისწინებდა ყურძნის საპექტარო მოსავლის გადიდებას 39,8 ცენტნერიდან (1928 წ.) 55 ცენტნერამდე (1932 წ. ბოლოს), ყურძნის საერთო მოსავალი კი 160843 ტონიდან უნდა გადიდებულიყო 186123 ტონამდე, ე. ი. ზრდა უნდა მომხდარიყო 15,7%-ი, ყურძნის მოსავლიანობის ზრდის პარალელურად ნავარაუდევია იყო ხუთწლეულში ღვინის წარმოების ზრდა ასევე 15,7%-ით, ასე მაგ., თუ ხუთწლეულის დასაწყისში მიღებული უნდა ყოფილიყო 120633 ტონა ღვინო, ხუთწლეულის ბოლოს იგი უნდა გაზრდილიყო 139593 ტონამდე.

ღვინის საქონლური პროდუქციის ზრდა ხუთწლეულში ნავარაუდევია იყო 38%-ით, ე. ი. 60316 ტონიდან იგი უნდა გადიდებულიყო 88756 ტონამდე. განსაკუთრებით იზრდებოდა ხუთწლეულში ღვინის ექსპორტი. თუ მაგ. 1928 წ. საქართველოდან გატანილი იყო სულ 12654 ტონა ღვინო, 1932 წ. გატანილი უნდა ყოფილიყო 24954 ტონა, ე. ი. ზრდა უნდა მომხდარიყო 97,2%-ით. პირველ ხუთწლეულში აშენებული უნდა ყოფილიყო 10 ღვინის მარანი და 20 სარდაფი, რაზნდაც უნდა დახარჯულიყო 1793500 მან.²

1921-1933 წლებში მთავარი ცენტრი რესპუბლიკაში, რომელიც სათავეში ედგა მევენახეობა-მელვინეობის საქმეს, — ეს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატი იყო, თავისი განყოფილებებითა და ქვეგანყოფილებებით (მევენახეობა-მელვინეობის, სახალხო მამულების განყოფილება, სახალხო მამულების ტრესტი).

1929 წ. 2 იანვარს მოხდა სახალხო მამულების ტრესტის რეორგანიზაცია და მას შეუერთდა საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის უმაღლეს საბჭო-

¹ იხ. დოკ. № 23.

² იხ. დოკ. № 18.

ში შემავალი სპირტ-კონიაკის ტრესტი („საქ. სახსპირტი“), რომლის ბაზაზედაც წარმოიშვა საქართველოს საბჭოთა მეურნეობების ტრესტი. („სამტრესტი“) ამ უკანასკნელმა, შემდგომ მთლიანად აიღო ხელში რესპუბლიკის მევენახეობა-მეღვინეობის საქმიანობა გეგმიურ საწყისებზე და სათანადოდ გაშალა თავისი მუშაობა. მაგრამ „სამტრესტის“ ჩამოყალიბებამდე საქართველოში არსებობდა მრავალი მევენახეობა-მეღვინეობის კოოპერატიული გაერთიანებები და ამხანაგობები, რომლებიც უშუალოდ მისდევდნენ ამ საქმიანობას. ასეთი საზოგადოებები იყო: „წარმოკავშირი“, „კავშირთ კავშირი“, „საერო“, „იმერეთი“. „იმედი“, „ვახის მეგობარი“, „უნიონი“, „საქღვინო“ და ა. შ.

ამ ორგანიზაციებიდან ყველაზე მძლავრი მეღვინეობის გაერთიანება იყო „საქართველოს ღვინო“, რომელიც ჩამოყალიბდა 1925 წ. 12 სექტემბერს და რომელიც 1932 წლისათვის თავის აქტივში უკვე 16 მილიონ მანეთს ითვლიდა.

აღსანიშნავია, რომ ხუთწლიანი გეგმა ღვინის წარმოების საქმეში არ იქნა შესრულებული მთლიანად საქართველოში, მაგრამ დამახასიათებელია, რომ ხუთწლედის პირველი ორი წლის გეგმა, როგორც „საქღვინომ“ ისე „სამტრესტმა“, მნიშვნელოვნად გადააჭარბეს. ასე, მაგ., 1928-29 წელს „საქღვინოს“ უნდა დაემზადებია რესპუბლიკაში სულ 700 ათასი ვედრო ღვინო. (ყურძნის ღვინოზე გადაყვანის ჩათვლით), ფაქტიურად კი მან დაამზადა 791 ათასი ვედრო. მომდევნო 1929-30 წწ. ნაცვლად გეგმით გათვალისწინებულ 1045 ათასი ვედრისა, დამზადებული იქნა 1400 ათასი ვედრო ღვინო.

რაც შეეხება „სამტრესტს“, 1928-29 წ. მას უნდა დაემზადებია 200 ათასი ვედრო ღვინო, ფაქტიურად კი მან დაამზადა 720 ათასი ვედრო. მომდევნო წელს კი 970 ათასი ვედრო ღვინის ნაცვლად დაამზადა 976 ათასი ვედრო. მიიღო რა მხედველობაში საქართველოს სსრ სახკომსაბჭომ ის გარემოება, რომ ეს ორი დიდი მეღვინეობის ორგანიზაცია ემსახურებოდა ერთ და იგივე მიზანს, ე. ი. რესპუბლიკაში მეღვინეობის სოციალისტურ საწყისებზე მოწყობის საქმეს, მიზანშეწონილად ჩათვალა მათი ერთად გაერთიანება და 1932 წლის აპრილში გაშობა საბჭოთაური დადგენილება პირველის („საქღვინო“) მეორე ორგანიზაციაში („სამტრესტი“) გაერთიანების შესახებ.

ამიერიდან „სამტრესტმა“ მნიშვნელოვნად განამტკიცა თავისი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა და მთელი შესაძლებლობით გაშალა თავისი მეურნეობრივი მოღვაწეობა შემდგომში.

მართალია, პირველ ხუთწლედში დიდი მუშაობა იქნა ჩატარებული მევენახეობის აღდგენა-განვითარების მხრივ საქართველოში, მაგრამ ხაზგასმულია ის გარემოება, რომ აღვლილი ჰქონდა მაიხც ამ დარგის შეუფასებლობას, ზაზედაც საბართლიანად მიუთითებდა საკავშირო კ(ბ) ცენტრალური კომიტეტის 1931 წლის 31 ოქტომბრის დადგენილება.

აღნიშნული დადგენილების საფუძველზე საქართველოს კომუნისტურმა პარტიამ და საბჭოთა მთავრობამ ძირითადად შეისწავლა მევენახეობაში არსებული ნაკლოვანებები და დასახა ღონისძიებანი მისი შემდგომი გამოსწორების მიზნით.

მევენახეობაში არსებული ნაკლოვანებანი ამ პერიოდში მდგომარეობდა შემდეგში:

1. მევენახეობის ძირითად რაიონებში ფართობი ვენახის ნაცვლად დაკავებული ჰქონდა ისეთ კულტურებს, როგორიცაა: სოია, ბამბა, კანაფი და სხვ. ასე, მაგ. 1933 წ. ყვარელში გაშენებული იყო 1000 ჰექტარი კანაფი, სიღნაღის რაიონში ბამბას ეკავა 8200 ჰექტარი, ზესტაფონის რაიონში სოიას ეკავა 1500 ჰექტარი ფართობი და ა. შ.;

2. ღვინის შესყიდვის ფასი მეტად დაბალი იყო (ვედრო 7 მან.);

3. ისეთი პროდუქცია, როგორიცაა ჩაი, შაქრის ჭარხალი და სხვა, საქონლიანდებოდა პურითა და მანუფაქტურით, მაგრამ ყურძენი და ღვინო ამ უბიარატესობას მოკლებული იყო;

4. ადგილი ჰქონდა ვენახებისა და სადედეების უხეირო მოვლა-პატრონობას, რის შედეგადაც მეტად დაბალი იყო მოსავლიანობა.

გაითვალისწინა რა ყოველივე ეს საქართველოს სსრ სახკომსაბჭომ 1933 წ. 4 ნოემბერს, ხოლო მიწსახკომმა 29 დეკემბერს გამოიტანა დადგენილება აღნიშნულ დარგში არსებული ნაკლოვანების ძირეულად გამოსწორების მიზნით, კერძოდ:

1. 1934 წლიდან აკრძალულ იქნა მევენახეობის ძირითად რაიონებში კანაფისა და სოიას თესვა;

2. 1934 წ. კახეთში შემცირდა, ხოლო შემდეგ მთლიანად შეწყდა ბამბის თესვა;

3. გაიზარდა ღვინის დამზადების ფასი 7 მანეთიდან 12 მანეთამდე ვედროზე;

4. შემოღებულ იქნა ღვინისა და ყურძნის დამზადების დასაქონლიანება პურითა და მანუფაქტურით;

5. ამერაქული ვაზის სადედეების ფართობი 340 ჰექტარიდან გადიდებული უნდა ყოფილიყო 800 ჰექტარამდე;

6. უკვე 1934 წ. ჩატარებული უნდა ყოფილიყო ვაზის მყნობა 1500 ჰექტარ ფართობზე და დამზადებულიყო 10,4 მილიონი ცალი სანამყენე მასალა;

7. მაქსიმალურად გამოყენებულიყო ადგილებზე არსებული ნაკელი ვაზის სანერგეებში შესატანად¹ და ა. შ.

და მართლაც აღნიშნულ ღონისძიებების ცხოვრებაში გატარებამ ნამდვილად უზრუნველყო მევენახეობისა და მელვინეობის შემდგომი განვითარება ჩვენს რესპუბლიკაში.

* * *

ქვემოთ მოტანილ საარჩევო საბუთებსა და მასალებში ასახულია მევენახეობა-მელვინეობის განვითარება საბჭოთა საქართველოში 1921-1933 წწ.

პუბლიკაციაში წარმოდგენილია სულ 29 საბუთი. მასალები დალაგებულია ქრონოლოგიურად.

¹ იხ. დოკ. № 27, 29.



დოკუმენტებში მოცემული ზოგიერთი ციფრობრივი მასალა მომზადებულია კრიტიკულ მიდგომას.

აღნიშნული საბუთები დაცულია ოქტომბრის რევოლუციისა და სოციალისტური მშენებლობის საქართველოს ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში.

გარდა აღნიშნული საარქივო მასალებისა, პუბლიკაციაში წარმოდგენილია გაზეთ „კომუნისტ“-ში გამოქვეყნებული ერთი (№ 22) დოკუმენტი.

№ 1

1921 წლის მაისის 9. — დებულება საქართველოს მევენახეობა-მეღვინეობისა და კონიაკ-სპირტული მრეწველობის შესახებ, მიღებული საქართველოს სსრ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის მიერ

Разведение виноградников

Виноградарство и виноделие есть одна из высших и преобладающих культур сельскохозяйственной индустрии Грузии и находится в ведении комиссариата наркомзема. Комиссариат наркомзема оказывает всемерное содействие развитию виноградарства и виноделия, для чего открывает специальные школы, опытные показательные станции по данной отрасли производства, устраивает питомники американских лоз, создает агрономическую помощь для населения, обзаводится лечебными материалами, аппаратами, снабжают ими садовладельцев и т. д.

Производство виноградных вин

Виноградное вино производится садовладельцами, товариществами садовладельцев и производственными кооперативами данной отрасли производства. В целях улучшения производства вина Комиссариат земледелия содействует объединению на местах виноградарей и виноделов в производственные кооперативы, финансируя их для устройства общих винодельческих заведений и подвалов по выделке и выдержке вина улучшенным способом под руководством специалистов. В городах, выдержка вина происходит исключительно в погребах, производственных кооперативах и товариществ-садовладельцев, только им предоставляется право приобретения в селениях вина для выдержки у частных лиц—садовладельцев и у местных кооперативов.

Продажа вина

Продажа вина на потребление производится товариществами садовладельцев, производственными и распределительными кооперативами свободно, в запечатанной посуде. Продажа вина допускается также и в столовых, исключительно общественных, в минимальном количестве. Вывоз виноградных вин за границу среди экспортных товаров Грузии должен занимать почетное место, для чего комиссариат наркомзема в

частных виноделиях содействует европизации вина и развивает заготовку государственных вин, увеличивает число государственных виноделен и подвалов и закупая виноград и сусло у частных лиц. Вывоз за границу вин производится через Внешторг.

Разработка правил по охране производства виноградных вин и преследование фальсификации его лежит всецело на обязанности комиссариата наркомзема.

Производство коньячного спирта

Производство коньячного спирта и коньяка предоставляется и частным лицам. Правила по устройству коньячных заводов и выкурке коньячного спирта и контроль над производством его вырабатываются ВСНХ Грузии.

Выдержка коньячного спирта

Выкуренный коньячный спирт выдерживается при коньячных заводах и в самостоятельных складах, открываемых исключительно в городах. Отпуск коньяка на внутренний рынок допускается исключительно для медицинской надобности. На внешний же рынок через Внешторг — по положениям, выработанным для внешней торговли.

Спиртовая монополия

Продажа и покупка спирта составляет монополию государства, а потому весь спирт, каковой только окажется на территории Грузии, объявляется собственностью казны, а владельцы удовлетворяются ВСНХ.

Выкурка виноградного спирта

Выкурка виноградного и фруктового спирта в деревнях свободна. Невыкуренный спирт немедленно сдается в ВСНХ. Условия приема спирта вырабатываются ВСНХ.

Выкуренный в деревнях виноградный спирт после ректификации его на ректификационных заводах сначала поступает на нужды виноделия для подкрепления слабых вин, экспортируемых за границу. Излишек же вместе с очищенным фруктовым спиртом отпускается на медицинские и технические нужды.

Спирт, выкуренный из хлебных злаков, картофеля и свеклы на двух винокуренных заводах: Абастуманском, Зугдидском уезде и Гомийском, при ст. Гоми, вывозится через Внешторг за границу, причем предварительно удовлетворяется потребность государства.

Винокурение в других местах, кроме как из отбросов виноделия и фруктов, воспрещается.

№ 2

1922 წლის ივნისის 6. — საქართველოს სსრ მიწსახკომის სპეციალისტის კ. ბერეჟაშვილის მოხსენება საქართველოს მიწსახკომისადმი ღვინის დაყენების, შენახვისა და გაყიდვის დარგში წესრიგის დამყარების შესახებ

ღვინის დაყენებას, შენახვას და გაყიდვას თავისი წესრიგი აქვს და ეს კარგა ხანია დაკანონებულია ევროპაში. დაკანონებული იყო ის რუსეთში 1914 წ. 24 აპრილის კანონით ღვინოზე და იგივე კანონი ტარდებოდა ცხოვრებაში საქართველოშიც. ჩვენ ცხოვრებასთან შეფარდებით ამ კანონს შეიძლება ცოტა რამ ნაკლიც ჰქონდა და ღვინის დაყენების, შენახვის და გაყიდვის წესრიგს სრულიად ვერ იფარავდა, მარა სულ არაარაობას მაინც სჯობდა. იყვნენ დაყენებული სპეციალისტები-მეღვინეები აგენტებად და იაინი ანაორცალებდნენ კანონს და ამის საჭიროებას ცხოვრება აღსტურებდა, რადგან ღვინის დაყენების, შენახვის და გაყიდვის საქმე შედარებით ვითარდებოდა და უმჯობესდებოდა.

1914 წ. 24 აპრილის კანონი ღვინოზე გაუქმებული არ არის სათანადო კანონიერი აქტით, მაგრამ ფაქტიურად მიტოვებულია 1919 წ. აქეთ. ხოლო ღვინოზე გადასახადები კი დიდია დადებული: სააქციზო უწყება ვედრო ღვინოზე იღებს 32 ათას მანეთს¹, გრადუს ღვინის ალკოჰოლზე არის დადებული 10 000 მან. სასურსათო კომისარიატი რუსეთში გასაგზავნ ღვინოზე იღებს 25 პროცენტს ნა-ტურით. მევენახეებს ვენახების სივრცის მიხედვით ახდევინებენ ღვინის რაოდენობას და სხვა გადასახადებიც აწევს ღვინოს. ყველა ეს მევენახეობას და მეღვინეობას არა თუ განავითარებს, არამედ უკან დასწევს და დასცემს თუ ამ გადასახადებთან ერთად სათანადო კულტურული მუშაობა და ღვინის ბუნებრივობა არ დავიცავით, რადგან ფალსიფიკაცია უაღრესი მტერია მევენახეობისა და მეღვინეობისგან ვითარებისა. და მართლაც, უკვე შემჩნეულია, რომ საქართველოში ვენახების სივრცე არ ფართოვდება; ისეთ რაიონშიც კი როგორც არის კახეთი, არის მაგალითები ვენახების გაყავისა. ვენახები ნადგურდება ფილოქსერიდან და მაგიერი არ ირგება. ამასთან. გავრცელებულია ღვინის ფალსიფიკაცია და ეს გარემოება ძირს უთხრის ჩვენს მევენახეობას და ამავე დროს მომხმარებლის ორგანიზმს ჰვნებს. ღვინო ინახება ქალაქებად მრავალ ალაგებში უსუფთაოდ. ადამიანის ორგანიზმისათვის მხოლოდ მაშინ არის მარგებელი ღვინო, როცა ის გაკეთებულია ყურძნის ტყბილიდან, სათანადო მოვლილია და ჯანმრთელობისათვის გარეშე მავნე ელემენტები არ ურევია, ღვინის სუროვატები იმ ელემენტების შეპადგენლობით, რაც ახლა ბაზარზეა გავრცელებული, შხამავს და სწამლავს ადამიანს, რასაც უნდა მიექცეს უმეპეოდ ყურადღება.

მიწათმოქმედების კომისარიატი, რომელიც დარაჯათ უდგას მევენახეობის და მეღვინეობის განვითარების საქმეს. აღნიშნულ მოვლენას ვერ დასტოვებს უყურადღებოთ და თუ ჯერჯერობით ვერ მოასწრო საქმის მოწესრიგება, ამის ერთადერთი მიზეზია ნივთიერი უსახსრობა. მაგრამ ფინანსთა და სასურსათო კო-

¹ ბონის კურსით (ა. ს.).

მისარიატები, რომლებიც იღებენ ღვინოზე გადასახადებს სხვადასხვა სახით, სა-
აქციზო უწყება იღებს აქციზს დაახლოებით ორ მილიონს ვედრო ღვინოზე, რაც
შეადგენს შემოსავალს დაახლოებით (2000000 მილ.×32000) 64 მილიარ-
დამდის; სასურსათო კომისარიატმა შეკრიბა ღვინო მევენახეობიდან დაახლოე-
ბით 30 000 ვედრომდის, რაც შეადგენს ფულად დაახლოებით (150 000
მან.×30000) ოთხ მილიარდზე მეტს. ამას რომ დაუმატოთ შემოსავალი ღვინის
ალკოჰოლიდან (ერთ გრადუსზე 10 000 მან.) და სხვა ხარჯები ღვინოზე, სა-
ხელმწიფო იღებს ღვინოდან მრავალ მილიარდებს. ასე, რომ ჩვენის აზრით სრუ-
ლიად სამართლიანი იქნებოდა თუ ღვინოზე კანონის განხორციელების ხარჯები
დაიფარება აღნიშნული კომისარიატების შემოსავლიდან.

ამისათვის დროული იქნება:

1. საქართველოში ღვინოზე ახალი კანონის შემუშავების და დამტკიცებამ-
დის ტარდებოდეს ცხოვრებაში 1914 წ. 24 აპრილის კანონი ღვინოზე.

2. აღიძრას შუამდგომლობა მთავრობის წინაშე, რათა ფინანსთა და სასურ-
სათო კომისარიატების ღვინის შეჯოსავლის თანხებიდან ეძლეოდეს მიწათმოქ-
მელების კომისარიატს საშუალება, რომ მან შესძლოს ღვინოზედ არსებული კა-
ნონის ცხოვრებაში გატარება და ამგვარად ხელი შეუწყოს მევენახეობას და
მელვინეობას.

სპეც. კ. ბერეკაშვილი

ორცა, ფონ. 288, საქ. 541, ფურ. 66. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 3

1922 წლის ივლისის 30. — საქართველოს სსრ მიწსახკომის მევენახეობა-

მელვინეობის განყოფილების ინსპექტორის ა. ეგოროვის მოხსენება

მიწსახკომისადმი მელვინეობის მდგომარეობის შესახებ

Наркомзему ССР Грузии винодельческое хозяйство перешло от Ми-
нистерства земледелия Д. Р. Г.¹, которое получило его в наследство от
удельного ведомства и расширило за счет присоединения нескольких част-
новладельческих имений.

Винодельческое хозяйство можно разбить на две части:

- 1) на винодельческие имения, производящие вино и
- 2) на виноторговое предприятие.

I. Имения следующие:

1. Мукузани
2. Цинандали
3. Напареули
4. Карданахи
5. Манави
6. Карталинское
7. Вачеви
8. Отчасти Сакарская винодельческая станция с именем Аргвети
9. Варцixe

¹ До революционной Грузии.

11. Виноторговое предприятие представлено 4 подвалами: Тифлисским, Цинандалским, Карталинским, Варцихским и бондарным заведением в Цинандалах. Торговый аппарат сосредоточен в Тифлисском виноскладе, откуда идет главная торговля вином, исключительно разлитым в бутылки.

Девять винодельческих имений вырабатывают вино, поступающее в эти 4 винохранилища, где оно выдерживается и подготавливается к выпуску. Молодое вино из виноделен Цинандалского, Напареульского и Мукузанского имений поступает в Цинандалский подвал, откуда уже в возрасте 1, 2, 3-х лет перевозится в Тифлисский подвал, или отпускается покупателям непосредственно в бочках. Из Карданахского и Манавского имений вино поступает в Тифлисский склад. Вино Карданахского имения выдерживается в подвале имения, откуда реализуется непосредственно или пересылается для сего в Тифлисский склад.

Сеть имений Имеретии: Вачеви, Сакарская винодельческая станция с имением Аргвети и имение Варцихское составляют как-бы автономное предприятие; вино из них сосредотачивается в подвале Варцихского имения, откуда поступает на рынок в Кутаиси и Батуми. В этом имении кроме выделок столового вина, сосредоточено шампанское дело и коньячное производство. Все вино этих имений теоретически находится на учете виноторгового предприятия, которое само входит в подотдел народных имений. Сами имения также подчиняются этому же подотделу, кроме Сакарской винодельческой станции с имением Аргвети и Карталинского имения и новые учреждения находятся в ведении подотделов опытного виноградарства и виноделия. В последнем подотделе находятся Чумлакский, Кондольский и Агаянский питомники американских лоз и Икалтинское имение. Теоретически вино из этих 4-х учреждений также поступает в распоряжение виноторгового предприятия. Для единства работы и в чисто хозяйственных интересах считал бы полезным для дела сосредоточить все эти учреждения в одном подотделе народных имений.

Привожу список имений с указанием плодоносящих десятии виноградинок урожая этого года и среднего урожая на одну десятину:

Название имений	Площадь вино-град.	Урожай 1921 года в пудах	Средний урожай на 1 десятину
Цинандали	103	24656	239
Мукузани	111	2121	130
Напареули	94	1700	Забито градом
Карданахи	33	2362	
Манави	32	7386	
Вачеви	18	1484	
Варцихе	23	5217	186
Карталинское	71	7670	108
Сакарск. с имен. Аргвети	14	2596	185
Чумлакский питомник	2	Ок. 550	275
Кондольский	2,5	Ок. 500	200
Агаянский	2 1/4	Ок. 600	296
Икалто	10	Ок. 1300	130

Нижне привожу урожай за ряд лет. Верхняя цифра показывает урожай в пудах винограда, нижняя — площадь в десятинах виноградников.

Год	Цицкаძე	Мукузани	Напарული	Картალია	Варцხე	Вачე	Карлаиси	Манаи
1908	51432 100	63245 128	45964 116	446343	—	—	841537	—
1909	37007	38899	4 265	426547	—	—	1925	—
1910	53122	60775	27712	434723	—	—	122440	—
1911	44089	48252 126	25651	341057	—	361512	3849	—
1912	30211	48850 122	18640	605231	—	2300	146	—
1913	46089	51500 118	10256	1127838	—	8115	5489	—
1914	23500	4 690	18101	980652	—	3000	4922	—
1915	13300	24521 110	3700	745662	—	253	2063	—
1916	4272	24301	5090	1088085	—	600	1881	—
1917	16775	2 000	67 5 100	494580	—	166015	2292	—
1918	19000	21322 111	12064 82	475761	—	140017	3506	—
1919	13414 103	10011	9454	4056	85828	51220	3412	1559 32
1920	19935	20400	Град	2880	5190	150517	3230	4664
1921	24636	26020	1736	767071	5217	1484	339233	7386

Исследуя эти цифры, замечаем падение урожая с 1914 года. Объясняется это влиянием военного времени и затем революции. Обработка виноградников ухудшалась. Сначала не могли достать рабочие руки, мобилизованные в армию, затем люди вернулись, но не хватало денежных средств. В первые годы войны не было в достаточном количестве лечебных средств и урожай погибал от болезней.

Град начал выбивать виноградники: мортирная сеть отжила свой век, градобойных ракет получить во время в достаточном количестве не могли. В результате виноградники ослабли, кусты развиваются слабо. Удобрения виноградники с 1913 года не получают. Урожай падает. К этому же надо прибавить развитие филлоксеры.

Восстановить плодоносящую силу садов уже нельзя, но все же надо стараться отстоять виноградники от дальнейшего истощения.

Итак резюмирую: С 1914 года обработка сильно упала из-за отсутствия рабочих рук и недостатка лошадей, мобилизованных на войну. В Напарули, Карталинском имении прекратилась и сократилась поливка виноградников из-за той же нехватки рабочих рук. Ухудшилось лечение виноградников из-за той же нехватки работников, а также нехватки и плохого качества лечебных материалов. Недостача денежных знаков мешала правильной жизни имений. Не заготовлялись фураж для скота, лошади обессиливались и к работе не годились. Не было денег для

сезонных самых необходимых работ, но такого денежного кризиса, как сейчас, никогда еще не бывало.

В своем донесении в подотдел Нарим¹ за № 102 от 25 июля я доложил, что положение в имениях катастрофическое. Задолженность, например, Цинандальского нарима равна 661 миллиону, Напареульского — 772 мил., Мукузанского — 475 мил., всего 1908 миллионов. Главная часть этого долга падает на уплату жалования постоянным рабочим и служащим, которые еще недополучили содержания за май и июнь месяцы. Кроме того, не оплачены списки поденных рабочих на сумму чуть ли не на 400 миллионов. Если эти долги не будут оплачены, рабочие разойдутся и собрать урожай не удастся; это серьезное обстоятельство должно быть учтено и должны быть приняты все меры к оплате возможно скорей всех долгов, а также к снабжению имений деньгами к предстоящему виноделению.

Все хозяйство Варцихского имения зиждется на покупке винограда, который перерабатывается на Персадской винодельне в вино. Часть этого вина должна быть перегнана в коньячный спирт.

В 1918—1919 гг. было куплено по 14 тысяч пудов винограда, в 1920 и 1921 гг., из-за отсутствия средств, ничего не покупали. Необходимо в этом году получить средства на покупку 20 тысяч пудов винограда, на что понадобится, считая по 50 тысяч пуд винограда, один миллиард рублей.

Кроме Варцихского имения, покупку винограда желательно было бы наладить и в других нарим вообще и в Кахетии в частности. Наши винодельни могут принимать в 2—3 раза больше винограда, чем дают в настоящее время виноградники имений, и жалко, что эти технические оборудования остаются без применения. В коммерческом отношении такая покупка была бы очень выгодна. Остановка за деньгами. Их едва ли можно ожидать для этой цели.

В Варцихском имении оказалось много вина в бочках, годного под разлив шампанского. К сожалению, нет у нас специалиста, знакомого с тиражом шампанского. На очереди стоит вопрос приглашения такого на службу. Лучше всего иметь француза.

В имении имеется помощник специалиста, знающий все работы, кроме тиража, а потому имение может только выпускать в продажу старой заготовки шампанское, разливать же и пополнять запасы не может.

Запасы коньячного спирта не пополнялись 2 года, так как не было закупки винограда, о чем см. ниже.

В Варцихском и Вачевском имениях большая часть площади виноградников засажена шампанскими сортами, дающими очень малые урожаи. Таким образом, для Вачеви 82 пуда с десятины следует считать несколько ниже среднего урожая, для других же урожай в 186 пудов очень хороший.

Во всех почти имениях посажены преимущественно местные сорта, которые в общем дают хорошие вина, плодоносят больше иностранных.

Карталинское имение в своем виноградном хозяйстве допустило

¹ Нарим — народное имение.

много ошибок, вследствие которых урожаи получаются ничтожные. Много десятин вырублено и еще, по-видимому, предстоит сделать с частью насаждений то же самое.

Напареульское имение выбито было дважды градом в 1920 году и даже в 1921-м году урожая почти там не было. Виноградники так сильно истощены плохой обработкой, а главное тем, что один из бывших виноградарей вздумал было отучать лозу, привыкшую к поливке, от этой последней. Кусты ослабели и уже много куртин из таких погибающих виноградников упразднено.

На очереди всюду стоит закладка новых виноградников, для чего в первую очередь необходимо устроить во всех имениях маточники американцев. Работы в этом направлении уже начаты, в предстоящую осень и зиму будут продолжены и, когда жизнь войдет в нормальную колею, недостатка в денежных средствах не будет ощущаться, можно будет приступить, располагая подвойным материалом, к закладке новых виноградников на американских подвоях. Уже сейчас мы имеем несколько десятин молодых посадок, идущих очень хорошо в Цинандальском и Мукузанском имениях, высаженных в 1917, 1918, 1920, 1921 и 1922 годах.

Для всех винодельческих имений составлены материалы для организационных планов комиссией, в составе коей и агрономы С. П. Тимофеев и А. Х. Роллова. Нет таковых для Кондольского, Агайянского питомников и имения Икалто.

В некоторых имениях может вестись только виноградное хозяйство, как-то: Цинандали, Карданахи, Сакарская станция, Вачеви, питомники. В некоторых же имеются площади для полевых культур, хозяйство на которых должно быть подсобным. Таковы имения Мукузанское, Манави, Варцixe, Карталинское, Напареульское: причем последнее должно обслуживать, кроме себя, и Цинандали.

В настоящее время эти подсобные отрасли хозяйства развиты слабо, так как теперешние условия безденежья мешают развитию их. В будущем же, конечно, они должны поддерживать имения, согласно соглашениям, высказанным в организационных планах. Заведенное в прошлом году в Напареули животноводство ликвидировано, кроме свиноводства, но и это последнее умирает естественной смертью.

Подвальное хозяйство по тем же денежным затруднениям должно было отказаться от прежних погребных методов работы с вином, его очисткой и прочее, но все же уровень ухода за вином стоит настолько высоко, что мы за годы революции имеем исключительное вино в кахетинских нарим урожая 1917 года, отличное белое 1918 года, прекрасное красное 1918 и 1921 гг.

Тифвинсклад накапливал и должен впредь накапливать научно-опытный материал для изучения вина сортов винограда Грузии.

Каждый год в начале его определяется количество всего вина во всех винохранилищах Наркомзема и одна трехполовинная часть этого количества назначается на этот год в продажу. Так в текущем году было назначено 75 тысяч ведер вина в продажу, 40 тысяч бутылок шампанского и 34 тысячи бутылок коньяка. Пока норма эта не перейдена, но уже можно предвидеть, что вина будет выпущено больше, чем было на-

значено и желательно. Вообще должен отметить, что этого количества продуктов хватило бы для жизни всех нарим и других хозяйств винодельческого хозяйства Наркомзема и сверх того значительный процент был бы передан, как чистая прибыль, Наркомзему. К сожалению, товар отпущался и теперь еще отпускается в кредит и наши совхозы гибнут от безденежья. Такой порядок хозяйничанья должен быть изменен. Раньше торговлей вином руководил подотдел народных имений и дело шло неплохо. Теперь передана продажа вновь учрежденному Торговому подотделу Наркомзема и это средостенке ничего хорошего не вносит, а только осложняет простое дело и вызывает накладные расходы. Странно, что во время сокращения штатов учреждается новый многолюдный подотдел, без которого раньше Наркомзем отлично обходился. Опыт Министерства земледелия при меньшевиках, казалось бы, должен был показать нежизненность данного учреждения, нашему винодельческому делу оно пользы не принесло.

До меня дошли разговоры, что предполагается изъять из подвалов нарим Наркомзема 50 000 ведер вина и продать их без обращения доходов от этой операции на народные имения, а также есть предположение продать нашу коллекцию вин из Тифвинсклада. Если это осуществится, будет нанесен непоправимый удар винодельческому хозяйству Наркомзема. Урожай в этом году, ввиду климатических особенностей лета, ожидается малый и уменьшение резерва вина уменьшит и так небольшое количество вина, которое можно будет в 1923 году предназначить к реализации.

Стройная система хозяйства, установленная еще бывшим уделным ведомством, будет нарушена, равновесие утеряно и нашим имениям уже невозможно будет стоять на своих ногах, как до сих пор это было. Продажу же наших коллекционных вин можно приравнять к продаже картинных галлерей, библиотек и проч. Коллекция вин в Тифвинскладе имеет государственное значение и должна охраняться всеми и каждым. Грузия — страна винодельческая, сохранение и образование винных коллекций имеет огромное значение в деле изучения вин и понимания дальнейшего направления работ в этой серьезной отрасли сельского хозяйства страны. Полагаю, что этих двух актов удастся избежать и не будет разрушено винодельческое хозяйство Наркомзема ССР Грузии и его гордость — винная библиотека будет сохранена.

Инспектор виноградарства и виноделия А. Егоров.

ორცხა, ფონ. 288, საქ. 541, ფურ. 155-158. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 4

1922 წლის აგვისტოს 1. — კახელ მევენახეთა გაერთიანების — „კავშირთ-კავშირის“ გამგეობის მოხსენება საქართველოს სსრ მიწსახოკომისადმი, საქართველოს მეღვინეობა-მევენახეობის კატასტროფიული მდგომარეობის შესახებ

უეჭვო პეშმარიტებაა, რომ ჩვენი ქვეყნის სახალხო მეურნეობის მთავარ ძარღვს სასოფლო მეურნეობა შეადგენს, რომელშიაც უმთავრესი დარგი მელ-

ვინეობა-მევენახეობაა. უკანასკნელ მსოფლიო ომამდე ეს დარგი ფრიად შემოსავლიანი იყო და ერთადერთი საექსპორტო სოფლის ნაწარმოები ღვინო იყო. გარდა შემოსავლიანობისა ეს მაღალ კულტურული და კეთილშობილური დარგი სასოფლო მეურნეობისა. რამდენიმე ათასი წლის განმავლობაში თანდათანობით ვითარდებოდა და უკანასკნელ წლებში ჩვენი მევენახეობა წარმოადგენდა სრულიად ჩამოყალიბებულ დარგს სასოფლო მეურნეობისას ვაზის საუკეთესო ჯიშებით და ევროპულ ვანტაჟულ ღვინოებთან მოქიშვე მაღალი ღირსების ღვინოებით. ჩვენი ვენახების დამუშავება არაფრით არ ჩამოუვარდებოდა საფრანგეთის უკეთეს ვენახებს და ვენახების სივრცეც იმდენად მატულობდა, რომ ჩვენი ღარიბი მშრომელი ხალხის ეკონომიურ-კულტურულ აღორძინებაში ამ დარგს უნდა დაეკავებინა უდიდესი ადგილი. მაგრამ უკანასკნელი 7-8 წლის განმავლობაში კალაპოტში ჩამდგარი განვითარება ჩვენი მეღვინეობა-მევენახეობისა ძირიანად შეირყა და დღეს იგი განიცდის კატასტროფულ მდგომარეობას, ხოლო თუ ამ დარგის სრულიად განადგურებისაგან გადასარჩენად არ იქმნა მიღებული განსაკუთრებული საზოგადოებრივი და მით უმეტეს სახელმწიფოებრივი ღონისძიებანი, სულ ორი სამი წლის განმავლობაში ეს უძვირფასესი და უძველესი დარგი ჩვენი ხალხის ეკონომიური კეთილდღეობისა გაჰქრება საშუალოდ. და თუ რა ზარალი მოუვა მევენახეობის გაუქმებით ჩვენს ღარიბ რესპუბლიკის მეურნეობას შეგვიძლიან გავითვალისწინოთ თუნდ შემდეგი ციფრებით:

ა) საქართველოში ვენახების სივრცე აღემატება 50 000 ღესეტინას და იგი ჰკვებავს გარდა უცხო დაქირავებულ მუშისა 95 000 მეკომურ მევენახეს ანუ არა ნაკლებ ნახევარ მილიონ მცხოვრებლებისა, რომელთაც ლუკმა გაუწყდებით მისი მოსპობით; ბ) ღესეტინა ვენახის შემოსავალი ნორმალურ დროისა უდრიდა არა ნაკლებ 5-8 ღესეტინა ნახნავი მიწის შემოსავალს და მაშასადამე თუ 50 000 ღესეტინა ვენახი გაუქმდება მის ნაცვლად ვენახის მუშა უნდა დაკმაყოფილდეს 250 000—400 000 ღესეტინა ნახნავით, რაც შეუძლებელია ჩვენში ვარგისი სახნავი მიწების სიმცირის გამო, მით უმეტეს თუ გავითვალისწინებთ, რომ მეტი წილი სავენახე მიწებისა თითქმის სულ უფარგისია სახნავად; გ) ვენახი მოითხოვს მთელი წლის განმავლობაში მრავალ მუშახელს და მაშასადამე მისი გაუქმება შექმნის რამდენიმე ათი ათას უმუშევარს, რაც ისედაც გაღარიბებულ სახალხო მეურნეობას გააჩანავებს; დ) დაგვეკარგება ერთადერთი საექსპორტო (რუსეთისათვის) საქონელი — ღვინო, რადგან ჩვენი პურეულობით საზღვარგარეთის და თუნდ რუსეთის ბაზარზედ გასვლა სრულიად უაზრო იქნებოდა; ე) სახელმწიფოს მოესპობა ყოველწლიური შემოსავალი: 1) ძველად არსებული გადასახადი ვენახზედ 40 მანეთამდე (ოქროს ფულით) საშუალოა, ღესეტინაზედ 2 მილ. მან.. 2) შემოსავლის კვალობაზედ არსებული გადასახადი, 3) აქციზი და ახლოებით 3-4 მილ., ვედრო ღვინოზედ (ვედროზედ 1,60 მან., ანუ 5-6 მილ. მან.), 4) ქალაქის პატენტი და სხვა გადასახადები, 5) ჰაჰიდგან ყოველ წლიურად გა-

მოხდომი 6—7 მილ., გრადუს სპირტზედ (არაყი) შემოსავალა — და ყოველივე ამის ანაზღაურება სახელმწიფოს არც ერთი სხვა სამეურნეო დარგით არ შეუძლია.

ვიდრე აღვნიშნავდეთ დარგის გადასარჩენ შესაფერ ღონისძიებებს, საჭიროა შესწავლილ იქმნას ის მიზეზები, რომელთაც წარმოშვეს არსებული მდგომარეობა მევენახეობისა.

მიზეზები მრავალია როგორც ისტორიული, ბუნებრივი და ამრიგად ჩვენგან დამოუკიდებელი, აგრეთვე ხელოვნური ანუ შედეგი წარმოებულ შეუფერებელ ეკონომიურ პოლიტიკისა.

მელღენეობა-მევენახეობის დაქვეითება ჩვენში პირველად აღინიშნება მსოფლიო ომის დაწყებით 1914 წელს, როდესაც, ერთის მხრით, ღვინის ვაჭრობის აკრძალვამ, სობლევულობის გაძვირებამ, მობილიზაციის გამო მუშახელის შემცირებამ და მეორეს მხრივ, საწაშლებელ¹ მაშალათა სიმცირემ და სიძვირემ მევენახეობის განვითარება სრულიად შეაჩერეს, მოსავალი თანდათან შემცირდა და ვენახების სივრცესაც თანდათან მომატების მაგიერ კლება დაეწყო. სეტყვა-სთან საბრძოლველი საშუალებები ძველად შემოდებული თანდათან უფარვისნი ხდებოდა და ახალიც აღარაფერი შემოდის და სეტყვა ანადგურებს ყოველ წლივ მრავალ ვენახებს. ზომ არ არსებობენ დასეტყვისაგან დამზღვევი ორგანიზაცია, არც საურთიერთო და არც სახელმწიფო.

ღვინის ვაჭრობის შემავიწროებელი ზომები იწვევენ მის ფალსიფიკაციის გავრცელებას ღვინის კანონი ფიქტად რჩება, რადგან აღარ არის დაწესებულება, რომელიც მის შესრულებას ზედამხედველობდა.

ერთადერთი ბაზარი ჩვენი ღვინისა რუსეთი, წლებადღამდე სულ დახშული იყო შეიდი წლის განმავლობაში და ჩვენი ღვინო ჩაკეტილი საკუთარ ვაჭრო საზღვრებში ებრძვის განჯა-ერევნიდან მოწოლილ იაფფასიან ღვინოებს. ყველა ეს გაერმოება რა თქმა უნდა მელღენეობის წარმოებას მეტად უსარფოდ ხდის და მევენახე რჩეობს ვაზი გაჭაფოს და მის ნაცვლად პური და სიმინდი დათესოს. ამ დროებითი ხასიათის მიზეზებს ერთვის ვაზის საშინელი მტერის — ფილოქსერის გავრცელება კახეთში, რომელმაც უკანასკნელ წლებში კახეთის ვენახების არა ნაკლები 15 პროც. (3—4 ათასი დესეტინა) იმსვერპლა და ესლაც ისეთი სისწრაფით ვრცელდება, რომ სულ 4—5 წლის განმავლობაში იგი კახეთის მთელ ვენახებს გაანადგურებს. ვენახების აღდგენა ამეროკულ ვაზის ნამყენზედ კი მეტად ნელა და თითქმის უმნიშვნელოდ სწარმოებს. მთელ კახეთში ამრიგად გაშენებულ ვენახების სივრცე არ აღემატება 50 — 60 დესეტინას და ყოველწლიურად დამზადებულ ნამყენით შეიძლება აღდგენილ იქმნას 5—8 დესეტინა (ორი სახელმწიფო სანერგის — კონდოლის და ჩუმლაყის საშუალებით) მაშინ, როდესაც ყოველწლიურად ფილოქსერა 2—3 ათას დესეტინას აფუჭებს.

აქვე საჭიროა აღინიშნოს, რომ მენშევიკური მთავრობის მიწის რეფორმის განხორციელებამაც, რომელიც შეეხო აგრეთვე კულტურულ ნაკვეთებს და მათ

¹ უნდა იყოს შემწამლავი.

შორის ვენახებსაც, ხელი შეუწყო ვენახების სივრცის შემცირებას, რადგან ფაქტობრივად აღმოჩნდა, რომ ვენახების დიდი ნაწილი მთელი ვენახები (ნორმის ზევით რაც აღმოჩნდა) მოუვლელობით განადგურდა და დღეს თითქმის ყველა (700-მდე დესეტინა) სახანავად არის ქცეული.

ყველა ზემოაღნიშნული მიზეზები, რომელთაც ხელი შეუწავს მევენახეობის კრიზისის შექმნას ჩვენში ასე ვსთქვათ ისტორიული აუცილებლობის შედეგია, რომელთა გამოსწორებაც ისევ მეთოდური და ხანგრძლივი საქმიანობით შეიძლება მხოლოდ. მაგრამ ის შემავიწროებელი ეკონომიური პოლიტიკა კი, რომელიც დღეს არის გამეფებული მთელი რუსეთის და, კერძოდ კი ჩვენი ქვეყნის ფარგლებში, და რომელმაც სრულიად ჩააღრმავა მელვინეობა-მევენახეობა, უქადის დიდ უზედურებას ჩვენი ქვეყნის უმთავრეს დარგს მეურნეობისას და აუცილებელია სახელმწიფოს მიერ სწრაფი და რადიკალური ღონისძიებათა მიღება შექმნილ კატასტროფულ მდგომარეობის თავიდან ასაცილებლად.

მელვინეობა შეიქმნა ფისკის მსხვერპლი და თუ ფისკალური საშუალებები არ იქმნა შეფარდებული ამ დარგის დღევანდელ ვითარებასთან და შესაძლებლობასთან, მევენახეობა მოისპობა. სასოფლო-სამეურნეო ნაწარმოებთა შორის ერთადერთი ღვინოა, რომ იბეგრება და იმავე დროს მას, როგორც არა პირველ მოთხოვნილების საგანს ნაკლები ღირებულება და გასავალი აქვს ყველა სხვა ნაწარმთან შედარებით. მასზედ დაწესებულია:

1) სადესეტინო გადასახადი მიუხედავად მოსავლის რაოდენობისა, უმეტეს შემთხვევაში დაახლოებით მოსავლის 10 პროც., 2) აქციზი, 3) პატენტი, 4) სარდაფების საიჯარო მეტად დიდი და აუტანელი ქირა, 5) ღვინით ვაჭრობის უფლებაზედ მეტად დიდი გადასახადი ქალაქის მიერ გასტრონომიულ მაღაზიებზედ და რესტორანებზედ (რესტორანი იძულებულია ამ ღირებულების დასაფარავად ღვინოს დაადოს 200 და 300 პროც. თვით ღირებულებისა), 6) სხვადასხვა მოულოდნელი გადასახადები (სანიტარული და სხვა) და 7) რაც ყველაზედ მძიმე ტვირთია—რკინიგზის ფრახტი და მეტად გაძნელებული ტრანსპორტის ორგანიზაცია: ყველა ზემოაღნიშნული ხარჯები ზოგი სულ ახალია და ზოგი კი (გარდა აქციზისა) ორჯერ-სამჯერ და ოთხჯერ მეტია ვიდრე ომის წინა დროისა, მაშინ როდესაც ღვინოს ფასი და მასზედ მოთხოვნილება ერთიორად და ერთიამად ნაკლებია ვიდრე მშვიდობიან დროს (ვედრო ღვინის ღირებულება უდრიდა ორი ფუთი პურის და ნახევარ ფუთი შაბიამნის ღირებულებას, მაშინ როდესაც ესლა იგი უდრის ნახევარ ფუთი პურის და ხუთი გირვანქა შაბიამნის ღირებულებას).

ამ გარემოებამ აიძულა ღვინის მომხმარებელი სრულიად გვერდი აეხვია ათეული წლობით შექმნილ ღვინის სავაჭრო აპარატისათვის, რომელიც თვითღირებულებას ერთისამათ აძვირებს და მიემართა სრულიად ახალ, კერძო მოვაჭრეებს, რომელთაც ყოველ მატარებელზედ კახეთიდან თბილისში, ხოლო შორაპან-სვირიდან ბათუმში, ჩააქვთ წვრილი ჭურჭლით ათასობით ვედრო ღვინო, ყოველივე ფრახტი, აქციზის, სატრაქტურო გადასახადის, პატენტის და სხვა ხარჯების გადაუხდელოდ, რაც იძლევა 120—150 ათას მანეთს განსხვავებას ვედ-

როზედ. ამრიგად, სახელმწიფო და საქალაქო გადასახადი მთელი თავის სიმძიმით აწევება ღვინით სავაჭრო აპარატს, რომელიც მას ვერ უძლებს და თანდათან ისპობა, ხოლო ღვინო ახალი გზით მიდის მომხმარებელთან, ე. ი. შინაურ ბაზარზედ.

რაც შეეხება გარეულ ბაზარს, იქ კიდევ სრულიად გამოუსავალი მდგომარეობაა შექმნილი: ერთადერთი ბაზარი ღვინისა რუსეთია, მიუხედავად იმისა, რომ იქ ღვინის გაყიდვა ნებადართულია და თვით სახელმწიფო განაგებს ამ საქმეს, მაგრამ საშინელი ფრაზტის (რომელიც ღვინის ღირებულებას ერთით-ჯერ სჭარბობს), უფრო საშინელი აქციზის (ღვინის ღირებულებას ერთიექვსად სჭარბობს), გაძნელებული ტრანსპორტის და სასურსათო კომისარიატის მიერ გასატან ღვინოზედ დაწესებულ ნატურით 15—25 პროც. გადასახადის მეოხებით, ღვინო რუსეთში სულ არ მიდის და კარზედ მომდგარი მოსავალი არ იცის გლეხმა სად ჩაასხას, რადგან ჭურჭელი ძველი მოსავლით აქვს სავსე. ღვინის გატანას კი ვეღარავინ ბედავს.

რუსეთში ასეთი უზომო აქციზის (ვედროზედ 16 მილიონი მან. და მეტი) დაწესება მოასწავებს იქ ღვინის შეტანის სრულიად აკრძალვას...

ამიერკავკასიის ფედერაციულმა საბჭომ ამ გარემოებას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიაქციოს და აღძრას მოსკოვის წინაშე საკითხი აქციზის სრულიად მოხსნისა.

ყოველივე ზემოხსენებულიდან გამომდინარეობს, რომ ყოველივე ჩვეულებრივ რიგს და საშუალებებს გარეშე სრულიად განსაკუთრებული და სასწრაფო ღონისძიებანი უნდა იქმნას მიღებული მთავრობის მიერ შექმნილ მდგომარეობის გამოსაბრუნებლად და კატასტროფიდან თავის დასაღწევად, რომელთა გამოწახვა უნდა იყოს მოწოდებული კომისარიატმა — როგორც დაწესებულებამ, რომელიც მოწოდებულია სოფლის მეურნეობის და მწარმოებელთა ინტერესების დასაცავად.

საჭირო ზომები გაიყოფიან ორ ნაწილად. პირველი რომელთა განხორციელება სათანადო უწყებებში უნდა მოხდეს დაუყოვნებლივ მიწათმოქმედების კომისარიატის საშუალებით, ხოლო პარალელურად ამავე კომისარიატთან, მეღვინეობა-მევენახეობის გარეშე მოწოდებულ საჭირობორტო საკითხების გამოსარკვევად და გასაძლოად უნდა დაიწყოს სისტემატური და მეთოდური მუშაობა ამისათვის განსაკუთრებულად შექმნილ ორგანოში.

პირველ ღონისძიებათა განსახორციელებლად საჭიროა დაუყოვნებლივ:

1. მიემართოს საქართველოს სახალხო კომისარიატს საბჭოს საშუალებით ფედერაციულ საბჭოს, რათა მან აღძრას მოსკოვის მთავრობის წინაშე შუამდგომლობა ღვინოზედ აქციზის სრულიად მოხსნის შესახებ.

2. აღძრას შუამდგომლობა „სოვენარკომის“¹ საშუალებით რკინიგზის წინაშე, რათა გადასინჯულ იქმნას ტარიფები ფრაზტისა და გადასინჯვამდე კი ღვინის ფრაზტი იანგარიშონ მეორე კატეგორიით, ე. ი. იმ ტვირთებთან შეფარდებით, რომელნიც იტვირთებიან ვაგონში 500 ფუთზედ ზევით — ვინაიდან ყოველად

¹ სახკომსაბჭო.

შეუძლებელია ვაგონში ჩაიტვირთოს ღვინო 480 ფუთზედ მეტი რაც ფრახტს თითქმის ერთნახევრად აძვირებს (ეხლანდელი ფრახტი ოქროს ვალიუტით რომ ვიანგარიშით სჭარბობს მშვიდობიან დროისას 3—6-მდე).

3. მიეცეს წინადადება „ნარკომპროდს“¹, რომ მან შესწყვიტოს რუსეთში გასატან ღვინოებზედ 15—25 პროც. გადასდევინება ნატურით — რაზედაც მას ფორმალური უფლებაც არა აქვს.

4. აღიძრას ქალაქის აღმასრულებელ კომიტეტის წინაშე საკითხი რათა შემსუბუქდეს გადასახადები: ა) საიჯარო-სარდაფებზედ — რომელიც უნდა გამოყოფილი იქნეს განსაკუთრებულ კატეგორიაში საერთო საწყობებიდან: ვინაიდან ღვინოს — საწყობების მხოლოდ 20—25 პროც. უჭირავს და ამას გარდა იგი [ღვინო] ინახება სარდაფებში ხშირად რამოდენიმე წელიწადი, — სხვა საქონელი კი ზოგჯერ თვეში რამდენჯერმე გადატრიალდება, ბ) სატრაქტურო და ღვინის ვაჭრობის უფლების მოწყობებზედ — გასტრონომიულ მაღაზიების და რესტორანებისთვის.

5. მიეცეს წინადადება ვისაც ჯერ-ჯერს რომ სასტიკად აეკრძალოთ მომსახურე პირებს და კერძო მოვაჭრეებს ფარულად ტიკებით ღვინის და არყის ზიდვა უფრახტოდ და უაქციზოდ როგორც რკინიგზით, ისე ურმებით.

კოოპერატიულ ორგანიზაციების თავისუფალი ვაჭრობის უფლება ჰქონდეს რუსეთში.

ხოლო რაც შეეხება ყველა სხვა საკითხებს მელვინეობა-მევენახეობისას ამათ გასაძლოად ჩვენის აზრით საჭიროა შეიქმნას მიწათმოქმედების კომისარიატთან ნაცვლად მელვინეობა-მევენახეობის ქვეგანყოფილებისა თუ სექციისა, მელვინეობა-მევენახეობის კომიტეტი, რომლის სტურუქტურის და დებულების პროექტს აქვე ვარდგენთ.

ამ კომიტეტის არსებობა ვფიქრობთ აუცილებელია და ბევრს შემატებს ჩვენს დაქცეულ მევენახეობას, ხოლო თუ მისი არსებობა გამოიწვევს ხარჯს ჩვენ ვფიქრობთ მევენახეებს აქვთ უფლება მოითხოვონ რომ იმ თანხებიდან, რომელნიც სახელმწიფოს სალაროში შედიან ამ დარგიდან (მარტო 2 მილიონი ვედრო ღვინის აქციზი — ვედროზედ 32 ათასი მანეთი — 64 მილიარდ მანეთს უდრის) მცირეოდენი ნაწილი მაინც მოხმარდეს თვით ამ დარგის გაუმჯობესებაზედ ზრუნვას.

კახელ მევენახეთა გაერთიანების „კავშირთ-კავშირის“ თავმჯდომარე².

ორტსა, ფონ. 288, საქ. 541, ფურ. 71—74, პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

¹ სასურსათო კომისარიატი.

² საბუთს ხელრთვა არა აქვს.

№ 5

1922 წლის სექტემბრის 22. — იმერეთის მევენახეთა კოოპერაციული საზოგადოება „იმერეთი“-ს გამგეობის მოხსენებითი ბარათი საქართველოს სსრ კოოპერაციულ სამმართველოსადმი ანანოვის ყოფილი სარდაფის მათ განკარგულებაში გადაცემის შესახებ

ამა წლის 1 სექტემბრიდან ქალაქ ზესტაფონში შედგა და მოქმედებს იმერეთის მევენახეთა კოოპერაციული საზოგადოება „იმერეთი“, რომლის წესდებაც უკვე დამტკიცებულია კოოპერაციულ სამმართველოს მიერ ამა წლის 3 სექტემბრის თარიღით.

საზოგადოებას უკვე ჰყავს ირგვლივ შემოკრებილი ასი (100) მევენახე-მეღვინე, რომელნიც განსაკუთრებულ ხელშეკრულებით ვალდებულნი არიან „იმერეთის“ წესდებით მათზე დაკისრებული მოვალეობანი აღასრულონ პირნათლად და უცვლელად.

თუ რა მნიშვნელობა აქვს საქართველოს ეკონომიური აღორძინებისათვის ასეთ საზოგადოების დაარსებას და ამუშავებას, ამაზე ჩვენ გვგონია, ყველას გარკვეული წარმოდგენა აქვს და ამათ ჩამოთვლას აქ აღარ შეუღლებით, ვიტყვით მხოლოდ, რომ ამ მევენახეთა საზოგადოების საშუალებით, იმერეთის მევენახეთა ბაზარს ჰპოვეს ევროპის და აზიის მთავარ სავაჭრო ცენტრებში, და ჩვენი გლეხი მევენახე კი აუცილებლივ ხდება როგორც მწარმოებელი, ისე მრეწველი და ვაჭარიც თავის ნაწარმოებისათვის.

ასეთი მიზნითაა სწორედ აღჭურვილი ახალი მევენახეობის საზოგადოება „იმერეთი“, ასეთია მისი მთავარი სამოქმედო ხაზი.

ცხადია, თანამედროვე ეკონომიურ პირობებში ასეთი დიდი საქმის მოგვარება შეუძლებელია თუ მას მხარში არ ამოუდგა საქართველოს სოციალისტური მთავრობა და არ გაუწია კიდეც შესაფერი მფარველობა. დახმარება კი — უპირველეს ყოვლისა უნდა გამოიხატოს ამ საზოგადოების ტექნიკურ საქმეების მოგვარებაზე ხელის შეწყობაში.

მთავრობას კარგად მოეხსენება, რომ ქ. ზესტაფონში კაი ხანია რაც არსებობს ყოფილი მემამულის ანანოვის ღვინის დასაყენებელი, ევროპულ გეგმაზე მოწყობილი სარდაფი. აღნიშნული სარდაფი, საბჭოთა ხელისუფლების საქართველოში დამყარების დროს, გადაეცა კლთვნილებისამებრ შორაანის მაზრის მიწათმოქმედების განყოფილებას, მაგრამ იმ პირობით კი, რომ თუ მაზრაში, მევენახეთა საზოგადოება დაარსდებოდა, სარდაფი უნდა გადაბარებოდა აუცილებლივ მევენახეთა საზოგადოებას. ამ დადგენილებას (რომლის ოქმიც ალბათ ინახება მიწათმოქმედების განყოფილებაში) დაესწრო თვით მიწათმოქმედების კომისარიატის წარმომადგენელი, ცნობილი მეღვინე ბერეკაშვილი, რომელიც აუცილებლივ დაადასტურებს ზემოაღნიშნულ დადგენილების სინამდვილეს.

ზემოაღნიშნული გარემოება ჩვენ საბუთს გვაძლევდა გვეფიქრა, (და ეს უფრო გვაძლევდა კიდეც გამბედაობას ასეთი დიდი საქმისათვის მოგვეკიდა ხელი) რომ საზოგადოების დაარსებისთანავე ანანოვის ყოფილი ქარხანა გადავიდოდა

მევენახეთა საზოგადოების ხელში, და ამით შეგვიწყობდა კიდევ ადგილობრივი მთავრობა ხელს მიგვეღწია დანიშნულებისათვის, მაგრამ შორაპნის მაზრის ადგილობრივმა ხელისუფლებამ ამ სარდაფის გადმოცემაზე უარი გვიპასუხა იმ მოსაზრებით, რომ ადგილობრივი მთავრობა თვით აპირებს ამ სარდაფის ექსპლუატაციას საოჯახო წესით.

ამის საწინააღმდეგო არავის არ შეუძლიან ჰქონდეს რამე, მაგრამ ჩვენ გვაშინებს წარსული წლების მაგალითები, როდესაც ამ ქარხანაში მხოლოდ და მხოლოდ ათასი ფუთი ღვინო გადამუშავდა მიწათმოქმედების განყოფილების (შაბიამანსა და გოგირდში აღებულ ყურძნიდან) და ორი ათას ფუთამდე პროდუქტის¹ ღვინოები გამოხდილ იქმნა კონიაკის სპირტად (პროდუქტის ღვინოთა წილს გვგონია გაუქმებულია). ქარხანაში კი დამუშავება შეიძლება 60 000 ვედრო ღვინის ნაწარმისა.

ასეთია სინამდვილე. ყოველ შემთხვევაში ასეთი მცირე სამუშაოსათვის ამოდენა ქარხნის გაცდენა არ უნდა იყოს მიზანშეწონილი, მით უფრო, რომ ახალი მევენახეთა კოოპერატიულ საზოგადოებას შეუძლიან თავის თავზე მიიღოს ყველა ამ პროდუქტების უფასოთ გადამუშავება, რომელსაც შეიძენენ შორაპნის მაზრის მიწათმოქმედების განყოფილება და აღმასკომი.

ამიტომ მევენახეთა კოოპერაციული საზოგადოება თავის მხრივ იძლევა შემდეგ პირობებს, თუ სარდაფი იქნება დაუყოვნებლივ გადაცემული მევენახეთა საზოგადოება „იმერეთზე“:

1) იმერეთის მევენახეთა საზოგადოება „იმერეთი“ იკისრებს ყოველგვარ ღვინის პროდუქტების დამუშავებას, რასაც შეიძენს შორაპნის მაზრის აღმასკომი იმ რაოდენობით, რამდენიც აღნიშნულმა დაწესებულებამ გადამუშავა წარსულ წლებში და ამ დამუშავებულ ნაწარმოებს აბარებს იგი აღმასკომს ყოველსავე ხარჯ-გაუღებლივ.

2) ან და წმინდა მოგების 10 პროცენტს (ან და მთელი პაის მეთედს) გადასცემს მთავრობას ადგილობრივ ხელისუფლების სახით და ამ თანხებს ყოველწლიურად შეიტანს „იმერეთი“ აღმასკომის სალაროში.

მოგახსენებთ რა ყოველივე ზემოაღნიშნულს სსსრ კოოპერაციულ სამმართველოს გთხოვთ რათა დაგვეხმაროთ ამ საქმის დადებით გადაწყვეტაში და აღძრათ შუამდგომლობა სადაც ჯერ არს რათა ანანოვის ყოფილი სარდაფი გადმოეცეს ახლად დაარსებულ მევენახეთა კოოპერატიულ საზოგადოებას „იმერეთს“, რომლის დაარსების ინიციატორი და ხელმძღვანელი ცეკავშირთან ერთად იყო სწორედ კოოპერატივთა სამმართველოს გამგეობაც.

იმერეთის მევენახეთა კოოპერაციული საზოგადოების „იმერეთის“ გამგეობის თავმჯდომარე (ხელის მოწერა).

ორცა, ფონ. 288, საქ. 541, ფურ. 85—86, პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

¹ სასურსათო გადასახადი.

№ 6

1922 წლის ოქტომბრის 2. — კახელ მევენახეთა ყრილობის მომწვევი ბიუროს მიმართვა კახელ მევენახეებისადმი

მოქალაქენო, კახელო მევენახენო! ჩვენი ძალა, ჩვენი მეურნეობის მთავარი ძარღვი, ჩვენი დოვლათი არის ღვინო. მისმა მოსავალმა ამ ბოლო დროს შესამჩნევად კლება იწყო და არ გავა რამდენიმე წელიწადი, რომ ეს უმთავრესი ღარგი ჩვენი მეურნეობისა — მევენახეობა სრულიად მოისპობა. ამის მიზეზი არის ის, რომ რამდენიმე წელიწადია, რაც ჩვენს ვენახებს შემოესია საშინელი ვაზის მტერი ფილოქსერა, რომელიც მუსრს ავლებს ჩვენს ვენახებს, — ახმობს ვაზს. შუაგულ კახეთში საუკეთესო ვენახები, სახელდობრ გრძელ მინდორში, ახალშენში, კურდღელაურში, წინანდალში, რუისპირში, ნაფარელში, ვეჯინში და სხვა, კიდევ ბევრ ალაგას მოსპობის გზაზე დააყენა.

ეჭვი არ უნდა დაგვებადოს, რომ ასეთივე ბედი მოელის მთელ ჩვენს ვენახებს თუ საჩქარო ზომებს არ მივმართავთ უბედურების თავიდან აპაცილებლად და ვენახების ამერიკულ ვაზზედ ნაყენებით განაზღუბას.

ვენახებისათვის შექმნილ ამ საშინელ გარემოებას ანგარიში გაუწია ჩვენმა მთავრობამ და მევენახეთა კავშირებთან ერთად განიზრახა კახელ მევენახეთა ყრილობის მოწვევა კახეთში, სოფ. გურჯაანში 19 ნოემბერს, სათათბიროდ, თუ რა ზომებია საჭირო ამთავითვე იყოს მიღებული და რა გეგმა უნდა იყოს განხორციელებული.

მოქალაქენო! მოვექცეთ ამ ყრილობას მეტი სიფხიზლით, მეტი ენერგიით, მეტი დაკვირვებით და ნუ დავივიწყებთ, რომ ჩვენი ვენახების ბედი და არსებობა დამოკიდებული იქნება იმაზედ, თუ რამდენად სწორედ აუღებთ ალღოს დღეს შექმნილ მდგომარეობას.

უნდა გახსოვდეთ, რომ ამ საქმის მოგვარება მარტო მთავრობას არ შეუძლიან თუ თვითონ მევენახეები არ შეიგნებენ საფრთხეს და საკუთარი ძაღლით არ ჩაეშვლებიან მთავრობას საერთო მტერთან ბრძოლაში. საჭიროა მევენახენი მჭიდროთ შეკავშირდნენ, გამოიჩინონ დიდი უნარი და მიწათმოქმედებას კომისარიატის დახმარებით და ხელმძღვანელობით დაიხსნან კახეთის ვენახები განადგურებისაგან.

მევენახეებო! დაესწარით ყრილობას, გადაარჩინეთ თქვენი ვენახები განადგურებას. ყრილობის მომწვევი ბიურო.

ორცა, ფონ. 288, საქ. 287, ფურ. 168. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 7

1922 წლის ოქტომბრის 9. — საქართველოს სსრ მიწსახკომის სახალხო მამულების ქვეგანყოფილების მოხსენებითი ბარათი მიწსახკომისადმი სახალხო მამულების მევენახეობა-მეღვინეობაში შექმნილი მდგომარეობის შესახებ

მეღვინე-მევენახეობის სახალხო მამულები განადგურების გზას ადგია. ფილოქსერა თანდათანობით სპობს მათ ვენახებს და როგორც ადგილობრივ

გამორიკვა სულ ამ 7 წელიწადში ეროვნულ საუკეთესო მამულებში აღარ დარჩება არც ერთი ვაზი. მეცნიერებას აქამდისინ ვერ გამოუგონია ფილოქსერასთან უშუალო საბრძოლველი საშუალება. ერთადერთი საშუალება იმაშია, რომ განადგურებულ ვენახების მაგივრად გაშენდეს ახალი ამერიკულ ვაზის ჯიშებზედ ადგილობრივი ვაზით დამყნელი ვენახები. ახალი ვენახების გაშენება მოითხოვს დიდს თანხას და რამდენიმე წელიწადს. მანამდისინ — კი მამულების შემოსავალი აუცილებლად იკლებს — ერთის მხრით მიტომ, რომ მოსავალი წლითიწლობით შემცირდება, რადგან არსებული ვენახების სივრცე იკლებს, მეორე მხრით — კი იმიტომ, რომ ახალი ვენახების გასაშენებლად მამულებს დასჭირდებათ ზედმეტი არაჩვეულებრივი ხარჯი.

ამერიკული ვაზის გაშენების საჭიროებაც რომ არ მივიღოთ მხედველობაში, უამისოდაც უნდა ვაღიაროთ, რომ უკანასკნელი რამდენიმე წლის ომიანობის და რევოლუციის ხანაში სახალხო მამულების შემოსავალი შესამჩნევად შემცირდა. ეს იმიტომ, რომ ვენახები წლითიწლობით დაუმუშავებელნი რჩებოდნენ, სასუქი და მოვლა ნაკლები ჰქონდათ. ამ გარემოებით ვაზი დასუსტებულია და ნაყოფს (მოსავალს) ნაკლებად იძლევა. ის ვენახები, რომელიც ომიანობამდინ იძლეოდნენ საშუალოდ 500 და მეტს ფუთ ყურძენს დესეტიანზედ, ბოლო დროს 200—250 ფუთსაც აღარ იძლევა. ხარჯი კი მამულს იგივე და მეტიც სჭირა და ამიტომ მამულების შემოსავალი თანდათან მცირდება და ზარალიც მოსალოდნელია, თუ ამ გარემოებაზედ ესლავე არ იქნება მიქცეული ყურადღება. გამონახულ უნდა იქნეს საშუალება (თანხა) მამულების (ვენახების) ჯათანადოთ დასამუშავებლად სანამ ფილოქსერით ვაზი მოსპობილი იქნება, ვაზი უნდა გამაგრდეს სასუქის შეტანით, თანდათანობით უნდა გაშენდეს ამერიკული ვაზის ძირებზედ ახალი ვენახები და სხვა.

ყველა ამისათვის სჭირა დიდი საწარმოო თანხა, მამულები კი არსებულ პირობებში არ იძლევიან იმდენ შემოსავალს, რომ თავისი ძალღონით გაუძღვენ ამ მოთხოვნილებას.

სამწუხაროდ, რესპუბლიკის საერთო ეკონომიური მდგომარეობაც არ იძლევა იმდენს, რომ საჭირო თანხის გამოღება შეეძლოს ხაზინას. ამიტომ უნდა იქნეს გამონახული ისეთი საშუალება, რომელიც ასწევს მამულის შემოსავალს, რათა თავისი ძალებით მამულმა თუ სრულიად არა, უმთავრეს ნაწილში მაინც დაჰფაროს მეტი ხარჯები. ამის საშუალებად ქვეგანყოფილებას მიაჩნია, მამულებში ღვინით სავაჭრო აპარატის გაძლიერება შეძლებისდაგვარად. სახალხო მამულები მოწყობილია ფართო სარდაფებით, საღვინე ინვენტარით, საჭირო რაოდენობით მცოდნე და მეღვინეობაში დახელოვნებული სპეციალისტებით და მუშა-მოსამსახურეებით. თუ მამულები არ იძლევიან იმდენს მოსავალს, რომ ამ ძალებით ვისარგებლოთ საფასვით, უმთავრესი ნაწილი დიდი მასშტაბით მოწყობილი შტატი და ინვენტარი რჩება უსარგებლოთ. ამით სარგებლობენ გარეშე უწყებები და მამულების სპეციალისტები და ინვენტარის საშუალებით იწყებენ თავის ვაჭრობას. მაგალითად — მოსკოვის „ვინდელეუპრავენიე“, საქართველოს სასურსათო კომისარიატი და სხვა. ქვეგანყოფილების ზრით, თვით

მამულებში მეურნეობის საორგანიზაციო გეგმაში უნდა იქნეს მიღებული ნაყოფი ღვინით ვაჭრობა, თუ რომ ყოველი კერძო პირი და დაწესებულება ახერხებს ვაჭრობის სათანადო მოწყობას და იღებს საჭმარის სარგებლობას, მით უმეტესად და უფრო ადვილად მოხერხდება ეს სახალხო მამულებში, სადაც გვაქვს ამისათვის ყოველგვარი მოწყობილობა და გვყავს საუკეთესო ვაჭრობა-შიაც გამოცდილი სპეციალისტები.

საჭიროა მხოლოდ აღმოჩენილი იქნეს თანხა, რომლის საშუალებით ასრულდება ეს საქმე. ამ ოპერაციისათვის თანხის შოვნა შესაძლოდ მიგვაჩნია, რადგან თვით ოპერაცია სარგებლიანია, ამიტომ სესხითაც შეიძლება ასრულდეს.

თუ რომ ეხლავე ვიშოვით თანხას 100 ათასი ვედრა ღვინის საყიდლად, აქას დასჭირდება დაახლოებით 30 მილიარდი მან¹. (300 ათასად ვანგარიშობთ ვედრისა). ეს აქი ათასი ვედრო გაზაფხულზედ გაიყიდება ისეთ ფასად, რომელიც გაისტუმრებს თავნის და სარგებელს და ბევრათ ასწევს მამულების შემოსავალს. მოხსენებული თანხის შოვნა კი, ჩვენის აზრით, შეიძლება ერთი მხრით სესხით, მეორეს მხრით, მოსკოვის ღვინით ვაჭრობის მმართველობასთან შეთანხმებით. მოსკოვს სჭირია დიდძალი ღვინო, საუკეთესო ღვინო კი მოიპოვება მხოლოდ საქართველოში და კიდევაც აქ ყიდულობს მოსკოვი ამ ღვინოს. მას სჭირია საქართველოში სავაჭრო აპარატი. რომელიც ჩვენ გვაქვს; ჩვენ კი გვჭირია ბაზარი, რომელიც აქვს მოსკოვს. ამ ორი ძალის შეთანხმება ადვილი და სასარგებლოც უნდა იქნეს ორივე მხარისათვის. მოსკოვს შეუძლია გამოიღოს საჭირო თანხა, ჩვენ მას მივცეთ ჩვენი მოწყობილობა, ადგილობრივი ცოდნა, გამოცდილება, მოგება გავინაწილოთ.

ამავე ნიადაგზედ შესაძლოდ მიგვაჩნია შეთანხმება ვნეშტორგთან² და სასურსათო კომისარიატთან. აგრეთვე ვფიქრობთ, რომ თანხის გამოღება მოკლედ ხნის სესხის სახით შეუძლია სააქციო უწყებასაც, რომელიც პირდაპირ დაინტერესებულია მევენახეობის და მეღვინეობის გაძლიერებაში. მისთვის სახიფათოდ არ მიგვაჩნია საჭირო თანხის გამოღება, რადგან ფულის ხარჯვა უნდა ხდებოდეს მხოლოდ ღვინის ვაჭრობის საგანზედ და საერთო წარმომადგენლების კონტროლის ქვეშ. ყველა ზემოაღნიშნული მისაზრებით მიზანშეწონილად მიგვაჩნია:

1) ეხლავე იქნეს შემოღებული სახალხო მამულებში ღვინით ვაჭრობის გეგმა;

2) სათანადო თანხის საშოვნელად მოხდეს მოლაპარაკება-შეთანხმება პირველ ყოვლისა მოსკოვის ღვინით ვაჭრობის მმართველობასთან, საქართველოს სასურსათო კომისარიატთან, „ვენეშტორგთან“, სააქციო და რკინიგზის მმართველობასთან;

3) შემუშავდეს ძირითადი პირობები ამ უწყებებთან შეთანხმებისა. (შეიძლება ამ შეთანხმებამ მიიღოს აქციონერული საზოგადოების ხასიათი);

¹ ბონის კურსით.

² საგარეო ვაჭრობის კომისარიატი.

4) დაევალოს სახალხო მამულების ქვეგანყოფილებას, სავაჭრო განყოფილების დახმარებით ამ საქმის სავესებით ცხოვრებაში გატარება. სახალხო მამულების ქვეგანყოფილების გამგე¹.

ორცა, ფონ. 288, საქ. 604, ფურ. 1—2. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 8

1923 წლის აპრილის 13. — ქ. ზესტაფონში ზემო იმერეთის მევენახეთა ყრილობის მიერ მიღებული დადგენილებანი მევენახეობა-მელვინეობის განვითარების ღონისძიებების შესახებ

1. ყრილობას სასურველად მიაჩნია რათა მოგვარებულ იქნეს ამერიკული ვაზის სანერგე ფართო მასშტაბით, რისთვისაც საჭიროა საქარის სანერგე სათანადოდ იქნეს გამოყენებული.

2. საჭიროა საცდელი ვენახები იქნეს მოწყობილი ზემო იმერეთის სხვადასხვა რაიონებში ნიადაგისდამიხედვით. ამ სადგურში უნდა მიეძღვნეს ჯეროვანი ყურადღება ნიადაგის განოყიერებას და დამუშავებას და აგრეთვე ვაზების ჯიშების შერჩევა-გამოყვლევას.

3. ყრილობას საჭიროდ მიაჩნია აღნიშნოს, რომ მევენახეობის აღორძინება შესაძლებელი არის მხოლოდ მაშინ, როცა სოფლის მეურნეებს მიეცემა იაფფასიანი ხანგრძლივი სასოფლო-სამეურნეო კრედიტები, რისთვისაც საჭიროა მთავრობის მიერ იქნეს გახსნილი სათანადო დაწესებულებანი.

4. ყრილობას საჭიროდ მიაჩნია სამრეწველო სასოფლო კოოპერატივებისათვის იქნეს შემოღებული შეღავათიანი სარეწაო და სააქციო გადასახადები რისთვისაც მიზანშეწონილად მიაჩნია ყველა სააქციო და სხვა გადასახადების ნორმების შემუშავების დროს მოწვეული იქნეს ხოლმე კოოპერაციის წარმომადგენელი.

5. ყრილობა იღებს რა მხედველობაში, რომ სოფლის მეურნეობის წარმოება მევენახეობის დარგში შესაძლებელია მხოლოდ სათანადო ცოდნის გავრცელებით, საჭიროდ სოფლის მიმართოს მთავრობას თხოვნით, რომ იქნეს გადიდებული აგრონომთა და ინსტრუქტორთა კადრი.

6. ვინაიდან უწყსრიგოდ ტყეების გაჩეხვას ზიანი მოაქვს ყოველმხრივ სოფლის მეურნეობისათვის, ყრილობა მიმართავს მიწათმოქმედების კომისარიატს სათანადო განკარგულებისათვის ტყეების დაცვის საკითხში.

7. სცნობს რა მელვინეობის წარმატებისათვის როგორც გაუმჯობესების, ისე ხელსაყრელად გასაღების მხრივ, აუცილებლად სასოფლო-სამეურნეო მწარმოებელ კოოპერაციულ შეკავშირებას ამხანაგური სარდაფების ირგვლივ, იმერეთის მელვინე-მევენახეთა ყრილობა, თანახმად მოხსენებების, დებულებებისა და ცეკავშირის მიერ წარმოდგენილ სქემისა, ავალებს არსებულ კოოპე-

¹ საბუთს ხელრთვა არა აქვს.

რაციულ ამხანაგობა „იმერეთს“, დაუყოვნებლივ შეუდგეს ამხანაგობების რაიონებად ორგანიზაციას და მთავრობისაგან საქმის მასალებით და სესხის სახით დახმარების გამოძებნას.

8. ყრილობას პრინციპიალურად მიაჩნია საქარის სანერგესთან საშუალო სამეურნეო სასწავლებლის დაარსება ან და უკვე არსებული ჰუმანიტარულ ტექნიკუმის საშუალო-აგრონომიულ სასწავლებლად გადაკეთება, რისთვისაც უკვე არსებულ სასკოლო კომისიას დაემატოს კიდევ სამი პირი, რომლის შემდეგ კომისია განათლების და მიწათმოქმედების კომისარიატთან ერთად გამოარკვევენ თუ რომელი ტიპის სასწავლებელია მოსახერხებელი გაიხსნას მიმდინარე წლიდან ქ. ზესტაფონში, დაბალი თუ საშუალო. კომისიის წევრებად, დამატებით, ყრილობა ირჩევს კ. ბერეკაშვილს, ნ. ჯანაშიას და დონდუას...

ყრილობის თავმჯდომარე, პრეზიდიუმის წევრები¹.

ორცა, ფონ. 288, საქ. 816, ფურ. 116, პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 9

1923 წლის აპრილის 21. — საქართველოს სსრ მიწსახეობის მოქმედების ანგარიში 1923 წლის იანვარ-აპრილის თვეში მევენახეობა-მელვინეობის დარგში ჩატარებული მუშაობის შესახებ

მევენახეობა-მელვინეობის ქვეგანყოფილება

ქვეგანყოფილების განკარგულებაში იმყოფება 4 სანერგე. ქვეგანყოფილება ხელმძღვანელობს მევენახეობა-მელვინეობას მთელს რესპუბლიკაში. ქვეგანყოფილების მიერ მორიგ სასეზონო მუშაობის გარდა მიღებულია მთელი რიგი ზომებისა ვენახების გადასარჩენად ერთ-ერთ უსაშინელეს გამანადგურებელთაგან—ფილოქსერისაგან, რომელიც საშინლად მოედო ამ უკანასკნელ დროს კახეთში ვენახებს და დიდი ზიანი მიაყენა როგორც მთელი მხარის მევენახეობას, ისე სახალხო მამულებს. ამ მიზნით შექმნილი იყო განსაკუთრებული კომისია კახეთში ფილოქსერისაგან დაღუპულ მამულების აღსადგენად, ხოლო ერთ-ერთი სპეციალისტთაგანი პერიოდულად ათავსებდა პოპულარულ წერილებს სასოფლო-სამეურნეო გაზეთ „მიწის მუშა“-ში. მოეწყო 2 კვირიანი კურსები ამერიკულ ვაზზე მყნობის შესასწავლად. კონდოლის სანერგესთან არსებული კურსები დაამთავრა 32 კაცმა.

ქ. ზესტაფონში — დასავლეთ საქართველოს მელვინეობის უმთავრეს ცენტრში — მოწვეული იქნა ზემო იმერეთის მელვინეთა ყრილობა, რომელსაც უთუოდ დიდი მნიშვნელობა უნდა მიეწეროს ადგილობრივ მევენახეობა-მელვინეობის გაცხოველების საქმეში.

¹ საბუთს ხელრთვა არა აქვს.

სახალხო მამულების ქვეგანყოფილება

ქვეგანყოფილების გამგებლობაში ირიცხება 18 მამული და თბილისის ღვინის სარდაფი. მამულების მდებარეობის, ბუნებრივი და სხვა რიგი პირობების მიხედვით საერთო წარმოების უმთავრეს დარგს შეადგენს: მევენახეობა-მელვინეობა, ძვირფასი მცენარეების კულტურა, მეხილეობა-მეხაღებლობა და ხვნათესვა.

ქვეგანყოფილება ხელმძღვანელობდა ცენტრიდან ამ მამულებს, უწევდა ზედამხედველობას და კონტროლს საწარმოო-შემამუშავებელი გეგმის შესასრულებლად. ქვეგანყოფილებიდან გაგზავნილმა სპეციალისტებმა დაათვალიერეს და კონტროლი გაუკეთეს შემდეგ მამულებს: ბეთანია-აყურისის, ვარციხის მამულს, კარდანახის, მანავის, მუკუზნის, ნაფარეულის, წინანდლის, ჩაქვის და სალიბაური-კაპრეშუმის მამულებს.

მამულების სათანადო სიმაღლეზე დაყენებას ხელს უშლის საწარმოო თანხის უქონლობა. მამულების დღევანდელი მდგომარეობა მოითხოვს მათზე წინასწარი ხარჯების გაწევას. კომისარიატს კი უხდება თვით მამულების შემოსავლის უდიდესი ნაწილი სხვა მიზნებს მოახმაროს, რაც უთუოდ ნორმალურ მოვლენად ვერ ჩაითვლება.

საცდელი საქმეთა ქვეგანყოფილება

ქვეგანყოფილებას ექვემდებარება 12 სხვადასხვა ხასიათის კულტურული, საცდელი და სამეცნიერო დაწესებულებანი. ამ დაწესებულებათა უმრავლესობას საერთო სამეცნიერო ხასიათი აქვს და არ იძლევიან თითქმის არავითარ შემოსავალს. ქვეგანყოფილების გამგებლობაში მყოფი სასოფლო-სამეურნეო ლაბორატორია და საცდელი სადგურები აწარმოებენ სხვადასხვა მეცნიერულ გამოკვლევებს და ცდებს საქართველოს მეურნეობის ყოველ დარგში.

საანგარიშო დროის განმავლობაში დათვალიერებულა ადგილობრივ ამ 12 დაწესებულებათაგან შემდგენი: საქარის საცდელი სადგური, აჯამეთის საცდელი მიწდორი, ბათუმის ბოტანიკური ბაღი, ქართლის სახალხო მამული, ყარაიზის საცდელი სადგური და შემუშავებულია მიმდინარე წლის სამოქმედო გეგმა. კახეთში მევენახეობა-მელვინეობის საცდელი სადგურის დაარსების განსახორციელებლად მოწყობილია ქიმიური ლაბორატორია, სადაც უკვე მუშაობს ცენტრალური ლაბორატორიის ერთ-ერთი სპეციალისტი. ქვეგანყოფილება იღებდა ზომებს სრულიად რუსეთის სასოფლო-სამეურნეო გზმოფენისათვის საჭირო მასალების დასამზადებლად.

№ 10

1924 წლის ივლისის 22. — საქართველოს სსრ მიწსახკომის მიერ მიღებული
 კანონპროექტი ამერიკული ვაზის საძირების და ნაშენების გავრცელებაზედ
 კონტროლის დაწესების შესახებ

ალაზნის გაღმა გამოღმა ვენახები, რომლითაც მოქარგული იყო ველები და
 მთების კალთები, დღეს ბეჩაფდება, ნიაფდება და ჰჭრება.

საშინელმა მტერმა — ფილოქსერამ თავისი მუხანათური დალი, ქართლ-
 იმერეთის შემდეგ აქაც დააჩნია და დაღუპვა-განადგურების გზაზედ შეაყენა
 კახეთის სახელგანთქმული მევენახეობა.

ამ თორმეტ-ცამეტიოდე წლის წინად ლაპარაკი იყო კახეთში ფილოქსერის
 გაჩენის და მისგან მოსალოდნელი უბედურების შესახებ, მაგრამ მაინცდამაინც
 მაშინ საამისოთ ყური არავის გაუბერტყია ამ საშიშროების თავიდან ასაცილებ-
 ლად, იმის შესამსუბუქებლად. ფილოქსერის აღმოჩენმა ჯგუფმა შემოიარა
 ზერელედ კახეთის ზოგიერთი ვენახიანი ადგილები და იმ დროს ამით დაკმაყო-
 ფილდა ღაინტერესებული უწყება. რეალური და თვალსაჩინო ამ მხრივ ამ ხა-
 ნებში თითქმის არაფერი გაკეთებულა, თუ არ მივიღებთ მხედველობაში ორი
 პატარა ამერიკულ ვაზის სანერგეების, კონდოლის და ჩუმლაყის მორიგ მუშა-
 ობას, რომლებსაც, უნდა გულახდილად ვაღიაროთ, არავითარი გარკვეული სა-
 მუშაო გეგმა ამ საკითხის შესახებ არ ჰქონიათ ომის დაწყების შემდეგ და რე-
 ვოლუციის დროს.

ისეთი დიდი, თითქმის ვეებერთელა, კახეთის მასშტაბით სავენახო მეურნე-
 ობა, როგორიც ყოფილი საუფლისწულო უწყების ვენახები იყო კახეთში, ამ
 გაჭირვების დროს, ფილოქსერის გაჩენის გამო, თითქო უპატრონოდ დარჩნეს
 და არაფერი გაკეთებულა ამ მხრით, თუმცა რამდენიმე წლით ადრე ომამდე
 იყო აღმოჩენილი ფილოქსერა მის საუკეთესო ვენახებში სოფ. წინანდალში.

იმ დროს კახეთს არ აღმოუჩნდა არც ერთი გულშემატკივარი გავლენიანი
 დაწესებულება ან პირი, რომ ხმა აღემაღლებინა კახეთის მევენახეობის მომავ-
 ლის და ბედ-იღბლის სასარგებლოდ, რის გამო კახეთი ათეული წლით მაინც
 ჩამორჩა მევენახეობაში.

არა თუ ამ საშიშროების გაზვიადებას არ ჰქონდა ადვილი, პირიქით აქარ-
 წყლებდნენ მას, აშოშმინებდნენ ხალხს და აი ასეთი დაუდევრობის ნაყოფის
 არასასურველი რთველი დღეს აქვს კახეთს.

თუმცა მოგვიანებით, მაგრამ სამაგიეროდ ვამრავლებული ენერგიით შე-
 უდგა მიწათმოქმედების კომისარიატი; თვის სახალხო მამულების სახით რო-
 გორც თვისი ფილოქსერისაგან განადგურებული ვენახების, ისე კერძო ვენახე-
 ბის აღდგენას, რისთვისაც თავდაპირველად გააძლიერა სანერგეების მუშაობა,
 რომლებიც დასარგავ ნაყენს და სანერგე ამერიკული ვაზის მასალას აწვდის
 როგორც სახალხო მამულებს: მუკუხანს, წინანდალს და ნაფარეულს, ისე კერძო
 პირებს. ამ მუშაობაში მუყაითად ჩაებნენ და მხარს უჭერენ კომისარიატს ადგი-

ლობრივი კოოპერატივები ჯერ „კავშირთ-კავშირის“, ესლა კი „წარმოკავშირის“ სახით.

კახეთში ვენახების აღდგენის საქმე ესლა საკმაოდ საიმედო გზაზედ არის დაყენებული, — გამომუშავებულია მუშაობის შესაძლებელი სასწრაფო გაქანება და აუცილებლად საჭიროა მხოლოდ, რომ ამჟამად თითქმის საბედისწერო მატერიალურმა მხარემ, ხელი არ შეუშალოს ამ საფუძვლიან მუშაობას, რომლისაგანაც ფრთხილ დამოკიდებულია კახეთის, ამ ჩვენი მევენახეობის სახელოვანი აკვნის მომავალი.

ამ კეთილ საქმესთან, არ შეიძლება მიმაღული და უყურადღებოდ დატოვებული იქნეს ერთი გარემოება, რომელიც შეიძლება საბედისწერო იყოს ჩვენი მომავალი მევენახეობისათვის.

საქმე შემდეგშია — იმ მოგვიანებამ ფილოქსერასთან ბრძოლის საკითხში, რომელზედაც ზევით მოგახსენებთ, გამოიწვია ერთგვარი მავნე დაუდევრობა და საჭირო სიღინჯის დაკარგვა.

ყველა ჩქარობს — დაკარგული დრო მალე აინაზღაუროს და, სწორედ ამ სიჩქარისა და გაფაციცების გამო, ისეთ დაუშვებელს შეცდომებს აკეთებს, რომლის გამოსწორება შემდეგში თუ შეუძლებელი არაა, მეტად ძნელი იქნება.

დასარგველ ნამყენი ვაზის სიავკარგის, საქმის სიახლისა, გამოუცდელიობის და სიჩქარის გამო, საჭირო ანგარიშს ვერ უწყევნ. ოღონდ კი ნამყენი ვაზი დროზედ შეიძინონ დასარგველად, არ დასდევნ — რა ღირსებისაა ამერიკული ვაზის საძირე, რომელზედაც საღვინე ჯიშია დამყნობილი და რამდენად შეეფერება ის იმ ნიადაგს, სადაც უნდა დაიარსოს. ამ გარემოებას კი თითქმის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს, რადგან ცნობილია, რომ ამერიკული ვაზის სხვადასხვა ჯიშში ყველა ნიადაგს და პირობებს ერთნაირად ვერ შეეგუება — ერთგან რომ ის საღია და ლაღობს, მეორეგან — სუსტია და იჩაგრება, ბეჩავდება, ზოგჯერ კიდევ უდროვოდ ხმება, ერთი სიტყვით ვერ იჩენს საჭირო მეღვრობა-გამძლეობას.

ასევე ითქმის დამყნობილ მომსხმელ სანაყოფო ვაზზედაც. თითოეულ ადგილს თავისი შესაფერი ვაზის ჯიში აქვს, ზოგჯერ საუკუნოებით შერჩეული, სადაც ის ნაყოფიერიც არის, სენსაც უფრო უმკლავდება და პროდუქტსაც კარგს იძლევა.

სულერთი არ არის — რომელ მომსხმელი ვაზის რქას დამყნობს ამერიკულ საძირეზედ. ეს რქა, თვით ნაყოფიერი და ზომიერი, ასეთსავე მუშა ხნის ვაზზედ უნდა იყოს შერჩეული და აჭრილი, რომ მომავალ ახალშენ ვენახებსაც ეს თვისება გადასცეს. მხოლოდ ამგვარი თანდათანობითი სასტიკი და მეღვარი შერჩევით მოახერხეს საფრანგეთში სხვადასხვა ვაზის ჯიშების მოსავლის გადიდება, გაძლიერება და გაუმჯობესება ღირსება-რაოდენობის მხრით. ამ გამოცდილ გზას ჩვენ ვერ გადაუხვევთ ჩვენს მუშაობაში და იგი საფუძვლად უნდა დაუდგათ მას მევენახეობის საქმის თვალსაჩინო წარმატებისათვის.

ესლა კი რას ვხედავთ — ნამყენი ვაზის შეძენის დროს, იმდენად გატაცებულნი არიან დროს მოგებით ვენახის აღდგენის საქმეში, რომ ვერ ამჩნევენ, თუ როგორ თავისუფლებურად უმზადებენ საფლავს როგორც კერძოდ თავის, ისე

კახეთის და საბოლოოდ კი, სახელმწიფოს მევენახეობას, ამ ერთ-ერთ ჩვენი სახალხო მეურნეობის თვალსაჩინო საფუძველს. არ არჩევენ არც იმას, თუ რამდენად საიმედოდ და მთლიანად შენორცხებულია ნამყენი. ამაზედ კი დამოკიდებულია ვენახის ჯანსაღობა და ხანგრძლივობა, არც იმას თუ რომელი ამერიკულ ვაზის საძირეზედ არის დამყენილი მომსხმელი გასაშენებელი ვაზი, მაშინ, როდესაც შესაძლებელია ის სრულიად შეუფერებელი გამოდგეს იმ ადგილისათვის, სადაც იმას დარგვას უპირებენ, არც იმას, თუ ნამდვილად რა მომსხმელი ჯიშია დამყენილი ამერიკულზედ, რამდენად შერჩეული იყო ის ნაყოფიერება-სისაღის მხრით, რამდენად შეეფერება ადგილობრივ პირობებს. ზშირია მაგალითი, რომ ნამყენი ვაზები მოაქვთ იმერეთიდან, მასთან იმერული ჯიშები და ასაღებენ კახურად. ამისთანა შემთხვევებში შედეგიც მოსალოდნელია სრული უარყოფითი.

ის საქმე, რომელსაც ეხლა უნდა ჩაეყაროს მკვიდრი, საშვილიშვილო საძირკველი და ზედ უნდა აშენდეს არა ნაკლებ მკვიდრი საიმედო კედლები ჩვენი ახალი მევენახეობისა, დღეს ტორტმანობს, რყევაშია, ამ ღრის მერყეობა — გაფაციცება დაუშვებელია და შეუწყნარებელი. — ამ გზაზედ მსვლელობისათვის მტკიცე საშუალებანი და ზომები საჭირო.

ერთი ასეთი ზომებთაგანია დადასტურება დებულებისა ვაზის სანამყენო და ნამყენი მასალის სასტიკი, ულმობელი კონტროლის შესახებ, განუთრეველად იმისა, ადგილობრივია იგი, თუ შემოტანილი საიდანმე.

ასეთი კონტროლი უნდა დაეკისროს მიწათმოქმედების კომისარიატს როგორც ამ საგანში ყველაზე უფრო დაინტერესებულ უწყებას.

ამ კონტროლის გარეშე არ უნდა მოშენდეს არც ერთი ამერიკული ვაზის დედა, არც ნამყენი ვაზის სანერგე ან ვენახი.

ასეთი კონტროლის განსახორციელებლად შემოღებული უნდა იქნეს შემდეგი დებულებანი:

1. ყოველი დაწესებულება ან კერძო პირი მოვალეა აცნობოს მიწათმოქმედების კომისარიატის იმ ორგანოს, რომელსაც დავალებული ექნება ამერიკული ვაზის დედის ან გასავრცელებელი ნამყენი ვაზის კონტროლი, თუ სად და რა რაოდენობა აქვს ზემოდასახელებული მასალებისა და აცნობოს მას მოკლე ისტორია თავისი მუშაობისა ამ დარგში, რის შემდეგ ადგილობრივ ეცნობა მათ. სათანადო ორგანო მსჯავრს სდებს — მისაღებია თუ დაუშვებელი იმათი არსებობა, — საჭირო ზომების მისაღებად.

2. გასინჯული ან კონტროლის ქვეშ გატარებული დასამყენელი და დამყენი ვაზის მასალები სრულებით უნდა აკმაყოფილებდნენ იმ მოთხოვნილებებს, რომლებიც მათ შესახებ გამომუშავებულია და მიღებული პრაქტიკაში.

შენიშვნა: ა) ნამყენის ჯიშის დასახელება სინამდვილის პასუხისმგებლობით;

ბ) სად არის დამზადებული სანამყენო რქა (ლერწი) და რა პირობებში. — რამდენად მოსავლიანი და სადი იყო ვაზი, რომელზედაც აჭრილია სანამყენო რქები. ვაზის რომელ ნაწილზედ აიჭრა რქა და იყო თუ არა წინასწარ მიღებული

ლი ზომები გიშის სელექციისათვის (შერჩევისათვის) მოსავლის გასაუმჯობესებლად — ღირსება-რაოდენობის მხრით;

გ) საძირე (ამერიკული ვაზის რქა) — რა გიშია, საიდან არის მიღებული, შეეფერება თუ არა თავის სახელს და ვისგან არის შემოწმებული — დადასტურებული დედის დამუშავების წესი, რამდენად სალია რქა და ის დედა, საიდანაც რქები იყო აჭრილი;

დ) ნამყენის შეხორცება უნდა იყოს სრულიად უნაკლულოდ. ირგვლივ შეხორცებულ ნამყენს სალი შეხედულება უნდა ჰქონდეს და შესაფერი ზრდა-განვითარება ეტყობოდეს, როგორც მის ქვევითა ნაწილს საძირეს, ისე ზევითას — გამორტანილ რქას;

ე) ასე გადარჩეული ნამყენი საძირე-სანაყოფოს სიკარგის მხრით უნდა დაირგოს შესაფერის ადგილზე, რაზედაც სათანადო რჩევა-დარიგება უნდა მისცენ სანერგეებმა, საკონტროლო დაწესებულებებმა ან საინსტრუქტორო პერსონალმა.

3. მხოლოდ სათანადო საკონტროლო დაწესებულების მიერ გავრცელების ღირსად ცნობილი ნამყენები ან ამერიკული ვაზის რქები და ნერგები პირველის ნებართვით შეიძლება გაიცეს პირდაპირი დანიშნულებისათვის შესაფერი წერილობითი ნებართვით.

4. საკონტროლო დაწესებულებას უნდა ეცნობოს დანამდვილებით ვინ, ან, როდის, რა გიშის, რამდენი, რომელ საძირეზე და რა პირობებში დარგა.

5. ყოველივე მეტად თვალსაჩინო ცვლილება, ავი თუ კარგი, რომელიც კი დაეტყობა გავრცელებულ მასალას, დამყნილ ან საძირეს, დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს საკონტროლო დაწესებულებას, შესაფერი ზომების მისაღებად.

6. შეუსრულებლობა 1—5 ზემოდ მოყვანილ მუხლებისა უნდა დასჯილ იქნეს ფულადი ჯარიმის იძულებითი გადახდევინებით იმ რაოდენობით, რომ ის ერთითად აღემატებოდეს გავრცელებული მასალის ღირებულებას და ამგვარად აღებული თანხა გადაეცეს საკონტროლო დაწესებულებას და მოხმარდეს საკონტროლო საქმის მოწყობა-გაუმჯობესებას.

7. ამ დებულების მუხლებს 1—6 მიეცეთ დროებითი ხასიათი და იმათ მოქმედების ძალა გაგრძელდეს, ჯერ-ჯერობით ათი წლით.

8. ამ დებულების შეცვლა ან გაუქმება, მთლად ან ნაწილობრივ, შეიძლება სათანადო საკანონმდებლო წესით, როდესაც ამისათვის შესაფერი პირობები შეიქმნება.

ორცა, ფონ. 288, საქ. 1338, ფურ. 14—16. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 11

1924 წლის სექტემბრის 29. — საქართველოს სსრ მიწსახყომის მიმართვა საქართველოს სსრ სახკომსაბჭოსადმი მევენახეობა-მელვინეობის აღდგენა-განვითარების ღონისძიებების შესახებ საქართველოში

ჩვენი სოფლის მეურნეობის ერთ-ერთ უძლიერეს დარგს წარმოადგენს მევენახეობა-მელვინეობა. ვენახების სივრცე საქართველოში უდრის 53054 დეს.,

ყოველწლიური საშუალო მოსავალი 12—13 მილიონი ედრო, ე. ი. 12—13 მილ. მან. ღირებულება. ეს უკვე საკმარისად მოწმობს, თუ რა მნიშვნელოვან წარმოებას წარმოადგენს ეს დარგი ხალხის ეკონომიურ ცხოვრებისათვის.

სამწუხაროდ, უკანასკნელ დროში ვაზის ავადმყოფობამ, ნამეტნავად ფილოქტერამ, საშინელ კრიზისამდე მიიყვანა მევენახეობა ზოგიერთ ადგილებში. მაგ. ქართლში, ვენახები თითქმის მთლად ამოვარდა და მათი ადგილი დაიკავა ნაკლებღირებულების კულტურამ. კახეთი — ეს საუკეთესო ნაწილი მევენახეობისა — უკვე გახვეულია ფილოქტერის ავ ცეცხლში. ამიტომ მევენახეობის აღდგენა ეს გადაუდებელი მორიგი საკითხია. მეორე მხრით, ჩვენი მევენახეობის პროდუქტები ღვინო, კონიაკი და სხვ. ტექნიკური უტოლდინარობის გამო, ისეთ ღირსებისანი არიან, რომ ვერ პოულობენ ბაზარზე სათანადო გასავალს და იძულებული ვხდებით შინაგანი მოთხოვნილება ზედმეტად დავაკმაყოფილოთ. ამით მეტად კლებულობს შემოსავლიანობა ამ დარგიდან და ეკონომიურ წარმატებასაც ამ რაიონში ვერ ვამჩნევთ.

საქართველოში არსებულ მევენახეობა-მეღვინეობის საცდელი სადგურების მიზანია ზელი შეუწყოს ამ დარგის აღდგენა-განვითარების საქმეს რაციონალურ ნიადაგზე დაყენებით. საქარის საცდელ სადგურს უკვე აქვს თავის 30 წლის სა-მაგალითო წარსული: მან შესძლო სავსებით გადაეყვანა ვენახები დასავლეთ სა-ქართველოში ფილოქსერაგამძლე ჯიშებზე და მოხდინა ნაწილობრივ ნიადაგე-ბის გამოკვლევა, მაგრამ მიუხედავად ასეთი მიღწევებისა მას წინ უდევს კიდევ მრავალი სხვა საკითხების გარკვევა, რომლებიც არსებითად გამოძლიარებენ ამ დარგების რაციონალურ ნიადაგზე დაყენებიდან. ნამეტნავად მეღვინეობაში.

კახეთის საცდელი სადგური ეს ჯერ კიდევ ნორჩი დაწესებულებაა, იგი 2 წელიწადია რაც არსებობს. მას წინ უდევს ხანგრძლივი შრომა მრავალგვარ სა-კითხების გადასაჭრელად, ურომლისოდაც არ შეიძლება ვილაპარაკოთ კახეთის მევენახეობა-მეღვინეობის აღორძინება-განვითარებაზე.

ამჟამად ეს სადგურები იმყოფებიან სამეურნეო ხარჯზე და მიწერილნი არე-ან სახალხო მამულების ტრესტზე; ასეთ მდგომარეობაში მათი ყოფნა თითქმის უმნიშვნელოდა ხდის იმ დიდ მიზნებს, რომლებიც დასახული აქვთ ამ სადგუ-რებს. მათი მიზანია მეცნიერულად გააშუქონ მევენახეობა-მეღვინეობის სა-კითხები და ამ ნიადაგზე დაყენონ ამ დარგების აღდგენა-განვითარების საქმე. ასეთ საქმეს, ცხადია ვერ იკისრებს და ვერც შესძლებს სახალხო მამულების ტრესტი, ვინაიდან საცდელი საქმის წარმოება, არ შეადგენს ამ დაწესებულებე-ბის ძირითად საკითხს; ეს თვით სახელმწიფოებრივი საქმეა და იგი უნდა უდგეს მას სათავეში. მის შედეგებზე უნდა აშენდეს მევენახეობა-მეღვინეობა საქართვე-ლოში, რომლის მნიშვნელობა ჩვენი ხალხის ეკონომიურ წარმატებისათვის აშკარა და უდავოა.

ზემოხსენებულისა გამო მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატი-გთხოვთ საქარის და კახეთის მევენახეობა-მეღვინეობის საცდელი სადგურები-მიღებულ იქნეს სახელმწიფო ხარჯზე, რომ კომისარიატს შესაძლებლობა ჰქონ-

დეს შეუჩერებლად აწარმოოს ის საქმე, რომელიც საწინდარია ხალხის ეკონომიური მოღონიერებისათვის.

აღნიშნულ დაწესებულებათა გასავალი 1924 წლის 1-ლ ოქტომბრიდან 1925 წლის 30 სექტემბრამდე ნავარაუდევია 30 391 მან. 92 კაპ., ხოლო თვით ხარჯთაღრიცხვა ამასთან თან ერთვის.

მიწათმოქმედების სახალხო კომისიის მოადგილე — (პ. წულუკიძე), საქმეთა მმართველის მაგ. (გ. მიქაბერიძე), სასოფლო-სამეურნეო განყ. გამგის მაგ. (ვ. ხოფერიძე).

ორცა, ფონ. 288, საქ. 1308, ფურ. 13. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 12

1925 წლის აპრილის 13. — საქართველოს სსრ მიწსახყომის სასოფლო-სამეურნეო განყოფილების მიმართა „წარმოკვეთების“ აგროკულტურულ განყოფილებისადმი კახეთის საცდელ სადგურისათვის დახმარების გაწევის შესახებ

მოგესხენებათ, თუ რა კატასტროფიულ მდგომარეობის წინაშე დგას კახეთის მევენახეობა-მელენეობა. ზერელე დაკვირვებიდანაც ჩანს, რომ მეურნეობის ეს დარგი ერთი-ორი წლის განმავლობაში სულ მთლად ამოვარდება. ამიტომ მევენახეობა-მელენეობის აღდგენის საკითხი გადაუდებელი და სადღეისო საკითხია. ასეთ აღდგენას ნაწილობრივ კიდევ მოჰკიდეს ხელი კოოპერატივებმა, სახალხო მამულების ტრესტმა, ცალკე მეურნეებმა და სხვ. არის ნიშნები, რომ ახლო მომავალში ეს აღდგენა წავა უფრო სწრაფად და შესაძლებელია სტიქიური ხასიათიც მიიღოს.

რომ საღ და ურყევ ნიადაგზე დადგეს ეს საქმე, საჭიროა, რომ ამ აღდგენას წინ უძღოდეს მეცნიერული გამოკვლევა-შესწავლა აღგილობრივი ბუნებრივი პირობებისა, თვით ვაზისა, ღვინისა და სხვ. საჭიროა ცდების საშუალებით გამოკვლეულ და შესწავლილ იქნეს ეს დარგი ყოველ მხრივ.

ასეთ დაწესებულებას უღეს უკვე მჭიდრო საძირკველი აქვს ჩაყრილი კახეთის მევენახეობა-მელენეობის საცდელ სადგურის სახით ს. ურიათ-უბანში. შედგენილია საორგანიზაციო და სამუშაო გეგმა. უკვე მიმდინარეობს გამოკვლევანი ფიტოპათოლოგიური, ბოტანიკური, ნიადაგების, ღვინის ქაშნიკების, მეტეოროლოგიური დაკვირვებანი და სხვა. მიუხედავად ამისა, რომ სადგურმა მხოლოდ ეს მეორე წელიწადია რაც დაიწყო ასეთი მუშაობა, ისეც მეტისმეტად გაპირებულ პირობებში, მაინც მან მიიღო ზოგიერთი პრაქტიკისათვის გამოსადეგი მიღწევანი. ამჟამად სადგური აძლევს მსურველთ დადებით პასუხს, თუ როგორ ნიადაგში როგორი ჭიმის ვაზი იხარებს და სხვა.

მაგრამ სადგურის საბოლოო მიზნების განსახორციელებლად, რაც წარმოდგენილია საორგანიზაციო გეგმით, საჭიროა უფრო მეტი მუშაობა და სახსარი, ვიდრე უღეს არის. საჭიროა ამ საქმეში ჩაებას თვითთელი პირი, ფართო მასა, კოოპერატივები, ერთი სიტყვით, ვინც კი დაინტერესებულია მევენახეობა-მელენეობის სასწრაფო აღდგენა-განვითარების საქმეში. თავის მუშაობაში სადგურ-

რიც ვერ ასცდება მათთან ურთიერთ დამოკიდებულებას და მათი თვითმოქმედება უნდა იყოს მისი საყუდარი თავის მიზნების განხორციელებაში.

ამისათვის მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატი ფიქრობს, რომ „წარმოკავშირი“, როგორც დაინტერესებული მევენახეობა-მეღვინეობის აღდგენის საქმეში, პირველი ჩაებმება და პირველ ადვილსაც დაიკავებს ამ საქმეში თავისი ყოველმხრივი დახმარებით.

სადღური ამჟამად იმყოფება ფრიად გაქირვებულ მდგომარეობაში; ხაზინიდან მის შესანახად კომისარიატს არ ეძლევა არაფერი და არავითარი სხვა სახსარი, გარდა შემთხვევითი ხასიათისა კომისარიატს არ აქვს. დაუმთავრებელია ამჟამად შენობები, წყალსადენი, დაუმთავრებელია ლაბორატორიის მოწყობა და სხვ. გარდა ამისა უკვე დაღუპა სეზონი ცდების გამოცვლევის დაწყებისა.

ამისათვის მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატი გთხოვთ გადასდოთ სადღურის სასწრაფო მიმდინარე მუშაობისათვის სამი ათას ზუთასი მანეთი და ეს თანხა მიეცეს სადღურის გამგე ზ. ჭავჭავაძეს.

ცნობისათვის გატყობინებთ, რომ სადღურის ხარჯთ-აღრიცხვა 1924—25 წლისა უდრის დაახლოებით 26 000 მანეთს, რომლიდანაც მიწათმოქმედების კომისარიატმა ხაზინის დაუხმარებლად უკვე გაიღო 10.000 მანეთამდე.

საქმეთა მმართველი დ. ჩიქოვანი, სასოფლო მეურნეობის განყოფილების გამგე გამახარაშვილი.

ორკსა, ფონ. 288, საქ. 1311, ფურ. 42. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 13

1925 წლის ნოემბრის 10. — საქართველოს სსრ სახალხო მამულების ტრესტის მოხსენება საქართველოს სსრ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატში ტრესტის მიერ 1925 წ. მევენახეობა-მეღვინეობის დარგში ჩატარებული მუშაობის შესახებ

მ ე ვ ე ნ ა ხ ე ო ბ ა

სახალხო მამულთა მეურნეობაში მევენახეობის დარგს ყველაზე საპატიო ადგილი უჭირავს როგორც სივრცით, ისე მოსავლის რაოდენობა-ღირსებით. თუ ჩვენი განთქმული ღვინის აკვანი კახეთია, ამ კახეთის დამამშვენებელი იქაური სახალხო მამულების — წინანდალ-ნაფარეულ-მუკუზნის ვენახებია და ამ ვენახებისგან მიღებული მაღალი ხარისხის ღვინოები.

რადგან ფილოქსერამ მაგრად მოიკიდა ფეხი კახეთში, — ანადგურებდა და ანადგურებს ვენახებს, — საჭირო შეიქმნა სასწრაფო ფართე ზომების მიღება ამ უბედურების თავიდან ასაცილებლად, რომელიც განიავებას უქადის ადგილობრივ მეურნეობის მთავარ ძარღვს — მევენახეობის დარგს.

ფილოქსერას მარტო ამერიკულ ვაზზედ დამყნელი ვაზი უძლებს.

ამერიკული ვაზის სანერგეები საჭირო საზომით ჩვენ რესპუბლიკას არ მოეპოვებოდა, რაც იყო, ისიც დაბერებული, მცირე მოსავლიანი და გადაშენების

გზაზედ შემდგარი იყო. აუცილებელი გახდა ახალი ამერიკული ვაზის სადედეების გაშენება, უკანასკნელთა ასპარეზის გაფართოვება. ეს საქმე თავს იდებდა სახალხო მამულების ტრესტმა.

სახალხო მამულების ტრესტმა დროზედ აულო ალლო ამ გარემოებას და საძირკველი ჩაუყარა ვრცელ ამერიკულ ვაზის მეურნეობას.

პირველი შედარებით დიდი მუშაობა ამერიკულ ვაზის სადედეების გაშენების მხრივ 1923—1924 სამუშაო წელში ჩატარდა, როდესაც სხვადასხვა ადგილას, უმთავრესად, რასაკვირველია, კახეთში — 31,5 დესეტინა ამერიკული ვაზი ჩაიყარა. აქამდის თითო-ორილა დესეტინა ამერიკული ვაზი თუ შენდებოდა ხოლმე და ისიც სახალხო მამულების ფარგლებში ამავე მამულის საჭიროებისათვის. ამ გარემოებას ნაწილობრივ ხელი შეუწყო არსებული ამერიკული ვაზის სანერგეების სახალხო მამულების ტრესტში გაღმოცემა.

სარეკორდო გაჩანება ამერიკული ვაზის სადედეების გაშენების საქმეში ან საანგარიშო 1924—1925 წლებში მოხდა, როდესაც ტრესტმა შესძლო 98,5 დესეტინის ჩაყრა. აქედან ორი წილი კახეთის სხვადასხვა რაიონებში, ხოლო მესამედი დასავლეთ საქართველოში — გურია-სამეგრელო-იმერეთის საზღვარზედ. ამ საქმის მოსავლარებლად გამოთხოვილი იყო სესხი, რადგან ტრესტს ამისთვის საჭირო თავისუფალი თანხები არ მოეპოვებოდა. სესხი აღებული იყო ნაწილ-ნაწილ წლიური სარგებლის 8 პროცენტი ანგარიშით 6 თვის წინასწარ შეტანით და ნაწილობრივ ვალის გადახდით 1—2 და 3 წლის (50 პროცენტი) განმავლობაში.

ამერიკული ვაზის სადედეების გაშენებისათვის ასეთი შედარებით მცირე ვადიანი სესხი მეტად ხელის შემშლელი და შემავიწროვებელია და იმავე დროს შესასრულებლად შეუძლებელი, რადგან მხოლოდ მესამე წლიდან იწყება ახალშენი ამერიკული ვაზის მცირე მოსავლიანობა, რომელიც მიმდინარე ხარჯებსაც ვერ გაუძღვება და თავნი ვალის ერთ კაპიქსაც ვერ დაფარავს. ამის გამო სესხის ვადა ძალუწებურად უნდა გადიდებულ იქნას.

ერთადერთი რაციონალური და მიზანშეწონილი გამოსავალი არის ის, თუ სესხი ვაიცემა ისეთი ვადით, რომელიც უშუალოდ ამ საქმესთან დამოკიდებულ რეალური შესაძლებლობის მიხედვით, უზრუნველყოფს ვალის დროზედ განაღდებას, ამ საქმის განვითარებას არ გადაედობება გზაზედ და მის ნორმალურ ზრდა-განვითარებასაც არ შეაჩერებს. ასეთი ხელისშემწყობი ვადა 10 წლიანია, იმ ვარაუდით, რომ თავნი ვალის გაბათილება იწყება მეხუთე წლიდან და სრულდება ექვსი წლის განმავლობაში თანასწორი ნაწილის შეტანით. საჭიროა აგრეთვე ან სარგებლის 8 პროცენტიდან 6 პროცენტამდის დაწევა ან პირველი ოთხის წლით უსარგებლოთ სესხის გაცემა.

ასეთი მოსაზრების საბუთი შემდეგია: ოთხი წლის განმავლობაში ახალშენი ამერიკული ვაზის სადედე ისეთს მცირე შემოსავალს იძლევა, ისიც მხოლოდ მესამე წლიდან, რომელიც მიმდინარე აუცილებელ მოვლის ხარჯებსაც ძლივს დაფარავს. მეხუთე წლიდან კარგად მოვლილი და სათანადო პირობებში ჩაყენებული ამერიკული ვაზის დედანი საშუალოდ 40000 მეტრს დასამ-

ყნელ ლერწს იძლევა თითო დესეტინაზედ, რომლის ღირებულება დაახლოებით 400 მანეთს ედრება. აქედან 250 მანეთი საღედის მიმდინარე წესიერ და მუშავენას, სესხის პროცენტებისა და სხვა გადასახადების გასტუმრებას დასჭირდება და მხოლოდ დანარჩენი 150 მანეთი შეიძლება გამოყენებულ იქნეს თავნი ვალის ნაწილობრივ გასასტუმრებლად. რადგან ერთი დესეტინა ამერიკული ვაზის გაშენება საშუალოდ 900 მანეთი ჯდება, ყოველწლიურად შემოსავლიდან განთავისუფლებული 150 მანეთი მას 6 წლის განმავლობაში დაფარავს, პირველი რიგიანი მოსავლიდან ან გაშენების მეხუთე წლიდან დაწყებული.

მეორე დიდს საქმეს, გაძლიერებულ ფილოქსერასთან საბრძოლველად, ტრესტის მიერ საზღვარგარეთიდან 1 200 000 მეტრი ამერიკული ვაზის ლერწის დაბარება შეადგენს. ეს პირველი მაგალითია საერთაშორისო ომის შემდეგ და მასთან ასეთი შედარებით დიდი მასშტაბით.

დაბარებული ლერწიდან თითქმის ნახევარი მილიონი მეტრი ანუ 40 პროცენტი მშრომელ მევენახეებს, კოოპერატივებს, მევენახეთა არტელებს, სამაზრო აღმასკომებს და საცდელ სადგურებს გადაეცა. დანარჩენი რაოდენობა მოხმარდა ტრესტის მამულებსა და სანერგეებში ვაზის მყნობისა და საღედების გაშენების საქმეს.

იმავე ფილოქსერასთან ბრძოლისათვის, საზღვარგარეთიდან დაბარებული ამერიკული ვაზის ლერწის ნახევარზედ მეტი და თითქმის მთელი საკუთარი ლერწის მოსავალი ვაზის მყნობას მოხმარდა. სულ გაკეთებული იყო 1 500 000 ცალი ვაზის ნაყენი, რომელთაგან თითქმის მილიონი ცალი გატარდა სათბურებში რისტერის წესით, ხოლო ნახევარ მილიონზე მეტი დაიმყნო და ჩაიყარა ჩვეულებრივი წესით.

სათბურებში გამოყვანილი ნაყენი იძლევა ერთი ორად მეტს გახარებულ ვაზის ნერგს და ღირსებითაც უმჯობესს. ხშირად ასეთი ნაყენი დახელოვნებული მუშაკის ხელში და ფაქიზი მოვლით სათბურიდან საკაეში გატარების შემდეგ უშუალოდ სამუდამო ადგილზედ დასარგავათაც გამოდგება, განსაკუთრებით ზოგიერთ საძირებზედ, და ამით ერთ წელიწადს მოაგებინებს გამშენებელს ჩვეულებრივ წესით გახარებულ ნაყენთან შედარებით. ამგვარად კახეთში უკვე 50 დესეტინამდის ახალშენი ევენახეთა გაშენებული.

გაუწია რა ანგარიში ამ გარემოებას, სახალხო მამულების ტრესტმა გადააკეთა და გამოიყენა საანგარიშო წლის საქმიანობისათვის წინანდლის მამულის ჩვეულებრივი სათბური, რამაც, შარშან აშენებულ კონდოლის რისტერისებურ სათბურთან ერთად, წინანდლის მამულს წელს საშუალება მისცა მათში გაეტარებია 700 000 ცალი ნაყენი.

სათბურებიდან, უშუალოდ 236 400 ცალი ვაზის ნაყენი (26,7 პროცენტი) დაეთმო ფასად კოოპერატივებს „კახეთს“ და „წინანდალს“, მშრომელ მევენახეებს და სხვებს. 332 100 ცალი (37,5 პროც.) ნაყენი დაირგა სამუდამო ადგილზედ კახეთის სხვადასხვა სახალხო მამულებში, ხოლო დანარჩენი

1 ასეა საბუთში.

316 800 ცალი გადაირგა სანერგეებში დასაძირიანებლად და საბოლოოდ გასახმარებლად. ამ უკანასკნელი რაოდენობიდან 80 პროც. ამოღება-გადარჩევის შემდეგ დაეთმოზა ფასად მშრომელ მევენახეებს, ხოლო მესხეთელი მოხმარდება მამულებში ახალშენი ვენახების შეკვებას.

544 000 ჩვეულებრივი წესით გაკეთებულ ვაზის ნამყენებიდან ამოღება დახარისხების შედეგად თითქმის მთელი რაოდენობა (200 000 ცალამდის) დაეთმოზა ფასად იმავე მშრომელ მევენახე-გლეხებს.

საანგარიშო წელს გარედ, უმთავრესად გლეხებზედ უკვე გაცემული და გასაცემი ნამყენი ვაზი 100—110 დესეტინა ახალ ვენახს გააშენებს. ამის დამატებით, 40 დესეტინამდის ახალი ნამყენი ვენახი წელს გაცემულ ამერიკული ვაზის ლერწზედ გაშენდება, თუ უკანასკნელი მთლად დასამყენლად გაიხმარეს.

ამავე წელს კახეთის სხვადასხვა მამულებში 35 დესეტინა ნამყენი ვენახი გაშენდა, შარშან კი მხოლოდ 24 დესეტინა, რაც წინა წელთან შედარებით (6 დეს.) თავისთავად დიდი ნაბიჯი იყო.

ვენახების უფრო სწრაფი გაქანებით აღდგენას უსახსრობა უშლის ხელს. ამ შემთხვევაშიც გრძელვადიანი, ათწლიანი შედავითიანი სესხი, ძალიან გამოაცოცხლებდა ვენახების აღდგენის საქმეს და მას მიზანშეწონილად გაფართოვების საჭირო შესაძლებლობას მიანიჭებდა. უამისოდ კი სახალხო მამულებში ვენახების აღდგენის საქმე მეტად გაჭიანურდება და ფეხდაფეხ ვერ მიჰყვება ფილოქსერის გამანადგურებელ მოქმედებას ძველ ვენახებში, ეს კი შეუფერებლობას შეიტანს ტრესტის ღვინოების პრეისკურანტში ზოგიერთი მისი ნომრების უქონლობით ან შეუფერებელი შემცირებით და შეიძლება ბაზარიც დააკარგვინოს.

საზოგადოთ შედავითიანი, გრძელვადიანი, არა ნაკლებ ათწლიანი სესხის გაღების საკითხი, ფილოქსერისაგან განადგურებულ ვენახების აღდგენის საქმისათვის, სასწრაფოა და მეტად საჭირობოროტო რესპუბლიკანური თვალსაზრისით და ამას გზა არ აეხვევა, დახანებას არ ითმენს, როცა მეტადრე კახეთის მევენახეობის აღდგენას შეეხება იგი. ეს საერთო, გადაუდებელი, მეტად მომწიფებული საკითხია, როგორც ტრესტისათვის, ისე რესპუბლიკის ყველა მშრომელ მევენახეთათვის — გლეხისათვის მევენახეობის აღდგენის წარმატების საქმეში და ის, რაც შეიძლება მალე და დადებითად უნდა იქნეს გადაჭრილი.

სახალხო მამულების ტრესტის მოსავლიანი ძველი მომსხმელი ვენახების საერთო ასპარეზი ამჟამად 246 დესეტინას უდრის, შარშან კი 300 დესეტინას შეადგენდა. განსხვავება — 54 დესეტინა — ეს იმ ძველი ვენახების არეა, რომელიც ფილოქსერამ იმდენად დააძაბუნა, რომ მათი მოსავალი აუცილებლად გასაწევ მოვლის ხარჯებს ვერ ფარავდა და ამიტომ ისინი გაკაფულ იქნენ.

ფინანსურ გაჭირვების მიუხედავად, ძველ ვენახებს წელს საერთოდ წესიერი მოვლა-პატრონობა თითქმის არ დაკლებია და თუმცა ისინი ზოგან ნაწილობრივ სეტყვისაგან დაზარალდნენ, (წინანდალში, მუკუზანში და კარდანახში) დაბერებულია და ფილოქსერისაგან დაძაბუნებული, მაგრამ მაინც

შედარებით დამაკმაყოფილებელი მოსავალი მოიტანეს — 60 000 ფუთზედ მეტი ყურძენი, საშუალოდ თითქმის 250 ფუთი დესეტინაზედ.

აი მოკლე ნუსხა იმისი, თუ რა გააკეთა სახალხო მამულების ტრესტმა ვენახეობის დარგში გასულ 1924—1925 წელს.

1. ფინანსური დაბრკოლებების მიუხედავად, წესიერად მოუარა ძველ შემოსავლიან ვენახებს (250 დესეტინამდის), რის გამო იმათ დამაკმაყოფილებელი შედეგები მოგვცეს — საშუალოდ თითქმის 250 ფუთი ყურძენი თითო დესეტინაზედ.

2. ასევე უვლიდა ახალშენ ნამყენ ვენახებს და ამერიკული ვაზის სადედეებს.

3. დიდი დაბრკოლებებით და დაგვიანებით ისესხა საჭირო თანხა, გადააბრუნა მიწები სხვადასხვა მამულებში — 98,3 დესეტინა (66 დესეტინა კახეთში, დანარჩენი იმერეთში) და გააშენა ამერიკული ვაზის დედნები, რამაც პირობების მისხედვით, დამაკმაყოფილებელი შედეგები მისცა. ასეთი ვრცელი ასპარეზის ერთბაშად დამუშავება-გაშენება არახელსაყრელ გარემოებათა მიხედვით დიდ მიღწევად უნდა ჩაითვალოს.

4. ასევე დაიბარა საზღვარგარეთიდან 1 200 000 მეტრი დასამყენელი ამერიკული ვაზის ლერწი (საზოგადოდ პირველი შემთხვევაა ასეთი შედარებით დიდი რაოდენობით გამოწერისა ამერიკაგვასიის ფარგლებში), მესამედზედ მეტი გადასცა, უმთავრესად გლეხებს, ნაწილობრივ კოოპერატივებს და მახრის აღმასკომებს, ხოლო დანარჩენი გაიხმარა თვით თავის სანერგეებ-მამულების საშუალებით დასამყენელად და დედნების გასაშენებლად.

5. საზღვარგარეთიდან დაბარებულ და საკუთარი მოსავლის ამერიკულ ვაზის ლერწებზედ დაამყნო 1 500 000 ცალი ნამყენი, რომელთაგან თითქმის ორი მესამედი სათბურში გაატარა და დანარჩენი კი სკოლებში ჩაყარა გასაზარებლად ჩვეულებრივი წესით.

6. დაარიგა ფასად გლეხებში 50 000 ცალი შარშანდელი ერთწლიანი ნამყენი ვაზი და 235 000 ცალი წლევიანდელი ნამყენი უშუალოდ სათბურებიდან, საკაფეში გატარების შემდეგ.

7. გააშენა სახალხო მამულებში 35 დესეტინა ახალშენი ნამყენი ვენახები, რაც აგრეთვე დიდ მიღწევად უნდა ჩაითვალოს ისეთ მძიმე პირობებში, როგორშიც ფინანსურად ტრესტი იყო საანგარიშო წელში.

რადგან ტრესტის მამულების ვენახები სწრაფად ისპობა გაძლიერებულ ფილოქტერისაგან, მეტადრე კახეთში, სადაც ყველა ვენახების ოთხი მეხუთედია მოქცეული, საჭირო ხდება შესაფერი სისწრაფით მათი აღდგენა ფილოქტერის გამძლე ამერიკულ ვაზის საძირებზედ დამყნო აღგილობრივი ჯიშებით.

თუ შესაფერი სახსარი გამოიძებნა, სახალხო მამულების ტრესტს მომავალ წელში განზრახული აქვს 105 დესეტინა ნამყენი ვენახი გააშენოს, აქედგან 80 დესეტინა კახეთში, ხოლო დანარჩენი 25 დესეტინა ბორჩალოს მაზრაში და იმერეთში. ამ საქმისათვის საჭიროა განსაკუთრებით 169 000 მანეთი.

თუ ასეთი გაქანებით შესძლო სახალხო მამულების ტრესტმა ყოველწლიური მუშაობა, მისი ვენახები 4—5 წელში იქნება აღდგენილი.

რასაკვირველია გარდა მიმდინარე ვენახების გადასახალისებელ თანხებისა, ყოველწლიურად საჭირო იქნება გარკვეული თანხები ახალშენების წესიერად მოსავლეად და დასამუშავებლად, რომლებიც თანდათან შემცირდებიან ვენახების თანდათანობითვე მოსავლიანობის დაწყებით.

აგრეთვე თანხები იქნება საჭირო ყოველწლიურად ძველი ვენახების მოსავლე-შესანახად იმ დრომდის, ვიდრე ისინი შემოსავლიანები იქნებიან.

ერთი მხრით ვენახები თანდათან ისპობა ფილოქსერისაგან და ამის გამო შემოსავალი კლებულობს და მეორე მხრით, ხარჯები იზრდება განადგურებულ ძველი ვენახების ნაცვლად ნამყენი ახალშენების გაშენებით. მაგრამ ეს დროებითი მოვლენაა და არც ისე ჩასაფიქრებელი როგორც პირველ შეხედვით გვეჩვენება. გადახალისებული ვენახები 4—5 წლის შემდეგ დიდს მოსავალს მოგვცემენ და თანდათანობით დაფარავენ მათ გაშენებაზედ გაწეულ კაპიტალურ ხარჯებს და შემოსავალსაც დასტოვებენ.

საქართველოს ზოგიერთ მევენახეობის რაიონებში ტრესტს ან სულ არა აქვს გაშენებული ამერიკული ვაზის დედანი, ან უკანასკნელი მცირეა. განხრახულია მომავალ წელში ასეთ ადგილებში 20 დესტეინამდის ამერიკულ ვაზის დედნების გაშენება, რასაც დაახლოებით 10 000 მანეთი დასჭირდება.

რათა ჯერ კიდევ მცირე დასამყენელი მასალა — ამერიკული ვაზის ლერწი დაიზოგოს და მისგან მეტი და უმჯობესი შედეგი იქნეს მიღებული, განხრახულია გაშენდეს სხვადასხვა რაიონებში სანერგეებსა და მამულებთან კიდევ ხუთი რიხტერისებური სათბური, რომელთა ასაგებად 87 000 მანეთამდეა საჭირო.

ჩვეულებრივად ვაზის ნამყენების აღზრდასთან შედარებით სათბურებში აღმოცენებული ნერგები იმდენად თვალსაჩინო განსხვავებას იძლევიან რაოდენობა-ლირების მხრით გახარება-დაძირიანებაში, რომ ამ განსხვავების საფასური პირველ წელშივე ფარავს ამ კაპიტალურ მარტო ვაზის ნამყენებისთვის მცირე ხნით საჭირო შენობაზედ — სათბურზედ გაწეულ ხარჯებს. ვენახების გადახალისების დროც ერთიორად მოიგება რაც ვაცილებით უფრო საინტერესოა.

თითო სათბურის აგება ჯდება 17 000 მანეთი. ასეთს სათბურში თითოჯერ გატარდება 300 000 ნამყენი. უკვე ადგილობრივ მიღებული გამოცდილების მიხედვით სათბური შეიძლება დაიტვირთოს სამჯერ და მაშასადამე ერთი სეზონის განმავლობაში მასში გატარდება 900 000 ცალი ვაზის ნამყენი. სკოლაში გადარგვა-გახარების შემდეგ, ამოღება-დახარისხების დროს, უვარგისი დგება ხოლმე საშუალოდ მთელი რაოდენობის ორი მეხუთედი, ან შემთხვევისათვის — 360 000 ცალი. დარჩება სალი 540 000 ცალი. ასეთი ნამყენის ჩვეულებრივი ფასი 10 კაპ. — მთელი ეს ნამყენი ეღირება 54 000 მანეთი. აქედან, რომ ორი წილი ნამყენზედ გაწეული ყველა ხარჯების დასაფარავად გადაირიცხოს, რაც საკმარისი იქნება, მაინც რჩება სათბურის ასაშენებლად თანხაზედ მეტი

(18 000 მანეთი). ამგვარად, შემდეგი წლისათვის სათბური უფასოდ გვრჩება, რაც მომავალში ნამყენების დაიღვების საშუალებას მოგვცემს.

ჩვეულებრივი წესით აღზრდილი ნამყენის იგივე რაოდენობა მხოლოდ დაახლოებით მესამედს მოგვცემს, ე. ი. 300 000 ცალ ნამყენს იმავე ფასით 300 000 მანეთის საღირასს და იკარგება ორი წილი მასალა;

სანამ გაშენებული ამერიკული ვაზის ღედნები საკმარისს დასამყენელ ლერწებს მოგვცემდეს საჭირო სისწრაფით ფილოქსერისაგან განადგურებულ ვენახების აღსადგენათ და გადასახალისებლად, რაც 2—3 წელს გაგრძელდება, საჭიროა ამ ხნის განმავლობაში დავიბაროთ საზღვარგარეთიდან ამერიკული ვაზის ლერწი, ყოველწლიურად 2—4 მილიონი მეტრი.

მომავალი წლისათვის ტრესტს განზრახული აქვს 2 მილიონი მეტრი ლერწის გამოწერა, უმთავრესად ხალხში გასავრცელებლად პირდაპირ და ნამყენების სახით.

სახალხო მამულების ტრესტის მომავალი წლის პერსპექტივები მევენახეობის დარგში ასეთია:

1) წესიერად მოუაროს ძველ, ჯერ კიდევ მოსავლიან ვენახებს.

2) ამგვარადვე უპატრონოს ახალშენ ნამყენ ვენახებსა და ამერიკულ ვაზის ღედნებს და შეავსოს ისინი.

3) გამოიხოს სახსარი და გააშენოს თავის მამულებში 105 დესეტინა ნამყენი ფილოქსერის გამძლე ვენახი.

4) ასევე გააშენოს 20 დესეტინა ამერიკული ვაზის ღედანი იმ რაიონებში, სადაც მცირეა, ან სულ არ არის.

5) ასევე აავსოს ხუთი სათბური რიხტერისებური წესით ნამყენების აღსაზრდელად და ამით სანამყენო მასალის დასაზოგად და ვენახების აღდგენის საქმეში დროს მოსაგებად.

6) ასევე დაიბაროს საზღვარგარეთიდან ორი მილიონი მეტრი შესაფერი ამერიკული ვაზის სანამყენო ლერწი და, თუ საჭირო იქნება მეტიც, — ნამყენების გასამრავლებლად და ვენახების აღდგენის დასაჩქარებლად.

მეღვინეობა

სახალხო მამულების ტრესტის მეურნეობაში სხვა დარგებთან შედარებით პირველი ადგილი მეღვინეობას უჭირავს. ძირითადი მიმართულება ტრესტისა ამ საქმეში გამოიხატება არა მარტო საკუთარი ვენახების პროდუქციის გაუმჯობესებული რაციონალური წესითა და საშუალებით დამზადებაში, არამედ, რაც მეტად მნიშვნელოვანია, მის მთავარ მიზანს შეადგენს გლეხური ნედლი მასალის მასიური შესყიდვა, გადამუშავება და უკვე მზა დამთავრებული პროდუქციის სახით ბაზარზე მისი გატანა და რეალიზაცია. ასეთი იყო საანგარიშო წელს და ასეთია ეხლაც მეღვინეობის დარგში მიმართულება და ხასიათი სახალხო მამულების ტრესტის მოქმედებისა.

თანახმად წინასწარ შემუშავებულ საწარმოო გეგმისა, დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოში გლეხებისაგან შესყიდულ ყურძნიდან ღვინოების დასამზადებლად ტრესტი პირველად ყოვლისა შეუდგა სასარდაფო ინვენტარის გადახალისებას და საჭირო მასალების მომარაგებას. მთავარი ყურადღება ამ შემთხვევაში მიექცა საღვინე ჭურჭლის დამზადებას. უკანასკნელ წლებში სახალხო მამულების სარდაფებიდან ღვინოსთან ერთად დიდძალი ჭურჭელი იქნა გატანილი უმთავრესად რუსეთში. მეტი წილი ამ ჭურჭლისა დღესაც არ დაუბრუნებიათ ზოგიერთ ორგანიზაციებს, როგორც მაგალითად, საქართველოს სახელმწიფო სავაჭრო საბაიო ამხანაგობას („გარუზგოსტორგი“), რომელზედაც 1000 კასრამდე დღესაც ირიცხება. ამ გარემოებამ იმდენად დააცარიელა სარდაფები, რომ საანგარიშო წლის რთველისათვის საკუთარი მოსავლის მისაღებათაც აღარ გვექონდა საკმაო რაოდენობა კასრებისა.

საანგარიშო წლის გეგმით განზრახული 150 000 ვედრო ღვინის მოსათავსებლად რთველისათვის საჭირო იყო შეგვეყვებინა და დაგვესუფთავებინა დიდი ხნის უხმარი და დაზიანებული ბუტები და გაგვეყვებინა 1800 ახალი კასრი. ამ მიზნით განვაახლეთ მუშაობა წინანდლის და თბილისის საკასრე სახელოსნოში, ავიყვანეთ აღნიშნულ სახელოსნოებში 25-მდე მეკასრე, შევიძინეთ სამი ვაგონი სასალტე რკინა და საჭირო რაოდენობა სხვა და სხვა მასალებისა. საანგარიშო წლის ოქტომბრის პირველ რიცხვებისათვის თბილისის და წინანდლის სახელოსნოებში მზადდებოდა ყოველდღიურად არანაკლებ 20 კასრისა და რთველისათვის ამგვარად მზად იყო უკვე 2 500 ცალი ახალი და ძველი შეეცემებული კასრი.

მაგრამ ეს რაოდენობა კასრებისა, როგორც ზევითაც მოვახსენეთ, არ იყო საკმარისი და ეს იყო ერთი მთავარ დამაბრკოლებელ მიზეზთაგანი, რომ ტრესტის მიერ დასახული საწარმოო გეგმა მელვინეობის დარგში განხორციელებულ იქნა მხოლოდ 80 პროცენტით. როგორც ქვემოთმოყვანილი ცხრილიდან დაინახავთ, იმერეთის მამულებში — ვარციხეში, საქარაში და ვაჭევში, გლეხებისაგან შესყიდულ ყურძნიდან დამზადდა 106 000 ვედრო ღვინო და კახეთის მამულებში 30 000 ვედრო. ამ რაოდენობიდან 86 000 ვედრო დაყენებული იქნა სუფრის ღვინით, 40 000 ვედრომდე შემავარებულ იქნა 20^ე-მდე პორტვინისა და მადერის ტიპის ღვინოების მისაღებად და 10 000 ვედრა გამოხდილი იყო ვარციხის ქარხნებში სპირტად და კონიაკად.

ტრესტის მმართველი — (კანდელაკი), მმართველის მოადგილე — (გ. გედევანიშვილი), მევენახეობის ინსპექტორი — (მეგრელიშვილი), მელვინეობის ინსპექტორი — (ვ. კანდელაკი).

№ 14

1926 წლის თებერვლის 16. — სრულიად საქართველოს მევენახე-მელვინეთა კოოპერაციული კავშირის („საქართველოს ღვინო“) საბჭოს მეორე სესიის დადგენილება „საქართველოს ღვინოს“ გამგეობის მოქმედების შესახებ 1925 წლის 15 აგვისტოდან

საქმის წინმსვლელობისათვის და მისი უკეთესად მოსაგვარებლად მიღებულ იქნეს შემდეგი:

1. სსსრ რესპუბლიკა უმთავრესად გლეხკაცობის მეურნეობის ქვეყანაა. არსებულ დარგთა შორის მევენახეობა-მელვინეობას ჩვენში ერთი საბატიო ადგილთაგანი უჭირავს. მის მდგომარეობაზედ არის დამოკიდებული ჩვენი გლეხის ბიუჯეტის დიდი ნაწილის ბედ-იღბალი. სახელმწიფოს მიზანს უნდა შეადგენდეს: შეუწყოთ ხელი ამ საქმეს, განვავითაროთ იგი, მეტი სარგებლიანი გავხადოთ მისი წარმოება და მით ფართო მასა გლეხკაცობისა, დაინტერესებული მეურნეობის სარგებლიანობით, ჩავაბათ ამ ბარაქიან მუშაობაში, რომლითაც იგი შესძლებს თავის და სახელმწიფო მოთხოვნილებათა იოლად გაძლოას.

2. მიწის ნაციონალიზაცია, ახალი და უმჯობესი ტექნიკით საქმის წარმოება, რაც კოლექტიური მუშაობით უფრო იოლი და შესაძლებელი ხდება, ქალაქისა და სოფლის წარმოების და მუშისა და გლეხის დაკავშირება, გარეშე თუ შინა ბაზარზედ მწყობრივ გამოსვლა და სხვა, გვცაარნახებენ მაქსიმუმი ენერგიით მოვკიდოთ ხელი გლეხობის კოოპერაციაში ჩასაბმელად.

3. ვინაიდან საქართველოს გლეხკაცობა ეწევა მრავალფეროვან მეურნეობას და დიდ ძალას კარგავს, რომ მოიწიოს პური არსებობისა მაშინ, როდესაც უფრო ადვილად შეუძლიან მას ამას მიაღწიოს თუ რაციონალურად გამოიყენებს იმ ბუნებრივ პირობებს, რომელნიც აქ არსებობენ და რაც ასე უხვად აჯილდოვებენ მევენახეობას. საჭიროა დაკვირვებით შესწავლილ იქნეს ვახისათვის ვარგისი ალაგები და ხელი შეუწყოთ მის მოშენებას იქ, რომ გაფართოვებული მეურნეობის გზით გადავიდეთ ღვინის რიცხობრივ და თვისებით დამუშავებაზედ და აქედგან მინაღები პროდუქციის ინდუსტრიალიზაციაზედ.

4. ჩვენ მოკავშირე — მევენახე-მელვინეთა ორგანიზაციებში ითვლება დაახლოებით 1/4 იმ მცხოვრებთა, რომელნიც მისდევენ მევენახეობას. ჩვენ მიზანს შეადგენს წელს მათ შორის მუშაობა განვამტკიცოთ და გავზარდოთ წევრთა რიცხვი 1—2 (ერთი-ორად) ამისათვის საჭიროა იქნას მიღებული შემდეგი ზომები:

ა) ბანკების დახმარება ხდებოდეს კრედიტების დროზედ მიცემის და საქონლის ტრილის თუ მეურნეობის წარმოების საჭიროებასთან შედარებით;

ბ) არსებობის უნარის მქონე დავალინებულ ორგანიზაციებს ეწეოდეთ დახმარება ვალის ნაწილობრივ გადახდის სახით;

გ) ბანკების მუშაობა შეუხამდეს ჩვენს საქმიანობას;

დ) მიწათმოქმედების კომისარიატის მუშაობის დიდი ყურადღება ევენახეობის აშენების, მოვლის თუ ნაწარმოების დამუშავება-პატრონობის მხრივ იქნეს მიქცეული ჩვენსკენ და ჩვენი მეშვეობით, თავისი არსებობის როლი დაუკავშიროს ფართო მასის სურვილებს, რომ უკანასკნელმა იგრძნოს კოოპერაციის საჭიროება და მისი მეშვეობით უკეთესი საშუალების გამოყენების შესაძლებლობა;

ე) საჭირო ღვინის, არყის და სხვა მინაგვარი პროდუქტების შეძენა, თუ ჩვენი ძირითადი ორგანიზაცია მოქმედობს რაიონებში, სადაც ხდება მომარაგება და მასის მიწოდებული თვისებით არ ჩამოუვარდება კერძოსას და ფასიც ბაზრის ფასის საშუალოს არ აჭარბებს სახელმწიფო დაწესებულებათა და კოოპერატიულ გაერთიანებათაგან ხდებოდეს ჩვენი ცენტრის მეშვეობით;

ვ) გამოძენილ იქნეს საშუალებანი, რომ აიგოს კოოპერაციული ყურძნის დასაწერი და ღვინის დასაყენებელი შენობები იმ რაიონებში, სადაც ამის საჭიროებაა და ასეთები კი არ მოიპოვებიან, ან და, არსებულ კანონების ფარგლებში გამოყენებულ იქნეს, სადაც ასეთები არსებობენ, ჩვენ მათში ვსაჭიროებთ და სხვა კი მათ ზმარობს არაპირდაპირი დანიშნულებით;

ზ) ვაზის სანერგეები (გარდა კერძო პირთა და სახელმწიფო დაწესებულებათა), არყის, კონიაკის თუ სარექტიფიკაციო ქარხნები, რომელთაც კავშირი აქვთ „საქართველოს ღვინო“-ში შემაჯალ ორგანიზაციებთან გადმოვიდეს მევენახე-მელღინეთა კოოპერაციების ხელში;

თ) იმ კოოპერაციებს, რომელთაც საერთო არაფერი აქვთ მევენახეობა-მელღინეობასთან, აეკრძალოთ აწარმოონ საგანგებო ოპერაციები ღვინის და არყის საქმეებში, თუ ჩვენ მისი გაძლოა შეგვიძლიან, და თავისი უფლებით არ ასარგებლონ არა კოოპერაციული ჯგუფები და პირნი;

ი) ჩვენ ნაწარმოების ტრანსპორტს, რკინიგზის მმართველობის მხრივ, მიექცეს მეტი ყურადღება და სასტიკად დაისაჯონ ისინი, ვინც ამას დაარღვევს და თავისი მოქმედებით კერძო პირთ მისცემს უპირატესობას.

6. რომ საქმეს დაეტყოს მეტი სიცოცხლე და მასა შეგნებულად ჩაებას კოოპერაციულ მშენებლობაში, საჭიროა გაცხოველდეს ადგილებზედ მუშაობა და ხშირად კეთდებოდეს მოხსენებები არსებულ მდგომარეობასა და საჭირო საკითხების შესახებ. ამიტომ გამგეობები ვალდებული არიან იტრიალონ წევრებს შორის, გააცხოველონ მათში მუშაობა, მიიზიდონ ახლები, ცოცხალი კავშირი გააბან მათთან და სხვა.

7. რომ ცენტრს შეეძლოს დავკვირვებით ადევნოს თვალყური მოკავშირე ორგანიზაციათა მუშაობას, უკანასკნელთა გამგეობები ვალდებული არიან დროით ატყობინებდნენ პირველს თავიანთ საჭიროებებს, აწვდიდნენ ცნობებს შეკითხვებზედ, ღებულობდნენ რჩევა დარიგებას და უცვლელად ასრულებდნენ მათ, უკე თუ ეს გამომდინარეობს საჭიროებიდან და საქმეს არ ავნებს.

8. აღიკვეთოს სეპარატული მოქმედება მოკავშირე ორგანიზაციათა, გამო-მუშავებულ გეგმას გაუწიოს სრული ანგარიში და ყოველი ნაბიჯი, რომელიც

სამოქმედო რაიონის და პირდაპირ მოვალეობათა იქით იდგმება, არ იქნეს დაშვებული ხელმძღვანელ ცენტრთა შეთანხმების გარეშე.

9. ვინაიდან შემოდგომის ოპერაცია ხელს უშლიდა რაციონალიზაციის ჩატარებას და ღლეს უკეთესი დროა ამის მოსახდენათ, დაევალოს ცენტრალურ გამგეობას დაჩქარებით მოახდინოს არსებული ორგანიზაციების რაიონების გამოყოფა და აუქრძალოთ ყველას მათ გარეშე მუშაობა.

შენიშვნა: თუ საჭიროება მოითხოვს რაიონის გარეშე საქმის დაჭერას, იგი უნდა ხდებოდეს ცენტრის ნებართვით.

10. რადგან ორგანიზაცია გულისხმობს წესდების შიგნით მუშაობას და ერთგვარ წესრიგს, რასაც მოკავშირე ორგანიზაციათა მხრივ ღღემდის არ, ან სუსტად, ეწეოდა ანგარიში, ცენტრალურ გამგეობას ევალება მიიღოს ზომები, რომ ჩვენში შემომავალმა ორგანიზაციებმა სასტიკად დაიცვან იგი და დამრღვევთა წინააღმდეგ მიიღოს შესაფერი ზომები.

11. გადათვლიერებული იქნეს ორგანიზაციებში შემავალი წევრები, უვარების და მავნე ელემენტები გაიდევნონ და შეივსონ ახალი ძალებით, რომელნიც მუშაობაში შემოიტანენ მეტ სიცოცხლეს.

12. გადათვლიერებული იქნეს ხელმძღვანელი აპარატების შემადგენლობანი, შეხამებული იქნეს აპარატის შენახვა შეძლებისა და საჭიროებასთან და ყველგან ძალზედ შემოკლდეს ზედმეტი ან უსარგებლო ზარჯები.

13. მიღებული იქნეს ზომები დებიტორების ანგარიშების ამოსაწერად. აღმოჩენილ ბოროტებათა და ბოროტმოქმედთა წინააღმდეგ მიღებული იქნეს ყველა კანონიერი ზომები და მთელი ანგარიშიანობა მოწესრიგდეს ისე, რომ ყველა წევრთათვის ნათელი იქნეს თავისი ორგანიზაციის ქონება, ავლადიდება და საქმის სარგებლიანობა.

14. ორგანიზაციათა საბჭოებს და სარევიზიო კომისიებს ეთხოვოთ გაატარონ მზრუნველობა, თვალყურის დევნება და კონტროლი გამგეობათა მუშაობის ირგვლივ.

15. ეთხოვოს ადგილობრივი ხელისუფლების და ხელმძღვანელი პარტიის ორგანოთ ხელი შეგვიწყონ სათანადო დახმარებით იმ დაბრკოლებათა დასაძლევათ, რომელთაც ალაგი აქვთ ხოლმე ადგილებზედ.

თაემჯდომარე: ა. კაკაბაძე, მდივანი: მ. მონასელიძე.

ორცა, ფონ. 1147, საქ. 1, ფურ. 1—3. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 15

1926 წლის თებერვლის 22. — საქართველოს მიწსახკომის მიმართვა სრულიად საქართველოს მეღვინეობა კოოპერაციულ კავშირს „საქართველოს ღვინოსადმი“ ყალბი ვაზის გავრცელების წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ

თქვენს შეკითხვაზედ, რომ არიან ისეთი ბოროტი პირნი, რომელნიც სარგებლობენ რა ვაზის ნამყენის დიდი მოთხოვნილებით ნამყენი ვაზის სახელით ასაღებენ დაუმყნობელს ვაზს ხალხში და ამით ზარალს აძლევენ ხალხს და ამის

წინააღმდეგ რა კანონი არსებობს მათ ასალაგმავათ, გაცნობებთ, რომ ეს დანაშაული უნდა შეფარდებულ იქნას სსსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 193 მუხლს, რომელიც ამბობს „თაღლითობა, ე. ი. ქონების ან ქონებაზე უფლების ანგარებით ხელში ჩაგდება ნდობის ბოროტად გამოყენებით ან მოტყუებით, გამოაწვევს თავისუფლების აღკვეთას ან იძულებით მუშაობას ერთ წლამდე“. როგორც ხელისუფლების წარმომადგენელს, ისე დაზარალებულს შეუძლია სასამართლოს წესით პასუხისგებაში მისცეს ასეთი პირი; გარდა ამისა დაზარალებულებს შეუძლია მოსთხოვოს ბოროტმოქმედთა მთელი ზარალის ანაზღაურება.

გაცნობებთ რა ხსენებულს, გთხოვთ მიიღოთ ზომები ამ განმარტების გამოქვეყნებაში.

საქმეთა მმართველი მ. ზირაქიშვილი, სას. სამ. განყ. გამგე სამადაშვილი მევენახეობა-მელენეობის ინსპექტორი ბიბილაშვილი.

ორცა, ფონ. 288, საქ. 1338, ფურ. 136, დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 16

1928 წლის მარტის 13. — თელავის აღმასკომის წარმომადგენლის შ. პატაშვილის მოხსენება თელავის მაზრის აღმასკომისადმი ნამყენი ვაზის ნერგების განაწილების შესახებ

თანახმად საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ბანკში (ა.წ. 26 იანვარს შემდგარი კომისიის დადგენილებისა, რომელიც დადასტურებულია მიწათმოქმედების სახალხო კომისარის მიერ, ნამყენი ვაზის განაწილება დაევალორ კომისიას (ქალ. თელავის და სიღნაღის მაზრებისას ცალ-ცალკე).

23 თებერვალს წინანდლის სახალხო მამულში შედგა თელავის მაზრის განმანაწილებელ კომისიის სხდომა. წინა დღეს, მე მივმართე იმ დროს წინანდალში მყოფ ტრესტის მევენახეობის ინსპექტორ ამხ. თ. მეგრელიშვილს და მამულის გამგეს თუშმალიშვილს კითხვით, თუ რა რაოდენობაა გასანაწილებელი ნამყენისა თელავის მაზრაში. მათი ცნობით განაწილებული იყო 900 000 ცალი სათბურში გამოყვანილ ვაზის ნამყენი და 80 000 ცალი (ფაქტიურად 70—75 000) ერთწლიანი დამზადებული ნამყენი. კომისიამ აღნიშნული რაოდენობა ნამყენისა გაანაწილა. აღსანიშნავია, რომ მაზრის მოთხოვნილება მთლიანად არ იყო დაკმაყოფილებული; ამის გამო, წელს იმისდა მიუხედავად, რომ გლეხობას მიწა გადაბრუნებული აქვს, მათი საგრძნობი ნაწილი ვერ მიიღებს ნამყენს. ამას ადასტურებს შემდეგი: ერთწლიანი ნამყენის მოთხოვნილება 233 740 ცალი, მიეცა 75 000 ცალი; სათბურის ნამყენის მოთხოვნილება — 1 280 000 ცალი — მიეცა 900 000 ცალი.

კომისიის წევრებმა შედეგი განაწილების მეორე დღესვე გამოაქვეყნეს, რადგანაც გლეხობა ძალიან იყო დაინტერესებული თუ რომ ვის შეხვდა ნამყენი და თუ შეხვდა მისი რაოდენობა.

10 მარტს წინანდალში მოვიდა მოწერილობა მევენახეობის ინსპექტორის მეგრელიშვილის. აღნიშნული იყო, რომ სიღნაღის მაზრის კომისია არ არის

კმაყოფილი იმ ნამყენის რაოდენობით, რომელიც მათ უნდა გაენაწილებინათ სიღნაღის მაზრაში, და მოითხოვდა ორივე მაზრის კომისიების შეერთებულ სხდომას ნამყენის განაწილების საკითხის მოსაგვარებლად. შეერთებული სხდომა მოხდა მეტუხანში 12 მარტს, სადაც კომისიები ვერ შეთანხმდნენ შემდეგი მიზეზით:

სიღნაღის მაზრა მოითხოვდა, რომ მიეცეთ მათ საერთო რაოდენობიდან 60 პროც. ერთ წლიანი ნამყენის და 40 პროც. სათბურის ნამყენი, ღარჩენილი თელავის მაზრას.

თელავის მაზრა მოითხოვდა, რომ 35 პროც. როგორც ერთწლიანი ნამყენი, ისე სათბური მიეცეს სიღნაღის მაზრას, დანარჩენი 65 პროც. თელავის მაზრას. თელავის მაზრის კომისია, როდესაც აღგენდა ნამყენის განაწილების რაოდენობას მაზრებში, გამოდიოდა შემდეგი მოსაზრებით:

1. სიღნაღის მაზრაში არის განაწილებული 30 000 ცალი ძირეული, 370 000 ცალი სათბურის ნამყენი (მეტუხნის 300 000 ცალი, ჩუმლაყის 70 000 ცალი) გარდა ამისა „წარმოკავშირის“ აქვს გასანაწილებელი 110 000 ცალი ძირეული ნამყენი.

2. თუ გინდ მხედველობაში არ მივიღოთ, რომ საერთოდ სიღნაღის მაზრა ეკონომიურად გაცილებით ძლიერია, ვიდრე თელავის მაზრა (ცნობილია, რომ სიღნაღის მაზრის მეურნეობაში, გარდა მევენახეობისა, განვითარებულია თამბაქოს მოყვანა, მესაქონლეობა და პურის მოყვანა, თელავის მაზრაში კი უმთავრესი დარგი მეურნეობაში არის მევენახეობა), მევენახეობის დარგში სიღნაღის მაზრა გაცილებით ძლიერია, ვიდრე თელავის. თელავის მაზრაში, სადაც ფილოქსერამ გაცილებით ადრე იჩინა თავი, ვიდრე სიღნაღის, განადგურებულია ფილოქსერისაგან მთელი ვენახების რაოდენობის 75 პროც; სიღნაღის მაზრაში ფილოქსერისაგან განადგურებული ვენახების რაოდენობა არ აღემატება 30 პროც-ს. „წარმოკავშირის“ 110 000 ცალი ძირეული რომ არ ჩავთვალოთ სათვალავში, სიღნაღის მაზრა მიიღებს 400 000 ნამყენს, თელავის 980 000 ცალ ნამყენს. ცხადია, რომ ასეთი განაწილება სავსებით შეეფერება, რომ თელავის მაზრას სადაც 3/4 ვენახების რაოდენობისა განადგურებულია — გაცილებით მეტი უნდა შეზღვეს, ვიდრე სიღნაღის მაზრას. მართალია სიღნაღის მაზრის კომისიამ წამოაყენა ის მოსაზრებაც, რომ მათ მაზრაში ბევრს უკვე გადაბრუნებული აქვთ მიწა და ნამყენის დიდი მოთხოვნილება არის, მაგრამ ეს არის საერთო მოვლენა. თელავის მაზრაშიაც, როგორც უკვე აღვნიშნე, ბევრი რჩება დაუკმაყოფილებელი და ბევრიც იმისდა მოუხედავად, რომ მიწა გადაბრუნებული აქვთ ვერ მიიღებს ნამყენს.

რადგანაც კომისიებს შორის ვერ მოხდა შეთანხმება და საქმე მოითხოვს, რომ ეს საკითხი რაც შეიძლება მალე იყოს გადაჭრილი, თელავის მაზრის აღმასკომმა აღნიშნული საკითხი უნდა გადაიტანოს ცენტრში — მიწადმოქმედების სახალხო კომისარიატში.

აღმასკომის წარმომადგენელი განმანაწილებელ კომისიაში შ. პატაშვილი.

№ 17

1926 წლის მარტი. — საქართველოში ღვინის კოოპერაციული და სახელმწიფო სარდაფების სია ღვინის ტევადობის აღნიშვნით

№ რიგ.	სახელწოდება	ტევადობა ჰექტო- ბით	საკუთარი ან დაკავშირებული	სარდაფი	მარანი	აღმოსაქმედებარება
კოოპერაციული სარდაფები აღმოსავლეთ საქართველოში						
1	„საქართველოს ღვინო“	80000	საკუთარი	სარდაფი	—	თბილისი
2	„წარმოკავშირი“	150000	„	„	—	„
3	„საქ. საზ. ვაჭრობა“	30000	„	„	—	„
4	კოპ. საზ. „კახეთი“	5000	„	„	მარანი	ს. კარდანახი
5	კოპ. საზ. „კავშირთ-კავშირი“	3000	„	—	„	თელავში
6	კოპ. საზ. „წინანდალი“	5000	„	—	„	ახ. ლენინი
7	კოპ. საზ. „წინანდალი“	4000	„	—	„	ჩუშთაში
8	კოპ. საზ. „ს. გიორგი“	4000	4	—	„	წინ. ნდალში
9	კოპ. საზ. „ს. გიორგი“	4000	„	—	„	„
10	კოპ. საზ. „კონცხი“	5000	„	—	„	შილდაში
11	კოპ. საზ. „ვახის-მეგობარი“	5000	„	—	„	სოფ. ზემო
12	კოპ. საზ. „უნიონი“	100000	„	სარდაფი	„	ხოდაშენი
						კოლ. ლუქსემ- ბურგი
კოოპერაციული სარდაფები დასავლეთ საქართველოში						
13	კოპ. საზ. „იმერეთი“	60000	საკუთარი	სარდაფი	—	ხესტაფონში
14	„საქ. საზ. ვაჭრობა“	50000	„	„	—	კუთაისში
	ს უ ლ	110000	—	—	—	—
სახალხო მამულთა ტრესტის სარდაფები აღმოსავლეთ საქართველოში						
15	„წინანდალი“	450000	საკუთარი	სარდაფი	—	წინანდალში
16	„ნაფარეული“	150000	„	„	—	ნაფარეულში
17	„მუკუხ-ნი“	200 000	„	„	—	მუკუხ-ნი
18	„კარდანახი“	10000	„	„	—	კარდანახში
19	„მანავი“	2000	„	„	—	მანავაში
	ს უ ლ	812000	—	—	—	—
20	თბილისის ცენტ. სარდაფი	100000	„	„	—	თბილისში
21	„მუხრანი“	30000	„	„	—	მუხრანში
	ს უ ლ	130 000	—	—	—	—

სახალხო მამულთა ტრესტის სარდაფები დახვედით საქართველოში

22	„ვაჭერი“	3000	საკუთარი	სარდაფი	—	ვაჭერში
23	„ვარციხე“	50000	„	„	—	ვარციხეში
24	დროებითი ლენინის შესანახი ვარ- ციხეში	80000	„	„	—	ვარციხეში
25	„საქ-რა“	5000	„	„	—	საქარაში
	ს უ ლ	88000	—	—	—	—

სულ სარდაფების ტევადობა მთელ საქართველოში და სახალხო მამულების სარდაფებში განისაზღვრება 1543500 ვედრო.

ორცსა, ფონ. 288, საქ. 1338, ფურ. 221. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 18

1926 წლის მაისის 24. — საქართველოს მიწსახოების წერილი საქართველოს სსრ სახკომსახელოსადმი საქართველოში საკუთარი შაბიამნის დაშადების შესახებ

მოგესხენებათ, რომ საქართველოს თვალსაჩინო დარგი მევენახეობა-მეღვინეობა არის. საერთოდ ჩვენი მეურნეობის გაჯანსაღება უნდა მოხდეს მხოლოდ და მხოლოდ მევენახეობა-მეღვინეობის გზით, რადგან ამ დარგის პროდუქციას ფართე ბაზარი აქვს მოპოვებული საბჭოთა რესპუბლიკებში და მომავალშიაც ექნება კიდევ.

ორი მთავარი საშუალება მევენახეობის განვითარებისათვის ფრიალ საქირო: დასარგავი ნამყენი ამერიკულ ვაზზე და ვენახის სარჩენი მასალა შაბიამანი და გოგირდი.

მიწათმოქმედების კომისარიატს ჯეროვანი ზომები აქვს მიღებული რომ ჩვენი მევენახეთათვის საქირო ფილოქსერისაგან უზრუნველყოფილი ამერიკული ვაზის რქა და ნამყენი იყვეს საქართველოშივე დაშადებული მათთვის, რისთვისაც გაშენებულია 240 დესტინამდე ამერიკული ვაზის სადგედ და ჩვენი მეურნეობა შესძლებს დაახლოებულ წლებში სრულიად დააკმაყოფილოს საკუთარი მოთხოვნილება.

დაუქმყოფილებელი რჩება მხოლოდ მეორე მოთხოვნილება — შაბიამან-გოგირდისა, რომელიც მოგვიღოდა საზღვარგარეთიდან და მიმდინარე 1926 წლისთვისაც გვაქვს ინგლისიდან მიღებული 100 000 ფუთამდე, რაც დიდის გაჭირვებით და თქვენი უშამდგომლობის აღძვრით დაგვეთმო უბაყოთ.

მომავალი წლისათვის არამც თუ უბაყოდ, არამედ მთლად შემოტანაც საზღვარგარეთიდან, როგორც გვატყობინებს სსრკ საგარეო ვაჭრობის კომისარიატი დაშვებული არ იქნება.

ეს ამბავი დიდ საკონებელში გვაგდებს და ჩვენი აზრით საქირო იქნება საქართველოში შედგეს ამხანაგობა, ან კონცესიური წესით საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ბანკის შემწეობით საპაიო დაწესებულება „საქართველოს შაბიამანი“, რომელიც თავად საქართველოშივე დაშადებს ამ საქირო ვენახე-

ბისტვის სარჩენ წამალს — შაბიამანს. ჩვენის აზრით ამისათვის ტენიკური ძალებიც მოიპოვება და საჭირო თანხაც შესაძლო იქნება საშოვრით.

მოგახსენებთ რა ზემოხსენებულს, გთხოვთ სათანადო განკარგულების მოხდენას.

სასოფლო-სამეურნეო სამმართველოს უფროსი: გ. გედევანიშვილი, მევენახეობა-მელვინეობის ინსპექტორი: ვ. ბიბილაშვილი.

ორცა, ფონ. 288, საქ. 1338, ფურ. 241. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 19

1926 წლის მაისის 24. — სახალხო მამულების ტრესტის მევენახეობა-მელვინეობის ინსტრუქტორ ი. შოშიაშვილის მოხსენებითი ბარათი სასოფლო მეურნეობის განყოფილების გამგისადმი ნამყენი ვაზის გლეხებზე დარიგების შესახებ

1926 წლის 14 აპრილს თანახმად თქვენი განკარგულებისა გავემგზავრეთელავის მაზრაში ნამყენის დარგვა-მოვლის დარიგების მისაცემით გლეხებისათვის. ჩემს მიერ დათვალიერებულ იყო ყველა სოფლის ნარგავი ნამყენები ურბათუბნიდან ახმეტამდე, ალაზნის გამოღმა მხარე. საზოგადოთ კახეთის გლეხობა გატაცებით ეკიდება ვენახის აღდგენის საქმეს, განსაკუთრებით წინანდლის და შაშიანის რაიონი. სხვა რაიონები კი როგორც არის იყალთო და ახმეტა, ნაკლებ არის ამ წელში ნამყენი დარგული, რადგან თუმცა სათბური იყალთოში უკვე მოქმედებს, მაგრამ გლეხებმა ვერ მოასწრეს მიწის გადამბრუნება. გარდა იყალთოს სანერგისა სოფ. ზემო ხოდაშენში აგებულია არტელი „ვაზის მეგობრის“ მიერ სათბური, რომელიც ამ დღეებში დაიწყებს მოქმედებას, და ახმეტაში დაარსებულია ვენახების აღმდგენი მყნობელთა არტელი „ბითიანი“, რომელმაც წლეულს დაამყნო 12 000 ნამყენი ხელით და 1927 წლისთვის ფიქრობენ სათბურის აგებას, თუ შესაფერისი ხელმძღვანელობა და კრედიტი მიიღეს. უმრავლესობა გლეხების ნამყენი ჩაყრილია ძლიერ დაბლა და მიწა გროვით ნაკლებ აქვს დაყრილი, რაიც როგორც მოგეხსენებათ ძლიერ არა სასურველია. ვისაც სწორეთ აქვს დარგული ნამყენი, მათ ეს დარიგება მიუღიათ სახალხო მამულებიდან. არის ასეთი შემთხვევები, რომ ერთი და იგივე გლეხი ორნაირად რგავს ვაზს, იქნება ერთი მათგანი მაინც სწორეთ იყოს და ასე ძიებაშია. უბნის აგრონომი არა ჰყავს, არც წინანდალს — შაშიანის რაიონს და არც ახმეტისას, და მაშაადამე სრულიად მოწყვეტილნი არიან გლეხები საშუალებას მიიღონ მათგან დარიგება. ზაფხულის განმავლობაში მოვლის შესახებ უნდა ითქვას, რომ ზოგიერთმა ნამყენის პატრონმა არ იცის, რომ ზაფხულში ფესვების შეჭრა საჭირო ნამყენი აღვილიდან და სხვა. თვით გლეხს ნაკლები წარმოდგენა აქვს ნამყენის სიდიდეზე და ნიადაგის ანალიზის მნიშვნელობაზე. ამას ამტკიცებს ის გარემოება, რომ ზოგიერთი გლეხი იმის მაგიერ, რომ წაიღოს თავის მიწა საანალიზოთ, სთხოვს ხოლმე თავის მეზობლებს ანალიზის ბარათს და ამ ბარათით გამოაქვთ თავისი მიწისათვის ნამყენი. არის კიდევ ასეთი შემთხვევები, მეურნემ წაიღო მიწა საანალიზოთ და აღმოჩნდა ძლიერ კირნარი, რის გა-

მოც სათბურმა გამოუწერა ბერლანდიერი. სახალხო მამულმა ბერლანდიერი სათბურიდან არ მისცა, წლიურს კი თითონ ძვირობენ; მაშინ გლეხი ადგა, გადავიდა სხვისა ადგილში, სადაც იცოდა, რომ კირი ნაკლები იქნებოდა და წაუღო საცდელ სადგურს ანალიზისთვის: საცდელმა სადგურმა გამოუწერა სამი ათას სამას ცხრა (3309) და ეს ვაზი გლეხმა დარგო ძლიერ კირიან მიწაში. გარდა ამისა გლეხები მიწის ნიმუშს სწორეთ ვერ იღებენ სადგურში წასაღებათ, არასაც ყველა ადგილობრივი მუშაკები ადასტურებენ. თვით გლეხობაც გრძნობს ამას და დიდი სიამოვნებით მოდიოდნენ მიწის გასაჭრელათ და ნიმუშების აღების სასწავლებლათ და ძლიერ მაღლიერი რჩებოდნენ. ასეთივე ნაკლები ცოდნა აქვთ გლეხებს ნამყენის სიგრძის შესახებ და რგავენ ყველა ვაზს, რომელსაც კი სათბური მისცემს, რადგან სათბურებს განსაკუთრებული ნდობით ეპყრობიან და რგავენ ბევრ შემთხვევაში 5—6 ვერშოკიან ნამყენებს. განსაკუთრებით აღსანიშნავია კოოპერაციული საზოგადოება „კახეთის“ სათბურის მიერ გამოშვებული ნამყენი. დიდი უმრავლესობა მათ მიერ გამოშვებული ნამყენების 5—6 ვერშოკიანია და ვინაიდან გლეხებმა არ იცოდნენ, რგავდნენ ამ ნამყენს. იყო შემთხვევები, რომ გლეხებმა მიუტანეს ასეთი ნამყენი დასაბრუნებლად მაგრამ უკან არ მიიღეს. ასეთივე შემთხვევებს შედარებით პატარა მასშტაბით ადგილი ჰქონდა კერძო არტელებში. გარდა ამისა შევხვდი ჩემ რაიონში შემთხვევებს, რომ გლეხს გამოწერილი ჰქონდა სადგურიდან თანახმად მიწის ანალიზისა 3309; მუკუშნის „წარმოკავშირის“ სანერგეს კი მიუცია 3309 გარდა კიდევ დიულო, რაიც მის ნიადაგს არ შეეფერება. თუმცა გლეხებმა ამაზე პროტესტი გააჩაყადეს, მაგრამ არაფერი გამოვიდა.

აღსანიშნავია, რომ ზოგიერთი გლეხი ინიციატივას იჩენენ ნამყენის გამოყვანაში თავის ოთახში. ასეთი პირები გვხვდება სოფელ წინანდალში, სადაც ერთმა გლეხმა გამოიყვანა 8 ყუთი ნამყენი და თავისი ვენახი გააშენა. მეორემ მხოლოდ 1 ყუთი დადგა გამოსაყვანად. ასევე უბრალო ოთახში გამოაყვანდა წინანდალში კერძო არტელს, რომელმაც გამოუშვა 140 000 ნამყენი და კისისხევის არტელმა, რომელმაც დაამზადა 280 000 ნამყენი. უნდა აღინიშნოს, რომ თელავის მაზრაში არავინ უშვებდა ბერლანდიელს სათბურიდან. გარდა კისისხევის არტელისა, რომელმაც გამოუშვა 20 000-მდე ბერლანდიელის ნამყენი. თითქმის მთელ რაიონში მოდებულია მართლის ჭია, რომელიც ანადგურებს სულ ნაკლები 10%-ტს დარგული ნამყენისა. გახშირებულია რაიონში აგრეთვე მარმარილოს ხოჭო და ხშირად გლეხებმა არ იციან როგორ მოექცნენ ამ მავნებლებს და გული უცრუვდებათ ნამყენის გაშენებაზე.

ყველა ზემოაღნიშნული ნაკლის გამოსასწორებლად ჩემის აზრით საჭირო არის:

1) აეგრძალოს ყველა ნამყენის მწარმოებელ ორგანიზაციებს 8 ვერშოკზე ნაკლები სიგრძის ნამყენის გამოშვება.

2) განსაკუთრებული ყურადღება მიექცეს საზოგადოება „კახეთ“-ს მასიურათ 5—6 ვერშოკიანი ნამყენის გამოშვების გამო.

3) მიექცეს წინადადება „წარმოკავშირის“ მუკუშნის სანერგეს აღარ გაუშვას დიულო დამატებით იქ, სადაც საჭიროა სადგურის რჩევით სხვა ჯიშები.

4) გაძლიერებულ უნდა იყოს თელავის მაზრაში აგროდახმარება და გაიგზავნოს სპეციალური ინსტრუქტორები გლეხებისათვის მიწის ნიმუშის ამოღების, ზაფხულის განმავლობაში მოვლის, დარგვის, გასხვლის, მავნებლებთან ბრძოლის და საზოგადოთ ვენახების სწორად გაშენების სასწავლებლათ, რომ თავიდან ავიცილოთ ის შეცდომები, რომლებზედაც ზევით მოგახსენეთ.

5) აუკრძალოს ნამყენის მწარმოებლებს მიწის ანალიზის წარმოუდგენელად, გლეხებზე ნამყენის გაცემა.

6) ვინაიდან გამორკვეულია, რომ უბრალო ოთახებში ნამყენის გამოყვანა შესაძლებელია და გლეხებმა უკვე დაიწყეს ამის წარმოება, უნდა გაიგზავნოს ინსტრუქტორები უბრალო ოთახებში გლეხების პირადი საჭიროებისათვის ნამყენის გამოყვანის სასწავლებლათ, ვინაიდან სათბურებ მოშორებულ სოფლებში გლეხები ამ საქმეში არ არიან დახელოვნებულნი და ამას კი ჩვენი გლეხის მეურნეობისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს.

7) არსებულ ვაზის მყნობელთა არტელების გასაღონიერებლად და განსაკუთრებით ახმეტის არტელის გასაჯანსაღებლად, რომელსაც ამ რაიონში განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს, უნდა მიეძღვნოს შესაფერისი ყურადღება არტელებისა და კომუნების განყოფილების მიერ. ამასთანავე დამატებით წარმოვიდგენთ სიას იმ გლეხების, რომელთაც მიიღეს ჩემგან დარიგება სოფლებურად.

მევენახეობა-მელენეობის ინსტრუქტორი ი. შოშიაშვილი.
ორცა, ფონ. 288, საქ. 1626, ფურ. 68. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 20

1926 წლის ნოემბრის 27. — სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტისა და სახალხო კომისართა საბჭოს დადგენილება ამერიკული ვაზის სადედეების, ნამყენი ვაზის ხანერგებისა და ახალი ვენახების გაშენებისათვის კონტროლის დაწესების შესახებ

ფილოქსერის გავრცელების წინააღმდეგ საბრძოლველად და მის გამო, რომ ამ ბრძოლის მთავარი და ჭეղჩერობით ერთადერთი საშუალება ამერიკული ვაზების ძირზე ადგილობრივი ჯიშის ვაზის დამყნობაა, სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი და საქართველოს სსრ სახალხო კომისართა საბჭო ადგენენ:

1. დაევალოს საქართველოს სსრ მიწაღმოქმედების სახალხო კომისარიატს, ცენტრალური და ადგილობრივი აგრონომიული ორგანიზაციების მეშვეობით, გაუწიოს ხელმძღვანელობა და კონტროლი ამერიკული ვაზის სადედეებს, ნამყენი ვაზის ხანერგებს და ახალი ვენახების გაშენებას.

2. აკრძალულ იქნეს ვაზის რქისა და ნამყენი ვაზის გაგზავნა რკინიგზით ან ფოსტით, უკეთეს წარდგენილ არ იქნება მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატისა ან მისი ადგილობრივი ორგანოს (მაზრის აგრონომობისა ან სახალხო მამულის გამგის) სათანადო მოწმობა.

შენიშვნა. ამა დადგენილებით გათვალისწინებული წესი ვაზის რქისა და ნამყენი ვაზის რკინიგზით და ფოსტით გაგზავნისა სამოქმედოდ შეიმოიღება

დაინტერესებულ უწყებასთან სათანადო ურთიერთობის დაპყრის შემდეგ და საამისოდ არსებული საერთო წესების შესრულებით.

3. სახელმწიფო და კოოპერაციული დაწესებულება, აგრეთვე კერძო პირი, მოვალეა პერიოდულად მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის მიერ შემოღებული ფორმით, გაუგზავნოს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატს ან მის ადგილობრივ ორგანოს ცნობა თავისი ამერიკული ვაზის სადედეებისა და ნამყენი ვაზის რაოდენობისა და ჯიშის შესახებ.

4. მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის ადგილობრივი ორგანო დასარგავ და სანამყენო მასალის დათვალიერების შემდეგ მისცემს სანერგეს პატრონს მოწმობას, ურომლისოდაც სანერგიდან ამ მასალის სადმე გატანა და დარგვა აკრძალულია.

5. სანერგეების დათვალიერება-შემოწმება უნდა მოხდეს ყოველწლივ ორი კვირით ადრე, სანამ ვაზის დარგვა დაიწყებოდეს, ხოლო ამერიკული ვაზის სადედეები დათვალიერებულ უნდა იქნეს არაუგვიანეს სექტემბრის 15-სა.

შენიშვნა. ყოველი სანერგე მოვალეა იქონიოს მიწათმოქმედების კომისარიატის მიერ მიცემული განსაკუთრებული ჟურნალი.

6. მცნობისათვის საჭირო ამერიკული ვაზის რქის მაგიერ მოტყუებით სხვა ჯიშისა (იზაბელა, ფრანგულა და სხვა.), ან ისეთი ნამყენის გაყიდვა-გაცემა, რაც ამერიკულ ვაზზე არ არის დამყნობილი. დაისჯება საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 193 მუხლის მიხედვით.

7. ამა დადგენილების დარღვევა, წინა მუხლში აღნიშნული შემთხვევების გარდა, გამოიწვევს იძულებით მუშაობას სამ თვემდე ან ფულად ჯარიმას 300 მანეთამდე, რაც გადაწყვეტით იქნება აღმინისტრაციული წესით სათანადო სამაზრო აღმასრულებელი კომიტეტისა ან მისი პრეზიდენტის დადგენილებით. სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის 1923 წლის მაისის 4-ს დეკრეტის თანახმად (კან. კრ. 1923 წ. № 1, მუხ. 17).

სრულიად საქართველოს საბჭოთა რესპ. ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარე ფ. მახარაძე.¹

საქართველოს სოც. საბჭ. რესპ. სახალხო კომისარ. საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე ს. ჯუღელი.

სრულიად საქართველოს საბჭ. რესპ. ცენტრ. აღმასრ. კომიტეტის მდივანი ს. თოდრია.

ორცა, ფონ. 288, საქ. 1626, ფურ. 12. პირი, საწერ მანქანზე დაბეჭდილი.

№ 21

1927 წლის მაისის 18. — საქართველოს სსრ მიწსახკომის მევენახეობა-

მეღვინეობის ინსპექტორ-ბიბილაშვილის მოკლე აღწერილობანი

მევენახეობის მდგომარეობის შესახებ საქართველოში

А) Краткое описание состояния культуры винограда в республике ССР Грузии

Культура винограда в республике Грузии занимает преобладающее значение среди других сельскохозяйственных культур и существует в следующих винодельческих районах:

¹ საბჭოს ხელრთვა არა აქვს

1. В Восточной Грузии — 1) Кахетинский с Гарекахетинским под-районом: 2) Борчалинский и 3) Карталинский.

2. В Западной Грузии — 1) Верхне-Имеретинский, 2) Центрально-Имеретинский, 3) Рача-Лечхумский с подрайоном Хванчкарским и 4) Мингрело-Гурийско-Абхазский.

Преобладающими сортами винограда, главным образом винными являются: в Восточной Грузии — «Саперави» (красный), Рка-Цители (белый) и Мцване (белый); в Западной Грузии — Цоликаური (белый); Цицка (белый); Трахуна (белый); Сапере (красный), а в Мингрело-Гурийско-Абхазском — преимущественно «Изабелла» (красный), частично Оджалеси и Чхавери (белый).

Площадь виноградников к 1 января 1927 года определялась в 37 700 гектаров, тогда как в годы 1909—1913 исчислялась в 49 400 гект. с урожаем в 1909 — 1913 г. — 23,5 гектолитра на гектаре, а в 1926 г. — 16,5 гект. с валовым сбором урожая в 1926 г. 622 050 гектолитра.

Новых насаждений сделано устойчивых в филлоксерном отношении в 1924 году 131 гект., в 1925 г. 710, а в 1926 г. — 926 гект., а всего за последние три года — 1 701 гект. Подвоями для местных лоз являются, главным образом, американские гибриды 3 306 кбг 3.309 его же и 101 — 14 и 420 в. другие подвой лишь в незначительном количестве.

Сильное снижение площади виноградников объясняется вследствие повсеместным распространением филлоксеры.

Б) Сведения о реальной площади, отведенной при землеустройстве

Точные сведения о площади виноградников зафиксировываются при землеустройстве в размерах, уже существующих. При землеустройстве специальной площади под виноградники не отводится, а только фиксируется реально существующее за именованием свободных земель вследствие того, что землепользование в Грузии исключительно участково-окружное.

Предполагаемая площадь к восстановлению определяется в размерах доведения ныне существующей площади 37700 гект. до 49400 гект. довоенной, причем, на ближайшее пятилетие по перспективному плану Наркомзема предполагается восстановление 9822 гект., которые по годам распределяются следующим образом: в 1926—27 г. — 1224 гект, в 1927—28 г. — 1508 гект., в 1929 г. — 1923 гект., в 1929—30 г. — 2349 в 1930—31 г. — 2819 гект.

В) Площадь маточника, могущего обслуживать запросы населения по восстановлению виноградника

В настоящее время существует площадь маточников виноградных лоз (американских) в следующих пунктах (по данным 1 января 1927 года):

1) Агаянский	12,0
2) Кондольский	27,8
3) Икалтинский	19,7
4) Чумлакский	43,5
5) Гурджаанский	14,2
6) Дамарчинский	18,6

7)	Булачаурский	4,4	
8)	Вазисубанский	42,0	
9)	Гордский	1,6	
10)	Багдадско-Озургетский	2,2	
11)	Чребальский	4,4	
12)	Лечхумский	2,2	
13)	Носирский	3,3	
14)	Салхинский	3,3	
15)	Зугдидский	2,7	
16)	Лехаиндревский	10,9	(организуется)
17)	Цнорисцхальский	14,2	
18)	Напареульский	6,0	
19)	Кварельский	9,8	
20)	Цинандальский	2,2	
21)	Вачевский	1,1	
22)	Варцихский	1,6	
23)	Гудаутский	2,2	
24)	Кедский	1,1	(организуется)
25)	Меретский (для Юго-Осетии и северной части Карталинии)	2,2	
		<hr/>	
		253,2 гект.	

По плану Наркомзема на 1926--1931 г.г. площадь маточников предполагается довести до 546,2 гект. для нормального хода восстановления виноградников...

Г) По вопросу о создании особого фонда на восстановление виноградников

Стоимость плодоносящего виноградника определяется в Грузии в среднем около 3200 рубл. Свободных виноградников от филлоксеры нет, если таковые имеются поблизости уже зараженных, почему локализация последних с предохранительной полосой представляется непроизводительной, а потому все стремление Наркомзема сводится в этом направлении к скорейшей замене филлоксероустойчивыми виноградниками, привитыми на американских подвоях. Из всей площади, существующей в Грузии, 37700 гектаров виноградников частью восстановленных, частью погибающих от филлоксеры—старых восстановленных преимущественно в Западной Грузии, нужно принять лишь около 30%, а новых—10%, всего 40%, т. е. из общей площади около 15 080 гект., а новейших по всей Грузии около 3000 гект., а всего 18080 гект. филлоксероустойчивых.

Следовательно, чтобы довести площадь виноградников до существующей довоенной нормы, надобно иметь филлоксероустойчивого материала на 31820 гектаров на ближайшее 10-летие, что в большей части может выполнить существующая площадь правительственных и общественных питомников американских лоз, если считать вместе с существующими и 253,2 гект., а с частными 279,85 гект. с расширением этой площади до 546 гект., для чего необходима правительственная помощь в форме перевода на госснабжение. Восстановление виноградников дол-

жно идти как в совхозах по Тресту наримений, так и в народных крестьянских виноградниках, для чего необходимы специальные фондовые суммы в следующих размерах:

1)	Для восстановления виноградников в совхозах на ближайшее пятилетие (закладка их)	966 480
2)	постановка их на проволоке	351 300
3)	разведение новых маточников	48 522
4)	постройки и сооружения теплиц и прививочных мастерских	123 637
6)	уход за виноградниками	472 525
7)	по виноделию — железная и деревянная тара и винодельческий инвентарь	1 678 500
8)	постройки и сооружения	482 000

А всего по линии Треста наримений Грузии 3 722 964

На восстановление крестьянских виноградников всей республики 6 439 000 (по перспективному плану Наркомата на оборудование общественных подвалов 1 000 000, а всего 7 439 000 руб., а с наримениями вместе 3 649 439.

Итого 11 088 439 рублей. Причем, эти средства должны быть разделены:

1)	средства самого населения —	3 000 000 руб.
2)	долгосрочный кредит	6 000 000 руб.
3)	краткосрочный кредит	2 088 439 руб.

Итого 11 088 439 руб.

Инспектор виноградарства и виноделия
Наркомзема ССР Грузии Бибилашвили¹

ორცა, ფონ. 288, საქ. 1975, ფურ. 303—306. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 22

1928 წლის აპრილის 18. — „მუშეოობისა“ და „საქართველოს ღვინის“ გამგეობის მიმართვა თბილისის აღმასკომის ვაჭრობის გამწესრიგებელ სექციისადმი თბილისში ღვინით ვაჭრობის მოწესრიგების შესახებ

თბილისში 250-დე ღვინის კერძო სარდაფი არსებობს და მთელი ღვინის ბაზარი თითქმის კერძო მოვაჭრეთა ხელშია.

მათი მოქნილი აპარატი მყიდველისადმი სხვაგვარი მიდგომა და დარტყმისგანა კმენის ისეთ პირობებს, რომ სამწუხაროდ მომხმარებელი ჯერ-ჯერობით კიდევ მათ გაუღენის ქვეშ არის და ღვინის შეძენისას უპირატესობას კერძო საწყობის ღვინოებს აკლენებს.

¹ საბუთს ხელრთვა არა აქვს.

კერძო ვაჭრები კარგად სარგებლობენ ამ გარემოებით, ბევრი მათგანი იღებს გვიან ვაჭრობის ნებართვას და აწარმოებს ვაჭრობას საღამომოთ და კვირა-უქმე დღეებშიც კი.

ეს გარემოება საგრძნობლად უშლის ხელს თბილისის კოოპერატივების (მუშკოპის) მუშაობას, ამცირებს ვაჭრობას და მით სავაჭრო წერტილებში¹ კოოპერატიული ღვინოს გასაღებას.

რომ შესაძლებელი შეიქმნეს კერძო მოვაჭრეთა ალაგმვა, მათთან კონკურენცია და მომხმარებლისათვის ნამდვილი კოოპერაციული ნაწარმოების მიწოდება, მუშკოპის და „საქართველოს ღვინოს“ გამგეობა ფთხოვთ სრულებით აკრძალთ ღვინის კერძო სარდაფებზე გვიან და კვირა-უქმე დღეებში ვაჭრობის ნებართვის გაცემა, რომ საშუალება მოუსპოთ კერძოებს კოოპერაციული ორგანიზაციებთან ბრძოლისა.

საგადასახადო პრესი² ღვინის კერძო სარდაფებზე არ არის მძიმე და ამ მხრივ ისინი ბევრად უკეთეს პირობებში არიან ჩაყენებული, ვიდრე სხვა საქონლით მოვაჭრე კერძო პირები, ამიტომ ჩვენ იმედს გამოვთქვამთ, რომ მუშკოპის და „საქართველოს ღვინო“-ს შუამდგომლობა დამატყუარადილებული იქნება და აღმასკომი სრულიად აუკრძალავს ღვინის კერძო მოვაჭრეთ გვიან და კვირა-უქმეებში ვაჭრობას და ხელს შეუწყობს მუშკოპის მაღაზიებში ვაჭრობის გაფართოვებას და „საქართველოს ღვინო“-ს ნაწარმოების გასაღებას.

„მუშკოპის“ გამგეობა, „საქართველოს ღვინოს“ გამგეობა³.

ორცა, ფონ. 1147, საქ. 29, ფურ. 33. პირი, საწერ მანქანზე დაბეჭდილი.

№ 23

1928 წელი. — საქართველოს სსრ სახელმწიფო საგეგმო კომისიის მიერ

შედგენილი პირველი ხუთწლიანი გეგმა (წინასწარი ვარიანტი)

მევენახეობა-მეღვინეობის განვითარების დარგში

План восстановления виноградников

В ближайшее пятилетие по количеству прививок, проектируемых к заготовлению с учетом, что пропускаемые через теплицы прививки будут давать 50% с удачным сращением, а не пропускаемые через них всего лишь 26%, восстановлено будет виноградников 10 758 гектаров.

¹ უნდა იყოს წერტილებში.

² ტექსტში ასეა მოცემული, ლაპარაკია შეზღუდვა-დაწოლაზე.

³ საბჭოს ხელრთვა არა აქვს.

Годы	Общее колич. прививок (в т. шт.)	Будет про- пущено чере- з тепл.		Будет вы- сажено непоср. в грунт		Получено с удачным сращением тыс. шт.			Треб. на 1 гект.	Будет восстан. гектаров
		%	тыс. шт.	%	тыс. шт.	Из тепл. 50%	Без тепл. 25%	Всего		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1928/29	18486,0	75	13,864,0	25	4,622,0	6932,0	1156,0	8088,0	5500	1471
1929/30	23730,0	75	17,797,0	25	5,933,0	8898,0	1484,0	10382,0	"	1888
1930/31	27158,0	75	20,368,0	25	6,790,0	10184,0	1698,0	11882,0	"	2160
1931/32	31321,0	75	23,490,0	25	7,831,0	11745,0	1958,0	13703,0	"	2491
1932/33	34552,0	75	25,914,0	25	8,638,0	12957,5	2160,0	15117,0	"	2748
За 5 лет	135247	75	101433	25	33814	50716	8456	59172	5500	10758

По расчетам НКЗ Грузии стоимость закладки одного гектара виноградника на филлоксероустойчивых лозах и уход за ним до плодоношения, т. е. за 4 года — составляет 2800 руб.

В эту сумму входит 660 руб. стоимость посадочного материала (5500 шт. по 12 коп. штука) расход наиболее чувствительный для виноградника, так как он требует обязательно денежного расхода. Считая, что все трудовые затраты (плантаж, уход за виноградником) и приобретение лечебного материала будут производиться крестьянами своими силами и средствами без помощи государства, на приобретение посадочного материала необходимо выдавать кредит по крайней мере 50%¹ хозяйств закладываемых виноградников, в числе коих главным образом будут единоличные хозяйства беднейших крестьян, а также их объединения — коллективные хозяйства.

Общая сумма кредита, требуемого на это пятилетие, составляет 3 550 140 руб. и потребуется по годам в зависимости от площади восстанавливаемых виноградников в следующем размере:

Годы	Площ. восстан. виногр. в гект.	Кредиту- емая площ. в гект. 50 %	Сумма кред. на гект. в руб.	Общая сум- ма кредит. в руб.
1928/29	1471	735,5	660	485 430
1929/30	1888	944	"	623 040
1930/31	2160	1080	"	712 800
1931/32	2491	1245,5	"	822 090
1932/33	2748	1374,0	"	906 840
За пятилетие	10758	5379,0	"	3 550 140

Настоящее положение виноградарства таково, что несмотря на вышеуказанные значительные затраты и закладку 10758 гектаров за пяти-

летие, общая площадь существующих виноградников к концу пятилетия расширяется всего лишь на 322 гект., так как наряду с восстановлением виноградников идет также гибель от филлоксеры старых виноградников, каковая за 5 лет будет равна 10 435 гект. Таким образом, как указывалось выше, мы будем иметь возможность восстанавливать ежегодно лишь погибающую площадь и к основной площади прибавлять в среднем всего лишь по 60—65 гектаров.

В конечном итоге, в результате проведения в жизнь намечаемых мероприятий, изменения площадей по районам выразится в следующем:

1	1927/28 г.			1932/33 г.			1927/28 г.		
	Вся площ. гект.	В т. ч.		Вся площ. гект.	В т. ч.		Вся площ. гект в % -ах	В т. ч.	
		Непривит.	Привит		Непривит.	Привит.		Непривит.	Привитые
Кахетия	11 331	9201	2130	13 110	3450	9660	100	81,2	18,8
Карталин.	5244	5035	209	3884	267	747	100	96,0	4,0
Имеретия	12 896	2205	10 691	13 610	1306	12 304	100	17,1	82,9
Рача-Лечх.	2160	1343	817	2151	796	1355	100	62,2	37,8
Пр. районы	3352	3027	325	3050	2186	863	100	90,3	9,7
По республике	34 983	20 811	14 172	35 305	10 376	24 929	100	59,5	40,5

Приведенная таблица составлена по расчетам, принятым экспертной комиссией специалистов виноградарства и виноделия Грузии. В основу расчетов было положено:

	Привит до рев. пл. в % к сущ. площ. 27/28 г	Распр. по районам восстан. после ре- водки площади в % -ах	Продолж. службы старых непривит. виногр. в годах	Ежегодн. гибель старых виногр. в % к сущ. пл.	Восстанов. ежего- дно площадь бу- дет распр. по районам в % -ах
Кахетия	0,5	70	10	10	70
Карталиния	1,0	5	12	5	5
Имеретия	80,0	15	15	7	15
Рача-Лечхуми	30,0	5	15	7	5
Пр. районы	5,0	5	20	5	5

Наибольшее значение уделяется Кахетинскому району, в котором предположено закладывать 70% всех новых виноградников, так как он является самым важным винодельческим районом, причем привитых виноградников в настоящее время значительно меньше других районов, вместе с тем гибель старых виноградников от филлоксеры здесь происходит самым быстрым темпом.

После Кахетии на первое место поставлен Имеретинский район, где хотя положение лучше, чем в Кахетии, но ввиду важности этого района необходимо срочно перевести оставшуюся старую непривитую площадь виноградников на американские подвой и приступить к перевосстановлению ранее переведенных на привитые лозы виноградников, ввиду допущенных тогда ошибок в подборе подвойного материала. В этом районе предполагается восстанавливать ежегодно 15% всей восстанавливаемой площади.

На долю всех остальных районов приходится 15%¹ новой площади. К концу пятилетия в общем площадь виноградников по сравнению с настоящей площадью расширяется всего лишь на 0,9%¹, по отдельным же районам она изменяется различно, а именно в Кахетии увеличивается на 15,9%, в Имеретии увеличивается на 5,5%, в Рача-Лечхумском районе площадь остается стабильной (99,6%¹ существующей площади).

Значительное сокращение дают Карталина — на 35,5%¹ и все прочие районы — 9,0%¹ существующей площади, так как ввиду переживаемого виноградарством Грузии кризиса требуются большие средства на восстановление погибающих виноградников и, поддерживая более важные районы, остаются без надлежащего внимания второстепенные виноградно-винодельческие районы, тем более что в них с большим успехом произрастают иные ценные культуры — сады в Карталии, чай, мандарины, табак и др. в морской полосе Зап. Грузии.

Борьба с вредителями и потребность в лечебном материале

Помимо филлоксеры, являющейся наиболее опасным вредителем виноградарства, виноградники Грузии страдают от «оидиума» и «милдиума» и др., сильно распространенных почти во всех районах Грузии.

Средства борьбы с ними (медный купорос и сера) хорошо известны населению, и получили уже в Грузии широкое применение. Важно поэтому лишь принятие мер, могущих обеспечить своевременное снабжение ими виноградарей. Необходимо во что бы то ни стало устранить случаи недостачи материалов кои имели место и в ближайшем прошлом, а именно в 1926/27 году и частично (в некоторых районах), и в текущем году.

Медного купороса требуется на 1 гектар в среднем до 4-х пудов, серы же немного менее до 3-х пудов.*

На все виноградники требуется медного купороса 2300—2500 тонн, а серы 1700—1800 тонн; считая стоимость тонны медного купороса 550 руб. всего потребуется на купорос 1 375 000 руб. из расчета 2500 тонн, а стоимость серы, принимая 245 руб. за тонну, на нее потребуется 440 000 руб. (из расчета 1800 тонн) в год.

Лечебные средства должны распределяться между крестьянами через кредитные товарищества, причем беднейшей части населения они должны выдаваться в кредит до реализации урожая. Финансирование этих расходов будет освещено во втором варианте.

* Здесь средняя величина потребления серы несколько снижена против нормы, так как некоторые районы потребляют ее в более ограниченном количестве.

Винодельни и подвалы

Одним из главнейших факторов рационального ведения винодельческого хозяйства является наличие хорошо оборудованных подвалов.

Потребление вина самими производителями примерно можно принять в 25% всего количества, а 75% составляет товарная часть (потребление непродовольственных вино районов, потребление городского населения и вывоз за пределы республики). Товарная часть продукции примерно составляет до 5 мил. ведер вина.

В настоящее время по всей Грузии 14 подвалов с общей емкостью 1 030 000 ведер вина, в большинстве из этих подвалов имеются и винодельни.

Существующие подвалы по владельцам распределяются так: 10 подвалов емкостью в 670 000 вед. вина, принадлежат Тресту народных имений, 3 подвала, емкостью 230 000 вед. с. х. кооперации, 1 подвал в 30 000 ведер госорган. Кроме указанных подвалов в Тифлисе и других городах имеется довольно много других подвалов для временного хранения сбываемого вина.

Существующие подвалы вмещают лишь одну пятую—шестую часть всей товарной продукции. Большая же часть продукции остается без надлежащего помещения, в результате чего большое количество вина выпускается на рынок не выдержанным должным образом, что вызывает часто порчу его. Ввиду этого, неотложной задачей является устройство хорошо оборудованных подвалов с соответствующими винодельнями, где будет перерабатываться виноград и выдерживаться вино как государственных и кооперативных организаций, так и индивидуальных крестьянских хозяйств.

В результате этого будем иметь хорошего качества выдержанные вина, однообразные и переработанные по вкусу потребителя.

В ближайшее пятилетие необходимо хотя частично обеспечить подвалами по крайней мере главные винодельческие районы Грузии и наиболее нуждающиеся в них.

В текущем году уже строятся 5 подвалов, из них 2 в Кахетии, емкостью 155000 вед. 2 в Имеретии емкостью 85000 ведер и один в Рача—емкостью 25000 ведер. Всего 265000.

На всю Грузию в пятилетие предположено построить виноделен и бродилен еще на 420000 вед., а подвалов на 390000 ведер.

Винодельни при подвалах будут строиться с таким расчетом, что часть полученного вина после непродолжительного хранения будет поступать в продажу, другая же часть будет подвергаться более продолжительной выдержке в подвалах при них.

Расходы на постройку виноделен и подвалов и их оборудование по годам и районам распределяется так:

Годы	Место постройки	Винодельческий район	Строю-щаяся организация	Пропускн. спо-собн. емкости в ведр.		Стоим. построе-ки по рас-чет. на ведр.		Вся стоимость в рублях		Стоимость с боу-лов, виноград. и ороа. в рублях	Стоим. ведр. тары для подв. руб.	Вся стоимость тары	Всего расхода на винод. брод. и под-валы в руб.
				Винод. бродня.	Подвала	Винод. бродня.	Подвала	Винод.	Подвала				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1928/29	им. Карданахи	Кахетия	Тр. Н. Им.	100 000	100 000	1	2	100 000	200 000	20 000	1,15	115 000	485 000
	сел. Квирели	"	"	50 000	50 000	1	2	50 000	100 000	15 000	1,15	57 500	222 500
1929/30	им. Аргвети	Имеретия	"	60 000		1	2	60 000	—	15 000	—	—	75 000
	с. Багдали	"	"	30 000	30 000	1	2	30 000	60 000	10 000	1,15	34 500	134 500
1930/31	с. Икакто	Кахетия	"	25 000	25 000	1	2	25 000	50 000	15 000	1,15	28 750	118 750
	с. Шашмани	"	"	80 000	30 000	1	2	80 000	60 000	15 000	1,15	34 500	139 500
1931/32	им. Кулар	Карт.	"	30 000	60 000	1	2	30 000	120 000	15 000	1,15	69 000	234 000
	с. Велисцхе	Кахетия	"	50 000	50 000	1	2	50 000	100 000	15 000	1,15	57 500	222 500
1932/33	с. Элисеи	"	"	30 000	30 000	1	2	30 000	60 000	15 000	1,15	34 500	139 500
	с. Хинтстави	Карталинск	"	15 000	15 000	1	2	15 000	30 000	10 000	1,15	17 250	72 250
				420 000	390 000	10	20	420 000	780 000	145 000	1,15	448 500	1 798 500

(145 стр.) 1921—1933 гг.

Таким образом весь расход на постройку виноделебродилен, подвалов и их оборудование за пятилетие составит 1 793 500 руб., по годам этот расход распределится так:

1928 29	1929 30	1930 31	1931 32	1932 33	Всего
657 500	209 500	258 250	456 500	211 750	1 793 500

Помимо снабжения необходимой тарой вновь выстраиваемых подвалов, неотложной задачей является ремонт и исполнение бочками старых подвалов.

Не считая тех пяти подвалов, которые строятся в текущем году и оборудование которых предусмотрено их сметой, старые подвалы емкостью 1 030 000 вед. требуют пополнения посудой примерно на 50%, так как более 10—15 лет амортизированные бочки не заменялись новыми.

Принимая стоимость 1 ведра тары в среднем в 1 руб. 15 к. на 500 000 ведер потребуется 575 000 руб.

Специальный персонал

Виноградарство и виноделие Грузии никогда так не нуждалось в специалистах как теперь.

При таком остром кризисе, который переживает в настоящее время виноградарство в Грузии, и при насущной необходимости радикальной борьбы с бичом виноградарства — филлоксерой, необходимо хорошее руководство восстановлением виноградарства и дальнейшим развитием его, во избежание ошибок, при проведении столь дорогостоящей операции, как перевод виноградников на американские подвой.

В настоящее время специалистов, работающих исключительно в области виноградарства по линии агропомощи — два: один инспектор по виноградарству и виноделию в центре, а другой инструктор в районе — именно в Кахетии. Два специалиста, конечно, не могут руководить восстановлением виноградарства по всей Грузии. Поэтому необходимо увеличить штат специалистов.

Прежде всего необходимо в ближайшее же пятилетие увеличить штат специалистов в центре. На одного инспектора виноделия и двух старших инструкторов (по одному для Восточной и Зап. Грузии). Эти четыре специалиста (инспектор виноградарства, инспектор виноделия и два старших инструктора) будут вести общее руководство всеми работами.

Инспектор виноделия должен быть назначен в первый же год пятилетки (28/29) год), старшие инструктора же в следующие годы 29/30 и 30/31 гг.

Кроме указанных специалистов центра, необходимы специалисты-инструктора также для непосредственной работы в районах.

Сеть инструкторов должна расширяться по районам и годам так:

табл. см. на след. стр.

Районы	Число специалистов													
	Имеется 27/28 г.	28/29		29/30		30/31		31/32		32/33		За 5-ти лет	К концу пят.	В т. ч. инструктор винод.
		Прибавит	Будет	Прибавит	Будет	Прибавит	Будет	Прибавит	Будет	Прибавит	Будет			
Кахетия	1	1	2	1	3	—	3	—	3	—	3	2	3	1
Карталиния	—	1	1	1	1	1	2	—	2	—	2	2	2	—
Имеретия	—	1	1	1	2	—	2	—	2	—	2	2	2	1
Рача-Лечх.	—	1	1	—	1	—	1	—	1	1	2	2	2	—
Пр. районы	—	1	1	—	1	—	1	1	2	—	2	2	2	—
По республике	1	5	6	2	8	1	9	1	10	1	11	10	11	2

Как районные инструктора, так и инструктора центра, кроме непосредственного руководства работой на местах, будут устраивать ежегодно курсы для крестьян, где будут обучать их улучшенным приемам как виноградарства, так и виноделия. Курсы будут устраиваться 2—3-х пунктах каждого района.

საქართველოს სსრ სახელმწიფო საგეგმო კომისიის არქივი, საქ. 29, ფურ. 34-43.
პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 24

1930 წლის აგვისტოს 7. — თელავის მაზრაში აღმასკომის მიმართვა საქართველოს სსრ სახკომსაბჭოსადმი (ახალი მიწსახეობის და ფინსახეობის) თელავის მაზრაში მევენახეობის მდგომარეობის შესახებ

როგორც მოგეხსენებათ თელავის მაზრა წარმოადგენს მევენახეობის რაიონს და ეს დარგი შეადგენს მოსახლეობის მთავარი არსებობის წყაროს. დღეს კახეთის მევენახეობა ფილოქსერის წყალობით, განადგურებულია საგრძნობლად და მოითხოვს აღდგენას. 10 447 დესეტინიდან, რომელიც ითვლებოდა ომის წინ, დარჩენილია მხოლოდ 3600 დესეტინა და აქედან თითქმის 3000 დესეტინა ძველი ვაზია, საკუთარ ფესვებზე, დაავადებული და განწირული.

ვენახეობის აღდგენა დაიწყო, მაგრამ კიდევ ვერ მიმდინარეობს სასურველი სიჩქარით. ხაზგასმით უნდა ითქვას, რომ ვენახებს დღეს ადგენენ უმთავრესად შეძლებული გლეხები, — ღარიბ და საშუალო მოსახლეობას ძალიან ცოტა აქვს ამ დარგში გაკეთებული.

წლიური, დაფესვიანებული ნამყენი, რომელიც უფრო საიმედოა საგვებით, შეძლებულ გლეხებს უვარდებობა ხელში, რადგან ის 100—200%-ით ძვირია სათბურის ნამყენზე.

შარშან ასეთი მაგალითი იყო: მთელი წლიური ნამყენი, ნახევარ მილიონ ცალზე მეტი, — მთლიანად გაიყიდა შეძლებულ სოფელ ველისციხეში, სიღნაღის მაზრისა.

ეს მოხდა იმიტომ, რომ ადგილობრივ ღარიბმა მოსახლეობამ ვერ შესძლო ხსენებული ნაშენის შექმნა.

მართლაც, რომ ძნელია ღარიბ, ხშირ შემთხვევაში წვრილშეილი და მართლაც მჭიდრო გლეხისათვის ვენახის გაშენება, დაგინახავთ შემდეგი ანგარიშებიდან, რომელიც გვიჩვენებს, რა დაჯდება ერთი დღიური ვენახის გაშენება, რომელიც 3—4 წლის განმავლობაში ხარჯების მეტს არაფერს იძლევა.

1) მიწის გადაბრუნება ჯდება 30 კ. \times 1200 = 360 მან.,

2) სათბურის ნაშენი 7 კ. \times 3600 252 „

(დღიურს სჭირდება 2700 ნაშენი, მაგრამ 20% გაფუჭდება და ჩასამატი გახდება. თუ გლეხმა მოისურვა წლიური ნაშენი, მაშინ 535,5 მან., დაჯდება. რაღვან ცალი 17 კაპ., იყიდება).

3) მავთულის გაბმა სამ რიგათ — 7 მ. \times 30 კ. = 210 მან.,

(სარები, ბოძები და სკობები არ შედის).

4) წამლობა შაბიამანი და გოგირდით 3 წლის განმავლობაში (10 ფ., — 5 ფ.) 85 მან.

ამ გვარად, სანამ გლეხი თავის ვენახიდან მოსავალს მიიღებდეს, გარდა ყოველდღიური, თითქმის მარადი, პირადი შრომისა, უკეთეს ხელშემწყობ პირობებში ხარჯავს ფულად 900-1000 მანეთს ერთ დღიურ ვაზის ნაშენის გადაშენებაში, ე. ი. დესექტინაზე 1800—2000 მან.

ვენახების უფრო ჩქარი ტემპით აღდგენისათვის დიდი მნიშვნელობა ეძლევა ღარიბ და საშუალო გლეხების მოქმედებას. რისთვისაც საჭიროა სახელმწიფოს დახმარება მათთვის გრძელვადიანი (5 წლით) სესხის მიწოდებით.

თელავის მაზრაში ღარიბ მოსახლეობათა რიცხვი, რომელნიც მთლად განთავისუფლებულნი არიან სასოფლო-სამეურნეო გადასახადიდან 10 000 კომლს უდრის (9610), და მათში ნახევარზე მეტი მისდევს მევენახეობას.

აქედან 1000 მეკომურს, რომ მიეცეთ დახმარება, თუნდაც თითო ჩარეჭი ვენახის აღსადგენათ, საჭირო იქნება სესხი ნახევარი მილიონ მანეთი, (500 მანეთი ჩარეჭზე), რომელსაც თელავის სამაზრო აღმასკომი თხოულობს თავის მაზრის ღარიბ და საშუალო გლეხებისათვის, რათა მათაც შესძლონ თავიანთი ვენახების აღდგენა.

სამაზრო აღმასკომის თავმჯდომარე ქურციკაშვილი, მიწ. მოქ. განუ. გამგე როსტომაშვილი, სამაზრო აღმასკომის მდივანი ბაკურაძე.

ორცა, ფონ. 288, საქ. 1975, ფურ. 410. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 25

1930 წელი. — „საქართველოს ღვინის“ გამგეობის მიმართვა საქართველოს სსრ სახკომსაბჭოსადმი ღვინის დამზადების საკონტროლო ციფრების შემცირების შესახებ

საქართველოს სახკომსაბჭოს მიერ მიმდინარე წელს ღვინის დამზადების საკონტროლო ციფრად მიღებული იქნა 5 750 000 ვედრო ღვინო.

აღნიშნული რაოდენობა მიღებულ იქნა, როდესაც მოსავალს მეტად კარგი პირი უჩანდა და მიწსახეობის ვარაუდით მოსავლიანობა ერთ ჰექტარზე 50 ცენტნერს აღემატებოდა.

საკონტროლო ციფრების შედგენისას არ იყო მიღებული მხედველობაში მთელი რიგი პირობებისა, რომლის გამო შემდეგში მოსავლიანობა შემცირდა და ამასთან დაკავშირებით სასაქონლო გამოსავლის მიხედვით შემცირდა დამზადების შესაძლებლობაც.

ვენახის ფართობი

საქართველოს ვენახის ფართობები ოფიციალურ აღრიცხვით 1926 წლისათვის უდრიდა 37400 ჰექტარს, საიდანაც მოსავლიან ფართობად ითვლება 35400 ჰექტარი. ფართობის რაოდენობა 26 წლიდან მიღებულია როგორც სტაბილური და 5 წლიანი გეგმით ნავარაუდევია მხოლოდ 400 ჰექტარის მომატება. აიხსნება ეს შემდეგით:

დაუმყვნელი ვენახი, რომლის ფართობი უდრის 16 325 ჰექტ., ე. ი. 46,1% ყოველწლიურად ჰკარგავს ნაწილს, რომელიც იღუპება ფილოქსერის, სხვადასხვა ავადმყოფობისა და სიბერისაგან. ყოველწლიური დაღუპვა ვენახების უდრის 10%, ე. ი. 1633 ჰექტარს, ხოლო თუ ამას დაუმატებთ დამყვნილი ვენახების ნორმალურ წლიურ დაღუპვასაც, რომლის რაოდენობა დაახლოებით 5% იქნება, მივიღებთ წლიურ დანაკლისს 1633+1183 ანუ 2826 ჰექტარს, ყოველწლიური ახალი ვენახების გაშენებაც და ნორმალური რემონტიც უდრის ამავე რიცხვს და ამრიგად სტაბილობა არ ირღვევა.

ზემომოყვანილის მიხედვით აშკარაა, რომ მოსავლიანი ვენახების ფართობი იქნება 35 400 ჰექტარი, როგორც ეს საერთოდ მიღებულია, არამედ ბევრად ნაკლები.

საქმე ის არის, რომ ახალშენი ვენახი მოსავლიანად შეიძლება ჩაითვალოს მარტო მეხუთე წელს და მასასადამე 4 წლის განმავლობაში გაშენებული რაოდენობა უნდა გამოაკლდეს საერთო რიცხვს, რათა მივიღოთ ის ფართობი, რომელიც სინამდვილით შეიძლება მოსავლიანად ჩაითვალოს.

4 წლის ახალშენი, როგორც ზემოთ დავინახეთ, უდრის (2826×4) 11516 ჰექტარს, ხოლო მოსავლიანი ვენახი 1930 წლისათვის უდრის 27516 ჰექტარს და არა 35400 ჰექტარს როგორც ეს მიღებულია ოფიციალური სავარაუდო აღრიცხვით.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ დაუმყვნელი ვენახი უმთავრესად არის კახეთში (50%), ქართლში (ყოფ. გორის ოლქი) 99%, ყოფ. თბილისის ოლქში (96%) და აფხაზეთში (95%), იმერეთის სამრეწველო რაიონისათვის კი ეს % უდრის —7%.

ზემომოყვანილის თანახმად მოსავლიანი ვენახები რაიონების მიხედვით უდრის:

რაოდენობის დასახელება	ვენახის ფართობი			ილუბება		ამალი მოსავლის ფართობი
	ს ჯ	მ. ნაბე- რ. მ.	დაცემლი	კვ. მეტ.	4 მუღი	
კახეთი	10 900	5 450	5 450	817	3 268	7 632
ქართლი	2 800	1 400	2 600	336	1 344	1 456
იმერეთი	15 700	14 600	1 100	840	360	13 340
ყოფ. ტფილ. ოლქ.	4 600	230	4 370	44	1 792	2 808
აფხაზეთი	2 600	130	2 470	312	1 248	1 372
დანარჩენი	1 200	925	275	73	292	908
ჯ ა მ ი	37 800	21 475	16 325	2 826	11 504	27 516

მოსავალი და პროდუქცია

საქართველოს მევენახეობის საშუალო მოსავლად სახელმწიფო საგეგმო კომისიის მიერ მიღებულია მრავალწლიანი საშუალო მოსავალი, რადგანაც, მიმდინარე წლის სავარაუდო მოსავალი, რომელიც დასახული იყო გაზაფხულზე შეიცვალა სხვადასხვა (სეტყვა, გვალვა, წვიმები, ავადმყოფობანი და სხვა). მიზეზების გამო და ფაქტიური მოსავლის შესახებ კი ცნობა არა გვაქვს. პროდუქციის გასაგებად უნდა ავიღოთ აღნიშნული საშუალო მოსავალი.

საშუალო მრავალწლიანი მოსავალი უდრის 35.7 ცენტნერს;¹ აქედან მთელი პროდუქცია მევენახეობის შეადგენს 982 321 ცენტნერს. აღნიშნულ რაოდენობას ღვინის გამოსავლის გამოსარკვევად უნდა გამოვაკლოთ ყურძნად დაბანების რაოდენობა და სუფრის ყურძნად გასაღება, რომლის რაოდენობა შეადგენს საშუალოდ 15% ანუ 14348 ცენტნერს და ამრიგად ტენიკური ყურძნის რაოდენობა იქნება 834973 ცენტნერი, რომლის საერთო გამოსავალი ღვინოდ უდრის 4 175000 ვედროს. მთელი ეს ღვინო რაიონების მიხედვით ნაწილდება შემდეგნაირად.

რაიონების დასახელება	მთელი პროდუქცია ღვინო ვედრ.	სასაქონლო გამოს.	
		%	ათას ვედროში
სამრეწველო	3551	58.5	2078
ნახევრად სამრეწველო	317	36.8	117
არა სამრეწველო	307	—	—
ჯ ა მ ი	4175.0	—	2195

¹ლაბარაცია ყურძნის საშუალო საპექტარო მოსავალზე.

დამზადების გეგმა და მისი რეალობა

როგორც ვხედავთ მთელი სასაქონლო გამოსავალი მრავალწლიანი საშუალო მოსავლის მიხედვით თუღრის 2 195 000 ვედროს და ვაცილებით უფრო მცირეა ვიდრე ვათვალისწინებულა დამზადების საკონტროლო ციფრებით. ცხადია, რომ არა თუ აღნიშნული საკონტროლო ციფრის შესრულება არ შეიძლება, არ შეიძლება მთელი სასაქონლო გამოსავლის დამზადებაც.

ყველამ კარგათ იცის, რომ მიმდინარე წელს სხვადასხვა საზოგადოებრივი თუ კერძო ორგანიზაციები და პირები აძლევენ გლეხობას ვაცილებით მეტ საფასურს ღვინოში და გლეხები, — მწარმოებელის სახელით ეზიდებიან მას რონოდებით. — გარდა ამისა სისტემატური და ფართე ხასიათი მიიღო გლეხობის მიერ ტიკებით ღვინის ტფილისის და სხვა ქალაქების ბაზარზე გამოტანამ.

რეაონებიდან მიღებული წინასწარი ცნობებით დაწყებული 15/X-დან ყოველ დღე კახეთიდან გამოდის 7—8 რონოდა ანუ 4 000-მდე ვედრო ღვინო. გარდა ამისა გლეხობა აწარმოებს ღვინის საკვებ-სასურსათო მასალებზე გადაცვლას. ყოველივე ზემოაღნიშნულის მიხედვით უნდა ვიგულისხმოთ დამზადებისათვის შესაძლებელ ციფრად არ აღემატოს 2 000 000 ვედრო ღვინისა და ამ რაოდენობამდე დაყვანილი უნდა იქნას რეალური გეგმა.

ორცსა, ფონ. 1147, საქ. 383, ფურ. 3—5. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 26

1931 წლის მაისის 7. — საქართველოს სსრ მიწსახეობის მიმართვა სრულიად საქართველოს ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტისადმი საქარის მამულის ნაწილის ვ. სტაროსელსკაიასათვის გადაცემაზე უარის თქმის შესახებ

თქვენს ა. წ. 25/I (№ 342 1117 მოქ. ვ. სტაროსელსკაიას განცხადების შესახებ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატი გაცნობებთ შემდეგს: აღნიშნული მამული, რომლის დაბრუნებას თხოულობს მოქ. ვ. სტაროსელსკაია მდებარეობს შორაპნის მაზრაში, ს. არგვეთის აგარაკში, რკინიგზის ბაქნიდან 1 კერსის დაშორებით.

ტერიტორია ამ მამულისა არის დაახლოებით 17 დესეტინა, რომლიდანაც 9,41 დესეტინა არის ვენახი, დანარჩენი 7,59 დესეტინა კი წარმოადგენს სახნავ-სათესს, კარმიდამოს, გზებს და სხვ.

წინათ ეს მამული შედიოდა საქარისად მოზრდილ მამულის ფარგლებში, რომელიც შესყიდული ჰქონდათ ვ. ა. სტაროსელსკისთან ერთად მის ძმა ი. სტაროსელსკის, გორაეცს, ვიტმერს, გოგოლ-იანოვსკის, დოლგუშინს და სხვ.

მამული შეძენილი იყო 1900 წელში ბანაკიდან მელიორატიულ კრედიტებიდან აღებულ თანხებით, რომელთა დროზე გადაუხდელობის გამო მამული გაიყიდა და დარჩა ვალში თვით ბანაკს.

1917 წელში მამულის ნაწილი დაურიგდა გლეხებს, ხოლო ზემოაღნიშნუ-

ლი ნაკვეთი კი გადაეცა საქარის ამერიკულ ვაზების სანერგეს და გახდა მის შემადგენელ ნაწილად.

1919 წელში საქარის სანერგე გადაკეთდა მევენახეობა-მელვინეობის საცდელ სადგურად, რომელსაც მიზნათ დაესახა დასავლეთ საქართველოს მევენახეობა-მელვინეობის საკითხების მეცნიერულ-გამოყენებითი კვლევა-გაშუქება და არგვეთის მამულში უკვე ჩაეყარა ფუძე ასეთი ხასიათის მუშაობას.

ამჟამად არგვეთის ნაკვეთში რომლის ნიადაგი წარმოადგენს დასავლეთ საქართველოს დამახასიათებელ ეწერებს, ხდება სხვადასხვა სახის ცდები და უმთავრესად ეწერ ნიადაგის გამოყენების საკითხი მევენახეობისათვის.

ამას გარდა, ამ მამულში არის სარდაფი 10000 ვედრო ღვინის ტევადობით. რომელიც სახალხო მამულების ტრესტს გადაქცეული აქვს დასავლეთ საქართველოს ცენტრალურ ბაზად, სადაც ხდება გლეხებისგან ღვინოების შეზიდვა-დამზადება.

მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატისათვის ამჟამად გაუგებარი ხდება, რომელ ნაკვეთს თხოულობს მოქ. ვ. სტაროსელსკაია.

თუ მისი თხოვნა შეეხება საქარის საცდელ სადგურისთვის შეერთებულ ზემოაღნიშნულ ნაკვეთს, მისი დაბრუნება სტაროსელსკაიასათვის, თუ გინდაც ნაწილისა, ხელს შეუშლის სადგურის დასახულ მიზნების განხორციელებას და ამის გამო შეუძლოდ მიაჩნიათ ამ მამულის დაბრუნება.

მიწათმოქმედების სახალხო კომისარი ა. გეგუკორი საქმეთა მმართველი მ. ზირაქაშვილი.

ორცა, ფონ. 1147, საქ. 288, საქ. 1275, ფურ. 30. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 27

1933 წლის ნოემბრის 4. — საქართველოს სსრ სახკომსაბჭოს დადგენილება საქართველოში მევენახეობის შემდგომი განვითარების შესახებ

საქართველოს სსრ სახალხო კომისართა საბჭო აღნიშნავს, რომ მიუხედავად ზოგიერთ მიღწევისა მევენახეობის განვითარების სფეროში სრულიად საკავშირო კომუნისტური პარტიის (ბ) ცენტრალური კომიტეტის 1931 წ. ოქტომბრის 31-ს დადგენილების საფუძველზე მაინც სასოფლო მეურნეობის ამ დარგის განვითარების საქმეში თავი იჩინა ჩამორჩენილობამ და დიდმა ნაკლოვანებამ, როგორიც არის:

ა) როგორც ძველ ისე ახალ ვენახთა და ამერიკული ვაზის სადგედთა ნარგავების უხეირო მოვლის გამო არადაამკმაყოფილებელი მდგომარეობა;

ბ) ახლად ჩაყრილ ვენახთა და ამერიკული ვაზის სადგედთა ფართობების თვალსაჩინო ნაწილის ამოვარდნა;

გ) ვენახებისა და ამერიკული ვაზის სადგედების მცირემოსავლიანობა. აგრეთვე სანერგეებიდან ნაყენის გამოსავლის მცირე პროცენტი.

ყველაფერი ეს იმისა შედეგია, რომ როგორც ცენტრალური სამიწათმო-

ქმედო ორგანოები ისე სარაიონო საბჭოთა და სამიწათმოქმედო ორგანოები ამ დარგს საკმარის ყურადღებას არ აქცევენ.

ამ საქმეში გარდატეხის მიღწევისა და მევენახეობის რიცხოვნობრივი და თვისებითი მაჩვენებლების შემდგომი ზრდის უზრუნველყოფის მიზნით საქართველოს სსრ სახალხო კომისართა საბჭო ადგენს.

1. 1933 წლის შემოდგომაზე ჩასაყრელ ვენახების გეგმა განისაზღვროს შემდეგი რაოდენობით:

რ ა ი ო ნ ე ბ ი			
	ფართობი ჰექტარ- ებით ვენახები საბჭ- მეურნეობებში	ფართობი ჰექტარ- ებით ამოიკ- ვის სადედეები საბჭ- კოთა მეურნეობებში	ვენახებისა და ამე- რეული ვახის სა- დედეების ჩაყრის ვალები
1. გორის რაიონი	28	—	—
2. სიღნაღი	115	—	—
3. თელავის	8	—	—
4. ბორჯალოს	49	233	—
5. გარე-კახეთის	—	10	—
ს უ ლ	200	233	1 XI—15 XII

2. ჩატარებულ იქნეს მიმდინარე წლის შემოდგომაზე 1932 წელს და 1933 წლის გაზაფხულზე ჩაყრილ ახალ ნარგავთა აუცილებელი რემონტი დაფესვიანებული ნერგის ჩამატებით, ხოლო ოთხი წლისაზე უხნავ ნარგავთა რემონტი — მთელ ბუჩქის გადაწვევით (კატავლაკით); ამასთანავე, თითო დამყნოი ვახიდან ერთზე მეტი გადაწვევა არ შეიძლება. ახალ ნარგავთა რემონტი უნდა მოხდეს ფოთლების გაცვენის შემდეგ — ნოემბრის 15-დან დეკემბრის 15-დე, ხოლო გადაწვევა 1933 წ. ნოემბრის 15-დან 1934 წლის აპრილის 1-მდე.

წინადადება მიეცეს სარაიონო აღმასრულებელ კომიტეტებს გამოარკვიონ დასარემონტებელი ვენახების ფართობები და მისცენ მევენახეობის მეურნეობებს სათანადო კონკრეტული დავალებანი.

3. ამოთხრილ იქნეს სანერგეებიდან (სკოლა) და დახარისხდეს დასაფესვიანებლად ჩაყრილი ნაყნობი ვახები ნოემბრის 10-დან დეკემბრის 10-დე.

წინადადება მიეცეთ სარაიონო აღმასრულებელ კომიტეტებს — მისცენ სანერგეების მქონე საბჭოთა მეურნეობებს და კოლექტიურ მეურნეობებს კონკრეტული დავალებანი ამ სამუშაოს ჩასატარებლად. ნაყნის ამოთხრის გეგმა წარედგინოს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატს არაუგვიანეს ნოემბრის 1-სა.

4. ჩატარებულ იქნეს 1933 წლის შემოდგომაზე ნიადაგის მთლიანად დამუშავება (მოხვნა, გადაბარვა ან ღრმა გაუხვიერება თოხით) ვენახებისა და ამერიკული ვახის სადედეების მთელს ფართობზე. აღმოსავლეთ საქართველოში

ნოემბრის 10-დან დეკემბრის 1-დე, ხოლო დასავლეთ საქართველოში — ნოემბრის 10-დან მარტის 15-დე, ვენახების ნიადაგის პირობებისა და ადგილმდებარეობის რელიეფის მიხედვით.

იმ ვენახებში, რომლებსაც მოსდებია მარმარილოს ხოჭო ნიადაგის დამუშავება წელს დაწყებულ იქნეს ოქტომბრის 20-დან და დამთავრდება ნოემბრის 10-თვის. ამასთანავე, ხოჭოს მატლი უეჭველად ხელით უნდა იქნეს ამოკრეფილი.

5. განისაზღვროს ნიადაგის მომზადების გეგმა 1934 წლის გაზაფხულზე ვენახების ჩაყრისათვის 100 ჰექტარით ფართობზე ხირსის საბჭოთა მეურნეობაში (სიღნაღის რაიონი). 50 ჰექტარ ფართობზე კონდოლის საბჭოთა მეურნეობაში (მევენახეობის სრულიად საკავშირო ინსტიტუტის საწარმოო ბაზა) და 30 ჰექტარ ფართობზე სამტრედიის სხვა საბჭოთა მეურნეობებში. მიწა მოხსნულ უნდა იქნეს 50—55 სანტ., სიღრმეზე. ეს ზენა უნდა დამთავრდეს 1934 წ. იანვრის 1-თვის.

6. აიკრძალოს ვენახების გაშენება დაუფესვიანებელი (სათბურისა და სხვ.) ნამყენით.

7. აიკრძალოს 1933 წლის შემოდგომიდან ვენახების ნამყნობი ვაზით გაშენება უიმისოდ, თუ წინასწარ არ მოხდა ნიადაგის ანალიზი კირის შემცველობის ხაზით: ნიადაგის ანალიზის მოწყობა დაეკისროს აღმოსავლეთ საქართველოში — მევენახეობის სრულიად საკავშირო ინსტიტუტს, ხოლო დასავლეთ საქართველოში — საქარის ზონალურ საცდელ სადგურს.

ვენახებისა და ამერიკული ვაზის სადღედეგების დიდ მასივებად გაშენების დროს (საბჭოთა მეურნეობა, კოლექტიური მეურნეობა) სავალდებულოდ იქნება მიჩნეული ნიადაგის დაწვრილებითი გამოკვლევა.

8. საძირე მასალისათვის წაისხლას სამ და მეტ წლიანი ამერიკული ვაზის სადღედეგები: თანაც რქა უნდა გაიწმინდოს, დაიჭრას და შეიკრას კონებად. ეს სამუშაო ჩატარებულ უნდა იქნეს ნოემბრის 15-დან დეკემბრის 20-დე შემდეგ ფართობზე: (იხ. ცხრილი № 1).

9. ნაყოფმომცემი ვენახების გასხვლა უნდა წარმოებდეს ფოთლის გაცვენისას მთელი ზამთრის განმავლობაში, სუსხიანი დღეების გარდა; გაზაფხულზე გასხვლა დამთავრებულ უნდა იქნეს კვირტის გავსებამდე. ახალი ვენახები უნდა გაისხლას მხოლოდ გაზაფხულზე მარტის 1-დან აპრილის 1-მდე.

გასხვლის დროს სანაყოფო რქაზე დატოვებულ უნდა იქნას 6-დან 12-დე კვირტი ყურძნის ჭიშისა და ბუჩქის ზრდის ძალოვანების მიხედვით. ყველა ვაზი რა ხნისაც არ უნდა იყოს იგი, უნდა გაისხლას დიადრამაზე.

10. 1934 წლის დამყნობის კომპანიისათვის საჭირო სანამყენო მასალის დამზადების გეგმა განისაზღვროს 4 მილიონი ცალის რაოდენობით და შემდეგი განაწილებით: (იხ. ცხრ. № 2).

კარგი თვისების სანამყენო მასალის მიღების მიზნით დაევალოს ყველა იმ მეურნეობას რომელსაც მიცემული აქვს ნამყენის წარმოების დავალებანი,

ცხრილი 1

რ ა ი ო ნ ე ბ ი	ფართობი ჰექტარობით				
	საბჭ. მეურნეობებში		დაწი- საწი. და საწი. და საწი.	კოლმეურნეობებში	შ ს
	სამტრედიის	აფხაზეთ- ტუშეთი და სარ. აღმ. კ-მისა			
1. კასპის რაიონში	265	—	—	—	26.5
2. გურჯაანის	88.9	—	1.9	—	90.8
3. სიღლასის	13.4	—	—	—	13.4
4. თელავის	30.8	—	—	11.5	42.3
5. ყვარლის	27.2	—	0.5	—	27.7
6. ლაგოდეხის	—	—	—	1.5	1.5
7. ბორჩალოს	—	1.9	—	1.3	3.2
8. ლუქაშეხის	—	8.5	—	—	8.5
9. გარეკახეთის	—	2.0	—	—	2.0
10. მცხეთის	—	—	10.0	—	10.0
სულ აღმოსავლეთ საქართველოში	186.8	12.4	12.4	14.3	225.9
11. სამტრედიის რაიონი	47.0	—	—	0.7	47.7
12. ვახის	10.0	—	—	—	10.0
13. ბაღდადის	8.8	—	—	—	8.8
14. ზესტაფონის	—	—	2.1	3.3	5.4
15. კიათურის	—	0.5	—	—	0.5
16. ხარაგაულის	—	—	—	0.6	0.6
17. ამბროლაურის	2.5	—	0.3	—	2.8
18. მარტვილის	5.3	11.2	—	—	16.5
19. ჩხოროწყუს	—	8.0	—	—	8.0
20. აფხაზეთის ასსრ	—	21.7	—	—	21.7
სულ დასავლეთ საქართველოში	73.6	41.4	2.4	4.6	122.0
სულ რესპუბლიკაში	260.4	53.8	14.8	18.9	347.0

მოახდინოს მოსავლის აღებამდე ვენახების აპრობაცია; ხოლო სარაიონო სამიწათმოქმედო განყოფილებებმა ამ მუშაობის ჩატარებას კონტროლი და ინსტრუქტირება უნდა გაუწიონ.

11. მოწყობილ იქნეს ამერიკული და ადგილობრივი ვახის ლერწმის სათანადოდ შენახვა, რისთვისაც საჭიროა სარდაფების და მიწური სარაიების მოგვარება, ორმოების ამოთხრა აგრეთვე ქვიშის დამზადება ლერწმის შესანახად; უკვე ნახმარი ქვიშის გამოყენება არ შეიძლება.

12. განისაზღვროს 1934 წლის გაზაფხულზე დამყნობის გეგმა 10400 ათასი ცალით და შემდეგი განაწილებით რაიონებზე; (იხ. ცხრ. № 3).



რ ა ი ო ნ ე ბ ი	სანამყარო მასალა დამზადებულ უნ- და იქნეს (ლერწი) ათასი ცალბით			
	საბჭოთა მეურნეო- ბეჭდო	კოლმეტ. მეურნეო- ბა და კოოპერა- ტიზმი	სამცენიერო და სას- წარმოო დაწესებუ- ლება	ს უ ლ
1. გორის რაიონი	150	—	—	150
2. ქაპისი	50	—	—	50
3. გურჯაანის	800	—	50	850
4. თელავის	480	550	70	1100
5. სიღნაღის	200	—	—	200
6. ყვარლის	150	—	20	170
7. ლუქსემბურგის	—	200	—	200
8. მცხეთის	—	—	50	50
სულ აღმოსავლეთ საქართველოში	1830	750	190	2770
9. ბაღდადის რაიონი	150	—	—	150
10. ზესტაფონის რაიონი	300	—	50	350
11. ჭხარის	70	—	—	70
12. ამბროლაურის	70	—	—	70
13. მარტვილის	120	—	—	120
14. ჩხოროწყუს	150	—	—	150
15. ჭიხაძურის	70	—	—	70
16. აფხაზეთის ასსრ	250	—	—	250
სულ დასავლეთ საქართველოში	1180	—	50	1230
სულ რესპუბლიკაში	3010	750	240	4000

13. სასანერგე მეურნეობის გაფართოებისა და სანერგეთა ფართობების პერიოდული ცვლის (ბრუნვის) უზრუნველსაყოფად დავალოს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატს და სარაიონო აღმასრულებელ კომიტეტებს გამოჰყონ შესაფერი მიწის ნაკვეთები სასანერგე მეურნეობის მქონე საბჭოთა მეურნეობებისათვის შემდეგი ოდენობით:

გურჯაანის რაიონმა საბჭოთა მეურნეობებისათვის	
„გურჯაანი“	20 ჰექ.
საბჭ. მეურნ. „ქარდანახი“	20 ჰექ.
„მუკუზანი“	20 ჰექ.
თელავის რაიონმა — საბჭოთა მეურნეობებისათვის	
„წინანდალი“ (კონდოლის სანერგისათვის)	20 ჰექ.
საბჭ. მეურნ. „იყალთო“	20 ჰექ.
ზესტაფონის რაიონს — საბჭოთა მეურნეობისათვის	
„ვაჟევი“ (არგვეთი)	20 ჰექ.

რ ა ი თ ნ ე ბ ი

	უნდა დაიმყნას (ათასი ცალი- ბით)			
	მეურნე- საბჭოთა ბებში	მეურნე- კოლმე- ბა და კოლმე- ორგანიზ.	სას- სამეცნიერო და სას- წავლო ორგანიზ.	ს უ მ
1. გორის რაიონი	400	—	—	400
2. კასპის	150	—	—	150
3. გურჯაანის	2000	—	150	2150
4. სიღაღის	500	—	—	500
5. თელავის	1200	1400	200	2800
6. ყვარლის	400	—	50	450
7. ლუჩხმბურგის	—	500	—	500
8. მცხეთის	—	—	150	150
სულ აღმოსავლეთ საქართველოში	4650	1900	550	7100
9. ბაღდადის რაიონი	400	—	—	400
10. ზესტაფონის	800	—	150	950
11. ჩხარის	200	—	—	200
12. აიბროლაურის	200	—	—	200
13. მარტვილის	300	—	—	300
14. ჩხოროწყუს	400	—	—	400
15. ჩოხატაურის	200	—	—	200
16. აფხაზეთის ასსრ	650	—	—	650
სულ დასავლეთ საქართველოში	3150	1900	150	3900
სულ რესპუბლიკაში	7800	1900	700	10400

ბაღდადის რაიონმა საბჭოთა მეურნეობისათვის „ვარციხე“ 20 ჰექტ.

მარტვილის რაიონმა საბჭოთა მეურნეობისათვის „სალხინო“ 10 ჰექტ.

14. წინადადება მიეცეს სსრკ-ს მიძიმე მრეწველობის სახალხო კომისარიატის რწმუნებულს საქართველოს სსრ-სთან მოაწყოს „კუნდეს“ ტიპის სამყნობი დანების წარმოება იმ ვარაუდით, რომ ეს დანები აუცილებლად 1934 წ. მარტის 1-თვის გამოშვებულ იქნეს არანაკლებ 7000 ცალისა.

15. მაქსიმალურად გამოყენებულ იქნეს ძირითადი მევენახეობის რაიონებში ქონებული ნაკელი ნაყნობი ვაზის სანერგეებში. ამერიკული ვაზის სადედეებსა და ვენახებში შესატანი ნაკელი შეტანილ უნდა იქნეს ნოემბრიდან ნო-
ადვანის შემოდგომა-ზამთარში დამუშავების წინ.

წინადადება მიეცეს სარაიონო აღმასრულებელ კომიტეტებს (სარაიონო სა-
მიწათმოქმედო განყოფილებებს) შეადგინონ ნაკელის შეტანის კონკრეტული გეგმა და წარუდგინონ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატს ოქტომბრის 1-თვის.

აიკრძალოს ნაკელის ბუჩქებ ქვეშ დაყრის პრაქტიკა; ნაკელი შეტანილი უნდა იქნეს გაფანტვის მეთოდით და თანაც აუცილებლად ჩახენით.

16. დაევალოს „სამტრესტა“ შეიტანოს საბჭოთა მეურნეობებში 1933 წლის შემოდგომაზე მინერალური სასუქი ვენახებში 80 ჰექტარ ფართობზე და ამერიკული ვაზის სადედეებში 42 ჰექტარ ფართობზე. დაევალოს მევენახეობის ინსტიტუტს და საქარის საცდელ ზონალურ სადგურს გაუწიონ ინსტრუქტირება სასუქის შეტანის საქმეს და აწარმოონ მისი ეფექტურობის აღწუსება.

17. ჩატარებულ იქნეს სამეურნეო ცდა არგვეთის საბჭოთა მეურნეობაში (ხესტაფონის რაიონი) სიდერაციის ხაზით — 10 ჰექტარ ფართობზე და მოკირვის ხაზით — 10 ჰექტარ ფართობზე. ამ საქმისათვის უშუალო ხელმძღვანელობის გაწევა დაეკისროს საქარის საცდელ ზონალურ სადგურს.

18. შემოღებულ იქნეს 1933 წლის შემოდგომიდან ვენახების მოსავლიანობის ყოველწლიური აღრიცხვა — მიღებული პროდუქციის აუცილებელი აწონვით ნარგავთა ჯიშისა და ხნის კვალობაზე — მთლად საბჭოთა მეურნეობებისა და კოლექტიური მეურნეობების ფართობებზე, ხოლო ერთპიროვნულ მეურნეობებში მოსავლიანობის აღრიცხვა უნდა მოხდეს შერჩევით შემდეგი რაიონების ტიპურ სოფლებსა და მეურნეობებში და შემდეგი რაოდენობით: (იხ. ცხრ. № 4).

19. შემოღებულ იქნეს 1933 წლის შემოდგომიდან სასელექციო სამუშაოები — უნაყოფო, მცირემოსავლიანი, დაბალხარისხოვანი და დაავადებული ვაზების გამოსარკვევად და შესაცვლელად. ყველა საბჭოთა მეურნეობასა და კოლექტიურ მეურნეობაში მთლად სავენახე ფართობზე, მუშაობა დაწყებულ იქნეს დაუყოვნებლივ და დამთავრებულ იქნეს მოსავლის აღების დაწყებამდე.

20. დაევალოს სარაიონო აღმასრულებელ კომიტეტებს დაუყოვნებლივ გამოკყონ სპეციალური მომუშავენი (აგრონომები) მოსავლიანობის აღრიცხვის ჩასატარებლად და, მე-17 და მე-18 მუხლის თანახმად, სელექციის ჩატარებისათვის პრაქტიკული ხელმძღვანელობის გასაწევად.

21. წინადადება მიეცეს სარაიონო აღმასრულებელ კომიტეტებს და საბჭოთა მეურნეობების შენაერთებს — დაეაღონ საბჭოთა მეურნეობებს, კოლექტიურ მეურნეობებს და ერთპიროვნულ მეურნეობებს უზრუნველყოფნა ვენახებისა, ამერიკული ვაზის სადედეებისა და სანამყნო ვაზის სანერგეების მთელი ფართობის ზღუდე-ლობის შემოვლება საქონლის მიშვებით წახდენისაგან ნარგავთა დასაცავად.

22. აიკრძალოს ყოველგვარი საქონლის ძოვება ვენახებში, ამერიკული ვაზის სადედეებისა და სანამყნო ვაზის სანერგეებში.

23. წინადადება მიეცეს სარაიონო აღმასრულებელ კომიტეტებს და საბჭოთა მეურნეობების შენაერთებს — დაეაღონ საბჭოთა მეურნეობებს, კოლექტიურ მეურნეობებს და ერთპიროვნულ მეურნეობებს კვირტის ჰიის (ბუკნა ჰიის) გავრცელების რაიონებში (ხესტაფონის, ხარაგოლის, ბაღდადის, ჩხატარის, ჭიათურის, ვანის და ქუთაისის რაიონები), ჩაატარონ შემოდგომაზე ვაზებისათვის გამხმარი ქერქის შემოცლა და სარებისა და ჰიგოს ქერქებისაგან გაწმენდა. ქერქი უნდა დაიწვას.

რ ა ი ო ნ ე ბ ი		სოფლების რაოდენი	მევენახეობის რაოდენი
1. გორის რაიონი		2	10
2. კასპის		2	10
3. გურჯაანის		5	25
4. სიღნაღის		5	15
5. თელავის		5	25
6. ყვარელის		4	20
7. ლაგოდეხის		1	5
8. თბილისის		1	5
9. ბორჩალოს		1	5
10. ლუქსეზურგის		2	10
11. აღბუღაბ-მანგლისის		1	5
12. გარე-კახეთის		2	10
13. მცხეთის რაიონი		2	10
14. სამხ. ოსეთის, ავტ. ოლქი		1	5
15. ქუთაისის რაიონი		2	10
16. სამტრედიის		1	5
17. ხონის		1	5
18. ვანის		2	10
19. ბ. ლდაღის		4	20
20. ზესტაფონის		5	25
21. ჩხარის		3	15
22. კიათურის		4	20
23. ხარაგაულის		3	15
24. ოკრიზის		1	5
25. ონის		1	5
26. ამბროლაურის		3	15
27. ცაგერის		2	10
28. სენ-კის		1	5
29. მარტვილის		1	5
30. ზუგდიდის		1	5
31. ჩხოროწყუს		1	5
32. ჩოხატაურის		2	10
33. აფხაზეთის ასსრ		2	10
სულ დასავლეთ საქართველოში		40	200
სულ რესპუბლიკაში		72	360

24. წინადადება მიეცეს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატს (მაგნებ-ლებთან ბრძოლის შენაერთის ორგანოების ხაზით) შეიმუშაოს ერთი დეკადის ვადაში და წარმოუდგინოს სახალხო კომისართა საბჭოს დასამტკიცებლად ვა-ზის მაგნებლებთან ბრძოლის საადრიცხვო სამსახურის ქსელის გაფართოების გეგმა.

25. წინადადება მიეცეს მევენახეობის რაიონების სარაიონო აღმასრულებელ კომიტეტებს და საბჭოთა მეურნეობების შენაერთებს—მიმდინარე წლის შემოდგომიდანვე მოაწიონ ვენახებისათვის სარებისა და ჭიგოს დამზადება იმ ვარაუდით, რომ ეს დამზადება დამთავრებულ იქნეს არაუგვიანეს 1934 წ. თებერვლის 1-სა.

26. შემდგომში საჭიგო მასალით ვენახების უზრუნველსაყოფად გაშენებულ იქნეს მიმდინარე წლის შემოდგომასვე აკაციის პლანტაციები 400 ჰექტარ ფართობზე შემდეგი რაოდენობითი დანაწილებით:

რ ა ი ო ნ ე ბ ი	გასაშენებელი ფართობი		
	საბუთა- მეურნეო- გვ.	კოლქ- მეურნ.	სულ
1. გორის რაიონი	5	5	10
2. კასპის	5	5	10
3. გუოჯაღის	10	20	30
4. სიღნაღის	15	15	30
5. თელავის	10	20	30
6. ყვარელის	10	10	20
7. ბორჯაღის	10	5	15
8. ლუქსემბურგის	—	5	5
9. გარე-კახეთის	5	10	15
10. მცხეთის	5	5	10
11. საბ. ოსეთის ავტ. ოლქი	—	5	5
12. ქუთაისის	—	5	5
13. ვანის	—	10	10
14. ბაღდადის	10	25	35
15. ზესტაფონის	15	35	60
16. ჩხაიის	5	20	25
17. ქიზიურის	—	25	25
18. ხარგოულის	—	20	20
19. ამბროლაურის	—	10	10
20. ცაგერის	—	5	5
21. მარტვილის	5	—	5
22. ჩოხატაურის	—	10	10
23. ჩხორაწყუს	—	10	10
სულ დასავლეთ საქართველოში	45	175	220

27. წინადადება მიეცეს მევენახეობის სრულიად საკავშირო ინსტიტუტს:

ა) შეიმუშაოს საკითხი მიუღერის მრუდის მიხედვით მილდიუსთან ბრძოლის მოწყობის შესახებ იმ ვარაუდით, რომ 1934 წელს მოგვარებულ იქნეს სათანადო მუშაობა სამრეწველო ცდის მასშტაბით;

ბ) გააფართოოს ცდა „ფუზარიოზის“ შესწავლისათვის.

გ) შეიმუშაოს პრაქტიკული ღონისძიებანი ამერიკულ ვაზის სადედეებში ფოთლოვანი ფორმის ფილოქსერასთან ბრძოლისათვის;

დ) შეიმუშაოს და გამოსცეს პრაქტიკული სახელმძღვანელო საქართველოში გავრცელებულ ვაზის მავნებლებთან ბრძოლისათვის.

28. წინადადება მიეცეს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატს აწარმოოს დასახულ ღონისძიებათა აღსრულების ყოველდღეადური აღრიცხვა.

29. წინადადება მიეცეს ცენტრალური და რაიონული პრესის რედაქციებს სისტემატურად გააშუქონ მევენახეობის საკითხები და ამ დადგენილებაში დასახულ ღონისძიებათა აღსრულება.

საქართველოს სსრ სახალხო კომისართა საბჭო წინადადებას აძლევს მევენახეობის რაიონების ყველა სარაიონო აღმასრულებელ კომიტეტს, სამიწათმოქმედო განყოფილებას, სამანქანო-სატრაქტორო სადგურის დირექტორს და საბჭოთა მეურნეობის დირექტორს მოაწყოს ფართო ახსნა-განმარტებითი კამპანიის ჩატარება ამ დადგენილების დასამუშავებლად საბჭოთა მეურნეობების მუშებისა, კოლმეურნეებისა და ერთპიროვნული მეურნეების მასებში და მიღწიოს ამ დადგენილებაში დასახულ ღონისძიებათა განხორციელება.

საქართველოს სსრ სახალხო კომისართა საბჭო მოაგონებს ძირითადი მევენახეობის რაიონების სარაიონო აღმასრულებელი კომიტეტების თავმჯდომარეებს, სარაიონო სამიწათმოქმედო განყოფილებების გამგეებს, მევენახეობის საბჭოთა მეურნეობების დირექტორებს და სამან.-სატრ. სადგურების დირექტორებს, რომ მათთვის მევენახეობის შემდგომი განვითარების ამოცანა ისეთივე ძირითადი ამოცანაა, როგორც ძირითადი მარცვლეულისა, მეცხოველეობისა და მეგამბეობის რაიონების საბჭოთა ორგანოებისათვის სამარცვლეულო მეურნეობისა, მეცხოველეობისა და საბამე მეურნეობის განვითარების ამოცანა.

გაზ. „კომუნისტი“, 1933 წ., 16 ნოემბერი, № 263.

№ 28

1933 წლის დეკემბრის 23. — საქართველოს სსრ მიწსახეობის მიმართვა საქართველოში დამუშავების რწმუნებულ ფანცხავასადმი ყურძნისა და ღვინის დამუშავების წესის შესახებ

როგორც მოგეხსენებათ აქამდე, როგორც წესი, ყურძნისა და ღვინის დამუშავება სწარმოებს სამტრედიისა და მევენახე-მეურნეობათა შორის წინასწარ დადებულ საკონტრაქტაციო ხელშეკრულებათა საფუძველზე.

აღნიშნულ საკონტრაქტაციო ხელშეკრულებების მიხედვით მევენახე-მეურნე მოვალეა ჩაატაროს მთელი რიგი აგროღონისძიებებისა და ჩააბაროს სამტრედიის თავისი მოსავლიდან განსაზღვრული რაოდენობა. მეორე მხრივ სამტრედიის მოვალეა მოამარაგოს მეურნეობა საწამლი მასალით (შაბიამანი და გოგირდი) მიწსახეობის მიერ დაწესებული ნორმების მიხედვით.

ვინაიდან არსებული წესი დიდ დაბრკოლებებს ქვეყნის მუშაობაში კერძოდ:

- ბევრ ხარჯებს იწვევს საკონტრაქტაციო ხელშეკრულებების დადება;
- აღილი აქვს გაჭიანურებას კონტრაქტაციის გეგმის შესრულებაში, რაც იწვევს საწამლ-მასალის (შაბიამანის, გოგირდის) დავიანებით გაცემას და აყენებს საგრძნობ ზარალს მეურნეობას;
- დაბოლოს საკონტრაქტაციო ხელშეკრულებათა დადების საქმეში, როგორც თითქმის იძულებითი ხელშეკრულებების დადება მცირე ფართობიან მევენახე-მეურნეობებთან, არასრულ მოსავლიან ვენახებზე და აგრეთვე არასწორი მიდგომა მეურნეობის მიერ ჩასაბარებელ პროდუქციის რაოდენობით განსაზღვრის დროს.

ყურძნისა და ღვინის დამზადების არსებული წესის მოყვანილ ნაკლოვანებათა გამო, მიწსახკომს მიზანშეწონილად მიაჩნია შემოღებულ იქნას ყურძნისა და ღვინის დამზადებაზე იგივე წესი, რაც მაგალითად პურეულზედ. კერძოდ, განისაზღვროს სახელმწიფოსათვის ჩაბარების მტკიცე ნორმები ცალკე რაიონების მიხედვით. განისაზღვროს ვენახის ფართობი, რომელიც მთლიანად განთავისუფლებული უნდა იქნეს სახელმწიფოსათვის პროდუქციის ჩაბარებისაგან (ვენახის მცირე ნაკვეთები და სხვა). საკითხის ამ სახით გადაწყვეტა უსათუოდ გამოიტანს დადებით შედეგს, ვინაიდან აგროლონისძიებანი სავალდებულო წესით უნდა ტარდებოდეს ყველა რაიონებში. მოისპობა დაბრკოლება შაბიამანისა და გოგირდის გაცემის საქმეში, და გაიზრდება სტიმული მევენახე მეურნეობებში მოსავლიანობის გაზრდისათვის საბრძოლველად.

მიწსახკომი გთხოვთ დასვათ სადაც ჯერ არს აღნიშნული საკითხი დასამტკიცებლად. საკითხის პრინციპიალურად გადაწყვეტის შემდეგ დამუშავებულ იქნება დეტალურად წესები და ნორმები სახელმწიფოსათვის მევენახეობის პროდუქციის სავალდებულო ჩაბარებისა.

საქ. მიწსახკომი (შ. მათიკაშვილი)¹

ორცა, ფონ. 288, საქ. 3319, ფურ. 69—70, პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 29

1933 წლის დეკემბრის 29. — საქართველოს სსრ მიწსახკომის ღონისძიებები მევენახეობაში 1931-33 წწ. არსებულ მდგომარეობისა და მისი შემდგომი განვითარებისათვის.

Отношение до 1933 года к виноградарскому хозяйству характеризуется недооценкой и игнорированием.

Примерами этому служат:

1. Загрузка Кварельского района в 1931 году планом по кенафу в размере 1000 га, в ущерб виноградарству;
2. Загрузка Сигнахского района в 1931 году по хлопку и кенафу в размере 8200 га, в ущерб виноградарству;
3. Загрузка Зестафонского района в 1931 году планом по чистому посеву сои, в размере 1500 га, в ущерб виноградарству;
4. Низшие заготовительные цены (7 руб. за ведро);
5. Отсутствие планового отоваривания хлебом заготовок винограда и вина;
6. Недостаточный темп закладок маточников.

В результате всего этого — резкое ухудшение обработки и ухода за насаждениями.

Мероприятия, направленные на поднятие виноградарского хозяйства, проводимые в 1932 и 1933 г.

1. Снятие из основных виноградарских районов конструирующих с виноградарством по труду трудоемких технических культур (кенаф), сплошные посевы сои и др.

¹ საბუთს ხელრთვა არა აქვს.

2. Уменьшение в Кахетии посевов хлопка и снятие вовсе на 1934 г.
3. Увеличение заготовительных цен на вино до 12 рублей, в среднем за ведро с дифференциацией по сортам и качеству продукции.
4. Введение отоваривания заготовок вина и винограда хлебом и мануфактурой.

Рост виноградарства и борьба с филлоксерой

1. Рост виноградарства лимитируется до сего времени наличием подвойного материала — американской лозы.
2. К 1932 году имели маточников американских лоз 338 га.
- 3) Заложено в 1932 и 1933 годах маточников американских лоз—340 га.
- 4) В 1934 году площадь под маточниками американских лоз будет доведена до 800 га, что будет обеспечивать подвойным материалом ежегодную закладку до 7.000 га виноградников.
- 5) В 1932 и 1933 г. заложено виноградников 2.496 га
- 6) Должна быть проведена прививка виноградников в 1934 г. в размерах, обеспечивающих закладку виноградников до 1.500 га.
- 7) Только с 1936 г. наличие посадочного материала позволит нам вести закладки виноградников в больших, чем до сих пор размерах.

ორცსა, ფონ. 288, საქ. 3319, ფურ. 6-7. პირო. საწერ მანქანზე დაბეჭდილი.

ქართულ სამოციანელთა რევოლუციური მოღვაწეობის ისტორიისათვის

XIX საუკუნის 50-60-იანი წლები რუსეთისა და საქართველოსათვისაც წარმოადგენდა ფეოდალური ურთიერთობის რღვევისა და კაპიტალისტური ურთიერთობის განვითარების გზაჯვარედინს, რომელშიც თავისი მკვეთრი გამოძახილი ჰპოვა არა მარტო შეუპოვებელ კლასობრივ ბრძოლებში მემამულეთა კლასსა და გლეხობას შორის, არამედ შეუპოვარ იდეურ ბრძოლებშიც ბატონყმური ურთიერთობის აპოლოგეტებსა და რევოლუციური გლეხობის იდეოლოგებს შორის. ამ პერიოდში ფეოდალური საზოგადოების წარმოებითი ურთიერთობანი საწარმოო ძალთა განვითარების ფორმიდან მის ბორკილებად გადაიქცნენ, დაამუხრუტეს საწარმოო ძალების განვითარება, რამაც მწვავედ დააყენა დღის წესრიგში ფეოდალური ურთიერთობის კაპიტალისტური ურთიერთობით შეცვლის საკითხი.

ეს ის დრო იყო, როცა მეფის რუსეთის შერყეული ბატონყმური ურთიერთობის წინააღმდეგ იდეურ-რევოლუციურ მოძრაობას ალაფრთოვანებდნენ გამარჯვოლუციონერებელი მგზნებარე იდეებით ლონდონიდან „კოლოკოლი“ ა. ი. გერცენის მეთაურობით და პეტერბურგიდან „სოფრემენიკი“ ნ. გ. ჩერნიშევსკის ხელმძღვანელობით. ცარიზმისა და ბატონყმური ურთიერთობის წინააღმდეგ იდეურ-რევოლუციურ ბრძოლებში რუს მოწინავე მოაზროვნეებს ეხმაურებოდნენ პოლონეთის, უკრაინის, საქართველოსა და სხვა ხალხთა პროგრესული წარმომადგენლები. პეტერბურგის უმაღლეს სასწავლებელში მოსწავლე ქართველი პროგრესული ახალგაზრდობა, რომელიც თავის ქვეყნის მერმისით იყო დაინტერესებული, ანგარიშს უწყევდა ცხოვრების მოთხოვნილებას, არ კმაყოფილდებოდა ე. წ. „ოფიციალური ცოდნით“, თავს იყრიდა ი. ჰავაგაძის გარშემო, სწავლობდა ქართულ, რუსულ და დასავლეთ ევროპის პროგრესულ ლიტერატურას და ემზადებოდა რუსი და რუსეთში შემავალ ხალხთა მოწინავე წარმომადგენლებთან ერთად ცარიზმისა და ბატონყმური ურთიერთობის წინააღმდეგ გადამწყვეტი ბრძოლებისათვის.

XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან იწყება ახალი პერიოდი ცარიზმის წინააღმდეგ მმართველი ხალხის გმირული ბრძოლის ისტორიაში. ამ პერიოდში დაედო სათავე რუს და ქართველ ხალხთა პროგრესულ წარმომადგენლებს შორის იდეურ-რევოლუციურ ურთიერთობას. ამიტომ ეს პერიოდი რუსეთ-საქართველოს მრავალსაუკუნოვანი ურთიერთობის ისტორიაში ახალი და მაღალი საფეხურია.

1861 წლის 19 თებერვლის მეფის მთავრობის მანიფესტის საფუძველზე გა-

ტარებულმა შეკვეცილმა საგლებო რეფორმამ მოძრაობაში მოიყვანა არა მარტო რეფორმით მოტყუებული, გაძარცული გლეხობა, არამედ ყველა პროგრესული მოაზროვნე. გლეხთა მოძრაობას აქტიურად ეხმარებოდა პროგრესული ინტელიგენცია და მოწინავე მოსწავლე ახალგაზრდობა. რევოლუციურ-დემოკრატიული ინტელიგენცია ცდილობდა სათავეში ჩადგომოდა გლეხთა მოძრაობას და გამარჯვებამდე მიეყვანა იგი.

მეფის მთავრობა გლეხთა მოძრაობის მიზნებს ეძებდა არა იმაში, რომ მან ოინბაზური რეფორმით გაძარცვა გლეხობა, არამედ პროგრესულ ინტელიგენციაში და მოწინავე მოსწავლე ახალგაზრდობაში, რადგან ისინი განუმარტავდნენ გლეხობას რეფორმის ანტიხალხურ ხასიათს. მეფის მთავრობა ცდილობდა ამოეშანთა პროგრესული აზრები ადამიანთა თავებიდან, „რკინის კალაპოტში“ ჩაემწყვდია მოწინავე ინტელიგენცია და მოსწავლე ახალგაზრდობა, რათა თავიდან აეცილებინა მოსალოდნელი სოციალური რევოლუცია.

მეფის მთავრობამ დაიწყო უმაღლესი სასწავლებლებში და სამეცნიერო დაწესებულებებში პოლიციურ-დესპოტური წესების შემოღება. შემოღებულ იქნა 1861 წლის შემოდგომიდან „ახალი საუნივერსიტეტო წესდება“, რომლის საფუძველზე უმაღლესი სასწავლებლები, სამეცნიერო-პედაგოგიური, კულტურულ-აღმზრდელობითი კერების ნაცვლად უნდა გადაქცეულიყო სამხედრო ყაზარმებად, ხოლო სტუდენტები — „საჯარიმო ათასეულების“ ჯარისკაცებად.

„ახალი საუნივერსიტეტო წესდება“ გახდა საბაზი 1861 წლის შემოდგომაზე პეტერბურგის უმაღლესი სასწავლებლების მოსწავლე ახალგაზრდობის მძლავრი რევოლუციური მოძრაობის დაწყებისა, რომელსაც ვამოეხმარა რუსეთის სხვა ქალაქების უმაღლესი სასწავლებლების სტუდენტობა. პეტერბურგის უმაღლესი სასწავლებლების მოსწავლე ახალგაზრდობის რევოლუციური მოძრაობა წარმოადგენდა პირველ, ინტერნაციონალურ გამოსვლას ცარიზმისა და მემამულეთა კლასის წინააღმდეგ გმირული ბრძოლების ისტორიაში, რომელშიც, რუს და რუსეთის იმპერიაში შემავალ სხვა ხალხების მოწინავე ახალგაზრდობასთან მხარდამხარ, ქართველი პროგრესული ახალგაზრდობაც ღებულობდა აქტიურ მონაწილეობას. ამასთან, განსაკუთრებით საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ ქართველი მოწინავე ახალგაზრდობა ერთ-ერთ წამყვან, ხელმძღვანელ როლს ასრულებდა XIX საუკუნის 60-იანი წლების პეტერბურგის უმაღლესი სასწავლებლების მოსწავლე ახალგაზრდობის რევოლუციურ მოძრაობაში.

1861 წლის სექტემბრის მეორე ნახევრიდან პეტერბურგის მოსწავლე ახალგაზრდობას შორის გამოჩნდა მეფის მთავრობის საწინააღმდეგო სახელდაწოდებულ შედგენილი ხელნაწერი პროკლამაციები და მოწოდებები: „ჩვენს თავს ჩვენვე უნდა მივხედოთ“, „უნივერსიტეტი ყაზარმას არ უნდა ჰკავდეს“, „როგორ მოვიქცეთ“, „ბატონ სტუდენტებს!“, „ბატონო სტუდენტებო!“, „ცხელ-ცხელი ამბები!“ და სხვ. საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ აღნიშნული ექვსი სახელწოდების პროკლამაციიდან და მოწოდებიდან, როგორც ჩვენს მიერ გამოვლენილი საარქივო დოკუმენტებიდან გაირკვა, სამი მოწოდება: „ბატონ სტუდენტებს!“, „ბატონო სტუდენტებო!“ და „ცხელ-ცხელი ამბები!“ ქართველ მოწინავე ახალგაზ-

რდას, პეტერბურგის უნივერსიტეტის II კურსის სტუდენტს ვასილ სავანელს ეკუთვნის.

ვ. სავანელის პირველ მოწოდებაში „ბატონ სტუდენტებს!“ ნათქვამია: „ჩვენ ერთი სურვილი და სიყვარული გვამოქმედებს; თავისუფალი აზრის განვითარება და მისი ბედნიერი მომავალი... სახალხო განათლების მინისტრს სურს... ჩაგვიქროს თავისუფალი აზრი... მას უნდა დაგვაშინოს... მაგრამ ჩვენ არ შეუშინდებით და დაუმტკიცებთ განათლების მინისტრს, რომ ჩვენი პროტესტი თამაში არ არის, რომ იგი წარმოადგენს აუცილებელ სასიცოცხლო მოთხოვნილებას, რომლის გარეშე უნივერსიტეტი გადაიქცევა უშინაარსო და უმიზნო სკოლად... რისი გეშინიათ ბატონებო, ზომ საჭიროა ოდესმე ვიცხოვროთ! მაგრამ ცხოვრება მარტო ჭამა-სმას კი არ ნიშნავს, არამედ იმას, რომ ვაზროვნებდეთ თავისუფლად, როგორც ადამიანები“¹.

ვ. სავანელი თავის მეორე მოწოდებაში „ბატონო სტუდენტებო!“ კიდევ უფრო გადაჭრით მოითხოვს „ახალ საუნივერსიტეტო წესდების“ გაუქმებას, სიტყვის, კრებების, მიტინგების თავისუფლებას, ადამიანთა ღირსების დაცვას, აზრის თავისუფლებას. „ისე არაფერი არ მიტაცებდა და მახარებდა, — წერს ვ. სავანელი მეორე მოწოდებაში, — როგორც ჩვენი შეკრებები, რომლებზედაც ვიხილავდით სტუდენტობის ცხოვრების სასიცოცხლო საკითხებს... სტუდენტებისათვის შეკრებებისა და თავისუფალ აზრთა გაცვლა-გამოცვლის აკრძალვა ნიშნავს დაკარგვით სასიცოცხლო ელემენტი, რომლის გარეშე უნივერსიტეტი დაკარგავს თავის მნიშვნელობას. ამიტომ მთელი ჩვენი ძალებით უნდა ვეცადოთ, რათა გაუქმებულ იქნას მოსწავლე ახალგაზრდობის შემავიწროებელი ახალი წესები“².

ვ. სავანელი მესამე მოწოდებაში — „ცხელ-ცხელი ამბები“ — მკაცრი სარკაზმით დასცინის სტუდენტთა მოძრაობის შიშით შეპყრობილ მეფის მთავრობას, რომელმაც უღმრთო ომი გამოუცხადა მოსწავლე ახალგაზრდობას, არ დააკმაყოფილა სტუდენტების სამართლიანი მოთხოვნილება, დააპატიმრა, აწამა მოძრაობის ზელმძღვანელი მოწინავე სტუდენტობა და უსინდისოთ შეურაცხყო ახალგაზრდობის წმინდა გრძნობები. „ომი წარმოშობს გმირებს, — წერდა ვ. სავანელი, — ზოლო სტუდენტთა მოძრაობამ... დაბადა აზრის გმირები... სახალხო განათლების მინისტრმა და შეიარაღებული ძალების მთავარსარდლობამ სტუდენტების წინააღმდეგ გამოიყვანეს ჯარის ნაწილები... მინისტრ პუტიატინის აზრით, ცაპარი თავის ფულს, როგორც სურს, ისე გამოიყენებს... ამიტომ რატომ მინისტრს არ შეუძლია გამოიყენოს თავისი მღვდმარეობა, როგორც მას სურს... განა ეს უნდა მოჰყოლოდა გლეხთა განთავისუფლებას? ბატონყმური უღლიდან განთავისუფლებული ადამიანი, პუტიატინის ლოგიკის თანახმად, უნდა გადაიქცეს უბრალო მოსახმარ ნევთად“³.

¹ ცსსა (მოსკოვი), ფონ. 109, აღწ. 214, საქ. 150, ფურ. 1.

² იქვე, ფურ. 2—3, დოკ. 2.

³ იქვე, ფურ. 4—5, დოკ. 2.

ვ. სავანელის მოწოდებიდან მოტანილ ციტატაში მოცემულია არა მარტო მეფის მთავრობის მომავლენივადი კრიტიკა, არამედ ყველა ექსპლოატატორული კლასების მკაცრი კრიტიკაც, რადგან კაცობრიობის განვითარების ისტორიაში ექსპლოატატორული კლასების მმართველი წრეები და მათი მთავრობები ყოველთვის ცდილობდნენ (და ცდილობენ ახლაც კაპიტალის სამყაროში) გადაეკეცათ მშრომელი და ექსპლოატირებული მასები მჩაგვრელთა ყურმოჭრილ მონებად, უნო მოსახმარ ნივთებად, რომლებიც ზმის ამოუღებლად იმსახურებდნენ. გაბატონებული კლასებისათვის.

1861 წლის სექტემბერში უნივერსიტეტში მასობრივად შედიოდა სტუდენტების განცხადებები პროტესტის ნიშნად სასწავლებლის დემონსტრაციულად დატოვების შესახებ. „ახალი საუნივერსიტეტო წესდების“ ძალით „უნივერსიტეტი სამეცნიერო კერის“ ნაცვლად „ჩაშუშების სკოლად ხდებოდა“, ამბობდნენ მიტინგებზე თავიანთ სიტყვებში მოწინავე სტუდენტი ორატორები. „მიყვარს უნივერსიტეტი, — წერდა ვ. სავანელი, — მაგრამ იძულებული ვარ მივატოვო იგი, რადგან ამიერიდან ის ჯდება ისეთ სკოლად, საიდანაც გამოვლენ პროფესიონალური ჯაშუშები, რომლებსაც შეეძლება მოთმინებით აიტანონ ყოველგვარი დამცირება და შეუზღუდავად, მორჩილად შეასრულონ დესპოტის სულელური განკარგულებანი“¹.

პეტერბურგის სტუდენტთა რევოლუციურ მოძრაობაში აქტიური მონაწილეობისათვის ქართველი მოწინავე სტუდენტებიდან 1861 წლის 12 ოქტომბერს დაპატიმრებულ იქნა 16 ახალგაზრდა: ვ. სავანელი, ბ. ლოლობერიძე, დ. ლოდო-ბერიძე, ნ. ნიკოლაძე, დ. აბულშელიშვილი, გ. წერეთელი, კ. ლორთქიფანიძე, ა. შანშიაშვილი, ნ. შანშიაშვილი, ა. ჩოლოყაშვილი, პ. ალხაზიშვილი, გ. ჯავახიშვილი, ი. ისარლიშვილი, ვ. თუმანიშვილი, ნ. ალექსიშვილი-მესხიშვილი, ა. შავერდაშვილი. ორ თვეზე მეტი დაჰყო ახალგაზრდობამ პეტრე-პავლესა და კრონ-შტადტის ციხეებში. პატიმრობიდან განთავისუფლებულ ახალგაზრდებს დაუყოვნებლივ უნდა დაეტოვებინათ პეტერბურგი და დაბრუნებულიყვნენ სამშობლოში. მაგრამ ქართველი მოწინავე ახალგაზრდობის ერთმა ნაწილმა და კერძოდ ვ. სავანელმა მოახერხა პეტერბურგში დარჩენა და კვლავ რევოლუციური მუშაობის გაჩაღება. ვ. სავანელმა ნ. ნიკოლაძის კვალდაკვალ შეცდომამში შეიყვანა პოლიცია, ამოეწერა საბინაო დავთრიდან, ვითომ „სამშობლოში წამოვიდა“, ფაქტიურად კი დარჩა პეტერბურგში და არაღეგალურად განაგრძო ცხოვრება. ქართველმა მოწინავე ახალგაზრდობამ მტკიცედ გადაწყვიტა დარჩენილიყო პეტერბურგში, მიეღო მონაწილეობა რუსი ხალხის პროგრესულ წარმომადგენლებთან მხარდამხარ მოსალოდნელ ბრძოლებში, რომელსაც მისი აზრით უნდა მოჰყოლოდა მეფის რუსეთში შემავალ ყველა ხალხების და მათ შორის ქართველი ხალხის სოციალური და ეროვნული ჩაგვრის უღლიდან განთავისუფლება.

მაგრამ ნ. გ. ჩერნიშევსკისა და მისი უახლოესი თანამებრძოლების დაპატიმრების შემდეგ რეპრესიებმა, ჩხრეკამ და დაპატიმრებამ მასობრივი ხასიათი მი-

¹ ცსსა, ფონ. 109, აღწ. 214, საქ. 150, ფურ. 6, დოკ. 2.

ილო. ვ. სავანელი, რომელიც 1861 წლის შემოდგომაზე სასჯელს შემთხვევით გადარჩა და ორი თვის პატიმრობის შემდეგ გაანთავისუფლეს, 1862 წლის 23 სექტემბერს კვლავ იქნა დაპატიმრებული და პასუხისგებაში მიცემული ცარიზმის წინააღმდეგ აქტიური მოქმედებისათვის. დაიწყო ნ. გ. ჩერნიშევსკისთან და მის ჯგუფთან დაახლოებული ახალგაზრდობის გაძლიერებული აგენტურული დამუშავება, მაგრამ არავითარ რეპრესიებს არ შეეძლო ჩაეკლა პროგრესულ ახალგაზრდობაში თავისუფლებისაყენ დაუცხრომელი მისწრაფება. ამით იყო განპირობებული ის ფაქტი, რომ თეთრი ტერორისა და უსასტიკესი რეპრესიების პირობებში 1862 წლის შემოდგომაზე გაფორმდა მებრძოლი არალეგალური ორგანიზაცია „ზემლია ი ვოლია“.

„ზემლია ი ვოლიას“ ცენტრალური კომიტეტის დავალებით ქართველი მოწინავე ახალგაზრდებიდან აქტიურ მუშაობას ეწეოდნენ ბ. ლოღობერიძე, დ. ლოღობერიძე, დ. აბდუშელიშვილი და სხვები. 1863 წლის გაზაფხულზე დ. ლოღობერიძემ, ი. ოტტოსთან, ნ. ლიჩკოვთან და მ. სიოროტკინთან ერთად „ზემლია ი ვოლიას“ ცენტრალური ჯგუფიდან მიიღეს სპეციალური დავალება შეექმნათ პეტერბურგის უნივერსიტეტის მოწინავე სტუდენტობისაგან საიდუმლო სალარო და ბიბლიოთეკა. დ. ლოღობერიძე ამ დროს სახელმწიფო გამოცდებისათვის ემზადებოდა, მაგრამ საიდუმლო ორგანიზაციების დაარსებისათვის დავალების მიღების შემდეგ მას გამოცდების მომზადებისათვის არ ეცალა. უნივერსიტეტის ხელმძღვანელობას რომ ეშვი არ აელო, დ. ლოღობერიძემ 1863 წლის 30 აპრილს რექტორატში განცხადება შეიტანა და „ავადმყოფობის“ საბაბით მოითხოვა სახელმწიფო გამოცდების ერთი წლით გადადება¹.

1863 წლის შემოდგომაზე პოლიციის III განყოფილებისათვის ცნობილი ვახდა დ. ლოღობერიძის, ი. ოტტოს და ლიჩკოვის მიერ სტუდენტთა საიდუმლო სალაროსათვის შემუშავებული წესდება. ეს სალაროს კი არა, საიდუმლო ორგანიზაციის წესდებაა, ნათქვამია პოლიციის ერთ-ერთ დოკუმენტში, — რადგან „სალაროს წევრი შეიძლება გახდეს მხოლოდ ის, რომელსაც იცნობს ორგანიზაციის არანაკლებ ხუთი წევრი და ამას გარდა აუცილებლად მას უნდა იცნობდეს ერთ-ერთი მთავარი მოღარე... კავკასიელი სტუდენტების ერთ-ერთ დამფუძნებელ სალაროს სათავეში უდგას დ. ლოღობერიძე, რომელიც ამავე დროს ხელმძღვანელობს საიდუმლო ბიბლიოთეკას... ყველა ეს დაწესებულებანი გასაიდუმლებულია... საწევრო გადასახადებიც კი იკრიფება ფრიალ კონსპირატიულად“².

ჩვენს მიერ გამოვლინებულ საარქივო მასალებიდან გამოირკვა, რომ დ. ლოღობერიძისა და მისი თანამოაზრეების მეთაურობით საიდუმლო ბიბლიოთეკები დაარსებული იყო პეტერბურგის სხვადასხვა რაიონებში მკითხველთა მოხერხებულად მიზიდვისა და ჩაბმისათვის. დ. ლოღობერიძის ხელმძღვანელობით ხშირად იმართებოდა მეფის მთავრობის საწინააღმდეგო ფარული კრებები. 1863

¹ ცსსა, (ლენინგრადის ოლქი), ფონ. 14, აღწ. 5, საქ. 1468, ფურ. 15, დოკ. 3.

² ცსსა, (მოსკოვი), ფონ. 95, აღწ. 1, საქ. 121, ფურ. 3, დოკ. 3.

წლის შემოდგომაზე ერთ-ერთ კრებაზე დ. ლოღობერიძემ განაცხადა: თუ მთავრობა არ მისცემდათ ნებართვას მათ მიერ შედგენილ წესდების მიხედვით სალაროებისა და ბიბლიოთეკების დაარსების შესახებ, მაშინ პროტესტის ნიშნად მოგვიჩვენებთ მასობრივად დავტოვოთ უნივერსიტეტი¹. ამ კრების შემდეგ ზოგმა სტუდენტმა პროტესტის ნიშნად მართლაც მიატოვა უნივერსიტეტი. „ვინაიდან არ მსურს დავემორჩილო უნივერსიტეტში არსებულ დესპოტურ წესებს, ამიტომ გთხოვთ... ამოშრიცხოთ სტუდენტთა სიიდან და დამიბრუნოთ ჩემი საბუთები“, ნათქვამია 1863 წლის ოქტომბერში უნივერსიტეტში შეტანილ ბ. ს. ხომასტურიძის განცხადებაში².

ნ. ლოღობერიძის, ი. ოტროს, ნ. ლიჩოვისა და სხვების რევოლუციური მოღვაწეობის საქმეზე მეფის მთავრობამ შექმნა უზენაესი სახელმწიფო-საგამომძიებლო კომისია გენერალ ბ. ნ. მურავიოვის თავმჯდომარეობით. დ. ლოღობერიძის, ი. ოტროს, ნ. ლიჩოვისა და სხვების საქმე დამთავრდა იმით, რომ მათ ხელწერილი ჩამოერთვათ და გამოეცხადათ, რომ ისინი დაუყოვნებლივ იქნებიან გადასახლებული რუსეთის შორეულ რაიონებში „თუნდაც სულ პატარა უწყსრიგობის განმეორების შემთხვევაში“³. ამავე დროს დაწესდა ყველა მათზე პოლიციის საიდუმლო ზედამხედველობა. ამ დროიდან დ. ლოღობერიძე პოლიციის ორგვარ ზედამხედველობაში იმყოფებოდა: პოლიციის აშკარა ზედამხედველობაში სტუდენტთა მოძრაობაში მონაწილეობისათვის 1861 წლის დეკემბრიდან და ფარულ ზედამხედველობაში 1863 წლის 13 ნოემბრიდან საიდუმლო სალაროსა და ბიბლიოთეკის დაარსების გამო.

1864 წლის 15 სექტემბერს დ. ლოღობერიძე გარიცხულ იქნა პეტერბურგის უნივერსიტეტის IV კურსიდან „სწავლის ფულის გადაუხდელობის“ საბაბით, მაგრამ გარიცხვის ნამდვილი მიზეზი მისი რევოლუციური მოღვაწეობა იყო. უნივერსიტეტიდან გარიცხვის შემდეგ დ. ლოღობერიძე ჩაეფლო რევოლუციურ მუშაობაში და მას ღიზნანს აღარ უფიქრია უნივერსიტეტში აღდგენაზე და სახელმწიფო გამოცდების ჩაბარებაზე. მაგრამ 1866 წელს, კარაკოზოვის გასროლის შემდეგ გაძლიერებულმა რეპრესიებმა დ. ლოღობერიძე აიძულა დაეტოვებინა პეტერბურგი, წასულიყო კიევში და იქ ეცადა უნივერსიტეტში აღდგენა და სახელმწიფო გამოცდების ჩაბარება.

1867 წლის 16 მარტს დ. ლოღობერიძემ გამოითხოვა პეტერბურგის უნივერსიტეტიდან საბუთები, მაგრამ უარი ეთქვა 1864 წლის 1 სემესტრის სწავლის ფულის (50 მანეთის) გადაუხდელობის გამო. დაპატიმრებისათვის რომ თავი აერიდებია, დ. ლოღობერიძე საბუთების გარეშე წავიდა კიევში 1867 წლის 2 აპრილს და კიევიდან გამოითხოვა საბუთები. 13 აპრილს გადაიგზავნა დ. ლოღობერიძის საბუთები პეტერბურგიდან კიევის უნივერსიტეტის რექტორის სახელზე

¹ ცსსა, ფონ. 95, აღწ. 1, საქ. 121, ფურ. 4, დოკ. 3.

² იქვე. ფურ. 4, დოკ. 4.

³ ცსსა, (ლენინგრადის ოლქი), ფონ. 14, აღწ. 5, საქ. 2643 ფურ. 2, დოკ. 4.

შენიშვნით, რომ „ლოღობერიძისათვის გადაეხდებინებინათ სწავლის ფული 50 მანეთი“¹.

მაგრამ დ. ლოღობერიძის კიევის უნივერსიტეტში აღდგენა არ მოხდა. ამ საკითხზე კიევის უნივერსიტეტის რექტორი 1868 წლის 18 აპრილს პეტერბურგის უნივერსიტეტის რექტორს წერდა: „...ერთი წლის წინათ პეტერბურგის უნივერსიტეტის ყოფილმა სტუდენტმა დავით ლოღობერიძემ შემოიტანა თხოვნა... ვლადიმერის უნივერსიტეტში... სახელმწიფო გამოცდებზე მისი დაშვების შესახებ, მაგრამ ამავე დროს მე მივიღე საიდუმლო მიმართვა კიევის გუბერნატორიდან... რომ დ. ლოღობერიძე იმყოფება პოლიციის ფარულ ზედამხედველობაში... რომ იგი კიევის პოლიცემისტერის თვალსაზრისით არაკეთილსაიმედოა... ამიტომ მე არ დაუშვი დ. ლოღობერიძე სახელმწიფო გამოცდებზე და მისი საბუთები გაუგზავნე კიევის გუბერნატორს“².

კიევის გუბერნატორმა 1868 წლის 20 ოქტომბერს დ. ლოღობერიძის საბუთები გადაგზავნა პეტერბურგის უნივერსიტეტში, რის გამოც დ. ლოღობერიძე იძულებული გახდა კიევიდან პეტერბურგში დაბრუნებულიყო და იქ ეცადა უნივერსიტეტში აღდგენა და სახელმწიფო გამოცდების ჩაბარება. პეტერბურგის უნივერსიტეტში აღდგენისა და სახელმწიფო გამოცდებზე დაშვების შესახებ დ. ლოღობერიძემ რამოდენიმე განცხადება შეიტანა უნივერსიტეტის რექტორის, სასწავლო ოლქის მზრუნველისა და სახალხო განათლების მინისტრის სახელზე, მაგრამ მან მიზანს ვერ მიაღწია. მხოლოდ 1869 წლის 17 სექტემბერს გამოეცხადა დ. ლოღობერიძეს უნივერსიტეტის საქმეთა მმართველის მიერ, რომ მას „უარი ეთქვა ხანდაზმულობის გამო“³.

მაგრამ დ. ლოღობერიძის უნივერსიტეტში აღდგენილობის წამდელი მიზეზი იყო არა „ხანდაზმულობა“, არამედ მისი რევოლუციონერობა. ამ მხრივ საინტერესოა განათლების მინისტრის ამხანაგის სპეციალური მიმართვა 1869 წლის 12 სექტემბერს პეტერბურგის სასწავლო ოლქის მზრუნველისადმი დ. ლოღობერიძის შესახებ: „... მიზანშეუწონლად მიმაჩნია დ. ლოღობერიძის სტუდენტის უფლებებში აღდგენა... განსაკუთრებით ახლანდელ ვითარებაში, როცა უაღრესად საჭიროა... დავიცვათ უნივერსიტეტის ახალგაზრდობა გარედან მავნე აზრების შემოჭრისაგან... ასეთ ვითარებაში (ლაპარაკია 1869 წლის სტუდენტთა მოძრაობაზე — ვ. ს.) დ. ლოღობერიძის დაშვება არა თუ უნივერსიტეტში, არამედ მის მიდამოებში მიზანშეუწონელია... სახალხო განათლების მინისტრის... ამხანაგა... დელიანოვი“⁴.

1869 წლის გაზაფხულიდან სტუდენტთა მოძრაობის დამარცხების შემდეგ განსაკუთრებით გაძლიერდა რეპრესიები ახალგაზრდობის წინააღმდეგ. დ. ლოღობერიძე იძულებული გახდა კვლავ დაეტოვებინა პეტერბურგი. ამიტომ 1869

¹ ცსსა (ლენინგრადის ოლქი), ფონ. 14, აღწ. 5, საქ. 1468, ფურ. 22, დოკ. 19.

² იქვე, ფურ. 24.

³ იქვე, ფურ. 25.

⁴ იქვე, ფურ. 35.

წლის ოქტომბერში იგი წავიდა ოდესაში, სადაც მან უკანასკნელად სცადა უნივერსიტეტში აღდგენა და სახელმწიფო გამოცდების ჩაბარება. მაგრამ დ. ლოლობერიძის მიმართ იგივე ისტორია განმეორდა და მას უარი ეთქვა ოდესის უნივერსიტეტში აღდგენაზე და სახელმწიფო გამოცდებზე დაშვებაზე.

1870 წლის იანვრიდან დ. ლოლობერიძემ საბოლოოდ დაივიწყა უნივერსიტეტის დიპლომის მიღებაზე ფიქრი და იმავე წლის თებერვალში დაბრუნდა პეტერბურგში რევოლუციური მუშაობის გაგრძელებისათვის. 1870 წლის შემოდგომაზე პოლიციის მიერ აღმოჩენილ იქნა პეტერბურგის უნივერსიტეტის, სამედიცინო-ქირურგიული აკადემიისა და მიწათმოქმედების ინსტიტუტის სტუდენტთა არალეგალური წრეები, დააბათიმრეს ხუთ ათეულამდე ახალგაზრდა, ქართული ახალგაზრდობიდან ამჟამად პატიმრობაში მოჰყვა დ. ლოლობერიძე და ა. ბაქრაძე. მაგრამ დ. ლოლობერიძემ მოხერხებით მეორე დაკითხვის შემდეგ პატიმრობას დააღწია თავი. ამჟამად დ. ლოლობერიძე სასტიკ პასუხისგებას ვერ ასცდებოდა, რომ პოლიციას და საგამომძიებლო ორგანოებს გაეგოთ მისი ბინიდან წაღებული ქართულ ენაზე დაწერილი 181 წერილის შინაარსი¹.

დ. ლოლობერიძე განსაკუთრებით დიდ როლს ასრულებდა პეტერბურგის არალეგალური წრეებისა და ორგანიზაციების აკრძალული ლიტერატურით მომარაგების საქმეში. ნ. დ. ყიფიანის ხელმძღვანელობით 1867—1868 წლებში მომქმედი კავკასიელი ახალგაზრდობის ფარული ორგანიზაცია ძირითადად დ. ლოლობერიძის მეშვეობით მარაგდებოდა აკრძალული ლიტერატურით.

1867 წლის შემოდგომაზე ნ. ყიფიანმა კ. ლორთქიფანიძესთან, ა. ცაგარელთან, დ. აბღუშელიშვილთან, ვ. ჯაფარიძესთან და სხვებთან ერთად შექმნა პეტერბურგში კავკასიელი ახალგაზრდობის ფარული ორგანიზაცია, რომელშიაც გაერთიანდნენ 70-ზე მეტი ახალგაზრდა.

როგორც ნ. ყიფიანის მამისადმი (დ. ყიფიანისადმი) წერილიდან ირკვევა, კავკასიელი მოსწავლე ახალგაზრდობის მოწინავე წარმომადგენელთა პირველ სხდომებზე განუხილავთ საორგანიზაციო საკითხები, ხელმძღვანელი ჯგუფის არჩევნები, სალაროსა და ბიბლიოთეკის დაარსების, წესდების შემუშავების შესახებ კომისიის გამოყოფისა და სხვ. ხელმძღვანელი ჯგუფის შემდეგ სხდომებზე განუხილავთ და მიუღიათ კომისიის მიერ წარმოდგენილი სალაროს წესდებზე განუხილავთ პირველ პარაგრაფში ნათქვამი „მსურველებს, ვისაც გადაწყვეტილი აქვს გახდეს სალაროს წევრი, შემოაქვს წერილობითი განცხადება გამგებობის სახელზე, იგი განიხილება დამფუძნებელთა და ნამდვილი წევრების დახურულ კრებაზე, ფარული კენჭის ყრით მოხდება განმცხადებლის მიღება ან არ მიღება. ეს მოხდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ განმცხადებელს ექნება სალაროს ნამდვილი წევრების არანაკლები ორი რეკომენდაცია... ახლად მიღებულს აქვს მხოლოდ სათათბირო ხმის უფლება... ახლად მიღებულის გადაწყვეტი ხმის

¹ დ. ლოლობერიძის დასახელებული წერილები დაცულია ცსა (მოსკოვი) ფონ. 109, აღწ. 214, საქ. 492. მე განზრახული მაქვს დ. ლოლობერიძის აღნიშნული წერილების ცალკე წიგნად გამოცემა.

უფლებების საკითხი დადგება ოთხი თვის სტაჟის გავლის შემდეგ, სალაროს წევრთა კრებაზე კვლავ ფარული კენჭის ყრით გადაწყდება მისი საკითხი¹.

ეს იყო არალეგალური პარტიული ორგანიზაცია, რომელიც ცდილობდა კავკასიელ მოსწავლე ახალგაზრდობის სალაროს სახელით შეეხამებია თავისი რევოლუციური მუშაობა. ორგანიზაციის წევრები კონსპირაციის მიზნით დანაწილებული იყო პატარა ჯგუფებად, რომლებიც თავის რიგებში აერთიანებდა 5—7 კაცს. ეს ჯგუფები, როგორც პირველადი პარტიული ორგანიზაციები მოქმედებდნენ კავკასიელი ახალგაზრდობის კომიტეტის საერთო ხელმძღვანელობით. თვითველ ჯგუფს უშუალოდ ხელმძღვანელობდა დეპუტატი, რომელიც მჭიდრო ურთიერთობაში იყო კომიტეტთან, ან შედიოდა კომიტეტის შემადგენლობაში. თვითველ ჯგუფის ხელმძღვანელი კომიტეტში სარგებლობდა იმდენი ხმით, რამდენი კაციც იყო მის ხელმძღვანელობაში. როგორც ჯგუფში, აგრეთვე კომიტეტში საკითხები მხოლოდ იმ შემთხვევაში ითვლებოდა გადაწყვეტილად, თუ კრებაზე დამსწრეთა ორი მესამედი მაინც მისცემდა ხმას.

ორგანიზაციას ჰქონდა საიდუმლო ბიბლიოთეკები, თვითველი ან ორი ჯგუფისათვის ტერიტორიულად არსებობდა ბიბლიოთეკა. ჯერ კიდევ კავკასიელი ახალგაზრდობის კომიტეტის შექმნამდე დ. დოლობერიძემ, ნ. ყიფიანმა და მათმა თანამოაზრეებმა 1866 წლიდან მოაწყეს საიდუმლო ბიბლიოთეკები, რომლებსაც მეთაურობდნენ სხვადასხვა დროს ვ. ონანოვი, ა. ტკაიოვა, ნ. კუტუზოვი, ს. წერეთელი, ა. პოლტარაკი, ნ. ყიფიანი და სხვები. მაგრამ 1866 წლის ზაფხულში ს. წერეთლის ბიბლიოთეკის დარბევისა და 1867 წლის გაზაფხულზე დ. დოლობერიძის პეტერბურგიდან კიევში გადასვლის შემდეგ, კავკასიელი რევოლუციური ახალგაზრდობის არალეგალური ლიტერატურით დაკმაყოფილებისათვის აუცილებელი გახდა ახალი ღონისძიებანი.

1867—1868 წლებში ნ. ყიფიანმა, კ. ლორთქიფანიძის, დ. აბღუშელიშვილის, ა. ცაგარელის, ა. პოლტარაკისა და სხვების დახმარებით, შეაგროვა 1857—1862 წლებში გამოცემული „სოვრემენიკის“ თითქმის ყველა ის ნომრები, რომლებშიც გამოქვეყნებული იყო ნ. ჩერნიშევსკისა და ა. დობროლუბოვის სტატიები, ამავე დროს მოხერხდა ფრანგულ გამოცემათა აკრძალული ლიტერატურის შეძენა და მისი თარგმნა რუსულ და ქართულ ენებზე და შექმნა მოძრავი პატარა ბიბლიოთეკებისა.

1867—1868 წლებში პირადათ ნ. ყიფიანმა გადათარგმნა კავკასიელი ახალგაზრდობის ფარული წრეებისათვის ფრანგულიდან რუსულ ენაზე შემდეგი ლიტერატურა: 1. 1864 წლის 1 სექტემბერს „კოლოკოლის“ № 50-ში გამოქვეყნებული სტატია „ნიკოლოზ გაბრიელის-ძე ჩერნიშევსკი“; 2. 1867 წელს „კოლოკოლის“ № 233-ში გამოქვეყნებული ა. გერცენის სტატია „წესრიგი იმარჯვებს“; 3. 1867 წელს გამოქვეყნებული სერნო-სოლოვიევიჩის ბროშურა „ჩვენი შინაური საქმეები“; 4. სენ-სიმონის „პარიზის მუშებისადმი“ წარმოთქმული სიტყვის ნაწყვეტი; 5. 1859—1863 წლებში „კოლოკოლში“ გამოქვეყნებული ა.

გერცენისა და ნ. ოგარიოვის ზოგიერთი სტატიის ცალკეული ადგილები; 6. „მარსელიოზა“ ქართულ და რუსულ ენებზე და სხვ.¹

ნ. ყიფიანი გადათარგმნილი აკრძალული ლიტერატურის გადაწერასა და გავრცელებას აწარმოებდა კავკასიელი ახალგაზრდობის წრეებში ამხანაგების ლახმარებით. „გიგზავნი საშა სერნო-სოლოვიოვიჩის წერილს გერცენისადმი, — წერდა ნ. ყიფიანი ა. პოლტორაკის, — რომელიც უნდა გადაწერო... და გადაწერილი ასლი მიუტანო გაგარინოვის ქუჩაზე... (№ 24-ში, ბინა 10-ში) სერგიკოვს (მედიცინის სტუდენტს). ის ორი დღის შემდეგ უკან დაგიბრუნებს ამ წერილს. ნიკ. ყიფიანი“.²

მაგრამ კავკასიელი ახალგაზრდობის ორგანიზაციას განმტკიცება არ დასცალდა, რადგან 1868 წლის 30 სექტემბერს მოულოდნელად დაპატიმრებული იქნა ნ. ყიფიანი. ნ. ყიფიანის დაპატიმრების ისტორია გარკვეული აქვს ისტ. მეც. დოქტორს პ. რატიანს თავის წიგნში „თერგდალეულთა რევოლუციური მოღვაწეობის ისტორიიდან“, ამიტომ ჩვენ ამ საკითხზე აღარ მოგვიხდება შეჩერება. პოლიციამ საკმაოდ ბევრი მამხილებელი მასალები წაიღო ნ. ყიფიანის ბინის გაჩხრეკის დროს, რომლიდანაც შემდეგ შექმნილ იქნა ოთხი საქმე „ნ. ყიფიანის ქაღალდების“ სახელწოდებით. „ნ. ყიფიანის ქაღალდები“ დაცულია მოსკოვის ცენტრალურ სახელმწიფო ისტორიულ არქივში.

პირველ საქმეში (№ 355) იხსენიება ა. პოლტორაკისა და მამისადმი ნ. ყიფიანის წერილები და ფრანგულიდან მის მიერ გადასხვაფერებული სენ-სიმონის „პარიზის მუშებისადმი“ წარმოთქმული სიტყვის ნაწყვეტი. ნ. ყიფიანის მიერ მამისადმი გაგზავნილი წერილი დაწერილია 1868 წლის 26 იანვარს. აღნიშნული წერილის დიმიტრი ყიფიანისადმი გადაცემა ნ. ყიფიანს განუზრახავს ს. მესხას მეშვეობით, რომელმაც 1867 წლის დამლევს დაამთავრა პეტერბურგის უნივერსიტეტი და 1868 წლის იანვარში აპირებდა თბილისში წამოსვლას, მაგრამ, როგორც ჩანს, დასახელებული წერილის დიმიტრი ყიფიანზე გადაცემა არ მომხდარა (აღბათ, ს. მესხმა არ წამოიღო იგი რაიმე მოსაზრებით), რის გამოც წერილი პოლიციას ჩაუვარდა ხელში.

„ჩემო ძვირფასო მამა, — ნათქვამია აღნიშნულ დოკუმენტში, — დიდი ხანია მინდოდა მომეწერა შენთვის ჩვენს მიერ მოწყობილი სალაროს შესახებ და მხოლოდ ახლა გამოვნახე საუკეთესო საშუალება გამოგიგზავნო წერილი... ჩვენი ახალგაზრდა ადამიანის მესხის ხელით... მე მინდა გავიზიარო შენ... ჩემი აზრი. ამჟამად პეტერბურგში უნივერსიტეტში, სამედიცინო აკადემიაში, ტექნოლოგიურ ინსტიტუტში და სხვა უმაღლეს სასწავლებლებში... კავკასიელი ახალგაზრდობა. ქართველები, სომხები, რუსები და სხვ... 60 კაცზე მეტი იქნება... მათ შორის 50-ზე მეტს ვიცნობ პირადად... ჩვენ ყველა ერთი მიზანსაა მიუძღვნული ვართ, უველა ჩვენთაგანს მოუხდება... ერთ სარბიელზე მოქმედება... მაგრამ ჩვენს შორის ერთობა არ არის, ჩვენ მოწყვეტილი ვართ ერთმანეთისაგან... რაც სამწუხარო და მოუთმენელია... ეს ხელს გვიშლის ვიმოქმედოთ მიზნისათვის...“

¹ ცსსა (მოსკოვი), ფონ. 95, აღწ. 1, საქ. 427.

² ცსსა (მოსკოვი), ფონ. 95, აღწ. საქ. 355, ფურ. 1, დოკ. 7.

ეს მდგომარეობა აბრკოლებს ჩვენს განვითარებას... ამიტომ გასულ წელს იმ დასკვნამდე მივედით, რომ შეგვექმნა კავკასიელი სტუდენტების რაიმე საზოგადოება...“¹

განსაკუთრებით საინტერესოა საზოგადოების შექმნის ისტორია: „ოქტომბრის დასაწყისში თუ სექტემბრის ბოლოს (1867 წ.—გ. ს.) ერთ-ერთმა ჩამოსულმა ახალგაზრდამ... წინადადება მოგვცა... მოგვეწყო რაიმე სახით ახალგაზრდობის ურთიერთ შეხვედრები კვირაში ერთხელ მაინც,—წერდა ნ. ყიფიანი მამას, — რომელიც ამ საკითხზე გვესაუბრა ჩამოღწეულ ჩვენთაგანს... ჩვენ სამოწინააღმდეგო მივიღეთ მისი წინადადება... შევიკრიბეთ... ამ კრებაზე ორი აზრი დაუპირისპირდა ერთმანეთს. ერთნი მოითხოვდნენ, რომ ჯერ შეგვექმნა სალარო და შემდეგ თანდათან დამყარდებოდა ახალგაზრდობაში ურთიერთობა. მეორენი და მათ შორის მე, იმ აზრისა ვიყავით, რომ საქმე დაგვეწყო ახალგაზრდობის ორგანიზაციით, შეგვექმნა წრეები და პერიოდულად შევეკრებოდათ იქვე და ამ შეკრებებზე გადაგვეწყვიტა, რაც იქნებოდა კიდევ საჭირო; სალარო, ბიბლიოთეკა... მთარგმნელთა ჯგუფები თუ კიდევ სხვა რამ“².

მოტიანილ ციტატიდან განსაკუთრებით საყურადღებოა „ჩამოსული ახალგაზრდის“ პიროვნება, რომლის გვარს ნ. ყიფიანი საიდუმლოდ ინახავდა არა მარტო საგამომძიებლო ორგანოებისადმი მიცემულ ჩვენებაში, არამედ მამისადმი წერილშიაც კი. დასახელებული ახალგაზრდის ვინაობა ჯერჯერობით არ არის დადგენილი.

ნ. ყიფიანის სახელზე შექმნილ მეორე საქმეში (№ 356) ინახება მის მიერ ფრანგულიდან გადათარგმნილი სტატია „ნიკოლოზ გრიგოლის-ძე ჩერნიშევსკი“. ამ სტატიაში ერთი მხრით მკაცრადაა გაკრიტიკებული ცარიზმის დესპოტური პოლიტიკა და მეორე მხრივ ხაზგეხებულია ნ. გ. ჩერნიშევსკის მოღვაწეობისა და მსოფლმხედველობის მნიშვნელობა რუსეთის აზროვნების განვითარების ისტორიაში. ხაზგასმით მითითებულია ნ. გ. ჩერნიშევსკის მიერ „სოვრემენიკში“ განვითარებულ ახალ იდეებზე, რომლებიც გამარეოლუციონერებელ გავლენას ახდენდნენ მოწინავე ახალგაზრდობაზე. „პროგრესიული ახალგაზრდობა... სიყვარულით და განსაკუთრებული მონდომებით სწავლობს თავის საყვარელი ჰუმბოლტის (ნ. ჩერნიშევსკის — ვ. ს.) ბრწყინვალე სტატიებს, — ნათქვამია დასახელებულ სტატიაში.—რომლებშიც... გასაგები ენით გადმოცემულია ახალი ლიტერატურისა და მეტაფიზიკური მატერიალიზმის მარგანიზებელი და გარდამქმნელი იდეები“³.

ნ. ყიფიანის სახელზე შექმნილ მესამე საქმეში (№ 357)—ინახება მის მიერ ფრანგულიდან რუსულ ენაზე გადათარგმნილი ა. სერნო-სოლოვიოვიჩის ბროშურა „ჩვენი შინაური საქმეები“. იგი ხელნაწერის უფლებებით გამოვიდა ენევაში 1867 წელს, რომელშიც გაკრიტიკებულია იმავე წელს „კოლოკოლში“ გა-

¹ ცსსა (მოსკოვი), ფონ. 95, აღწ. 2, საქ. 355, ფურ. 1—2, დოკ. 15.

² იქვე, დოკ. 15.

³ ცსსა (მოსკოვი), ფონ. 95, აღწ. 2, საქ. 356, ეურ. 10, დოკ. 9.

მოქვეყნებული ა. გერცენის სტატია „წესრიგი იმარჯვებს“. ა. სერნო-სოლოვიოვი უპირისპირებს ერთმანეთს ნ. ჩერნიშევსკისა და ა. გერცენს და მკაცრად აკრიტიკებს უკანასკნელს ლიბერალიზმისაკენ გადახვევისათვის. „თქვენ მერყეობთ და ხშირად იცვლით მუდღის, — წერდა გერცენის მისამართით ა. სერნო-სოლოვიოვიჩი, — ჩერნიშევსკი კი იბრძოდა ახალგაზრდობის რევოლუციური სულისკვეთებით აღზრდისათვის, მან აღზარდა ახალგაზრდობის რევოლუციონერთა მთელი ფალანგა... თქვენ და „კოლოკოლის“ ახლანდელი სტატიები ხელს უშლით ახალგაზრდობას თვითმპყრობელობას წინააღმდეგ ბრძოლაში... მაშ რა „წესრიგი იმარჯვებს?“¹.

და ბოლოს, ნ. ყიფიანის სახელზე შექმნილ მეოთხე საქმეში (№ 358) ინახება: სალაროს წესდების სხვადასხვა ვარიანტები, ორგანიზაციის სხდომებისა და კრებების ოქმები, მუშაობის ანგარიშები და კავკასიელი ახალგაზრდობის წრეებისა და კომიტეტის შემადგენლობის სიები. საგამომცემლო კომისიას გულდასმით შეუწავლია ნ. ყიფიანის ბინიდან წაღებული მამულიშვილი მასალები. შეუგროვებია მის შესახებ დამატებითი ცნობები და 1868 წლის 8 ოქტომბერს დაუწყო მისი დაკითხვა წინასწარ შედგენილი სპეციალური კითხვარის მიხედვით. ნ. ყიფიანმა თითქმის ყველაფერი უარყო, რის უარყოფაც მოხერხდა, მაგრამ კავკასიელი ახალგაზრდობის გაერთიანების, მამისა და სხვებისადმი წერილებისა და ფრანგულიდან აკრძალული ლიტერატურის თარგმანის უარყოფა კი გაუქირდა.

ძნელი არ არის იმის მიხედვრა, რომ მგზნებარე რევოლუციონერი ნ. ყიფიანი ოცნებობდა არა მარტო პეტერბურგის მოსწავლე ახალგაზრდობის გაერთიანებაზე, არამედ მეფის რუსეთში შემავალ ყველა ჩაგრული ხალხის გაერთიანებაზე, სოციალური და ეროვნული მოძრაობის შეერთებაზე, ოცნებობდა ისეთი დიდი მასშტაბის ხელმძღვანელ ადამიანზე, რომლის მეშვეობით მშრომელი ხალხი უშიშრად და თავგანწირულად გადაეშვებოდა მეფის თვითმპყრობელობის ბატონობის დამხობისათვის ბრძოლის ხანძარში.

მაგრამ რადგან ხანძარი ჯერ კიდევ არსად ჩანდა, რუსეთის რევოლუციური მოძრაობის იდეური ბელადი ნ. ჩერნიშევსკი გადასახლებაში იყო, პეტერბურგში რევოლუციური ხანძრის მომზადების ერთ-ერთი ორგანიზატორი ნ. ყიფიანი საბრალდებლო სკამზე იჯდა, სხვა გზა არ იყო, თუ არა პატიმრობიდან თავის დაღწევისათვის ტაქტიკური ხერხის მომარჯვებისა. ამიტომ ნ. ყიფიანი საგამომცემლო ორგანოებისადმი ჩვენებაში ასაბუთებდა, რომ მას კავკასიელი ახალგაზრდობის გაერთიანება ესმოდა, როგორც უპაღლეს სასწავლებლების აღმინისტრაციასთან ურთიერთობის საშუალება, რომ მისი წერილები გაერთიანებისა და ბრძოლის შესახებ გაგებული უნდა იქნას, როგორც სტუდენტთა პერიოდული შეკრებები და მსჯელობები ლიტერატურულ და ეკონომიურ საკითხებზე, რომ იგი ფრანგულიდან რუსულად თარგმნას აწარმოებდა ფრანგული ენის შესწავლის მიზნით და სხვ.²

¹ ცსა (მოსკოვი), ფონ. 95, აღწ. 2, საქ. 357, ფურ. 20—21.

² იქვე, აღწ. 1, საქ. 427.

მაგრამ რანაირი ტაქტიკური ზერხისათვისაც არ უნდა მიემართა ნ. ყიფიანს, ფაქტი ფაქტად რჩებოდა, რომ კავკასიელი ახალგაზრდობის ფარული ორგანიზაცია მეფის თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ იყო მიმართული. ამიტომ ნ. ყიფიანს სასტიკი სასჯელი და გაცემბირება ემუქრებოდა. მაგრამ იგი 1868 წლის 14 დეკემბერს მოულოდნელად ხელწერილის ქვეშ განთავისუფლებულ იქნა.

მკვლევარ კოზმინის აზრით, ნ. ყიფიანი მძიმე სასჯელს გადაარჩა „იმის გამო, რომ საგამომძიებლო ორგანოებმა მიიღეს მხედველობაში მისი სიყმაწვილე (იგი ამ დროს 21 წლისა იყო)“¹. ჩვენი აზრით, აქ სიყმაწვილე არავითარ შუაშია და ნ. ყიფიანის მძიმე სასჯელიდან გადაარჩენა აიხსნება ძირითადად ორი მიზეზით. პირველი მიზეზი ის იყო, რომ 1868 წელს საკმაოდ შეიმჩნეოდა სტუდენტთა მოძრაობის მოსალოდნელი ქარიშხალი, რომელსაც პეტერბურგის მოსწავლე ახალგაზრდობის რევოლუციური წრეები ამზადებდა. ნ. ყიფიანის განთავისუფლებით პოლიცია მიზნად ისახავდა დაედგინა კავკასიელი ახალგაზრდობის ფარული საზოგადოების ხელმძღვანელი ჯგუფის ურთიერთობა პეტერბურგის სტუდენტთა მრავალრიცხოვან არაღებულ წრეებთან, რათა საშუალება მისცემოდა იმ რევოლუციური ცენტრის გახსნისა, რომელიც მთელი რუსეთის რევოლუციურ მოძრაობას წარმართავდა. მეორეც, ნ. ყიფიანის პატიმრობიდან განთავისუფლებაში გარკვეული როლი ითამაშა მისი მამის დიმიტრი ყიფიანის თანამდებობრივმა მდგომარეობამ (იგი ამ დროს თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურთა მარშალი იყო), მისმა სამსახურმა თავადაზნაურთა ინტერესების დაცვისათვის საქართველოში საგლეხო რეფორმის გატარების პერიოდში. „უნდა ითქვას,—წერს მკვლევარი პროფ. შ. ჩხეტია,—რომ... დ. ყიფიანი თავის მიმართულებით და მსოფლმხედველობით იმ დროს (რეფორმის პერიოდში) მთლიანად თავადაზნაურთა ინტერესების დამცველის როლში უეჭველად შესაფერი იყო... დ. ყიფიანმა... საესეებით გაამართლა თავადაზნაურობის იმედები“².

მეფის მთავრობა ფიქრობდა, ნ. ყიფიანი ამიერიდან არასოდეს გაბედავდო არსებულ წყობილების წინააღმდეგ მოქმედებას, მაგრამ იგი ანგარიშში სასტიკად მოტყუვდა, რადგან ნ. ყიფიანმა დაახლოებით სამი თვის შემდეგ დაარღვია საგამომძიებლო ორგანოებისათვის მიცემული პირობა და 1869 წლის მარტში აქტიური მონაწილეობა მიიღო პეტერბურგის სტუდენტთა რევოლუციურ მოძრაობაში. საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ ნ. ყიფიანის ხელმძღვანელობით არსებული კავკასიელი ახალგაზრდობის საიდუმლო ორგანიზაციის წევრთა უმრავლესობამ აქტიური მონაწილეობა მიიღო სტუდენტთა რევოლუციურ მოძრაობაში 1869 წლის გაზაფხულზე. პეტერბურგის სტუდენტთა მოძრაობას 150-ზე მეტი ახალგაზრდის დაპატიმრება მოჰყვა. დაპატიმრებას ვერ გადაარჩა ნ. ყიფიანი და მისი თანამებრძოლი 15-დე ქართველი მოწინავე ახალგაზრდა.

პატიმრობიდან განთავისუფლებული და საქართველოში გადმოსახლებული ნ. ყიფიანი გულისტკივილით ნაწოზდა არა იმას, რომ ორჯერ პატიმრობა განიცადა და უნივერსიტეტიდან სამუდამოთ გარიცხული იქნა, არამედ იმას, რომ პოლი-

¹ Б. П. Козьмин. Революционное подполье в эпоху белого террора. М., 1929 г., стр. 201.

² პროფ. შ. ჩხეტია, საგლეხო რეფორმის ისტორიისათვის საქართველოში, 1950 წ. გვ. 9.

ციის სასტიკი ზედამხედველობის პირობებში მან ვერ შეძლო პეტერბურგიდან რუს რევოლუციონერ-დემოკრატებისა და სხვათა აკრძალული ლიტერატურის წამოღება. „მანდ სხვა და სხვა ადგილზე დამრჩა, — წერდა ნ. ყიფიანი ქვეშევითიდან პეტერბურგში გ. ნაცვლიშვილს 1869 წლის 11 სექტემბერს, — ჩემთვის საინტერესო წიგნები და ჟურნალები... ზოგი კუთუზოვთან და მის დასთან, ზოგიც სხვა ამხანაგებთან და ნაცნობებთან... პირველყოვლისა „სოვრემენიკის“ ნომრები... განსაკუთრებით ჩემთვის საჭიროა „სოვრემენიკის“ ის ნომრები, სადაც მოთავსებულია ჩერნ... (ჩერნიშევსკის—ვ. ს.) სტატიები და ბოლოს, ჩემი ზეგანაწერები. ყველა ამას ამხანაგების საერთო ძალით თუ შეაგროვებთ (და ჩემგან ფულს როცა მიიღებთ) გამომიგზავნით... გამაბედნიერებთ არა მარტო მე...“¹ ეს სიტყვები იმაზე ლაპარაკობს, რომ ნ. ყიფიანს ორჯერ პატიმრობის შემდეგაც არ შეუწყვეტია რევოლუციური მუშაობა, რომ იგი კვლავ ცდილობდა საქართველოში შეექმნა ახალგაზრდობის წრე, რომელთა შორის პროგრესული განმათვისუფლებელი იდეების პროპაგანდით არა მარტო თვითონ იგარძნობდა თავს ბედნიერად, არამედ მისი წრის წევრებიც.

პეტერბურგიდან საქართველოში დაბრუნების შემდეგ ნ. ყიფიანი მხარში ამოუდგა თერგდალეულებს და შეუპოვრად ესწმოდა იგი თავს ყველა იმათ, ვინც შეუფასებლობას იჩენდა ი. ჭავჭავაძისა და მისი თანამებრძოლების საზოგადოებრივი და ლიტერატურული მოღვაწეობისადმი. როცა „მნათობის“ ჯგუფი შევიდა დაღეძკირებინა თერგდალეულთა თეორიული ორგანოს „კრებულის“ როლი საზოგადოებრივ მკითხველის თვალში, ნ. ყიფიანი მაშინვე გამოვიდა ვრცელი სტატიით თერგდალეულთა დასაცავად. ნ. ყიფიანმა 1871 წლის მარტში „დროების“ (№ 8 და № 14) ნომრებში გამოაქვეყნა ვრცელი სტატია „კრებულის პირველი და მეორე წიგნი“. „ეს ორი წიგნი ისეთი ღირსშესანიშნავი არის, — წერდა ნ. ყიფიანი, — რომ ჩვენს... ლიტერატურაში გამაცხოველებელ საგანს შეადგენენ“. მან განსაკუთრებით მაღალი შეფასება მისცა „კრებულში“ გამოქვეყნებულ ი. ჭავჭავაძის „მგზავრის წერილებს“ და გ. წერეთლის „ჯიბრს“. „ეს თხზულებანი, — წერდა იგი, — დაიჭერენ პირველ ადგილს ჩვენს ლიტერატურაში“².

გ. სავანელის, დ. ლოლობერიძის, ნ. ყიფიანისა და სხვების რევოლუციური მოღვაწეობის შესახებ ქვემოთ მოტანილი ახალი საარქივო დოკუმენტები გამოვლინებულია ჩვენს მიერ მოსკოვისა და ლენინგრადის ცენტრალურ და საოლქო სახელმწიფო ისტორიულ არქივებში. ისინი წარმოადგენენ ფრიალ მნიშვნელოვან დამახასიათებელ დოკუმენტებს XIX საუკუნის 60-იანი წლების რუსი და ქართველი ხალხის პროგრესული წარმომადგენლების იდეურ-რევოლუციური ურთიერთობის ისტორიის შესწავლისათვის. ეს საარქივო დოკუმენტები დაეხმარება არა მარტო ფართო საზოგადოებრივ მკითხველს, არამედ XIX საუკუნის

¹ ცსა (მოსკოვი), ფონ. 109, საქ. 492, ფურ. 310—311.

² „დროება“, № 8—14, 1871 წ.

60-იანი წლების რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის პრობლემის მკვლევარებსაც. დოკუმენტები არქეოგრაფიულად დამუშავებულია „საისტორიო მოამბე-ში“ მიღებულ წესების თანახმად.

№ 1

1861 წლის სექტემბერი. — პეტერბურგის უნივერსიტეტის სტუდენტ ვასილ სავანელის მოწოდება სტუდენტებისადმი რევოლუციური მოძრაობის გაგრძელების შესახებ

Г. Студенты! Мы одно любим, одного желаем: любим свободу мысли и желаем счастливых результатов ее.

Цель нашего университета должна быть такая: образовывать людей с убеждениями, приучить молодых людей мыслить свободно, а не так, как прикажут. Стремление Министерства народного просвещения к подавлению всякой мысли и было причиной нашего протеста и всей той грозной и вместе с тем смешной истории, которой наше высшее начальство хотело нас напугать. Но мы не побоимся, — докажем просвещенному министру, что наш протест был не игрушка, а выражение требований и необходимейших, без осуществления которых университет превращается в бессмысленную школу. Мы уже объявили г. Филиппсону¹, что новых правил репрессий против сходов и свободы мысли мы не будем терпеть. Вероятно министру дано было знать об этом, но Путятин не умный, дикий человек, он объявление сочел минутной вспышкой и стоит крепко на своем. Будем мы действовать еще больше, энергичнее и, несмотря на опасности, которые нам будут предстоять от этих людей, желающих быть спекунами и руководителями наших мыслей и дел, приведем в исполнение те мысли, которые произнес на сходе после закрытия университета г. Михаелис², но прежде нежели это сделало попытки их склонить высшее начальство на нашу сторону, подадим адрес государю, в котором попросим об отменении правил, попросим о допущении сходов студенческих и суда студенческого по делам студенческим, руководимым двумя профессорами юридического факультета. Если государь не удовлетворит наше требование, подождем неделю, обдумаем, еще раз подадим адрес, если и это не примут, тогда торжественно сожжем роковые матрикулы и распростимся, положим руку на сердце, с университетом навсегда, но в душе хранить будем. Чего же бояться, господа, нужно же жить когда-нибудь, но жить не значит пить и есть, а мыслить и чувствовать в подобные тем минутам, в каких мы находимся, чувствуешь

¹ გენერალ-ლეიტენანტ გ. ფილიპსონს სტუდენტთა მოძრაობის პერიოდში პეტერბურგის სასწავლო ოლქის მზრუნველის პოსტი ეკავა (ვ. ს.).

² ე. მიხაილისი იყო პეტერბურგის უნივერსიტეტის IV კურსის სტუდენტი, რომელიც 1861 წლის 18 სექტემბერს არჩეულ იქნა სტუდენტთა რევოლუციური მოძრაობის კომიტეტის თავმჯდომარედ (ვ. ს.).

себя сильно чувствующим и мыслящим и потому мы должны дорожить весьма этими дорогими минутами и радоваться, что мы живем в эти минуты.

ცხსა (მოსკოვი), ფონ. 109, აღწ. 214, საქ. 150, ფურ. 4. დედანი. ვ. სავანელის ხელით ნაწერი.

1861 წლის სექტემბერი. — პეტერბურგის უნივერსიტეტის სტუდენტ ვახილ სავანელის რევოლუციური შინაარსის მოწოდებები სტუდენტებისადმი და განცხადება უნივერსიტეტის დროებითი რექტორისადმი თავისუფლებისათვის ბრძოლის გაგრძელების შესახებ

Господам студентам! Позвольте мне, как студенту, сказать первое, а может быть и последнее слово по случаю «беспорядков», по выражению начальства, происшедших в университете. Откровенно говорю вам, господа, с того времени, как вступил на порог университетских дверей, в продолжении годичного моего пребывания в университете, ничто меня не трогало, не оживляло, как наши сходки, на которых мы обсуждали дела, касающиеся студентов. Лишиться сходок — значит лишиться жизненного элемента, без которого университет уже не есть университет. Потому господа, всеми силами должны мы стараться, чтобы высшее начальство, так хлопотливо заботящееся о народном просвещении, отменило новые правила, стесняющие студента и уничтожающие сходки. Если же оно не уважит нашей просьбы, нам ничего не остается делать, как уничтожить публично эти роковые матрикулы и оставить петербургский университет, где пусть читают лекции для министра Путятина и его сотрудников в деле народного просвещения. Чтобы руководить просвещением, нужно самому не таковым быть, как наш Путятин — богомол, невежа и деспот. Жаль, что одно благословение Филарета не помогло ему. Итак, господа, оставим университет — не оглядываясь назад, а позади останутся люди недалекого ума — Путятин и люди с его образом мыслей, и уступим все мы свои места им, чтобы было им просторнее. Пусть просветится невежественный ум этого чудака министра и пожелаем ему всякого успеха, если только суждено ему что-нибудь сделать в деле народного образования.

Свежая новость! (28) сентябрь

Война рождает героев войны, беспорядки же университета (какие беспорядки?) родили героев мысли. Министр народного просвещения и главнокомандующий войсками (Быстров¹) доказали это невинным образом. Как смешно будет потомству вспоминать этих несчастных. Воин

¹ მთავარსარდალი ბისტროვი ვ. სავანელის მიერ გამოკონილი გვარი უნდა იყოს, რადგან 1861 წლის სექტემბერ-ოქტომბერში პეტერბურგის სტუდენტთა მოძრაობის წინააღმდეგ ოპერაციებს სარდლობდნენ პეტერბურგის ოლქის სამხედრო გენერალ-გუბერნატორი, გენერალ-ადიუტანტი ივანტოვი და ობერ-პოლიცმეისტერი გენერალ-ადიუტანტი პატკული ვ. ს.

ведет солдата смирять студента, чтобы последний был хорошим чиновником, если же не усмирит его, то будет плохим чиновником. Министр Путятин пошел еще дальше в сфере мыслительной способности: этот пилигрим, московский гений, уже после таких славных событий, как освобождение крестьян и многих других, взявших всякого русского за живое, делается столь гуманным, что невинным образом произносит весьма простую, неголовомомную, невинную мысль по случаю пребывания студентов в освобождении братьев по университету, арестованных за немного заметное стремление к свободе мысли. По словам министра, купец распоряжается своими деньгами, как хочет, отчего и ему, благонамеренному министру, не распоряжаться наподобие купца. Браво, сеньор Путятин, Domine Putiatin, нависсимо. Счастливый результат счастливого явления. Этого и следовало ожидать после освобождения крестьян. Человек из крепостного станет вещью, по твоей логике, Путятин! Ха, ха, ха! Браво!

Живи, министр народного просвещения, живи и не умирай для нашей же жизни.

Временному ректору университета Северной деспотической Пальмиры -- Срезневскому¹.

Прощение
от студента Путятина²

Господин ректор! (Милый мой славянин), люблю университет, но, к сожалению, должен его оставить. Он превращается, помилуйте, в школу, откуда будут выходить искусные, наглые шпионы, терпеливо переносящие распоряжения глупого деспота, бесправные солдаты, умеющие пить и есть, но не мыслить. Думаю, что, Срезнев (лень писать вашу фамилию), вы сами это знаете и предугадываете, если не головой (если нет у вас головы, так по крайней мере по инстинкту. Что же вам писать больше. Прошу у вас одного: пекитесь о своем здравии, того же самого прошу и у министра Путятина. Жизнь ваша дорога для русского мира. Ваша жизнь, как знатока славянских наречий (корень слова), буквоеда Путятина, как разум дошедшего до великого разума (разумеется, великим своим умом), до чего дошли великие народы Запада после вековых усилий (не правда ли?) именно превращения человека в вещь (заметь, славянин, в вещь). После освобождения крестьянина из под когтей помещика — он станет вещью, по логике министра Пут[ятина] (лень писать фамилию и моего однофамильца). Пф., пф., черт побери его. Он, т. е. мой однофамилец, сам сказал известную пословицу своими златыми устами: Купец распоряжается в своем доме над своими деньгами, как хочет, точно также правительство должно (заметьте — должно, то есть оно хочет) господствовать над людьми, как над вещами. Несча-

¹ სრეზნევესკის მაგივრად უნდა იყოს ნიკიტენკო, რომელიც რექტორის პროფ. პლეტნიოვის მოვალეობას ასრულებდა 1861 წლის სექტემბერში და აწვდიდა ინფორმაციებს სტუდენტთა მოძრაობის შესახებ არა მარტო სახალხო განათლების სამინისტროს, არამედ პოლიციის III განყოფილებას (ვ. ს.).

² სტუდენტი პეტიტინი, იგულისხმება განცხადების ავტორი სტუდენტი ვ. სავანელი (ვ. ს.).

Все они сознались, что в университете существуют намерения к учреждению вновь студенческих касс, но отказались от того, чтобы сказать, кто стоит во главе этого; Сывороткин сказал, что имел намерение просить князя Суворова¹ принять на себя звание председателя и покровителя этих учреждений, сам подал прошение об увольнении из университета. Уезжает в Смоленскую губернию в деревню к генеральше Чебышевой, пригласившей его быть наставником ее сына.

Всем им объявлено, что будут высланы при малейшем проявлении каких-либо беспорядков.

ცხსა (მოსკოვი), ფონ. 95, აღწ. 1, საქ. 121, ფურ. 3-4. პირი.

№ 4

1863 წლის ნოემბრის 8. — ამონაწერი პეტერბურგის უმაღლესი საგამომძიებლო კომისიის უურნალიდან ღოღობერიძისა და ლიჩკოვის რევოლუციური მუშაობის შესახებ

Секретно

Комиссия обратила внимание на напечатанную в № 243 «С. Петербургских ведомостей», от 1 ноября, статью неизвестного автора, по поводу правил, составленных для студентов советом здешнего университета и утвержденных попечителем. Автор статьи, разбирая эти правила, находит их не вполне удовлетворительными и не соответствующими своей цели. Он заявляет о несостоятельности правил, воспрещающих студенческие библиотеки, читальни, вспомогательные или ссудные кассы, сходки и т. п. Он признает все это нужным для студентов и при этом намекает на могущие произойти от новых правил беспорядки, указывая на бывшие, по словам автора, «прошедшее слишком памятно для всех, не должно быть упускаемо из виду, но ошибочно было бы думать что одна и та же обстановка непременно должна иметь одни и те же последствия, что причина зла заключалась единственно в отсутствии той или другой формы, в недостатке тех или других внешних условий. Реакция объясняется, но не оправдывается увлечением, ей предшествовавшим, а следов ее нельзя не заметить, в правилах, составленных советом С. Петербургского университета.» Комиссия находит означенную статью не только предосудительной, по своим последствиям, ибо она, ослабляя обязательную силу изданных университетским начальством правил, может поселить и самое неуважение к распоряжениям правительства, а также служить поводом к отступлениям от законного порядка. По имеющимся в 3 отделении собственности его императорского величества канцелярии сведениям, проявляются уже самовольные действия со стороны некоторых студентов, которые затевают устроить кассу и библиотеку, а у двоих из них: Гогоберидзе и Лычкова бывают сходки, на коих происходят совещания относительно предполагаемой подачи прошений об увольнении из университета. Ввиду сих сведений и для предупреждения беспорядков комиссия положила: об упомянутой предосудительной статье сообщ-

¹ გენერალ-ადიუტანტი ა. ვ. სუვოროვი იყო 1861 წლის ნოემბრიდან პეტერბურგის სამხედრო გენერალ-გუბერნატორი (ვ. ს.).

шить министру внутренних дел, обратив вместе с тем его внимание на направление «С. Петербургских ведомостей», издаваемых под редакцией г. Корша. Относительно же означенных студентов сообщить министру народного просвещения и С. Петербургскому военному генерал-губернатору. Обо всем вышеизложенном представить через председателя на высочайшее его императорского величества благоусмотрение.

Верно: Делопроизводитель Переяславцев

ცხსა (მოსკოვი), ფონ. 95, აღწ. 1, საქ. 121, ფურ. 5-6. პირი.

№ 5

1864 წლის თებერვლის 10.—ა. არვიციშვილის¹ წერილი დ. ღოღობერიძისადმი პოლიტიკურ-მეცნიერული ლიტერატურის შეძენის, „სოვრემენიკის“ როლისა და ქართველი სამოციანელების რევოლუციური საქმიანობის შესახებ

Давид! Сейчас получил я твое письмо, в котором ты сообщаем, что билеты можно нести 1 апреля. Желательно знать, что сделал с деньгами, которые были высланы до твоего письма. Если только не внес 12 февраля, можешь или оставить у себя или выслать обратно. Одна моя просьба будет та, если ты их истратишь: непременно достань деньги и внеси в срок, потому что на 3 000 руб. вещи будут потеряны. Если же ты в самом деле не внес, купи из этих сочинение Дарвина «Место человека в роду срганических существ». Сочинение Моле... действительно у меня, но мне помнится, я тебе заплатил за него 1 руб. Сочинение Бюхнера оставил я у Якова, вероятно, оно затерялось, между огромным количеством книг его. Недавно мы получили от него письмо, где сообщает о восстании крестьян в Месхетин; а между тем ты сообщаем, что там все спокойно. Неужели Яков для пополнения страниц своих писем врет? Очень жаль, что такие способные люди, как Хамашуридзе и Вережени, так скоро уехали. Одна слабость, которую мы все имеем, та, что прочитав несколько №№ «Современника», желаем перевернуть всю Грузию. Не буду уверять, что никакой пользы не принесут, но все то, что они сделают, будет ничтожно. Прочитал роман «Что делать?»², начало говорит, что надо обращать внимание на главное. У большинства наших господ главное «Современник»; не подумай, что я отрицаю пользу «Современника»; я хочу сказать только то, что прочитавши «Современник» от начала издания до сегодняшнего дня, едва ли можно сделать на Кавказе существенное. Подтверждением моей мысли служат все уехавшие. Некоторые из них, как Иван и Василий Тумановы и другие едва ли чем-нибудь отличаются от не бывших университетских. Лучшие из них, начав издавать журнал, не могут продолжать его, хотя кроме незнаний есть и другие причины. Не знаем, что сделают уехавшие в прошлом году,

¹ არვიციშვილი ალბად წერილის ავტორის ფსევდონიმი. წერილის ავტორის ნამდვილი გვარის დადგენა ჭერჭერობით არ მოხერხდა (ვ. ს.).

² რომანი „რა ვაკეთოთ?“ ნ. გ. ჩერნიშევსკიმ დაწერა პეტრე-პავლეს ციხის საკანში, იგი გამოაქვეყნა 1863 წელს ნ. ნეკრასოვმა, მაგრამ მალე კონფისკაცია ექნა, როცა მეფის მთავრობამ გაიგო, რომ დასახლებული რომანი ნ. ჩერნიშევსკის ეკუთვნოდა (ვ. ს.).

начиная от Биссариона и Вережени до кандидата Меликова. Что касается до теперешних наших товарищей, то многие из них, кажется, тоже уезжают, одни желают издавать газеты, другие—открыть общественные мастерские. Все это хорошо, но для этого гораздо больше надо делать, чем прочитывать «Современник». Нечего... каждый из нас хорошо понимает. Отъезд Церетели, Хамашуридзе и других подобных им, которые могли многое сделать при большом знании, возбуждает во мне грустные мысли.

Вот что я хотел сказать и совершенно напрасно... все страницы. Прощай... всем от нас, жду письма твоего. Жму дружески твою руку. Твой А. Арвинишвили.

ცხსა (მოსკოვი), ფონ. 109, აღწ. 214, საქ. 492, ფურ. 307-308. დედანი, ხელით ნაწერი.

№ 6

1865 წლის სექტემბრის 29. — აგენტურული ცნობები ღოდობერიძის, ლიჩკოვის, ოტროსა და სერნო-სოლოვიოვიჩის რევოლუციური მუშაობის შესახებ

О предложении студентов С. Петербургского университета открыть вне стен его студенческую кассу и библиотеку были сведения еще в исходе 1863 года. В то время учреждением кассы деятельно занимались студенты Лычков и Отто, а открытием библиотеки известный студент Гогоберидзе. Но то и другое предприятие встретили тогда много антагонистов, и дело как-то не улаживалось. Между тем, впоследствии, оно осуществилось не других основаниях, более рациональных. В настоящее время касса есть; но кто именно ею заведывает — положительно неизвестно. Есть некоторые предположения, но они требуют подтверждения. Библиотека уже устроена таким образом, что она находится в руках 5—6 человек, т. е. в разных помещениях, для большего удобства читателей. Что в кассу поступают пожертвования разных посторонних лиц, как, между прочим, из книжного магазина Серно-Соловьевича (Рихтера), в этом нет никакого сомнения; при том же большую часть денег, поступавших в кассу, черпали из выручек за билеты на литературные вечера, устраиваемые с разрешения местной полиции, на какой предмет от студентов назначаются депутаты, или, лучше сказать, распорядители.

С открытия в 1863 году университета до сих пор не поступало сведений, чтобы учреждения студенческих касс и библиотек вызвали какие-либо беспорядки.

Что же касается до кухмистерской, открытой университетскими студентами, то она существовала здесь еще в прошлом, 1864 году и была закрыта в апреле с. г. самими учреждениями; в числе 6-ти студентов,

1 ლაბარაკია ალექსანდრე სერნო-სოლოვიოვიჩის სახელზე პეტერბურგში არსებულ ბიბლიოთეკაზე, რადგან ნიკოლოზ სერნო-სოლოვიოვიჩი 1862 წლის 7 ივლისს ნიკოლოზ ჩერნიშევსკისთან ერთად დაპატიმრებულ იქნა და მისი წიგნების მალბიად კონფისკაციაქმნილი. ამ დროს ნ. სერნო-სოლოვიოვიჩი გადასახლებაში იმყოფებოდა (გ. ს.).

между которыми были Шафранов и Штукенберг. Ныне, т. е. только 20 сего сентября, эта кухмистерская вновь открыта в Загибейнином переулке, в доме Воронина, где нанята квартира в 700 руб. в год, по контракту на имя студента Вильямовича. В этой кухмистерской обедают ежедневно до 60-ти человек университетских студентов, с платой по 25 коп. обед или же по билетам общества бедных студентов, и несколько человек воспитанников горного корпуса. Подобная же кухмистерская устроена на обширнейшей ноге и медицинскими студентами на Выборгской, в доме Тутолминной, где на 4 года нанято помещение, состоящее из 22-х комнат.

ცხსა (მოსკოვი), ფონ. 109, აღწ. 1, საქ. 1498, ფურ. 1-2. პირი.

№ 7

1867 წელი. — ნიკოლოზ ყიფიანის წერილი პოლტარაძისადმი ა. სერნო-სოლოვიოვის გერცენისადმი გაგზავნილი წერილის გადაწერისა და სტუდენტ სერეოვსკე გადაცემის შესახებ

Посылаю тебе, дружище С. Полтарацкий, письмо Серно-Соловьевича к Герцену. Перепиши его, пожалуйста, т. е. переписывай понемногу, так, чтобы к началу июня переписать совсем.

15 числа, вероятно, ты будешь иметь время доставить это письмо на Гагаринскую улицу (близь Пантелеймоновской улицы), дом. 24, кв. 10, Серикову (медиц. студенту). Дня через два он тебе возвратит это письмо. Ник. Кипиани

ცხსა (მოსკოვი), ფონ. 95, აღწ. 2, საქ. 355, ფურ. 1, დედანი. ნ. ყიფიანის ხელითაა ნაწერი.

№ 8

1867 წელი. — ნიკოლოზ ყიფიანის მიერ სენ-სიმონის სიტყვიდან „პარიზის მუშებისადმი“ — ფრანგულიდან გადაკეთებული რევოლუციური ხასიათის მოწოდება „მეგობრებო“

Друзья! В Англии много ученых. Благовоспитанные англичане питают больше почтения к ученым, нежели к королям; все умеют читать, писать и считать в Англии; и вот, друзья мои, в этой стране рабочее в городах и даже рабочие в деревнях едят мясо каждый день, пьют пиво и одеваются, как следует.

В России, если ученому, который почему-либо не понравился императору, отрезают нос и уши и высылают в Сибирь. В России крестьяне также чужеземны, как и их лошади; и вот русские крестьяне терпят недостатки в пище, плохо одеваются и получают щедро палочные удары.

По сих пор богатые только и делали, что распоряжались вами; **заставьте их просветиться и научить вас; они заставляют ваши руки работать на них, заставьте же и вы их головы работать на вас; окажите им услугу избавлением их от гнетущей скуки; они платят вам деньгами,**

заплатите и вы им почтением; это очень драгоценная монета: слава богу, что бедняк обладает немного ею; расходуйте ту монету, которая находится в вашем распоряжении, и ваша участь немедленно улучшится.

Чтоб дать вам ощутить важность обсуждения предлагаемого мною совета, чтоб показать вам выгоды, какие могут произойти от осуществления проекта, который я предлагаю человечеству, необходимо войти мне в некоторые подробности: я ограничусь такими, какие найду необходимыми.

ცხსა (მოსკოვი), ფონ. 95, აღწ. 2, საჭ. 355, ფურ. 3. დედანი. ნ. ყიფიანის ხელით ნაწერი.

№ 9

1867 წელი. — ნ. დ. ყიფიანის მიერ „კოლოკოლის“ 1864 წლის ხექტემბრის 50 ნომრიდან, ფრანგულიდან თარგმნილი რევოლუციური შინაარსის სტატია „ნიკოლოზ გაბრიელის-ძე ჩერნიშევსკი“

Этот злополучный мученик дикого деспотизма представляет собой тип столь редкий не только в нашей литературе, но и вообще в нашем обществе, что мы считаем не бесполезным представить вашим читателям все сведения, какие мы могли собрать о его жизни, сведения, быть может, слишком не многочисленные. Ныне имя Чернышевского запрещено произносить в России и едва допускается говорить в журналах и в книгах не только о нем, но даже о его литературном таланте. Можно надеяться, что не сегодня, так завтра будет воспрещено цитировать какое бы то ни было место из его сочинений или делать намеки на них чем бы то ни было. Советуем русскому правительству арестовать у подписчиков «Современника» книжки, содержащие статьи Чернышевского, подобно тому, как оно недавно распорядилось захватить во всех эстампных магазинах фотографические карточки Гарибальди, желая этим наказать его за произнесение в Лондоне речи, которую цензура не одобрила бы! Один торговец нас чеством уверял, что некий полицейский комиссар простер свою ревность до того, что захватил у него несколько кусков мыла и прочих косметических принадлежностей, ярлычки которых были украшены портретом Гарибальди.

Николай Гаврилович Чернышевский родился в Саратове в 1829 году¹. Отец его был протоиерей главной церкви города, человек выдающегося ума и редкой доброты: честность его, прямота характера были известны во всем приходе, при котором он состоял с лишком десять лет до того дня, когда он был назначен протоиереем при соборе. Он пользовался полным доверием прихожан своих, которые в случае нужды обращались к нему за советом или за помощью. Когда бедняки достигли того, что посредством работы скопляли сто или двести рублей, они несли их к Гаврилу Ивановичу, который берег их; по смерти этого почтенного старца у него оказалась довольно почтительная сумма денег,

¹ ნ. გ. ჩერნიშევსკი დაბადებულია 1828 წელს, ტექსტში 1829 წელი შეცდომაა ავტორის მიერ დაშვებული (ვ. ს.).

порученных ему. Он совсем не походил на русского попа, а если и был им, то вовсе не напоминал его. Сын его — Николай был помещен, как и надо было ожидать, в Саратовскую семинарию с тем, чтоб он пробыл там до той поры, когда можно будет надеть ему на себя ризу. В семинарии заставляли его писать образцы проповедей. Молодой семинарист, одаренный чрезвычайными способностями, деятельно принялся за изучение библии и древних языков, знания которых в скором времени он достиг в значительной степени. Так как он был в таком возрасте, когда идеи принимаются без критики, то он предался религиозным верованиям греческой православной церкви и слепо принял все ее догмы; он не чувствовал еще потребности серьезно размыслить о них, будучи погружен сверх того в занятия древними языками. Только по окончании курса обучения в семинарии, Николай Гаврилович начал чувствовать, что он вертится в душной атмосфере; отец не захотел противиться его стремлениям к новой атмосфере и, воспользовавшись пребыванием в С. Петербурге одного из своих родственников, послал сына в тамошний университет. Молодой человек выбрал филологический факультет и вслед за тем более прежнего углубился в изучение древних и славянских языков, следил с горячим усердием и с необыкновенной жадностью за всеми лекциями, рылся в хрониках, составлял для Средневекового (профессор славянских наречий в Петербургском университете) словарь древнерусского наречия, читал усидчиво Нибура, Домбровского, Востокова — по совету своих профессоров. Философии и критике он посвятил себя позже. На втором, кажется, курсе он завязал сношения с покойным И. Введенским и его друзьями. После семейного кружка, это был первый, в который он вступил, оживленные беседы, в которых он принимал участие каждую среду у Введенского, продолжительные прения за чайным столом и вследствие доктринерского их духа, приводившие иногда к оригинальным заключениям, все это заставило Чернышевского почувать новые сферы.

Тут-то он приобрел трудом своим и чрезвычайными способностями то, чего еще не доставало ему. По прошествии нескольких месяцев такой обшительной жизни, лицо этого человека обнаруживало часто внутреннюю борьбу и нравственное перерождение всего существа, его нельзя уж было узнать. Он читал и перечитывал все, что возможно было найти относящегося более или менее к социальной науке на русском, французском или немецком языке. Безустанной работой над собою, прирожденной гибкости своего ума, невероятной памяти, замечательным диалектическим¹ способностям, развитым занятиями в семинарии, он был обязан тем, что мог в короткое время успешно выдвинуться из своей среды и занять с первого же разу первое место, оставив далеко позади себя даже учителей своих. Между тем, все это не помешало ему написать в то же время сочинение на медаль, получить ее и готовить важные филологические изыскания об Ипатьевском временнике. Считаю не лишним привести здесь один известный нам факт, который показывает, до какой степени Чернышевский успел уже освободиться от всяких узких побуждений честолюбия: заметив в одном из своих близких това-

¹ ლაბარაკია ახალ ფილოსოფიურ სისტემაზე, დიალექტიკურ მატერიალიზმზე (ვ. ს.).

ришей, работающем студенте сильное желание получить медаль, он уступил ему от чистого сердца, без всякой аффектации и с трогательною простотой свое право на нее, отказавшись продолжать работу по предмету соискания премии, именно, если нам не изменяет память, о Лаврентьевском временнике. По окончании курса в 1850 году Чернышевский был назначен, благодаря содействию Введенского, преподавателем словесности во втором кадетском корпусе; но не позже, как по прошествии года, он уступил просьбе матери, которая обожала его и которую он сам любил до безумия, и уехал в Саратов, где он принял место преподавателя в гимназии. Это с его стороны была большая жертва, так как в Петербурге он оставлял довольно большой круг друзей и приятелей, с которыми он более или менее сходилась в убеждениях и чем лишил себя сверх того возможности продолжать свои научные понятия.

Гимназию в Саратове он застал в самом жалком положении, с допотопными учителями и директором-незультом, называвшимся Мейером. В обществе он едва нашел двух-трех лиц, расположенных принять доброжелательно молодого преподавателя, наконец даже дома он чувствовал себя чужим, несмотря на добродушие, любовь и благородство его отца, несмотря на нежную привязанность свою к матери, которую он иногда осыпал сыновними ласками, сажая ее к себе на колени и лаская ее, как ребенка. В доме его отца, где жила вся семья, ему отвели особую комнату на антресолях и с великолепным видом на Волгу. Тут он принимал своих друзей, очень немногочисленных, и воспитанников гимназии, которые не могли надивиться радушию и искренности своего учителя, беседовавшего с ними так простодушно и так умно. Нравственное влияние Чернышевского на учеников Саратовской гимназии и услуга, которую он им оказал, были значительны; в самом деле, он никогда не упускал случая обескрыть молодых людей, поднять их в собственном сознании, когда они по русской привычке (?) отчаивались и падали духом перед первыми неудачами; Чернышевский успевал почти всегда вызывать в них энергию. Сколько раз ему приходилось помогать им и своим кошельком, беднякам, которых было так много в гимназии*.

Прошло таким образом два года. Чернышевский продолжал вести уединенную, домоводскую жизнь, распадающуюся на учительские занятия в гимназии и чтение небольшого количества книг, привезенных им из Петербурга. Иногда, уступая просьбам матери, он против желания навещал семейства, находившиеся в дружбе с его семейством с давних пор и решался проводить целый вечер в компании канцелярских чиновников столоначальников и проч. Между тем, влияние бранной природы таково, что между этими людьми, притупленными праздностью и бездельем, оказалось, благодаря Чернышевскому, несколько человек, способных почувствовать безобразность окружающего, способных отвыкнуть от лихоимства, способных взять в руки книгу и читать хоть и без убеждения сначала, наконец, способных расстаться с канцелярской службой и посвятить себя какому-нибудь другому труду, более соответствующему человеческому достоинству. Кто хоть несколько знаком с чинов-

* и которые были предметом отвращения щегольски разодетого начальства (სჭოლი საბუთისა).



нической жизнью в России, поймет всю важность услуги, оказанной Чернышевским саратовским чиновникам. В этой среде встретил Николай Гаврилович молодую девушку, которую он полюбил со всем пылом юношеского сердца. С этих пор можно было слышать в гимназии, с каким жаром говорил он во время уроков о великом значении в жизни человека любви к женщине; в письмах к друзьям вырывались у него часто юношеские порывы могучей, глубокой страсти. Весною 1853 года он женился.

Не успел он еще помолвиться, как мать его схватила простуду и умерла. Чернышевский был глубоко поражен этой утратой и шел за гробом матери не проронив слезы и с лицом ужасающей желтизны. Между тем, так как он не боялся не дотянуть до срока, положенного приличиями для траура, так как он женился через две недели после похорон и тотчас уехал в Петербург с женой, так как при том он не разрывался от рыданий в церкви, не падал в обморок и не бросался в могилу с воем и рыданием, люди хорошего тона в Саратове, кумушки и кумовья, назначенные блюстить за благонравием общественным, не преминули твердить на все лады, что Николай Гаврилович — человек безчувственный, с черствым сердцем, злой сын, до того ни во что не ставивший своих родителей, что женился до окончания траура по матери и бросил отца «в такую тяжелую минуту». Но старик не разделял таких взглядов, — это он послал сына в Петербург, где должно было быть лучше для Николая Гавриловича, нежели в Саратове, это он, как человек серьезный и в самом деле умный, пожелал остаться один со своим тяжким горем. Впрочем, старик был окружен и осыпал заботами родных покойники, которые были ему во многом обязаны и оставались около него до самой минуты его смерти, которая его настигла в 1862 г., на восьмидесятом году жизни. Саратовское общество и теперь не преминуло поднять вопль о том, что сын загноил в гроб отца непочтительностью к виновнику своих дней; все эти люди не знали, с какой гордостью и с какими довольствием говорил старик о литературных трудах своего любезного Николая, которого винить в чем бы то ни было ему не снилось никогда.

Между тем, Николай Гаврилович приехал в Петербург без копейки, с молодой женой и разбитым утратой матери сердцем. Нужно было слышать с каким глубоким чувством сыновней любви говорил он тогда о покойной своей матери. Но следовало предупредить удары нужды, и Чернышевский принялся бойко за работу. Английские романы тогда были в моде в России; он не знал ни единого слова английского, но взял первую попавшуюся английскую книгу и в продолжении двух месяцев выучился этому языку настолько, что мог перевести свободно и без замедлений один из самых свежих в то время романов /название этого романа не припомним (1)/ и напечатать свой перевод в «Отечественных записках». Он продолжал таким образом год с лишним работать для Кржевского, как переодчик и как хроникер; первая его замечательная статья была, если мы не ошибаемся (2), разбор брошюр Ордынского «Об Аристотеле». Статья была написана на скорую руку, с помощью, как энциклопедического словаря Эрта и Грубера, так и памяти и таланта автора: тем не менее, статья задела за живое ученого москви-

ча. Между тем, несмотря на количество и важность работы, которую выполнял Чернышевский для журнала¹ и которая едва обеспечивала ему более чем скромную жизнь в одном из предместий Петербурга...², он нашел еще время приготовиться к магистрским экзаменам, выдержать их и написать, напечатать и поддержать (защитить) диссертацию «Об эстетическом отношении искусства к действительности». На диспуте своим ясным и звучным голосом и с иронической улыбкой на устах Чернышевский с жаром возражал на нападения противников, слишком жалких, что тягаться с ним. Профессор Никитенко, простодушный птенец науки, напрасно хлопотал поставить вопрос об абсолютном значении идеала: он должен был скоро с наивным ужасом положить оружие перед прямыми и решительными возражениями магистранта.

Тут же находился суровый Мусин-Пушкин и министр народного просвещения Авраам Норов самолично, убогий как знаниями, так и умом, чувствительное обаяние которого было тронuto непочтительностью, с которой магистрант третировал чистое искусство и идеал. Нас также уверяли, что Чернышевскому стоило не мало труда добиться магистерского диплома и что ему причиняли не мало всякого рода затруднений для этого. Приблизительно в это же время Чернышевский стал встречать затруднения со стороны начальства второго кадетского корпуса, в котором он давал уроки, затруднения, которые привели к крупному разговору с инспектором классов, либералов Даниловичем, теперь директором корпуса. Чернышевский подал в отставку, чтобы заниматься исключительно литературой. Диссертация его познакомила журналистов с его направлением и дарованием; редакция «Современника» пригласила его к себе и поручила ему вскоре отдел критики и политики в этом издании. Тут-то и обнаружился в полном своем блеске талант Чернышевского; он разом занял место, оставшееся после Белинского незанятым, и с одного конца России до другого юношеского жадно читало, его статьи.

Кто не помнит его статей «Очерки гоголевского периода русской литературы», которые приводили в изумление всех полным знакомством с предметом, количеством и значением вновь освещенных фактов, верностью и справедливостью оценки, наконец, смелостью, с какой автор низвергал литературных идолов. Все были поражены изумлением, почти все были восхищены, некоторые только были задеты за живое, но все, решительно все без исключения отступили перед прелестью этих новых идеалов и этого нового анализа. Что же касается до автора, он жил у себя скромно и даже в нужде, посещал студенческую молодежь, избегал великосветского литературного люда, работал буквально с утра до вечера до изнеможения. После смерти Николая и в ту эпоху, когда Александр не успел еще утомиться, разыгрывал роль царя-освободителя, Чернышевский возвысил свой могучий голос и сквозь туман цензурных узаконений и инструкций письменных и словесных, задумал заинтересовать своих читателей социальными науками, так как он имел еще веру в обещания правительства и инициативу со стороны общества.

¹ «Игулисხემა „ოტეჩესტვენის ზაპისკი“.

² ამის შემდეგ ორი სიტყვა არ იკითხება.

Начав с полемики об общине с нашими школьными, придворными и государственными экономистами, он принялся изучать во всех подробностях крестьянский вопрос, который начинал тогда становиться вопросом дня. Противники его, воспользовавшись несколькими мелочными ошибками в вычислениях и в примерах из практики сельского хозяйства, выставленных автором, обвинили Чернышевского в намерении лишить собственных имуществ безо всякого вознаграждения, в намерении разрушить государство и вызвать резню. Наконец и самая литература, которая успела стать под знамя правительства и избавиться от тяжелого долга быть честною, доставила себе удовольствие отвечать полемике «Современника» грубыми и лишенными всякого основания доносами. Но эти вопли не в силах были повлиять на Чернышевского, и он высказывался на этот счет с самою полною и самою суровой откровенностью в «Полемических красотах». Молодежь не переставала читать с жадностью своего любимого публициста, создавшего простой и честный язык, который понимала эта молодежь и который был выражением ее собственных стремлений, отголоском ее собственных страданий. В 1854 году или в 1855 году, когда он мало был известен в литературе, бывший вице-губернатор Петербурга Н. М. Муравьев (сын вешателя) предложил ему сначала сделаться редактором-обновителем «Петербургских ведомостей»...¹ и потом предложил редактировать Морским сборником. Чернышевский принял это последнее предложение на известных условиях, но, натуральное дело, он был обманут и должен был вскоре покинуть редакцию. Однакож ничто не могло победить его смелую энергию: он сумел сделаться читаемым и понимаемым многими.

Небольшой кружок его друзей стал более и более редеть, благодаря неистовству тюремщиков и алчных жандармов, которых напустили на него, как гончих собак. Держа его в своих лапах и будучи не в силах к крайней досаде отыскать какое-бы то ни было юридическое подтверждение предполагаемых его преступлений, они решили собственной своей властью и безо всякой церемонии, пользоваться и играть своей жертвой, пустить в ход всевозможные незаконные и вопиющие средства, какими только они могли располагать. Процесс Чернышевского был протянут на два долгих года; в продолжение целых двух лет семейство его и с ним вся Россия ждали с лихорадочным беспокойством окончания этого вопиющего дела. Исход дела превзошел предсказания самых мрачных пессимистов. Но наши читатели помнят подробности этого гнусного дела из 49 «Колокола». В добавление к нашему рассказу мы упомянем и о том, что молодая девушка, обвиненная за то, что подбросила букет великому преступнику, содержалась в полиции в продолжении трех дней, после чего ее возвратили на поруку отцу. Впечатление, произведенное объявлением приговора Чернышевскому, было ужасно; 1-го (13-го) июля 1864 года утром погода стояла пасмурная и холодный дождь промочил до костей тех, кто пришел присутствовать при этой ужасной церемонии; не мало усилий стоило толпе удерживаться от ры-

¹ ამის შემდეგ სიტყვა გაუბრუნებელია.

даний и невольного взрыва негодования, и когда он возвратился к карете, которая его повезла, толпа не могла удержаться и пришла в движение, чтоб следовать за ним, но была учтиво остановлена цепью верховых жандармов.

ცხსა (მოსკოვი), ფონ. 95, აღწ. 2, საქ. 356, ფურ. 1-12. პირი. 6. ყიფიანის ხელით ნაწერი.

№ 10

1867 წლის ოქტომბერი — 1868 წლის ოქტომბერი. — პეტერბურგის უმაღლეს სასწავლებლებში მოსწავლე კავკასიელი ახალგაზრდების არაღვთიური ორგანიზაციის წევრთა სია

- | | | |
|---------------------|------------------|---------------------|
| 1. Антонов | 25. Чубинов | 49. Газазянц |
| 2. Хамашуридзе | 26. Сулханов 1 | 50. Мчедлов |
| 3. Абдушели | 27. Сулханов 2 | 51. Исарлов |
| 4. Квариани | 28. Алхазов 1. | 52. Андроников |
| 5. Магалов | 29. Алхазов 2. | 53. Карабегов 1 |
| 6. К. Лорткипанидзе | 30. Алиханов | 54. Карабегов 2 |
| 7. С. Месхи | 31. Арутюнянц | 55. Карабегов 3 |
| 8. А. Цагарели | 32. Эристов В. | 56. Мих. Накашидзе |
| 9. Н. Кипиანი | 33. Колубанский | 57. Григ. Накашидзе |
| 10. Симонович | 34. Моиоров | 58. Гамрекели |
| 11. Мгебров | 35. Утнелов | 59. Исаков |
| 12. Джапаридзе | 36. Ив. Меликов | 60. Ясаманов |
| 13. Надирадзе | 37. Скандаров | 61. Султанов |
| 14. Бетанишвили | 38. Факович | 62. Гамазов |
| 15. Чолокаев | 39. Мирзоев | 63. Рейтер |
| 16. Орбелиани | 40. Щербак | 64. Асламазов |
| 17. Мачабели | 41. Александров. | 65. Струве |
| 18. Бебуришвили | 42. Заранов | 66. Мдивани |
| 19. Кананов | 43. Лопвинов | 67. Сахатов |
| 20. Нацвалов Г. | 44. Данилов 1 | 68. Черкезов |
| 21. Шармазанов | 45. Данилов 2 | 69. Сараджев |
| 22. Разумовский | 46. Пицхелаури | 70. Тер-Осипов |
| 23. Полторацкий | 47. Иоселиани 1 | 71. Бабин |
| 24. К. Кипиანი | 48. Иоселиани 2 | 72. Гризчак |

ცხსა (მოსკოვი), ფონ. 95, აღწ. 2, საქ. 358, ფურ. 33. დედანი, 6. ყიფიანის ხელით ნაწერი.

№ 11

1867 წლის ოქტომბერი — 1868 წლის ოქტომბერი. — პეტერბურგში ქართველების საიდუმლო საღაროს დამაარსებელთა და შემომატებულთა სია

- | | | |
|-------------|-----------------|----------------|
| 1. Абдушели | 3. Антонов Ник. | 5. Бетанашвили |
| 2. Алхазов | 4. Бебуришвили | 6. Джапаридзе |

- | | | |
|---------------------|---------------------|----------------------|
| 7. Кипиани Ник. | 12. Месхи | 17. Хамашуридзе |
| 8. Лорткипанидзе К. | 13. Надирадзе | 18. Цагарели |
| 9. Магалов Геге | 14. Нацвлишвили | 19. Чолакваз Ал. |
| 10. Мачабели Вас. | 15. Орбелиანი Ник. | 20. Шармазанов Варт. |
| 11. Мгебришвили | 16. Симонович | |
| 1. Гривнак | 5. Кипиანი Конст. | 9. Сулхан-ѳ Иос. |
| 2. Исаков | 6. Де-Монфор | 10. Чубинов |
| 3. Колубанский | 7. Полторацкий Саш. | |
| 4. Каяанов Ник. | 8. Разумовский | |

ცხსა (მოსკოვი), ფონ. 95, აღწ. 2, საქ. 358, ფურ. 34, დედანი, ნ. ყიფიანის ხელით
 ნაწერი.

№ 12

1867 წლის ოქტომბერი. — პეტერბურგში მოსწავლე ქართველ
 ახალგაზრდობის საიდუმლო სალაროს წესდება

Устав грузинской кассы учащихся

1. Назначение кассы

- § 1. Назначение кассы состоит в том, чтобы дать возможность членам ее продолжать свои занятия, посредством ссуд, стипендий, пособий, предприятий и пр.

II. Источники и состав ее

- § 2. Источники для составления и поддержания кассы, ссуд: а) единовременные взносы членов кассы в размере, определяемом в прилагаемой при уставе таблице; б) ежемесячные взносы членов кассы в порядке, указанном также в прилагаемой таблице, г) пожертвования посторонних лиц, разного рода случайных поступлений, доходы имеющихся в виду предпрятий и пр.
- § 3. Весь денежный состав кассы разделяется на две части: а) касса взаимного кредита и б) вспомоществование.
- § 4. В кассу взаимного кредита.
- § 5. Обратный капитал кассы составляется из суммы единовременных взносов членов кассы.

III. Операции кассы

- § 6. Соответственно подразделению кассы на две части и операции ее носят двойкий характер: а) операции в тесном смысле.
- § 7. Операции кассы в тесном смысле или состоят в выдаче: а) стипендий, б) периодических вспомоществований; в) единовременных пособий, г) ссуд на неопределенные или определенные сроки и т. п.
- § 8. Размеры стипендий распределяются в 20 руб. тахитит, в 12 руб. типит, в месяц.

§ 9. Тахитиг периодических вспомоществований полагается — 10 руб. в мес.

§ 10. Определение размера единовременных пособий и ссуд зависит от решения большинства 2/3 голосов членов кассы при посредстве тайной баллотировки.

§ 11. Как стипендия, так и периодическое вспомоществование присуждается после того, как предложение об этом будет принято большинством 2/3 голосов всех членов кассы при поср[едстве] тайной баллотировки и подтверждено вторичной баллотировкой по прошествии по крайней мере пяти дней со дня первой баллотировки.

IV. Устав кассы, назначение кассы

§ 12. Назначение кассы состоит в том, чтобы дать средства к существованию и продолжению занятий несостоятельным членам кассы посредством стипендий, периодических вспомоществований единовременных пособий, ссуд и пр.

V. Источники ее и состав ее

§ 13. Источники составления кассы ссуд: а) единовременные взносы членов кассы в размере, определенном прилагаемою при сем таблице, б) ежемесячные взносы членов кассы в порядке, указанном в прилагаемой при уставе таблице, в) пожертвования посторонних лиц, разного рода случайные поступления, сборы с имеющихся ввиду предприятий и пр.

§ 14. Весь денежный состав кассы разделяется на две части: 1) касса в тесном смысле и 2) касса кредита.

§ 15. В кассу в тесном смысле входят: а) ежемесячные взносы сполна, б) пожертвование посторонних лиц, случайные поступления и в) вообще всякий доход с операций кассы.

§ 16. Все второстепенные вопросы относительно стипендий и периодических вспомоществований, как, например, вопросы о размере стипендий и пер. вспомош., вопросы о времени, на которое присуждается как то, так и другое, вопрос о времени, с которого присуждается выдача и т. п. рассматриваются вслед за решением главного вопроса и отдельно от него, и решаются простым большинством голосов при открытой или закрытой баллотировке.

§ 17. Вопросы об уменьшении размера или прекращении выдаваемого уже стипендии или периодич. вспомоществований не может быть решен иначе, как при двойной тайной баллотировке большинством 2/3 голосов с промежутками между баллотировками по крайней мере 5 дней.

§ 18. Вопросы об увеличении размера стипендий или периодических вспомоществований решаются простым большинством голосов при закрытой баллотировке в одно заседание.

§ 19. Единовременные пособия выдаются нуждающимся каждый раз с согласия 2/3 членов при поср[едстве] тайной баллотировки.

- § 20. Ссуды на неопределенные или самими ссужаемыми определенные сроки в размере, не превышающем 20 руб., выдаются по решению простого большинства голосов; в размере, превышающем 20 руб., по решению 2/3 голосов при тайной баллотировке: а) операция оборотного капитала.
- § 21. Из оборотного капитала выдаются ссуды преимущественно состоятельным членам кассы на определенные сроки на определенных условиях.
- § 22. Определение срока ссуд зависит от ссужаемого, но во всяком случае он не может превышать 2 месяцев.
- § 23. Ссуды выдаются непосредственно кассиром за поручительством сочленов ссужаемого или же за собственным поручительством кассира.
- § 24. За один раз в одни руки не может быть выдана ссуда свыше 10 руб., но кассиру предоставляется право выдать вновь лицу, за которым считается уже долг кассе, новую ссуду, но за поручительством других двух сочленов ссужаемого.
- § 25. Занимающее у кассы лицо обязывается в точности выполнять все условия ссуды, в противном случае, по предложению кассира или других поручителей, лишается права на ссуды простым большинством голосов членов кассы.
- § 26. Поручители обязываются удостоверяться в точном выполнении на каждом условии и в случае неуплаты в срок их клиентом долга — обязываются сами уплатить долг сполна в назначенный срок.
- § 27. Ссуды в размере, превышающем определенные выше размеры или на срок, превышающий 2 месяцев, выдаются с согласия большинства, 2/3 голосов членов кассы при посредстве баллотировки, при чем поручителем является подавший утвердительный голос.
- § 28. Все выдачи производятся согласно большинству 2/3 членов кассы, при двойной закрытой баллотировке.
- § 29. Ссуды на разного рода предприятия отдельным лицам, из членов кассы или всего состава членов кассы, выдаются по решению большинства 2/3 голосов при закрытой баллотировке ее.
- § 30. Предприятия, которые касса поддержит ссудами и пр. имеются ввиду такого рода, чтоб в них были заинтересованы непосредственно несостоятельные члены кассы и в возможно большем числе.

VI. Личный состав кассы

- § 31. В личный состав кассы входят: а) действительные члены и б) почетные члены.
- § 32. В число действительных членов кассы принимаются простым большинством голосов наличного состава членов при закрытой баллотировке.
- § 33. Действительные члены вносят единовременно определенный процент своего содержания и ежемесячно определенный процент своего ежемесячного содержания.
- § 34. Единовременный взнос может быть разложен на 2, 3, 4 лица по желанию самого члена.

¹ ამ წესდების ქვესათაურების წინ დასმული რომელი ციფრები და არაბული ციფრების თანამიმდევრობის გასწორება ჩვენ გვეკუთვნის (ვ.ს.).

- § 35. Ежемесячные взносы вносятся в определенные заранее каждым членом сроки.
- § 36. С окончательною уплатою единовременного взноса новый член пользуется всеми правами наравне с прочими членами.
- § 37. Несостоятельные члены кассы, т. е. получающие в месяц не более 20 руб. содержания или нуждающиеся стипендиями, вспомоществованиями и пособиями от кассы, могут быть освобождены от единовременного или ежемесячного взноса или от того и другого вместе.
- § 38. Посторонние лица, жертвующие в кассу более 100 руб. в год считаются почетными членами первой категории, жертвующие менее 100 руб. почетными членами второй категории.
- § 39. Почетным членам предоставляется право ознакомиться с уставом кассы, книгами, отчетами и др. также как и присутствовать в собраниях членов кассы с совещательным голосом.
- ცხსა (მოსკოვი), ფონ. 95, აღწ. 2, სპ. 358, ფურ. 7—12, დედანი, 6. ყიფიანის ხელონაწერი.

№ 13

1867 წლის ოქტომბერი. — კავკასიელი ახალგაზრდობის საიდუმლო საღაროს წესდების მეორე ვარიანტი

Устав кассы

I. Цель и назначение кассы

- § 1. Касса учреждается с тою целью, чтобы получить возможность давать каждому несостоятельному из ее членов средства к существованию и продолжению занятий. Касса имеет в виду обеспечивать или по крайней мере поддерживать несостоятельных посредством стипендий, вспомоществований, ссуд и т. д.

II. Источники кассы и состав ее

- § 2. Касса составляется: а) из единовременных взносов своих членов в размере, определенном прилагаемого при сем таблице; в) из ежемесячных взносов своих членов в порядке, также прилагаемой при сем таблице; с) из пожертвований посторонних лиц, также и из других разного рода случайных поступлений; сборов с концертов, литературных вечеров, лотерей, доходов с каких-либо предприятий и т. п.
- § 3. Весь денежный состав кассы подразделяется на три части: основной капитал, или касса в тесном смысле, оборотный капитал и фонд.
- § 4. К основному капиталу, или к кассе в тесном смысле, относятся: а) половина суммы, составленной из единовременных взносов; б) ежемесячные взносы сполна; в) процент с оборотного капитала (о чем см. § 15 и § 20); г) доход с фонда (см. § 15).
- § 5. Оборотный капитал кассы составляется: а) из другой половины суммы, составленной из единовременных взносов.
- § 6. В отдельный фонд идут все случайные поступления, пожертвования от посторонних лиц и пр.

III. Операции кассы

- § 7. Соответственно подразделению кассы на три части и операции ее носят тройкий характер. а) операция основного капитала или кассы в тесном смысле.
- § 8. Операция кассы в тесном смысле состоит в выдачах: а) стипендий, б) периодических вспомоществований, в) единовременных пособий и т. п.
- § 9. Размеры стипендий определяются в 20-тахитит, в 12 руб.
- § 10. Присуждается стипендия раз на неопределенный срок большинством 2/3 голосов всех членов кассы при посредством тайного голосования.
- § 11. Прекращается выдача стипендий или по заявленному формальным образом отказу стипендианта или по решению большинства 2/3 голосов искл[ючительно] чл[енов] при поср[едстве] тай[ного] баллотирования.
- § 12. Вопросы: о размере стипендии, об увеличении или уменьшении этого размера обсуждаются отдельно; вопросы о присуждении такому-то лицу стипендии и решаются проще, большинством голосов вслед за решением главного вопроса.
- § 13. Относительно периодических вспомоществований соблюдаются также правила, какие соблюдаются относительно стипендии.
- § 14. Единовременные пособия выдаются каждой в согласии большинства 2/3 голосов всех членов при тайном баллотировании.
- § 15. Ссуды на продолжительный срок (на 1 год и больше).

IV. Личный состав кассы

- § 16. В личный состав кассы входят: а) действительные члены, б) почетные члены.
- § 17. Действительные члены при вступлении своем в кассу вносят единовременно определенную в прилагаемой при сем уставе таблице сумму— за раз или по частям в 2, 3, 4 лица.
- § 18. Действительные члены пользуются правами только по внесению ими единовременного взноса сполна.
- § 19. Действительные члены вносят ежемесячно определенный процент своего содержания.
- § 20. Действительные члены теряют свои права в случае невнесения в кассу ежемесячного взноса до тех пор, пока не выполнят своих обязанностей.
- § 21. Почетными членами называются те из посторонних лиц, которые жертвуют в кассу сумму.
- § 22. Почетные члены подразделяются на категории.

V. Администрация кассы

Достаточно ли будет одного кассира при трех отделах кассы? Не нужно ли будет устроить комиссию для управления кассою? — комиссию, состоящую из 3—4-х членов, с тем, чтобы один из этих 3-х или 4-х членов выбывал через кажд. 2 или 3 мес. и чтобы заменял его другой? (...или на неопределенные сроки и свыше). В размере, превышающем 20 рублей выдаются при основном капитале безпроцентно с согласия 2/3-гол[осов] при поср[едством] тайного баллотирования, а) операции сбора капитала.

- § 23. Оборотный капитал служит средством растояния основного капитала или кассы в тесном смысле.
- § 24. Пр[оцент] оборотного капитала выдается в ссуды только на определенные сроки, под изв[естные] проценты, не ниже определяемых условий.
- § 25. Определение срока зависит от занимающего у кассы, но во всяком случае, срок уплаты не может превысить 2 месяцев.
- § 26. За ссуду взимается 2 проц. с лица или 1 проц. на 2 нед. и на 1 нед.
- § 27. Ссуды выдаются кассиром при ручательстве двух сочленов ссужаемого или за собственного ответственностью кассира.
- § 28. За один раз не может быть выдана ссуда свыше 10 руб. Впрочем кассиру предоставляется право выдать лицу, за которым считается еще долг, другую ссуду также не свыше 10 руб., но при ручательстве других двух сочленов ссужаемого.
- § 29. Занимающие у кассы лица обязываются в точности выполнить условия, на каких ему выдана ссуда. В противном случае оно по предложению его поручителей или кассира лишается права на ссуду.
- § 30. Поручители обязываются следить за точным выполнением условий ссуды занимающим лицом.
- § 31. В случае неуплаты должного лица кассе, поручатели обязываются уплатить сами в назначенные сроки.

VI. Операции фонда

- § 31. Фонд служит главным образом обеспечением общих половин кассы. Ни случай недостатка в них денег и являющейся в них необходимости.
- § 32. Величина сумм фонда может равняться величине сумм общих половин кассы или даже превышать их.
- § 34. Все выдачи из фонда производятся с согласия большинства 2/3 голосов, также как и перенесения из фонда в ту или другую половину кассы.
- § 35. Кроме прямого своего назначения, фонд может и другое: служить на разного рода предприятия как вообще всего состава членов кассы, так и отдельным лицам.
- § 36. Из фонда могут быть выдаваемы или менее значительные ссуды на предприятия на более или менее продолжительный срок.
- § 37. Члены кассы могут гарантировать предпринимателей фондом кассы.
- § 38. Предприятия имеются ввиду такого рода, чтоб в них были непосредственно заинтересованы, несостоятельные члены кассы в возможно большем числе.
- § 39. Все вопросы, касающиеся фонда, получают силу после троекратного решения большинства 2/3 всех членов, с промежутками между решениями в 5 дней по крайней мере.

№ 14

1867 წლის ოქტომბერ-ნოემბერი. — ნ. ყიფიანის, ა. ცაგარელის, ს. სიმონოვიჩის და ბ. ჭაფარიძის მიერ შემუშავებული პეტერბურგის უმაღლეს სასწავლებლებში მოხწავლე კავკასიელი ახალგაზრდობის საიდუმლო საღაროების წესდება

Основания кассы взаимного кредита

I. Назначение кассы

1. Касса имеет целью осуждать деньгами тех из учащихся молодых людей, участвующих в кассе, которые вследствие неаккуратного получения или недостаточности собственных средств, нуждаются в временном пособии для покрытия расходов по предметам первой необходимости.

Примечание: а) недостаточными считаются получающие менее 20 рублей в месяц, б) предметы первой необходимости суть: 1) стол, 2) квартира, 3) освещение, 4) стирка белья, 5) чай с принадлежностями и 6) медикаменты.

II. Личный состав кассы

2. К личному составу кассы принадлежат: 1) члены учредители, основатели кассы, 2) действительные члены, принятые впоследствии, но пользующиеся всеми правами членов кассы и 3) вновь поступившие члены, ограниченные в правах.

3. Кассу учреждают немногие лица, убежденные в ее пользе и обязавшиеся верно исполнять все правила кассы.

4. Желаящие поступить в число членов кассы баллотируются в собрании учредителей и действительных членов или их депутатов, но не иначе как если его рекомендуют и ручаются за него 2 члена.

5. Вновь поступивший член не имеет избирательных прав, т. е. он не может быть избранным в какую-либо должность по управлению кассой, ни быть избирателем должностных лиц и новых членов. В этих случаях он имеет только совещательный голос. На получение избирательных прав он может баллотироваться по истечении 4-х месяцев со дня принятия его в члены.

III. Материальный состав кассы

6. Касса делится на два отделения: одно из них составляется из срочных, а другое из постоянных взносов.

7. Величина срочного и постоянного взносов с увеличением еще месячного содержания возрастает пропорционально арифметической прогрессии: 1, 2, 3, 4, 5 и т. д. Основная единица содержания 20 рублей, степень его возрастания 5 рублей. Основная единица срочного взноса 2 руб., постоянного — 25 коп. см. таблицу¹.

¹ საღაროს წესდების შესაბამისი ცხრილი დაცულია სხვა მასალებთან ერთად ცხსა (მოსკოვი), ფონ. 95, აღწ. 2, საქ. 358 (ვ. ს.).

8. Уплата срочного взноса производится единовременно при поступлении в число членов кассы, а уплата постоянного взноса ежемесячно со дня вступления.

Примечание: а) недостаточные освобождаются от обоих взносов, но, если они пожелают, могут беспрепятственно подчиниться 8 статье; при этом величину своих взносов определяют они сами; б) затрудняющиеся в единовременном платеже срочного взноса могут платить с раскладкою на 4 месяца, так, чтобы на каждый месяц приходилось 1/4 всего взноса, см. таблицу.

9. Члены, кончившие курс наук и состоящие на коронной или частной службе, обязаны вносить в кассу известный процент с содержания, пропорционально срочным и постоянным взносам. При этом основная единица и степень сохранения содержания 50 рублей, а взносы — 1 руб.

Примечание: к 4-м предыдущим статьям: каждый из членов может изменить для себя величину взносов и срок их платежа, но только в смысле, благоприятном для кассы.

10. Стипендианты Кавказского комитета, участвующие в кассе, получив по окончании курса наук наградные и прогонные деньги, обязаны внести в нее: действительный студент — 1 проц., кандидат — 2 проц.

11. Добровольные частные пожертвования, равно как и деньги, собранные для кассы с концертов, литературных вечеров и т. п., если они не предназначены жертвователями или собирателями для внесения в одно из отделений кассы, то делятся на 2 равные части, из которых одна поступает в 1-е, а другая во 2-е отделение кассы. Таким же образом поступают с деньгами, полученными от членов бывшей кассы в уплату их долга.

IV. Условия выдачи ссуд

12. 1-е отделение кассы назначается для открытия кредита всем вообще членам, а 2-е недостаточным исключительно.

13. Выдача ссуд из кассы начинается не раньше 2 1/2 месяца со дня учреждения кассы (если поступления нуждающегося в число членов).

14. По истечении 4-х месяцев со дня учреждения кассы, или поступления нуждающегося в число членов, в ссуду выдается не более 5 рублей, а потом не более 10 рублей.

Примечание: Это правило должно иметь силу до обогащения кассы пожертвованиями и собранными с концертов, литературных вечеров и т. п. деньгами.

15. Каждый нуждающийся член кассы, желающий получить ссуду из какого бы то ни было отделения, представляет за себя 2-х поручителей. Ссуда же свыше обыкновенной выдается под ручательством целого кружка.

16. Долг уплачивается единовременно при первом получении собственных средств члена.

Примечание: Облегчение в платежах долга делается недостаточным, и то только относительно ссуд, выданным из 2-го отделения кассы.

17. Ссуды, полученные из 2-го отделения кассы, возвращаются при первой возможности сполна разом или по частям.

Примечание: Если получающий ссуду из 2-го отделения не надеясь на то, что в скором или не очень отдаленном будущем его материальные обстоятельства поправятся и он будет в состоянии уплатить долг, как пожелает вознаградить ее какою-либо добросовестною работою, полезною для нашего общества, но не могущею вредить ему самому, то касса принимает эту работу с благодарностью, хотя возвращение ссуды в виде денег она считает для себя более выгодным; но касса не обязывается выбирать или назначать работу, так как отдельные лица могут выбрать для себя более приятную работу, которая будет ими исполнена гораздо лучше, чем законная.

V. Управление кассою

18. Члены кассы делятся на кружки от 5—7 человек в каждом.

19. Каждый кружок избирает на определяемое им самим время представителем своим депутата, который не имеет права решать что-нибудь без предварительного совещания с кружком.

20. Кассир выбирается всеми членами непосредственно на 3 месяца.

21. В вопросах, касающихся всех кружков и каждого члена, голос депутата равняется числу голосов его избирателей.

22. Все вопросы в общем собрании всех членов кассы депутатов решаются большинством 2/3, при закрытой подаче голосов.

23. Каждый кружок обязан посылать ежемесячно по одному из своих членов для контроля над кассою.

24. Ведение прихода-расходных книг предоставляется кассиру, но он должен вести ее так, чтобы ее легко можно было проконтролировать.

25. Вопросы, подлежащие решению всех членов или же депутатов, суть: а) перемена статей правил кассы, б) собрание членов кассы и представление им избирательных прав, в) избрание кассира, г) разрешение выдачи ссуды свыше двойной, д) определение достоинства работы, представленной несостоятельным о вознаграждение за ссуды, е) определение виновности лиц в случае неаккуратности взноса им долга, ж) определение наказания за беспорядки в делах кассы и нарушения ее правил.

ესა (მოსკოვი), ფონ. 95, აღწ. 2, საქ. 358, ფურ. 1—3. დედანი, 5. ყიფიანის ხელით ნაწერი.

№ 15

1868 წლის იანვრის 26. — ნიკოლოზ ყიფიანის წერილი მამისადმი

პეტერბურგში კავკასიელი სტუდენტების გაერთიანებისა და
ერთობლივი მოქმედების შესახებ

Милый мой дорогой папаша! Давно уж собирался я написать тебе об устраиваемой нами кассе и наконец нахожу хорошую оказию послать тебе письмо об этом с одним из наших молодых людей, окончив-

шими недавно здесь курсы по физико-математическому факультету, — Месхи¹.

Начну с Адама, — по выражению мамашечки.

В Петербурге нашей молодежи в университете, в медицинской академии, в технологическом институте и других высших учебных заведениях — человек около 60-ти; считая тут грузин, армян и русоких-кавказцев. Я знаком по крайней мере с 50-ю. Все мы — дети одной земли, всем нам придется служить одному краю, действовать на одной арене; между тем единства между нами нет никакого, общения никакого. Разрочаны мы совершенно. Это и само по себе не утешительно, и мешает нам всем, каждому из нас достигать тех целей, для достижения которых каждый из нас и приезжает сюда; разрозненность тормозит наше развитие. С тех пор как я в Петербурге, я был свидетелем таких фактов: приезжает сюда молодой человек для поступления в университет; приезжает он с целыми запасами надежд, как водится, с готовностью учиться, с горячими стремлениями и т. д. Между тем сойтись он может близко с теми, с которыми он был знаком уже в Тифлисе с двумя-тремя из 60-ти или 80-ти. Случится, что эти двое-трое люди свежие, способные отозваться на горячие надежды и стремления приезжего, способные направить пыль его и т. д. Случилось это, — хорошо, но это будет делом случая. Большей частью бывает так, что молодой человек, кипящий и ищущий развития, попадает в общество спокойно зубрящих и отзубрывающих профессорские лекции, и не имеющих ни до чего другого никакого дела, в общество будущих чиновников. Молодой человек пообрезает себе крылья, жар в нем остывает и он идет по тому же пути, по какому пошли его приятели: зубрит лекции, равнодушен или плюет на все остальное, одним словом перестает быть человеком и становится кандидатом в будущие аккуратные чиновники. Это один пример акклиматизации свежей натуры и пример не из самых возмутительных, так делается постоянно и жизнь сдешней нашей молодежи нафабриковала при мне порядочно бездушных умников. Нужно устроить так, чтоб каждый из нас имел возможность сойтись с людьми по душе, чтоб каждый мог избежать заедающих влияний. Но пока мы это устроим, пройдет еще много времени и много воды утечет. Общения мы достигнем постепенно при помощи разных средств, имеющих общий для всех нас интерес. Одно из таких средств — касса, которую мы и устраиваем теперь.

Большинство из нас люди перебивающиеся кое-как, не имеющие обеспечивающих средств, люди не состоятельные. Мы должны найти средства поддержать таких, дать им возможность продолжать свои занятия. Многие из нас хоть и со средствами, но получают эти средства неаккуратно, часто нуждаются в ссудах. Надо и таким доставить возможность найти деньги, когда почему-либо запоздало их получение из дому. Вместе с этим письмом я посылаю тебе правила нашей кассы, комментатором которых в случае надобности будет служить тебе Мес-

¹ ლაპარაკია სერგეი მესხის შესახებ, რომელიც კავკასიელი ახალგაზრდობის საილუმოო ორგანიზაციის კომიტეტში შედიოდა (ვ. ს.).

ხი. ა-здесь мне хочется рассказать тебе историю нашей кассы, так как устройство ее близко касается меня.

В октябре или чуть ли не в конце сентября¹ одну из недавно приехавших молодых людей, заставших нас в разрозненности, пришла в голову мысль предложить нам устроить как-нибудь общение: устроить, чтобы мы собирались друг у друга в свободные от занятия дни раз в неделю или хоть реже. Говорил он об этом с несколькими из нас, в том числе и со мной. Мы приняли его предложение с сочувствием, конечно, и решили собраться человекам 15—20-ти потолковать, как устроить это общение. Собрались, шумели, как водится, кричали, горячились, но порешили тем, что нужно прежде всего устроить кассу. На этом собрании объединилось два мнения: одни требовали устроить с самого начала кассу и потом организовать общение, другие, и в том числе и я, настаивали на том, чтобы организовать общение, т. е. устроить кружки и собираться правильно-периодически, а там непременно возникнет что-нибудь, думали мы; касса ли, библиотека ли, товарищество ли переводчиков с русского на грузинский язык или что-либо другое. Первое мнение одержало победу. Потом собирались несколько раз, по несколько человек порассудить о том, как устроить кассу. Порешили учредить кассу человекам десяти или пятнадцати, а потом вводить новых членов, таким образом расширить кассу на всех. Число членов учредителей оказалось потом 20 человек, список которых я также посылаю тебе. Представили два устава: один К. Лорткипанидзе, другой Хамашуридзе, Антонов и Д. Абдушелишвили. Собрались человек 15 опять — рассматривать устав. Оба оказались совершенно не удовлетворительными. Проект Лорткипанидзе имел в виду преимущественно получающих неаккуратно, проект Хамашуридзе и ком. — имеет в виду работу для несостоятельных. Большинство голосов отвергли и тот и другой. Для выработки устава назначили комиссию из четырех человек учредителей: А. Цагарели (студент университета, филолог), Симоновича (сын глухонемого, натуралист), Джапаридзе (юрист, приехавший в этом году) и меня. Комиссия должна была разработать новый устав, имея в виду два забракованных устава и мнения, которые высказывались по поводу их. Секретарем своим комиссия назначила меня, т. е. возложила на меня составить устав, а сама предоставила себе рассматривать его. Нас торопили и мы должны были кончить свои занятия в одну неделю. Назначили собраться учредителям рассмотреть устав комиссии; мы явились с решимостью защищать всеми силами наш устав против нападок, которые ожидалось со всех сторон. Пришлось много кричать, много спорить, пришлось другой раз собраться для рассмотрения нашего устава, третий раз, четвертый, но устав все-таки прошел в существенных своих основаниях, хоть и пришлось нам уступить многое, изменить большую часть правил. Устав вышел немного бестолково хорошо, что хоть пришли к чему-нибудь. Учредители изъявили благодарность комиссии, а комиссия в свою очередь заявила, что больше всего работал над проектом устава я. Приступили к выбору кассира. Предложили Лорткипанидзе, но этот отказался, потому что ему предстояли экзамены на кандидата по филологическому факультету. Предло-

¹ 1867 წლის სექტემბერი (ვ. ს.).

жили меня, но я отказался на том основании, что не научился еще своих дел вести денежных, а дел кассы вести подавно не могу. Предложили Цагарели, но этот сказал, что не умеет вести счетов, заправлять деньгами и т. д. Тогда решили выбрать Цагарели кассиром, как хранителем денег, а меня как заправляющим теоретической частью кассы, помощником кассира.

Накануне нового года учредители собрались, во-первых, встретить новый год, и во-вторых, вместе с тем открыть кассу. И так наша касса существует с 1 января 1868 года.

Составляется касса из единовременных ежемесячных взносов своих членов; но сколько бы нас не было, сумма наших взносов не может одна удовлетворить назначению кассы. Поэтому мы рассчитываем на сочувствие известных нам посторонних лиц, на пожертвование от почетных членов. Кстати расскажу тебе столкновение наше с Ал. Орбелиани. До него как то дошло о нашей кассе и он выразил желание познакомиться с делом и принять участие в качестве почетного члена. Мы послали ему правила и список членов и предложили ему для переговоров пригласить к себе кассира и зам.-кассира, т. е. Цагарели и меня. Лежали у него наши правила довольно долго; в это время он сделался нашим героем дня, только и говорили, что об Орбелиани, только и рассуждали мы и его пожертвовании. Пригласил наконец он нас. Но говорил с нами так политично, что один из нас вышел совершенно очарованный, другой — я, вышел повесив нос. Повел туры на колесах, толковал о своем сочувствии, советовал нам обратиться к Милютину, пригласить его быть почетным членом нашей кассы, но вел разговор в таком тоне, как будто все дело кассы зависит от него: правил наших и не читал, о том, зачем мы к нему пришли, все потрудился дать себе какое-нибудь понятие. Одним словом человек из рук вон бесполовый и бесполок вышел и визит наш. Я настаивал с самого начала не иметь дела с Орбелиани, приводил соображение, что земля не клином сошлась и что можно обратиться за сочувствием и поддержкой к людям, которые в самом деле способны сочувствовать нам и т. д. Оказалось, что я был прав: решили, что нечего вести разговоры с Орбелиани, что если пожертвует что-нибудь хорошо, принять, а не пожертвует ничего, бог с ним.

Когда мы собрались накануне нового года открыть кассу, меня очень подбивало желание ознаменовать открытие кассы одним эффектным явлением. Советовался и об этом с Костюком¹ и он тоже подстрекал меня на это. Дело вот в чем, дорогой мой папаша! Мне сильно хотелось и хочется, чтоб ты был нашим почетным членом. Я даже убежден, что это будет. Но мне было бы досадно, если бы Орбелиани или кто другой пожертвовал раньше тебя. Накануне нового года я опасался, что визит наш к Орбелиани, который предстоит через несколько дней, окончится принятием его в почетные члены; тогда бы он из героя дня превратился бы окончательно в бога. Поэтому, нет худа без добра, я рад отчасти, что переговоры наши с ним окончились ничем. Под но-

¹ ლაპარაკია დიმიტრი ყიფიანის უფროს შვილ კოტე ყიფიანზე (ვ. ს.).

вый год мне и хотелось ознаменовать открытие кассы заявлением, что отец мой поручил мне (будто бы) объявить при открытии кассы, что он жертвует в нее столько-то. Я бы предложил тогда считать тебя первым почетным членом нашей кассы. А там, кто ни жертвуй, мне все равно: Орбелиани ли, Милютин ли и т. д. Пока никого еще нет у нас почетным членом и я све надеюсь, что ты будешь первым, дорогой мой папаша. Имеются в виду Ир. Грузинский, Ал. Микеладзе, Илико Чавчав (адзе) и много других. Когда ты захочешь принять участие в нашей кассе и внести в нее что-нибудь, я напишу тебе на чье имя прислать деньги, так как прямо на имя кассира Цагарели — нельзя, потому что все, и начальство, и полиция, знает, что он человек бедный, и когда получит большую сумму, бросится в глаза. На мое имя можно: на Васильевский остров, 9 линия, дом Рененберга, кв. 1, Тогда по заводимому у нас порядку, мы пришлем тебе квитанцию, подписанную кассиром и подкассиром.

Сегодня же я напишу тебе другое письмо уже по почте.

Не успеваю послать правила вместе с этим, pošлю их по почте, застрахованными на имя Месхи и он тебе доставит их, может быть, позже этого письма. Твой Қоля.

ცხს (მოსკოვი), ფონ. 95, აღწ. 2, საქ. 355, ფურ. 4-9. დედანი, ხელით ნაწერი.

№ 16

1868 წლის აპრილის 28. ნ. ყიფიანის სიტყვა საიდუმლო საღაროს წრეების წარმომადგენელთა დეპუტატების შეკრებაზე საღაროს წესების დარღვევების შესახებ

Сходка депутатов от кружков кассы, 28 апреля. Дело о нарушении мною обязанностей зав. кассира приняло такой оборот, что я должен просить гг. депутатов обратить на это внимание кружков.

На одной из кружковых сходов было постановлено. «Требовать от Ник. Кипиани уплаты денег, порученных ему для доставления в кассу (7 руб. 25 коп.) и наложить на него за проступок штраф». Первая часть этого постановления могла родиться только вследствие предположения, что провинившийся не внесет в кассу денег, принадлежащих кассе, если не потребовать их от него.

На той же кружковой сходке было положено; «сделать бывшему кассиру, г-ну Цагарели, выговор за то, что он знал о нарушении зав. кассиром, Ник. Кипиани, своих обязанностей и довел о том до сведения гг. членов только при передаче кассы, спустя довольно продолж. времени». Не упоминая о совершенной неверности первой части этого положения, я думал, что она может быть выражена и другими словами: кассир и зав. кассир вступили между собою в сделку и скрывали о том, пока была возможность. Вторая часть предложения, также совершенно невероятная (о нарушении своих обязанностей зав. кассиром было заявлено гг. депутатам самими зав. кассиром, а не другими ка-

კიმი лицами) говорили другими словами, что если бы не смена кассира, если бы не случайность, вынудившая кассира обнаружить поступок зав. кассира, то нарушение это прошло бы благополучно, нарушитель скинул бы концы в воду.

На другой кружковой сходке 27 апреля, было заявлено, что «если бы на месте Ник. Кипиани был кто-нибудь из членов кассы, этого другого заели бы, а не предлагали освободить от наказания».

На той же кружковой сходке было заявлено, что «так или иначе, а все-таки поступок Ник. Кипиани сам по себе поступок не честный, почему Н. Кипиани скрывал о растрате им кассовых денег (7 руб. 25 к.) в продолжении почти целого месяца».

Гг. депутаты могут, вероятно, припомнить, что за несколько времени до совершения зав. кассиром этого проступка, на кружк. сходке был возбужден вопрос: «по какому де праву зав. кассир Ник. Кипиани взял из кассы без поручителей и не имея на то право столь 7 руб.?»

Гг. депутаты примите еще в собрание следующее: «взыскать с бывшего кассира г. Цагарели и б. зав. кассира Ник. Кипиани деньги, посуленные ими г-ну Разумовскому за переписку последним (см. соотв. § 13) устава кассы». Это постановление предполагает, что г.г. Цагарели и Кипиани не хотят сами платить обещанных ими Разумовскому денег. Со своей стороны я думаю, что мне не приходилось отказывать г.г. Разумовскому в немедленной даче и тем давать ему повод обращаться на меня с жалобой в кружок. Прошу гг. депутатов довести до сведения кружков следующее: приведенные постановления, предложения, замечания, вопросы и пр. предполагается во мне так: качества, которые не должны быть терпимы в среде членов кассы, и имея ввиду эти качества, я лично сам не желаю принятия в число членов кассы несколько известных мне лиц. Вследствие этого я считаю себя вправе требовать от гг. депутатов моих назначения, суда надо мною для разглашения дела. Суд необходим, мне кажется потому, что дело приняло такой оборот, что я должен быть или исключен из среды гг. членов кассы или безусловно освобожден от приписываемых мне умышленно или не умышленно обвинений.

Конечно, было бы желательно, чтобы суд в скором времени, так как до того я не имею, как мне кажется, права принимать участие в обсуждении вопросов кассы, при которых выдвинувшееся на общей сходке 27 апреля живо интересует меня. Отдаление или приближение срока суда зависит много от гг. депутатов.

Воскр. 1868 г. 28 апр.

Экземпляры этой записки прошу гг. депутатов оставить у кассира, который возьмет на себя труд — приглашать к прочтению его гг. членов, кот. будут иметь случай быть у него. Каждому депутату будут доставлены до 1 мая по 1 экземпляру.

ცხსა (მოსკოვი), ფონ. 95, აღწ. 2, საქ. 358, ფურ. 24-26. დედანი, ნ. ყიფიანის ხელით
ნაწერი.

№ 17

1868 წლის აპრილის 28. — 6. უიფიანის მოხსენებითი ბარათი პეტერბურგში მომწავლე ახალგაზრდობის საიდუმლო სალაროს კომიტეტის სახელზე ორგანიზაციის განმტკიცებისათვის ღონისძიების გატარების შესახებ

Сходка депутатов 28 апреля

Дело о нарушении мною обязанностей зав. кассира приняло такой оборот, что я должен просить вас обратить на это внимание кружков.

На одном из кружковых сходов положено было: требовать от Ник. Кипиани уплаты денег, порученных ему для доставления в кассу (7 руб. 25 к.) и наложить на него за проступок штраф.

На той же кружковой сходке было положено: сделать бывшему кассиру г. Цагарели выговор за то, что он знал об удержании зав. кассиром порученных ему денег и довел о том до сведения г.г. членов только при передаче кассы.

Кассир г. Цагарели не знал вовсе о моем проступке и довести до сведения г.г. членов не мог ни до передачи кассы, ни при передаче, ни после. Довел до всеобщего сведения о нарушении сам нарушитель. На другой кружковой сходке, 27 апреля, было заявлено одним из членов кассы, что проступок такого то следует считать делом не честным. Мотивировано было это именно тем, что «в продолжении целого месяца или вообще в продолжении долгого времени, г. Кипиани скрывал о нарушении им своих обязанностей» и т. д.

На той же кружковой сходке было заявлено, что «если-бы проступок этот был совершен не данными лицами, а другими, то этот другой был бы задержан за это», другими словами — г-ну Кипиани делается поблажка, г-н Кипиани может бесчинствовать безнаказанно.

Обращаюсь к вам теперь не как к членам комитета и не как к членам кассы, а как к товарищам, обращаюсь лично к Хамашуридзе, лично к Керкезову, лично к Меерову, лично к Полторацкому, лично к Джапаридзе.

Какой повод дал я г-ну Джапаридзе сопоставлять мою личность с такими понятиями, как 3-отделение полиции и т. д. Какой повод дал я ему допускать возможность таких предположений, какие он высказал в зашем заседании у Полторацкого?

Дело можно объяснить различным образом. Во-первых, Джапаридзе не может не сказать, что он произносил — говоря об мне — такие слова, как 3-отделение, гипирболически. Но что бы он сказал, если бы кто-нибудь также гипирболически произнес такую вещь: «надо дескать, почаще проверять кассу, потому что Джапаридзе, в противном случае, может ведь красть». Я бы попросил вас, господа, объяснить г-ну Джапаридзе, что обвинение в краже далеко не так серьезно, как предположение в человеке таких способностей, которые допускает во мне возможными г. Джапаридзе.

Джапаридзе, можно сказать, что он употреблял такие слова и страшные такие предположения для красного словца. Он не подозревает, вероятно, что это значит?

Предложение мое, сделанное на втором заседании комитета, вслед-

ствие ли того, что совсем не было понятно г.г. бывшими моими сочленами по комитету, вследствие ли того, что было не так понято — было отвергнуто комитетом.

Оно состояло в следующем: «поставить правило — требовать от каждого выбывающего из кассы члена объяснение причин его выхода»

Поводом этого предложения был, как я и заявлял, выход из кассы гг. Антонова, Симоновича и пр.

Мотивировал я свое предложение следующим образом «Комитет должен всеми зависящими от него средствами заботиться об упрочении кассы и об устранении обстоятельств, ведущих к ослаблению или расстройству кассы. Комитет, поэтому, должен интересоваться причинами, которые могли побудить членов, принимавших до самого их выхода, деятельное участие в делах кассы, побудить таких членов к выходу из кассы. Комитет должен употребить все меры, к узнаванию таких причин для того, чтобы узнать эти причины, принять меры к устранению, их, чтоб члены кассы на будущее время не были вынуждаемы к выходу».

Из прений, которые возникли по поводу этого предложения, можно было заметить, что для меня было совершенно безразлично — 1) постановить ли сначала общее правило, а потом это правило применить к частному случаю, т. е. к выходу т. Ант. Сим¹ и пр., же — 2) сначала потребовать отчета о причинах выхода от г.г. Ант., Сим¹ и пр. и потом уже, достиг известных результатов, постановить правило, как вытекающее из такого частного случая.

Копилось предложение мое, между прочим, к следующему: хотя причина выхода г.г. Ант. Сим¹ и пр. не были мне известны, но я знал, что выход как того, так и другого им. близкую связь с выходками г. Бабина и поведением г. Лорткипанидзе на общей сходке у г. Сахарова. Я надеялся, что эта связь обнаружится и мы будем иметь полное право возбудить вопрос о гг. Бабине и Лорткипанидзе. Мне казалось, что иначе предавать суду названных лиц было бы неосновательно. Но, во всяком случае, предложение мое клонилось к назначению суда над гг. Бабиным и Лорткипанидзе.

Предложение мое было отвергнуто, комитет чрезвычайно ясно выразил своей индиферентности к выходу членов кассы вообще и гг. Ант., Сим. и пр. в частности, комитет категорически ответил мне, что он не имеет права делать какие бы то ни было запросы выходящим членам, а тем более им. Такое мирозерцание диаметрально противоположно тому, которое я желал бы видеть в представителе всех членов кассы, такое мирозерцание, если на нем основана касса, сильно роняет ее и я ввиду его не только не мог продолжать быть членом комитета, но и вовсе не мог продолжать быть членом кассы, точно также как не могу быть членом многих, существующих у нас обществ. На этом основании я и вышел как из комитета, так из членов кассы. На этом же основании я и заявлял, что буду относиться к кассе, как враг. «Если не друг, то враг» — правило, известное, вероятно, гг. членам комитета, но теперь оказывается, что заключения мои были почему-то ошибочны. Комитет не принял моего предложения, но между тем, сделал то, что



იმელო ვვიდუ პრედლოჟენიე. კომიტეტი ვიყვასალ ვ პრენიჟი პო პოვოდუ მო-
ეგო პრედლოჟენიჟი ფილისტერსკოე მიროსოზერცანიე, ნო მეჟდუ ტემ, ჯაჟილ
მენი ვ სლედუიჟემ ჟე ჯასედანიი ი ჯათემ დჟე ს პრეტივოპოლოჟნიჟი სტო-
რონი.

ნა ეთომ ოსოვანიი ი ჯაჟილუი კომიტეტი ო ჟელანიი სვომე ვსტუპიტჟი
სნოვა ვ ჩლენი კასსი, ი ვ სლუჟაე პრინიჟიჟი მენი ვ ჩლენი კასსი, პრეშუ
ნაჟნაჟიტჟი ნადო მნოი სუდ, კოტორი მოჟეტ პრესუდიტჟი ვ სვოი ოჟერედჟი
მენი კ ისკლუჟენიი იჟ კასსი, ესლი ნაიდეტ მენი ჯასლუჟივაიჟიმ ტოგო.
ი სოგლასენ ვპოლნე პოდჩინიჟსა სუდუ ი ეგო რეშენიჟი ი ვ ტომ სლუჟაე,
ესლი კომიტეტი ნაიდეტ ნუჟნიმ ნაჟნაჟიტჟი ნადო მნოი სუდ დო პრინიჟიჟი მენი
ვნოჟე ვ ჩლენი კასსი.

ცსსა, (მოსკოვი), ფონ. 95, აღწ. 2, სპ. 358, ფურ. 26-29. დედანი, ნ. ყიფიანის ზელოთ
ნაწერი.

№ 18

1868 წლის აპრილის 29. — ნ. ყიფიანის სიტყვა კავკასიელთა სალაროების
კომიტეტის სხდომაზე

გ. ჩლენი კომიტეტი! ობრაჟაჟსუ კ ვამ ტეპერჟი ნე კაკ ტოლკო კ ჩლენ-
იჟ კომიტეტი, ნო კაკ კ ტაკიმ-ტო ლიჟნოსტაჟი, ობრაჟაჟსუ ლიჟნო კ გ-ნუ
ჟამაშურიდჟე, ლიჟნო კ გ-ნუ პოლტორაჟკომუ, ლიჟნო კ გ-ნუ ბროუ, ლიჟნო
კ გ-ნუ ჟაჟპარიდჟე.

პრეჟდე ვსეგო სპრეშავიუ გ-ნა ჟაჟპარიდჟე — კაკოი ი დალ ემუ
პოვოდ სოპოსტავლჟი მოე იმია ს ტაკიმი სლოვაჟი, კაკ — 3-ე ოფდელენიე ი
ტ. პ.? ონ დოლჟენ ვჟაჟტჟი ნა სეჟია ტრუდ ოვტეტიჟი მნე ნა მოი ვოპროს ი ი ვ
პრავე ტრეპოვოჟი ონე ობსტოჟთელნიჟი ოვტეტი, ტაკ კაკ სოპოსტავლჟი ონ
მოი ლიჟნოსტაჟი ი ნაჟვანნიე ოფრეჟდენიე პერედ ლიჟნაჟი სობრავშიჟსა ტო-
ვარიჟი.

რავ, კოგდა ვოჟვრეშალისჟი მჟი ს ჯასედანიი კომიტეტი, ნა კოტორომ ი
ობჟავილ — გლავნიი ოვტეჟვოსტენნიჟი ჯა ბესპოჟადკი ვ დელაჟ კასსი ლე-
ჟიგ ნა კასსირე, ესლი რევიჟუიჟი ნაიდეტ ოპუშენიე ვ რევიჟიი პრედი-
დუშეგო მესჟაჟი, ტო რევიჟოვავიში პლათჟი შტრაფ სმოტრა პო ვაჟნიოსტი
ოპუშენიი.

ცსსა (მოსკოვი), ფონ. 95, აღწ. 2, სპ. 358, ფურ. 30-31 დედანი, ნ. ყიფიანის ზელოთ
ნაწერი.

№ 19

1860-1870 წწ. ამონაწერები, დ. ლოღობერიძის სტუდენტობის პირადი საქმიდან
მიხი რევოლუციური მოღვაწეობის შესახებ

«ეგო პრევისოჟიდეტელსტვუ, გოსპოდიუ რეკტორუ იმპერატორსკოგო ს. პე-
ტერბურგსკოგო უნივერსიტეტი, ტაიჟნომუ სოვეტნიკუ ი კავალერუ პეტრუ ალექ-
სანდროვიჟუ პლეტნეჟუ!

ოტ დვოჟიანიი დავიდა ვიოსარიონოვიჟი გოგობერიდჟე პრეშენიე.

ჟელაჟ დღე ოკონჟათელნიჟი სვოეგო ობრაჟოვანიი, ვსლუჟაჟტჟი პოლნიჟი
კურს ნაუკ ვ ს. პეტერბურგსკომ უნივერსიტეტე პო ფაკულტეტუ ფიზიკა-მა-

тематическому, разряду естественных наук, покорнейше прошу ваше превосходство о принятии меня в число своекоштных студентов без экзаменов, ибо я имею надлежащий аттестат, засвидетельствованный педагогическим советом Кутаисской губернской гимназии. При сем имею честь приложить принадлежащих с них документов: 1) метрическое свидетельство, 2) свидетельство о дворянском происхождении, 3) аттестат об окончании курса наук в Кутаисской гимназии. Давид Виссарионович Гогоберидзе. 1860 г. 23 июля».

«Справка: по курсокому правлению университета 20 сентября 1860 года своекоштных студент Давид Гогоберидзе перечислен в стипендианты Кавказского комитета, о чем сообщено совету университета за № 2225, инспектору студентов за № 2226 и бухгалтеру правления за № 2234».

«Гогоберидзе Д. В. активно участвовал в студенческих беспорядках, отсидел более 2 мес. в Петро-Павловской и Кронштадской тюрьмах, исключен из университета в декабре 1861 г. и за ним установлен строгий надзор полиции, однако он оставлен в С. Петербурге по поручительству капитана Китиашвили».

«Его превосходительству, господину исправляющему должность ректора С. Петербургского университета!

От бывшего студента математического факультета разряда естественных наук II курса Давида Гогоберидзе прошение.

Покорнейше прошу ваше превосходительство сделать распоряжение о выдаче своих документов и свидетельства университетского. Сын дворянина Давид Гогоберидзе, 9 января 1862 г.

Прожив. на углу Спасского переулкa и Екатеринской ул. в доме Була, кв. 51».

«Его превосходительству, исполняющему должность председателя временной комиссии Санкт Петербургского университета!

От бывшего студента II курса математического факультета разряда естественных наук Давида Гогоберидзе прошение.

Покорнейше прошу ваше превосходительство сделать распоряжение о восстановлении меня в число студентов по тому факультету, по которому я находился. Документы мои находятся в правлении университета. Бывший студент Давид Гогоберидзе.

Жительство имею в Новом переулке, в доме Бари, № 35, кв. 10. 1862 г. 24 августа».

«Справка: Определено: восстановить быв. студента Д. В. Гогоберидзе в числе студентов, предложить ему в короткий срок ликвидировать все задолженности».

«Его превосходительству, господину председателю временной комиссии С. Петербургского университета, тайному советнику и кавалеру Петру Александровичу Плетневу!

От студента III курса Давида Гогоберидзе прошение.

Покорнейше прошу ваше превосходительство сделать распоряжение о допущении меня к окончательному экзамену по физика-математическому факультету. 21 марта 1863 г.».

«Справка: Разрешается сдавать в текущем году госэкзамен».

«Его превосходительству, господину председателю временной комиссии С. Петербургского университета!

От студента физика-математического факультета, разряду естественных наук, III курса Давида Гогоберидзе прошение.

Желая сдать окончательный экзамен по физика-математическому факультету, разряду естественных наук, покорнейше прошу ваше превосходительство сделать распоряжение об исключении меня из числа студентов. 21 марта 1863 г.»

«Справка: Определено: уволить Гогоберидзе Д. В. из числа студентов С. Петербургского университета, о чем уведомить бухгалтера университета».

«Его превосходительству, председателю временной комиссии С. Петербургского университета!

От студентов III курса Давида Гогоберидзе прошение.

Обстоятельства некоторые вынуждают меня отложить экзамены на окончание курса на будущий год, поэтому покорнейше прошу ваше превосходительство сделать распоряжение о зачислении меня в число студентов снова с переводом на четвертый курс. Д. Гогоберидзе, 30 апреля 1863 г.».

«Определено: Зачислить Гогоберидзе Д. вновь в числе студентов, с переводом на четвертый курс, 1 июня 1863 г.».

«Его превосходительству, господину ректору С. Петербургского университета!

От студента IV курса Давида Гогоберидзе. Прощение.

Покорнейше прошу об отсрочке внесении денег за учебу пятьдесят рублей до сентября. Д. Гогоберидзе, 6 апреля 1864 г.».

«Определено: Ходатайствовать об отсрочке».

«Его превосходительству, господину ректору Петербургского университета!

От бывшего студента IV курса Давида Гогоберидзе прошение.

Покорнейше прошу ваше превосходительство сделать распоряжение о выдаче мне моих документов, бывший студент Д. Гогоберидзе, 1867 г. марта 16-го».

«Определено: Ввиду неуплаты за учебу 50 рублей, документы не выдавать».

«Его превосходительству, господину ректору С. Петербургского университета!

От бывшего студента Давида Гогоберидзе Прощение.

Имея надобность в моих документах, находящихся в правлении университета, и свидетельства о студенческом звании, покорнейше прошу ваше превосходительство сделать надлежащее распоряжение о высылке их в университет св. Владимира, прошение сие доверяю подать студенту В. Моисеву, Давид Гогоберидзе, г. Киев, 1867 г., апреля 2 дня».

«Определено: Переслать документы, принадлежащие бывшему студенту СПУ Д. В. Гогоберидзе в Киевский Владимирский университет, просить ректора университета удержать 50 рублей с Гогоберидзе и переслать. 3 апреля 1867 г.».

«М. Н. П. ректора императорского Университета св. Владимира, Киев, 18 апреля 1868 г. № 334. Секретно. Господину ректору императорского С. Петербургского университета.

Бывший студент С. Петербургского университета г. Гогоберидзе Давид вошел с прошением о допущении его в Университет св. Владими-

რა к испытанию на ученую степень, но получив вслед засим секретный отзыв г. киевского губернатора, от текущего марта за № 208, о том, что воспитанник этот состоит под негласным наблюдением полиции и по мнению г. киевского старшего полицмейстера он наводит на себя подозрение неблагонадежности, я отказал г. Гогоберидзе в упомянутом его прошении и передал все его документы г. Киевскому губернатору, прося сделать распоряжение о взыскании с этого молодого человека 50 рублей и об отсылке их С. Петербургскому университету.

Об изложенном имею честь уведомить ваше превосходительство, в ответ на отзыв от 13 апреля 1867 г. за ч 1059, ректору университета.

«Его превосходительству, господину ректору С. Петербургского университета!

От бывшего студента 4 курса Давида Гогоберидзе прошение.

Имею честь, покорнейше просить ваше превосходительство сделать распоряжение о восстановлении меня в число студентов 4-го курса физика-математического факультета, разряду естественных наук. Документы мои находятся в правлении университета, Д. Гогоберидзе, 1869 г. 7 августа.

Жительство имею на Восточном острове от III и V линии, дом 32, кв. 17».

Определено: Запросить полицию о надежности и возможности восстановления Д. В. Гогоберидзе, 19 августа 1869 г., и. о. ректора».

«В ответ: С. Петербургского обер-полицмейстера отношение от 23 августа 1869 г. за № 6739, секретно. Господину исполняющему должность ректора С. Петербургского университета!

На отношение от 16 сего августа за № 2607 имею честь уведомить ваше превосходительство, что бывший студент С. Петербургского университета Давид Гогоберидзе состоит под негласным наблюдением полиции по распоряжению бывшего военного генерал-губернатора от 13 ноября 1863 года № 3002 за намерение устроить кассу и библиотеку вопреки правил, составленных попечителем Петербургского учебного округа».

«Определено: «Отказать Д. В. Гогоберидзе в восстановлении в число студентов. 25 августа 1869 г.»

«В ответ на № 3929 и 3877 Министерство народного просвещения департамент от 12 октября 1869 г.

Господину попечителю С. Петербургским учебным округом. На предложение вашего превосходительства от 10 сентября вследствие прошения бывшего студента Давида Гогоберидзе о принятии его вновь в число студентов сего университета, имею честь уведомить вас, милостивый государь, что как из уведомления, т. е. петербургского обер-полицмейстера от 23 августа сего года оказывается, означенный Гогоберидзе состоит под негласным наблюдением полиции, по распоряжению бывшего военного генерал-губернатора Петербурга за намерение устроить кассу и библиотеку, вопреки правил, составленных советом университета и утвержденных г. попечителем округа, то я не признаю возможность, в особенности при настоящих обстоятельствах, требующих устранения всякого вредного влияния на студентов, допустить Гогоберидзе Д. В. в студенты и даже сторонние слушатели университета.

Управляющий министерством, товарищ министра, статья секретарь Н. Делянов».

«Господину ректору С. Петербургского университета! От 25 февраля 1870 года за № 207.

Бывший студент С. Петербургского университета 4-го курса физика-математического факультета Гогоберидзе Давид Виссарионович обратился ко мне с просьбой о допущении его в Новороссийский университет к окончательному испытанию по физика-математическому факультету, разряду естественных наук. Вследствие заявления г. Гогоберидзе о нахождении его документов в С. Петербургском университете, имею честь покорнейше просить распоряжения вашего превосходительства о высылке их, а так же почтить меня уведомлением какого поведения был г. Гогоберидзе, в бытность его во вверенном вам университете и не был ли он замечен в чем-либо предосудительном? Ректор».

«Определено: Переслать документы и все компроматериалы, имеющиеся в канцелярии на имя бывшего студента Д. В. Гогоберидзе, ст. инспектор ПБУ¹ от 7 марта 1870 года».

სსა (ლენინგრადი), ფონ. 14, აღწ. 5, საქ. 1468, ფურ. 1-38. დ. ლოღობერიძის ყველა განცხადება დედანია-მისი ხელით ნაწერი, დანარჩენი—პირი.

№ 20

1870 წლის მარტის 10. — ვ. ერისთავის წერილი დ. ლოღობერიძისადმი პეტერბურგში ვოდვოვოვას, ი. სეჩენოვის, ი. თარხნიშვილისა და სხვების მიერ ჩატარებული საჯარო ლექციებისა და სხვა ახალი ამბების შესახებ

Давид! Я получил твое письмо и деньги, которые передал по принадлежности. Спешу сообщить тебе здешнюю новость, несколько знаменательную и выходящую из ряда обыкновенных явлений в Петербурге. В прошлое воскресенье, т. е. 8 марта госпожа Водовозова читала лекцию об умственных занятиях по системе Фребеля. В «поощрения» она, вероятно, по слухам там известна. Она здесь держит детский сад. Муж ее пишет статьи по педагогике. Она женщина молодая, лет 25, как говорят сведущая и хорошая. Большинство публики на лекции состояло из дам, студентов и профессоров. Из наших были Алхазов, Давид Глухарич, Нацвалов² и я. При ее появлении на кафедре раздались аплодисменты. Она до того сконфузилась, что долго не могла сесть и говорила стоя и сильно запинаясь. Я не мог вымолчать на нее, до того делалось боляно и страшно за нее. Но после того как она успокоилась, речь ее становилась связнее и увлекательнее. Содержание этой лекции передам тебе когда-нибудь в другой раз; теперь недосужно, надо было бы говорить о ней давно. Всех лекций прочтет она 10.

Вот еще одна новость: мы недавно узнали, что жена доктора Бокова теперь находится в Цюрихе, где она намерена в самом непродолжительном времени защитить диссертацию на степень доктора медицины. В Цюрихе недавно получила докторский диплом одна англичанка. Пе-

¹ ПБУ — Петербургский университет.

² ივთლისშემა პ. აღბაზიშვილი, და აბდუშელიშვილი და გ. ნაცვლიშვილი.

тербург изобилует теперь публичными лекциями между прочим профессорами, читает и Сеченов, которому помогает на лекциях Тарханов. Его оставили при академии, но медали никакой не дали. Мои дела пока еще идут недурно; очень рад, что ты устроился хорошо. Здесь новостей, заслуживающих внимания, нет более. Савенко и Ермолаев приехали из Воронежа, где их, видно, порядком откормили. Ермолаева кажется, посылают на казенный счет на три года за границу с тем, чтобы занимался агрономией и чтобы после профессорствовал в Лесном. Все мы живы и здоровы. Нацвалов обо всех напишет подробнее.

Мадонну, душа моя, я не видал, потому что нигде не бываю. Салонес родила дочку, а потому она лежит все еще; так что я ее не мог еще видеть. Полнее по этому предмету напишу все подробно. Меня недавно уверяли будто не шутя, она вдова. Не знаю верить или не верить этому.

Кланяйся всем нашим дружески. Я и Нацвалов много смеялись над твоим письмом. Твой В. Эристави.

ცხსა (მოსკოვი), ფონ. 109, აღწ. 214, საჭ. 492, ფურ. 309. დედანი. ვ. ერისთავის ბე-
ლით ნაწერი.

№ 21

1870 წლის მარტის 31. — ვ. ერისთავის წერილი დ. ლოლობერიძისადმი
ქართველი სტუდენტების წრის ზოგიერთი წევრის პეტერბურგიდან წასვლისა
და პეტერბურგში მომხდარი ახალი ამბების შესახებ

Дружище Давид! Сегодня вечером получил я твое письмо. Ты у меня молодец! Молодец-да и только! Об этом больше говорить не следует. Теперь 1 час ночи; у с Ермолаевым только что пришла из «Лондона», где ели бифштекс...¹ выпили бутылку пива, слушали прек... и вспоминали тебя. Сообщу тебе несколько новостей из нашего кружка. 1) Нацвалов выехал из Петербурга. Вот как это случилось: один из многожеланных Эристовых, женатый на казачке и проживающий в Киве, пирезжал сюда по своим делам и предложил Нацвалову место управляющего в одном из имений своей жены в 2000 дес. земли с жалованьем 500 руб. в год. Нацвалов будет жить в имении один (дом в 6 комнат к его услугам) и распоряжаться по своему усмотрению. Он согласился на предложение и уехал. Перед выездом несколько грустил, но узнав, что ему предстоит в деревне ухаживать за красивой поподьей, совсем развеселился. Скоро вышлю тебе его карточку, специально предназначенную для тебя. Он говорил, что напишет тебе из имения. Я еще не получил его письма; 2) Яков писал тебе обо всем, тебя интересующем, подробно. Завтра сходит в университет и сделает все относительно твоих документов. Он начал зашибать деньги, поживись если приедет; 3) На днях, а именно, кажется 6 апреля в Петербурге совершится необыкновенное явление. Ожидаем, что тронется лед на Неве, затмится солнце на Неве, пойдет снег, станут звонить во все колокола и вообще произойдет всеобщее смешение. В этот многознаменательный день совершится тор-

¹ პრავალწერტილი ყველგან საბუთისაა.

жественный выезд из столицы Кирилла Лорткипанидзе; и через дней семь Одесса примет его в свое лоно. Конечно, главным деятелем в этом факте является Лемини; 4) Вероятно, ты читал в «Петербургских ведомостях» о смерти Лядовой. Хоронили ее на Сеноленском кладбище при стечении многочисленного народа, были и мы, т. е. Ермолаев, Г...¹, Репин П., Миша Алхазов и я. Немного поразвлеклись, учинив маленький скандал. На похоронах мы все терлись возле того господина, которого вздул Миша Гуриели (Юферов), рассказывали громогласно историю его избияния, и при этом произносили его фамилию. Потешались его слушанием вдоволь. О себе напишу, что живу совершенно один и заниматься никто не мешает. Ты знаешь, что с Редкиным я еще раньше освоился, а до Пасхи с ним совсем справлюсь. Вообще экзамены меня не страшат. Здоровье мое хорошее, только глаза стали болеть сильнее прежнего. Результат моих экзаменов сообщу тебе в свое время. Ты тоже напиши. Сочинение Фика «Соотношение физических сил» есть у Кирила, а если непременно желаешь приобрести его, то куплю и пришлю, также и «Речь Петрушевского», если она вышла. Что касается статьи «О женщинах», то пришлю тебе свою, ибо твою не сыскать, во-первых, потому, что Сандро уехал на Кавказ и во-вторых, потому, что он потерял собственную голову с самого рождения, мог ли усмотреть за твоей книгой?! Очевидно — нет. Всему поверил бы, но тому, чтобы ты когда-нибудь пропагандировал что-нибудь между женщинами, — никогда. Ей милый, на старости лет не начини брыкаться! Вот еще новость: я по всей вероятности лето проведу на Кавказе. Родные зовут меня навестить их, хоть на короткое время. Особенно мать изъявляет желание видеть. Я постараюсь удовлетворить их желание и свое, конечно. Вот уже не думал, что ехать на Кавказ. Постараюсь из этой поездки извлечь как удовольствие, так и пользу. Ты же знаешь, куда стремится мое желание. Достал я Консидеранса «Demokratische Manifest»² и думаю заняться летом дома. На Кавказ собираются также Сулханов, Давид Бек, может быть и Алхазов. На обратном пути может быть увижусь с вами в Одессе. Пришлите обещанное. Давиду еще руку не пожал за тебя. Ершове, Савенко, Жохов и Паша кланяются тебе. Кланяйся от меня семейству Андреевских, когда будешь у них, также всем нашим. Симону и Дадияни не пишу потому, что ей богу, нет времени. Пусть извинят. Теперь перейду к Мадоне. А что напишу о ней я тебе? Я ее нигде не видал и не встречал, но слышал, что она собирается ехать за границу, где и останется до зимы. По этому случаю я собираюсь вступить в сношения со всеми лучшими гостиницами заграничных новых городов, чтобы она давала бы мне знать по телеграфу о ее здоровье, что немедленно буду сообщать тебе. И так до свидания. Что сердись! Продолжай, нам приятно. Жму твою руку. Твой В. Эр[истов].

ცხსა (მოსკოვი), ფონ. 109, აღწ. 214, საქ. 492, ფურ. 297-298. დედანი. ვ. ერისთავის ხელით ნაწერი.

¹ მრავალწერიტილი საბუთისა.

² 1843 წელს გამოვიდა კონსიდერანსის „დემოკრატიული მანიფესტი“ ფრანგულ ენაზე, რომელიც 1845 წელს ითარგმნა გერმანულად, მისში მოთხრობილია კლასობრივი ბრძოლების შედეგების შესახებ უტოპური შეხედულებანი (ვ. ს.).

ილია ჭავჭავაძის იურიდიული მოღვაწეობა

ცალკეული გამოჩენილი პიროვნების ბიოგრაფიის შესწავლისათვის საკმარისი არ არის სრულყოფილად იქნეს გაშუქებული მისი შემოქმედების მხოლოდ ის მხარე, რომელმაც მას საზოგადოებაში აღიარება მოუპოვა. ზოგიერთი მკვლევარი იმ აზრისაა, რომ გამოჩენილი პიროვნების ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ყოველმხრივი შესწავლა ანელებს ყურადღებას მთავრისადმი და ჩრდილავს ამ პიროვნების შემოქმედების ყველაზე ძვირფას მხარეს. ამ პრინციპით მეცნიერული კვლევის წარმოების შედეგად ჩვენ ფაქტიურად არა გვაქვს ქართული ნაციონალური კულტურის ისეთი ღირსშესანიშნავი წარმომადგენლების, როგორც იყვნენ ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, ვაჟა-ფშაველა, ნიკო ნიკოლაძე და სხვების მეცნიერულად სრულყოფილი შემოქმედებითი ბიოგრაფიები.

ჩვენი კლასიკოსი მწერლების შემოქმედების შესწავლით დაინტერესებულია ჰუმანიტარული მეცნიერების სხვადასხვა დარგის მრავალი სპეციალისტი, მაგრამ ხშირია შემთხვევა, რომ მხედველობის გარეშე რჩება ცხოვრებისა და შემოქმედების ისეთი დეტალები, რომლებსაც დიდი მნიშვნელობა აქვთ როგორც ამ პირების ბიოგრაფიის სრულყოფისათვის, ასევე ქართველი ერის კულტურის ისტორიისათვის. მაგალითისათვის გავიხსენოთ ფაქტები. უკანასკნელ დრომდე ცნობილი არ იყო ილია ჭავჭავაძის პასუხისმგებლობაში მიცემის ფაქტი გაზეთ „ივერიის“ 1894 წლის 12 ნოემბრის ნომერში ფელეტონის დაბეჭდვისათვის¹; ვაჟა ფშაველას პასუხისმგებლობაში მიცემის ფაქტი 1903 წლის მაისის თვეში იტყუვეს შეურაცხყოფისათვის² და სხვ.

ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, ვაჟა ფშაველა და ბევრი სხვა გამოჩენილი მწერალი დიდ შემოქმედებით მუშაობასთან ერთად ფართო საზოგადოებრივ მოღვაწეობასაც ეწეოდნენ, რომელთაც ორგანულ კავშირშია მათი მნიშვნელოვანი იურიდიული საქმიანობა. ამ საქმიანობის შესწავლა ამ პირების შემოქმედებითი ბიოგრაფიის სრულყოფის ერთ-ერთი პირობაა. განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს ილია ჭავჭავაძის ბიოგრაფიის სრულყოფისათვის მის იურიდიულ საქმიანობის შესწავლას, რადგან ილია პროფესიით იურისტი იყო და ამ დარგში პრაქტიკულ მოღვაწეობას (მომრიგებელ შუამავლად, მომრიგებელ მოსამართლედ და ნაფიც ვეჟილად მუშაობას) თითქმის 16 წელი შესწირა.

ილია ჭავჭავაძის პრაქტიკულ-იურიდიულ მოღვაწეობაზე დიდ მასალას იძლე-

¹ ქურნალი „მნათობი“, № 10, 1963 წელი „ერთი ეპიზოდი ილია ჭავჭავაძის მოღვაწეობიდან“, გვ. 176 — 179.

² იგივე ქურნალის 1965 წლის № 8, „ვაჟა ფშაველას იურიდიული მოღვაწეობა“, გვ. 119 — 128.

ვაღუშეთის მომრიგებელი მოსამართლის არქივი და საქ. სსრ ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში დაცული ზოგიერთი დოკუმენტი. ამ დოკუმენტების ნაწილი თავის დროზე გამოქვეყნებული იყო საქ. სსრ ც. ს. არქივის ღირექტორის ამხ. ა. მ. იოვიძის მიერ, რითაც ქართველ მკითხველს საშუალება მიეცა გაცნობოდა ილიას შესახებ ბევრ უცნობ მასალას და ამავე დროს ერთგვარი წარმოდგენა მიეღო ილიას პრაქტიკულ-იურიდიულ მოღვაწეობის, განსაკუთრებით მის სამოსამართლო მოღვაწეობის, შესახებ. ამჯერად ჩვენ გვსურს მკითხველს გავაცნოთ დამატებითი მასალები, რომელიც უფრო სრულყოფილ წარმოდგენას იძლევა ილიას სამოსამართლო მოღვაწეობის შესახებ. ამ მასალებში აგრეთვე შესულია იმ დოკუმენტების ნაწილიც, რომელთაც გამოქვეყნებული იყო ამხ. ა. მ. იოვიძის მიერ. ჩვენს მიერ ძირითადად ქვეყნდება ილიას მიერ მომრიგებელ მოსამართლედ მუშაობის პერიოდში სისხლის სამართლისა და სამოქალაქო საქმეებზე გამოტანილი განაჩენები, განჩინებები, გადაწყვეტილებები, დადგენილებები და სხდომის ოქმის ამონაწერები.

მთელი სასამართლო არქივის გამოქვეყნება შეუძლებელია, პრაქტიკულად ეს არც არის მიზანშეწონილი. ილია იხილავდა სხვადასხვა კატეგორიის საქმეებს, და მრავალი საქმე ერთნაირი ხასიათისაა, ზოგი თითქმის ანალოგიური. ამიტომ ყველა კატეგორიის საქმეებიდან ჩვენს მიერ შერჩეული იქნა თითო-ორი უფრო მნიშვნელოვანი დოკუმენტი, და, ვფიქრობთ, მათი საშუალებით შეიძლება სრული წარმოდგენა ვიქონიოთ სამოსამართლო მოღვაწეობაზე, რომელსაც ილია ეწეოდა.

ერთი ჯგუფი დოკუმენტებისა ეხება ყოფილ საკითხებს, როგორცაა, მაგალითად: მრუშობა, ორცილიანობა, სისხლის აღრევა, მეუღლის იძულება თანაცხოვრებისათვის და სხვა; მეორე ჯგუფი — ადამიანის ღირსების და ჯანმრთელობის დაცვის საკითხებს, საზოგადოებრივი წესრიგისა და პარაზიტუზმის წინააღმდეგ ბრძოლის საკითხებს და სხვ. წარმოდგენილია დოკუმენტები სამოქალაქო საქმეებზე, რომლებიც ეხება: ვალდებულებით სამართალს, საოჯახო, საქორწინო, სამემკვიდრეო და სამეურვეო საკითხებს, ქონებრივ დავებს, მიწაზე საკუთრების უფლების განხორციელებას, საეკლესიო დავებს და სხვ. ამავე დროს ვაქვეყნებთ დოკუმენტებს, რომლებიც ყურადღებას იქცევენ იურიდიული დასაბუთების თვალსაზრისით, სადაც ვლინდება ილიას იურიდიული აზროვნება, დოკუმენტის შედგენის ინდივიდუალური ილიასეული სტილი.

ილიას სამოსამართლო მოღვაწეობის პირველი პერიოდი, პერიოდი როდესაც იგი მომრიგებელ შუამავლის მოვალეობას ასრულებდა, ერთგვარ დახუსტებას მოითხოვს. ოფიციალურად ილია დუშეთში მომრიგებელ შუამავლის თანამდებობაზე დაინიშნა 1864 წლის 4 ნოემბერს. მას თანამდებობა მაშინვე აქვს მიღებული და საცხოვრებლადაც გადასულა დუშეთში, მაგრამ მთავრობას იგი ადრე დაწყებულ სამუშაოდან, როგორც ეტყობა, არ გაუთავისუფლებია. ილიას ზოგიერთი წერილიდან ვრწმუნდებით, რომ 1865 წლის სექტემბ-

რის ჩათვლით მას ხშირად უხდებოდა მივლინებებში ყოფნა და გლეხთა ბატონყმური ურთიერთობიდან გათავისუფლების საკითხზე მუშაობა, როგორც ქუთაისის გუბერნიაში, ასევე თბილისის გუბერნიაში, რაიონებში, რომლებიც დღეშეთის მომრიგებელ შუამავლის მომსახურებაში არ შედიოდნენ; მომრიგებელ შუამავლის თანამდებობაზე მუშაობის დროს ილიამ შემოიარა ქართლის მთიანეთის სოფლების დიდი ნაწილი და დიდი შრომა გასწია მიწების აზომვაზე და საწესდებო სიგელების შედგენაზე. ყაზბეგი, მუხრანის, ქსოვრისი, მჭადიჯვარის, უნაგირას მთის საძოვრები და სხვა ადგილები¹, რომლებიც დღეშეთის მომრიგებელი შუამავლის „კამერის“ მომსახურებაში შედიოდა, ილიამ შემოიარა 1865-1868 წლებში. მანამდე კი იგი მიწების აზომვას, კიგელების შედგენასა და გლეხთა საკითხის შესწავლას აწარმოებდა დასავლეთ საქართველოში, ჯავახეთში, მესხეთში და სხვა რაიონებში, რომლებიც მის მომსახურებაში არ შედიოდნენ.

1965 წლის 21 სექტემბერს ზონიდან მეუღლისადმი მიწერილ წერილში ვკითხულობთ: „თუ პეტრე არ წამოსულა, უთხარი, მალე წამოვიდეს, ძალიან საჭიროა: ...ჩვენი საქმე ურიგოდ არ მიდის ჯერ... იესემ ახალციხისა რა თქვა დაწვრილებით მომწერე“. იმავე თვეში ილია დღეშეთში აგზავნის დეპეშას გუდაუთიდან და პირდება მეუღლეს ერთ კვირაში ჩამოსვლას. როგორც ირკვევა ამ ორი დოკუმენტიდან, ილია ზონში და გუდაუთში ერთი და იმავე პერიოდში იმყოფებოდა და მისი დასავლეთ საქართველოში ყოფნა უდაოდ დაკავშირებული იყო მის სახელმწიფოებრივ საქმიანობასთან. ამ დასკვნამდე ჩვენ მივდივართ როგორც წერილის შინაარსიდან, ასევე რიგი გარემოებებიდან, რომლებიც მის დღეშეთში არყოფნასთან არის დაკავშირებული. წერილის შინაარსი მეტყველებს, რომ ილია ზონში ჩასული იყო საქმის გასაყვებად, და, მისი აზრით, ეს საქმეები ურიგოდ არ მიდიოდნენ. ილია ზონში და გუდაუთში ჩასული ყოფილა არა ერთი და ორი დღით, არამედ უფრო დიდი ხნით, და ამიტომ პირდება მეუღლეს, რომ „ალბათ ერთი კვირის შემდეგ“ მოახერხებდა დღეშეთში დაბრუნებას. ამავე წერილში ილია მოითხოვს შეატყობინონ მას ახალციხის შესახებ. ჩვენის აზრით, ახალციხე წერილში ნახსენებია იმის გამო, რომ იმ დროისათვის მესხეთში მიწების აზომვა, საზღვრების დაწესება და სიგელების შედგენა ჯერ კიდევ არ იყო დამთავრებული. მესხეთის მეზობელ მხარეში, ჯავახეთში, ეს სამუშაო დამთავრა თვით ილიამ მისი დანიშვნის წინა პერიოდში².

როგორც ეტყობა, მასვე უნდა ეწარმოებია მიწების აზომვა და სიგელების შედგენა მესხეთში და კერძოდ ახალციხის უბანზე, მაგრამ დღეშეთში გადაყვანის გამო ეს სამუშაო გაჭიანურდა 1865 წლამდე. მესხეთი და ჯავახეთი ქუთაისის გუბერნატორის მართვა-გამგეობაში შედიოდა და ახალციხის საკითხი წარმოად-

¹ ილიას წერილები. თხზულებათა სრული კრებული, ტომი X, გვ. 249—250.

² თხზულებანი, ტ. X, გვ. 247.

³ თხზულებანი, ტ. X, გვ. 246.

გენდა იმ ჯაჭვის ერთ რგოლს, რომლის გარეშე ილიას მიერ ქუთაისში მუშაობის პერიოდში დაწყებული სამუშაოს დამთავრება შეუძლებელი იყო¹.

დუშეთის მომრიგებელ შუამავლად ილიამ იმუშავა 1868 წლის სასამართლოს რეფორმის გატარებამდე. ამ რეფორმის შემდეგ რიგი ქალაქის ტიპის ცენტრებში, და მათ შორის დუშეთშიც, მომრიგებელი შუამავლის „კამერები“ გაუქმდა და მათ ნაცვლად შეიქმნა მომრიგებელი მოსამართლის უბნები, უფრო ფართო სამოსამართლო ფუნქციებით. დუშეთის პირველი მომრიგებელი მოსამართლე იყო ილია, რომელმაც ამ თანამდებობაზე ექვსი წელი დაჰყო.

ილიას სამოსამართლო მოღვაწეობის შესახებ, როგორც ადრევე იყო ნათქვამი, ჩვენ წარმოდგენა უნდა მოგვცეს დუშეთის სასამართლო არქივმა და მისი თანამედროვეთა მოგონებებმა. გავარკვიოთ, რა მასალები გვაქვს ხელთ.

ილია ჭავჭავაძის დაბადებიდან 100 წლისთავთან, 120 წლისთავთან და 125 წლისთავთან დაკავშირებით დუშეთის, ყვარელის, ყაზბეგის, თიანეთისა და მცხეთის (განსაკუთრებით — საგურამოს) რაიონებში შეგროვილ იქნა ილიას თანამედროვეთა მრავალი მოგონება მისი სამოსამართლო მოღვაწეობის შესახებ. ეს მოგონებები თავმოყრილია ამ რაიონების მხარეთმცოდნეობის მუზეუმებში, საქართველოს ლიტერატურულ მუზეუმში, ილიას მემორიალურ მუზეუმებში (თბილისი, საგურამო, ყვარელი) და სხვა სამეცნიერო და კვლევით დაწესებულებებში. ზოგი მათგანი დაიბეჭდა „ლიტერატურულ მატრიანეში“, 1937-1962 წლების ქართულ და რუსულ პერიოდულ პრესაში, სამეცნიერო დაწესებულებების შრომებში. ეს მოგონებები უდავოდ ავსებენ ბიოგრაფიას და ბევრ საყურადღებო გარემოებებზე მიუთითებენ, მაგრამ მათი უმრავლესობა არაზუსტია და ერთგვარ დავას იწვევს. მაგალითად, ერთი ჯგუფი მოგონებებისა ეხება ილიას მიერ სხვადასხვა ქონებრივ დავის მოგვარებას. არცერთი მოგონება არ მიუთითებს, თუ რა პერიოდს ეკუთვნის იგი. ქონებრივი დავების მოგვარება შედიოდა როგორც მომრიგებელი შუამავლის, ასევე მომრიგებელი მოსამართლის მოვალეობაში, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ შუამავალი არიგებდა დავას 200 ვერცხლის მანეთის ფარგლებში, მომრიგებელ მოსამართლეს კი მიეცა უფლება დავა განეხილა, სადაც სასაჩრელო თანხა არ აღემატებოდა 2000 მანეთს². მოგონებები ეხებიან ილიას მიერ დავების გადაწყვეტას მცირე თანხებზე ან 200 ვერცხლის მანეთზე გაცილებით ნაკლებ ღირებულებას ქონებრივ დავებზე და არ გვაძლევს საშუალებას გავერკვეთ, თუ მის სამოსამართლო მოღვაწეობის რომელ პერიოდს მოიცავს. ეს კიდევ არაფერია, არის მოგონებები რომლებიც არ შეიძლება სინამდვილეს შეეფერებოდნენ.

დუშეთის მომრიგებელი მოსამართლის არქივი, ე. წ. „Архив Душетского мирового отдела“ რომელიც საქ. სსრ ცენტრალურ სახელმწიფო არქივის

¹ საბოლოო ანგარიში ამ საკითხზე შედგენილია 1866 წელს ნიკოლოზ სიმონის-ძე აბაშაძის მიერ, რომელიც მუშაობდა ქუთაისის გენერალ-გუბერნატორის კანცელარიის მმართველად.

² „Уложение граждансого судопроизводства“. მუხლი 29. იგივე ზახვასძე ილიას მიერ განხილულ ნაღვორნი სოვეტნიკის საქმის დადგენილებით ნაწილში (საქართველოს სსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. 133, საქ. 392).

133-ე ფონდში ინახება (ყოფილი 224 ფონდი) შეიცავს 2392 განხილულ საქმეს და მცირეოდენ მასალას ამ სასამართლოს კანცელარიის მუშაობის შესახებ. (№№ 2266, 2267, 2328, 2329 და 2331).

მომრიგებელი მოსამართლის განყოფილების შტატი თავიდანვე დაკომპლექტებული ყოფილა შემდეგი პირებისაგან:

მოსამართლე — ილია ჭავჭავაძე, მომრიგებელი მოსამართლის თანაშემწე — ტერ-სტეფანოვი (ტიტულიარნი სოვეტნიკი). მომრიგებელი მოსამართლის ადგილზე დანიშვნის კანდიდატი — თულაშვილი. სასამართლოს ბოქაულები (პრისტავი) — ჩიკვაძე და რატიშვილი (რატიევი).

გარდა ამისა, მომრიგებელ მოსამართლეს ჰყავდა ტექნიკური პერსონალი, კანცელარიის მდივნის, გადამწერისა და სხვა პირების შემადგენლობით.

ამ შტატით ილიამ იმუშავა დღემდე დაწყებული წამოსვლამდე, რის შემდეგ მისი ადგილი დაიკავა ალექსანდრე ივანეს ძე სავანელმა.

საქმეთა „მომრიგებით“ დამთავრება ბევრად იყო დამოკიდებული მოსამართლის ავტორიტეტზე, მის სამართლიანობაზე და მოდავეთა დარწმუნების უნარზე. ამ თვისებებით თუ კი ვინმე ყოფილა დაჯილდოებული — ილია მი-თუმეტეს, და ამის შედეგად მის პრაქტიკაში ვხვდებით მოდავეების შერიგების ისეთ შემთხვევებსაც კი, რომ ასეთი შედეგი ზოგჯერ დაუჯერებელიც ხდება. მაგალითად, 1868 წლის 12 აგვისტოს ილიასთან გამოცხადებულა სოფ. მიქეთის მცხოვრები ისმაილ ყაჯროვევი, და მოუთხოვია დასჯა თანასოფელელ ნაფი ყაჯროვერისა, იმის გამო, რომ ნაფის შთაგონებით მისი ცოლი სახლიდან ორჯერ გაიქცა და უკვე წელიწადნახევარია უკან არ დაბრუნებულა.

ილიას მომჩივანთან ერთად დაუბარების მისი ცოლი, ნაფი და ისმაილის მიერ დასახელებული მოწმეები, მაგრამ საკითხი მოუგვარებია საქმის არსებითად განხილვის გარეშე. „სანამ მოწმეთა დაკითხვას შეუდგებოდი, — აღნიშნავს ილია თავისივე ხელით შედგენილ ოქმში, — დარწმუნებით და შთაგონებით ორივე მხარემ თანხმობა მომცა დავა დამთავრონ მშვიდობიანად. თუ ამიერი-დან ნაფი ჭაჯროვეს ექნება კანონსაწინააღმდეგო კავშირი ისმაილის ცოლთან ამას ისმაილი დამტკიცებს, ნაფი იღებს ვალდებულებას, გარდა კანონით გათვალისწინებული პასუხისმგებლობისა, გადაუხადოს ისმაილს სასამართლო წესით ასი მანეთი ვერცხლით“¹.

ილიას მიერ ნაწარმოებ საქმეებში ხშირად ვხვდებით ჩანაწერს, რომ მისი „დარწმუნებით და შთაგონებით“ („По убеждению моему и внушению“) მოდავე მხარეები შერიგდნენ. ან შეთანხმდნენ და საქმე წარმოებით მოისპო. ზემოთ მოყვანილი მაგალითი ნათელყოფს, თუ რა დიდი ძალა ჰქონდა ილიას შთაგონებას, რომელმაც ლეკი ისმაილ ყაჯროვეიც კი დაარწმუნა, რომ წელიწადნახევრის წინ ნაფი ყაჯროვეის შთაგონებით მისი ოჯახიდან გაქცეული ცოლი მას არ დალატობს და მოდავეთა შორის სრული სიმშვიდე დამყარა.

ილია, როგორც წესი, ყველა მის წარმოებაში მყოფ საქმის დოკუმენტაციას პირველი ფურცლიდან უკანასკნელამდე თვით აწარმოებს. სასამართლოს უწყე-

¹ ცსა (თბ.), ფონ. 133, საქ. 39.

ბეგსაც კი იგი თავისი ხელით ავსებს. გვხვდება საქმეები, სადაც სასამართლო-ში გამოცხადებული მომჩინის, დაზარალებულის თუ სხვა პირის განცხადება-ოქმი, ან სასამართლოს სსდომის ოქმი დაწერილია სხვა ხელით (მდივნის, გადამწერის ან ვაკანტურ თანამდებობაზე დანიშვნის კანდიდატის), მაგრამ ეს ძალიან იშვიათად. ილიას მიერ შედგენილი დოკუმენტები მეტყველებენ, თუ რა დიდ ყურადღებას აქცევდა მათ სრულყოფილებას და დასაბუთებას. რა მცირე დიდი ყურადღებას აქცევდა მათ სრულყოფილებას და დასაბუთებას. რა მცირე მნიშვნელობისაც არ უნდა იყოს დოკუმენტი, ილია ყოველთვის უთითებს კანონს და თითოეულ დებულებას აძლევს კანონის შესაბამის დასაბუთებას. მიუხედავად იმისა, რომ სასამართლო წარმოების ასეთი სრულყოფა ილიას დიდ დროს და ენერგიას ართმევდა, იგი ყოველთვის მას დიდი ყურადღებით ეპყრობოდა, დევნიდა საქმისადმი ზერელე დამოკიდებულების ყოველგვარ გამოვლინებას. საქმისადმი ასეთივე ღრმა და სერიოზული დამოკიდებულების ნიშანი აზის ილიას დაქვემდებარებულ პირთა მიერ ნაწარმოებ საქმეებს. საქმისადმი ზერელე და არაკეთილსინდისიერი დამოკიდებულება ილიას ყოველთვის აღაშფოთებდა და ის ასეთის წინააღმდეგ სასტიკ ბრძოლას აწარმოებდა... ამ გარემოების დასადასტურებლად მიზანშეწონილი იქნება დავასახელოთ ასეთი მაგალითი. 1870 წლის 16 თებერვალს ილიას განუხილავს თბილისში მცხოვრებ სერგო ტერ-მათეუშოვის ნდობით აღჭურვილი პირის ტერ-სტეპანოვის განცხადება, თბილისის ოლქის სასამართლოს მიერ გაცემული აღმასრულებელი ფურცლით, დღეითი მიმდინარე მცხოვრებ გრიგოლ აპრიამოვზე 1389 მანეთისა და 4 კაპიკის გადახდევინების შესახებ. სერგო ტერ-მათეუშოვის აღმასრულებელი ფურცელი წარმოებაში ჰქონია სასამართლოს ბოქაულს რატიშვილს, რომლის მოქმედებაში ილიას კანონის უხეში დარღვევები აღმოუჩინა: „განვიხილე რა მთელი სააღსრულებო წარმოება, — წერს ილია თავის დადგენილებაში, — რომელიც მე წარმომიდგინა ბოქაულმა რატიევმა, ვპოვე შემდეგი სახის დარღვევები: 1. სასამართლოს ბოქაულმა რატიევმა დანიშნა პირველი საჯარო ვაჭრობა და ჩაატარა ასეთი სასამართლო ჩინოვნიკის მონაწილეობის გარეშე, რაც ეწინააღმდეგება სამოქალაქო სასამართლო წარმოების დებულების 1157 მუხლის მოთხოვნას; 2. წინააღმდეგ იმავე დებულების 1158 მუხლის მოთხოვნისა, ნასყიდობის ფურცელში არ არის მითითებული ცალკეულ მოვაჭრეთა მიერ დასახელებული თანხის წანამატები; 3. კოლეჯიკი ასესორ კობიევმა, რომელმაც ამ საჯარო ვაჭრობის დროს დაასახელა უმაღლესი თანხა ხუთას ორმოცდახუთი მანეთის რაოდენობით, შემოიტანა ორმოცდაათი მანეთი და არა მთელი თანხა, როგორც ამას მოითხოვს დებულების 1161 მუხლი. ასეთ პირობებში მამულის შემსყიდველი, თანახმად დებულების 1144 მუხლისა, დაჯარიმებული უნდა ყოფილიყო და საჯარო ვაჭრობა სხვა დამსწრეთათვის განახლებული, უკანასკნელად დასახელებულ თანხიდან. სასამართლო ბოქაულმა ვაჭრობა დამთავრა ისე, რომ არ შეასრულა დებულება 1194 მუხლის მოთხოვნები; 4. დებულების 1140 მუხლის მე-3 პუნქტის საფუძველზე სასამართლოს ბოქაულმა აღნიშნული ვაჭრობა ჩათვალა ჩაშლილად, დანიშნა იგი განმეორებით, მაგრამ

ასეთი არ შესდგა მყიდველთა გამოუცხადებლობის გამო. სამოქალაქო სასამართლო წარმოების დებულების 1145 მუხლის საფუძველზე, რადგან მეორედ ვაჭრობა არ შესდგა, კრედიტორებს უფლება ჰქონდათ გასასყიდი ქონება თავისთვის დაეტოვებინათ ან გადახდევინება მიექციათ სხვა ქონებაზე. ბოქაულმა, ნაცვლად საკითხის ამდაგვარად გადაწყვეტისა, საჯარო ვაჭრობა დანიშნა მესამედ, რომელზედაც მთხოვნელმა ალავერდოვმა მამული შეიძინა უფრო დაბალ ფასად, ვიდრე იგი იყო შეფასებული¹.

ილია თელის, რომ სასამართლოს ბოქაულის მიერ დაშვებული დარღვევების შედეგად არც ერთი ჩატარებული საჯარო ვაჭრობა, რომლითაც იყიდებოდა აპრიამოვის უძრავი ქონება, არ შეიძლებოდა მიჩნეული ყოფილიყო კანონიერად და ამრიგად ალავერდოვის მიერ ამ მამულის ყიდვაც უკანონო მოქმედებად უნდა ყოფილიყო ცნობილი. თავისი დადგენილებით ილიამ ბოქაულის ყველა მოქმედება, მათ შორის, მამულის ალავერდოვზე მიყიდვაც, გააუქმა და დანიშნა ახალი საჯარო ვაჭრობა¹.

საქმისადმი კეთილსინდისიერი დამოკიდებულება, სხვისი უფლებების ისეთივე დაცვა, როგორც პირადის, ნაკისრი ვალდებულებების შესრულება და ყოველ საქმიანობაში მაღალი ზნეობრივი თვისებების გამოვლინება წითელ ზოლად გასდევს ილიას მთელ მოღვაწეობას. იგი ყოველთვის მტრულ განწყობილებას იჩენდა იმ პირებისადმი ვინც ამ თვისებებს არ ავლენდა.

ილიას სასამართლო არქივში ყურადღებას იქცევს დიდი რაოდენობა საქმეებისა, რომლებიც აღძრულა სიტყვიერი და ფიზიკური შეურაცხყოფის, გვემის, სხეულის დაზიანებისა და მსგავსი გვემის დანაშაულებრივი ქმედებების გამო. უმეტეს შემთხვევაში ეს საქმეები მხარეთა შერიგებით ან ისეთი შედეგით დამთავრებულია, როდესაც დაზარალებული წამოსულა. საინტერესოა იმ კატეგორიის საქმეები, რომლებიც აღძრულან თავადაზნაურობასა და გლეხებს შორის. უმეტეს შემთხვევაში მოძალადეები და შეურაცხყოფის მიმყენებელი იმ დროისათვის უკვე ნაიდაგ-გამოცლილი თავადაზნაურობაა (გედევანიშვილები, ხიმშიაშვილები, კობიაშვილები, ზანდუკელები, და სხვ.), რომელთა მიმართ ილია შერიგების შემთხვევებში ძალიან ხშირად იყენებს კანონს დაჯარიმების შესახებ დაზარალებულის სასარგებლოდ. მატერიალური საზღაური დაზარალებული გლეხისათვის უდაოდ კარგი საშუალება იყო მისი წყენის მოსაშუშებლად და ამავე დროს თავგასული თავადაზნაურობის დასაჩეკლად¹.

ილია განსაკუთრებულ სიმკაცრეს იჩენს, როდესაც საკითხი შეეხება ქალის შეურაცხყოფას. „ვიხელმძღვანელებ რა სამოქალაქო სასამართლო წარმოების 119 მუხლით, — ვკითხოლობთ ილიას მიერ გამოტანილ დადგენილებაში, — ვცანი გლეხი მათე კორაშვილი დამნაშავე ქეთევან კორაშვილის შეურაცხყოფაში და უკანასკნელს კამეჩის მითვისებაში. სასჯელთა დებულების 135

¹ საქ. სსრ ცსა (თბ.), ფონდი 133, საქმე № 239.

² მაგალითად: საქმე გოგოლა იობაშვილის საჩივრით გედევანიშვილის ხელქვეითების დადგენისათვის, საქმე ბიაშვილის საჩივრით იმერლიშვილის მიმართ და სხვ.

მუხლის საფუძველზე დამნაშავე მათე კორაშვილს, ქალის შეურაცხყოფისათვის მოქმედებით, განესაზღვროს ერთი თვე და თხუთმეტი დღე პატიმრობა ღუშეთის საპატიმროში და მასვე დაეკისროს დაუყოვნებლივ დაუბრუნდეს შეურაცხყოფილს თვითნებურად წაყვანილი კამეჩი¹ „... ამავე განაჩენის დადგენილებით ნაწილში მითითებულია, რომ დამნაშავე ქალის შეურაცხყოფისათვის იმსახურებდა უფრო მკაცრ სასჯელს, მაგრამ მხედველობაში იყო მიღებული ბრალდების და დაზარალებულის ახლო ნათესაური დამოკიდებულება, დანაშაულის აღიარება და ბრალდებულის თანხმობა ნებაყოფლობით დაებრუნებინა წამოყვანილი კამეჩი.

ილიას არქივში ჩვენ გვხვდება საქმეები, რომლებიც ეხებიან ქალის ღირსების და თავისუფლების დაცვის საკითხს. ილია ამ საქმეების გადაწყვეტის დროს გვევლინება როგორც დიდი ჰუმანისტი, ადამიანის ბუნების ღრმა გაგებში და იმ ადამიანების წინააღმდეგ მებრძოლი, რომლებიც ფეოდალურ-ბურჟუაზიული საზოგადოებრივი წყობის პირობებში ქალის ღირსებას ფეხქვეშ სთევდნენ, აყენებდნენ მას მონურ მდგომარეობაში.

სამაგიეროდ ილია დაუნდობელი იყო ქალისადმი, რომელიც იმხილებოდა მრუშობაში, გარყვნილ ცხოვრებაში, და კაცისადმი, როდესაც იგი ოჯახს ანგრევდა და საყვარელს გაიჩენდა. ასეთ შემთხვევაში იგი მკაცრ ზომებსაც მიმართავდა და დამნაშავეთ პატიმრობას უსაზღვრავდა.

ილიას დაუნდობელი დამოკიდებულება აგრეთვე აშკარად მოსჩანს იმ პირობისადმი, ვინც პარაზიტულ, მუქთანხორულ ცხოვრებას ეწეოდა. მის არქივში არის საკმაო რაოდენობის საქმეები, რომლებიც აღძრულან მაწანწალების, განსაზღვრული საცხოვრებელი ადგილისა და საქმიანობის არ მქონე პირების მართ.

როგორც ეტყობა, ილია სასულიერო წოდებისადმი დიდი სიმპათიით არ ეოფილა განწყობილი სწორედ ამით უნდა აიხსნას, რომ მისი ხელისშეწყობით ზოგს მრევლიც დაუკარგია, იმათ კი, ვისაც უკანონო სასამართლო დავები დაუწყია, მხარდაჭერა ვერ უნახავს. მოგვყავს ორი მაგალითი. 1868 წლის 19 სექტემბერს ილიამ ოქმი შეუდგინა მღვდელ ტერ-სტეფანოვს, რომელსაც სასამართლოს დარბაზში დებოში აუტყბია იმის გამო, რომ მას იწვევდნენ სომეხი გრიგორიანული სარწმუნოების მატარებელ მოქალაქეებიდან ფიცის მისაღებად და ამისათვის არ აძლევდნენ გასამრჯელოს. მღვდლისათვის ილიას განმარტება მიუცია, რომ განყოფილებას არ აქვს სახსრები, და თუ მისთვის ძნელია სასამართლოში სიარული, შემდგომში ასეთზე თავს ნუ შეიწუხებს. ტერ-სტეფანოვი მთვრალი ყოფილა. მას დარბაზი დაუტოვებია, მაგრამ შემდეგ შემობრუნებულია ყვირილი დაუწყია. ტერ-სტეფანოვს პრეტენზია განუცხადებია, რომ სახარება ქალებზე ფიცის ჩამორთმევის უფლებას არ იძლევა, მას აკეთებინებენ კანონსაწინააღმდეგო მოქმედებას და სხვა.

„იმდენი იხმაურა, — აღნიშნულია ილიას მიერ შედგენილ ოქმში, — რომ ბოქაული რატიევი იძულებული შეიქნა იგი დარბაზიდან ძალად გეყვანა...“

¹ საქ. სსრ ცსა (თბ.), ფონდი 133, საქმე 49.



აღნიშნული ოქმი გადაეცა დუშეთის მაჰამთავარ დეკანოზს ტერტეროვს განსახილველად, რომელმაც ეს ოქმი განკარგულებისათვის გადაუგზავნა იმერეთის სიმეხ გრიგორიანელთა ეპარქიალურ კონსისტერიას.

1868 წლის 15 დეკემბერს მაშამთავარი დეკანოზი გურგენიძე № 216-ა მიმართავს ატყობინებს ღუშეთის მორჩილებელ მოსამართლეს, რომ თავადმა გედევანოვილიმა მცხეთის სობოროს მიწზე ააშენა სახლი. გურგენიძე მოითხოვდა გადაწყვეტილების გამოტანას აღნიშნული ნაგებობის დანგრევის შესახებ. ილი-და საჩივარი დასტოვა უშედეგოდ, რადგან იგი აღძრული იყო სამოქალაქო სა-სამართლო წარმოების დებულების 51 მუხლის დარღვევით¹.

ილიას საზოგადოებრივ მოღვაწეობის პერიოდში რუსეთში და, მითუმეტეს, საქართველოში სასამართლო-საგამომძიებლო ორგანოების პრაქტიკაში სამედიცინო-კვლევითი მეთოდების გამოყენება (ისეთი მეცნიერების, როგორიც არის კრიმინალისტიკა, სასამართლო მედიცინა და სხვ.) ჯერ კიდევ დაბალ დონეზე იდგა. მიუხედავად ამისა, ილია თავის პრაქტიკაში ფართოდ იყენებს სასამართლო სამედიცინო ექსპერტიზას. ყველა საქმეზე, რომელიც დასაბიჯრებას, დაჭრას და მკვლელობას ეხება, ილია ნიშნავს სასამართლო-სამედიცინო ექსპერტიზას. როგორც წესი, იგი სასამართლო-სამედიცინო ექსპერტიზას ავალებს დუშეთის სამხედრო ჰოსპიტალის ორდინატორს².

ილიას მიერ განხილული საქმეების მიხედვით ირკვევა, რომ იგი ზუსტად იცავდა სასამართლო წესრიგობების წესებს (მაგალითად, ისეთ წესს, როგორიც არის სასამართლო ქვემდებარეობის საკითხი: „მღვდლის მიერ მოქალაქეზე მიყენებული შეურაცხყოფა უნდა განიხილოს სასულიერო სასამართლომ“, „სამხედრო მოსამსახურეების მიერ ჩადენილი ქურდობის საქმე უნდა განიხილოს ნაწილის უფროსმა“. „მოსამართლე, რომელიც თვით ემოწმება მომხდარ ფაქტს, საქმეს უნდა განერიდოს“ და სხვა) და ჩვენ ამ საკითხებზე ყურადღების გამახვილებას არ ვთვლით მოზანშეწონილად.

ისეთი დიდი შემოქმედი ადამიანისათვის, როგორც ილიაა, მომრიგებელი მოსამართლის მოვალეობის შესრულება მეტად მძიმე იყო. გარდა იმისა, რომ იგი საქმეებით იყო გადატვირთული³, მისი ბუნება ვერ ეგუებოდა მომქმედი კანონების სისასტიკეს. ბრძოლა იმ დანაშაულებრივ ქმედობებთან, რომლის გამომწვევი მიზეზები სოციალურ საფუძვლებში იმალებოდა და არა „ადამიანთა ბოროტ ბუნებაში“, როგორც ამას ბურჟუაზიული სამართლის მცოდნეები ამტკიცებდნენ, ილიასათვის ადვილი საქმე არ იყო. „კარგს სიკეთეს შევეყარეინი, მე და შენ მირაფი სუდიობაშიო, — წერს ილია თავის მეუღლეს ერთ-ერთ წერილში, — სულ დავიდუპენით...“⁴ ილიასათვის არა თუ მომრიგებელი მოსამართ-

1. საქ. სსრ ცსა (თბ.), ფონდი 133, საქმე № 181.

2 მაგალითად, საარქივო საქმე № 83.

2 მარტი 1868 წლის განმავლობაში დუშეთის მოპრიგებელი მოსამართლის კამერაში განხილულია 500-მდე საკმე. თუ იმასაც ვაითვალისწინებთ, რომ ამ პერიოდში მოსამართლეს კიდევ უხდებოდა სანადგორო მიწების მიზომვა, საზღვრების დაზუსტება, სიგელების შედგენა და სხვა დავალებათა შესრულება, — დატვირთვა, უდაოდ, დიდია.

4 ი. ჭავჭავაძე თბილისი, ტ. X, გვ. 252.

ლის, თავის დროზე მომრიგებელი შუამავლის თანამდებობის შესრულებაც კა სამიძო იყო¹, განსაკუთრებით კი იმ დავალებების შესრულება, რომლებიც მიწების აზომვასთან იყო დაკავშირებული. ეს სამუშაო მოითხოვდა მთებში და ცენტრიდან მოწყვეტილ ადგილებში ხანგრძლივად ყოფნას და აუტანელი იყო როგორც მორალურად, ასევე ფიზიკურად. მომრიგებელი მოსამართლეობის დროს იმდენად გაღწამებია ილია ამ სამუშაოს, რომ თანახმა იყო ისევე მომრიგებელი შუამავლის ადგილი ეთხოვა². თბილისში დასახლების შემდეგ ილიამ რამდენიმე წელი ბანკის ორგანიზაციის საკითხს მოანდომა, მაგრამ დღეში და დღეში შემდგომ პერიოდში ილიას კალაში ხელიდან არ გაუვლია და სიცოცხლის უკანასკნელ წუთამდე ეწეოდა დიდ ლიტერატურულ და პუბლიცისტურ მოღვაწეობას. ილიამ დიდი ძალა შეაღწა სარედაქტორო მოღვაწეობას, განსაკუთრებით კი „ივერიის“ გამოცემის საქმეს. მიუხედავად ასეთი ფართო შემოქმედებითი და საზოგადოებრივი მოღვაწეობისა, იურიდიული საქმიანობისათვის ილიას, დღეში და წამოვლის შემდეგ, ერთი წუთითაც თავი არ დაუწეებია. თბილისის ოლქის სასამართლოს 1875 წლის 16 ივლისის განჩინებით ილია მიღებული ყოფილა ნაფიც ვეჭილად და ასრულებდა ამ მოვალეობას 1881 წლის მაისამდე. სრულყოფილი მასალა ილიას ნაფიც ვეჭილად მუშაობის შესახებ ჯერჯერობით შეკრებილი არ არის, მაგრამ იმ მცირედი მასალითაც ნათელია, რომ მას ბევრი საქმე უსასყიდლოდ უწარმოებია. ილიას შესახებ მოგონებებს ჩვენ დიდი ნდობით არ უცქერით, მაგრამ ამჯერად გვინდა მოვიყვანოთ ერთი მოგონება და ვერწმუნოთ მას, რადგან იგი უშუალოდ მის თანამედროვეს ეკუთვნის და ილიასთან დამოკიდებულებიდან გამომდინარეობს.

„ერთხელ, — იგონებს ახალსოფლელი ივანე ინაშვილი, — ქალაქში მივედი ილიასთან, ვთხოვე დამხმარებოდა წართმეული მამულის დაბრუნებაში. ილია დაინტერესდა ჩემი მდგომარეობით, ყველაფერი დაწვრილებით გამომიკითხა და შემპირდა დახმარებას. მისმა მეუღლემ ოლღამ მკითხა, თუ როგორ ვცხოვრობდი, მოიკითხა ჩვენი სოფლელი ნაცნობებიც. იმ დროს ახლად დაქორწინებული ვიყავი. ოლღამ ეს რომ გაიგო, ცოლისათვის ორი ახალი კაბა მაჩუქა და ერთი მეტად ლამაზი მოსახვევიც მომცა. ილიამ კი თავის ლაქიას უთხრა: აბა, ინაშვილს პური კარგა აჭამე, უჭმელი აქედან არ გაუშვავო. ილიას დახმარებით ჩამორთმეული მამულიც მალე დავიბრუნე.“³ ამგვარად დასაჩუქრებულ და დაპურებულ კაცს რომ ილია საქმის წარმოებაში საზღაურს არ გამოართმევდა, ეს თავის თავად ცხადია. ეს მაგალითი გამოჩაყლის არ წარმოადგენს. ნაფიც ვეჭილ ილია ჭავჭავაძის პირად საქმეში არის ჩანაწერები, რომლის მიხედვითაც უდაოდ მტკიცდება, რომ იგი გლეხებს საქმის წარმოებაში საზღაურს არ ართმევდა.

¹ იხ. ილიას წერილები ოლა გურამიშვილისადმი, იქვე, გვ. 246 — 250, 252.

² ტ. X, გვ. 246 — 252.

³ დღეშეთის გაზეთი „კომუნისმის გზა“, 1962 წ., 18 ოქტომბერი, № 97, შ. მარკოზაშვილის წერილი „შობლიურ მამასავით მზრუნველი“.

ილია ჭავჭავაძის იურიდიული მოღვაწეობის შესახებ აგრეთვე წარმოდგენას იძლევა მისი წერილები, იოსებ ორბელიანთან, ელისაბედ ჭავჭავაძე-საგინაშვილთან, გიგო აბხაზთან და სხვა ახლობელ თუ ოფიციალურ პირებთან მიწერილი. განსაკუთრებით კი წერილები მეუღლე — ოლა გურამიშვილთან მიწერილი. ეს მიმოწერა თვალნათლივ ადასტურებს, რომ ილია, სამსახურში თუ სამსახურის გარეთ, ეწეოდა დიდ იურიდიულ მოღვაწეობას, რომელიც ბევრად სტილდებოდა მისი პირადი, ოჯახის წევრების თუ ახლობლების ინტერესების დაცვას და ჰქონდა ფართო საზოგადოებრივი მნიშვნელობა.

№ 1

1868 წლის აპრილის 11. — ილია ჭავჭავაძის მიერ შედგენილი ოქმი
გლეხი სოხია დალაქიშვილის საქმეზე

1868 года, апреля 11 дня, Душетский гражданин Давид Лазарев сын Егиков, являсь ко мне, заявил словесную жалобу на жителя Ксворисского сельского общества селения Дампало Сосия Далакишвили в том, что сей последний по условной подписке 14 февраля сего 1868 года отдал ему, Егикову, сына своего Арутина сроком на три года, в продолжении какового периода времени Егиков обязан был обучать его грузинской грамоте и счетоводству, свойственному здешним торговцам, и кроме того кормить его, одевать и обувать, а Арутин Далакишвили обязан был за это служить ему, Егикову, дома верно и честно: если же Егиков до окончания срока уволил бы его без причины, то за все остальное время обязан был платить ему, Далакишвили, в сутки по двадцати коп.; если же он от себя отошел бы, то должен был таким же порядком уплачивать ему, Егикову, в сутки по двадцать коп.; в случае же Далакишвили не мог в продолжении года приучиться к чтению, Егиков должен был заплатить ему десять руб. и отпустить его, а если бы он, Егиков, продержал три года и он не мог обучать его, Далакишвили, так, как сказано в условии, что обязан был уплатить за все это время в год по двадцати руб.

Означенный Арутин Далакишвили 8 числа сего апреля без его, Егикова, ведома, бежав из его дома, взял с собой две чайные ложки. А потому он, Егиков, просит понудить отца Арутина Далакишвили к доставлению сына своего к нему, Егикову, для нахождения при нем до истечения условного срока и к возвращению означенных ложек.

Заявление это прочитано просителю, и он, найдя таковое во всем согласным со своей словесной жалобой, подписал оное собственно собственноручно.

Усматривая из представленного Егиковым условия и из самого объяснения его, что оно есть скорее условие найма, чем условие на воспитание, потому что то и другое представлено воле Егикова, то я, мировой судья, руководствуясь 2203 ст. 1 части X т. св. закон. граж. издания 1857 года, по коей родители не могут отдавать детей в наем без их сог-

ლასია, определил: в настоящем иске Егикову отказать, о чем объявить ему за распискою на сем же; самое же дело считать конченным и сдать в свое время в архив.

Мировой судья кн. Чавчавадзе

ცხ. (თბ.), ფონ. 133, აღწ. 1, საქ. 388, ფურ. 1, 2. დედანი.

№ 2

1868 წლის აპრილის 30. — ილია ჭავჭავაძის მიერ შედგენილი ოქმი
 დოკვან იოსებ ოსიტაშვილის საქმეზე

1868 года, апреля 30 дня, чилиуртский житель, юнкер из дворян, Саам Рафаилов сын Паресов, являсь ко мне, подал письменное заявление, в коем пишет, что из Тифлисского уездного управления передано в Душетское уездное управление дело по иску его, Паресова, на жителя сел. Назы дьякона Иосифа Оситова о неплатеже последним ему ста руб.

Ныне, желая, чтобы дело это было разобрано в Мировом суде, он, Паресов, просит о взыскании тех денег с Оситова и удовлетворить таковыми его, Паресова; причем он просит выдать ему и свидетельство на право получения из упомянутого уездного управления всего дело-производства по сему предмету для представления в суд.

Я, мировой судья, определил вызвать ответчика Оситова для объяснения по сему делу на 13 число мая; причем выдать истцу просимое свидетельство на право получения из Душетского уездного управления указываемого им дела и представления такового к назначенному сроку, с предварением о последствиях неявки, предусмотренных 41 ст. Положения 22 ноября 1866 года.

Мировой судья кн. Чавчавадзе

ცხ. (თბ.), ფონ. 133, აღწ. 1, საქ. 539, ფურ. 2. ავტოგრაფი.

№ 3

1868 წლის მაისის 13. — ილია ჭავჭავაძის მიერ ოსიტაშვილის საქმეზე
 შედგენილი ოქმი, წარმოდგენილი ხელწერილის პროკურატთან
 გადაგზავნის შესახებ.

Вызванные на 13 мая истец Саам Паресов и ответчик дьякон Иосиф Оситов явились, причем первый в подкрепление своего иска представил следующие доказательства:

1) расписку, составленную домашним образом в 1863 г. августа 6 дня на грузинском языке, в коей прописано: я, ниже подписавшийся, дворянин дьякон Иосиф Оситов, взял в долг от вас, дворянина¹ Саама Паресова, сто руб. сер. сроком на один месяц с тем, что я обязан без всякого прекословия в назначенный срок непременно вручить, в чем подписуюсь и признаю за долг, дворянин дьякон Иосиф Оситов;

2) две копии с показаний двух свидетелей, опрошенных по этому

¹ ამის შემდეგ ოთხი ასო არ იკითხება.

делу под присягою чиновником Тифлисского уездного управления 1867 года, марта 9 дня, из конх один, а именно Арсен Сасалов, показал:

а) что августа 6 дня 1863 года вечером Саам Паресов при нем, Сасалове, вручил сто руб. дьякону Оситову, и что при нем же, Сасалове, Оситов выдал в займе этих денег расписку, предъявленную ему, свидетелю, при допросе; а другой свидетель — Ага Осепашвили показал, что при займе дьяконом Оситовым каких бы то ни было денег от Саама Паресова он свидетелем не был, и была ли какая-либо расписка выдана Оситовым Пересову — не знает, а знает только то, что запрошлом¹ году летом, не упомнит, каторого числа и месяца, в Душетском участковом управлении, где был сам свидетель, Саам Паресов потребовал от дьякона Оситова возврата должных ему ста руб. Дьякон, не отказываясь от долга, обещал заплатить вскорости.

По выслушании претензии истца ответчик дьякон Оситов объяснил, что он Паресову ничего никогда не был должен, что расписка, которую он, Паресов, представляет в займе от него будто бы ста руб., не им, ответчиком выдана, он ее не подписывал. Наконец, на расписке не значутся свидетели. Расписка эта подложена. К этому дьякон Оситов присовокупил, что из поименованных выше свидетелей Арсен Сасалов находился у Паресова в услужении и есть крестник Паресовых, а другого свидетеля Ага Осепашвили он, Оситов, никогда не видел и не знает, что за человек, и кроме того Сосанашвили в 1864 году нанес ему, Оситову, через г. г. Паресовых личную обиду при свидетелях: наозских жителях Тедо Кабулашвили и Захарии Миделаури. Из дворян дьякон Иосиф Оситов (подпись).

Я, мировой судья, предложил стороне, представившей эту расписку, Сааму Паресову, взять ее обратно, на что он не изъявил согласия. Тогда мною объяснена объявившему о подлоге дьякону Оситову вся важность последствий, которым он может подвергнуться в случае, если не докажет действительность подлога. И так как он, Оситов, и вслед за сим подтвердил спор о подлоге, то я, мировой судья, определил: руководствуясь 110 ст. уст. гражд. судоп., приостановить у себя дело по иску дворянина Саама Паресова с дьяконом Иосифом Оситовым ста руб., а расписку, объявленную подложной, отослать прокурору Тифлисского окружного суда на зависящее распоряжение.

Из дворян дьякон Иосиф Оситов. (Подпись).

Мировой судья кн. Чавчавадзе

ესა (თბ.), ფონ. 133, აღწ. 1, სპ. 539, ფურ. 2 — 4. ავტოგრაფი.

¹ შენიშვნაა გაკეთებული, რომ „ასეა საბუთში“.

№ 4

1868 წლის მაისის 15. — ილია ჭავჭავაძის მიერ შედგენილი
 სასამართლოს სხდომის ოქმი გლეხი არჩევან კორაშვილის
 ბრალდების საქმეზე.

Вызванные на 15 мая — жалобщица, вдова Кетевана Корашвили, обвиняемый ею Мате Корашвили и свидетели первой — явились. По выслушании жалобы вдовы Кетеван, он, Мате Корашвили, не признал себя виновным ни в отнятии лошади и быка и ни в нанесении побоев, объяснив при этом, что лошадь и бык у него находятся для раздела полюбовного между жалобщицей и собою.

Засим приступлено к допросу свидетелей без присяги, согласно желанию сторон. Причем ни одной из сторон не был предъявлен отвод свидетелей: 1) Соломон Хетешвили показал: свидетелем побоев я не был. Я узнал об этом от жалобщицы по истечении пяти дней после происшествия. Что же касается до отнятия быка, то это справедливо, а насчет лошади я знаю следующее: муж вдовы принял к себе Мате Корашвили как племянника от родной сестры на воспитание с тем, чтобы он наследовал бы ему во всем, и так как та лошадь, о которой заявляет жалобщица, принадлежала ее мужу, то Мате Корашвили, как наследник его, и присвоил себе; они еще не разделены, и поэтому оба они желают пользоваться в одно время лошадыю. Он даже возвращал ей взятого быка, но она, не знаю почему не приняла.

2) Арджеван Корашвили: в то время когда они ссорились, я вошел в дом Кетеваны; сначала ругались, а потом Мате Корашвили нанес ногою удар на сидевшую Кетевану и выгнал ее из дому; они еще не разделены и потому спорят о лошади и быке.

На вопрос мой: бык, присвоенный Мате Корашвилиным, принадлежит лично жалобщице? На вопрос мой обвиняемый ответил: о чем же спросить еще свидетелей, когда они все сказали так, как было.

ესა (თბ.), ფონ. 133, საქ. 49, ფურ. 2 — 3. დედანი.

№ 5

1868 წლის მაისის 15. — ილია ჭავჭავაძის მიერ გამოტანილი
 განაჩენი არჩევან კორაშვილის საქმეზე

По Указу его императорского величества, 1868 года, мая 15 дня, я, мировой судья, по выслушании показаний свидетелей и объяснений сторон, руководствуясь 119 ст. уст. гр. суд., нашел крестьянина Мате Корашвили виновным в самовольном присвоении быка и в нанесении обиды вдове Кетеване Корашвили, т. е. лицу женского пола, действием, а потому, на основании 135 ст. уст. о наказ., приговорил: подвергнуть виновного, Мате Корашвили, за нанесение обиды действием лицу женского пола, как проступок, заслуживающий более строгого наказания (16 ст. уст. о наказ.), полуторамесячному аресту при Душетской крепостной гауптвахте, обязав его, Мате Корашвили, возратить обижен-

ной немедленно самовольно присвоенного быка. Что же касается до лошади, отыскиваемой сею последнею, то объявить ей, чтоб иск свой по этому предмету предъявила сельскому суду, так как обе стороны принадлежат одному и тому же обществу.

Мировой судья кн. Чавчавадзе

Приговор этот объявлен 15 мая с объяснением согласно § 23 полож. 22 ноября 1866 года о примен. суд. уст. угол. судопр. и 145, 147 и 181 ст.

ცხა (თბ.), ფონ. 133, საქ. 49, ფურ. 4. დედანი.

№ 6

1868 წლის, ივნისის 19. — ილია ჭავჭავაძის მიერ შედგენილი ოქმი
ისმაილ კაჯროვის საქმეზე

1868 года, июня 19 дня, житель сел. Микети, судья Квемомлетского сельского общества Исмаил Каджроев, явась в суд, словесно заявил, что троюродный его брат Нафий Каджроев имеет любовную связь с женою его, Исмаила. Что в 1863 году он, Исмаил Каджроев, будучи в гостях с женою у своего соседа, возвращался домой, и, на пути встретив его, Нафий выстрелил в него из пистолета, вследствие чего он по сие время не владеет правой рукой: что после того по наставлению и советам духовного отца, священника Итониева, и местного участкового заседателя помирился со своей женой с тем условием, чтобы она отнюдь не делала подобных противозаконных поступков с двоюродным братом мужа своего, в чем от нее отобрана подписка. Что, несмотря на все это, в октябре месяце прошлого года жена его, жалобщика, по наущению его же, Нафия, убежала из дому, а перед праздником Ломиси, в конце прошлого мая месяца, она была в гостях в сел. Вантах в доме Датика Дживишвили, но увидевшись с ним, Нафием, опять убежала неизвестно куда. Свидетелями сего последнего факта он выставляет: наемника Дживишвили, Малхаза Гурцишвили и вдову Тасо Кисишвили.

Заявляя настоящую жалобу, просит за противозаконное сожительство названного Нафия с женою его, Исмаила, подвергнуть его законному взысканию.

Заявляя настоящую жалобу, просит за противозаконное сожительство, что он заявил на словах, но по неграмотности не расписался.

Я, мировой судья определил: вызвать ответчика Нафия Каджроева и вышесказанных свидетелей для объявления по сему делу на 4 июля к 10 часам утра, о чем объявить и истцу с предварением о последствиях неявки, предусмотренных 135 ст. уст. угол. судопр.

Мировой судья кн. Чавчавадзе

ცხა (თბ.), ფონ. 133, საქ. 39, ფურ. დედანი.

№ 7

1868 წლის ივლისის 4. — ოქმი ისმაილ კაჯროვის საქმის შერიგებით
 დამთავრების შესახებ

К назначенному для разбора сего дела сроку явились: жалобщик Исмаил Каджроев, ответчик Нафий Каджроев и свидетели — житель сел. Занта Малхаз Гурцишвили и вдова Тасо Кисишвили.

По явке их и прочтении ответчику поданной на него жалобы он признал себя ни в чем не виновным, причем добавил, что никогда никакого противозаконного сожительства он не имел с женою жалобщика и не подговорил ее, чтоб она не жила с мужем своим, и что если имеет какие-нибудь доказательства, пусть представит их.

На это жалобщик возразил, что о противозаконном сожительстве жены своей с Нафием Каджровым не может представить никаких доказательств, исключая того, что народная молва считает его любовником его жены, что он как-будто подучает ее не жить с ним, и что она полтора года как ушла от него и до сих пор не знает, где она живет.

Вслед затем, прежде чем приступлено было к допросу свидетелей, по убеждению и внушению моему обе стороны изъявили согласие прекратить дело миром с тем, чтобы, если с настоящего времени Нафий Каджроев будет иметь противозаконное сожительство с женою Исмаила Каджроева, и он это докажет, то он, Нафий Каджроев, обязывается сверх наказания, какому он должен подвергнуться по суду, заплатить ему, Исмаилу Каджрову, сто руб. сер. к штрафу, на что Исмаил Каджроев изъявил с своей стороны согласие.

Так как Исмаил Каджроев с обидчиком своим Нафием Каджровым помирился, то, за отсутствием душетского мирового судьи, я, помощник его, руководствуясь 35 ст. уст. угол. судоп., определил: дело это исключить из производства и сдать в свое время в архив для хранения.

За отсутствие мирового судьи помощник его Тер-Степанов¹.

ცსა (თბ.), ფონ. 133, საქ. 39, ფურ. 1 — 2. დედანი

№ 8

1868 წლის ივლისის 23. — ილია ჭავჭავაძის მიერ შედგენილი ოქმი
 ქუტაისა ქორწინების საქმეზე

1868 года, июля 23 дня, жительница сел. Урмис-Сопели Млетского сельского общества Пико Кочорашвили, явясь ко мне в сел. Квишеты, словесно заявила, что муж ее, житель сел. Урмис-Сопели, Кушика Чипола сын Кочорашвили десять лет тому назад связался с соседкою своею Тамарою Корас-Кали и, ведя с нею прелюбодеянную жизнь, держит у себя дома и по настоянию ее в июне же месяце этого года, т. е. после

¹ შერიგება ილიამ მოახდინა, როგორც ეტყობა, დროის უქონლობის გამო. ოქმი გაფორმებულია მისი თანაშემწის ტიტულიარულ მრჩეველს ტერ-სტეფანოვის მიერ.

вознесения, она, жалобщица, выгнана из дому мужем своим, вследствие чего в настоящее время она живет у матери своей в сел. Кумаис-Цихе, а потому, выставляя свидетелями прелюбодеянной жизни мужа своего соседей Тетраджа Исараშвили, Кудайижда и Енала Такашвилиевых просит, воспретив мужу ее такое незаконное сожительство с названной женщиной, поступить с виновными по уголовным законам.

Заявление это прочитано жалобщице и она нашла его согласным с тем, что объяснила на словах, но не подписала по неграмотности.

Я, мировой судья Душетского отдела, определил: вызвать обвиняемых и свидетелей к 24 числу июля для разбора дела, о чем объявить жалобщице.

Мировой судья кн. Чавчавадзе

ესა (თბ.), ფონ. 133, აღწ. 1, საქ. 128, ფურ. 1. დედანი.

№ 9

1868 წლის ივლისის 24. — ილია ჭავჭავაძის მიერ შედგენილი
 ოქმი ქუცყა ქორწინების საქმის შერიგების
 დამთავრების შესახებ

Вызванные в Квишет обвиняемые в прелюбодеянном сожительстве крестьянин Куцика Чипола Кочорашвили и крестьянка Тамара Корас-Кали, обвинительница их жена Куцики Кочорашвили и все свидетели явились. Разбор дела назначен при закрытых дверях на основ. 89 ст. уст. угол. суд.

По выслушании обвинения обвиняемые не признали себя виновными в вышеозначенном незаконном деянии, и я, мировой судья Душетского отдела, прежде чем приступить к допросу свидетелей обвинения, принял в соображение 5 ст. уст. угол. суд. 157 улож. о наказаниях, издание 1866 г., силою которых, когда преступления и преступники такого рода, что не иначе могут подлежать ведению и рассмотрению суда, как вследствие жалобы обиженных и оскорбленных через то противозаконное деяние частным лицом приносимой, могут быть кончаемы примирением, и имея в виду, что настоящее преступление не причислено к случаям, упомянутым в 395, 1523 — 1530, 1532, 1549 — 1551 ст. улож. о наказ., по которым примирение воспрещается, — убедил обвинительницу и обвиненных окончить это дело примирением и, проотив друг другу обиды и оскорбления, восстановить во всей силе святость семейственных прав и обязанностей мужа и жены.

Обвинительница и обвиняемые изъявили на увещание мое свое согласие и, примирившись, просили дело это предать забвению и прекратить производство. По неграмотности не расписались.

Мировой судья кн. Чавчавадзе

Так как обе стороны окончили между собою свою претензию мирно, то я, мировой судья Душетского отдела, определил: дело это исклчить из производства и сдать в свое время в архив.

Мировой судья кн. Чавчавадзе

ესა (თბ.), ფონ. 133, აღწ. 1, საქ. 128, ფურ. 1. დედანი.

№ 10

1868 წლის სექტემბრის 12. — ილია ჭავჭავაძის მიერ შედგენილი ოქმი მღვდელ ტერ-სტეპანოვის მიერ სასამართლოში წესრიგის დარღვევის გამო

1868 года, сентября 12 дня. Сего числа, в 3½ часа пополудни, армянский священник г. Душета Тер-Степанов, будучи потребован мною в Мировой суд для привода к присяге свидетелей армяно-григорианского вероисповедания, явился в зал заседания во время рассмотрения дела в нетрезвом виде и требовал вознаграждения за приведение к присяге, причем он, Тер-Степанов, кричал, выражая вслух неудовольствие на то, что он не обязан ежедневно исполнять требования мирового судьи о приводе к присяге без вознаграждения.

Когда же ему, Тер-Степанову, было объяснено мною, что вознаграждения за приведение к присяге я не могу давать и что, если он затрудняется исполнить эту обязанность сегодня, то может оставить суд и идти домой.

Затем Тер-Степанов вышел и спустя несколько минут вошел опять в суд, кричал, что женщин он не может привести к присяге, потому что считает это противозаконным, так как евангелие не дозволяет приводить к присяге женщин, и до того шумел, что судебный пристав кн. Ратиев принужден был вывести его. В чем составлен сей протокол за подписью нижеподписавшихся в зале заседания лиц:

Мировой судья кн. Чавчавадзе

ცხა (თბ.), ფონ. 133, საქ. 111, ფურ. 1 — 2. დედანი.

№ 11

1868 წლის ოქტომბრის 4. — ილია ჭავჭავაძის მიერ გამოტანილი განაჩენი სახაზინო გლეხის თმავიშვილის საჩივრის გამო აწნაურ ჩრდილელის საქმეზე

Приговор в окончательной форме

По указу е. и. в 1868 года октября 4 дня, я, мировой судья Душетского отдела, слушал уголовное дело по заявлению жителя сел. Чирдилелианткари Ниника Томашвили о поступлении с дворянином Александром Чирдилели по уголовным законам за выбрасывание последним скамеек первого в болото. Обстоятельства этого дела следующее; житель Базалетского сельского общества сел. Чирдилелианткари, живущий на земле дворянина Александра Чирдилели, казенный крестьянин Ниника Асланов сын Томашвили, являсь в Мировой суд 23 сентября минувшего сентября, заявил словесную жалобу в том, что того 23 сентября утром ворвался в дом его дворянин Александр Чирдилели, выбросив из оногo на двор скамьи его в болото, образовавшееся от дождя, и стал выгонять их самих по неизвестной причине; при этом случились свидетелями чирдилелианткарские жители — Георгий Гвретишвили и Дмитрий Хулалидзе.

Заявляя настоящую жалобу, просил поступить с дворянином Чирдилели за таковой поступок по уголовным законам.

Вызванные в суд для объяснения на 4-е октября обвинитель крестьянин Базалетского сельского общества сел. Чирдилелианткарки Ниника Томашвили, обвиняемый дворянин Александр Чирдилели и свидетели первого явились. Выслушав жалобу, он, обвиняемый, не признал себя виновным в тех поступках, в коих обвиняется жалобою, а потому приступлено к допросу свидетелей под присягой. Спрошенные под присягою свидетели показали: 1. Георгий Элиозов Гвритишвили, 1) что обвинитель Ниника Томашвили есть хизан дворянина Чирдилели, живущий на его, Чирдилели, земле; 2) что в день происшествия обвиняемый вошел в дом обвинителя Томашвили в то самое время, когда сего последнего не было дома; 3) что тогда показатель был в своем доме, который отделен от комнаты, куда вошел Чирдилели, плетневою стеною так что все решительно слышно, что говорится в комнате Томашвили; 4) что Чирдилели, нашед в доме Томашвили только жену его и детей, объявил им, что они должны сейчас же очистить его дом, ибо они, как хизаны, не исполняют своих обязанностей относительно его, Чирдилели; 5) жена Томашвили на это объяснила, что она без мужа не может сделать этого, что муж придет и тогда пусть он, Чирдилели, обратится к нему со своим требованием; 6) что Чирдилели на это выразил, что и мужу ее давно об этом говорил и так как не исполняет его, Чирдилели, требования, то он их выгонит силою; 7) что показатель, собственно, сам не видал, чтоб Чирдилели выбросил скамейку и овечью шкуру в лужу; 8) что он, показатель, потом увидел скамейку в луже и шкуру на дворе: к сему Гвритишвили присовокупил, что надо полагать, что Чирдилели выбросил их, ибо он, показатель, еще не выходил из своей комнаты, когда слышал, что жена Томашвили сказала Чирдилели: «Остается выбросить тебе и кошлы». А Чирдилели на это сказал: «Видишь, что выбрасываю». 2) Дмитрий Шиов сын Хулалидзе показал, что он был на гумне Ивана Чирдилели, когда Александр Чирдилели начал ругать его, Томашвили, из-за того, что сей последний потерял будто бы его баранов, причем Чирдилели, кричал и ругаясь, требовал, чтобы Томашвили ушел и освободил дом его; что когда Томашвили не согласился на это, то он, Чирдилели, рассердившись и сказав Томашвили, что он сейчас же выбросит все вещи Томашвили, побежал в дом сего последнего, а Томашвили остался на месте ссоры. Из всего вышеописанного разъясняются следующие обстоятельства: 1) что Чирдилели погрозил выбросить все вещи из дома обвинителя, для того и побежал в дом обвинителя; 2) что эту угрозу он, Чирдилели, привел в исполнение, что доказывается тем обстоятельством, что свидетель слышал, как Чирдилели сказал жене обвинителя на ее слова: «Остается выбросить и кошлы». «Видишь, что выбрасываю», и, наконец, тем, что свидетель действительно видел скамью и овечью шкуру выброшенными, хотя и не видел самого действия выбрасывания, а потому я, мировой судья Душетского отдела, приняв в соображение то, что свидетельскими показаниями подтвердилось обвинение, и, руководствуясь 119 ст. уст. угол. судопр., признал дворянина Александра Чирдилова сына Чирдилели виновным в самоуправстве без употребления насилия и без нанесения побоев, ран или увечья, и на основании 142 ст. уст. наказ., налагаемых мировыми судьями, приговорил его, Чирдилели, к двухнедельному аресту на частной квартире в Душете. Мировой судья Илья Чавчавадзе.

Для исполнения сего приговора выдан исполнительный лист 4 ноября № 2349 судебному приставу Чикваидзе. Исполнительный лист получил Чикваидзе.

ცსა (თბ.), ფონ. 133, საქ. 120, ფურ. 7—8. ავტოგრაფი.

№ 12

1868 წლის ოქტომბრის 14. — ილია ჭავჭავაძის მიერ გამოტანილი
გადაწყვეტილება ბერო გივიშვილის საქმეზე

По Указу его императорского величества, 1868 года, октября 14 дня, я, мировой судья Душетского отдела, рассмотрев настоящее дело и руководствуясь 81, 105 и 129 ст. уст. гражд. судоп. и 1536, 1575, 1583 и 2050 ст. 1 ч. X т. св. зак. гражд. изд. 1867 г., признал:

1) расписку, представленную истцом, подписанную самим должником и тремя свидетелями, за доказательство в пользу истца;

2) требование истца о присуждении ему неустойки в той сумме, в какой обозначено в этой расписке, недействительным, потому что неустойка по добровольному соглашению не допускается в тех случаях, когда она определена законом, как, напр., по заемным обязательствам (1574 ст. X т. 1 ч.), а по силе 2039 ст. означенного тома и части гражд. зак. истец лишается и законом определенной неустойки, ибо им предоставленное заемное обязательство не заключает в себе тех условий, кои требуются на этот случай 2036 ст. X т. 1 ч., а потому определил: взыскать с ответчика Боро Гивишвили в пользу Туманова четырнадцать руб. без процентов и оными удовлетворить истца Туманова, которому в требовании вообще неустойки отказать, но, не приводя сего решения в исполнение, предварительно копию с оного на основании 150 ст. уст. гражд. судоп. препроводить к ответчику Гивишвили с предварением, что он, на основании 151 ст. того же уст., в течение двух недель со дня получения копии может явиться в суд и просить о вызове истца и новом рассмотрении дела.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

Решение это объявлено 14 октября 1868 года с объяснением согласно 140 ст. уст. гражд. суд. содержания § 42 и 45 ст. полож. 22 ноября 1866 года о применении к Закавказ. краю суд. уст. и ст. 185, 186, 190 и 192 уст. гражд. судопр.

ცსა (თბ.), ფონ. 133, აღწ. 1, საქ. 284, ფურ. 3-4. ავტოგრაფი.

№ 13

1868 წლის ნოემბრის 15. — ილია ჭავჭავაძის მიერ გამოტანილი
განჩინება არუთინ ბოშაშვილის საქმეზე

По Указу его императорского величества, 1868 года, 15 ноября, я, мировой судья Душетского отдела, слушал дело об отыскивании жителем сел. Китохи Гиголом Бекаури от душетского жителя Арутина Бо-

შაშვილი 10 руб., полученных сим последним от него за лечение, и имея в виду.

1) что ответчик Бошашвили подтвердил признанием все то, на основании чего истец отыскивает от него десять рублей;

2) что за признанием ответчиком тех обстоятельств, в доказательство коих сделана истцом ссылка на свидетелей, не представляется необходимо допросить свидетелей;

3) что ответчик не имеет права без особого дозволения заниматься врачебною практикой, и, руководствуясь 112 и 129 ст. уст. гражд. судопр., нашел, что он, Бошашвили не имел права брать от истца Бекаури никаких денег ни за лекарства ни за лечение ибо он не имел никакого права ни лечить ни отпускать лекарств на лечение, след., и брать деньги за те действия, кои ему законом без особенного разрешения не дозволены. А потому и на основании 684 ст. X т. I ч. определил: обязать ответчика Арутина Бошашвили возратить десять рублей истцу Гиголе Бекаури.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

Решение это объявлено 15 ноября с объяснением согласно 140 ст. уст. гр. суропр. содержание §§ 42 и 45 ст. Положения 22 ноября 1866 года о применении судебных уставов к Закавказскому краю и ст. 185, 186, 190 и 192 уст. гр. судопроизводства.

სსა (თბ.), ფონ. 133, ილწ. 1, საქ. 241, ფურ. 2 — 3. ავტოგრაფი.

№ 14

1868 წლის ნოემბრის 16. — ილია ჭავჭავაძის მიერ გამოცხადილი
გადაწყვეტილება პორუჩიკ თეთრუაშვილის საქმეზე

По Указу его императорского величества, 1868 года, ноября 16 дня, я, мировой судья Душетского отдела, слушал дело об отыскивании поручиком Гавриилом Тетруевым по духовному завещанию душетского жителя Степана Кеделашвили от душетского же жителя Мелко Егикова дома и имея в виду:

1) что истец поручик Тетруев, основывает свое исковое требование на домашнем духовном завещании, нигде не явленном, вопреки 1060 ст. X т. I ч. изд. 1857 г.;

2) что так как завещатель умер в 1864 году, то истец пропустил на явку этого завещания годовой срок, установленный 1063 ст. X т. I ч. изд. 1857 года, и

3) по истечении этого срока завещание к явке не приемлются и считаются ничтожными, как это объяснено 1065 ст. X т. I ч. след., и не могут служить никаким доказательством прав на имущество, оставшееся после смерти завещателя.

А потому и на основании 81 ст. уст. гр. судопр. и вышеприведенных статей определил: поручику Гавриилу Тетруеву в иске, основанном на представленном не явленном духовном завещании, отказать.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

Решение это объявлено 16 ноября с объяснением согласно 140 ст. уст. гр. суд. содержания §§ 42 и 43 положения 22 ноября 1866 года о применении суд уст. к Закав. краю, 162, 163 и 164 ст.

Решение это объявлено, но остаюсь недоволен.

Поручик Гавриил Тетруев.

ცხა (თბ.), ფონ. 133, აღწ. 1, საქ. 292, ფურ. 4 — 5. ავტოგრაფი.

№ 15

1868 წლის დეკემბრის 9. — ილია ქავჭავაძის მიერ გამოტანილი
 გადაწყვეტილება თავად გიორგი და ბარძიმ ხიმშიაშვილების
 საქმეზე.

1868 года, 9 декабря. По Указу его императорского величества, я, мировой судья Душетского отдела, разбирал гражданское дело по заявлению князьями Георгием и Бардзимом Химшиевыми о восстановлении их права владения нарушенного жителями сел. Ануши Одишелидзевыми (церковными крестьянами).

Обстоятельства этого дела: в 1868 году, сентября 21 дня, упомянутые князья Химшиевы словесно заявили, что при селении Даоты (Душетского уезда) они имеют имение, коего границами служит: с в. — Гамбулис-Хеви, с з. — до Квирикис-кеди и Нагубреби, кои принадлежат им же, истцам, с ю. з. Анушис-Швери, или Анушская церковь, с с. — имение их же, Химшиевых, Дзегна-Кора. На этих землях ими, Химшиевыми, водворены с давнего времени казенные крестьяне, отбывающие им повинность.

С 1863 года анушцы начали препятствовать им, Химшиевым, пользоваться означенным имением, вследствие чего и начат был процесс полицейским порядком.

Представив копии разных бумаг из дела бывшего Тифлисского уездного управления и выставя свидетелей, просят, по рассмотрении этих бумаг и вопроса свидетелей, восстановить нарушенное их право владения.

Из бумаг, представленных князьями Химшиевыми, оказалось, что крестьяне Одишелидзевы именем церкви оспаривают у них означенное имение, а потому и на основании 1314 ст. уст. гражд. судопр. определено: назначить на 12 ноября разбор сего дела и, сообщив о том Управлению государственных имуществ, просить к назначенному сроку прислать в суд уполномоченного.

12 ноября к разбору означенного дела явились истцы и уполномоченный от Управления государственными имуществами душетский лесничий Кодрейшо, который, по выслушании заявления истцов, объявил, что владение церкви при селении Даоты простирается к северу за оврагом Гамбулис-Хеви до места, где стоит каменный знак, а к востоку — до болотистой речки Тетричкали.

Ввиду разноречия в показаниях границ спорного участка как сторонами, так и мною, мировым судьей, найдено необходимым произве-

сти местный осмотр спорному участку, по каковому осмотру, произведенному 8 сего декабря, оказалось: что спорный участок находится при сел. Даоти, с севера граничит Ердойскою дорогою до соединения с оврагом Ширимис-Цкали. С юга, по показанию истцов, Габмулис-Хеви (лесиственный овраг), а по показанию поверенного от управления государственных имуществами, тот же овраг названный им Пурдзелас-Хеви, до соединения с оврагом Тетричкалис-Хеви, который овраг истцы называли родником и водопоем даотцев; с востока — родник, называемый истцами Пшантала, а ответчиком — Тетричкали, вдоль по линии, проходящей по хребту Татричкалис-Кеди, истцы же этот хребет, Тетричкалис-Кеди, называли Сабнелос-Кеди, с запада — Чопортский лес и лес князей Химшиевых. Количество спорной земли, заключающееся в сих границах, приблизительно определяется в шестьдесят десятин.

Спрошенные по сему делу под присягою свидетели обеих сторон, после указания ими на месте спорного участка, показали, что спорным участком в границах, обозначенных в осмотре, до спора пользовались князья Химшиевы, что пользование их проявлялось в получении повинностей от пользующихся в этих границах пахотными землями лиц, в числе коих были и крестьяне Одишелидзе, отбывавшие Химшиевым ганлу; свидетели же, выставленные уполномоченным от Управления государственными имуществами, хотя и показали, что до спора спорным участком владели и пользовались крестьяне Одишелидзе, но большинство из них отказались неведением относительно того: было ли это пользование или владение церковного ведомства, чрез посредство крестьян Одишелидзевых, на праве собственности, или нет.

Затем особым протоколом на 8 декабря состоявшимся, разбор этого дела был отложен до сего 9 декабря. В назначенный день явились тяжущиеся. Из них истцы объявили: до 1863 года июня месяца спорное имение, показанное в акте осмотра, находилось в беспорном владении их; в 1863 году церковные крестьяне подали на них жалобу, как это видно из представленной ими копии предписания Главного управления наместника кавказского от 4 октября 1863 года за № 181, в коем говорится, что церковною землей, бывшею в их пользовании 20 лет тому назад, завладели истцы. С этого времени был начат спор, но спорные имения не выходили из их владения ни в 1863 году, как это доказывается жалобой церковных крестьян и отношением Управляющего церковными имениями на имя душетского участкового заседателя от 30 сентября 1863 года за № 251, копия с которого также представлена к делу. С этого года церковные крестьяне стремились завладеть спорным имением насильно, они же, истцы, стремились сохранить свое право владения, не допуская крестьян нарушать его, что доказывается отзывом их, истцов, поданным бывшему участковому заседателю в 1864 году 8 августа на запрос его от 30 июля того же года за № 193, а равно отношением Управляющего церковными имениями 1 июля 1864 года, копии с коих представлены к делу. С октября 1864 года до апреля 1865 года спорные земли находились опять во владении истцов, с апреля же месяца 1865 года церковные крестьяне самовольно захватили эти спорные земли, так как истцы не в силах уже были защитить свое право владения ввиду насильственных нападений крестьян, о чем они и подали

тогда же объявления участковому заседателю от 15 апреля 1865 года, прося в нем защиты прав своих.

Дело это о спорном имении, начавшееся от 1863 года, медленною полициею продолжено было до того, пока церковные крестьяне, не дождавшись законного распоряжения, сами не отняли у них, истцов, в 1865 году 30 апреля. Таким образом из прежде бывших ответчиков они сделались истцами, дело же самое, находясь в переписке, не получило до сего времени конца.

На основании всего этого, а равно свидетельских показаний, просят восстановить нарушенное их владение. Уполномоченный от управления государственными имуществами объявил, что в опровержение представленных истцами доказательств их права владения спорною землей, он ничего не находит ни в деле, переданном из управления государственными имуществами по спорной этой земле, коей даже границы в разных бумагах показываются разные. ни в заявлениях непосредственных пользователей церковных земель при селении Даоти, крестьян Одишелидзевых, а потом он признает иск их доказанным.

Я, мировой судья, принимая во внимание:

1) что признание уполномоченного в том, что иск истцов доказан, есть такое обстоятельство, которое служит к утверждению всецело как прав владения князей Химшиевых спорным участком, так и справедливость их требования, и

2) что по силе 112 ст. уст. гр. суд. за таким признанием не требуется никаких дальнейших доказательств, и руководствуясь 129 и 81 ст. уст. гр. суд., нашел иск Химшиевых доказанным и правильным, а потому определил: силою 73 ст. уст. гражд. судопр. и 39 ст. Положения 22 ноября 1866 года о применении суд. уст. к Закавказскому краю, — восстановить нарушенное церковным ведомством, через посредство церковных крестьян Одишелидзевых, владение князей Химшиевых над имением при сел. Даоти в тех границах, кои указаны в акте осмотра 8 декабря 1868 года.

Мировой судья кн. Чачавадзе.

ცხა (თბ.), ფობ. 133, აღწ. 1, სპ. 495, ფურ. 28 — 32. ავტოგრაფი.

№ 16

1868 წლის დეკემბრის 10. — ილია ჭავჭავაძის მიერ შედგენილი
 ოქმი სასაზიწო გლეხის მიხეილ ბუშკინის საჩივრით ცოლის
 მატრონა ბარისოვას მიმართ.

1868 года декабря 10 дня житель г. Гори, казенный крестьянин Михаил Андреев сын Бушкин, явясь ко мне, заявил словесную жалобу в том, что он имел жительство в наймах на Ананурской почтовой станции старостой, а жена его, Матрена Барисова, находилась там же кухаркой.

В 1867 году в апреле месяце он нашел себе другой род жизни, отправился в г. Гори, где занимался плотником по сооружению железной дороги до настоящего времени, а жена его с дочкою Степанидою была оставлена на прежнем месте своего служения до требования его. Потом он, Бушкин, хотя неоднократно просил жену свою через письмо, чтобы

она прибыла в г. Гори, но она на последнее отвечала, что не хочет вовсе быть с ним. А как жена его Матрена живет без всякого письменного вида в ур. Апанур, то Бушкин просит убедить и увещать жену его Матрену следовать за ним в г. Гори для совместного сожительства.

Михаил Бушкин.

Я, мировой судья Душетского отдела, принимая во внимание, что проситель просит об увещании жены его Матрены отправиться к нему, мужу, для совместного сожительства, в каковой просьбе нет причины отказать просителю ввиду 1337 и 1339 ст. Уст. гражд. суд., по коим дела о сопряженных с существованием законного брака гражданских личных правах (103 ст. X т. 1 ч.) ведаются окружными судами, определил: вызвать жену просителя Бушкина на 12-е сего декабря для увещания, при неуспехе которого дело это, по неподсудности, исключить из производства Мирowego суда, объявив просителю, что с требованием о принуждении жены его Матрены жить с ним вместе может обратиться в Окружной суд.

Мировой судья ин. Чавчавадзе.

Протокол на 12 декабря

Вызванная на 12 декабря в суд жена просителя Михаила Бушкина Матрена по увещанию моему изъявила желание следовать за мужем к месту его жительства с целью жить с ним вместе, в чем и составлен сей протокол за подписью сторон.

Матрена Бушкина, а за нее, неграмотную, по просьбе ее расписался дворянин Иван Хундуков.

Михайла Бушкин

Мировой судья ин. Чавчавадзе.

ცხ. (თბ.), ფო. 133, საქ. 2274, ფურ. 1. ავტოგრაფი.

№ 17

1868 წლის დეკემბრის 14. — ილია ჭავჭავაძის მიერ გამოტანილი განაჩენი აზნაურ ივანე ფიცხელაურის საქმეზე

Приговор в окончательной форме, составленный 14 декабря 1868 года

По указу его императорского величества, 1868 года, декабря 12 дня, я, мировой судья Душетского отдела, слушал дело о нанесении дворянином Иваном Пицхелаури крестьянину Андрею Урджукашвили смертельной раны.

Обстоятельства этого дела следующие: юнкер дворянин Иван Арджеванов сын Пицхелаури 21 июня 1867 года обедал в фруктовом саду своем вместе с дьяконом Давидом Мамактавришвили и причетником Спиридоном Георгобiani. В это время пришел из Апанура зять сказанного Ивана; дворянин Ражден Бежанов, которого Иван и подозвал к обеду. Вслед затем был подозван и местный священник. Священник, посидев немного, вместе с причетником ушел. Юнкер Иван Пицхелаури,

зять его Бежанов и дьякон Мамактавишвили, оставшись на месте, разговаривались кое о чем. Разговор между прочим дошел до спора о наследстве имений между Иванов Пицхелаури и его зятем Ражденем Бежановым (жена Бежанова София — наследница отца своего Захария Пицхелаури, нераздельного дяди Ивана). Спор этот между опьяневшими от вина Иваном Пицхелауровым и Бежановым дошел до драки. Бывший же тут дьякон Мамактавишвили, заметя это, ушел домой. В борьбе Иван Пицхелаури повалил Бежанова. В это время жена Бежанова, увидя это, начала кричать, прося помощи, и потом, сама разнимая их, оттолкнула Ивана так, что сей последний упал, после чего, поднявшись, Иван обнажил кинжал, но Бежанов с женою успели убежать от него. На крик ее и шум прибежавший туда крестьянин Андрей Урджукашвили старался отнять кинжал у Ивана, но сей последний этому противился, в промежутках чего Урджукашвили получил нечаянно и неумышленно рану в ногу. Юнкер Иван Пицхелауров, заметив, что Урджукашвили ранен, вложил в ножны кинжал и, встав на колени перед раненым Урджукашвили, достал из кармана платок и с помощью других, прибежавших к ним, хотя перевязали рану, но кровотечения остановить не могли, через что на другой день сказанный Урджукашвили умер.

Очевидцев при поранении никого не было. 14 человек, опрошенные по сему делу под присягою, и жена умершего Урджукашвили единогласно подтвердили, что юнкер Иван Пицхелауров и раненный им нечаянно крестьянин Урджукашвили были друзьями по кумовству, любили друг друга и жили дружно, и в умышленном поранении не подозревают его, Ивана Пицхелаурова, и что даже пред смертью Андрей Урджукашвили говорил жене своей Варваре, что поранение случилось с ним по несчастью и что смертная рана нанесена ему нечаянно.

Дело это было представлено в Тифлисский окружный суд на рассмотрение его. Исправляющий должность прокурора тамошнего окружного суда, рассмотрев это дело, внес свое заключение об изменении подсудности по настоящему делу. В заключении этом, между прочим, исправляющий должность прокурора выводит, что непреднамеренность Пицхелаурова в причинении смерти Урджукашвили доказывается как показаниями свидетелей, опрошенных по сему делу, так и показаниями жены умершего Урджукашвили, заявляющий о предсмертном свидетельстве ее мужа в отношении описанного события. Но так как смерть Урджукашвили во всяком случае была последствием употребления в действие против него Пицхелауровым обнаженного кинжала и что в данном случае такое действие Пицхелаурова явно угрожала личной безопасности сначала Бежановых, а впоследствии самого Урджукашвили, старавшегося для предотвращения опасности обезоружить Пицхелаурова, исправляющий должность прокурора полагает, на основании 28, 129 ст. уст. о наказ. 1466 и 1494 ст. улож. о наказ. и 19 ст. положения 22 ноября 1866 года, настоящее дело препроводить на рассмотрение мирового судьи.

По выслушании сего окружный суд, находя со своей стороны, что дело это по изложенным в заключении исправляющего должность прокурора доводам и приведенным в нем законам подсудно мировому судье, определил: дело это согласно заключению исправляющего долж-

ность прокурора и на основании 19 ст. положения о применении судебных уставов к Закавказскому краю, передать на рассмотрение мирового судьи.

Вследствие сего я, мировой судья Душетского отдела, разбирал в открытом заседании суда упомянутое дело 12 сего декабря, для чего все прикосновенные и участвующие в деле лица, а равно и свидетели, были вызваны в суд. При судебном разбирательстве сего дела не открылось нового обстоятельства, могущего изменить в чем-нибудь характер преступности деяния, в коем по вышесказанному заключению окружного суда обвиняется Пицхелаури, ибо жена умершего Андрея Урджукашвили Барбаре подтвердила все свое показание, данное при предварительном следствии относительно нечаянности и не преднамеренности нанесения раны ее мужу; подтвердила и то обстоятельство, что муж ее и Иван Пицхелаури друг к другу не имели никакой вражды, что муж действительно пред смертью говорил, что это случилось с ним по несчастью, что смертельная рана нанесена ему нечаянно, но добавила, что больше этого он ей ничего не говорил пред смертью, ибо у него не было времени говорить так много, как это записано при предварительном следствии, что не может, боясь греха, обвинять его, Пицхелаурова, в преднамеренном поранении из вражды или из мести, чего между ними до этого не было. Все свидетели, опрошенные по сему делу под напоминанием присяги тем, кои при предварительном следствии дали показания, и по увещании показать правду, тех из них, кои по родству не допущены к присяге, подтвердили во всем свои при предварительном следствии данные показания, а потому, приняв в соображение эти обстоятельства, явно подтверждающие нечаянность и неумышленность обвиняемого в причинении смерти крестьянину Урджукашвили, но тем не менее ясно усматривая, что обвиняемый Иван Пицхелаури позволил себе, чрез обнажение кинжала, такое действие, которое противно опраждающим личную безопасность постановлениям, и руководствуясь 119 ст. уст. уголов. судопр., нашел его, отставного юнкера, дворянина Ивана Арджеванова сына Пицхелаури, 28 лет, виновным в дозволении себе такого действия, противного ограждающим личную безопасность постановлениям, последствием которого хотя и неожиданным и без всякого намерения причинена Андрею Урджукашвили смерть, а потому и силою 1464 ст. улож. о наказаниях и 125 ст. уст. угол. судопр. приговорил: виновного отставного юнкера, дворянина Ивана Арджеванова сына Пицхелаурова, 28 лет, православного вероисповедания, 1) подвергнуть трехмесячному тюремному заключению при Тифлисском тюремном замке и сверх того предать его церковному покаянию по усмотрению православного духовного начальства; 2) до вступления же сего приговора в законную силу подвергнуть его аресту при Душетской крепостной гауптвахте, если не представит поручительства или залога, и 3) судебные издержки обратить на него, Ивана Пицхелаури.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

№ 18

1868 წლის დეკემბრის 19. — ილია ჭავჭავაძის მიერ შედგენილი
 ოქმი აბრამ პაციევის საჩივრით ბავშვის ჩამორთმევის შესახებ

1868 года, 19 декабря. Владикавказский житель Абрам Гибиллов сын Пациев, православного исповедания, явился ко мне в суд и объявил, что брат его Калия, также православного исповедания, четыре года тому назад умер, оставив жену с двумя сыновьями. Вдова вышла замуж за другого и взяла с собою одного из сыновей брата его, Григория, четырех лет, другого же оставив на его попечении, а потому просит отобрать малолетнего племянника его, Григория, от матери и вручить ему, истцу. Истец непрамотен.

Я, мировой судья Душетского отдела, по выслушании требования Пациева, руководствуясь общим смыслом статей X т. 1 ч. о власти родителей и правах их, нашел незаконным требование истца о разлучении с матерью четырехлетнего сына, который в таком нежном возрасте больше всего нуждается в материнском попечении, что признано и 409 ст. XIV т., по коей дети от матерей в указанном выше возрасте не разлучаются при переселении, а потому определил в требовании истца отнять у невестки его четырехлетнего сына его, Пациева, племянника, — отказать.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

ცხა (თბ.), ფონ. 133, აღწ. 1, საქ. № 468, ფურ. 1. ავტოგრაფი.

№ 19

1869 წლის იანვრის 17. — ილია ჭავჭავაძის მიერ გამოტანილი
 განაჩენი ვასილ პერვერზოვის საქმეზე

По указу его императорского величества, 1869 года, января 17 дня, я, мировой судья Душетского отдела, на основании 209 ст. уст. угол. судопр. и 19 ст. положения 22 ноября 1866 года о применении судебных уст. к Закавказскому краю, слушал: дело о бродяге Василии Кондратьеве сына Перверзове.

Обстоятельства дела: душетский уездный начальник, при надписи от 16 его января за № 150, препроводил на зависящее мое распоряжение показания вышепоименованного бродяги, задержанного в г. Душети полицейским приставом, без письменного вида, присовокупляя, что Перверзов содержится на Душетской крепостной гауптвахте.

В показании, данном в уездном управлении, Перверзов объяснил, что его зовут Василием Кондратьевым Перверзовым, от роду 25 лет, веры православной, на исповеди и у св. причастия ежегодно бывает, холост, грамотен, в штрафах и под судом не был. Восемь лет тому назад отлучился с места жительства с паспортом Зарайской полиции на заработки в Таврическую губернию, где утерял паспорт, шатался по разным местам России и Ставропольской губернии, наконец, третьего дня прибыл в г. Душети и здесь задержан за ношение письменного вида. Во все время занимался поденной работой у разных лиц, по прозванию ему неизвестных, получая плату и тем доставляя себе пропитания и ни-

какого противозаконного поступка не уделал. В Зарайске имеет дом, в коем живет сестра его Авдотья.

Зарайское полицейское управление, куда было сообщено душетским уездным начальником показание Переверзова для проверки на месте, уведомило, что в обществе г. Зарайска вовсе нет жителя фамилии Переверзова и не было никогда и указанной в г. Зарайске Мещанской улицы вовсе не существует.

Вызванный в суд 16 сего января бродяга Переверзов объяснил, что его звать Василием Кондратьевым Переверзовым, у исповеди и святого причастия ежегодно бывает, холост, грамотен, в штрафах и под судом не был, государственный крестьянин Рязанской губернии, Зарайского уезда, житель г. Зарайска. Отца и матери нет, да нет и других родных, кроме сестры одной Дарьи, которая проживает в г. Зарайске, но не знает у кого; что в Зарайске у него была хата во втором квартале на улице 2-го квартала, но эта хата существует ли и теперь, он не знает: что в Зарайске он ничем не занимался, что девятый год как ушел из Зарайска с письменным видом из Зарайского земского управления сроком всего на три месяца и теперь этого вида не имеет, потому что годов шесть, как его потерял; что из Зарайска зашел в Полтавскую губернию и по дороге кормился на счет заработков своих, а когда этого не приходилось, то и упрасивал добрых людей кормить его; что из Полтавской губернии пошел в г. Екатеринослав и тут он нанялся пять лет, получая в год то 50, то 60, то 70 рублей, как приходилось; что занятия его состояли в продаже водки что еврей этот по требованию отца его, жившего в Севастополе, оставил шинок свой и отправился к отцу сделав с ним расчет, он же пошел в Таврическую губернию, ходил по разным городам и деревням, работал кое-что поденно, добывал деньги работой и прокармливался; что из Таврической губернии пошел через Ростов на Кавказ и когда пришел в г. Душети, его и поймали.

Вслед за сим ему, обвиняемому, были предъявлены:

1) показание, данное им душетскому уездному начальнику, в коем он показал, что сестру его звать Авдотьей, между тем как теперь называет ее Дарьей, что у него есть дом в г. Зарайске во 2-й части на Мещанской улице, между тем как в вышепрописанном показании, данном, в суде, показать, что у него была в Зарайске хатка во 2-м квартале в улице 2-го квартала;

2) надписи и справки, полученные из Зарайского полицейского управления, коими показания его. Переверзова, не только не подтвердились, но в обществе г. Зарайска вовсе не оказалось жителя его фамилии, что указанное им в городе Мещанской улицы и 2-й части вовсе не существует в г. Зарайске.

По предъявлении всего этого назвавшему себя Переверзовым он объяснил, что душетскому уездному начальнику говорил, что сестру его звать Дарьей, а не Авдотьей, а что Зарайское общество отказывается от него, то это оподручно, потому что он бедняк.

Из вышеизложенного обнаруживается:

1) что обвиняемый Переверзов явно уклоняется от показаний о действительном своем звании; состоянии, и не имеет никаких средств доказать то или другое;

2) что хотя и указал на место бывшего его жительства, но это показание не подтвердилось, как это видно, из сообщения Зарайского полицейского управления;

3) что при Душетском уездном управлении дано им одно показание насчет названия его сестры и насчет улицы, где будто бы находился его дом; при разборе же в Мировом суде он дал другое, в чем и обнаружилось его желание скрыть истину и правду относительно себя; а потому и на основании 119 ст. уст. угол. судопр. нашел назвавшего себя Василием Кондратьевым сыном Переверзовым виновным в бродяжничестве и в учинении ложного о своем звании и состоянии показания как это оказалось по справкам:

А потому и на основании 951 и 952 ст. улож. о наказ. изд. 1866 года приговорил: его Василия Переверзова, к отдаче в исправительные арестантские роты на четыре года; в случае негодности к работам в арестантских ротах — на водворение в Сибирь. Сверх того за ложное показание — к наказанию розгами в тридцать ударов.

Приговор этот объявлен подсудимому 16 января и в продолжение суток не изъявлено им, Переверзовым, неудовольствия, а потому приговор тот на основании 1 пун. 181 ст. уст. угол. судопр. вступил в окончательную законную силу.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

Послана копия с сего приговора к душетскому уездному начальнику при отношении от 27 января № 237.

ცხა (თბ.), ფონ. 133, აღწ. 1, საქ. 599, ფურ. 12 — 14. ავტოგრაფი.

№ 20

1869 წლის თებერვლის 7. — ილია ჭავჭავაძის მიერ გამოტანილი
 განაჩენი ამჩორიკო კუსოვის საქმეზე

По Указу его императорского величества, 1869 года, февраля 7 дня, я, мировой судья Душетского отдела, слушал уголовное дело о кровосмесительной связи жителя сел. Рес Амчорико Кусова с женою умершего брата своего Индо Кусовою.

Обстоятельства этого дела следующие: Грузино-Имеретинская святейшего правительствующего синода контора в отношении своем на имя душетского уездного начальника 8/9 августа 1864 года за № 2676, а им переданного мне при надписи 19 того же августа за № 2692, написала, что кобийский благочинный священник Георгий Итониев, от 30 мая за № 50, донес Синодальной конторе, что священник Абановского прихода Гавриил Гудиев донес ему, что житель сел. Рес Амчорико Кусов, прогнав свою жену, взял к себе жену умершего родного своего брата, с которой прижил сына и дочь, вследствие чего Синодальная контора прислала о противозаконном их поступке поступить с ними по закону.

При судебном разбирательстве показаниями жены Амчорико Кусова и самих обвиняемых подтвердилось обвинение в том, что Амчорико Кусов, 60 лет, в продолжении пяти лет имел с невесткой своей, т. е. с законной женою родного своего брата, Индо, преступную связь и что в пе-

რიოდ его сожития с невесткою родился у сей последней сын Димитрий, он же Джико, отцом которого обвиняемая Индо Кусова признает деверя своего, а сей последний положительно не утверждает этого обстоятельства, тем не менее признает себя виновным в преступной связи с Индо Кусовой продолжавшейся пять лет.

Принимая в соображение все вышесказанное и руководствуясь, по силе 119 ст. уст. угол. суд. внутренним убеждением, нашел крестьянина Кобийского сельского общества Амчорико Кириева сына Кусова, 60 лет, и невестку его, жену родного брата, крестьянку того же общества Индо Даместонову дочь Кусову, исповедывающих православную веру, виновными в кровосмесительной связи во второй степеней свойства, ибо Амчорико есть деверь, а она, Индо, невестка, а потому и на основании 1594 ст. улож. о наказ. приговорил их обоих к заключению в монастырь на восемь месяцев и сверх того церковному покаянию по распоряжению духовного начальства.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

ცსა (თბ.), ფონ. 133, საქ. 4, ფურ. 16 — 17. ავტოგრაფი.

№ 21

1869 წლის თებერვლის 12. — ილია ჭავჭავაძის მიერ გამოტანილი
დადასტოვებულია მღვდელ სამაგლიშვილის საქმეზე

1869 года, 12 февраля, по Указу его императорского величества я, мировой судья Душетского отдела, слушал гражданское дело об отыскивании благочинным священником Ананурского собора Садзагеловым от наследника ананурского жителя Ниники Берелова Агало Берелова малолетнего по расписке 30 руб. сер., пожертвованных Иваном Гавриловым в пользу Ананурского собора и имея в виду, что иск поверенному благочинного Садзагелова основан на представленной им ко взысканию расписке рядового Линейного № 28 баталиона Ивана Гаврилова, одолженных ему Нинико Береловым, ныне умершим, 30 руб. сер., пожертвованных будто бы Гавриловым Ананурскому собору, без передаточной о том надписи, что требуется 2059 ст. X т. 1 ч., и без представления доказательств о переходе этой расписки и означенного в не получения в собственность собора, без чего иск этот может быть только начат Гавриловым, являющимся заимодавцем по обязательству, ибо в данном случае обязательство это, силою 2050 ст. X т. 1 ч., может быть исполнено платежом занятой суммы только заимодавцу Гаврилову, а потому, признав настоящий иск поверенного Садзагелова, заявленный от имени Ананурского собора вовсе не касающимся до собора и имея в виду, что к производству гражданских дел судебные установления, по силе 4 ст. уст. гражд. судопр., не иначе приступают как вследствие просьбы о том лиц, до коих те иски касаются, определил: в иске поверенному от Синодальной конторы благочинному Садзагелову 30 руб. сер. по расписке, выданной Ивану Гаврилову должником Ниника Береловым, предъявленной от имени Ананурского собора, — отказать.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

Решение это объявлено 12 февраля с объяснением, согласно 140 ст. уст. гр. судопр. юдер. 42 и 45 пол. 22 ноября 185, 186, 190 и 192 ст. уст. гражд. судопр., объявлено и расписку обратно получил св. Садзгелов.

ცხა (თბ.), ფონ. 133, საქ. 818, ფურ. 2 — 3. ავტოგრაფი.

№ 22

1869 წლის აპრილის 30. — ილია ჭავჭავაძის მიერ გამოტანილი
გადაწვეტილება მღვდელი ანდრია გურგენიძის საქმეზე

По указу его императорского величества, 1869 года, апреля 30 дня, я, мировой судья Душетского отдела, слушал дело по заявлению протоиерея Андрея Гургенидзе о понуждении ананурского жителя Артемия Вартанова к совершению купчей крепости по запродажной записи, выданной отцом его Вартанова на лавку с садиком и двором, или же о взыскании с него же, Вартанова, полученных по записи денег, а также и штрафа в пользу Приказа за неустойку.

Обстоятельства того дела следующие: протоиерей Андрей Григорьев сын Гургенидзе, являсь ко мне 15 марта сего года, заявил иск на ананурского жителя Артемия Оганезова сына Вартанова, как наследника отца своего, о том, что отец его Оганез Вартанов (уже умерший) по запродажной записи 30 января 1853 года, засвидетельствованной в Душетском полицейском управлении, получив семьсот двадцать пять руб., обязался совершить купчую крепость на проданную лавку с садиком и двором; в противном же случае уплатить Приказу штраф сто руб. в пользу бедных; кроме того самим Оганезом Вартановым лавка та в 1861 году нанята от него, Гургенидзе, с платою в год по тридцати пяти руб., из коих после смерти его сыном его Артемием Вартановым уплачено за один год тридцать пять руб., а остальные годы остаются за ним, Вартановым.

В доказательство своего иска Гургенидзе, представляя означенную запродажную запись, просит:

1) понудить Вартанова или к совершению купчей крепости, или же к платежу семисот двадцати пяти руб., наложив вместе с тем при последнем случае взыскание в пользу Приказа, и

2) взыскать с него же, Вартанова, за наем лавки с 1862 года по настоящее время, полагая в год по 35 руб., всего двести восемьдесят руб. и удовлетворить таковыми его, Гургенидзе.

Дело это было назначено к разбору на 30 сего апреля, на каковой срок явились в суд истец протоиерей Гургенидзе и ответчик его Артемий Вартанов. По выслушании претензии истца ответчик объяснил, что он по предъявленной запродажной записи не считает себя обязанным удовлетворить истца, во-первых потому, что он отказывается от наследства своего отца, от имени коего выдана запись, во-вторых, потому, что эта запродажная запись прошла земская давность, а потому она не имеет в настоящее время никакой силы ни относительно совершения купчей и ни относительно возвращения денег, означенных в этой записи.

Истец возразил, что ответчик не имеет права отрекаться от наслед-

ства отца своего в настоящее время, потому что он по смерти отца своего вступил в распоряжение отцовской лавкой, о которой говорится в запродажной записи, каковое распоряжение продолжается до сего дня. Что же касается до давности то она не истекла еще, ибо до 1861 года он, истец, владел этой лавкой.

Ответчик признал, что он и по сие время живет и занимается торговлей в отцовской лавке, что, действительно, отец его передал во владение эту лавку истцу, что он, ответчик, полтора года живет и торгует в той лавке. На основании представленных им, ответчиком, объяснений, просил он отказать истцу во всех частях его иска.

Из обстоятельств этого дела усматривается, что истец Гургенидзе все части своего иска основывает на запродажной записи, выданной 1853 г. 30 января отцом настоящего ответчика, Оганезом Вартановым, засвидетельствованной Душетским полицейским управлением, со взысканием по две коп. с руб. и за лист гербовой бумаги один руб. восемьдесят коп.

Ответчик же возражения свои основывает на двух обстоятельствах: I-е, на том, что он отрекается от наследства своего отца, во-вторых, на протечение¹ давности со дня совершения запродажной записи. Запродажную запись нельзя признать за договор запродажи, во-первых, потому, что по 1682 ст. X т. I ч. одним из необходимых условий этого рода договора — есть определение срока, в коей этот договор должен быть исполнен, между тем в представленной истцом записи не только не установлен срок, но он отдален на неопределенное время; во-вторых, в этой запродажной записи заключается такое условие, которое по силе 1684 ст. X т. I ч. не только допускается, но положительно воспрещается под страхом взыскания штрафа. Это условие состоит в том, что по этой записи истец допущен со дня совершения записи до 1861 года ко владению недвижимым имуществом. На основании этих соображений требование истца в отношении обязанности совершения купчей не может быть удовлетворено, а равно не может быть удовлетворено и требование истца о взыскании по записи ста рублей штрафа в пользу Приказа общественного призрения за несовращение ответчиком купчей крепости, которую за неопределением в записи срока для совершения ответчик имеет полное право не совершать.

Засим обращаясь к требованию истца о возвращении семисот двадцати пять руб. сер., полученных ответчиком от истца по запродажной записи, оказывается, что и это требование не может быть удовлетворено за протечением земской давности, на что сослался ответчик, ибо по смыслу 220 ст. X т. II ч., 692 и 694 ст. X т. I ч. право отыскивать свое имущество из чужого владения пресекается общей земской давностью; из запродажной же записи видно, что семьсот двадцать пять руб. истца поступлены во владение ответчика в 1853 году и что до 1864 г. он, истец, не требовал возвращения сих денег.

Хотя истец Гургенидзе при судоговорении и доказывал непротечение земской давности тем, что до 1861 г. он владел перешедшим по означенной записи в его владение недвижимым имуществом, но это обстоятельство нельзя признать за действие запродажной записи, ибо таковое

¹ ასეა საბუთში.

действие, основанное на запродажной записи, положительно воспрещено законом (1684 ст. X т. 1 ч.). Требование же истца о взыскании двухсот восьмидесяти руб. с ответчика за наем лавки, перешедшей к нему, истцу, от ответчика по запродажной записи, не только может быть удовлетворено, но, напротив, обе стороны — как истец, так и ответчик — по силе вышеприведенной 1684 ст. X т. 1 ч. за допущение передачи владения по одной запродажной записи, что признано обеими сторонами, должны быть подвергнуты штрафу, а потому и на основании всего вышепроеписанного постановил: истцу протонерею Андрею Гургенидзе отказать в иске во всех частях, взыскать с обеих сторон, т. е. как с истца, так и с ответчика, по силе 1684 ст. X т. 1 ч. крепостные пошлины в количестве двадцати девяти руб. поровну.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

ცხა (თბ.), ფონ. 133, აღწ. 1, საქ. 731, ფურ. 9 — 11. ავტოგრაფი.

№ 23

1869 წლის სექტემბრის 18. — ილია ქავჭავაძის მიერ შედგენილი
ოქმი გლეხ წულთაშვილის საქმეზე

Протокол на 18-е сентября. Вызванные на 18-е сентября жалобщик двор. Иосиф Климиев и обвиняемый им в нанесении обиды ему, Климиеву, словом Гио Цулиашвили по отчеству Китесов, а равно и все свидетели явились. По выслушании жалобы обвиняемый объяснил, что он действительно обругал жалобщика, но жалобщик, ударив его кошлом в голову, вызвал его на это, а потому в доказательство того, что жалобщик сам первый нанес ему обиду ударом в голову, ссылаясь на свидетелей жалобы, просит отказать ему, жалобщику, в жалобе за взаимностью обид. Свидетели, согласно желанию сторон, спрошенные без присяги, показали: 1) Кико Бериуев Аратилашвили; 2) Иосиф Георгиев Чарелашвили; 3) Захарий Михайлов Цулиашвили и 4) Иосиф Романов сын Цоприашвили, что жалобщик ударил его, обвиняемого, кошлом, в то время обвиняемый сидел; почувствовав боль, обвиняемый вскочил на ноги и бросился на жалобщика с палкою; тут их разняли; обвиняемый начал ругать после того, как жалобщик его ударил. (подпись)¹. Остальные неграмотны. Мировой судья кн. Чавчавадзе.

ცხა (თბ.), ფონ. 133, საქ. 634, ფურ. 1. ავტოგრაფი.

№ 24

1868 წლის სექტემბრის 18. — ილია ქავჭავაძის მიერ გამოტანილი
განაჩენი გლეხ წულთაშვილის საქმეზე

По указу е. и. в. 1869 года сентября 18 дня, я, мировой судья Душетского мирового отдела, в публичном заседании разбирал дело в уголовном порядке по жалобе дв. Иосифа Климиева о поступлении по уголовным законам с жителем сел. Мчадис-Джвари Гио Цулиашвили за

¹ ხელრთვა გაურკვეველია.

нанесение ему обиды на словах. По выслушании объяснения сторон и свидетельских показаний, руководствуясь, по силе 119 ст. Уст. уг. суд., внутренним убеждением, нашел, что обиженный сам нанес более-тяжелую обиду обидчику побоем, чем и вызвал сего последнего на ругательства, а потому и на основании 138 ст. Уст. о нак. и 194 ст. Уст. уг. суд. приговорил: освободить Гио Цулишвили от всякого наказания по означенному выше обвинению; судебные издержки обратить на жалобщика, как на недобросовестного обвинителя.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

Обвиняемый неграмотен. Приговор этот объявлен 18 сентября с объяснением согласно 128 ст. уст. угол. судопр. содержания § 23 Положения 22 ноября 1866 г. о применении Судебн. уст. к Закавказскому краю 145, 147, 181 ст. уст. угол. судопр.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

ცა (თბ.), ფონ. 133, სპ. 634, ფურ. 2. ავტოგრაფი.

№ 25

1870 წლის იანვრის 9. — თბილისის ოლქის სასამართლოს სამოქალაქო განყოფილების მიერ სააპელაციო წესით გამოტანილი განჩინება ილია ჭავჭავაძის მიერ განხილულ საქმეზე

1870 года, января 9 дня. По Указу его императорского величества, Тифлисский окружный суд в Гражданском отделении в следующем составе: председатель князь Н. Д. Чавчавадзе; члены суда: А. В. Степанов и А. И. Саванели при секретаре Л. И. Петрове слушал апелляционное дело по иску протоиерея Андрея Гургенидзе о понуждении анапурского жителя Артемия Вартанова к совершению купчей крепости на проданную первому отцом последнего лавку с садиком и двором и о взыскании с Вартанова же 720 руб.

В апелляционной жалобе на решение мирового судьи Душетского отдела протоиерей Гургенидзе объясняет, что мировой судья неправильно усвоил представленному им условию значение запродажной записи, что давность к этому делу не может быть применима как потому, что в условии срока его исполнения не означено, так и потому, что протоиерей Гургенидзе неоднократно обращался к разным начальствам с просьбами о взыскании с Вартанова денег, что взыскание крепостных пошлин на него наложено неправильно, так как духаном он владел не по запродажной записи, а по условию 1853 г. в виде залога по займу у него Вартановым денег 725 р. для постройки этого же самого духана.

На этих основаниях протоиерей Гургенидзе просит, не входя в обсуждение иска его о деньгах за наем Вартановым духана и представив ему предъявить по этому предмету иск особо, в остальных частях решение мирового судьи отменить и признать исковые требования его правильными. При апелляционной жалобе протоиерей Гургенидзе представил, во-первых, копию с отношения к нему Душетского уездного управления от 18 сентября 1853 г. за № 1579, из которой видно, что Гургенидзе ранее сего времени подавал прошение о взыскании с Вартанова

725 რ. სერ., и 2) копию с определения Душетского уездного управления 25 мая 1868 года о прекращении производством сего дела на основ. § 6 инструкции 6 февраля 1868 г.

По выслушании доклада по сему делу и словесного объяснения сторон Окружный суд признал необходимым прежде всего войти в обсуждение возражения ответчика о погашении предъявленного против него иска давностию. В этом отношении Окружный суд находит, что из существа договора, заключенного Оганезом Вартановым с протоиереем Гургенидзе 30 января 1853 года, будет ли это условие признано запродажной записью или иным каким-либо законом не воспрещаемым соглашением, вытекала для Вартанова обязанность совершить купчую крепость на проданный им Гургенидзе духан по первому о том требованию сего последнего, а для Гургенидзе право требовать исполнения сего обязательства или, в противном случае, возвращения 725 р., и сверх того взыскать в пользу Приказа 100 р. штрафа.

Но очевидно, что из этого договора для Гургенидзе вовсе не возникало право владеть духаном, так как по смыслу договора владение должно было перейти к нему лишь в виде права собственности за определенное в условии вознаграждение, следственно могло перейти лишь в момент совершения продажи, а продажа недвижимых имений по силе 1172 ст. X т. 1 ч. св. зак. Гр. 1842 к. совершается посредством купчих крепостей, а не договоров, свидетельствуемых явочным порядком. Отсюда делается несомненным, что владение протоиереем Гургенидзе проданным ему духаном, как вовсе не вытекающее из существа договора 30 января 1853 г. не может прерывать и течения земской давности по правам, из договора сего возникающим. В равной мере не заслуживает уважения и ссылка протоиерея Гургенидзе на то, что к настоящему случаю закон давности не применим, потому что в условии не обозначено срока его исполнения. Сила земской давности распространяется на все вообще права, из частных гражданских отношений возникающие, общий же срок ее полагается 10-летний, считая от времени возникновения права (692, 694 ст. X т. 1 ч. св. Зак. Гр.). В договорах, составляемых на определенный срок, права верителя требовать исполнения обязательства, принятого на себя должником, возникает с наступления этого срока; с этого же момента начинается и течение земской давности (1599 ст. X т. 1 ч.).

В настоящем случае Вартанов обязывался совершить купчую крепость по первому требованию протоиерея Гургенидзе без всякого ограничения времени, когда требование может быть предъявлено, из чего и следует, что право Гургенидзе требовать от Вартанова исполнения по обязательству возникло в момент совершения договора, т. е. 30 января 1853 г. Из представленного же иском отношения Душетского уездного управления от 18 сентября 1853 г. за № 1579 видно, что протоиерей Гургенидзе воспользовался и в действительности правом своим вскоре после заключения условия.

Таким образом, ссылка ответчика на давность представляется уважительной, так как с 1853 года по 1869 г. прошло 16 лет и истцу по этой ссылке надлежало доказать, что до истечения 10 лет им предъявлен был иск по договору и было с его стороны хождение по начатому таким образом иску. Между тем из представленных Гургенидзе документов вид-

ნო, что в 1853 году им было подано прошение, а в 1868 г. дело по случаю введения в край судебной реформы производством в полиции прекращено, но было ли в течение этих 15 лет какое-либо со стороны истца хождение по сему делу, того из представленных доказательств не видно.

На основ. вышеизложенного признавая, что договор 1853 г. 30 января между Гургенидзе и Вартановым потерял свою силу за истечением земской давности и потому иск, основанный на этом договоре, удовлетворению подлежать не может, Окружный суд не считает нужным входить в обсуждение других соображений и доказательств, приводимых истцом в подтверждение этой части своего иска.

Что же касается ходатайства протоиерея Гургенидзе о том, чтобы, не входя в суждение по иску его о деньгах; следующих с Варатанова за наем духана, предоставить ему права начать по этому предмету иск особо, так удовлетворению последней части сего ходатайства апеллятора Окружный суд не имеет в виду никаких законных оснований, так как, по силе I п. 77 ст. уст. Гр., судопроизводство настоящего дело могло бы приостановиться лишь по взаимному согласию обеих тяжущихся сторон и затем собственно эта часть решения мирового судьи, как необжалованная на основ. 163 и 743 ст. уст. Гр. суд., рассмотрению Окружного суда не подлежит. Последний пункт апелляционной жалобы протоиерея Гургенидзе относится до неправильного, по его мнению, наложения на него взыскания крепостных пошлин.

В этом отношении Окружный суд принял во внимание:

1) что договор 1853 г. 30 января по содержанию своему должен быть признан запродажной записью, составленной без соблюдения законных формальностей (1679 и 1683 ст. X т. I ч.);

2) переход владения к протоиерею Гургенидзе за проданный духан именно по этому договору подтверждается его собственным признанием: объяснения же его о том, что он владел имуществом в виде залога, опровергаемое и собственным иском Гургенидзе на Вартанова о неплатеже денег, следующих за наем духана, не заслуживает уважения еще и потому, что порядок перехода заложенного имущества во владение залогопринимателя особо определен законом и о соблюдении этого порядка в деле не имеется никаких указаний и, наконец,

3) что на основ. 1684 ст. X т. I ч. свод. зак. Гр. за переход имущества даже по законно совершенным запродажным записям взыскивается установленный штраф; тем более закон этот должен быть применяем к случаям перехода владения по записям, составленным без соблюдения некоторых законом установленных формальностей.

По вышеизложенным основ. и руководствуясь вышеприведенными законами, Окружный суд определяет: решение мирового судьи Душетского отдела утвердить, оставив апелляционную жалобу протоиерея Гургенидзе без уважения. Производство мирового судьи возвратить ему при выписке из настоящего решения.

Верно: За председателя М. Кипиани.

№ 26

1870 წლის თებერვალის 16. — ილია ჭავჭავაძის მიერ შედგენილი
 ოქმი სასამართლოს ბოქალის რატიშვილის მიერ ჩატარებული
 საჯარო ვაჭრობის გაუქმებულად ცნობის შესახებ

Душетский гражданин Александр Егоров сын Алавердов, являсь сего числа и представив двести восемьдесят четыре руб. пятьдесят пять коп., объявил, что на торгах, произведенных 14-го числа сего месяца судебным приставом князем Ратиевым, остался за ним дом душетского гражданина Григория Егорова сына Априамова в сумме трехсот руб. сереб., из коих тридцать руб. представлены приставу по окончании торга; причем объяснил, что из представленных им ныне денег четырнадцать руб. пятьдесят пять коп. суть пошлины за выдачу данной. А потому просил укрепить за ним проданное имущество и выдать копию с определения для востребования данной.

Из представленной по сему делу переписки видно, что судебный пристав вверенного мне Отдела князь Ратиев рапортом от 14-го сего февраля за № 15 донес, что вследствие исполнительных листов за №№ 3741, 2683, 1265 и 407, выданных тифлисским гражданам: Григорию Аветисову, Сергею Мартирузову, дворянину Семену Караханову и душетскому жителю Семену Отиеву и по указанию кредиторов он описал дом с двором, принадлежащий душетскому гражданину Григорию Егорову сыну Априамову, состоящий в г. Душете на собственной земле и, как видно из описи, заключающий в себе:

1) одну комнату, выстроенную из кирпича и камня на извести, оштукатуренную изнутри и снаружи, с железной крышей, с шестью стропилами и шестью подставками дубовыми. Пол и потолок досчатые, дверей двое, окон два, светелка одна, стальных шкафов больших и малых пять, бухара одна; длина этой комнаты 11 арш., ширина 6 арш. 8 вершк., высота 4 арш., балкон перед этою комнатою длиною 11 арш., шириною 2 арш. 7 верш., высота 4,5 арш., потолок его досчатый с пятью дубовыми балками и столбов 4;

2) чердак над комнатою с балконом имеет переднюю и заднюю стены каменные, в передней стене окно одно и половина дверей. Задняя стена разрушенная, ветхая. Длина чердака 12 арш., ширина 8,5 арш. Балкон перед чердаком длиною 11 арш., шириною 2 арш. 7 верш., высотой 4 арш., с тремя столбами, с 40 балесниками и 3,5 перилами, окрашенными белую краской;

3) двор перед домом длиною 26 арш., шириною 9 арш. Все это лежит в границах: с востока — дом и крыша и двор Ивана Априамова, с запада — двор Ивана Кундухова, с севера протекает улица, а с юга — купленный дом Григория Априамова, доставшийся по покупке Григорию Априамову от Ивана Садинова;

4) земля, на коей построена каменная на извести в две комнаты: 1-я комната оштукатурена, имеет длину 7 арш., в ширину 7 арш., высоту 3 арш. 9 верш. Пол земляной, потолок с шестью дубовыми новыми балками. Окон два, двери одни во дворе. Лестница с 8-ю досчатыми ступенями, бухара одна и ганджин три;

5) вторая комната тоже каменная, на извести, неоштукатуренная. Пол земляной. Потолок с тремя дубовыми балками. Одна грузинская печка (торие), бухара одна, ганджин три, окно одно, дверь во дворе одна и в другую комнату одна. С западной стороны против этих двух комнат двор длиною 15 арш., шириною 7,5 арш. Ход к этому двору с южной стороны. Все это лежит в границах: с востока — дом Ивана Априимова, с запада — дом и двор Ивана Хундухова, с севера — южная сторона до дома Григория Априимова; с юга — дом Габриела Авакова и Алексея Берзенова, оцененный в пятьсот руб. на удовлетворение поименованных выше кредиторов его в сумме 5.020 руб. 74 коп.

Имение это первоначально было назначено в продажу 25 февраля 1869 года, но торги не состоялись собственно потому, что купивший имение Априимова коллежский асессор Михаил Григориев Кобиев в семидневный срок не внес предложенную сумму — пятьсот сорок пять руб., а потому торги эти им признаны не состоявшимися на основ. 3 п. 1170 ст. уст. гр. суд., а взысканные с Кобиева задаточные деньги пятьдесят руб. зачтены в пользу кредиторов. По желанию кредиторов вновь назначенные торги на 3 августа не состоялись по неявке желающих купить то имение.

Запрошенные вследствие этого кредиторы не пожелали оставить имение то за собою, а просили, на основании 1171 ст. уст. гр. суд., произвести вторичные торги, которые и были назначены на 14-е число сего февраля. На торгах самую высшую цену, именно в триста руб., предложил душетский гражданин Александр Егоров сын Алавердов и которым, на основании 1161 ст., представлены к нему, приставу, тридцать руб. А потому он, пристав, деньги тридцать руб., торговый лист и всю переписку представляет на мое распоряжение.

Все прописанное в рапорте судебного пристава подтверждается представленной им по сему предмету перепиской.

Рассматривая все исполнительное производство по сему предмету, представленное судебным приставом князем Ратиевым, я нашел следующие упущения:

1) судебный пристав кн. Ратиев назначил первые торги и произвел их без присутствия судебного чиновника, вопреки 1157 ст. уст. гражд. суд.;

2) в торговом листе, составленном при этих торгах, не внесены, вопреки 1158 ст. уст. гр. суд., наддачи против фамилии торгующих;

3) коллежский асессор Кобиев, предложивший высшую цену на этих торгах в количестве пятисот сорока пяти руб., внес в задаток пятьдесят руб., а не всю сумму, требуемую 1161 ст. уст. гр. суд., вследствие чего по силе 1177 ст. уст. гр. суд. покупатель имения должен был быть подвергнут определенному штрафу, а торг должен был быть возобновлен для прочих присутствующих, начиная с последней объявленной цены. Между тем судебный пристав закончил торг, ни в чем не исполнил требования 1197 ст.;

4) торг этот судебный пристав признав несостоявшимся, по силе 3 п. 1170 ст., назначил новые торги, которые не состоялись за неявкой покупателей и, несмотря на то, что по смыслу 1175 ст. уст. гр. суд. кредиторы за несостоятельностью вторых торгов должны были или удерживать продаваемое имение за собою, или обратиться к другому

имущество должника, судебный пристав назначил третьи торги, на коих проситель Алавердов и купил имение по цене менее показанной по оценке.

Имея в виду, что по всем сим упущениям, допущенным судебным приставом, ни один из торгов, по коему продавалось недвижимое имение Априамова, не может быть признан правильным, след., и самая покупка Алавердовым этого имения, как основанная на неправильных действиях пристава, должна быть признана незаконною, определил: Александру Алавердову в просьбе об укреплении оставшегося за ним на торгах 14 февраля дома Априамова отказать, для чего возратить ему представленные им в суд деньги в количестве трехсот четырнадцати руб. и пятидесяти пяти коп.; все вышеозначенные торги, как не по правилам произведенные, со всеми их последствиями считать недействительными и в видах охранения интересов как кредиторов, так и должника, назначить новый торг, каковой произвести по всем правилам первого торга.

Подлинный подписал мировой судья кн. Чавчавадзе.

Верно: Секретарь кн. Цицианов.

ცხა (თბ.), ფონ. 133, აღწ. 1, საქ. 1356, ფურ. 86 — 89. პირო.

№ 27

1870 წლის თებერვლის 24. — ილია ჭავჭავაძის მიერ შედგენილი
 ოქმი გლეხი პატრიშვილის დავის გამო თავად ხიმშიაშვილთან

1870 года, февраля 24 дня, житель сел. Булачаури Иосиф Бероев Патришвили заявил жалобу на помещика сел. Булачаури кн. Георгия Соломонова Химшиева о том, что сей последний отнял у него, жалобщика, пять недель тому назад быка, стоящего 50 руб. сер., по неизвестной ему, жалобщику, причине и не возвращает ему.

В доказательство своей жалобыставляя свидетелями односельцев своих: Гигола Глахова Гурбенадзе, Ивана Тевдорова Гитиашвили и Сосика Канрева Кавтешивили и определяя убытки, понесенные им, жалобщиком, со дня отобрания быка, семнадцать руб. 50 коп., просит отобрать от кн. Химшиева быка и возратить ему, жалобщику, а за самоуправство поступить с виновным по уголовным законам, взыскав с него же и убытки. Жалобщик неграмотен.

Постановлено: разбор жалобы назначить 2 марта, о чем объявить жалобщику, а обвиняемого и свидетелей вызвать особыми повестками.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

О дне явки объявлено жалобщику.

ცხა (თბ.), ფონ. 133, აღწ. 1., საქ. 1356, ფურ. 1. დედაბი.

№ 28

1870 წლის მარტის 2. — ილია ჭავჭავაძის მიერ გამოტანილი
 გადაწყვეტილება გლეხი პატრიაშვილის დავის გამო თავად
 ხიმშიაშვილთან

По Указу его императорского величества 1870 года, марта 2 дня, я, мировой судья Душетского мирового отдела, в публичном заседании разбираю дело уголовное по жалобе жителя сел. Булачаури Иосифа Патришвили о поступлении по уголовным законам с князем Георгием Химшиевым за самоуправие и о понуждении его к возвращению быка, равно и о взыскании с него же, Химшиева, убытков, и принимая в соображение 119 ст. уст. уг. суд., нашел жалобу крестьянина Патришвили недобросовестной, засим и гражданский иск неправильным, а потому и силою 121 ст. уст. уг. суд., 81 ст. уст. гражд. суд. постановил: жалобщику Патришвили в вышеозначенной жалобе отказать, а равно и в иске об убытках; кн. Георгия Химшиева счесть по сему делу от суда свободным; судебные издержки обратить на жалобщика.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

Приговор этот объявлен 2 марта с объяснением согласно 128 ст. уст. угол. судопр. содержания § 23 Пол. 22 ноября 1866 г. опр. суд. уст. по Закав. краю 145, 147 и 181 ст. уст. угол. судопр.

ცხა (თბ.), ფონ. 133, აღწ. 1, საქ. 1356, ფურ. 7. ავტოგრაფი.

№ 29

1870 წლის მაისის 27. — ამიერკავკასიის საკონტროლო პალატის
 მმართველის თანაშემწის მიწერილობა დუშეთის მომრიგებელ
 მოსამართლისადმი სასამართლოზე გაწეული ხარჯების ანგარიშის
 წარმოდგენის შესახებ

По проверке подробного счета, доставленного при отнюшении от 6 мая сего года за № 1047 в израсходовании денег 500 руб. на покупку мебели и других канцелярских принадлежностей, оказалось: что по счету израсходовано не 501 руб., а 494 р. 75 коп., менее на 6 руб. 25 коп.

Вследствие сего Закавказская контрольная палата покорнейше просит уведомления на какой именно предмет употреблены остальные 6 р. 25 коп., а также и сведение о том, в каких статьях по книге имущества записаны искупленные вещи на приход.

Помощник управляющего Палатою (подпись)
 Младший ревизор (подпись).

ცხა (თბ.), ფონ. 133, აღწ. 1, საქ. 2328, ფურ. 3. დედანი.

№ 30

1870 წლის ივნისის 9. — ილია ჭავჭავაძის პასუხი ამიერკავკასიის
 საკონტროლო პალატისადმი სასამართლოზე გაწეული ხარჯებისა
 და ქონების აღწერის შესახებ

На отношение от 27 минувшего мая за № 2496 имею честь уведомить Закавказскую контрольную палату, что в справке, выданной на шесть руб. 25 к., недостающие до 501 р. выданы священнику и певчим при освящении здания Мирового суда в день открытия его в феврале месяце 1868 года, присовокупляя при этом, что особой книги об имуществе суда не имеется, а имеется опись всем казенным вещам вверенного мне суда, где все вещи записаны под статьями, соответствующими статьям, означенным в описи, представленной в Палату, и таковая опись приобщена к делу о казенном имуществе.

ცსა (თბ.), ფონ. 133, საქ. 2328, ფურ. 4. ასლი.

№ 31

1870 წლის ივლისის 30. — ილია ჭავჭავაძის მიერ გამოტანილი
 განაჩენი ივანე რეშეტნიკოვის საქმეზე

По Указу его императорского величества, 1870 года, июля 30 дня, я, мировой судья Душетского отдела, в публичном заседании разбирал уголовное дело об Иване Максимове сыне Решетникове, не имеющем письменного вида.

Обстоятельства дела: унтер-офицер Душетской уездной команды Артоман Ермилов Кузнецов представил в суд задержанного им в г. Душете за неимение письменного вида Ивана Максимова сына Решетникова.

При допросе в суде 13 мая он, Решетников, показал, что зовут его Иваном Максимовым сыном Решетниковым, от роду 28 лет, веры православной, на исповеди и у св. причастия бывал, неграмотен, холост, в штрафах и под судом не был. Из бывших помещичьих крестьян Тамбовской губернии, Кирсанского уезда, села Куровщина; что помещика его звали Николаем Никандритчем Арженевским, что Арженевский имеет постоянное местожительство в том же селе Куровщине, что он родом из села Куровщина; что у помещика Арженевского находился он в услужении с самого малолетства; что отца, матери и родных не имеет, а знают его люди Николая Арженевского, а именно: Николай Василиев сын, по фамилии ему неизвестный, бывший кучер у Арженевского Михаила Спиридоныч, по фамилии ему неизвестный, бывший тоже у Арженевского лакеем и повар его же, Арженевского, Наум Андреевич Андрианов; что кучер Николай и лакей Михаил суть жители тоже села Куровщина, повар же Андрианов был крепостной человек Арженевского, и не знает, из какого он села. Что у помещика его, Арженевского, была жена, которую называли Анною Митриевной, были также дети у них: сын Никандр и дочь Екатерина. Записан ли он в камеральном описа-

нии по селению Куровщина — не знает. Что помещик его Арженевский поступал с ним дурно, бил его, вследствие чего убежал он от него в 1861 году, зимою после Нового года, не помнит которого именно числа. Что со дня бегства он проживал в разных губерниях Российской империи, как-то: в Рязанской, Самарской и Астраханской, и, наконец, прибыл на Кавказ, в г. Поти, занимаясь везде поденной работой и тем снискивая себе пропитание; постоянного местожительства он ни у кого не имел; что из Поти он пробирался опять в Россию на родину свою, но в г. Душете был задержан и представлен в суд за неимение письменного вида; что как до бегства, так и после оного никаких проступков и преступлений не делал.

Кирсанский уездный исправник Тамбовской губернии, которому была сообщена копия с показания Решетникова, для поверки на месте, отзывом от 23 минувшего июня сего года за № 1401 уведомил, что Ивана Максимова Решетникова в селе Куровщине никогда не было и по ревизским сказкам не значился и не значится, в услужении у бывшего помещика Николая Никандровича Арженевского такого не было, не было также кучера Николая Васильева и Михаила Спиридонова и жителей таких в названном селе нет; повар был Наум Прокофьев, а Наума Андреева Андриано не было, а где находится Наум Прокофьев в настоящее время — неизвестно; что село Куровщина принадлежит теперь генералу Извольскому, а Арженевский имеет жительство [во] Владимирской губернии Гороховецкого уезда, жену его зовут Анною Дмитриевной, есть сын Никандра и дочь Елизавета.

По получении справки Решетников вновь был вызван в суд, и, по предъявлении ему отзыва упомянутого исправника, он, Решетников, объяснил, что он ничего не может изменить и добавить против того, что им показано в Мирном суде 13 мая сего года; при этом присовокупил, что дальнейшее собрание о нем справок чрез спрос бывшего помещика его Арженевского не поведет ни к какому результату, так как помещик Арженевский, которому он, Решетников, не платил никаких повинностей, не может его, Решетникова, помнить и наверное откажется от него, а потому просит не собирать о нем более справки.

Из обстоятельств этого дела видно:

1) что Иван Решетников не имеет постоянного местожительства, переходит из места в место не только без ведома надлежащих властей и без установленного на то вида, но и без всяких средств доказать настоящее свое состояние и звание не может;

2) что он дал при допросе о состоянии и звании своем показание, которое по справкам не подтвердилось, и

3) что хотя следовало собрать дальнейшие справки о нем, Решетникове, чрез спрос помещика Арженевского, но ввиду признания его, Решетникова, что помещик Арженевский не подтвердит его показания, дальнейшее собрание справок представляется совершенно лишним, а потому, найдя его, Ивана Максимова Решетникова, виновным в бродяжничестве и в учинении о своем звании, состоянии и прежнем местожительстве ложного показания, приговорил: на основании 951 и 952 ст. [уст.] улож. о наказ. изд. 1866 г., его, Ивана Максимова сына Решетникова, 28 лет, к отдаче в исправительные арестантские роты на четыре года; потом же, а равно и в случае неподности к работам в арестантских

ротах, на водворение в Сибирь; сверх того за ложное показание — к наказанию розгами в тридцать ударов.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

Приговор этот объявлен обвиненному 30 июля с объяснением согласно 128 ст. уст. уг. судоп. содержания § 33, полож. 22 ноября 1866 г. опр. суд. уст. к Закавказ. краю 145, 147 и 181 ст. уст. уг. судопр., причем Решетников изъявил на оный удовольствие, но по неграмотности не расписался, а потому приговор этот вошел в окончательную законную силу и подлежит к исполнению на основ. 181 ст. уст. угол. судопр.

ესა (თბ.), ფონ. 133, აღწ. 1, საქ. 1376, ფურ. 13 — 14. ავტოგრაფი.

№ 32

1870 წლის ნოემბრის 10. — ილია ჭავჭავაძის მიერ გამოტანილი განაჩენი დრ. ვალდებული გლეხის ეკალაძის საჩივრის გამო აწნაურ აღექსიშვილების საქმეზე

По указу е. и. в. 1870 года ноября 10 дня, я, мировой судья Душетского мирового отдела, в публичном заседании разбирал дело уголовное по жалобе временнообязанного крестьянина Гогила Шиоева Экаладзе о поступлении по уголовным законам с дворянами: Зурабом Ревазовым и Егизаром Соломоновым Алексеевыми за самовольный вывоз из земли его, жалобщика, снопов и взыскании с последних 12 рублей и, принимая в соображение 119 ст. Уст. уг. суда, нашел дворян Зураба Ревазова и Егизара Соломонова Алексеевых виновными в самоуправии, проявившемся в самовольном увозе сорока снопов с пашни крестьянина Гогила Шиоева Экаладзе против воли сего последнего, а потому и на основании 142 ст. Уст. о наказ. 81 ст. Уст. гр. суд. и 684 ст. Х т. ч. 1 приговорил: подвергнуть вышепоименованных Алексеевых аресту при Душетской тюрьме на шесть дней, взыскав с них в пользу жалобщика Экаладзе двенадцать руб. в вознаграждение за увезенные Алексеевыми сорок снопов; приговор этот, как заочный, препроводить силою 138 ст. Уст. уг. суд. к обвиняемым при повестке; судебные издержки обратить на обвиняемых.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

ესა (თბ.), ფონ. 133, საქ. 222, ფურ. 16. ავტოგრაფი.

№ 33

1871 წლის იანვრის 28. — ილია ჭავჭავაძის მიერ გამოტანილი განაჩენი დრ. ვალდებული გლეხის სოსიკა ზუბულურის საჩივრის გამო თავადების გიგო და მიხეილ ამილახვარების საქმეზე

По Указу его императорского величества, 1871 года, января 28 дня, я, мировой судья Душетского отдела, в публичном заседании разбирал дело уголовное по жалобе временнообязанного крестьянина жителя сел.

Цхипура Сосика Моисеева Хубулури на князей Гиго и Михаила Амилахваровых о самоуправии и нанесении побоев.

Из дела видно: житель сел. Цхипури временнообязанный крестьянин Сосика Моисеев Хубулури 24-го минувшего декабря заявил жалобу на князей Гиго и Михаила Георгиевых Амилахваровых о том, что он, Хубулури, и однофамильцы его живут в имении их, Амилахваровых, по арендному условию, что 17 декабря упомянутые Амилахваровы, приехав в сел. Цхипури, потребовали с него, жалобщика, свыше той платы, которая значится в условии. А так как он, Хубулури, не согласился уплатить им свыше условленной арендной платы, то означенные князья Амилахваровы отняли у него арендное условие, которое он им представил для прочтения, а также пояс, стоящий один рубль двадцать коп., кинжал, стоящий один рубль восемьдесят коп., бурку, стоящую три рубля, и нанесли побои, а потому просил поступить с указанными князьями Амилахваровыми по уголовным законам за самоуправство и нанесение вместе с тем побоев, отобрать от них условие и означенные вещи или стоимость сих последних в количестве шести рублей.

При судебном разбирательстве, происходившем 28 сего января, в отсутствии неявившихся обвиняемых обнаружено, что обвиняемые действительно вынудили жалобщика сдать им против воли своей означенные выше вещи по поводу того, что сей последний отказал уплатить им требуемую повинность и при этом нанесли ему собственноручно легкие побои.

Я, мировой судья Душетского отдела, принимая во внимание вышеизложенное, силою 119 ст. уст. уг. суд., нашел князей Гиго и Михаила Георгиевых Амилахваровых виновными в самоуправстве, выразившемся как в отобрании от жалобщика Сосика Хубулури бурки, пояса с кинжалом и арендного условия, так и в употреблении насилия нанесением жалобщнику Хубулури легких побоев, а потому и на основании 194 ст. уст. уг. суд., 133 ст. того же уст. и 142 ст. уст. о наказ. и 644 ст. X т. I части, приговорил их, Амилахваровых, к аресту при Душетской городской тюрьме каждого из них сроком на два месяца; сверх того, обязать их, Амилахваровых, возвратить жалобщнику Сосике Хубулури арендное условие, пояс с кинжалом и бурку или стоимость сих последних в количестве шести руб.; судебные издержки обратить на виновных князей Амилахваровых; копию с сего заочного приговора препроводить к обвиняемым согласно 138 и 139 ст. уст. уг. судопр.

На приговор этот обвиняемые подали в установленный срок отзывы о новом пересмотре этого дела: вследствие чего дело это назначалось вновь к разбору на 26 июля сего 1871 г., но обвиняемые и засим не явились. Ввиду этого и силою 141 ст. уст. уг. судопр. приговор сей оставлен в своей силе.

Приговор этот объявлен 26 июля 1871 г. с объяснением согласно 128 ст. уст. уг. суд. содержания § 23 полож. 22 ноября 1866 г. о применении судебных уст. к Закавказью 145, 147 и 181 ст. уст. угол. суд.

Подлинный подписал мировой судья князь Чавчавадзе.

Верно: Мировой судья кн. Чавчавадзе.

Сверял: Секретарь кн. Цицианов.

Приговор этот вошел в законную силу 26 августа 1871 года. А потому и силою 181 ст. уст. угол. суд. подлежит к исполнению.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

ცხა (თბ.), ფონ. 133, საქ. 1657, ფურ. 31 — 32. პირო.

№ 34

1871 წლის მარტის 21. — ილია ჭავჭავაძის მიერ შედგენილი ოქმი
 იაცაშვილისა და ელოშვილის საქმეზე

1871 года, марта 21 дня, жительница сел. Суатиси, Трусовского ущелья, Бабис Бесплатов Икацашвили в бытность мою в сел. Коби для разбора дела на месте заявила жалобу на мужа своего, жителя сел. Суатиси, Астарха Турбегова Икацашвили, и на жительницу того же селения вдову Гиги Амзарова Элошвили о том, что они живут открыто в прелюбодеянной связи, в доказательство чегоставляя жителей сел. Тепи Гисера Умарова Конагашвили и односельца ее, жалобщицы. Цера Азгеров Касашвили, — просит наказать виновных по уголовным законам. Она, жалобщица, добавила, что имеет еще одного свидетеля, односельца своего, Навруза Солтова Самбегашвили. Жалобщица неграмотна.

Я, мировой судья Душетского отдела, постановил: настоящее дело назначив к разбору 8 апреля, о чем объявить жалобщице, а обвиняемых и свидетелей вызвать особыми повестками.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

О дне явки объявлено жалобщице.

ცხა (თბ.), ფონ. 133, საქ. 1674, ფურ. 2. ავტოგრაფი.

№ 35

1871 წლის აპრილის 8. — ილია ჭავჭავაძის მიერ შედგენილი ოქმი
 იაცაშვილისა და ელოშვილის საქმის შერიგებით დამთავრების შესახებ

1871 года, апреля 8 дня, разбиралось уголовное дело по жалобе жительницы сел. Суатиси, Трусовского ущелья, Бабиси Бесплатовой Икацашвили на мужа своего Астарха Турбегова Икацашвили и на жительницу того же сел. вдову Гиги Амзарову Элошвили за прелюбодеянную сими последними между собою связь.

К разбору явились стороны и свидетели.

На предварительном между собою объяснении сторон, я, мировой судья Душетского отдела, убедил их окончить это дело примирением, на что они изъявили своё согласие и просили прекратить дело это производством.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

ცხა (თბ.), ფონ. 133, საქ. 1674, ფურ. 3. ავტოგრაფი.

№ 36

1871 წლის მაისის 25. — ილია ჭავჭავაძის მიერ გამოტანილი
განჩენი აღამ კარანგოზოვის საქმეზე

1871 года, мая 25 дня, я, мировой судья Душетского мирового отдела, в публичном заседании разбирал уголовное дело по сообщению душетского полицейского пристава о поступлении по уголовным законам с поручиком Адамом Карангозовым за неисполнение им законных требований полиции.

Из дела видно: душетский полицейский пристав, при отзыве от 12 апреля сего года за № 639, препровождая ко мне постановление свое о невыполнении будто бы обывателем гор. Душета Адамом Карангозовым законных требований полиции, заключающихся в том, что полиция неоднократно требовала с него, Карангозова, как письменно, так и словесно, внести в городской доход следуемых с него за недвижимое имущество с 1858 по 1871 г., полагая за каждый год по 8 р. 68 коп., всего 112 руб. 84 коп., но Карангозов, несмотря на требования полиции, не внес упомянутые деньги, просил поступить с ним. Карангозовым, по 29 ст. уст. о наказ.

К разбору на 25 мая явился обвиняемый поручик Адам Карангозов, не явился уполномоченный со стороны полиции. Обвиняемый, выслушав сущность обвинения, не признал себя виновным в неисполнении законных требований полиции, объяснив, что он не знает, в силу какого постановления полиция требует от него 112 руб. 84 коп., что он, обвиняемый, хотя и подавал просьбу полицейскому приставу с целью разъяснения, на чем основано требование полиции, но по сие время никакого ответа ему не дали и что с него, обвиняемого, следует городская повинность не с 1858 г., а с 1869 г., ибо ни в городских и ни в каких других книгах за ним никакой недоимки не числится.

Я, мировой судья Душетского отдела, приняв на вид, что по вышеозначенному обвинению полиция не представила достаточных доказательств в подтверждение тех событий, существованием коих обуславливается факт проступка, преследуемого ею в данном случае, силою 119 ст. уст. уголов. суд. нашел, что полицейский пристав, возбуждив преследование против Адама Григорьева Карангозова по обвинению его в неисполнении законных требований полиции, не доказал обвинения, силою 121 ст. уст. уголов. суд. приговорил: Адама Григорьева Карангозова признать по суду оправданным и свободным по сему делу от всякого наказания. Приговор этот объявить в апелляционном порядке.

Приговор тот объявлен 25 мая 1871 года с объяснением, согласно 128 ст. уст. уголов. суд. содержания §§ 22 и 26 положения 22 ноября 1866 года, о применении суд. уст. к Закавказскому краю.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

№ 37

1872 წლის ივნისის 25. — ილია ჭავჭავაძის მიერ შედგენილი ოქმი
მღვდელი გაბრიელ გუდიშის საჩივრით მკითხველების საქმეზე

1872 года, июня 25 дня, кобийский благочинный священник Итони-ев при надписи своей от 11 сего июля № 66 предпроводил на мое распоряжение рапорт свящ. Абановского прихода Гавриила Гудиева, в котором сей последний объясняет, что в его приходе появились среди же прихожан гадатели и гадательницы, как в прежнее время появлялись при православии еретики, кои не сведущих его прихожан своими ложными уговорами и гаданиями отклоняют от истинного православного богопочитания и вселяют в них слепые суеверия, так что его наставления и внушения уже малоуспешны; что гадательные деятельности их в народе суть:

1) когда кто из жителей заболевает, то вместо того, чтобы обратиться к врачу, они прибегают к гадателю или гадательнице, которые убеждают больного или родственников его, что с них такой-то святой требует, чтобы за него, больного, заклали рогатый скот или барана и сделали водки, назначая на гору какого-нибудь кумира, дабы они сходили туда помолиться, в противном случае больной умрет;

2) в рабочее время, т. е. во время сенокоса и жатвы, жителям назначают по своему произволу праздники, а в господские, богородичные и в табельные праздники, как-то: в дни воскресные, в день 29 августа Иоанна Предтечи, в день 8 сентября рождения пресвятой богородицы и в день 14 сентября воздвижения честного и животворящего креста прихожане работают, как в будние дни;

3) советуют прихожанам его непременно иметь по аулам по крайней мере по одному деканозу, который бы мог их наставлять и благословлять в праздничные дни;

4) советуют обходить аулы с ложными образами, чтобы собрать баранов и денег, что они делают после между собой.

Гадатели и гадательницы же эти суть: абановский житель Асбер Цоболов, деский житель Леван Кадзиев и гадательница Бабэ Когоевна, чиморавский житель Асако Безаров и гадательница Даче Боцоевна, а потому просит сообщение это представить в Душетский мировой суд и просить, чтобы для блага христианства было помянутым лицам воспрещено, а за обман народа по закону наказаны.

Рассмотрев вышеизложенное, я нахожу, что в сообщении этом не только не соблюдены правила, изложенные в 50 ст. уст. уголов. суд., но и самые деяния обвиняемых, о которых сообщено, не заключают в себе признаков никакого преступления, ибо предсказания и гадания и вообще подобные деяния, основанные на суеверии и невежестве, хотя и воспрещаются 36 и 37 ст. уст. опред. и преследуются, но не под страхом наказания, а деяния, воспрещенные не под страхом наказания, не могут быть преследуемы уголовным судом, а должны быть пресекаемы порядком, указанным 39, 40 и 41 ст. того же устава. Кроме того, возбуждение преследования по подобным делам, составляя прямую обязанность полиции, не принадлежат кругу действий духовных лиц, а потому опреде-

ლილ: по вышеозначенному сообщению не возбуждать никакого преследования против поименованных в нем лиц и оставить без последствий, о чем объявить благочинному, с препровождением копии сего постановления.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

ცსა (თბ.), ფონ. 133, საქ. 2247, ფურ. 4. დედანი.

№ 38

1872 წლის ივლისის 19. — ილია ჭავჭავაძის მიერ გამოტანილი დადგენილება ნახყიდა კოდაროვის დაქრის საქმეზე სამედიცინო ექსპერტიზის დანიშვნის შესახებ.

1872 года, июля 19 дня, душетский пражданин Наскид Георгиев сын Кодаров предъявил жалобу на душетского жителя крестьянина Артемия Николаева сына Кавтарова о том, что сей последний два дня тому назад нанес ему рану в правую руку. В доказательство жалобы он Кодаров, выставляя свидетелями душетских жителей: Акопа Махарова сына Букури и Глаха Давидова сына Рамодова, просит поступить с ним, Кавтаровым, по уголовным законам за нанесение раны ему.

Я, мировой судья Душетского отдела, постановил: пригласить г. душетского уездного врача для освидетельствования ранешного с целью выяснить: 1) свойство повреждения и влияние его на здоровье свидетельствуемого лица; 2) орудства, употребленные при насилии или повреждении и 3) давно ли произведено повреждение или в недавнее время.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

ცსა (თბ.), ფონ. 133, აღწ. 1, საქ. 2244, ფურ. 2. დედანი.

№ 39

1872 წლის ივლისის 25. — ილია ჭავჭავაძის მიერ გამოტანილი დადგენილება მღვდელი იტონიევის საჩივრით საქმის აღძვრაზე უარის თქმის შესახებ

1872 года, июля 25 дня, кобийский благочинный священник Итони-ев, при надписи своей от 11 сего июля за № 69, препроводил на мое распоряжение рапорт свящ. Абановского прихода Гавриила Гудиева, в котором сей последний объясняет, что вследствие донесения его еще в прошлом 1871 году к нему, благочинному, хотя было квишхетским приставом воспрещено жителям Абановского общества: Тугону Цаболову, Тотрберг Зоргоеву, Берд Кусоеву и Луарсаб Тееаеву, но они, т. е. Цаболов, Зоргоев и Кусаев, доныне держат себе в жены жен умерших братьев своих; последний Туаев — жену двоюродного брата своего, а Джахо Казиев и Гисо Кусоев также до сего времени имеют по две жены, и потому просит подвергнуть виновных законному взысканию.

1. Из сообщения благочинного от 11 июля 1872 года за № 69 вид-
28. საისტორიო მონაბე ტ. XIX — XX.

но, что трое из поименованных в означенном сообщении лиц обвиняются в сожителстве с невестками своими, которые в сообщении не указаны, и двое обвиняются в двоеженстве.

Таким образом, сообщения эти заключают в себе пять преступлений, не имеющих и не могущих иметь по характеру своему никакой между собою связи, ввиду чего благочинный обязан был о каждом преступлении сделать отдельное сообщение, по правилам, безусловно требуемым 50 ст. уст. угол. суд. Ввиду же смешения столь многих преступлений в одном сообщении, из коих одни подсудны по 1594 ст. улож. о наказ. миров. судье, а другие по 1554 ст. улож. о наказ. Окружному суду, причем преступления эти не имеют между собою никакой связи и касаются до разных лиц, вследствие чего не представляется возможности упомянутое сообщение благочинного принять к своему рассмотрению, а потому постановил: вышеозначенное сообщение относительно Джахо Казиева и Гисо Кусаева, обвиняемых в двоеженстве, т. е. в преступлении, предусмотренном 1554 ст. улож. о наказ. и влекущем за собою лишение и ограничение прав на основании § 19 о прим. суд. уст. к Закав. краю, передать следователю для производства следствия. Относительно же преступного деяния Тугона Цоболова, Тотрбега Заргоева и Бердо Кусаева оставить без рассмотрения, во-первых, потому, что преступления этих лиц, не имеющих между собою никакой связи, смешаны в одном сообщении, тогда как каждое из них подлежит особому разбирательству; во-вторых, потому, что не указаны отчества и местожительства обвиняемых, а равно ни имени, ни отчества, ни фамилии и ни местожительства их невесток, с коими они имели кровосмешение; в-третьих, потому, что не указаны доказательства преступления.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

ესა (თბ.), ფონ. 133, სპ. 2113, ფურ. 3. დედანი.

№ 40

1872 წლის სექტემბრის 11. — ილია ჭავჭავაძის მიერ გამოცხადებული განაჩენი თავად ხიმშიაშვილის საქმეზე

По указу е. и. в. 1872 года сентября 11 дня, я мировой судья Душетского мирового отдела, в публичном заседании разбирал дело уголовное по жалобе крестьянина Датика Цамаладзе на кн. Георгия Иванова Химшиева за нанесение побоев и обиды на словах, и, принимая во внимание 119 ст. Уст. уг. ул., нашел кн. Георгия Иванова Химшиева виновным в том, что он в один и тот же день два раза побил жалобщика Датика Цамаладзе и выругал его по отцу и матери, а потому, применяя ему наказание по совокупности преступков, силою 16 и 142 ст. Уст. о наказ., приговорил его, кн. Химшиева к аресту при Душетской уездной тюрьме на три месяца и к уплате судебных по сему делу издержек; приговор этот объявить в апелляционном порядке и как заочный препроводить в копии к обвиняемому кн. Химшиеву.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

Приговор этот объявлен 11 сентября 1872 года с объяснением согласно 128 ст. Уст. угол. суд. содержания § Положения 22 ноября 1866 года о применении судъ усть к Закавказ. краю и 145, 147 и 181 ст. Уст. угол. суд.

ცხა (თბ.), ფონ. 133, საქ. 2163, ფურ. 5. ავტოგრაფი.

№ 41

1872 წლის სექტემბრის 20. — ილია ჭავჭავაძის მიერ გამოტანილი
განაჩენი დაკე კოძიევას საქმეზე

По Указу его императорского величества 1872 года, сентября 20 дня, я, мировой судья Душетского мирового отдела, в публичном заседании разбирал уголовное дело по жалобе крестьянина Николая Кодзиева на жену свою Даке Кодзиеву за прелюбодейную связь.

Из дела видно: житель сел. Трусو крестьянин Николай Бесланов сын Кодзиев 14 июля сего года предъявил жалобу на жену свою Даке Навагову дочь Кодзиеву о том, что последняя, имея прелюбодейную связь с посторонними лицами, не желает жить с ним, Кодзиевым.

А потому он, Кодзиев, в доказательство жалобы ссылаясь на свидетелей, просил поступить с нею по уголовным законам за такой проступок.

К разбору явились обе стороны. При судоговорении, происходившем 20 сентября, на основании 1 пун. 89 ст. уст. угол. суд., при закрытых дверях обвиняемая, выслушав сущность жалобы, объяснила, что она состоит в браке по обрядам православной церкви с жалобщиком и что она действительно имеет прелюбодейную связь с посторонними лицами.

Я, мировой судья Душетского отдела, выслушав выше объясненное и принимая в соображение 119 ст. уст. угол. суд., нашел законную жену жалобщика Кодзиева Даке Навагову дочь Кодзиеву виновною в прелюбодейнии, а потому и на основании 1585 ст. улож. о наказ. издан. 1866 г. приговорил: к заключению в монастырь на восемь месяцев, в случае же невозможности заключения ее в монастырь — тюремному заключению на тот же срок, и сверх того к церковному покаянию по распоряжению православного духовного начальства.

Жалобщику, в требовании о понуждении жены его к совместному сожителству, как относящемуся до области гражданского права и не имеющем с настоящим уголовным делом никакой связи, отказать, как в требовании, не в надлежащем порядке заявленном.

Приговор этот объявлен в апелляционном порядке.

Приговор этот объявлен 20 сентября 1872 г. с объяснением согласно 128 ст. уст. угол. суд. содер. § 23 полож. 22 ноября 1866 г. о прим. суд. устав. к Закав. краю 145, 147 и 181 ст. уст. угол. суд.

На приговор этот жалобщик изъявил удовольствие, а обвиненная неудовольствие.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

ცხა, (თბ.), ფონ. 133, საქ. 2110, ფურ. 13. ავტოგრაფი.

№ 42

1872 წლის ოქტომბრის 16. — ილია ჭავჭავაძის მიერ შედგენილი
 ოქმი გლეხი გიორგი ქურხულის საქმეზე

1872 года, октября 16 дня, было назначено к разбору уголовное дело по жалобе крестьянина Георгия Курхули на жену свою Марфу о наказании ее за отказ от совместного сожителства. К разбору явился жалобщик, не явилась жена его. Жалобщик просил постановить заочный приговор.

Я, мировой судья Душетского отдела, рассмотрев сущность жалобы, нашел, что проступок жены жалобщика, состоящий в отказе от совместного сожителства, не есть преступление, наказуемое по уголовным законам, а есть нарушение супружеских прав, относящееся до области гражданского права. Хотя ввиду этого жалоба эта не должна быть вовсе принята к рассмотрению, но, в видах примирения сторон, жалоба эта принята мной.

Имея в виду, что за неявкою жены жалобщика примирение не может состояться и что привод обвиняемой через полицию, как того требует жалобщик, в данном случае не может быть допущен, постановил: в рассмотрении означенной жалобы жалобщику отказать, объяснив ему, что с требованием своим о понуждении жены его к совместно-му сожителству он может обратиться в Окружной суд.

Определение это объявить в порядке частного обжалования.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

Объявлено жалобщику, который по неграмотности не расписался.

Мировой судья кн. Чавчавадзе.

ცხა (თბ.), ფონ. 133, საქ. 2107, ფურ. 6. დედანი.

№ 43

1875 წლის ივლისის 4. — ილია ჭავჭავაძის თხოვნა თბილისის საოლქო
 სასამართლოსადმი მისი ნაფიც ვეჭილად ჩარიცხვის შესახებ

Из формулярного о службе моей по судебному ведомству списка, имеющегося в Тифлисском окружном суде, видно, что я прослужил в должности мирового судьи пять лет.

Поэтому и на основании 2 п. 44 ст. высочайше утвержденного 19 октября 1865 года Положения о введении в действие судебных уставов я имею честь покорнейше просить Тифлисский окружной суд зачислить меня в число присяжных поверенных округа Тифлисской судебной палаты, причем долгом считаю заявить, что постоянным местом жительства

я избираю город Тифлис и что для моего поступления в звание присяжных поверенных нет ни одного из тех препятствий, которые означены в 355 ст. учр. суд. установлений.

Кн. Илья Григорьевич Чавчавадзе.

ცხა (თბ.), ფონ. 116, საქ. 1098, ფურ. 1. დედანი, ხელით წაწერილი. ილია ჭავჭავაძის ხელრთვა: „კნ. Илья Григорьевич Чавчавадзе“ ავტოგრაფია. აქვე ქვეყნდება თბილისის საოლქო სასამართლოს დადგენილება ილია ჭავჭავაძის ნაფიც ვეჭილად მიღების შესახებ. (იხ. საბ. 44).

№ 44

1875 წლის ივლისის 16. — თბილისის საოლქო სასამართლოს დადგენილება ილია ჭავჭავაძის ნაფიც ვეჭილად ჩარიცხვის შესახებ

1875 года июля 16 дня Тифлиский окружный суд, в общем собрании отделения, в следующем составе: и. д. председателя В. М. Гарбовский, члены суда Г. Д. Кузьминский, А. И. Полторацкий и М. Е. Элиозов, с участием товарища прокурора С. В. Чемесова и при секретаре кн. Херхеулидзе, выслушав прошение князя Илья Чавчавадзе о принятии его в число присяжных поверенных, постановил:

1) князя Илью Чавчавадзе принять в число присяжных поверенных округа Тифлиской судебной палаты, 2) об этом донести Тифлиской судебной палате для внесения князя Чавчавадзе в список присяжных поверенных и опубликовать в газете «Кавказ», во всеобщее сведение, 3) кн. Чавчавадзе выдать свидетельство о принятии его в число присяжных поверенных, присовокупив, что местом жительства ему назначается гор. Тифлис, 4) исполнение сего постановления возложить на г-на председателя.

Испр. долж. председателя В. Гарбовский, члены суда: Г. Кузьминский, А. Полторацкий, М. Элиозов.

ცხა (თბ.), ფონ. 116, საქ. 1098, ფურ. 2. დედანი, თბილისის საოლქო სასამართლოს ტარფარეტულ ბლანკზე დაწერილი.

№ 45

1881 წლის აპრილის 23. — ილია ჭავჭავაძის თხოვნა თბილისის საოლქო სასამართლოსადმი ნაფიცი ვეჭილის მოვალეებისგან განთავისუფლების შესახებ

На повестку Тифлиского окружного суда от 7-го апреля 1881 года за № 4987 имею честь объявить, что я не в состоянии более исполнять

обязанности присяжного поверенного, а потому прошу уволить меня от обязанностей присяжного поверенного и об этом сделать подлежащее распоряжение.

Кн. Илья Григорьевич Чавчавадзе.

ცხა (თბ.), ფონ. 116, საქ. 1098, ფურ. 8. დედანი, ხელით ნაწერი, ილია ჭავჭავაძის ხელრთვა: „Кн. Илья Григорьевич Чавчавадзе“. ავტოგრაფია. საქმეში დაცულია 1881 წლის 2 მაისის თბილისის სასამართლოს დადგენილება ილია ჭავჭავაძის ნაფიცი ვე-ქილის მოვალეობისაგან განთავისუფლების შესახებ (ფურ. 9).

მასალები რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის (1652—1658)

მოსკოვის ძველი აქტების ცენტრალური სახელმწიფო არქივის (ЦГАДА) 110 ფონდი (Сношения России с Грузией) რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიის 1586—1720 წლების მასალებს შეიცავს. აქედან ბევრი რამ სხვადასხვა დროს მკვლევართა მიერ გამოქვეყნებულ იქნა (მ. ბროსე, ს. ბელოკუროვი, მ. პოლივექტოვი, ი. ცინცაძე და სხვ.). მაგრამ, მიუხედავად ამისა, საარქივო მასალის გამოცემის საქმეში გასაკეთებელი ჯერ კიდევ ცოტა რაღია.

უპირველეს ყოვლისა, უნდა ითქვას, რომ საბუთების პუბლიკაციის მხრივ განსაკუთრებით ღარიბად გამოიყურება XVII საუკუნის მეორე ნახევრის პერიოდი. ამიტომ ყოველივე ახალი საბუთის გამოცემას, განსაკუთრებით კი აღნიშნული პერიოდისა, ჩვენში გარკვეული მნიშვნელობა ენიჭება.

წარმოდგენილი მასალა ფრაგმენტია ერთი დიდი წიგნისა, რომელსაც ეწოდება: «Выписки о приезде в Москву грузинских послов отпущенных в Грузию российских посланников с порученными им делами» (ЦГАДА, ф. 110, 1586 — 1700 гг., д. № 15). ეს ხელნაწერი, როგორც საცნობარო მასალა, შეადგინა საგარეო საქმეთა საგანგისოს მოსკოვის არქივმა, და 1769 წ. რუსეთის იმპერიის საგარეო საქმეთა კოლეგიაში ინფორმაციის სახით გაგზავნა. ამიტომაც აღნიშნულ საქმეს გარკვეული თავისებურება ახასიათებს. მაგალითად, ის შეიცავს რუსეთ-საქართველოს დიპლომატიური ურთიერთობის მხოლოდ იმ დოკუმენტების პირებს, რომლებიც წიგნის შემდგენელმა ურთიერთობის ისტორიული სურათის ასახვისათვის საჭიროდ მიიჩნია.

ჩვენ მიერ შემოთავაზებული ფრაგმენტი, რომელიც 1652—1658 წლების პერიოდს ეხება, მრავალმხრივია საინტერესო. კერძოდ, აღსანიშნავია, რომ აქ ჩვენ ვეცნობით თეიმურაზ პირველსა და რუსეთის მთავრობას შორის მოსკოვში წარმოებული მოლაპარაკების აღწერას, აგრეთვე იმერეთში მყოფი რუსეთის ელჩის ვ. ჟილოვინოვის „მუხლობრივი სიის“ (ანგარიშის) შინაარსს და სხვ.

ВЫ П И С К А

О приезде в Москву грузинского царя Теймураза, внука его царевича Давыда и матери его царицы Елены, также имеретинских, грузинских и тушинских послов; и об отпуске в Грузию и Имеретию российских посланников с поручаемыми им разными делами. С 1652 по 1680 год.

1761 сентября 19-го присланы в Москву от имеретинского царя
1652 Александра послы боярин Ломкаца Джепаридза, архимандрит Евдемон, дворянин Русап с товарищи, кои будучи у государя царя Алексея Михайловича ноября 12 дня на аудиенции, подали от своего владетеля грамоту следующего содержания:

Что он Александр царь, его царского величества повеленью обрадовался, и во всем его царское повеленье с радостью совершил, и учинились он, Александр царь, и сын его, и брат, и весь духовный чин, и ближние его люди, и всего его государства воинские ратные и земские люди под царского величества высокою рукою в подданстве навеки неподвижно от детей на внучата, и утвердились в православной христианской вере во веки, и крест ему великому государю по записи целовали и великому государю его не презреть жаловать, и от недругов их от неверных (л. 299 об.) держать во обороне и в защищенье, и во всем давать помочи, чтоб его государевы люди в неверие не впадали. Да в предках де бывали у него Александра царя в подданстве Дадьяне, и несколько тому лет от него отложились, и учинились ему непослушны, и поддались и дань дают турецкому, и живут с ними бусурманы за одно, и емлют себе на помочь бусурманскую рать, и его разоряют и воюют. А которые де донские казаки холопы царского величества ходят на Черное море в стругах, и они бусурманов воюют, а православным христианом некоторые шкоты не чинят, и Дадьяне де казаков к себе приманивают, будося хотят с ними воевать бусурман, и приманя в свои места их побивают, и в турки продают, и в поминках отсылают к турецкому салтану, а от турецкого за то им присылают жалованье. Да теж де Дадьяне многих людей христианские веры его государства и своих покрадчи отсылают к кизылбашскому шаху, и просят у него себе помочи, и сестру свою дадыанской отослал к шаху, и христианскую веру порудил, и за то ему от шаха жалованье и помочь. Да он же де дадыанской отдал другую свою сестру Рустемхану Тифлисскому, чтоб он Тифлисской хан шол на него Александра царя войною, и государство его разорил, и Рустемхан де многожды (л. 300) присылал своих ратных людей на государство его войною. И ныне он Александр царь у царского величества милости просит, и желает того, чтоб какими мерами с Черного моря стругами учинить над Дадьяны промысл, и то его разоренье отомстить и от бусурман их отлучить, и в православной утвердить вере и под его Александра царя руку привести попрежнему. А где будет его царского величества повеленье, и он Александр царь с ними служить ему вели-

кому государю, и за него государя умереть готов заодно. Да он же де Дадьянской присылал к нему многаяжды послов своих, что он от него Александра царя имеет страх и опасенье, и чтоб ему Александру царю для веры прислати к нему сына своего, а он будет под ево рукою по-прежнему в подданстве, и сам к нему будет, и на том веру ему давал не-одинова, и он де Александр царь хотя ево в подданство привести, и обе-регая того, чтоб он от страху христианские веры не порудил и не обу-сурманился, послал к нему сына своего; и он де взял сына ево, к нему Александру царю не бывал, и сына его не отпустил, и на правде своей не устоял, и присылал к нему послов, чтоб ему Александру царю учинит-ца также, как он у турского в подданстве, и дань турскому давати, тог-да де и сына ево к нему отпустит, (л. 300 об.). И он де Александр царь в том ему отказал. Да его ж де Александра царя брат ходил на поле для охоты небольшими людьми, и дадьянские де люди своим умислом того брата ево в поле отлучили и, поймав, держат ево у себя. И ныне де брат ево, и сын у дадьянского живот свой мучат в неволе и в заклю-чение. И великому государю пожаловать его Александра царя велети учинити помочь, чтоб их ис такие неволи освободить. А как освободятся, и великий государь к себе ли их изволит взять, или ему отдати, и в том епо государева воля.

Да евож бы Александра царя пожаловал, государь велел к нему прислати печать свою, что он учинился у его царского величества со всею землею в подданстве, и чтоб во всей его земле царское повеленье было верное, да чтоб государь пожаловал велел ему Александру царю и ево ближним и воинским ратным людем присылати свое государево жалование, чтоб они скудны и безконны не были, и имелиб себе мочь стояти против своих недругов. Да евож бы Александра царя пожаловал государь велел к нему прислати в свою государеву отчину пушечной наряд, чем от недругов боронятися. А будет пушек через горы провести немочно, и великому б государю велети прислати меди, и олова, и масте-ра, и что к тому делу надобно. (л. 301).

Да Александра ж царя послы Ломкаца и архима(нд)рит объяви-ли ко государю царю изушный приказ:

Наказал де им Александр царь объявити государю, изушно, чтоб ве-ликий государь изволил прислати к ним в свое великого государя госу-дарство, и во владенье доброго и верного своего человека, чтоб города и монастыри, и церкви божии, и всех его ратных и земских людей, и все государство меретинское досмотрил и устроил его царским именованием, и которая служба пристойит, и оный его государское повеленье исполнять готовы с радостью.

Следующаго же 1653-го года мая 19-го дня помянутые имеретин-ские послы будучи на отпуске у государя, такову получили к своему ца-рю ответную грамоту:

Потитуле. — *мелко кн. Потитуле*

Меретинские земли начальнику Александру царю наше царское ми-лостивое слово с великим жалованием, присылал еси к нам великому государю к нашему царскому величеству бити челом казначая своего Ломкация Джепарицу, да архима(нд)рита Эвдемона с грамотою, и мы

великий государь наше царское величество вас Александра царя пожаловали (л. 301 об.) велели послом вашим наши царского величества очн видети вскоре, и грамоту вашу у них велели принять и перевести, и выслушали ее милостиво. А в грамоте своей к нам великому государю писал, что ты Александр царь и сын твой Баграт, и брат твой Мамука со всею меретинскою землею учинились под нашею царского величества высокою рукою в подданстве навеки неотступны, и крест нам великому государю на том целовали при наших царского величества посланниках при Микифоре Толочанове да при дьяке Алексее Иевлевне. А что в предках Дадьяне бывали у вас в подданстве, и несколько тому лет от вас отложились и учинились вам непослушны, и вас разоряют и воюют, и учиня над вами обманом, держит у себя сына твоего и брата в неволе, и нам бы великому государю вас Александра царя пожаловати, от недругов ваших держати во обороне и в защищенье, и прислати к вам Александру царю нашу усударскую жалованную грамоту да с кречата. А о чем вам будет наше царского величества повеленье, и вы то все учнете исполнити и со всеми вашими ратными людьми нам великому государю служити. И мы великий государь наше царское величество вас Александра царя за то, что ты поискал к себе наше царские милости, учинился со всею меретинскою землею под нашею царского величества высокою рукою в вечном подданстве навеки неотступно, и перед нашими царского величества (л. 302) посланники крест на том целовали, милостиво похваляем и учнем вас держати в нашем царском милостивом жалованье и в призьенье, и от недругов ваших во обороне и в защищенье, чтоб православная христианская вера от неверных в поруганье не была, и послом вашим велели есмь у нашего царского величества быти, и пожаловав нашим царским жалованьем велели отпустить к вам, а с ними послали мы великий государь наше царское величество к тебе Александру царю по твоему челобитью нашу царского величества жалованную грамоту за нашею царского величества золотою печатью, да наши государские потехи трех кречатов, да тебеж Александру царю послали есмь нашего царского величества жалованья 80 сороков соболей добрых да 10 тысяч ефимков и тебеж Александру царю видя к себе нашу царского величества милость и жалованье, и по своей правде на чом вы и ваши ближнии люди нам великому государю перед нашими царского величества посланники правду дали, и на записи крест целовали, на том бы и стояти крепко, и неподвижно до кончины живота своего, и были есте под нашею царского величества, и наших государских детей, и внучат, которых нам великому государю вперед бог даст, высокою рукою со всею своею меретинскою землею навеки неотступно, и нам великому государю и нашим царским детям и внучатом служили, и радели, и добра хотели (л. 302 об.) во всем в правду безовсякие хитрости. А на Дон к атаманам и казакам наше царского величества повеленье по твоему челобитью послать велим.

Писан в государствии нашего дворе в царствующем граде Москве лета от создания мира 7161-го мая 19 дня.

Жалованная же государева грамота такого была содержания:

По большом титуле.

Пожаловали есмь меретинские земли начальника Александра царя

и сына ево царевица Баграта, и брата Мамуку велели им дати сю нашу царскую жалованную грамоту вперед для утверждения, по его Александра царя челобитью, что в прошлом во 157-м году прислал к нам великому государю к нашему царскому величеству бити челом он Александр царь послов своих игумена Василья, да белиа Давида с грамотою. А в грамоте к нам великому государю к нашему царскому величеству Александр царь писал, что он пребывает царем от дедов и от прадедов от благочестивых царей. Монастыри и церкви сооружены от древних царей, и митрополиты и епископы многие и вера христианская истинная есть и доднесь, и нам бы великому государю не оставити их, и не отринуть от наших царских рук, а он Александр царь иного царя христианские веры не имеет, опричь нашего царского величества (л. 303) да в той же грамоте своей писал к нам великому государю как он на государстве своем пребывает, и от недругов своих тесноту и гонение терпят, и нам бы великому государю нашему царскому величеству пожаловати ево Александра царя помочь ему учинить, чтоб неверные земли его не одолели и истинная б христианская вера и церкви и святые монастыри не разорились, и велетб к нему послать нашего царского величества посла мест их досмотрети, и мы великий государь наше царское величество слыша то, что в его Александра царя государстве православной христианской вере от нечестивых разорение и ему Александру царю в земле его утеснение, о том поскорбели немалую, и для веры христианские мы великий государь наше царское величество пожаловали ево Александра царя по ево челобитью хотя ево держати под нашею царского величества высокою рукою в нашем государском милостивом приренье, чтоб православная христианская вера в поруганье не была, посылали к нему наших царского величества посланников дворянина Никифора Толочанова да дьяка Алексея Иевлева и велели государству его Меретинские земли осмотрити и его Александра царя и ближних его людей привести к крестному целованью на том, что ему Александру царю и детям ево и внучатом и всему его Меретинскому государству быти (л. 303 об.) под нашею царского величества высокою рукою в вечном подданстве. И в нынешнем во 161-м году нашего царского величества посланники дворянин Никифор Толочанов да дьяк Алексей Иевлев привезли к нам великому государю из меретинские земли целовальную запись за ево Александра царя и духовных, и ближних людей руками и печатми. А в той записи писано: меретинские земли Александр царь за себя и за сына своего Баграта, и за брата Мамуку, и ближние их люди нам великому государю нашему царскому величеству целовали крест на том, что им Александру царю, и сыну ево царевицу Баграту, и брату Мамуке и их детям, и внучатом, и ближним их людям со всею меретинскою землею быти под нашею царского величества, и у наших царских детей и внучат которых нам великому государю впредь бог даст, высокою рукою в вечном подданстве навеки неотступным, а к иным некоторым государем не приставати, да с теми же нашими царского величества посланники прислал он Александр царь к нашему царскому величеству бити челом з грамотою послов своих казначея Ленкация Джепарицу да архимандрита Евдемона. А в грамоте своей писал, и речью им приказывал, бити челом нам великому государю нашему царскому величеству, чтоб нам великому государю его Александра царя (л. 304) пожаловати

от наше царского величества руки отриновенных не учинить, и от недругов их держати во обороне, и в защищение, и прислатиб к нему Александру царю нашу царского величества жалованную грамоту, чтоб им на наше царское величество имети надежду. А в чем им нашего царского величества повеленье будет, и они то все учнут исполнять. И мы великий государь, царь и великий князь Алексей Михайлович всеа Русии самодержец, и многих государств государь и обладатель, выслушав целовальной записи, и грамоты, и за то, что он Александр царь учинился под нашею царского величества высокою рукою в вечном подданстве, и нам великому государю он Александр царь и за сына своего Баграта, и за брата Мамуку, правду дал и крест целовал, и ближние его люди за себя и за всю меретинскую землю крест целовали, и руки и печати свои к той записи приложили, милостиво похваляем, и послом ево повелели видети наши царские очи, и по его Александра царя челобитною пожаловали есмя ево Александра царя, и сына ево царевича Баграта, и брата Мамуку, и ближних их людей, и всю их меретинскую землю под свою царского величества высокую руку приняли, и от нашего царского величества руки отриновенных николи не ученим, и для утверждения по ево (л. 304 об.) Александра царя прошению послали есмя к нему сю нашу царского величества жалованную грамоту за нашею золотою печатью с послы его с казначеем с Лангкацьем Джепаричею, да с архимандритом Эвдемоном и их послов пожаловав нашим царским жалованьем к нему отпустили, и Александру царю, и ево детям и внучатом, который у них впредь будут, и потом будущим в меретинской земле царем сю нашу царского величества грамоту держати у себя, и во всем нам великому государю нашему царскому величеству и нашим царским детям и внучатом и потом будущим российским великим государям царям и великим князям служить и радети, и добра хотети безовсякие хитрости, и чести и повышенья искати, и быти под нашею царского величества высокою рукою, и у наших царских детей и внучат, и потом у будущих российских великих государей царей и великих князей неотступным до кончины живота своего по своему крестному целованью, а мы великий государь наше царское величество, и наши царские дети и внучата, и потом будущие российские великие государи цари и великие князи учнем его Александра царя и сына ево царевича Баграта, и иных ево детей и внучат, которые у них вперед будут, и их людей, и всю меретинскую землю держати (л. 305) под нашею царского величества высокою рукою в нашем царском милостивом жалованье и во обереганье смотря по их службе и правде, и оиби на нашу царскую милость и жалованье были надежны. К сей нашей царского величества жалованной грамоте мы великий государь нашу царского величества печать золотую велели привесить. Писан в государства нашего дворе в царствующем граде Москве лета от создания мира 7161-го месяца мая 19-го дня.

Приезд гонца старца Феофана

7161
1653 генваря 19-го присланный в Москву от грузинского царевича Николая Давыдовича в гонцах старец Феофан подал государю такову челобитну:

Царю государю и великому князю Алексею Михайловичу всеа Руси и бьет челом богомолец твой государев грузинского царевича Николая гонец старец Феофан. Выехал на твое царское имя до Терек грузинской царевич Николай с матерью своею царицею Еленою, а как ехали к Теркам, и против, государь, черкасских городков ево царевича, и мать ево воровские люди пограбили, только остались душою да телом (л. 305 об.) наги и босы, и о том царевич Николай меня богомольца твоего с Терек послал к тебе милосердному государю и велел бить челом тебе милосерд(н)ому государю, чтоб ты милосерд(н)ой государь пожаловал своим царским жалованьем платьем, и чем до Москвы дойти, милосердный государь царь и великий князь Алексей Михайлович всеа Руси, пожалуй подданника своего государева грузинского царевича Николая, и мать ево царицу Елену своим царским жалованьем платьем, и в подъем на дорогу чем до Москвы дойти, царь государь смилуйся.

Вследствие сей челобитной при отпуске с Москвы на Терек его старца Феофана, отправлено к грузинскому царевичу Николаю Давыдовичу камка золотная кызылбашская добрая, да матери его пять аршин сукна черного доброго, да послу их камка кызылбашская золотная.

А от государя такова послана была к нему царевичу грамота: Божею милостию от великого государя царя и великого князя Алексея Михайловича всеа Руси самодержца, и многих государств государя и обладателя, (л. 306) грузинскому царевичу Николаю Давыдовичу наше царского величества милостивое слово. Писал еси к нам великому государю з гонцом своим с старцом Феофаном, что тебя в дороге кумыки попромили, и людей ваших побили, а иных в полон поймали, и животы все пограбили, и мы о том зело поскорбели. А о чем писал еси к нам и приказывал бить челом нам великому государю з гонцом своим с старцом Феофаном, и о том наш царского величества милостивой указ послан в нашу царского величества отчину в Астрахань к боярину нашему и воеводам ко князю Ивану Петровичу Пронскому с товарищи, и велели есмя тебя царевича Миколая Давыдовича с матерью, и с послы, и со всеми людьми приняти в нашу царского величества отчину в Астрахань честно. А из Астрахани велели есмя тебя отпустить к нам великому государю к Москве весною по полою воде с провожатыми, дать суды добрые, как мочно подняться и как к тебе ся наша грамота придет и тыб царевич Миколой Давыдович на нашу царского величества милость и жалованье был надежен и шел бы еси к нам великому государю с матерью своею и с послы и со всеми людьми. А как даст бог к нашему царскому величеству будешь, и наши царские очи увидишь, и мы великий государь пожалуем тебя нашим царским великим жалованьем (л. 306 об.) и учнем тебя держати в нашей государской милости, и жалованье по нашему государскому милостивому рассмотрению. А пленных людей и грабленные ваши животы мы великий государь нашего царского величества астраханским боярину и воеводам велели окупати. Писан в нашем царствующем граде Москве лета 7161-го марта в 12 день.

Приезд в Москву грузинского царевича Николая

7162 декабря 27 приехал в Москву грузинского царя Теймураза 1653 внук, царевич Николай Давыдович, с матерью своею с царицею Еленюю Леонтьевною, а с ними присланы в послах князь Кайхостр Аврамов, да архимандрит Герман с грамотами.

И генваря 1-го дня 1654-го года помянутой грузинской царевич с послами был у государя царя Алексея Михайловича на аудиенции и у стола.

Вышереченные же послы подали государю как от грузинского так и имеретинского царей грамоты равного почти содержания. А именно: (л. 307) что послал он Теймураз царь к великому государю к его царскому величеству внука своего царевича Миколая Давыдовича с матерью ево с царицею Еленюю, и послов своих. И великий бы государь его царское величество внука его царевича Миколая Давыдовича жаловал, а ево Теймураза царя держал в своем царском милостивом жалованье и в признание, и от недругов ево от кизылбашского шаха велел оборонить, и пожаловал бы государь велел к нему прислати своего государева жалованья казны, и ратных людей тысячь с пять или с шесть, да зная, да пушечного наряду, чем ему от недругов оборонитися, и каменщиков, которые б умели города ставить и во всем помочь учить, чтоб ему быти в своем государстве на отческом своем престоле попрежнему, и государство свое очистить, и с недруги управитца.

7162

6154

мая 19-го будучи у государя на отпуске грузинские послы

князь Кайхостр и архимандрит Герман были челом государю:

Теймураз де царь надеялся на его государскую милость, что государь пожалует велит послать своих государевых ратных людей, и от недругов оборонить, и учинит ево попрежнему на грузинском государстве. (л. 307 об.). И ныне де они послы видят, что великий государь идет сам на недруга своего, и ратные люди ему надобны. И Теймуразу де царю от недругов в меретинской земле никак пробывать нельзя, и будет де он на государскую милость на Терек выедет, и чтоб государь пожаловал велел ево на Терек и в Астрахань принять со всяким попомоществом.

И государь царь и великий князь Алексей Михайлович всея Руси указал послать в Астрахань свою государеву грамоту к боярину и воеводам; как грузинской Теймураз царь на Терек придет, и ево принять с честью со всеми людьми ево, и корм давати довольной, и о приезде ево велел отписать к себе государю, а ево взять с Терка в Астрахань и отпустить к Москве.

Тогож года 1-го июня отпущены были из Москвы помянутые грузинские послы, а с ними велено идти к Теймуразу царю Грузинскому и к Александру царю Имеретинскому в посланниках Дмитрию Горихвастову и дьяку Глебу Патрикееву с государственными грамотами и с жалованьем соболиным.

Но как российские посланники приехав в Терский город тогож году (л. 308) померли оба, первой ноября 23-го, а другой декабря 28-день, то на их места посланы были другие, а именно.

Посольство в Грузию и Имеретию Жидовинова и Порошина.

1655 мая 7 поехали с Москвы в Грузию и Имеретию в посланниках Василий Жидовинов и дьяк Федор Порошин. Посланные с ними государевы грамоты к двум владельцам следующего были содержания.

1-я грамота к грузинскому царю Потитуле.

Поданному нашему иверские земли Теймуразу царю наше царское милостивое слово с великим жалованьем. В прошлом во 162-м году писал ты Теймураз царь к нам великому государю и прислал к нашему царскому величеству внука своего царевича Миколая Давыдовича с матерью ево с царицею Еленою. А в грамоте своей писал к нам с послами своими, чтоб нам великому государю внука твоего царевича Миколая Давыдовича жаловать, а тебяб Теймураза царя держати (л. 308 об.) в нашем царском милостивом жалованье и в признание. А что ты Теймураз царь из государства своего изгнан от кизылбашского шаха, и государство твое от него разорено, и нам бы великому государю тебя Теймураза царя пожаловати велети к тебе послати нашего царского жалованья, казны, и ратных людей, да знамя, и пушечного наряда, чем тебе от недругов оборонитися и государство свое очистить. А что у царевича Николая, и у матери ево, и у послов их в дороге кумыки на погроме людей в полон поймали, и животы пограбили, и тех бы пленных людей освободить. И мы великий государь наше царское величество внука твоего царевича Миколая Давыдовича и послов твоих князь Кайхостра, и архима(нд)рита Германа пожаловали велели им видети наши царские очи, и грамоты у послов твоих велели принять, и перевести, и выслушали милостивно. И что ты поискал к себе наши государские милости, внука своего царевича Миколая Давыдовича к нам великому государю прислал, жалует милостиво похваляем, и внука твоего царевича Миколая Давыдовича держим, и впредь держать учнем в нашем царском милостивом жалованье, а послов твоих князя Кайхостра и архима(нд)рита Германа пожаловав нашим государским жалованьем отпустили к тебе (л. 309) Теймуразу царю. Да с ними же вместе послали было к тебе наших царского величества посланников дворянина Дмитрия Ивановича Горихвостова, да дика Глеба Патрикеева, а с ними послали по твоему письму и прошенью нашего государского жалованья к тебе Теймуразу царю, шесть тысяч ефимков, восемьдесят три сорока соболей добрых, да к царицам твоим десять сороков, да к тебе Теймуразу царю послали есмя наши государские потехи пять кречатов со всем кречатым нарядом, а ко властям, и к бояром, и к иным вашему ближнему людям послали есмя нашего царского жалованья тридцать восемь сороков соболей. И как те твои послы с нашими царского величества посланники и с казною в терской город пришли, и волею божиею их наших посланников Дмитрия Горихвостова и дьяка Глеба Патрикеева не стало, и за тем послы твои в терском городе позамешкались, и мы великий государь наше царское величество послали к тебе Теймуразу царю иных наших посланников

дворянина Василья Степановича Жидовинова, да дьяка Федора Порошина. А нашу казну, которая послана была к тебе с прежними нашими царского величества (л. 309 об.) посланники, велели им взяв в терском городе и отвести к тебе и послов твоих отпустить к тебе по-прежнему нашему царского величества указу честно. И тебе б Теймуразу царю наше государское жалованье у тех наших царского величества посланников принять с радостию и видя к себе нашу царского величества милость и жалованье со всеми своими з ближними людьми со всею иверскою землею по своей правде нам великому государю служити и радостно и добра хотети во всем в правду безовсякие хитрости, а к иным ни к которым государем не приставати, и на нашу государскую милость и впредь быть надежны, а мы великий государь учнем Теймураза царя держати под нашею царского величества высокою рукою в нашем государском милостивом жалованье, и в призренье, а о пленных царевичевых людех, и о животах и о казне наш царского величества указ послан в нашу царского величества отчину в Астрахань к боярину и воеводам нашим ко князю Ивану Петровичу Пронскому с товарищи, а велено им по письму и по пршенью кумыцких мурз за тех царевичевых пленных людей дать с Терка ему на обмену кумыцкого буйнацкого Али салтана мурзу, которова взяли наши терские ратные люди на бою в языцах в прошлом году. А что (л. 310) писал к нам великому государю ты Теймураз царь, чтоб нам великому государю велети прислати к тебе в помочь наших царского величества ратных людей и пушек, кем тебе государство свое очистить и нам великому государю ныне ратных людей и пушечного наряду послати к тебе немочно для того, что за помощию божиею мы великий государь наше царское величество пошли на неприятеля своего на польского короля, а как аж даст бог из походу возвратимся и тогда о помочи ратных людей велим тебе наш царского величества указ учинити и тыб Теймураз царь на нашу государскую милость был надежен, а посланников наших Василья Жидовинова да дьяка Федора Порошина отпустил бы еси к нам великому государю недержав. Писан государства нашего дворе в царствующем граде Москве лета от создания миру 7163-го месяца мая ... дня.

2-я грамота к имеретинскому царю Потитуле.

Меретинские земли начальнику Александру царю наше царское милостивое слово с великим жалованьем. В прошлом во 162-м году писал к нам великому государю ты Александр царь (л. 310 об.) в грамоте своей грузинского Теймураза царя с послы со князем Кайхостром, да с архима(нд)ритом Германом, что Теймураз царь внука своего царевича Миколая Давыдовича с нашими царского величества посланники с Микифором Толочановым, да з диаком с Алексеем Иевлевым послати не изготовився, а ныне по нашему царского величества повеленью он Теймураз царь внука своего царевича Миколая Давыдовича к нам великому государю с послы своими отпустил, а в подъем вспоможенье ему учинил ты Александр царь потому, что он Теймураз царь ныне разорен, и живет во изгнании, и чтоб нам великому государю его Теймураза царя пожаловать держати в нашем царском жалованье и во всем помочь ему

подавати, а царевича б Николая Давыдовича с матерью почтити достойноб чествоу по нашему царскому велению, а вас бы Александра царя для праславные христианские веры нам великому государю пожаловати потомуж держати в нашем царском милостивом призренье, а где будет вам наше царское повеленье, и вы рады во всем исполняти. И мы великий государь наше царское величество грузинского царевича Николая Давыдовича, и послов князя Кайхостра и архима (ид)рита Германа пожаловали велели им (л. 311) видети наши царские очи, и грамоты у них послов велели принять, и перевести, и выступшали милостивно, и что ты поискал к себе наши государские милости царевичу Николаю Давыдовичу в подъеме вспоможение учинил, жалует милостиво похваляем, и ево царевича держим в нашем царском милостивом жалованье, а послов Теймураза царя, пожаловав нашим государским жалованьем, отпустили к нему Теймуразу царю, а к тебе Александру царю послали мы великий государь с нашими царского величества посланники з дворянином с Васильем Степановичем Жидовиновым да з дьяком с Федором Порошиным нашего государского жалованья девяносто сороков соболей добрых, да наши государские потехи пять кречатов со всем кречатным нарядом; и тебеб Александру царю наше царское жалование принять с радостию, и видя к себе нашу царского величества милость и жалование, по своей правде служить и радеть, и добра хотеть во всем в правду безовсякие хитрости, а к иным некоторым государям не приставати, и на нашу государскую милость и впредь быти надежду. А мы великий государь учнем тебя Александра царя держати под нашею царского величества высокою рукою в нашем государском милостивом жалованье, и в призренье.

Писан государства нашего дворе в царствующем граде Москве лета от создания мира 7163-го месяца мая «—» дня.

7166 декабря 15 день возвратясь в Москву помянутые посланники 1657 Жидовинов и Порошин подали бытности своей в Грузин и Имеретин статейной список, в коем между прочим следующее написано (л. 311 об.): С Москвы отпущены посланники мая 7 день 1655 году. Из Астрахани пошли августа в 6 день.

На Терек пришли 14 день августа, где более полугода прожили.

Марта в 25 день 1656-го года посланник Василей Жидовинов государеву казну за реку за Терек перевел и сам з государевыми людьми переехал.

Апреля 2 день з государевою казною пришли в Кабарду Канбулата мурзы Пшимахова сына черкасского.

Апреля 14 день из Канбулатовой Кабарды Черкасского пошли в болгары и Канбулатова мать Бабасупх с узденями своими их посланников и государеву казну проводила до болгарской щели, а сын ее Канбулат мурза в тое пору занемог.

Апреля 17 день посланники з государевою казною до болгар шли от щели наняв подводы.

Маия 5 день посланники пошли из болгар под горы, а государеву казну, и посланничью рухлядь понесли грузинцы пеши на себе.

Маия 7 день посланники, грузинские имеретинские азнауры, и Канбулат мурза, и все государевы люди пошли, и государеву казну понес-



ли через снежную гору грузинцы на себе пеши, и перешли тою снежную гору, и пришли к реке Реона, а та река течет ис под снежной горы, а шли через горы с великою нуж (д) ою и шли посланники и государевы люди подле Реони реки версты с три.

(л. 312). Маия 8 день посланники взяв с собою государевых людей половину поехали из Егорьева села в Ломкацovo владенье, в село Спаское, сопели тож, потому что в том Егорьеве селе лошадьми скудно.

Маия 22 донь пришли в село Хутеби, оттуда поехали в Рачю, и как приехали в Рачю, и их посланников государевых поставили на монастырском дворе по хоромам.

Маия 25 день прислал Теймураз царь к посланникам архима (ид)рита Германа да старца Феофана, и говорили, что велел им посланником царь Теймураз быть у себя на посольству, и посланники к Теймуразу царю пришли, и ему поклонилися по обычаю и учал посланник Василий царского величества говорить речи титулу против государеву наказу, всю сполна. И он Теймураз царь встал. Василий титулу проговоря сполна против наказа, и от царского величества поклон справа, поднес Теймуразу царю государеву грамоту в тафте.

Маия 26 день царь Теймураз призвал царского величества посланников Василия Степановича Жидовинова да дьяка Федора Порошина в церковь и говорил: что он изогнан из своего государства от кизылбашского шаха, и живет де он ныне в меретинской земле у зятя своего у царя Александра, а от царя де Александра помочи ему царю Теймуразу никакие нет и он де царь Теймураз со всеми своими людьми скуден всем, а в свое де он государство от неприятелей (л. 312 об.) своих ехать не смеет, и он ныне царь Теймураз с царицею своею Хоростьяном, и со внуком своим с царевичем Лавурсафом, и со внукою своею с царевною Нетовасьею и со всеми своими людьми едет служить к великому государю к его царскому величеству к Москве, а с ним поедут ближних ево и всяких людей человек с триста, а зимовать де ему царю Теймуразу в меретинской земле от неприятелей своих никакими обычаям невозможно, боясь того, чтоб де ево царя Теймураза и царицу его и царевича и царевну и людей ево поберут, и отведут х кизылбашскому шаху в лес, и людей их всех побьют, и он де царь Теймураз со всеми своими людьми видя великого государя его царского величества к себе милость и жалование, и помня свою правду и его царского величества отступити не хочет и чтоб ему царю Теймуразу навстречу прислати в Канбулатову Кабарду Пшимахова сына Черкасского пять тысяч человек ратных людей, чтоб ему царю Теймуразу и царице ево и царевичю, и царевне, и людям ево от неприятелей ево до Терка доехать здорово, а ему де царю Теймуразу со всеми людьми приехать в Канбулатову Кабарду Черкасского к августу месяцу, а позже де тово через снежные горы ити ему никакими мерами невозможно, а их де посланников и государевых людей он царь Теймураз и великому государю к Москве без себя до своего подвигу неотпустит и покаместа де к нему из Астрахани да с Терка в Канбулатову Кабарду Черкасского будут ратные люди, и посланники Василий Степанович, да дьяк Федор послали на Терек, а с Терка в Астрахань к боярину, и воеводам ко князю (л. 313) Василию Григорьевичю Ромодановскому с товарищи гонцов с отписками, чтоб из Астрахани и с Терка навстречу царю Теймуразу и царице ево, и царевичю, и царевне

прислали ратных людей пять тысяч человек и гонцы из села Рачи отпущены с отписками маяя в 31 день 164-го году, а царь Теймураз послал с ними азнаура своего Атара Томазова.

Тогож числа посланники Василий и Федор из села Рачи поехали к царю Александру в город к Кутатис и на отпуске у царя Теймураза бали у руки в церкви.

Июня 5-го встретили посланников на реке Реони царя Александра казначей Ламкац Джефарис с товарищи, и спрашивали от царя Александра их посланников о здоровье, и говорили: прислал де царь Александр под них посланников свои царские лошади, и им ехать на тех лошадях к царю Александру в город Кутатис.

И посланники седчи на лошадей, поехали к городу Кутатису, и недоезжая до города версты за две встретили посланников царя Александра власти и ближние люди духовного чину три игумна Василий да азнаур Папуна Давыдов с товарищи человек с шестьдесят.

Июня 8-го посланники к царю Александру с государевым жалованьем на посольство поехали, и как пришли к царю Александру в шатер, а шатер поставлен пред царевым двором на площади, и посланник Василий Жидовинов говорил против наказу титулу всю сполина, и изговоря титулу подал царю Александру государеву грамоту в тафте.

И изговоря речь против наказу царю Александру (л. 313 об.) царского величества жалованье соболи и ему ж Александру царю кречатье крылье, и хвосты, и птичьи наряды пяти птиц объявили; и великого государя царя его царского величества жалованье царь Александр принял с великою честью и радостью, и на милости великого государя царя его царского величества бил челом м(н) огажды, и царь Александр пожаловал посланников и всех государевых людей к реке, и посланники и все государевы люди у руки были, и велел посланникам сесть и посидя немного велел итти в холодник, докаместь его подвиг будет в церковь к обедне, и велел им посланником ис холодника смотреть как у них крестят, а крестил он царь Александр болхарского владельца Айдабулова сына Женбулата. И посланники в холоднике сидели покамест царь Александр со властями Женбулата крестил. А как его крестили, и того в людех было невидать, потому что от холодника подалеку. И окрестя Женбулата царь Александр пошел в церковь, а посланником велел посидеть у святых ворот; и как прошла царица в церковь и царь Александр прислал к посланником архима(нд)рита Эвдомона, и велел им итти после благовесту в церковь и велел царь в церкви стать поблиску себя по левую сторону, а царица ево стояла у правого крылоса на ово царском месте. И царь Александр посланником велел итти к царице челом ударить. И царского величества посланники подошед супротив царицы челом ударили, и ударя челом, стали на прежнем месте, и после того из юлтаря вынесли митрополиту его святительской сан, и как митрополит облачился, и в те поры пели действо и обедню служили померетински, и как отпели обедню и царь Александр велел посланником ехать к двору своему (л. 314) наперед себя. И посланников приведши блиско царева двора поставили на берегу Реони реки под большим деревьем под липами для холоду. И посланники переменяли с себя платье, и как платье переменяли и царь Александр велел посланником быть к столу, и посланники пришли вперед царя, и царь им велел сесть

по левую руку, а государевым людям велел сесть против себя подалеку, а по правую руку царя Александра сидели власти, а ближние ево люди и азнауры сидели по обе стороны. А над царем против ево места поставлен образ пречистые богородицы одигитрии, обложен серебром, вызолочен, а платье на царе было кафтан долгой серебрян, да под царем ковер бархатной с покровцем, да у царя Александра по правую сторону стоял венец весь в золоте с камнем и з жемчуга, а по левую сторону лежал посох, да сабля. И как понесли первые ествы, и царь Александр велел ливать чаши винограду, и встав пил чашу про великого государя царя и великого князя Алексея Михайловича всеа Великие и Малые и Белые Росии самодержца многолетное здоровье, и посланники и власти, и ближние ево люди, и азнауры, и государевы люди про государево здоровье чашу пили все стоя. И после того царь Александр встав пил чашу про государя царевича и великого князя Алексея Алексеевича многолетное здоровье и посланники и власти, и ближние ево люди, и азнауры, и государевы люди про государя царевича многолетное здоровье чашу пили все стоя. И велел (л. 314 об.) царь Александр в литавры бить, и в трубу трубить и как отшел стол, и царь Александр посланников и государевых людей отпустил к себе на стан с великою честью, и провожал посланников до стану архима(нд)рит Эвдемон с товарищи.

Июня 9 день приезжали к посланникам от царя Александра Рождественской митрополит Захарей да архиман(нд)рит Эвдемон, да думной дьяк Пешенга а говорили посланником: приказал де им посланником говорить Александр царь: чинятца де ему царю от турецкого царя, и от кизылбашского шаха да от Дадыанского царя Леонтия, да от Гурильского владельца многие обиды и тесноты, людей ево хватают, и к себе отводят и продают людей ево бусурманам, и чтоб они посланники о том царскому величеству известно учинили.

И царского величества посланники митрополиту Захарью с товарищи говорили: как де они будут на Московском государстве и увидят великого государя своего его царского величества пресветлые очи, и они его царскому величеству обо всем учинят известно.

Августа 17-го царского величества посланники были у царя Александра в селе Орши у стола и на отпуске.

Более сего за соизнанием столпца разобрать неможно.

(л. 315). Посланный же с вышеупомянутыми посланниками Жидовиновым и Порошиным Посольского приказау толмачь Илья Стоянов, возвратясь в Москву прежде поеланников тогож 1657-го года сентября 4-го дня следующую подал скаску:

В прошлом де во 164-м году поехали на Терек посланники Василий Жидовинов да дьяк Федор Порошин, а с Терка поехали на Кабарду и ис Кабарды приехав в деревню Агару были на посольстве у царя Теймураза, а потом в городе Кутатис у царя Александра.

Да при нем же де Илье присылал к Теймуразу царю Дадыанской Леонтий царь посланников многожды, просячи того, чтобы он Теймураз царь ево Леонтия царя с Александром царем помирил, и привел бы ево

под государеву высокую руку в подданство, так же как и он Теймураз царь у великого государя в подданстве. А как де он Теймураз царь поедет к великому государю, и его де с Александром царем помирить будет некому.

И Теймураз де царь Дадьянскому Леонтию царю неверия, в том отказал. И Дадьянской де Леонтей царь для уверения того миру прислал к Теймуразу царю католикоса, а имеют они католикоса вместо патриарха, да митрополита Миколая: что он Леонтей царь с Александром царем миру желает, и будет в том постоянен. И католикос де и митрополит в том Теймуразу царю и обещались. И Теймураз де царь поверя в том католикосу и митрополиту, к Дадьянскому Леонтию царю с ними поехал, а его Илью взяв с собою (л. 315 об.) для толмачества. А как приехали в город Зучит, где живет Дадьянской Леонтей, царь, и Дадьянской де царь Теймураза царя и католикоса встретил сам з бояры, и был Теймураз царь з Дадьянским царем в том городе у обедни. А как де обедню отпели, и Дадьянский де царь Теймуразу царю учал говорить: буде зять ево Александр царь хочет с ним помириться на то что поступила ему Дадьянскому царю стольного своего города Кутатиси, и он де Леонтей царь миру с ним на том желает и сына ево отдать ему велит, и под государевой высокою рукою будет, и Теймураз де царь видя ево непостоянство поехал в свою землю. И после того вскоре Теймураз и Александр цари посланников к великому государю и отпустили. А как посланники на отпуске были и Теймураз и Александр цари грамоты к великому государю подали посланникам стоя, и со слезы.

А Дадьянской де царь от Александра царя живет блиско з дщице. Да у него два сына, а оба больны, не владеют ни руками, ни ногами, и языком, и у самого царя шея сломлена на левую сторону.

А едучи де посланники к Теймуразу и к Александру царям от Терка Кабардою, и горскими черкесы, и назад и на дороге де воинских людей нигде не видали, и как они приехали назад на Терек и Андрей Вельяминов в то время был на Терке, дожидался с ратными людьми на Терек Теймуразова царева приходу, а будет ли Теймураз царь на Терек ныне, или нет, того он не ведает (л. 316) только де слышал он, затем и мешкает, что нечим ему подняться, казны и людей нет.

Сверх того он же толмачь Илья Стоянов тогож 1657-го года следующую привез к государю от имеретинского царя Александра грамоту:

Бога единого, в троице славимого, и молитвами пречистые богородицы истинные церкви пристовы, и седмаго собора утверждения от занятия прадед и праотцев наших веруем, меретинские земли раб вашего царского величества Александр царь, ваше царское подножие обლობыздем, и бьем челом вам великому государю царю и великому князю Алексею Михайловичу всеа Великия и Малыя и Белья России самодержцу московскому, и великому князю литовскому содержащему российского царствя скипетр, и богом венчанному, венец на главе носящему и всем государям государю и обладателю, колена преклоняюся, и поклоняюся до лица земнаго, и ведомо чиню вашему царскому величеству и благодарю за ваше царское премногое жалованье. Ведомо вашему царскому величеству, что Теймураз и наша земля вашим царским счастием и защищением спойт, и утверждаетца, и ваше царского величества премногое жа-

лованье нам всегда являемо, о сем бьем челом и милости просим и ведомо чиним вашему царскому величеству, что Дадьян с неверными соседьями имеет и ссылку чинит, а православных раззоряет, чтоб ты великий государь изволил донским казаком по вашему царскому указу итти на море на Дадиана, и их бы победою укротить. (л. 316 об.). А вам великому государю в том никакие шкоды не будет, потому что никаких пушечных запасов не надобно. А в той дадианской земле есть честные чудотворные иконы, и чудотворные животворящие кресты господни и мощи многих святых. А Теймуразово царство раззорилось от ево дадианского промыслу, потому что он Дадьян дружитца с тефлисским ханом и зсылается с шахом и посылает к нему в дарех православных христиан, и зато принимает он от шаха многое жалование; и он кизылбашского помощью силен, и христиан раззоряют собча. А когда бы не кизылбашской шах давал ему помощи, и мыб против ево управились. О том бьем челом и милости просим чтоб ваше царское величество изволили казаком итти на них и твоим бы царским ществием и войсками их поганых укротить, потому что они живут подле моря. Посем тебе великому государю царю и великому князю Алексею Михайловичу всеа Великия и Малыя и Белья России самодержавцу подай бог много лета.

А внизу написано:

А на берегу от моря к дадианской земле город гурского салтана Трапизон (л. 317).

Приезд грузинского гонца чашника Ивана.

1713

1655

августа 10 присланный в Москву от грузинского Теймураза царя гонец чашник Иван следующую подал государю грамоту:

Бога единого, бесначального, бесконечного, невидимаго, страшнаго и неприступнаго, превыше небес пребывающаго и владущаго, и единым безсмертным словом и мудростью своею видимая и невидимая вся сотвори державно, и вся оживляет, и недреманным своим оком вся созирует, и вся содевает, и всем человеком дарует, егож в трех именах боятца и трепещут небесная и земная, егож единого бога в трех лицах покланяемого трисятельного всемогущаго его божества милостию живем и движемся, и пребываем и величеству его славу возсылаем, в троицы славимому к великому государю царю и великому князю Алексею Михайловичу всеа Великия и Малыя Росии самодержцу и иных многих государств великому государю и обладателю аз поданной ваш Теймураз царь Иверские земли пишу и поклоняюся до лица земного, и молю господа бога нашего, да будет многолетно царствие ваше во веки. Посем, великий царь мой, что было слово говорити с великим вашим царствием, что (л. 317 об.) изволение было от великого вашего царствия и яз приказал с невесткою своею и послами своими с князь Кайхосром да с архима (нд) ритом Германом обовсем известить великому вашему царствию. Мы про изволение великого вашего царствия совершили, и послали есмя внука своего царевича Миколая Давыдовича зына вместе с матерью с ево с Оленою, а еще есмя проведали что послал великое ваше царствие посла своего к шаху, чтоб шах отдал государство мое Кахет, а мне царю мой многолетн... как власти в руки ево, а он есть супостат христианской веры. Прже сего взял у меня дву сынов, и учинил валухами, и дочь мою взял, и насилывал ее, а ныне

прислал и просит внуку мою девицу, что осталась от сына моего Давыда. И присылает ко мне шах с такими словами: дал де ты внука своего царевича царю московскому, дай ме мне внуку свою девицу. А пишет ко мне, великий царь, с пристрастием: для де чего ты дал внука своего царю московскому, а ко мне не прислал и для того и преж сего разорил меня, и от государства моего оставил и сына моего убил, что учинился подданной великому вашему царствию. Аз во единого бота и воедиину святую троицу верую, и... великого вашего царствия повеленнью, и не буду государь отлучитца от велиаго вашего царствия повеленья, и сего ради бьем челом великому вашему царствию. Для го господа нашего Исуса Христа, что воплотится от пресвятыя богородицы (л. 318) и присно девы Марии, и напоследе распятыя спасения ради нас грешных, не оставляй нас в руках агарянских. Сего ради прошу войска от великого вашего царствия, поручить Картель и Кахет под повеленье великого вашего царствия и бьем челом великому вашему царствию, чтоб изволил выдать сестру свою царевну за внука моего царевича Олуварсапа браком. А яз сам приеду до Терок и приведу своево внука. Да сотворитца радость и брак, да будет царствовати сестра твоя в сих наших странах, а мы рабы не шаховы, только противимся своею саблею, а они нас воюют. Еще, многолетний царь, как послал есми внука своего царевича Миколая с матерью сь ево царицею сь Еленою, и на дороге Кумычене посла моего князь Ивана увили, а иных полонили, и ево князь Иванову жену и дети взяли в полон, и много живота пограбили и некоторое драгоценное знамя, что послал было к великому вашему царствию, взяли и полоняников и иных драгоценных вещей все послали к шаху, а от великого вашего царствия не устрашились. Еще, многолетний царь, кумыки пребывают недалече от повеления вашего царствия, а от Терек до кумыков всего два днища ходу, и изволь послать на них войска своего тысячь с пятьдесят, и овладеешь в сих горских, по тому что горские все есть с шахом заедино, и мочно их небольшим промыслом покорить. Посему, великий царь, не надейся того, что твоему войску в здешних странах быть какому упатку, да сохранит бог великое ваше царствие, кому возмочь против такие великие силы стоять. Единого бога имею свидетеля, а о всем пишу, что есть истинна, потому что не подобает христианским царем (л. 318 об.) говорить ложные словесы, а шах на меня для того держит недружбу, что просит у меня всегда полную, а яз не таков христианский царь, что мне давать душ христианских в руки иноплеменным, лутчеб меня кинули во огонь нежели что мне дать едину душу христианскую в руки агарянские. Сего ради бьем челом великому вашему царствию, яко рабы есмы великого вашего царствия, и не остави нас в руках агарянских, и понуждают нас и насиллие творят нам, и поругаются святым божим церквам и святым мснастырем, и посылаю гонца своего чашника Ивана с сею моею грамотою. Посем бьем челом великому вашему царствию, чтоб изволил ево отпустить к нам вскоре, чтоб нам ведом был указ от велиаго вашего царствия, потому, что ныне тому семь лет, как изгнан от государства своего, и живу в чужом государстве, а надежду имею от великого вашего царствия, да сотворишь над нами милость. Рабы есмь великого вашего царствия, да буди милость твоя над нами. По сем многолетствуй в неизчетные лета аминь.

Приезд грузинского посла Дмитрия Езекилева.

7164

1656

года марта 6 день приехал в Москву от грузинского Теймураза царя с мощами и з грамотою посол Дмитрий Езекилев Ревкинов, а с ним дворянин Безима Давыдов, кои будучи 18-го дня апреля у государя на аудиенции подали от царя своего грамоту следующего содержания:

Потитуле.

Аз подданной раб твой Теймураз царь Иверские земли покланяюся великому вашему царствию до лица земного и молю господа нашего Иисуса Христа и пресвятую его мать богородицу, да покоришь врагов своих подножию ног своих. Еще многолетний царь ведомо мне учинилось, что ты великий государь царь ходил с войском (л. 319) на недруга своего на литовского, и как нам ведомо учинилось и мы собрались со архиереями и иереями на всенощное бдение, и молебны пели, чтоб бог подал победу царствию вашему на недругов ваших, а про внука моего ведомо учинилось, что царствие ваше его пожаловал и с собою ево в войну взял, и мы вельми возрадовались. Еще быю челом и поклоняюся великому вашему царствию, да буди милость твоя надомною, пришли ко мне войска чтоб мне очистить места свои, и быти им под твоим царским повелением, и не оставляй нас в руки агарянские, что они разоряют святые божии церкви и святые монастыри. Посем произволение великого вашего царствия было сие: аще да пришло я, Теймураз царь, внука своего к великому твоему царствию и иному государю мне не служить и ко мне хотели вы прислать войско, чтоб мне места свои очистить, и я твое царское произволение совершил, внука своего послал, и раб учинился великому вашему царствию, верую во единого бога и во едину святую троицу, а потом великому вашему царствию якож я сотворил произволение великого вашего царствия, и буди милость твоя надомною, и дай мне войска очистить свои места, и буди Иверское государство под твоим повелением якож и иные государства пребывают под твоим повелением, а шах как услышал что я послал внука своего Миколая Давыдова сына к царствию твоему, на меня погневался и ищет меня поимать, и убить, и буди милость твоя надомною вскоре для имени Христова. Так присылает ко мне шах: либо мне поддайся или поди к московскому царю, где внука своего послал. А как я изгнан, тому восемь лет от государства своего, и пребываю в великой бедности и утесненье, а живу у зятя своего у Александра в Меретии. И тут меня шах изгоняет. (л. 319. об.) И будет произволит великое ваше царствие прислать войско ко мне места свои счистить, ащели да непроизволит царствие ваше прислать ко мне войска, иноб произволили послать одного боярина с воинскими людьми на Терек для кумыков, и я буду с царицею своею, и со внуками, и з бояры своими на Терек, и он бы принял меня, и проводил бы от кумык на Терек, и быть бы мне на твоей царской стране, дондеже подаст мне бог помощь и царствие твое даст мне войско и места свои доступлю. А сию грамоту посылаю с послом своим з Дмитрием Езекейлевым Ревкиновым да с толмачом с Иваном Григорьевым. Да послал я к тебе часть мощей матери моей от ноги великого перста, что мучил

ее шах Аббас, тому 40 лет сентября в 13 день. И обо всем послу своему Дмитрию приказал рассказать изустно. Посем да сотвори милость великое твое царствие надо мною, и пришли войска х кумыком, чтоб меня принять и проводить к Теркам, чтоб агаряня меня не убили, да не будет от бога грех и от людей срамоты.

Сверх того помянутой посол подал государю от князь Леонтия Варфаломеева царицы Елены отца такову грамоту:

Великому государю царю и наследнику и устияну царю всеа Русии, христианскому роду державцу, скипетром и порфирию воссиявшему и равному великому царю Костянтину, царю государю и великому князю Алексею Михайловичу всеа Руси и иных многих государств, великому государю и обладателю, царям царю великому (л. 320) вашему царству московскому яз ради христианские веры разорился, князь Леонтей Варфаломеев твоему царскому величеству челом бую до лица земнаго, и ведомо чиню тебе великому государю царю, был я роду большого и самовластен, а ныне государь вотчины мои Самху урочища турской завладел, а брат мой был архиепископом в Карталии и в Кахете, и кизылбашской шах убил ради веры христианские, и детей моих тут же побил. А дочь мою последнюю отнял к себе, а другога брата моего взял к себе турской салтан, а ныне я бедной живу в Карталии под шаховою державою. А как послал Теймураз царь к тебе великому государю царицу Елену дочь мою, и я того не ведал, а вести до меня донеслися, что кумыки на дороге ее розбили, и людей побили, и иных многих в полон взяли, а достальные милостию божиею и твоим царским щастьем ушли к тебе великому государю. И тех грузинцов полоняников привезли к шаху, и за то меня шах велел разорить до конца. А ныне я великий государь пребываю от шаха в великом разоренье, а помочи не имею ни откого опричь бога, и тебя великого государя. И ныне бую челом тебе великому государю царю, да призьмешь дочь мою царицу Елену со внуком моим царевичем своею царскою милостию. Ведомо тебе великому государю царю, что они колена великого, древних царей. А дочь моя Елена оставя свекра своего, и свекровя свою, и последних детей своих и пришла к великому твоему царствию (л. 320 об.) бити челом, и во всех окрестных государствах слава пошла, что Теймураз царь послал сноху свою и внука своего к тебе великому государю по твоему царскому произволению, и вашему царскому величеству пожаловать их по их достоинству, и богу будет годно, а во окрестных государствах твоя царская преславная похвала; и сего ради послал к тебе в первые дворянина своего Василья Давыдова с сею грамотою бити челом тебе государю, известити о моем разоренье и о бедности. Изволь государь пожаловать своею милостию отписать о их благом пребыванье. А нас при бедности для ради имени божия своим царским жалованьем не забуди. А мы есть вашего царского величества холопи, и должни бога молить.

Тогож года апреля 29 день приходил в посольской приказ грузинской посланник Дмитрий Езекейлев и объявил следующее:

Прислалде к царскому величеству грузинской царь его посланника, а велел бити челом, чтоб царское величество его Теймураза царя пожаловал, велел к нему прислать своих государевых ратных людей, чтоб

ему теми ратными людьми на государстве своем укрепитца, и от недругов оборонитца, а ныне де он посланник видит, что царское величество идет на неприятеля своего (л. 321) со многими ратными, и к Теймуразу де царю ратных людей ныне посылать нельзя, и царское величество пожаловал велел ево Теймураза царя принять на Терек, и посылатьбы понего честного и умного человека, а с ним служилых людей, чтоб ево мог проводить мимо кумытцкую и черкасские земли, чтоб ему проехать здорово, а не такбы, что учинилось над внуком ево над царевичем Николаем Давыдовичем, да с ним же послать 2 колымаги.

А с ним де Теймуразом царем будет царица его, да внук брат большой царевичу Николаю Давыдовичу. А ныне он в 15 лет да внука, сестра меньшая царевичу Николаю Давыдовичу, а ныне она в 9 лет.

Да с Теймуразом же царем будут 2 епископа с причетники, да 18 человек азнауров, з женами и з детьми, да его царевы дворовые люди, и всего де будет с Теймуразом царем всяких чинов людей з женами и з детьми с 500 человек.

А с Теркаб де государь пожаловал велел ево со всем проводить в Астрахань, а из Астрахани, где государь пожалует укажет ему быть, во всем он положится на ево государеву волю (л. 321 об.). А ехать де Теймуразу царю из Меретинские земли в Маркарию, а тут живут асинские люди, а подданные де они зятя ево Меретинского Александра царя, а ходу от Меретинские земли 2 дни, а оттоль до Канбулатовы отчины Куденетовича черкасского до Малые Кабарды; а от асинских людей ходу до Кабарды 2 ж дни. А от Канбулатовы вотчины Малые Кабарды подле реки Терека до гребенских казаков ходу степью 6 день. А от казачьих первых городков до города Терка ходу 6 день, а всего ходу от Меретинские земли до Терека 16 день.

Бследствие сего по государеву указу послан на Терек для приему грузинского Теймураза царя Андрей Вельяминов с коим и следующая к царю послана была грамота:

Потитуле.

Подданному нашему иверские земли Теймуразу царю наше царское милостивое слово. В нынешнем во 164-м году присылал к нам великому государю (л. 322) к нашему царскому величеству вы Теймураз царь посланника своего Дмитрея Езекилева з грамотою, а в грамоте своей писали, чтоб нам великому государю тебя пожаловати велеть принять тебя с царицею твоею и со внучатами, и с ознауры, и со всеми людьми твоими на Терек. И мы, великий государь, по прошению твоему тебя, Теймураза царя, пожаловати от гонения нечестивых бусурман нашего государства в украинной город на Терек принять велели, и тыб к нам великому государю с царицею своею, и со внучаты, и со всеми своими людьми на нашу государскую милость ехал, а приняты мы, великий государь, тебя Теймураза царя со всеми твоими людьми велели честно. А для твоего приему послали мы, великий государь, с Москвы дворянина нашего Ондreja Степановича Вельяминова да для береженья с Терка голову стрелецкого с ратными людьми. А велели мы, великий государь, тебя встретить в Малой Кабарде, и ис Кабарды

проводить до Терка. И как аж даст бог к нам, великому государю, из Меретини изготовишься ехать, и тебеб Теймуразу царю, наперед себя послать на Терек к дворянину нашему с вестью (л. 322 об.) и отписать х которому дни поспеешь приехать со всеми своими людьми в Малую Кабарду, чтоб нашим царского величества ратным людем в Малой Кабарде ожидая тебя многово простою не было, а по нашему царского величества указу велено тебя со всеми твоими ратными людьми отпустить на Терек.

Приезд в Москву Тушинская земля посланцов.

$\frac{7165}{1657}$ года приезжали в Москву тушинския земли жители Салтан Григорей да Павел бити челом в вечное подданство российско-го государства. Будучи же от государя одарены поехали в свое отечество без успеха. В следующие же потом 1658 года присланный в Москву с грузинским царем Теймуразом Давыдовичем тушинцы Наум... Иванов с товарищи 8 человек целовали государю крест в своем подданстве и при отпуске получили награждение.

Приезд имеретинских послов Ивана Лукина

$\frac{7166}{1657}$ го декабря 17 день присланные в Москву от Имеретинского царя Александра послы Иван Лукин с товарищи такову подали государю грамоты:

Потитуле.

Аз подданной вашего царского величества колена пророка и царя Давыда и Соломона (л. 323) и едины царя Меретинской царь Александр сын царя Георгия ниской поклон творю до лица земли. Я подданной вашего царского величества слыша про многолетнее здорье о бже радуемся, и богу славу возсылаем, что ты великий государь божию помощию учинился победителем, и одолителем над недруги своими на своем царском превысоком престоле многолетствуешь, посем аз живу твоим царским имянем и крепким береженьем и ваше царское жалованье нам дошло с вышнего недостойнства, а преж сего с твоими государевыми послы с Никифором Толочановым да з диаком с Алексеем Иевлевым тож нам премногое ваше царское жалованье дошло. И как у твоего царского величества были мои послы Лускады да архимандрит Евдемон и с теми моими послы пожаловал ты, великий государь, прислал своего царского жалованья да с нимиж ты, великий государь, прислал ко мне свою царскую жалованную грамоту, что изволил мне быть под своею царскою высокою рукою в подданстве. Да в той де вашей царского величества грамоте написано, чтоб мне подданному твоему писать к тебе великому государю почаству, по той твоей царской грамоте я подданной твой писал к тебе великому государю с своими послы, и как они пришли в горы, и ведомо им учинилось, что твои великого государя послы пришли на Терек, и они назад возвратились (л. 323 об.). И как твои великого государя другие послы — Василий Жидовинов к Теймуразу царю и ко мне пришли, и твое царское жалованье ж по указу твоего царского величества нам роздано. Дали мне

твоего царского жалованья 90 сороков соболей да 5 птиц, и что по твоему царскому изволению приказано было им изустно мне говорить, и тех речей у них я выслушал; и я подданной твой царского величества бога молю, подай бог тебе великому государю многолетнего здравия, и все мое царство держитца твоею царскою державою и жалованьем и мы подданные твои твоего царского величества повеленья исполняем, и мне подданному твоему царского величества ведомо учинилось, что ты великий государь изволил подвигнуцца на своего государева неприятеля польского короля, и божиею милостию того своего неприятеля победил, и ево государство одолел, и окрестные твои государевы неприятели слыша такое побеждение страхом обнялися, и мы то слыша о бозе радовалися. Подай тебе великому государю бог молитвами пречистые богородицы многолетнего здравия и покори врагов твоих под нозе свои. И писал ты великий государь ко мне подданному своему в грамоте с похвалою, что я подданной твой царского величества против твоего великого государя указу Теймураза царя сноху царицу Елену с его внуком с царевичем Николаем Давыдовичем отпустил к тебе великому государю, а тово Теймураза царя внука (л. 324) царевича Миколая и мать ево царицу Елену имел я подданной твоего царского величества в государстве своем ево царевича аки сына своего, и ныне я твой царского величества подданной бью челом, и молю, и прошу да изволь великий государь их воззреть своим царским жалованьем, и честь им воздавай, как тебе великому государю бог известит. Да в твоей же великого государя грамоте писано ко мне подданному твоему царского величества, чтоб мне Теймураза царя у себя держать, и всякую ево нужду исполнять. Да яз подданной твоей царского величества милости прошу: великое мы с Теймуразом царем имеем утеснение от нечистивых агарян, и чтоб ты великий государь возрил на нас подданных своих своим жалованьем, и на нечестивых помощию; аще не поспешит от твоего царского величества помощь и мы от нечестивых погибнем и твоим царским изволением писано к нам, чтоб нам стоять в вере христианской крепко и неподвижно, и к иным государем не отложитца: мы своего крестного целованья и по смерть свою не нарушим, только имеем бога да тебя великого государя, а иных государей не имеем, только твое царское жалованье о том милости просим у тебя великого государя, да изволишь ты великий государь нам дать помощь, потому что со всех четырех сторон востали на нас неверные, и нас велми теснят. А оборонитца нечим, а oprичь бога и тебя великого государя нам (л. 324 об.) прибегнуть и надеятца не накого, и не дай нас в поругание поганым. И как мы учинились у твоего царского величества в подданстве, и Даднан настал на нас горше прежнего. Потому что он Даднан, прельстился на агарянскую веру, и емлет дары у турского, и кизылбашского, и православных христиан посылает х турскому и кизылбашскому напротив в дарех, для того чтоб давали ему ратных людей на помощь на нас, чтоб ему и достальное государство наше раззорить, аще да изволишь ты великий государь повелишь донским казакам, и онибы ево самово разорили Черным морем. И как донские казаки дадианское государство раззорят, и тогда наше подданное государство будет утверждено под твоею царского высокою рукою крепко. А обовсем приказал

с своими послами с Иваном Лукьяновым да и з дьяком з Георгием изустно.

Писан лета 7165-го году сентября в 1 день. У подлинной грамоты печать царя Александра на черниле.

Такового же содержания была грамота, присланная от него царя с российским посланником Жидовановым.

Сверх того помнянутый посол Иван Лукин подал к государыне царице Марие Ильиничне от Имеретинского Александра царя царицы Екатерины следующего содержания грамоту:

Божиею милостию благоверной и великой государыне царице и великой княгине Марье Ильиничне подданная ваша меретинского Александра царя (л. 325) царица Екатерина Теймуразовна дочь униженной поклон творит. Имя ваше во всей вселенной прославилось имею заступницу к небесному царю пресвятую богородицу, також и тебя благоверную царицу и великую княгиню Марью Ильиничну имею заступницу к великому государю к его царскому величеству. Подай бог тебе государыни благоверной царице и великой княгине Марье Ильиничне многия лета. Посем мы подданные ваши царского величества повеленье исполняем, и ваше царское премное жалованье до нас дошло не по нашему достоинству, и мы зато ваше царское жалованье о вашем царском многолетнем здравии бога молим. А послали есми к вашему царскому величеству своих малых поминков чаща мраморная оправлена золотом с каменьи, и з жемчуги, да перстень з бурмицким зерном да три перстня золотых, ларчик плетеной серебряной, да кушак золотой, сетка белковая з золотом, кисея да четки королковые, и ныне божиею помощию сподобляюся церковь, созидать тем вашим царским жалованьем, чтоб в ней молити бога о вашем царском (л. 325 об.) многолетним здравии. И мне подданной вашего царского величества надобно на иконы и на стенное письмо, о том прошу и молю, и быю челом, чтоб вам благоверной царице и великой княгине Марье Ильиничне в то свое богомолье прислати листового золота.

Писано лета 7165 году сентября в 1 день.

Приезд в Москву Грузинского царя Теймураза

Л. 326 1658-го года июня 20 день приехал в Москву к великому государю царю Алексею Михайловичу грузинской царь Теймураз Давыдович и был 6-го июля у государя на аудиенции. А 31 августа велено спросить у него грузинского царя Теймураза о делах боярину князю Ивану Ондреевичу Хилкову, да думному дьяку Лариону Лопухину. А какие были вопросы и ответы, все оное писано под сими статьями.

1

С которым турским царем было у него розвратье и бой, и сколь давно, и какое ему было от него изгнание, и земле ево разоренье.

И царь Теймураз говорил: тому де лет с тритцать, изменил ему боярин ево Георгии Сиос, и обусурманыся, поддался турецкому Салтан Мурату, и поднял на него рать, и он де царь Теймураз против ево ходил с своими (л. 326 об.) ратными людьми и был де у него бой с тем

с изменником ево и с турскими людьми меж карталинской и ево цареви земли, а было де турских людей с изменником ево тысячь с сорок, а с ним де царем Теймуразом было тысячи с три, а бой де у него был на поле, а люди были на обе стороны конные и пехоты не было, и на том де бою ему Теймуразу царю Бог пособил (и) побил изменника своего, и турских людей. А побил де он их такою мерою: ведая он царь Теймураз их приход, собрався с своими ратными людьми, пошел против их, а они де турки разложи многие огни, и хотели ево царя Теймураза обойти, и ударить на него з зади, и как де ему царю Теймуразу весть учинилась, что хотят ево обойти и ударить на него з зади, против их с своими ратными людьми и помощью божиею турских людей многих побил, и языки многие поимал. А побил де он царь Турских людей не многолюдством, силою крестною, и казал на крест язву сечено саблею; как де тот изменник ево з бою победил к турскому, и хотел турскому Салтану изменить, и убежать в д(ад) янское государство, и уведав де про то везирь (л. 327) казнил ево смертию, а ему де царю Теймуразу после того от турка никакова гонения и присылки ниючем не бывало, а наперед де того он царь Теймураз бывал у прежнего Турского Осман Салтана и бивал челом ему на шаховых людей о ратных людех и он де хотел ему дать ратных людей, да не дал потому что ходил на польского короля. А розоренья ему царю Теймуразу от турского после того не бывало.

2.

Как он царь Теймураз Давыдович к великому государю отпустил к Москве послов своих и в то время кизылбашской шах земле ево какое разоренье учинил и в коем году.

И царь Теймураз говорил: тому де лет с одиннатцать, как он прислал послов своих к великому государю бити челом о подданстве, и нынешней де шах Аббас прислал на государство ево ратных своих людей, и он де царь Теймураз против тех кизылбашских ратных людей, бился, и на том де бою убили сына ево царевича, и дочь взяли насильством, да два города, город Торгу да город Хорнабучь. А взяв де те города совсем разорили, а наперед (л. 327 об.) того при старом Аббас шахе бои бывали у них на обе стороны, и разоренье бывало ему многое, и не хотя де он царь Теймураз государству своему разоренья, послал в послах мать свою, да в аманаты послал сына своего меньшего—Александра царевича, и как де мать ево со внуком своим приехала к старому шаху, и била челом, чтоб он взял внука ее воманаты и имел з государством их дань, и разоренья б им не чинили. И шах де сказал матери ево чтоб она послала и по другою внука своего Леона, а он де шах которого внука ее воманаты взять похочет, того и возмет, а другою отпустит. И мать де ево взяла и другою внука Леона, и шах де матери ево и детей не отпустил, и присылал к ней, чтоб она бусурманилась, и он ее будет иметь вместо матери, и она отказала, что отнюдь она того не учинит, что ей веры христианские отбыть, и шах де отдал ее за пристава и велел ее мучить разными муками, перво сосцы ей велел обрезать, а после того велел ее разжегши остроги железными исколоть, и по суставам резать, и от тех разных мук мать ево замучилась и пострадала за

Христа до смерти, а тело де ее привез (л. 328) к нему Теймуразу царю украдчи французенин. А детей ево шах обеих извалошил, и ныне де дети ево оба у шаха. И после де того послал на него Теймураза царя шах рать свою. И он де царь собрався своими ратными людьми пошел против кизылбашских ратных людей и их побил, и отошел в Меретию, и жил в Меретии два года, и собрався де он с меретинскими и з даданскими ратными людьми, шаховых людей из своей земли выбил, и землю свою очистил, и шаховых многих людей побил, и города поймал. И после де того в том же году прислал шах на него боярина своего Алыкулы-хана да с ним ратных своих людей с 40000-ы и с тем де шаховым боярином у него царя бой был, и на том де бою шаховых убил он дву ханов, до пяти или шести салтанов, и многих шаховых людей побил и после де того кизылбашские ж ратные люди пришли на негож царя, да прежней ево изменник, и он де царь Теймураз от гонения тех бусурманов в другой ряд вышел в Меретию, и после де того кизылбашской же шах прислал начального своего человека (л. 328 об.) Карчыгухана, и велел всю грузинскую землю пленить и разорить, чтоб христианство все вывесть, и как де шаховы люди учали землю ево пленить и разорять, и он де царь Теймураз неутеря, чтобы православная христианская вера в ево земле вся не выполнена была, собрався с своими ратными людьми, того хана самого убил и учал владеть своим государством попрежнему, и после того при нынешнем шахе тому лет с одиннатцать, изменили ему царю два боярина его, потом везли дочерей своих к шаху, а сами обусурманились и навели на него шаховых ратных людей, и он де царь Теймураз с ними бился и на том де бою сына ево Давыда убили, и ево царя изгнали, и от того же гонения он царь и ныне пребывает в Меретии.

3.

А сколь земля ево велика, и сколько в ней ныне за ним городов жилых, и разоренных, и что отлученных, и кто их отлучил и в которых годах.

И царь Теймураз сказал: земля де ево в длину 10 днищ ходу, поперег, тож ехать, и городов де всех больших 4, а малых и много, только де разорены, и пусты, и в двух городах живут изменники (л. 329) ево бояре. И в тех де городех и люди есть, а иные де города все разорены, а стольной де ево город Крем, где он царь Теймураз сам жил, ныне в нем живут немногие люди, а иные живут по деревням, а владеют де изменники ево, и надо всем государством ево владетель ныне Рыстен хан, а бывал он грузинскиеж породы, и бусурманился, и ныне тот Рыстен хан при старости, а изменник де боярин Вохтан ему Рыстен хану свой, и бил де челом об нем тот Рыстен хан шаху, чтоб тою ево грузинскою землею по ево смерти владеть изменникуж ево Вахтану, и тот де Рустен хан умер ли ныне, и по нем изменнику ево даналь та земля во владенье, или нет, того де он царь Теймураз неведает.

4.

Дадиянскую и гурналскую земли сколь давно он царь Теймураз под высокою руку великого государя привел, и что им быть под вы-

сокою рукою великого государя, веру они учинили и ныне они у великого государя попрежнему в подданстве, и хто ими владеет.

И царь Теймураз сказал: как де был жив Дадьянской царь Леонтей, и у нас де (л. 329 об.) с ним была беспрестанная вражда и бои меж нами, и как де царь Леонтей умер, и ныне де на ево место обрали сродника ево во владенье Вамыка, и тот де Вамыка зговорил дочь свою за ево царя Теймураза внука за Леонтия Давыдовича, и учинился де он со всею землею под государевою высокою рукою и крест ему великому государю целовал со всею землею, что им быть под государевою высокою рукою, а государства де их четыре города больших, а стоят в местах крепких и ближних от Черного моря, а бою де у них ни с кем не бывает, а корабли ходят морем, кораблей по пяти и по шти, а людей до всяких будет с 40000: а бой де у них сабельной, и копейной, и пищали есть, а пушки и(е)большие.

А гуриалская де земля небольшая учинилась под государевою высокою рукою, и крест великому государю целовали; а та де земля меж меретинской и дадыанской земли, а владеет де дадыанской и гуриланскою землею по совету меретинск(ий) царь Александр, а дани де ему не дают, только так с ним в дружбе, а те де земли за ево Теймураза царя землею от шаха, а к(огда) ево пожалует великий государь велит оборонить от изменников ево, и они де готовы будут (л. 330) безотступно от царского величества, а как де он царь Теймураз поехал к царскому величеству, и они де о том велели бить челом великому государю, одно де у них челобитье, чтоб великий государь пожаловал велел им дать ратных людей, а как де он царь поехал к царскому величеству, и ево де звал царь Александр Меретинской в Дадьяны, и он де велел ехать ему царю Александру, а с ним отпустил внука своего Леонтия, а сам поехал бить челом великому государю на изменников своих о ратных людех;

5.

А что ты царь Теймураз Давыдович бил челом великому государю ево царскому величеству, чтоб великий государь его царское величество тебя царя Теймураза Давыдовича пожаловал указал для свободы Иверские земли от агарян и на изменников, которые оставя православную христианскую веру обусурманились, и у кизылбашского шаха выпрошав людей царство твое разорили, дати тебе своих царского величества ратных людей, а на кизылбашского шаха ево государевы ратные люди тебе не надобны, потому как ты был (л. 330 об.) у великого государя и в то время великому государю его царскому величеству говорил и с клятвою обещался, что тебе на кизылбашского шаха ево государевы ратные люди не надобны, и с великим государем кизылбашского шаха ни в какой ссоре не учинишь.

И царь говорил: о чем де он бил челом будучи перед великим государем, и топере тож говорит, чтоб государь пожаловал велел землю ево очистить от изменников а до шаховы де з(емли) ему дела нет, а станет ли де шах за изменников ево стоять или нет, того он не ведает, а для де того он учинился под государевою высокою рукою, чтоб госу-

дарь пожаловал велел землю ево очистить, и дать своих государских ратных людей, и я де з государевыми и своими и с меретинскими и з дадьянцами и з гурьянцы собрався с ратными людьми стану свою землю очищать, и будет де шаховы люди на ево придут, и я де буду от них боронитца. А как де великий государь изволит меня отпустить и чтоб де изволил отписать к меретинскому и дадьянцам, и к гурьяном чтоб ему давали ратных людей в помочь, а к шахуб де великий государь писать изволил (л. 331) что я православной христианской веры, и учинился у него великого государя в подданстве, и он бы шах в землю мою не вступался, и землю мою очистил, и не разорял, а буде учнет разорять, и великий государь будет за меня стоять.

6.

Великий государь его царское величество указал тебя царя Теймураза Давыдовича спросить сколько тебе ево государевых служилых людей для того надобно, и которыми месты их до твоей земли весть, и сколь далеко, и где тем людям для дальнего пути иметь лошади и хлебные запасы, чтоб в дальнем пути и будучи у тебя тем ево государевым ратным людем голодом не помереть, и кызылбашской шах за изменников твоих за дву бояринов войною стоять не учнет ли.

И царь говорил: надобно де воевода доброй, а ратных де людей пожаловал государь изволил послать 30000 конных, а запасыб иметь им из Астрахани до ево земли, а в ево земле запасов будет много, и скудости никакой ево государевым ратным людем в земле ево не будет, а учнет ли шах за изменников ево стоять войною, или (л. 331 об.) не учнет, того он не ведает, а управяся де он царь с своими изменники государевых ратных людей всех отпустит.

Да царь же говорил: как де он учинился в подданстве у отца его великого государя, и он де великий государь прислал к нему свою государскую жаловальную грамоту за своею государскую золотою печатью, а в грамоте его государской написано: что ему великому государю держати ево царя в своем государском милостивом жалованье, и от недругов ево во оборони, да и после де того писаны к нему царю многие государские грамоты, чтоб к великому государю прислал он внука своего, и он де внука своего прислал. А ныне де и сам приехал о том бити челом, чтоб великий государь пожаловал мне ратных своих государских людей, да и то де царскому величеству объявляю, буде де царское величество не пожалует меня оборонить не велит, и на меня де смотря и меретинской и дадьяны и гурьяны от бусурманского гоненья учнут искать иного государя. У всех де у нас одно челобитье, чтоб государь пожаловал нам ратных людей, и велел нас оборонить.

Доказал царь государеву жаловальную грамоту за государскою золотою печатью за прописью дьяка Григорья Львова 149 году.

Тогож 1658 года сентября в 21 день был у государя на отпуске грузинской царя Теймураза Давыдович. И думной дьяк говорил царю след(ующее):

великий государь царь и великий князь Алексей Михайлович всеа Великия и Малыя и Белья России самодержец и многих государств и земель восточных и западных и северных отчичь и дедичь и наследник, и государь и обладатель велел тебе говорить: приезжал ты к нам 30. სანტორიო მოაბე ტ. XIX—XX.

великому государю к нашему царскому величеству видети наши государские очи, и бити челом о своих делах и мы великий государь наше царское величество пожаловали велели тебе видети наши государские очи, и пожаловав тебя нашим государским жалованьем указали отпустить в твою грузинскую землю, и царством твоим пожаловали велели тебе владеть попрежнему и тебе царю Теймуразу Давыдовичу видя к себе нашу государскую милость и жалованье, нам великому государю и сыну нашего царского величества благоверному царевичу и великому князю Алексею Алексеевичу, и нашим государским наследником служить по своему обещанию, на чом дал нам веру пред святым евангелием, и иных государств и земель приводити тебе под нашу царского величества (л. 332 об.) высокую руку в подданстве, и обнадёживати их нашим государским жалованьем и милостью и призрением, и заступлением, а мы великий государь наше царское величество учнем тебя жаловать и держать в нашем государском милостивом жалованье, и в призрении, и вперед от недругов твоих в защищенье и во оборони.

И царь Теймураз на государеве жалованье челом бил.

Тогож года сентября 22 посланы были к царю Теймуразу для разговоров боярин князь Алексей Никитич Трубецкой, окольничей и оружейничей Богдан Матвеевич Хитрово и думной дьяк Ларион Лопухин, а каковы были между ими разговоры в следующей записке явствует.

Боярин князь Алексей Никитич говорил царю: царь Теймураз Давыдович, великий государь царь и великий князь Алексей Михайлович всеа Великия и Малыя и Белья России самодержец велел тебе говорить бил ты челом великому государю, чтоб тебе (л. 333) великому государю пожаловать землю твою от неприятелей и изменников твоих очистить и послати с тобою своих государевых ратных людей, и у великого государя у его царского величества розвратье учинилось с польским и с швейцким короли, и ево государевы ратные люди многие ныне от неприятелей и его царского величества на границах, и ныне б он царь Теймураз Давыдович хотя какую и нужду и утеснение от неприятелей своих принял, а ехал бы в свою грузинскую землю, и царством своим владел по прежнему, а как царское величество с неприятели своими управитца, и великий государь в утеснении и в разорении от неприятелей твоих видети тебя не похочет, и своих государевых ратных людей к тебе царю Теймуразу Давыдовичу пришлет, и в том бы тебе царю во всем на государскую милость быть надежду безовсякого сумнения, а ныне великий государь жалует тебя царя Теймураза Давыдовича, велел тебе дати из своей государевы казны денег 6000 рублей да соболей на 3000 рублей.

И царь говорит: ево де великого государя воля чаял де он к себе ево государские милости, и обороны себе от неприятелей своих, для де того он (л. 333 об.) к его царской милости и приехал, а ныне де его царское величество отпускает ево подданного своего в свою землю нищем, а приехал де он к его царской милости по указу его царского величества, и в те де поры к нему того, что все государевы ратные люди на ево великого государя службе, не написано; а как бы де он чаял, что царское величество ему ратных людей на оборону не пожалует, и он бы де из своей земли не ехал.

22-й
сентября
1695 г.

И боярин князь Алексей Никитич с товарищи Теймуразу царю говорили: по указу царского величества приехал он царь Теймураз Давыдович к нему великому государю, а того к нему, что государевы ратные люди все не ево великого государя службе, не писано потому, что в те поры ссоры у великого государя с польским и с немецким короли не было, а ныне де моч(но) ему царю и самому то бидеть не токмо что слышать, что ратные ево государевы люди высланы на пограничные места, а которые на Москве ратные люди, и тем сказано быть готовым на государеву службу. А что он царь Теймураз Давыдович говорит, будто его царское величество в свою землю отпускает нищем, и на подмогу ему государева (л. 334) жалованья сверх того, что при великом государе ему объявлено денег 6000 рублей, да соболей на 3000 рублей и тем государевым жалованьем ему мочно до своей земли проехать и он бы тем великого государя не гневил.

И царь Теймураз говорил: дорог де ему великого государя и один соболь, а блаженные де памяти при отце его государеве и заочно присылаvano к нему ефимков по 20000-чы, да соболей безчетно, а ныне де приняв ему то государево жалованье, да роздать священнического чина по своей души, нежели ему в свою землю ехать, да в бусурманские руки впасть, а как де он царь Теймураз ехал к нему великому государю от изгнания бусурманского и от неприятелей своих изменников с своими ратными людьми, и услыша де про то турской и кизылбашской и горские черкасы, и услыша все убоялися, что великий де государь московский стал за едину православную христианскую веру, и ево царя Теймураза от бусурман хочет держать в обороне и в защищенье, и горские де черкасы те дороги, которыми было ехать ему к великому государю залегли, и пропустить ево не хотели, и в горах неприятельские ратные люди многие на него наступали, и ратных людей ево царевых побили и он де от них едва ушел, а как бы де (л. 334 об.) он ехал к царскому величеству без своих ратных людей, и ево бы де до царского величества неприятели ево не допустили, и ехал де он к царскому величеству, потеряв своих ратных людей украткою днем и ночью, и приехал к великому государю, и голову свою принес в подножие его царского величества, и челом ударил ему великому государю внуком своим; и как увидел его великого государя пресветлые очи, и чаял де он что из мертвых воскрес, и чево желал, то себе и получил. А ныне де приезд сво и челобитье стало ни во что, и до столь де изменники его и горские черкасы насмеютца, и до основанья разорят, и чем де ему отдану быть и душа своя христианская погубить в неверных бусурманских руках, лутче де ему здесь в православной христианской вере умереть, а в свою де землю ему непочто ехать на ком де то бог възыщет, что бусурманы и неприятели ево недопустя до ево земли ево православного христианские веры царя, погубят, и царство ево разорят, и ему великому государю какая будет честь, что ево царя погубят, и род ево и православную христианскую веру искоренять только бы надобно правда, и за православную христианскую веру не боясь бусурман постоять, а он де царь Теймураз за православную (л. 335) христианскую веру и с невеликою своею грузинскою землею против турского и кизылбашского стоял, и бился не боясь многие бусурманские рати, уж де то ево государева воля, что ему царское величество на оборону своих

государевых ратных людей от неприятелей ево не пожаловал, затем что ратные люди ему великому государю ныне надобны, и чтоб де до царского величества они ближние люди донесли, чтоб великий государь пожаловал ево подданного своего велел проводить своим государевым ратным людям.

И боярин князь Алексей Никитич с товарищи царю Теймуразу говорил: царское де величество велит ево проводить своими государевыми ратными людьми, и к шаху Аббасу царское величество о том пишет, чтоб он для его государева прошения своими ратными людьми не наступал, и грузинские земли не разорял, и как бы де нибудь он царь Теймураз прожил ныне в своей грузинской земли, а впредь де царское величество ратных людей на оборону к нему пришет, и в том бы де он на государскую милость был надежен безовсякого сумнения.

И царь Теймураз говорил: коли де он сам ныне приехал к царскому величеству милости о том не упросил, и никакие себе помочи не учинил, и впредь де ему заочно... делу ненадежно чаять, и прежде сего царское величество об нем Теймуразе царю к шаху писал, чтоб он для ево государева прошения на грузинскую землю не наступал, и земли ево не разорял, однако де шах Аббас землю ево разорял, и з земли ево царя Теймураза выгонял, и как бы де он царь Теймураз против шаха не стоял и земли своей не оборонял, и он бы де и давно землю ево разорял и сказал: чтобы де они государевы ближние люди на него не покручинились идет де он к боярам своим подумать, и встав пошел в другую полату к боярам своим.

И тогож часу пришел царь Теймураз и сел на прежнем месте, а бояре ево пришли в то же переднюю полату, и боярину князю Алексею Никитичю с товарищи царь говорил: многим ли де царское величество ратным людям велит ево проводить и до коих мест:

И боярин князь Алексей Никитич с товарищи говорили царю: проведят де ево царя (л. 336) государевы ратные люди стругами водяным путем до Астрахани, а от Астрахани до Терека, а от Терека ему в провожатые даны будут, до коих мест пригоже.

И царь говорил: ево де государева воля, чтоб де великий государь пожаловал ево велел проводить своими государевыми ратными рускими людьми до тушинской земли, а надобно де ему в провожатые тысяч с семь конных людей, да пожаловал бы де великий государь тысячу ратных людей пеших в ево грузинскую землю, чтоб ево те государевы ратные люди от неприятелей ево оберегали, пока он великий государь пожалует, а будет де царское величество в провожатых ему до тушинской земли конных и пеших для оберегання тысячи человек не пожалует и ему де в горских местах с мурзы и с татары проехать немочно, и в своей грузинской земли прожить от неприятелей своих и изменников нельзя.

И боярин князь Алексей Никитич с товарищи царю говорили: бьет челом он царь Теймураз великому государю об таких многих ратных людех, где ему запасы и конские кормы иметь (л. 336 об.) И царь Теймураз говорил: запас де иметь с Терка до гор на лошадях, а конские де кормы в дороге готовы. А у великого де государя и опричь тех ратных людей, которым сказано на ево государеву службу, много на Москве и по городам, которые сидят и в тюрьмах и таких де людей у

его царского величества много обретца. И последнее де челобитье ево к великому государю, чтоб ево царское величество пожаловал ему ратных людей до тушинской земли тысячь с семь, да с нимиж де пожаловал великий государь невеликих пушек с пять или с шесть, чтоб де в горах проехать было ему не страшно, и государевыб ратные люди были целы, и боярин князь Алексей Никитичь с товарищи царю Теймуразу сказав, что они челобитье ево до царского величества донесут, и встав поклонясь царю Теймуразу и с полаты пошли. А царь Теймураз проводил до дверей полатных.

Царь Теймураз Давыдович выехал из Москвы тогож года в октябре месяце.

რუს-ქართველთა კულტურული ურთიერთობის ისტორიიდან

ქართველი და რუსი ხალხების ურთიერთობას ხანგრძლივი ისტორია აქვს. საქართველოს რუსეთთან შეერთების შემდეგ, XIX საუკუნეში, ეს ურთიერთობა განსაკუთრებით განვითარდა და, მიუხედავად იმ სასტრუქო კოლონიური რეჟიმისა, რომელიც ჩვენში მეფის რუსეთმა დაამყარა, ამ ორ მოძმე ხალხს შორის მტკიცე თანამშრომლობასა და მეგობრობაში გადაიზარდა.

წინამდებარე პუბლიკაციაში მოთავსებული დოკუმენტები ეხება რუს — ქართველთა ურთიერთობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მხარეს — კულტურულ ურთიერთობას. აქ მოტანილი თითოეული საბუთი კიდევ ერთხელ ცხადყოფს, რაოდენ დიდი პატივისცემითა და მეგობრული გრძნობებით იყვნენ გამსჭვალული ერთმანეთისადმი ქართველი და რუსი მოწინავე საზოგადოების წარმომადგენლები.

* * *

კარგად არის ცნობილი, თუ რა მჭიდროდ იყო დაკავშირებული საქართველოსთან გენიალური რუსი პოეტისა და დიდი პუშკინისტის ა. ს. პუშკინის (1799—1837) შემოქმედება.

პოეტს ადრე სურვილი გაცნობოდა კავკასიას, და, კერძოდ, საქართველოს, რომელიც იზიდავდა მას თავისი დიდი, მომხიბლავი ბუნებათა და ამაყი, თავისუფლებისმოყვარე ხალხით.

როგორც ირკვევა, ჯერ კიდევ 1819 წელს შეეცადა იგი განეხორციელებინა თავისი ოცნება¹, მაგრამ სხვადასხვა მიზეზების გამო იძულებული გამხდარა უარი ეთქვა ამ ჩანაფიქრზე და სამხრეთში მოგზაურობა სხვა დროისათვის გადაედო. დაახლოებით ერთი წლის შემდეგ, გადასახლებაში ყოფნის დროს, პუშკინი ახლოს იყო დასახულ მიზანთან, მაგრამ ამჯერადაც არ მიეცა მას შესაძლებლობა ეხილა „ეს შესანიშნავი მხარე“ — საქართველო. შემდგომში პოეტმა კიდევ რამდენჯერმე სცადა თავი დაეღწია ზელისუფალთა მეთვალყურეობისაგან და სწვევოდა, ბოლოსდაბოლოს, საქართველოს, მაგრამ ყოველი მისი ცდა წარუმატებლად დამთავრებულა. მხოლოდ 1829 წელს, როდესაც მან სავსებით დაკარგა იმედი მიეღო ოფიციალური ნებართვა, პოეტი „თვითნებურად“ მიემგზავრება სამხრეთისაკენ.

წარუშლელი შთაბეჭდილება დატოვა საქართველომ დიდ პოეტზე. თავის ნაწარმოებში „არზრუმში გამგზავრება“ იგი აღტაცებას გამოსთქვამს „ტურტა

¹ იხ. „Летопись дружбы грузинского и русского народов“, თბილისი, 1961, გვ. 212. შემდგენელი ვ. შალური, გ. ბებუთოვი.

საქართველოს“ არაჩვეულებრივად მდიდარი და წარმატებული ბუნებით, დიდი სიმ-
 პათიით მოგვითხრობს ქართველებზე, როგორც „მეომარ“ და „მხიარული
 ზნის“ ხალხზე¹.

ა. ს. პუშკინმა, რომელიც საქართველოში ყოფნის პირველ დღიდანვე დიდ
 ყურადღებასა და ინტერესს იჩენდა მისთვის უცნობი ხალხისადმი, დავითგა
 ადგილობრივი მოსახლეობის ცხოვრებისა და ყოფის ამსახველი სურათები. იგი
 მოხიბლული დარჩა ქართული სიმღერებით და თავის ზემოხსენებულ ნაწარ-
 მოებში ღირსეულად შეაფასა მათი სიმშვენიერე.

მსოფლიო პოეზიის ამ ერთ-ერთ თვალსაჩინო წარმომადგენელს, რომ-
 ლის შემოქმედებასაც კარგად იცნობდა მაშინდელი ქართველი მკითხველი სა-
 ზოგადოება, უაღრესად გულთბილი შეხედრა მოუწყეს თბილისში.

ზედმეტია იმაზე ლაპარაკი, წერს თავის მოგონებებში კ. ი. სავოსტიანოვი²,
 თუ რა აღფრთოვანებით ესალმებოდნენ დიდ პოეტს. ყველა, ვისაც კი ჰქონდა
 შესაძლებლობა, უმართავდა მას დარბაზობას, სადილს, საღამოს ან საუზმეს
 და, რა თქმა უნდა, ყველას სურდა მასთან საუბარი.

საქართველოს დედაქალაქის საზოგადოებრიობის მიერ ქალაქგარეთა ერთ-
 ერთ თვალწარმატად ადგილას მოწყობილ სადღესასწაულო საღამოზე გრძნობა-
 მორეულმა პოეტმა, რომელიც სიხარულის ცრემლებს ვეღარ მალავდა, შემდე-
 გი სიტყვებით მიმართა მოზეიმე მეგობრებს: „მე არ მახსოვს, რომ ოდესმე
 უფრო მხიარული ვყოფილიყავ, ვიდრე დღეს; მე ვხედავ, როგორ გიყვარვართ,
 მიგებთ და მათვსებთ, და როგორ მხდის ეს ბედნიერს“³.

დიდი პოეტის სამშობლოში გამგზავრების შემდეგ მოგონებები მის შესა-
 ჩებ დავიწყებას არ მიეცა მისი ნიჭისა და პოეზიის თავყვანისმცემელთა შორის.
 პირიქით, ქართველი საზოგადოებრიობა იჩენს უფრო მეტად გაზრდილ ინტე-
 რესს პუშკინის შემოქმედებისადმი. ამის შესახებ, სხვათა შორის, მოწმობს ის
 ფაქტიც, რომ 1893 წელს თბილისის მთავარ მოედანზე (ერევნის — ახლან-
 დელი ლენინის მოედანი) დაიდგა დიდი პოეტის ძეგლი და მის გარშემო გაშე-
 ნებულ ბაღს პოეტის სახელი ეწოდა.

ახალი ძალით იჩინა თავი სიყვარულმა და პატივისცემამ დიდი მგონისად-
 მი 1899 წლის საზეიმო დღეებში, როდესაც მთელი პროგრესული რუსეთი
 დღესასწაულობდა პოეტის დაბადებიდან ასი წლისთავს.

საქართველოში ამ მნიშვნელოვანი თარიღის ღირსეულად აღნიშვნისათვის
 მზადება ადრე დაუწყიათ. თბილისში შეიქმნა სპეციალური კომისია პუშკინის
 ხსოვნისადმი მიძღვნილი იუბილეს ჩასატარებლად.

1899 წლის 21 მაისს ვაზეთ „ივერიაში“ გამოქვეყნდა კომისიის ცნობა
 იმის შესახებ, რომ თბილისში პოეტის იუბილე განზრახულია ჩატარდეს 26
 მაისს⁴. „ვისაც სურს მონაწილეობა მიიღოს დღესასწაულში და გვირგვინით

¹ იხ. ა. ს. პუშკინი, რჩეული ნაწერები ოთხ ტომად, თბილისი, 1951, ტ. IV, გვ. 257, 261.

² იხ. Летопись дружбы грузинского и русского народов, I, გვ. 231.

³ იქვე, გვ. 232.

⁴ იხ. საბ. №-6.

შეამკოს ძეგლი, — ნათქვამია განცხადებაში, — უნდა წერილით ან სიტყვიერად აცნობოს ეს კომისიის თავმჯდომარეს ან წევრთ¹.

დანიშნულ დღეს, ე. ი. 26 მაისს, გამოვიდა გაზეთ „ივერიის“ სპეციალური ნომერი, მიძღვნილი ა. ს. პუშკინისადმი „კერძოდ ქართველთათვის პუშკინის მნიშვნელობა ფრად დიდია: ამ სამოცდაათი წლის განმავლობაში ისეთი ჩამომავლობა არ ყოფილა საქართველოში, რომელსაც რამე ესწავლოს და პუშკინის მუხას არ დასწაფებოდეს“², — ვკითხულობთ გაზეთის მოწინავე სტატიაში. „...მხოლოდ ამისთანა მწერლებს შეუძლიანთ იმ წმინდა და შეურყვენელ კავშირის, ძმობისა და სიყვარულის დამკვიდრება სხვადასხვა ერთა შორის, რომელიც სანატრელია ყოველის აწინდელის ქართველისათვის. მამ დიდება და უკვლავება პუშკინის დიდებულ სახელს!“³ — წერს ცნობილი ქართველი მწერალი ნიკო ლომოური გაზეთ „ივერიის“ იმავე ნომერში მოთაჭებულ სტატიაში.

შუადღით სამხედრო ტაძრის მოედანზე გოლოვინის პროსპექტზე (ახლანდელი რუსთაველის პროსპექტი) შეიკრიბნენ თბილისის მოსახლეობის ყველა ფენის წარმომადგენელნი.

პანაშვიდის შემდეგ პროცესია გაემართა პუშკინის ბაღისაკენ. მოზეიმე ხალხმა მრავალრიცხოვანი გვირგვინებით შეამკო პოეტის ძეგლი. კითხულობდნენ მის ლექსებს, მღეროდა გუნდი, უკრავდა მუსიკა. „პუშკინის ბაღი შემკული იყო ბაიარლებითა და ხეულის ყვავილებით. იმ ქუჩებში, რომელზედაც პროცესიამ გაიარა, აუარებელი ხალხი იდგა“⁴.

არა ნაკლებ საზეიმო ვითარებაში აღნიშნა დიდი პოეტის იუბილე თელავის საზოგადოებრიობამაც⁵. გაზეთ „ივერიის“ 116-ე ნომერში, რომელიც დათარიღებულია 1899 წლის 4 ივნისით, გვხვდება ცნობა ქალაქის თვითმართელობის 17 მაისს საგანგებოდ მოწვეული კრების დადგენილების შესახებ — „დააარსოს სამოქალაქო სასწავლებელში ერთი სტიპენდია პუშკინის სახელობაზედ, დაარქვას თელავას საქალაქო ბაღს პუშკინის ბაღი და გარდაიხადოს პანაშვიდი პუშკინის სულის მოსახსენებლად“⁶.

გარდა ამისა, როგორც გაზეთ „ცნობის ფურცლის“ 1899 წლის ერთ-ერთი ნომერი იტყობინება, ა. პუშკინის დაბადების ასი წლისთავი აღუნიშნავთ საქართველოს სხვა ქალაქებშიც⁷.

ჩვენში ცხოველ ინტერესს იჩენდნენ რუსეთის საზოგადოებრივი და კულტურული ცხოვრებისადმი, ფართოდ ეხმაურებოდნენ ყოველ ღირსშესანიშნავ მოვლენას, რომელსაც ადგილი ჰქონდა რუსეთის იმპერიაში. ქართველი მოწინავე საზოგადოება, მთელ პროგრესულ რუსეთთან ერთად, პატივს სცემდა რუ-

¹ იბ. საბ. № 6.

² გაზ. „ივერია“, 1899, №109.

³ იქვე.

⁴ იბ. გაზ. „ივერია“, 1899, № 110.

⁵ იბ. საბ. № 7.

⁶ საბ. № 8.

⁷ იბ. Летопись дружбы грузинского и русского народов, I, გვ. 244.

სი ხალხის საუკეთესო წარმომადგენლებს და იზიარებდა მის მწუხარებას, როდესაც იგი ჰკარგავდა თავის სასიკაღდლო შვილებს, იმყოფებოდა მასთან ერთად ჭირსა და ლხინში.

წინამდებარე პუბლიკაციაში მოთავსებულ ერთ დოკუმენტიდან ვგებულობთ, რომ 1881 წელს, როდესაც გადაწყვეტილი იყო პიატიგორსკში აღენიშნათ დიდი პუშკინის ღირსეული მემკვიდრის მ. ი. ლერმონტოვის (1814—1841) გარდაცვალებიდან ორმოცი წლისთავი, თბილისის საზოგადოებრიობას ერთგვარი მატერიალური დახმარება აღმოუჩენია ამ ღონისძიების ჩასატარებლად შექმნილ განმკარგულებელ კომიტეტისათვის¹.

1897 წლის 19 იანვარს შესრულდა ათი წელი ცნობილი რუსი პოეტის ს. ი. ნადსონის (1862—1887) გარდაცვალებიდან.

კიევში მოწყობილ საღამოს შესახებ, რომელიც მიეძღვნა „რუსების „მწუხარების და სევდის“ უმცროსი მგოსნის“ ხსოვნას, აცნობებს თბილისელ მკითხველს უცნობი ავტორი კიევიდან გამოგზავნილ ერთ-ერთ კორესპონდენციაში, რომელიც აკრძალულ იქნა ცენზურის მიერ და ამიტომ აღარ დაბეჭდილა იმდროინდელ ჩვენს პრესაში. საღამოზე, უკრაინულ, პოლონურ და ფრანგულს გარდა, ნადსონის ლექსები წაკითხულ იქნა ქართულ ენაზეც. ლექსებმა დამსწრე ქართული საზოგადოების დიდი ინტერესი გამოიწვია და მისი თხოვნით გამეორებული იქნა. „ეს პირველი შემთხვევაა, — დასძენს კორესპონდენტი, — რომ კიეველ საზოგადოებას ქართული ენა ესმის ესტრადიდგან და, რა თქმა უნდა, როგორც მათთვის უცხო ენამ, ცნობისმოყვარეობა გამოიწვია...“²

1910 წელს გარდაიცვალა ლ. ნ. ტოლსტოი (1828—1910).

სამწუხარო ცნობა უდიდესი რუსი მწერლის გარდაცვალების შესახებ ელვის სისწრაფით მოედო მთელ რუსეთს. ქვეყნის ყოველი მხრიდან იწყეს დინება იასნაია პოლიანაში ამ მძიმე და აუნაზღაურებელი დანაკლისით გამოწვეული ხალხის გულისტკივილის გამომხატველმა წერილებმა.

ქართული საზოგადოებრიობა, რომელთანაც ლევ ტოლსტოი დიდი პოპულარობით სარგებლობდა, ძალზე შეაწუხა ამ ცნობამ, და იგი თანაგრძნობას უცხადებდა მოწინავე რუსეთს. ტოლსტოიმ „მოიზიდა... ყველა დაჩაგრულთა გული და გაიჩინა მიმდევრები არა მარტო რუსეთში, არამედ ევროპასა და ამერიკაშიც, როგორც მოციქულმა და მახარობელმა მომავლისამ. მაშ რა საკვირველია, თუ ქართველებიც დღეს მას გულწრფელათ იგლოვებენ...“³, — წერდა აკაკი წერეთელი. ვაჟა ფშაველა ამ სამწუხარო ამბავს გამოეხმაურა თავისი ლექსით „ლევ ტოლსტოის გარდაცვალებაზე“, რომელშიც მალალ შეფასებას აძლევს დიდ მწერალს:

¹ იხ. საბ. № 1.

² საბ. № 5.

³ აკაკი წერეთელი. თხზულებათა სრული კრებული, ტ. XIV, თბილისი, 1961, გვ. 377.

“მარტო რუსეთმა? მთელმა ქვეყანამ
დაჰკარგა მამა, თვისი აღმზრდელი,
ვინაც მოჰფინა ჩვენს გულ-გონებას
და ჩვენს ვნებათა უხედა ნათელი...”¹

ქვემოთ მოტანილი ერთი დოკუმენტი გვაცნობს თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურობის წინამძღოლთა და დეპუტატთა კრების 1910 წლას 12 ნოემბრის დადგენილებას — გამოცეხადოს განავენებული მწერლის ოჯახს უღრმესი მწუხარების გრძნობები იმ მძიმე დანაკლისის გამო, რომელიც განიცადა მან და მასთან ერთად „რუსეთმა და მთელმა კაცობრიობამ“². ბარათი გაგზავნილ იქნა ორი დღის შემდეგ, 14 ნოემბერს, განსვენებული მწერლის მეუღლის სოფიო ანდრეას ასულ ტოლსტოის სახელზე თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურობის წინამძღოლის მოვალეობის შემსრულებლის თუმანიშვილის მიერ³.

საყოველთაოდ ცნობილია, თუ რაოდენ დიდ ყურადღებასა და პატივისცემას იჩენდა ქართველი საზოგადო მოღვაწეების, მწერლების, მეცნიერებისა და კულტურის წარმომადგენელთა მიმართ რუსული საზოგადოება პროგრესულად განწყობილი ნაწილი.

ამ მხრივ, ჩვენის აზრით, მეტად საინტერესო არის საქართველოს სსრ ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში ქ. თბილისში აღმოჩენილი ერთი ადრე უცნობი დოკუმენტი, რომელიც ქვემოთ ქვეყნდება. ეს არის ცნობა პეტერბურგიდან იქ დიმიტრი ყიფიანის (1814 — 1887) ხსოვნასადმი მიძღვნილი პანაშვიდის გადახდის შესახებ.

ამ პანაშვიდს, სხვებთან ერთად, ესწრებოდა ცნობილი რუსი პოეტი, პროზაიკოსი და დრამატურგი ი. პ. პოლონსკი⁴, რომელსაც საკმაოდ კარგად იცნობდა იმდროინდელი ჩვენი მკითხველი. პოლონსკი (1819—1898) ადრე ხუთი წლის განმავლობაში საქართველოში იმყოფებოდა და მას მიუძღვნა კიდევ მთელი რიგი თავის ნაწარმოებებისა.

როგორც ცნობილია, 1887 წელს მოკლულ იქნა თვალსაჩინო ქართველი საზოგადო მოღვაწე დიმიტრი ყიფიანი, — იგი გაჭდა მსხვერპლი იმ ბილწი კოლონიური პოლიტიკისა, რომელსაც ახორციელებდა საქართველოში მეფის თვითმპყრობელობა. ცარაზმის სატრაპების ამ გვერაგულმა ბოროტმოქმედებამ აღმფთვება და მრისხანე პროტესტი გამოიწვია ქართულ საზოგადოებაში, რომელმაც დაგმო ღვაწლმოსილი მოხუცის — დიმიტრი ყიფიანის — მკვლელები.

დოკუმენტიდან ნათელი ხდება, რომ 1887 წლის ოქტომბერში პეტერბურგში მყოფ ქართველებს ყაზანის ტაძარში გაუპართავთ პანაშვიდი მოკლული დიმიტრი ყიფიანის პატივსაცემად. პანაშვიდს ესწრებოდა პეტერბურგის მთელი ქართული საზოგადოება, მათ შორის პროფესორები დ. ჩუბინაშვილი და ა.

¹ ვაჟა ფშაველა. ლექსები, ტომი მეორე, თბილისი, 1950, გვ. 191.

² საბ. № 16.

³ იხ. საბ. № 17.

⁴ იხ. საბ. № 3.

ცავარელი, აგრეთვე ქართველი და სომეხი სტუდენტები და სხვა პირები. „მაგრამ უფრო საყურადღებო არა, — ვკითხულობთ დოკუმენტში, — რომ ამ დამსწრეთა შორის იყო დიდად ცნობილი საქართველოში, სიმპატიური მგოსანი (პოეტი) ი. პ. პოლონსკი, ყოფილი ოდესში რედაქტორად „იმერ-კავკასიის მოამბისა“¹.

პოლონსკიმ, რომელიც ამ დროისათვის უკვე საკმაოდ ხანშიშესული და მძიმედ დაავადებული იყო, „ორიგ-მხრით ჯოხებზედ დაყრდნობილი“, ფეხზე დამდგარმა მოისმინა მთელი პანაშვიდი. შემდეგ იგი მივიდა განსვენებულის ძმისწულის შვილთან — სტუდენტ ლ. ყიფიანთან, მიუსამძიმრა მას და გულთბილად მოიხსენია დიმიტრი ყიფიანი, როგორც „პატიოსანი, პირუთენელი, პირდაპირი ხასიათის კაცი“².

ყოველივე ზემონათქვამი არის დიმიტრი ყიფიანისადმი ღრმა პატივისცემისა და ამ მხცოვანი საზოგადო მოღვაწის დიდ დამსახურებათა აღიარების დამდასტურებელი.

1908 წლის იანვარში მოსკოვის საზოგადოებრიობამ მადლიერების გრძნობით აღნიშნა რუსული თეატრალური ხელოვნების გამოჩენილი მოღვაწის ა. ი. სუმბათაშვილისა — სუმბათოვ-იუჟინის (1857 — 1927) სასცენო მოღვაწეობის ოცდახუთი წლისთავი.

მჩქეფარე და დაძაბული შემოქმედებითი მუშაობის ორმოცი წელი შესწირა თეატრს ხელოვნების ამ უანგარო მსახურმა, „რუსული თეატრალური სამყაროს ერთ-ერთმა უდიდესმა ადამიანმა“³. ა. სუმბათაშვილმა მთელი თავისი სიცოცხლე მონადრომა ბრძოლას რუსი და ქართველი ხალხების სულიერი დაახლოებისათვის. მას მკიდრო მეგობრული ურთიერთობა აკავშირებდა რუსული ლიტერატურისა და ხელოვნების ისეთ მოწინავე მოღვაწეებთან, როგორიც იყვნენ ა. პ. ჩეხოვი, ი. ე. რეპინი, ვ. ი. ნემიროვიჩ-დანჩენკო და სხვები. სუმბათაშვილს „ფართო ნაცნობობა ჰქონდა „მთელ მოსკოვთან“; იგი იყო ყველა დიდი კლუბის წევრი. მოსკოველთა საყვარელი ლიტერატურულ-მხატვრული წრის დამაარსებელი და სიკვდილამდე მისი უცვლელი თავმჯდომარე... იგი იყო მოსკოვში ყველასათვის ქეშმარიტად საყვარელი ადამიანი...“⁴.

1908 წლის 23 იანვარს შესდგა თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურობის წინამძღოლთა და დეპუტატთა კრების სხდომა, რომელმაც მიიღო დადგენილება გაეგზავნა იუბილარისათვის მისასალმებელი დეპეშა⁵. „თქვენ, როგორც მძლავრი რგოლი, აკავშირებთ თქვენს პატარა ერს მთელ კულტურულ სამყაროსთან“⁶, — ვკითხულობთ კრების სხდომაზე მიღებული დეპეშის ტექსტში.

იმვე წლის 26 იანვარს თბილისში მიღებულ იქნა საპასუხო დეპეშა ა. სუ-

¹ იხ. საბ. № 3.

² იქვე.

³ В. И. Немирович-Данченко. Из прошлого. 1936. გვ. 51.

⁴ იქვე.

⁵ იხ. საბ. № 13.

⁶ იქვე.

მბათაშვილისაგან, რომელშიც იგი გულითად მადლობას უხდის თავის თანამე-
მამულეთ გულწრფელი მილოცვისათვის¹.

. . .

წინამდებარე პუბლიკაცია მოიცავს 1881 — 1912 წწ. მასალებს. აღნიშნუ-
ლი მასალები გამოვლინებულია საქართველოს სსრ ცენტრალურ სახელმწიფო
არქივის ქ. თბილისში ფონდებიდან.

დოკუმენტები ქვეყნდება თანამედროვე ორთოგრაფიისა და პუნქტუაციის
მოთხოვნილებათა დაცვით, სტილს შეუცვლელად. პუბლიკაციაში საბუთები
განლაგებულია ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით.²

№ 1

1881 წლის ივლისის 15. — პეტრე ანდრიას ძე შუროვსკისადმი გაგზავნილი
წერილი მ. ი. ლერმონტოვის გარდაცვალებიდან 40 წლისთავის აღნიშვნის
გამო 30 მანეთის გაგზავნის შესახებ

Милостивый государь Петр Андреевич³

Вследствие сообщения председателя распорядительного комитета
по устройству чествования памяти поэта Лермонтова за № 26 имею
честь препроводить при сем поступившие ко мне тридцать руб., — о по-
лучении которых прошу извещения.

Не оставите принять уверение в совершенном моем к вам почтении
и преданности.

ესა, ფონ. 214, საქ. 2073, ფურ. 2. შევებული, ხელით ნაწერი.

№ 2

1884 წლის მაისის 1 — გაზეთ „ნოვოე ობოზრენიეს“ ცნობა

Мы получили, с просьбою напечатать, следующее обращение к на-
шей публике, идея которого не можем вполне не сочувствовать.

Тифлис, бесспорно, может быть назван одним из самых интелли-
гентных городов в России. Прием, недавно сделанный здесь А. Н. Ост-
ровскому, доказывает, как горячо относится здешнее интеллигентное
общество к русской литературе и к ее лучшим деятелям. При таком
отношении к литературе нельзя хладнокровно относиться к судьбе нуж-
дающихся писателей, а таковых в нашей литературе, при современном
положении дел, должно быть особенно много. Поэтому мне кажется.

¹ იხ. საბ. № 14.

² ამ პუბლიკაციის შესავალი ეკუთვნის ზ. ევანიას.

³ იგულისხმება კომისიის ერთ-ერთი განმკარგულებელი შუროვსკი, რომლის მისამართზეც
გაიგზავნა საბუთში მოხსენებული 30 მანეთი.

если бы кто-либо взял на себя почин устройства вечера в пользу «общества для пособия нуждающимся литераторам и ученым», то такой вечер имел бы несомненный успех. Если в таком городке, как Нуха, собрали с литературно-музыкального вечера в пользу этого общества — сто рублей, то, мне думается в Тифлисе должно собраться гораздо больше. Дело, стало быть, лишь за почином. Надо надеяться, этот почин не заставит долго ждать себя.

ცსა, ფონ. 480, აღწ. 1, საქ. 601, ფურ. 6.

№ 3

1887 წლის ნოემბრის 19 — ცნობა პეტერბურგიდან დიმიტრი ყიფიანის
 გარდაცვალებასთან დაკავშირებით ქართველი სტუდენტობის მიერ
 პანაშვიდის გადახდისა და ამ პანაშვილზე პოეტ ი. პ. პოლონსკის
 სამძიმრის შესახებ

პეტერბურგიდან: ოქტომბერს პეტერბურგის მოსწავლე ქართველ ახალგაზრდობის შეკვეთით ყაზანისა ღვთისმშობლის საკრებულო ტაძარში გადახდილი იქნა პანაშვიდი განსვენებული დიმიტრი ყიფიანის სახსენებლად.

ამ პანაშვილზე დაესწრნენ ყველა ქართველ მოსწავლეებისა გამოუკლებლად, აგრეთვე ბევრი მოსწავლე სომხები და თითქმის მთელი იქაური ქართველი საზოგადოება: ორივე ქართველი პროფესორი, ბ-ნი ჩუბინაშვილი და ბ-ნი ცაგარელი; თავადი ნაკაშიძე და სხვანი, თავადთაგანი და არა თავადთაგანნი, ქალნი და კაცნი, ჯარისკაცნი თუ სხვანი, ჰაბუკნი და მოხუცნი, საზოგადოთ სომხობაც ბევრი იყო. დაესწრო პანაშვილზე აგრეთვე პატივცემული ბ-ნი მაღაფევი, ქუთაისის გუბერნატორად ყოფილი.

მაგრამ უფრო საყურადღებო არაა, რომ ამ დამსწრეთა შორის იყო დიდად ცნობილი საქართველოში, სიმპატიური მგოსანი (პოეტი) ი. პ. პოლონსკი, ყოფილი ოდესში რედაქტორად „იმერ-კავკასიის მოამბისა“. დაუძლურებული, გაქალაქებული.

ორიგ-მხრით ჯოხებზედ დაყრდნობილი, იგი მივიდა ხატებთან, დაანთო სანთლები, სასიკეთოდ დაიწერა პირვეარი, დადგა და მოისმინა მთელი პანაშვიდი. შემდეგ მივიდა განსვენებულის ძმისწულის შვილთან, სტუდენტ ლ. ყიფიანთან, მიუსამძიმრა წრფელს გულმტკიცუნეულობით და უთხრა: „ჩემის რედაქტორობის დროს „იმერ-კავკასიის მოამბესა“ მე ბევრჯერ მქონია ცხონებულითან ცხარე შებაასება და მოკამათებაც; არა ერთხელ შემომწყრომია ის ჩემი წერილების გამო; მაგრამ, მიუხედავად ამისა, იგი მაინც იყო პატიოსანი, პირუთენელი, პირდაპირი ხასიათის კაცი“.

ცსა, ფონ. 480, აღწ. 1, საქ. 796, ფურ. 129. სტამბური ამონაბეჭდი.

№ 4

1897 წლის იანვრის 8. — გაზეთ „კავკაზის“ შენიშვნა ქართული საიუბილეო წარმოდგენის შესახებ

„სულითა და გულით მივეგებებით ამ დღესასწაულს, გამართულს მოსაგონებლად ქართული თეატრის ნიჭიერის დამაარსებლისა. ჩვენის მხრივ, ვუსურვებთ ქართულ დრამატიულ ხელოვნებას ზრდას და აყვავებას; ამასვე ვუსურვებთ ყოველ ნამდვილ ქართულ საქმეს, როდესაც ამ საქმეს ქვეშ არ უძევს სარჩული ტენდენციურობისა“.

ამ სამართლიან სიტყვებს მოვალეობათ მიგვაჩნია დავსძინოთ, რომ ქართველთ არავითარი სხვა მისწრაფება არა აქვს და საბუთი არა გვაქვს ვიფიქროთ „მომავალში ჰქონდეს...“¹ — და ამის საბუთით თვით ბოლომდე მე-19-ე საუკუნე, — ძმურად შეკავშირება დიდს ერთმორწმუნე რუსეთის იმპერიასთან; შესვლა იმ დიდებულ ოჯახში, რომელსაც საერთოდ რუსეთი ჰქვია; ხოლო შესვლა შევიდა და არა გერადა. ქართველს შეურაცხყოფს, ვინც დასწამებს ორგულობას დიდის რუსეთის იმპერიისადმი; ქართველს შეურაცხყოფს ისიც, ვინც ეტყვის, რომ იგი ქართველი აღარ არის ან აღარ უნდა იყოს?²...

ცსა, ფონ. 480, აღწ. 1, საქ. 1425, ფურ. 3. სტამბური ამონაბეჭდი.

№ 5

1897 წლის იანვრის 29. — ცენზურის მიერ აკრძალული სტატია პოეტ ნადსონის სახსოვრად კიევში საღამოს გამართვის შესახებ

19 იანვარს შესრულდა 10 წელიწადი, რაც რუსების „მწუხარების და სევდის“ უმცროსი მგოსანი, ნადსონი, ისე უდროოდ გარდაიცვალა.

განსვენებული პოეტის ხსენება განსაკუთრებით ცოცხალია აქ, კიევში, სადაც აღიზარდა და უმეტესი ხანი თავის ყმაწვილობისა გაატარა მშჰუნვარე პოეტმა.

ამისათვის გუშინ, 21 ამ თვეს, ადგილობრივს არტისტიულ საზოგადოების დარბაზში (შეიკრიბნენ) პოეტის ნიჭის თაყვანისმცემლები განსვენებულის ხსენების პატივსაცემად.

საღამოს პროგრამა საკმაოდ ვრცლად და მრავალფეროვნად იყო შედგენილი. პროგრამის პირველ ნომერში დასახელებული იყო ქ-ნი კოსანი (უკრაინელთა მწერალი ქალი, და ცნობილ ემიგრანტის პ. დრაგომანოვისა), რომელმაც წაიკითხა განსვენებული პოეტის ბიოგრაფია.

შემდეგ წაიკითხულ იქნა კრიტიკული განხილვა ნადსონის პოეზიისა. აქ

1 ოთხი სიტყვა არ იკითხება.

2 მრავალწერტილი ჩვენია.

რეფერენტი შეეხო და აღნიშნა ამ პოეზიის ძირითადი კილო — პესიმიზმი და თავმდაბალი ჭმუნვა-ჩივილი...

მალოროსთა ცნობილმა დრამატურგმა არტისტმა სტარიცკიმ დიდის გრძნობით წაიკითხა მალოროსიულ ენაზე ნადსონის ლექსების რამოდენიმე თარგმანი. გარდა რუსული და უკრაინულ ენათა, პოეტის ლექსთა თარგმანი წა-კითხულ იქმნა პოლონურ, ფრანგულ და ქართულ ენებზე (ქართველი საზოგადოების თხოვნით გამეორებულ იქმნა).

ეს პირველი შემთხვევაა, რომ კიეველ საზოგადოებას ქართული ენა ესმის ესტრადიდან და, რა თქმა უნდა, როგორც მათთვის უცხო ენამ, ცნობისმოყვარეობა გამოიწვია...

ცსა, ფონ. 480, აღწ. 1, საქ. 1425, ფურ. 28. სტამბური ამონაბეჭდი.

№ 6

1899 წლის მაისის 21. — განცხადება პუშკინის დაბადებიდან ასი წლის შესრულების დღესასწაულთან დაკავშირებით

პუშკინის დაბადებიდან ასის წლის შესრულების დღესასწაულის გამგე კომისია ამით აცხადებს, რომ თფილისში პუშკინის იუბილეი გარდახდილი იქნება 26 მაისს ამრიგად: ნაშუადღევს პირველ საათზედ, სამხედრო ტაძრის მოედანზე, გოლოვინის პროსპექტზედ, შეიკრიბებიან საშუალო და დაბალ სასწავლებლების მოსწავლე ვაჟნი და ქალნი თავიანთის უფროსებით და სხვადასხვა დაწესებულებათა და საზოგადოებათა წარმომადგენლნი, აგრეთვე ის კერძო კაცნიც, რომელთაც სურს მონაწილეობა მიიღონ დღესასწაულში.

აქედან, პანაშვიდის შემდეგ, რომელსაც ტაძარში გარდაიხდიან, მოდღესასწაულენი გაემართებიან წინაღვე დადგენილის წესით გოლოვინის პროსპექტითა და სასახლის ქუჩით პუშკინის ბალისაყენ, სადაც პუშკინის ძეგლს გვირგვინებით შეამკობენ.

ვისაც სურს მონაწილეობა მიიღოს დღესასწაულში და გვირგვინით შეამკოს ძეგლი, უნდა წერილით ან სიტყვიერად აცნობოს ეს კომისიის თავმჯდომარეს ან წევრთ.

გაზ. „ივერია“ 1899 წ., № 105.

№ 7

1899 წლის ივნისის 1. — ცნობა პუშკინის იუბილეს შესახებ თელავში

თელავმა თავი ისახელა პუშკინის საიუბილეო დღესასწაულობით.

უპირველეს ყოვლისა, წირვის შემდეგ გარდაიხადა ამ დიდებულის მწერლის სულის მოსახსენებლად პანაშვიდი საკრებულო ტაძრის მოედანზედ, სადაც

¹ მრავალწერტილი საბუთისაა.

დაესწრნენ თელავის ყველა სასწავლებლის მოსწავლენი და მასწავლებელნი, თელავის ყველა დაწესებულების მოხელენი და მცხოვრებელთა ყველა წოდების წარმომადგენელნი.

ამავე დღეს თელავის საზოგადოება იყო მიწვეული ორს სალიტერატურო და სამუსიკო დილაზედ: სამოქალაქო სასწავლებელში 11 საათზედ და სასულიერო სასწავლებელში პირველს საათზე.

სამოქალაქო სასწავლებელში უკრავდა მოსწავლეთა სამუსიკო გუნდი. მღეროდა მოსწავლეთა მგალობელი გუნდი, კითხულობდნენ ლექსებს მოსწავლენი. მასწავლებელმა ტურილინიკმა გააცნო საზოგადოება პუშკინის ცხოვრებას, მასწავლებელმა ცისკარაშვილმა გააცნო პუშკინის მოღვაწეობას, და სასწავლებლის უფროსმა ბ-ნმა ჟნიკოვმა წაიკითხა წლიური ანგარიში სასწავლებლისა.

სამოქალაქო სასწავლებლიდან საზოგადოება გაემართა სასულიერო სასწავლებლისაკენ, სადაც მშვენიერად იყო მორთული სასწავლებლის ერდო.

მთელი თელავი აქ იყო და უადგილოდ არავინ დარჩენილა. დილა დაიწყო გალობით „დღეს სამლომან მადლმან შეგვეკრიფნა ჩვენ“ და ამის შემდეგ მასწავლებელმა ბ-ნმა კუზმენკომ გააცნო საზოგადოება პუშკინის ცხოვრებას და მოღვაწეობასა. შემდეგ მოსწავლენი ჯერ-ჯერით კითხულობდნენ პუშკინის ლექსებს რუსულად და ქართულად, ამით სცვლიდა მომღერალთა გუნდი, რომელიც, ბ-ნ სულხანიშვილის ლოტბარობით, მწყობრად, შეწყობით და მეტად სასიამოვნოდ ასრულებდა ძნელსა და რთულს სიმღერებს, როგორც, მაგ.: „მომღერალი ფუნდი და მოთამაშე გლეხნი“, ოპერიდამ „რუსლანა“, „მშვენიერო ქალიშვილებო“, ოპერიდამ „ევგენი ონეგინი“ და სხვა. აგრეთვე სხვა ქართულს სიმღერებთან ერთად მშვენიერად იმღერა მოსწავლემ მთვარელიშვილმა, რომელსაც მწყობრად ბანს აძლევდა მთელი გუნდი, „გადმიშვი მთაო, გადმიშვი, რა ნისლი მოგიხვევია“. მშვენიერად და გრძნობით წარმოსთქვა მოსწავლე ზაუტაშვილმა პუშკინის ლექსი „წინასწარმეტყველი“, თარგმანი თ. ი. ჭავჭავაძისა. ქართული ენის მასწავლებელმა ქართულად აღნიშნა პუშკინის ღირსებანი.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ თელავის სასულიერო სასწავლებელში პირველად გაიმართა სალიტერატურო დილა და მშვენიერად ჩაიარა, საზოგადოება დიდად კმაყოფილი და ნასიამოვნები წავიდა, მოსწავლენი დიდად გაახარა. საზოგადოებამ დიდი მადლობა გადაუხადა ყველას და განსაკუთრებით სასწავლებლის ზედამხედველს ბ-ნს სოგინს.

დასასრულს ყველა მოსწავლეებს დაურიგდათ საჩუქრად და სახსოვრად პუშკინის თხზულებათა წიგნაკები.

№ 8

**1899 წლის ივნისის 4. — წერილი თელავის წმიდა ნინოს დედათა
 სასწავლებლის მიერ პუშკინის იუბილეს გადახდის შესახებ**

27 მაის თელავის წმიდა ნინოს დედათა სასწავლებელმა იდღესასწაულა პუშკინის ასის წლის იუბილე და ამ დღესასწაულს შეუერთდა აქტიცა.

დღის 11 საათზე მოწვეულნი: მოსწავლეთა მშობელნი, ყველა სასწავლებლის მასწავლებელნი და ყველა დაწესებულების წარმომადგენელნი ერთად შეიკრიბნენ სასწავლებლის დარბაზში, რომელი შეკრებილთ ძლივს იტევდა, თუმცა სამეფო დარბაზი ძალიან დიდია... აქტი სამადლობელ პარაკლისით დაიწყო... ამის შემდეგ მასწავლებელმა ქალმა ე. მ. შიუკაშვილისამ გააცნო მოსწავლენი და საზოგადოება პუშკინის ცხოვრებას, რის შემდეგაც მოსწავლენი ხან მოხდენილად პუშკინის ლექსებს გვიკითხავდნენ, ხან მწყობრად პუშკინის ლექსებს, სხვადასხვა კომპოზიტორებისაგან მუსიკაზედ გადაღებულს, გვიმღერებდნენ და შიგადაშიგ ორკესტრიც უკრავდა...

პირველს საათზედ დანიშნული იყო პანაშვიდი თელავის თვითმმართველობისაგან მისივე სადგომში. თვითმმართველობის დარბაზი მორთული იყო პუშკინის სურათით!... პანაშვიდი შეასრულა დეკანოზმა მ. ხელაშვილმა. პანაშვილის შემდეგ ბატონმა თათუხოვმა მიმართა დამსწრეთ სიტყვით, რომელშიაც აღნიშნა, რომ 17 მაისს საგანგებო კრებაზედ თვითმმართველობას დაუდგენია დააარსოს სამოქალაქო სასწავლებელში ერთი სტიპენდია პუშკინის სახელობაზედ, დაარქვას თელავის საქალაქო ბაღს პუშკინის ბაღი და გარდაიხადოს პანაშვიდი პუშკინის სულის მოსახსენებლად.

დამსწრე საზოგადოება დიდის სიამოვნებით მიეგება სტიპენდიის დაარსებას!...

(ნადიკვრელი)

გაზ. „ივერია“, 1899 წ., № 116.

№ 9

1899 წლის დეკემბრის 3. — ცნობა ქართული საღამოს შესახებ მოსკოვში

21 ნოემბერს მოსკოვის საკრებულოს დარბაზში გაუმართავთ ჩვეულებრივი ქართული საღამო მოსკოვის უნივერსიტეტის ღარიბ სტუდენტთა სასარგებლოდ.

საღამოს გამართვა სტუდენტების თხოვნით უკისრია საიმპერატორო თეატრის არტისტს თავ. ა. ი. სუმბათაშვილს!...

საღამოს ძალიან ბევრი ხალხი დასწრებია. საღამო მუსიკალურ განყოფილებით დაწყობილა, რომელშიაც მონაწილეობა ზიუღია საიმპერატორო თეატ-

¹ მრავალწერტილი ჩვენია.

რის ღირიერად ნამყოფის თ. თ. ბოგუსლავის ხოროს. ხოროს რამდენიმე კავ-
კასიური სიმღერა შეუსრულებია. შემდეგ რამდენიმე რომანსი უმღერია ქ-ნ
ა. ი. კნიპერს. მონაწილეობა მიუღიათ აგრეთვე კონსერვატორიის პროფესორს
იგუმნოვს, პროფესორს შტადლერს და არტისტს რ. თ. ფედოროვს. კონცერტის
შემდეგ ლეკური ყოფილა, ბოლოს ევროპიული ცეკვა. საღამო დილის სამ საათ-
ზე დასრულებულა. შემოსავალი დიდი ჰქონია საღამოს.

გაზ. „ოვერია“, 1899 წ., № 261.

№ 10

1900 წლის მარტის 12. — საქართველოს რუსეთთან შეერთების ასი წლისთავის
აღსანიშნავად შექმნილი კომისიის მოსაზრებათა პროექტიდან

...12 сентября наступающего 1901 года исполнится сто лет со дня
присоединения бывшего царства Грузинского к могущественной едино-
верной империи Российской.

Нет сомнения, что все население Грузии и в особенности дворян-
ство его... желало бы священный день годовщины столетия отпраздно-
вать с подобающею торжественностью и щедростью пожертвований...
Если настоящее положение высшего в губернии сословия не дает воз-
можности в широком благотворении излить радостные чувства, его
преисполняющие, то оно может празднованию знаменательного в исто-
рии дня придать тот задушевный характер, который лучше всего дока-
жет, что живы доблести предков, от которых дворянство унаследовало
глубокое, никакими обстоятельствами непоколебимое сознание в брат-
ском единении с народом русским и в неразрывной связи с обширным
отечеством... искать все счастье и благо родины своей...

Председатель комиссии кн. Иван Гивич Амилахвари.
Тифлисский уездный предводитель дворянства ген.-майор Сагинов.
Борчалинский уездный предводитель дворянства К. Абхази¹.

ცსა, ფონ. 214, საქ. 3441, ფურ. 25. ღედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 11

1900 წლის ივლისის 4. — გაზ. „პეტერბურგსკიე ვედომოსტში“ დაბეჭდილი
წერილი ქართველთა ერთგულების შესახებ რუსეთის მიმართ

გაზ. „პეტერბურგ. ვედომოსტის“ მე-174 ნომერში დაბეჭდილია საყურად-
ღებო წერილი „ქართველთა გადასახლების კითხვის შესახებ“.

ავტორი, აღნიშნავს ქართველთა შეურყეველ ერთგულებას და სიყვარულს
რუსეთის გვირგვინოსანთა მიმართ; ეხება იმ სამწუხარო მოვლენას რომ უაღ-
გილობისა გამო შევიწროვებულნი ქართველნი იძულებულნი შეიქმნენ მიატო-

¹ ამის შემდეგ ოთხი ზელისმოწერაა.

ვინ მათ წინაპართა მიერ სისხლით მორწყული მამული და გადასახლდნენ უცხო ქვეყანაში მაშინ, როდესაც თვით ამიერკავკასიაში არის თავისუფალი ადგილები, სადაც მათი დასახლება შეიძლებოდა. ამიტომაც ამბობს ავტორი, — რუსეთთან შეერთების ასი წლის შესრულების დღესასწაულს ღირსეულად პატივისცემისათვის კარგი იქნებოდა შემწეობა აღმოეჩინათ უმიწაწყო და პატარა მიწა-წყლიანი ქართველებისათვის თვით ამიერკავკასიაში არჩეულ თავისუფალ ადგილების მიზომვით აღსასრულებლად კუროთხეულ ალექსანდრე პირველის ღირსშესანიშნავი სიტყვებისა: „სიმდიდრე და კეთილმდგომარეობა თქვენი (ქართველების) იქმნება ჩემთვის ერთად-ერთი და უუსიამოვნესი ჯილდო“.

ცსა, ფონ. 480, აღწ. 1, საქ. 1597, ფურ. 7. სტამბური ამონაბეჭდი.

№ 12

1901 წლის მარტის 1¹. — დებულებიდან საქართველოს რუსეთთან შეერთებისას წლის გამო ოთხი სტიპენდიის დაარსების შესახებ

1. Дворянство Тифлисской губернии, согласно постановлению своему от 21 ноября 1900 года, желая увековечить чувства высокой благодарности к братскому народу русскому, основывает четыре стипендии — три в Тифлисском кадетском корпусе и одну в Новочеркасском — для детей офицеров четырех частей войск...² которые находились в момент присоединения в пределах Грузии и на полях битвы вместе с дворянством и населением бывшего царства Грузинского кровью запечатлели братское единение за веру...²

ცსა, ფონ. 214, საქ. 3441, ფურ. 20. პირი. საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 13

1908 წლის იანვრის 23. — თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურობის წინამძღოლთა და დეპუტატთა კრების დადგენილებიდან ალექსანდრე ივანეს-ძე სუმბათაშვილის (იუჟინის) ლიტერატურული და თეატრალური მოღვაწეობის 25 წლისთავის აღსანიშნავად მისასალმებელი დეპეშის გაგზავნის შესახებ

Выслушав сообщение губернского предводителя, что 24 сего января в г. Москве должно происходить юбилейное чествование...³ Тифлисской губернии кн. Александра Ивановича Сумбатова (Южина) за двадцатипятилетнюю деятельность его на поприще литературы и театра в качестве артиста Московского императорского Малого театра, и признавая заслуги князя Сумбатова в этой области имеющими значение не только для русской литературы и сцены, но и для его родины —

1 თარიღი აღებულია თანდართული ბარათიდან.

2 მრავალწერტილი ჩვენია.

3 საბუთში ერთი სიტყვა არ იკითხება.

Грузии, — т. к. своим талантом ясно доказал, что грузинская нация способна давать людей, которые могут обогащать любую литературу и способствовать развитию искусства как такового, безотносительно, служат ли они своему народу или чужому, — постановило: приветствовать кн. Сумбатова телеграммой. Представленный проект приветственной телеграммы — следующего содержания:

«Москва. Большая Дмитровка, дом Вострякова, Пальмину, для Южина. Глубокоуважаемый князь Александр Иванович. Собрание сынов своих вносит в общую сокровищницу творчества и мысли свою посильную лепту, и что Вы, как могучее звено, связываете свой маленький народ со всем культурным миром.

Прекрасная, далекая родина Ваша гордится Вами, видя в Вашей деятельности яркий признак, что в ней еще жива способность трудами сынов своих вносить в общую сокровищницу творчества и мысли свою посильную лепту, и что Вы, как могучее звено, связываете свой маленький народ со всем культурным миром.

Князь Багратион-Давидов
23 января 1908 г.

ცხა, ფონ. 214, საქ. 3562, ფურ. 1-2. დედანი, ზელითნაწერი.

№ 14

1908 წლის იანვრის 26. — ა. ი. სუმბათაშვილის (იუტინის) საპასუხო დეპეშა თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურობის წინამძღოლ ბაგრატიონ — დავიდოვისადმი

Низко кланясь, шлю сердечную благодарность родному грузинскому дворянству и вам, дорогой князь, — его избраннику и представителю, за высокую честь, оказанную мне вашим приветом. Да живет! Да славится! Да цветет дорогая родина.

Князь Александр Сумбатов

ცხა, ფონ. 214, საქ. 3562, ფურ. 4. დედანი, დეპეშის ტრაფარეტულ ბლანკზე.

№ 15

1909 წლის ნოემბრის 2. — გორის ქალთა გიმნაზიის პედაგოგიური საბჭოს თავმჯდომარის პატაკი კავკასიის სასწავლო ოლქის მზრუნველისადმი პოეტ კოლცოვის ასი წლის იუბილესთან დაკავშირებით გამართული ლიტერატურულ-ვოკალური დღის შესახებ

Честь имею довести до сведения вашего превосходительства о том, что 25 сего октября педагогическим советом Анастасиинской женской

гимназии было устроено литературно-вокальное утро в память столетия со дня рождения поэта А. В. Кольцова.

Утро происходило в помещении мужской прогимназии при участии учеников ее и в присутствии представителей горийского общества, учащихся и учащихся в других учебных заведениях г. Гори. Программа утра при сем прилагается¹.

Председатель педагогического совета (подпись)

ცხა, ფონ. 422, აღწ. 1, საქ. 10341, ფურ. 167. დედანი, ხელით ნაწერი.

№ 16

1910 წლის ნოემბრის 12. — თბილისის გუბერნიის თავდაწნაურობის
წინამძღოლთა და დეპუტატთა კრების ოქმი ლ. ნ. ტოლსტოის
გარდაცვალების გამო

Выслушав сообщение и. д. губернского предводителя дворянства о кончине великого писателя и мыслителя земли русской графа Льва Николаевича Толстого и преисполненное глубочайшего почитания к светлой памяти усопшего, постановляет: 1. Почтить память графа Льва Николаевича вставанием и 2. Поручить и. д. губернского предводителя дворянства выразить супруге и семье его чувства глубочайшей скорби, переживаемые грузинским дворянством по великой утрате, понесенной семьей усопшего, Россией и всем человечеством.

ცხა, ფონ. 214, საქ. 3643, ფურ. 1. პირი, ხელით ნაწერი.

№ 17

1910 წლის ნოემბრის 14. — ლ. ნ. ტოლსტოის გარდაცვალებასთან
დაკავშირებით იასნოე-პოლიანაში მისი მეუღლისადმი გაგზავნილი
სამძიმრის ბარათი

Графине Софье Андреевне Толстой.

Собрание предводителей и депутатов грузинского дворянства Тифлисской губернии в заседании своем двенадцатого ноября, почтив вставанием память усопшего графа Льва Николаевича, уполномочило меня выразить Вам и семье Вашей чувства глубочайшей скорби, переживаемой грузинским дворянством по великой утрате, понесенной Вами, Россией и всем человечеством.

И. д. тифлисского губернского предводителя дворянства князь Туманов.

ცხა, ფონ. 214, საქ. 3643, ფურ. 2. პირი, ხელით ნაწერი.

¹ აღნიშნული პროგრამა საქმეში დაცულია, მაგრამ აქ არ იბეჭდება.

№ 18

1912 წლის ოქტომბრის 12. — შორაპნის მაზრის მარგანეცის მრეწველთა
ყრილობის საბჭოს შეტყობინება კავკასიის სამთო ოლქის ინჟინრის
ცეიტილონისადმი სამამულო ომის ასი წლის იუბილესთან დაკავშირებით
პეტრე ბაგრატიონის სახელობის სტიპენდიების დანიშვნის შესახებ
ჭიათურის სასწავლებლებში

На отношении от 6 октября за № 1781, Совет съезда имеет честь сообщить вам, что Совет съезда имел в свое время суждение об ознаменовании столетия Отечественной войны и, кроме принятия участия в устроенном в Кутаисе молебствии, постановил: в ознаменование столетнего юбилея Отечественной войны учредить четыре стипендии имени героя означенной войны князя Багратиона — две при Чиатурском городском училище по сто двадцати рублей и две — при горнотехническом при Чиатурском городском училище отделении по 180 рублей каждая.

Председатель Совета съезда

ცსა, ფონ. 417, აღწ. 1, საქ. 121, ფურ. 7. შევბული, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

22/202

